

דבר בעתו

חנוכה

ירושלים תוכב"א
במלו תשפ"ג

תוכן עניינים

(המסומן בכוכבית - נוסף השנה)

ארבע גלויות

81	מדרש רבה
88	מדרש תנחומא
90	מדרש תהילים
92	מדרש משלי
93	אדרת אליהו להגר"א - חבקוק
95	גמרא שבת כא. - כד :

הלכה

101	מסכת סופרים
101	*רא"ש
102	רמב"ם
105	טור
110	שו"ע עם ביאור הגר"א
119	מעשה רב
120	שו"ע עם משנ"ב

קבלה

158	זוהר
160	*שער הכוונות מהדורא קמא ובתרא
160	*פרי עץ חיים
160	קיצור הכוונות לרמח"ל
160	אוצרות רמח"ל
160	ליקוטי הרמ"ד וואלי

הוספות

160	משניות שנוכר בהם חנוכה
160	רמב"ן על התורה
162	בעל הטורים
162	דרך ה'
162	ליקוטי הגר"א
	נר מצוה למהר"ל
163	עניני ארבע מלכיות
177	עניני חנוכה
185	*רמזי חנוכה בפ' מקץ מהגרמ"מ קראפ
185	פיוט לחנוכה

מעשה הנס

5	מגילת אנטיוכוס
8	מדרש חנוכה א
11	מדרש חנוכה ב
12	מדרש חנוכה ג
15	מעשה יהודית א
16	מעשה יהודית ב
23	יוסיפון
30	מקבים א

סדר התפילה בחנוכה

30	על הניסים עם פירוש הרוקח ואבודרהם
33	הלל עם מפרשים
45	קריאת התורה עם פירוש רש"י
49	הפטרה עם פירוש רש"י
52	שיר של יום לחנוכה עם מדרש תהילים
53	סדר הדלקת נר חנוכה

מקרא

54	וזאת הברכה
54	חגי
54	זכריה
56	דניאל
66	שמואל תרגום
66	שיר השירים תרגום
67	פסוקי המנורה
69	פסוקי אור ה'
71	פסוקי הודאה

מדרשים

	המנורה
73	מדרש רבה
76	מדרש תנחומא
	חנוכה
77	פסיקתא רבתי
79	מגילת תענית
80	סדר עולם

מעשה הנס

מגלת אנטיוכוס - תרגום ללשון הקודש

קיצור המגילה אנטיוכוס שלח שלש פעמים את שריו לירושלים, פעם ראשונה את ניקנור, ואז שחטו חזיר בבית המקדש ויוחנן בן מתתיהו קנא על זה, והרג בערמה את ניקנור ואת שאר העמים. פעם שניה בא בגריס וגזר על שבת חדש ומילה, והרגו את מי שמל בנו וכן את השוכתים בשבת במערה, ויוחנן ושאר אחיו נלחמו והרגו את הגויים. פעם שלישית הביא עמים רבים עם פילים ובא שוב בגריס ופרץ י"ג פרצות, וחמשה בני מתתיהו התברכו מאביהם ונלחמו בעמים ומת יהודה, אז יצא מתתיהו עם בניו, ונלחמו והרגו את כולם, וטיהרו המקדש ונעשה נס בפך השמן ותקנו את ימי החנוכה.

(יב) בעת ההיא קם אנטיוכוס המלך, וישלח את ניקנור משנהו בחיל גדול ועם רב, ויבא לירושלים: (יג) ויהרג בה הרג רב, ויצב פסל (נ"א) במה) בבית המקדש, במקום אשר אמר אלהי ישראל לעבדיו הנביאים, שם אשפין שכינתי לעולם. באותו זמן שחטו חזיר, ויביאו מדמו לעזרת הקדש: (יד) וכאשר שמע יוחנן בן מתתיהו את הדבר הזה, וימלא קצף וחמה, וזיו פניו נשתנה, וינעץ בלבו מה לעשות על זה: (טו) אז יוחנן בן מתתיהו עשה לו חרב, שתי זרתות ארקה וזרת רחבה, תחת בגדיו עטופה: (טז) ויבא לירושלים ויעמד בשער העיר, ויקרא לשוערים ולשומרים, אני יוחנן בן מתתיהו פהן היהודים באתי לבוא לפני ניקנור: (יז) ואז באו השוערים והשומרים, ויאמרו לניקנור, הפהן הגדול של היהודים עומד בפתח, ויען ניקנור ויאמר להם בא יבא: (יח) אז הובא יוחנן לפני ניקנור, ויען ניקנור ויאמר ליוחנן, אתה הוא אהד מן המורדים אשר מרדו במלך, ואינם רוצים בשלום מלכותו: (יט) ויען יוחנן לפני ניקנור ויאמר, עתה באתי לפניך, לעשות כל אשר תחפץ: (כ) ויען ניקנור ויאמר ליוחנן, אם פרצוני אתה מבקש לעשות, קח חזיר ושחטהו לפסל, ואלבישך לבוש המלכות, וארפיכך על סוס המלך, וכאחד מאוהבי המלך תהיה: (כא) וכשמע דבר זה,

מחבר המגילה - כתב בעל הלכות גדולות (הלכות סופרים סימן עה) "זקני בית שמאי וזקני בית הלל הם כתבו מגלת בית חשמונאי". ורב סעדיה גאון כתב (ספר הגלוי) "וכמו שכתבו בני חשמונאי, יהודה ושמעון יוחנן ויונתן ואלעזר בני מתתיהו, ספר במה שעבר עליהם, הדומה לספר דניאל בלשון כשדים".

נוסח המגילה ע"פ ספר ממלכת כהנים.

(א) ויהי בימי אנטיוכוס מלך יון, מלך גדול ורחוק היה, ותקף בממשלתו, וכל המלכים שמעו לו: (ב) והוא פבש מדינות רבות, ומלכים תזקים אסר, והחריב טירותם, והיכליהם שרף באש, וגבוריהם בבית האסורים אסר: (ג) (נ"א מימי אלכסנדרוס מקדון, לא קם מלך חזק כמוהו בכל עבר הנהר): (ד) הוא בנה מדינה גדולה על חוף הים, להיות לו לבית מלכות, ויקרא לה אנטוכיא על שמו: (ה) וגם בגריס משנהו בנה לו מדינה אחרת לנגדה, ויקרא לה מדינת בגריס, וכן שמונתן עד עתה: (ו) בשנת עשרים ושלש שנים למלכו, היא שנת מאתים ושלש עשרה שנים לבנין בית האלהים הזה, שם פניו לעלות לירושלים: (ז) ויען ויאמר לשריו, הלא ידעתם עם היהודים אשר בירושלים בינינו: (ח) לאלהינו אינם עובדים, ודתנו אינם עושים, ודתי המלך עוזבים לעשות דתיהם: (ט) וגם הם מיחלים ליום שברון המלכים והשלטונים, אומרים מתי ימלך עלינו מלפנו, ונשלט בים וביבשה, וכל העולם ינתן בידינו: (י) אין כבוד למלכות להניח אלה על פני האדמה: (יא) עתה, באו ונעלה עליהם, ונבטל מהם את הברית אשר פרת להם אלהיהם שבת חדש ומילה, וייטב הדבר בעיני שריו ובעיני כל חילו:

מגילת אנטיוכוס

בגרים הרשע, ברית אבותינו לא תחדל ממנו ולא מבני בנינו: (לז) ותפל את בנה אל תחת החומה, ותפל אחריו, וימותו שניהם, ורבים מבני ישראל היו עושים כן, ולא שנו ברית אבותם:

(לז) בעת ההיא אמרו בני ישראל איש לחברו, באו ונשבות במערה, פן נחלל את יום השבת, ויילשינו על היהודים לפני בגרים: (לח) אז שלח בגרים אנשים חמושים, ויבאו לפי המערה, ויאמרו, בני ישראל צאו אלינו, ואכלו מלחמנו, ושתו מיינו, ומעשינו תהיו עושים: (לט) ויענו ויאמרו בני ישראל אחד לחברו, זוכרים אנחנו מה שנצטוינו על הר סיני, ששבת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך וביום השבת תשבת, עתה טוב לנו אשר נמות, מאשר נחלל את יום השבת: (מ) בעבור זאת, כאשר לא יצאו אליהם היהודים, ויביאו עצים לחים וישרפו על פי המערה, וימותו כאלף איש ואשה: (נ"א ואחרי כן גזר עליהם בגרים הרשע, שלא תבא נערה אצל בעלה עד אשר תבא בתחלה אל המלך, והיתה לחשמונאי זה נערה אחת, והיו סבורים לתת אותה לבגרים הרשע, וכאשר ראתה הנערה שהיו סבורים לעשות כן, צצקה צצקה גדולה ומרה, ותקבע בגדיה, ותאמר לאביה ולאחיה, אחי, כך תעשו למסר אותי לערל רשע, ולמה לא תעשו כאשר עשו אבותיכם, תקנאו אתם כמו שקנאו על דינה אחותם, ובורא שמים וארץ יעורכם על זאת) (מא) אחרי זאת יצאו חמשה בני מתתיה, יוחנן וארבעה אחיו, וילחמו בעמים ההם, ויהרגו בהם הרג רב, ויניסו הנשארים לאיי הים, פי בטחו (פי בני מתתיה) באלהי השמים:

(מב) אז ישב בגרים הרשע בספינה, וינס אל אנטיוכוס המלך, ועמו אנשים אשר נצולו מן החרב: (מג) ויען בגרים ויאמר לאנטיוכוס המלך, אתה המלך שמת צווי לבטל מן היהודים שבת חדש ומילה, ומרד גדול בתוכה: (מד) אשר אם ילכו עליהם כל העמים והאמות והלשונות, לא יוכלו לחמשה בני מתתיה, אשר הם מן האריות תזקים, ומנשרים הם קלים, ומדבים הם עזים (ממהרים): (מה) עתה המלך עצתי תיטב עליך, אל תלחם עמם בצבאות האלה, פן תבוש בפני כל המלכים: (מו) לכן שלח אגרות לכל מדינות

השיבו יוחנן ואמר, אדני, אני ירא מבני ישראל פן ישמעו כי עשיתי כן, ויסקלני באבנים: (כב) עתה יצאו כל איש מלפניך, פן יגידו לבני ישראל. אז ניקנור הוציא כל איש מלפניו: (כג) בעת ההיא נשא יוחנן בן מתתיה עיניו לשמים, ותקן תפלתו לפני רבון העולם ויאמר, אלהי ואלהי אבותי אברהם יצחק וישראל, וכך אמר, אל תמסרני בידי הערל הזה, פן ינהגני וילך וישתבח בבית דגון אלהיו, ויאמר אלהי נתנו בקדי: (כד) באותה שעה פסע אליו שלש פסיעות, ויתקע החרב בלבו, וישלף אותו חלל בעזרת הקדש: (כה) ויען יוחנן לפני אלהי השמים ויאמר, אלהי, לא תשים עלי חטא כי הרגתיו בבית המקדש, עתה תמסר כל העמים אשר באו עמו להטעות היהודים אשר בירושלים (נ"א להצר ליהודה ולירושלים): (כו) אז יצא יוחנן בן מתתיה ביום ההוא, וילחם בעמים ההם, ויהרג בהם הרג רב, ויניסו העם אשר נצולו מן החרב באניה אל אנטיוכוס המלך: (כז) מספר ההרוגים אשר הרג ביום ההוא, שבעים ושנים אלף ושבע מאות, אשר היו הורגים איש את חברו: (כח) בשבוב בנה מנורה (נ"א עמוד), ויקרא לה מקבי (נ"א מכבי) ממת החזקים:

(כט) וכאשר שמע אנטיוכוס המלך אשר נהרג ניקנור משנהו, צר לו מאד, וישלח ויקרא לבגרים הרשע המטעה את עמו: (ל) ויען אנטיוכוס המלך ויאמר לבגרים, האם לא ידעתם אם לא שמעתם, את אשר עשו לי בני ישראל, הרגו חילותי ויבזו מתנותי ושרי: (לא) עתה על ממונכם אתם בוטחים, או בתיכם אשר לכם, עתה באו ונעלה עליהם, ונבטל מהם הברית אשר פרת להם שבת חדש ומילה: (לב) אז קם בגרים הרשע וכל מתנותיו, ויבא לירושלים, ויהרג בה הרג רב, ויגזר בה גזרה גמורה על שבת חדש ומילה: (לג) בעבור זאת כאשר מצות המלך היתה עזה (נחפז), כל אשר ימל את בנו, הביאו את האיש ואשתו, ויתלו אותם כנגד היד: (לד) ואף אשה לדה בן אחרי מות בעלה, ותמל אותו לשמנה ימים. ותעל על חומת העיר ובנה אשר מלתהו בקדה: (לה) ותען ותאמר, לך אומרים

מגילת אנטיוכוס

(סא) ואלהי השמים נתן כל גבורי העמים האלה בידיהם, ויהרגו בהם הרג רב, כל שולף חרב, וכל אווזי קשת, ושרי החיל, ולא נותר בהם פליט, וינס מי שנשארו מהם למדינות הים: (סב) ואלעזר היה מתעסק להמית הפילים, ויטבע בפרש הפילים, ויבקשוהו אחיו בין החיים ובין המתים ולא מצאו אותו, ואחר כן מצאוהו טבוע בפרש הפילים: (סג) וישמחו בני ישראל כי נתנו שונאיהם בידיהם, מהם שרפו באש, ומהם דקרו בחרב, ומהם תלו על העץ: (סד) ובגריס הרשע המטעה את עמו, שרפוהו באש עם בית ישראל: (סה) ואנטיוכוס המלך, כאשר שמע שנהרג בגריס משנהו וכל שרי החיל אשר עמו, ישב בספינה וינס למדינות הים, כל מקום אשר בא שמה, היו מורדים בו ואומרים לו הבורח הבורח, ויטל את עצמו לים:

(סו) אחרי כן באו בני ישראל (נ"א בני חשמונאי) לבית המקדש, ויבנו הפרצות, (נ"א ויבנו השערים הנשברים, ויסגרו הפרצות) ויטהרו בית המקדש מן ההרוגים ומן הטמאות: (סז) ויבקשו שמן זית וזך להדליק המנורה, ולא מצאו כי אם צלוחית אחת, אשר היתה חתומה בטבעת הפתח גדול מימי שמואל הנביא, וידעו כי היתה טהורה: (סח) כהדלקת יום אחד היה בה, ואלהי השמים אשר שפן שמו שם, נתן ברכה, והדליקו ממנה שמנה ימים: (סט) על כן קימו בני חשמונאי זה הקיום, ואסרו זה האסור, הם ובני ישראל כלם, להודיע לבני ישראל לעשות שמנה ימים אלו ימי שמחה וכבוד, כימי מועדים הכתובים בתורה: (ע) ולהדליק בהם, להודיע למי אשר יבוא אחריהם, כי עשה להם אלהיהם תשועה מן השמים (נ"א נצחון), ובהם אין לספור ולא לגזר צום, וכל איש אשר יהיה עליו גדר ישלמנה: (עא) (מכאן ואילך ליתא בכת"י העתיקים) אף חשמונאי ובניו ואחיהם לא גזרו בהם לבטל עבודה ומלאכה. ומן העת ההיא לא היה שם למלכות גזן: (עב) ויקבלו המלכות בני חשמונאי ובני בגיהם. [ומן העת] מהעת הזאת עד חרבן בית האלהים הזה, מאתים ושש שנה: (עג) על כן בני ישראל שומרים את הימים האלו בכל גליותיהם,

מלכותך, ויבאו שרי החילות ועמיהם כל העמים, וגם פילים מלכשים שריונים: (מז) וייטב הדבר בעיני אנטיוכוס, וישלח ויקרא לשרי מדינות מלכותו, ויבאו כל העמים, ועמיהם פילים מלכשים שריונים: (מח) שנית קם בגריס הרשע, ויבא לירושלים, פרץ בה שלש עשרה פרצות, ויסגר נהר העיר, וישרף אבנה עד אשר היו כעפר, (נ"א בקע החומה, וינתק המבוא, ויפרץ במקדש שלש עשרה פרצות, וגם מן האבנים שבר עד אשר היו לעפר). ויחשב בלבבו ויאמר, הפעם הזאת לא יוכלו לי בני ישראל, כי רב חילי וחוזק ידי, ואלהי השמים לא חשב כן:

(מט) וכאשר שמעו חמשה בני מתתיה, קמו והלכו למצפה גלעד, במקום אשר היתה להם הצלה לבית ישראל בימי שמואל הנביא: (נ) צום גזרו, וישבו על האפר, לבקש רחמים מלפני אלהי השמים: (נא) אז נפלה בלבם עצה טובה, והיו שמתם, יהודה הבכור, שמעון השני, יוחנן השלישי, יונתן הרביעי, אלעזר החמישי: (נב) ויכרך אותם אביהם לפני ששלח אותם למלחמה, ויאמר להם, יהודה בני, אדמה אותך (נ"א אודה מלך וכן להלן) כיהודה בן יעקב הנמשל לאריה: (נג) ואתה שמעון בני, אדמה אותך כשמעון בן יעקב אשר הרג את יושבי שכם, אשר חטאו על דינה אחותו: (נד) ואתה יוחנן בני, אדמה אותך כאבנר בן נר שר צבא ישראל. ואתה יונתן בני, אדמה אותך כיונתן בן שאול אשר הרג את הפלשתים: (נה) ואתה אלעזר בני, אדמה אותך כפניחס בן אלעזר אשר קנא לפני אלהיו, והציל את בני ישראל מן החמה:

(נו) על זאת קמו חמשה בני מתתיה ביום ההוא, וילחמו בעמים ההם, ויהרגו בהם הרג רב מאד, ויהרג מהם יהודה: (נז) באותה שעה כאשר ראו שנהרג יהודה, שבו ויבאו אל אביהם: (נח) ויאמר להם למה שבתם, ויענו ויאמרו, יהודה אחינו נהרג, אשר היה נחשב כמו כלנו: (נט) ויען מתתיה ויאמר להם, אני אצא עמכם, ואלחם בעמים האלה, פן יאבדו בית ישראל, ואתם תתנחמו (נ"א נבהלתם) על אחיכם: (ס) ויצא מתתיה ביום ההוא עם בניו, וילחמו בעמים:

מגילת אנטיוכוס

אֲשֶׁר בְּבֵית מִקְדָּשְׁךָ הַפְּהִינִים וְלוֹיִם וְכָל חַכְמֵיהֶם,
קִיְמוּ עֲלֵיהֶם וְעַל בְּנֵי בְּנֵיהֶם עַד עוֹלָם.

וְקוֹרְאִים לָהֶם מִי שְׂמֵחָה, מִחֲמֹשֶׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם,
לְחֹדֶשׁ כְּסֻלוֹ: (עד) וְעַד עוֹלָם לֹא יִסּוּרוּ מֵהֶם,

מִדְרָשׁ חֲנֻכָּה א'

מבוסס על מגילת אנטיוכוס

וַיָּבֵא עַד לִפְנֵי שַׁעַר הַמֶּלֶךְ, וַיִּקְרָא לְשׁוֹעֲרִים
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, אֲנִי יוֹחֲנָן בֶּן מַתְתַּיְהוּ הַנְּגִי בֶּא
לְבָא לִפְנֵי אֲדוֹנֵיכֶם, וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֶל
הַמֶּלֶךְ, הִנֵּה יוֹחֲנָן הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עוֹמֵד בְּחֻצָּה,
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יָבֵא, וַיָּבֵא יוֹחֲנָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וַיֹּאמֶר
לוֹ נִיקְנוֹר, מִדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר אֶת מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ,
וְאֵינְךָ חֹפֵץ בְּשָׁלוֹם מְלַכּוֹתוֹ, הֲלֹא יָדַעְתָּ אִם לֹא
שָׂמַעְתָּ, כִּי יֵשׁ לְאֵל יְדֵי בְּכַח גְּבוּרַת חִילוֹתַי,
לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רַע עַד בְּלִתי הַשְּׂאִיר לָכֶם שְׂרִיד
וּפְלִיט, כִּי עָתָה גַם אוֹתְךָ הִרְגַּתִּי וְאוֹתָם שְׂרַפְתִּים
כְּקֵשׁ לִפְנֵי רוּחַ, וּמִי בְּכָל אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר
הִצִּילוּ אֶת אֲרָצְךָ מִיָּדִי כִּי יִצִּיל ה' אֶת יְרוּשָׁלַיִם
מִיָּדִי.

וַיַּעַן יוֹחֲנָן לְמֶלֶךְ לֵאמֹר, עָתָה בָאתִי אֵלֶיךָ כָּל
אֲשֶׁר תַּחֲפֹץ אֲעֲשֶׂה, לֹא אֶסּוּר מִמִּצְוֹתֶיךָ יָמִין
וּשְׂמָאל. וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ, בְּמָה יוֹדַע אֵיפֶה כִּי
אַתָּה סֵר אֶל מִשְׁמַעְתִּי, הֲלֹא כְּאֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל
הַמִּזְבֵּחַ, וְתַעֲשֶׂה אֶת חֲטָאתְךָ וְאֶת עוֹלָתְךָ בְּחֻלָּב
וְדָם הַחַיִּזִיר הַזֶּה, וְתִלְבַּשׁ בְּגָדֵי מְלַכּוֹת אֲשֶׁר לְבַשׁ
בוֹ הַמֶּלֶךְ, וְתִרְכַּב עַל מִרְכַּבַּת הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר לוֹ,
וְאֲשֶׁר נִתֵּן כְּתָר מְלַכּוֹת בְּרֹאשׁוֹ. וַיֹּאמֶר יוֹחֲנָן,
אֲנִכִּי אֲעֲשֶׂה כְּדַבְּרְךָ כְּאֲשֶׁר אֲדַבֵּר, רַק אֵין
דָּבָר כִּי יִגְרַתִּי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
הֵן אֲזַבַּח תּוֹעֵבֹת ה' עַל הַמִּזְבֵּחַ לְעֵינֵיהֶם וְלֹא
יִסְקְלוּנִי, אֵף בְּזֹאת יָאוֹת לִי לַעֲשׂוֹת כְּדַבְּרְךָ,
כְּהוֹצִיאָךָ כָּל אִישׁ מִלִּפְנֵיךָ, וְאֲנִי וְאַתָּה וְאֵין
זוֹלָתְךָ, וְאֵין אֲעֲשֶׂה כְּדַבְּרְךָ, פֶּן יוֹדִיעוּן הַדָּבָר
אֶל עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּשָׁב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּצֹ
לֵאמֹר, הוֹצִיאֵנוּ כָּל אִישׁ מִמְּעַלִּי, וְלֹא עֲמַד אִישׁ אִתּוֹ
מִכָּל הַנְּצֻבִים עָלָיו.

וַיְהִי בְלִכְתָּם וַיִּתְפַּלֵּל יוֹחֲנָן לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר: ה'
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יוֹשֵׁב הַכְּרוֹבִים אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים

בְּשֵׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים לְמֶלֶךְ אַנְטִיּוֹכֹס, הוּא
שְׁנַת מְאֻתִּים וְשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְבָנִין בֵּית שְׁנֵי, רוּחַ
רָעָה נוֹסְסָה בוֹ, וְחָרַב חֲדָה לְשׁוֹנוֹ שְׁלוֹפָה מִתְעַרְהָ
לְהַפּוֹת אֶרֶץ בְּשֶׁבֶט פִּיּוֹ. וַיַּעַן וַיֹּאמֶר לְכָל שְׂרָיו
וְעַבְדָּיו, הַפְּרִתְמִים הַיּוֹשְׁבִים רֵאשׁוֹנָה בְּמְלַכּוֹת,
הֲלֹא תִדְעוּ הֲלֹא תִשְׁמְעוּ, כִּי הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַיִם גּוֹי עַז פָּנִים, וְנִתְיָהֶם שׁוֹנוֹת מִכָּל
עַם וְאֶת דְּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עוֹשִׂים, אֲשֶׁר גָּאוֹן וְגִבָּה
לָהֶם, הָאוֹמְרִים יְדִינוּ רָמָה, וְתַמִּיד כָּל הַיָּמִים
מְקוּיִם שְׁבָרוֹן הַמְּלָכִים, לֵאמֹר כִּי הִנֵּה הַחֲשֵׁף
יְכֶסֶה אֶרֶץ וְעַרְפֵּל לְאֲמִים, וְזוּרַח בַּחֲשֵׁף אִוֵּר
לְיִשְׂרָאֵל, וְלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה אִוֵּר בְּמוֹשְׁבוֹתָם.
וְלִי אֲנִי הַמֶּלֶךְ אֵין שׁוּהָ לְהַנִּיחָם, וְעָתָה קִיְמוּ
וְנִקְמוּ עֲלֵיהֶם לְמַלְחָמָה, לְכוּ וְנִכְחַדְתֶּם מִגּוֹי וְלֹא
יִזְכַּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד, הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ לְבַטֵּל
מֵהֶם אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וּמִיֵּלָה וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ, וַיִּיטֹב
הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׂרָיו וְעַבְדָּיו לַעֲשׂוֹת כְּדַבְּרֵי הַמֶּלֶךְ.

בְּעַת הַהִיא שָׁלַח אֶת נִיקְנוֹר מִשְׁנָהוּ בְּחִיל גְּדוֹל
וְעַם רַב, וַיָּבֵא לְיְרוּשָׁלַיִם וַיִּצַּר עֲלֵיהָ, בְּקוֹל עֲנוֹת
וְחִירוּפִים לְחַרֵּף מִעֲרֻכּוֹת אֱלֹהִים, וַיִּהְיֶה בָּהּ הַרְג
רַב. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי בֵּת הִתְהַה לוֹ
לְמַתְתַּיְהוּ פָּהֵן גְּדוֹל, שְׂאֵין כְּיוֹפְיָהּ בְּכָל הָעוֹלָם,
וּמִקְדָּשָׁתָהּ לְאַחַד מִבְּנֵי חֲשֵׁמוֹנָאִי, וּבָא אַחַד מִן
הַיְיִנִּים וְתַפְסָהּ בְּבִלּוּרִיתָהּ, וְהִצִּיעַ סֶפֶר תּוֹרָה
תַּחֲתֶיהָ, וּבָא אֲלֵיהָ בְּפָנֵי אַרוּסָהּ. וְהִלְעֵלוֹת חֲמָה
וְלָנֶקֶם נֶקֶם, בְּנֵה בְמָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וְשִׁחְטוּ
דָּבָר אַחַר (חִזִּיר) וַיָּבִיאוּ אֶת דָּמוֹ אֶל עֶזְרַת הַקֶּדֶשׁ.

וְרוּחַ ה' לְבָשָׁה אֶת יוֹחֲנָן בֶּן מַתְתַּיְהוּ, וַיִּקְנֵא קְנֵאת
ה' צְבָאוֹת, וַיַּחֲמַל עַל עַם הַקֶּדֶשׁ, שֶׁה פְּזוּרָה
יִשְׂרָאֵל, וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדֵי נֶקֶם לְנֶקֶם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵאֵת הַיְיִנִּים. וַיּוֹעֵץ בְּלִבּוֹ, וַיַּעַשׂ לוֹ חֶרֶב קֶטְנָה,
וַיַּחְגֵּר אוֹתָהּ תַּחַת מְעִילוֹ, וַיִּצַּא לְרַחוּב הָעִיר,

עם בנה מעל החומה וימותו שניהם. וכמוה עשו רבים מבני ישראל, ולא הפרו את ברית אבותם ואת קדוש ישראל יעריצו.

ויקהל קדושים אמרו איש אל רעהו, הנה דבר המלך בחמה שפוכה לבטל ממנו את השבת, דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים, וכתוב בתורתנו ששית ימים תעבד וביום השביעי תשבת, הלא טוב לחסות בה' ונשבות את שבתותינו, אם יחיינו ונחיה ואם ימיתנו ומתנו. ויועצו לשבות השבת במערה אחת הם נשיהם וטפם. ויצד למלך לאמר, הנה אנשים באו הנה במערה אחת לשבת את שבתותם, וישלח המלך את חילותיו חלוצים לצבא, וישבו על פי המערה, ויקראו אותם אליהם בדבר המלך לאמר, מדוע מריתם את דת המלך, ועתה באו נא וסורו נא אל משמעתו של מלך, והצללתם את נפשותיכם ממות. ויענו כל העם יחדו לאמר, אשר דבר ה' נעשה ונשמע, אשר צונו על הר סיני ששית ימים תעבד וביום השביעי תשבת, הלא טוב לנו מות ביד ה' פה, ולא נחלל את יום השבת חס ושלום. וכאשר ראו כל אנשי הצבא כי לא אבו הלך בדת מלכיהם, ויביאו עצים וישרפו על פי המערה, וימותו לפני ה' כאֵלף איש ואשה.

ויהי כשמע יוחנן בן מתתיהו וארבעת אחיו את כל זאת, אזרו חיל בגבורתם, ובצורך ומגינם של אביהם שבשמים אשר בטחו בו, וילחמו בעמים, ויהרגו הרג רב אין חקר ואין מספר, לא נשאר בהם עד אחד, אפס בגרים אשר נס אל אנטוכיא אל המלך, ועמו אנשים פליטי חרב מפנים ומענים, ויעזב בגרים ויאמר לאנטיוכוס, הן אתה שמת טעם לבטל את השבת ראש חדש ומילה, נבל תבל גם אתה וכל העם הזה אשר ברגליך, כי אם ילכו כל העם וכל הלשונות האלה, לא יוכלו לעמד לפני חמשת בני מתתיהו זהו גדול, אשר מאריות גברו ומנשרים קלו. ועתה המלך עצתי תיטב עליך, ולא תלחם במתי מעט, פן נהיה לבו ולקלס לעיני כל העמים ומלכי ארץ וכל לאמים, אם על המלך טוב, יכתב ונשלוח ספרים

לכרך לכל ממלכות הארץ, אתה עשית את השמים ואת הארץ, הטה אונך ושמע, פקח עיניך וראה את דברי אנטיוכוס, אשר שלחו לחרף מערכות אלהים חיים ומלך עולם, אמנם ה' החרבו מלכי אשור את הגוים ואת ארצם ונתנו את אלהיהם באש, כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדו, ואתה ה' אלהינו הושיעני נא מזדון, פן ילך וישתבח ויתפאר בבית דגון אלהיו לאמר, אלהי נתנם בני, וכחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה. וככלות עתירתו חזק ואמץ לכבו ויאמר, ה' אלהים זכרני נא וחזקני נא אף הפעם הזה ואנקמה נקמת בני ישראל. ויקרב יוחנן אליו ויתקע החרב בלבו, ויהי כאשר פרע שם נפל שדוד את פני הקדש. ויהי אף יצא יצא יוחנן כהן גדול מאת פני הקדש, ורע תרועה גדולה, ויערף מלחמה בעמים, ויהרג בהם הרג רב, שכעה אלה ושבוע מאות ושנים ושבועים, מבלידי העם אשר נהרגו איש בחרב רעהו.

ויהי כאשר שמע אנטיוכוס כי נהרג משנהו ניקנור, ויצר לו מאד, וישלח ויקרא לכל שריו ויעבדו וגם למשנהו הגדול, ויאמר אליהם, האם בגוי הזה לא תתנגם נפשי, אשר השחיתו וחבלו תילות ויבזו מחנותי ושרי, ועתה מה אנו מחשים, הבה נא נבא אליהם למלחמה, לבטל מהם את השבת וראש חדש ומילה, ומי האלהים אשר יציל אותם מדי. וישלח את בגרים בחיל גדול ועם רב ויבא לירושלים ויצר עליה, וימרו את אלהים עליון, ויכעיסוהו בכמותם ובכפסיליהם יקניאוהו במזבח אלהיהם, ויעבירו קול במחנה, מטעם המלך לאמר, כל איש ואיש אשר ישמר שבתות ה' וראש חדש ומילה וימת. ורבים מבני ישראל בימים ההם מסרו נפשם בעבור כבוד המקום ברוך הוא, ולא בטלו ברית אבותם. ואשה אחת מבני הלויים מלתה את בנה לשמנה ימים בתפנים ומחולות, והיא עלתה על חומת ירושלים ובנה חתן דמים מהויל בידה, ותעז ותאמר לפני ה': כל זאת באתנו ולא שכחנו ולא שקרנו בכריתך, לא נסוג אחר לבנו, ותט אשרינו מני ארחה, והשליכה עצמה

וימארויות גברו, וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב.

אמר רבי יצחק בר נחמני, באותה שעה תפס הקדוש ברוך הוא שבעים שרים של מעלה משרי אמות העולם, ורצע אותם במרצע של אש, ויאמר להם הרגו איש את קרובו, ואם ימלט אחד מהם נפשיכם תחת נפשו. וכשהיו היגונים מורים חצים וחרבות, באו המלאכים ונעצו אותם בלבם של היגונים, הוי חרבים תבוא בלבם וקשתותם תשבבנה, והיו בני חשמונאי רואים הנסים ואומרים ה' ילחם לנו. וכל מלך ומלך מהמלכים שנהרג, היו באים המלאכים ומבזבזים ממונו והטילו לבתיהם של ישראל, שהם לא היו יכולים לטל את השלל מפני החללים, ואת חילותיהם, מהם שרפו בני ישראל, מהם דקרו בחרב, ומהם תלו על העץ, ובגרים הרשע שרפו אותו בית ישראל באש. ואז אנטיוכס המלך כאשר שמע אשר נהרגו בגרים וכל שרי החיל אשר עמו, וינס במדינות הים, והיה כל מוצאיו אותו אל המקום אשר בא שמה, מורדים בו, וקוראין אותו הבורח.

ואחר כך באו בני חשמונאי לבית המקדש, ויבנו הערים ויסגרו הפצרות, ויטהרו את העזרה מן ההרוגים ומהטמאות, ויבקשו שמן זית וזו להדליק את המנורה, ולא מצאו כי אם צלוחית אחת אשר היתה חתומה בטבעת הפהן גדול, וידעו כי הוא שמן טהור, והיה בה כשעור הדלקת יום אחד, ואלהי השמים אשר שפן שמו שם הניח ברכה בשמן, והיו מוצאים כל לילה ולילה אחר עריכת הנרות, האסוף מלאה שמן, והעלו הנרות ממנו שמנה ימים. ועל הצלתם ונס האסוף ההוא, קבלו וקימו היהודים עליהם ועל זרעם, להיות עושים את שמנת ימי חנכה בהלל ובהודאה בכל שנה ושנה, וזכרם לא יסוף מזרעם. ברוך הרב את ריבנו והנוקם את נקמתנו והמשלם גמול לכל איבי נפשנו, ברוך האל המושיע.

בכל מדינות מלכותך, ויבאו כל שרי עם ועם ולא ישאר מהם עד אחד. ויעש המלך כדבר בגרים, ויבאו מכל מדינות המלך שרי עם ועם, עם אלפים ורבבות חילות חלוצי צבא, וכאשר ראה בגרים כי כביר מצאו ידו וחילים יגבר, ורב מאד מתנהו אין חקר ואין מספר, קם בגרים ויבא לירושלים ויצר עליה, ויחל לתרף מערכות אלהים חיים ומלך עולם, ויבקע החומה, וינתק וישבר במקדש שלש עשרה פצרות, ויחשב בלבבו לאמר הפעם הזאת לא יוכלו לי, כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי.

אמר רבי יצחק בר נחמני, אלה ושמונים רבוא גיסות באו עם בגרים הרשע, ואמר לישראל שוטים אתם שתעשו מלחמה עם חילים שאין להם שעור, אם תאמרו אלהיכם יביא מבול, ככר נשבע שלא יביא מבול לעולם, ואם גבריאל יעמד בנו לשרף אותנו כמו שעשה לסנחריב, הרי אנו סכים עצמנו בדם חזיר ובשכבת זרע של סוסים ולא יגע בנו. נשאו ישראל עיניהם למרום ויאמרו, לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד שלא יתבזה בגוים, עכשו יאמרו אין לאלהיהם עצה אחרת, וכך פתיב גדול העצה ורב העלילה. אמר הקדוש ברוך הוא חייכם מחשבת גדולה משלכם, כי לא יטש ה' עמו ונחלתו לא יעזב. באותה שעה היו ישראל מצפים להרי מזרח, אולי יבואו להם גוים פרסיים לעזרתם, אז חרה לו למתתיהו פהן גדול ואמר לו לחשמונאי, ולא פתיב ארוה הגבר אשר שם בשור זרועו לו ומן ה' יסיר לבו, וברוך הגבר אשר שם ה' מבטחו, אמר לו יפה אמרת, אני ושבעה בני, ואתה ושלשה בנים, הם י"ב שבטי יה עדות לישראל, מבטח אני בהקדוש ברוך הוא שיעשה לנו נסים ונפלאות. ויצומו וילבשו שקים ואפר, לבקש רחמים מלפני אלהי השמים עזרם ומגינם של ישראל, וככלותם להתפלל קמו מפרע על ברכיהם ויעצמו עשתנותם, מנשרים קלו

מדרש חנוכה ב'

הנושא אשה תבעל להגמון תחילה, עד שנשאת בת מתתיהו וקנאו אחיה על הגזרה, והרגו את המלך והושיעו את ישראל.

טמאה, והיו ישראל מהלכין ברגלים, ועליהם נתקנים ראיתי עבדים על סוסים וגו'. אמר להם הקדוש ברוך הוא, בעון שמנעתם עצמכם מעלות בשלש רגלים לירושלים ולהקריב קרבנות ולתן מתנות כהונה, לכן נתקנים עליכם שורף טבות לעיניך, אלא אף על פי כן רוחה תמציאו בגזרה זו, והיו העצבים והאילים וכל מיני עופות טהורים, באים ונכנסים לבתיהם של ישראל, לפי שהיו בלא דלתות, ובאין ישראל ותופסין אותן, ושוחטין ואוכלין בשר, ונותנין שבת להקדוש ברוך הוא, ואמרו ברוך הוא שהפך עצת אויבינו לטובה, שאלו היו דלתות לבתים היאך הייתה כל צידה נכנסת אצלנו. השיבם הקדוש ברוך הוא, אתם חסרתם על כבודי ולא כפרתם בי, אף אני זמנתי לכם צידה.

וכיון שראו היננים שעמדו ישראל בגזרה זו, עמדו וגזרו כל מי שאשתו הולכת לטבילה ידקר בחרב, וכל הרואה אותה הרי היא לו לאשה ובניה לעבדים. כיון שראו ישראל כן, מנעו עצמם מלשמש, וכיון ששמעו יננים כן, אמרו הואיל ואין ישראל משמשין מטותיהם, אנו נזקקין להן, כיון שראו ישראל כן, חזרו על נשיהן בלא טבילה בעל כרחן, אמרו רבוננו של עולם בעל כרחנו שלא בטובתינו, שאין האשה רוצה לישוב תחת בעלה בלא עונתה. אמר להם הקדוש ברוך הוא הואיל ועשיתם בלא פונה אני אטהר אתכם, ופתח לכל אחד ואחד מהן מעין בתוך ביתו, והיו נשיהם טובלות בתוך בתיהם, ונתקנים עליהם מקרא זה, ושאבתם מים בששון ממעייני השועה (ישעיה יב), ונתקנים עליהם עוד מקרא זה, אם רחץ ה' את צואת פנות ציון (שם ד).

כיון שראו יננים שאין ישראל מרגישין בגזרותיהם, עמדו וגזרו עליהם גזרה מרה

קיצור המדרש ארבע גזירות גזרו יון, א' שלא לעשות בריח ומסגר לדלת. ב' לחקוק על קרן השור שאין להם חלק וכו'. ג' שלא יטבלו נשותיהם. ד' כל

כתיב (ירמיה נ) כה אמר ה' צבאות עשוקים בני יהודה ובני ישראל וגו', וכתיב גואלם חזק ה' צבאות שמו, ריב ריב את ריבם, למען הרגיע את הארץ והרגיו ליושבי ככל. אמרו בימי היננים נתחייב מקרא זה, שהערימו סוד על ישראל, אמרו באו ונחדש עליהם גזרות, עד שיכעטו באלהיהם ויאמינו בעבודה זרה שלנו.

עמדו וגזרו כל בן ישראל שעושה לו בריח או מסגר לפתחו ידקר בחרב. וכל כף למה, כדי שלא יהיה לישראל כבוד ולא רשות, שקל בית שאין לו דלת, אין לו כבוד ולא צניעות, וכל הרוצה לפגוע נכנס בין ביום ובין בלילה. כיון שראו ישראל כן, עמדו ובטלו כל דלתות בתיהם, ולא היו יכולין לא לאכל ולא לשתות ולא לשמש מטותיהם, בשביל גנבין ולסטיין ופריצי יננים, ולא רואין שינה בעיניהם לא יום ולא לילה, ונתקנים עליהם מקרא שכתוב ופחדת לילה ויוםם (דברים כח). אמרו לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם כמה אנו יכולים לסבל, אמר להם בעון מזונה, אלא אף על פי כן רוחה תמציא בגזרה זו. והיו ישראל שרויין בלא דלתות, ואין לה דבר מעביר רעות האשה מעל בעלה פדלת, שנאמר לה עמי בא בחדריך וגו' (ישעיה כו), ועמדו בגזרה זו שלש שנים.

כיון שראו יננים שעמדו ישראל בגזרה ולא נכשל אחד מהם בשום דבר רע, עמדו וגזרו עליהם גזרה אחרת, והעבירו קול: כל אדם מישאל שיש לו שור או שה, יחקק על קרניו שאין לו חלק באלהי ישראל, וכל כף למה, כדי שלא יאכלו ישראל בשר ולא חלב ולא גבינה, ולא יהיה להם חרישה. אמרו יודעים אנו שאין יכולין לעמד בגזרה זו. כיון ששמעו ישראל כן, נצטערו צער גדול, אמרו חס ושלום שנכפר באלהינו, עמדו ומכרו בהמתן בין טהורה בין

מדרש הנוכה ב'

ולוי אחי דינה, שלא היו אלא שנים וקנאו לאחותם והרגו כרף כשכם, ומסרו נפשם על יחוד של מקום, ועזרם ה' ולא הכלימם, ואתם חמשה אחים, יהודה יוחנן יונתן שמעון ואלעזר, ופרחי פהונה יותר ממאתים בחור, שימו בטחונכם על המקום והוא יעזר אתכם, שנאמר כי אין מעצור לה' להושיע וגו' (ש"א יד). ופתחה פיה בבכיה ואמרה, רבוננו של עולם אם לא תחוס עלינו, חוס על קדשת שמך הגדול שנקרא עלינו, ונקום היום נקמתנו.

באותה שעה נתקנאו אחיה ואמרו, באו ונטל עצה מה נעשה, נטלו עצה זה מזה ואמרו, בואו ונקח אחותנו ונוליכנה אצל המלך הגדול, ונאמר לו אחותנו בת פהן גדול ואין בכל ישראל גדול מאבינו, וראינו שלא תלין אחותנו עם ההגמון, אלא עם המלך שהוא גדול כמותנו, ונכנסנו עליו ונהרגהו ונצא, ונתחיל אחר כך בעבדיו ובשריו, והשם יעזרנו וישגבנו, נטלו עצה וכו', ועשה להם הקדוש ברוך הוא תשועה גדולה, ושמעו בת קול מבית קדש הקדשים: כל ישראל נצחו טליא באנטוכיא, כן יעשה המקום ישועה בימינו אלה.

ועכורה, שלא תכנס פלה בליה הראשון מחפתה, אלא אצל ההגמון שבמקום ההוא. פיון ששמעו ישראל כף, רפו ידיהם ותשש פתם, ונמנעו מלארס, והיו בנות ישראל בוגרות ומזקינות כשהן בתולות, ונתקיים עליהם בתולתיה נוגות והיא מר לה (איכה א). והיו יונים מתעללים בבתולות ישראל, ונהגו בדבר הזה שלש שנים ושמנה חדשים.

עד שבא מעשה של בת מתתיהו פהן גדול, שנשאת לכן חשמונאי ואלעזר היה שמו, פיון שהגיע יום שמחתה הושיבה באפריון, וכשהגיע זמן הסעודה, נתקבצו כל גדולי ישראל לכבוד מתתיהו וכן חשמונאי, שלא היו באותו הדור גדולים מהם, וכשישבו לסעד, עמדה חנה בת מתתיהו מעל אפריון, וספקה פפיה זו על זו וקרעה פורפירון שלה, ועמדה לפני כל ישראל כשהיא מגלה, ולפני אביה ואמה וחורתה. פיון שראו אחיה כן, נתבישו ונתנו פניהם בקרקע וקרעו בגדיהם, ועמדו עליה להרגה, אמרה להם שמעוני אחי ודודי, ומה אם בשביל שעמדתתי לפני צדיקים ערמה בלי שום עברה הרי אתם מתקנאים בי, ואין אתם מתקנאים למסרני ביד ערל להתעולל בי, הלא יש לכם ללמד משמעון

מדרש חנכה ג'

ד' טמאו את השמנים כדי לבטל הדלקת המנורה במקדש, ואז נעשה הנס בפך השמן. נוסחא אחרת למעשה בת יוחנן כ"ג, המלחמה בעקבות כך והנצחון.

לו כמה מקומות, יש לו בתים ועליות ותחתונים, כל שפן הקדוש ברוך הוא שהעולם שלו, וכן השמים בנוים משלש מאות ותשעים. ובזמן שבית המקדש היה קיים, והיו ישראל עושים רצונו של מקום, היה הקדוש ברוך הוא יושב על ערבות של רקיע שביעי מרב אהבה לישראל. ולאחר שחטאו ישראל, עלה למעלה למעלה, עד שלש מאות ותשעים רקיעים, שנאמר אלף אשוכה אל מקומי.

קיצור המדרש מביא בקיצור ארבע גזירות יון הנזכרים במדרש ב', ומרחיב במעשה בת יוחנן כ"ג, עקב כך עשו יון מצור ונושעו במעשה יהודית. עוד ד' גזרות גזרו יון, א' שלא להזכיר שם ה'. ב' בטלו את קרבן התמיד. ג' שלא יכתבו כתובה לנשותיהם.

ישתבח שמו של הקדוש ברוך הוא, שהוא לבדו דר במרום, ושוכן על שלש מאות ותשעים רקיעים, ובכל רקיע יש שם פסא כבוד עליו, ובכל אחד ואחד יש לו משרתים שרפים ואופנים וקרוכים ונגלגלים. ואל תתמה בדבר זה, שהרי מלך בשר ודם שיש

ששמע ההגמון כף, אמר לשריו ועבדיו, ראו אותם שהם מגדולי ישראל מזרע אהרן הכהן, כמה הם שמחים לעשות רצוני, ראויים הם לכבוד גדול, וצוה להוציא חוץ שריו ועבדיו, ונכנס יהודה וחקבריו עם אחותו אצל ההגמון, וחקבו ראשו וקזזו כל אשר לו, ונהגו שריו ועבדיו, ודרסו היננים עד גמירא חוץ מעקר המלכות. וישראל שהיו בעיר היו ברתת וברעד בשביל אותם בחורי ישראל, יצאה בת קול ואמרה, נצחו טליא דאזלו למעבד קרבא באנטוכיא. וחקרו אותם בחורים, וסגרו השערים, ועשו תשובה ועסקו בתורה ובגמילות חסדים.

כיון ששמע מלך יונים שהרגו ישראל הגמון שלו, קבץ כל עמו ובא לפני ירושלים, והביא אותה במצור, ונפחדו מאד היהודים, והיתה שם אשה אלמנה יהודית שמה, ולקחה שפחה והלכה אצל שערי ירושלים, ואמרה הניחו אותי לצאת שמה יעשה המקום נס על ידי, ופתחו לה ויצאה, והלכה לפני המלך, ויאמר לה מה תבקשי, ואמרה אדני בת גדולים מישאל אנכי, ואחי נביאים, ושמעתי שהיו מתנבאים שמחר תפל ירושלים בדרך, כיון ששמע כף שמח שמחה גדולה. והיה לו אחד מחכמיו שהיה רואה וחונה בפוכבים, והיה אומר, רואה אני שישאל חוזרים בתשובה ואי אתה יכול להם, חזור למקומך, ונתמלא המלך חמה עליו וצוה לחטפו, ואסרו דיו ורגליו לתלות אותו על העץ אצל ירושלים, ויאמר המלך מחר כשתפל ירושלים בדינו נהרג אותו. והיה המלך מאמין לאותה יהודית, ונאסה אותה, ויאמר לה רצונך שתנשאי לי, ואמרה לו אדני המלך איני ראויה אפלו לאחד מעבדך, ואמנם כיון שלבד נוטה לזה, תעביר כרוז בכל הממנה, שכל מי שיראה שתי נשים הולכות אצל המען אל יפגעו בהן, לפי שצריכה אני לילך לשם לרחץ עצמי ולטבל מיד העבירו הכרוז ועשתה כן.

ועשה המלך משתה גדול ושתו ונשכרו, ואחר כך הלכו כל אחד ואחד לאהליו, והמלך ישב

דרש מרי בר מר, מאי דכתיב פי גר מצוה ותורה אור, תלה הכתוב המצוה בגר, מה גר זה אינו עומד לאדם אלא לשעה, אף המצוה אינה מגינה אלא לשעה. והתורה תלה באור, מה אור זה, מאיר לעולם, אף תורה מאירה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר בהתהלךך תנחה אתך בעולם הזה, ובשכבך תשמר עליך בעולם הבא. אמר רבא דרחים רבנן הוי ליה בנין רבנן, דמוקיר רבנן הוי ליה חתנותא רבנן, דדחיל מרבנן הוא גופיה הוי צורבא מרבנן, ואי לא בר הכי הוא משתמעון מילי בצורבא מרבנן. אמר רב הונא הרגיל בגר חנפה הוין ליה בנים תלמידי חכמים, הנהיר במזוזה זוכה לדירה נאה, הנהיר בקדושה היום זוכה וממלא גרבי יין.

תנו רבנן, בימי מלכות יון הרשעה גזרו על ישראל, שכל מי שיש לו בריח בתוך ביתו, יחוקק עליו שאין לשונאי ישראל חלק ונחלה באלהי ישראל, מיד הלכו ישראל ועקרו בריחים שבבתיהם. ועוד גזרו, שכל מי שיש לו שור, יכתב על קרנו שאין לשונאי ישראל חלק באלהי ישראל, הלכו ישראל ומכרו שוריהם. ועוד גזרו עליהם, שיהיו בועלין נשיהן נדות, הלכו ישראל ופרשו מנשיהן. ועוד גזרו, שכל מי שנושא אשה תבעל להגמון תחלה ואחר כך תחזר לבעלה. ונהגו בדרך הזה שלש שנים ושמנה חדשים.

עד שנשאת בתו של יוחנן כהן גדול, כיון שרצו להוליכה אצל אותו ההגמון, פרעה ראשה וקרעה בגדיה ועמדה ערמה בפני העם, מיד נתמלא יהודה ואחיו חמה עליה, ואמרו הוציאוה לשרפה ואל תגלה דבר זה למלכות מפני סכנת נפשות, שהענינה פניה להיות ערמה בפני כל העם הזה. אז אמרה לו, היאך אתבנה לפני אחי ורעי ולא אתבנה בעיני ערל וטמא, שאתם רוצים למעל בי ולהוליך אותי לשכב אצלו. כיון ששמע יהודה וחקבריו כף, נועצו יחדו להרג ההגמון, מיד הלישו הנערה בלבוש מלכות, ועשו חפה של הדס מבית חשמונאי עד ביתו של ההגמון, ובאין כל בעלי גבל וכנור ובעלי זמר, והיו מזמרים ומרקדים עד שבאו לבית ההגמון. כיון

מאירות תמיד בבית המקדש, וגם לשמנה ימי החג אין בריה יכולה להם, עמדו וטמאו כל השמנים שבבית המקדש, ולא נשתיר כי אם פך שמן שלא היו יודעים שהיה מנח פחת המזבח, ונעשה גם והדליקו מאותו פך קטן שמנה ימים, ועמד הקדוש ברוך הוא וקבע להם שמנה ימי חנכה שלא היה מועד עד עכשו. אמר הקדוש ברוך הוא חשבתם לעקור שבעת הנרות ושמנה ימי החג, הנני מביא עליכם שמנה ימים ושבועה בני חשמונאי שמאבדים אתכם מן העולם. אתם אמרתם שכל מי שיזכיר שמי ידקר בחרב, אני קובע הלל לשמי שמנה ימי חנכה, ועליהם אמר דוד למנצח על השמינית.

חרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה, אמר רבי שמעון בר יוחאי אלו יונים שעשו מלחמה עם חשמונאי ובניו, ובשעה שנכנסו להיכל, הלך יוני אחד ולקח ספר תורה, והביא חנה בת יוחנן פהן גדול שלא היה כפייה בעולם, והיתה נשאת לאלעזר בן חשמונאי, ורצה אותו יוני לבוא עליה בפני בעלה ואביה, אמר יוחנן פהן גדול למתתיהו, אני ושלשה בני ואתה ושבועה בניך, הרי י"ב כנגד י"ב שבטים, מבטח אני שהקדוש ברוך הוא עושה גם על ידינו. מיד הרים אלעזר הסיף והרג אותו היוני ואמר עזרי מעם ה' עשה שמים וארץ.

אמר רבי יצחק, ששים רבוא אלף גיסות היו, וכל אחד מהם היה לו אלף איש תחתיו, שבאו עם גליסקס הרשע להלחם עם בית חשמונאי, והיה אומר אותה הרשע מה לנו לירא, הם שנים עשר כנגד חיל גדול, שמא תאמר אלהיהם יוציא כוכבים ממסילות, ונעשה מלחמה עמנו ושודדים אותנו בדרך שעשה עם סיסרא, הרינו סכין עצמנו בדם חזיר ובשכבת זרע של סוס שאין נוגעים אותנו. ואם תאמרו יביא מבול, כבר נשבע בשמו הגדול שלא יביא מבול לעולם. אם תאמרו ישלח נחשים ועקרבים ודבים בדרך שעשה בפותים, הרי אנו רוכבין על פילים שאין חיות נוגעות בהם.

בחיקה וישן, והלכה אותה יהודית ונטלה סיף שלו וחתכה ראשו ופשטה סדין עליו, והלכה עם ראשו של מלך אצל שערי ירושלים, ואמרה פתחו לי השערים, שכבר עשה הקדוש ברוך הוא גם על ידי. אמרו לה לא דיך שזנית וקלקלת אלא שבאת בעלילה עמנו, מיד הראתה להם ראשו של מלך, פיון שראוהו פתחו השערים, ויצאו והרימו קול שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. פיון שעשו יונים פך, אמרו למחרת באים עלינו, והלכו למלך ומצאוהו בלא ראש, ונפל עליהם אימה ופחד וברחו כלם, ויודפו ישראל אחריהם והרגו מהם כמה וכמה. פן יעשה הקדוש ברוך הוא נקמה בשונאינו מהרה ויחיש לנו ישועה כפתיב ובה לציון גואל.

דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת, והכתוב והארץ כנגד תבלה, אלא אלו ישראל שנקראו ארץ שגאמר כי תקיו אתם ארץ חפץ. דור הולך ודור בא אלו אמות העולם שבכל דור ודור יועצים על ישראל לאבדם, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם, שגאמר עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו. אמר רבי אלעזר בא וראה כמה חביבים ישראל לפני המקום, שלעולם מקדים להם רפואה למכה שגאמר כרפאי לישראל.

בא יון הרשעה וגזרו וחסכו עיניהם של ישראל, ואמרו שכל מי שמזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא ידקר בחרב, והרבה מישראל נהפכו למינות, והיה שם משמד אחד בליעל תתני בן פחת שמו, שהיה יועץ עצות רעות על ישראל, ואמר שכל זמן שיקריבו קרבן של שחר ושל בין הערבים אינם נופלים בידיכם, עמדו ובטלוהו. וחזר עוד אותו בליעל ואמר, אלהיהם שונא זמה, אם תוכלו להכשילים בזנות תמשלו עליהם, עמדו וגזרו שכל מי שיקתב כתבה לאשתו יקרעו אצבעותיו. חזר ואמר, מצוה אחת יש להם, שאם לא יעשו אותה יאבדו מן העולם, וזו הדלקת נר בבית המקדש, שגאמר להעלות נר תמיד, וכתוב עליו תן חלק לשבועה וגם לשמנה, תן חלק לשבועה שכל מי שיש לו חלק בשבע נרות שהן

תהלים לו). וְהָיוּ בְּנֵי חַשְׁמוֹנָאֵי רוֹאִין זֶה אֶת זֶה וְאָמְרוּ ה' יִלְחַם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִישוּן (שמות יד).

תְּנִיא, שְׁלֹשׁ שָׁנִים לֹא הָיָה אָדָם יָכוֹל לַעֲבֹר שָׁם מִפְּנֵי רִיחָם, וְשִׁבַע שָׁנִים זָרְעוּ יִשְׂרָאֵל שְׂדוֹתֵיהֶם וְכַרְמֵיהֶם בְּלֹא זָבֵל מִדָּם שְׁלֵהֶם, וְעֹשְׂרִים וְשֹׁלֵשׁ שָׁנִים הִסִּיקוּ יִשְׂרָאֵל מְרוֹמְחֵיהֶם וְקִשְׁתָּם, וְעַלֵּיהֶם אָמַר הַכְּתוּב שֵׁם רְשָׁעִים יִרְקֹב, וְעַל בֵּית חַשְׁמוֹנָאֵי וְכִיּוֹצֵא בָהֶם זָכַר צְדִיק לְבִרְכָה. וְחִזְרוּ לְבֵיתָם לְשָׁלוֹם, וְלֹא מִצְאוּ שָׁמָּן טְהוֹר אֲלָא פֶּה קִטְנָה שֶׁהָיָה בְּשִׂיתֵן הַמְּזֻבָּח, וְלֹא הָיָה שָׁמָּן אֲלָא כְּדֵי לְהַדְלִיק לְלֵחָה אֶחָד, וְנִעְשָׂה גַם וְהַדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ שְׁמֹנֶה יָמִים, וּלְפִיכָּה קָבְעוּ שְׁמֹנֶת יָמֵי חֲנֻכָּה.

וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים בְּתַפְלָה וְאָמְרוּ, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שָׁלֹא עֲמַדְנוּ לְהִלָּחֵם כְּנִגְדָם אֲלָא בְּעִבּוֹר שְׁמֶךָ הַגְּדוֹל שְׁלֹא יִתְבַּזֶּה בְּגוֹיִם, וְאִם אֵינְךָ עוֹשֶׂה גַם עַל יַדֵּינוּ יֹאמְרוּ אֵין לוֹ עֲצָה, וְכַתִּיב בְּךָ גְּדוֹל הָעֲצָה וְרַב הָעֲלִילָיָה. מִיָּד נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאָמַר שְׂתוֹקוּ בְּנֵי, הִתְיַצְבוּ וְרֹאוּ נִקְמַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּגוֹיִם, וְהִבִּיא כָּל הַשָּׂרִים (שרי מעלה) שֶׁל שְׂבָעִים אַמּוֹת וְאָמַר לָהֶם, כָּל אֶחָד מִכֶּם יִהְיֶה אֶת שְׁלוֹ מִן הַחֵיל שֶׁל אוֹתוֹ רְשָׁע, וְאִם יָנוּס אֶחָד מֵהֶם הָרִי נִפְשׁוֹ תַחַת נִפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד ה' עַל צָבָא הַמְּרוֹם בְּמָרוֹם וְגו'. מִיָּד יָרְדוּ לְאָרֶץ, וְכָל יְנִי שֶׁהָיָה חַץ עַל קִשְׁתוֹ לְזֶרֶק בְּיִשְׂרָאֵל, הָיָה הַמְּלֶאךָ מְחִזְרוֹ וְנוֹעֵץ בְּלָבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר קִשְׁת גִּבּוֹרִים חֲתִים (ש"א ב), וְגַם תַּרְבֵּם תְּבוּא בְּלָבָם

מַעֲשֵׂה יְהוּדִית א' (בַּקְצֵרָה)

אָבִי לְמַלְטָם כְּשֶׁתַּקַּח הָעִיר. וַיֹּאמֶר לָהּ הַמְּלֶאךָ אֲנִי אֶעֱשֶׂה כְּדַבְּרֶיךָ וְאֲנִי רוֹצֵה לְקַחְתְּךָ לִי לְאִשָּׁה, וְתֹאמְרוּ לוֹ אֲדֹנֵי הַמְּלֶאךָ הַנְּנִי כְּאַחַת שֶׁפָּחַתִּיךָ עֲשֵׂה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ, אֲבָל אֹדִיעֶיךָ אֲדֹנֵי הַמְּלֶאךָ שְׂאֲנִי גְּדָה וְכַעֲרָב אֲנִי רְאוּיָה לְטָבִילָה, צוּה אֶת עַבְדְּךָ בְּעָרָב כְּשֶׁיִּרְאוּ שְׂתֵי נָשִׁים הוֹלְכוֹת לְמַעַן, שְׁלֹא יִפְגְּעוּ בָּנוּ וְאֵל יִדְבְּרוּ עִמָּנוּ מֵטוֹב וְעַד רַע, וְאֵלֶּךָ וְאֶטְבַּל וְאֶשׁוּב אֵלֶיךָ, וְיָצוּ הַמְּלֶאךָ לְהַעֲשׂוֹת כֵּן, וַיִּשְׂמַח שֶׁמָּחָה גְּדוּלָה בְּנִעְרָה וּבְכַשׁוּרָה שֶׁבִשְׂרָה לְמַלְךָ, וַיֵּאֱסֹף כָּל שָׂרָיו וְעַבְדָּיו וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֵּה, וַיֵּאכַל וַיִּשְׂתֶּה מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּח וַיִּרְדָּם, וַיִּלְכוּ כָּלֵם אִישׁ לְאֵהָלָיו וְלֹא נִשְׂאָר עִם הַמְּלֶאךָ זוּלַתִּי הַנִּעְרָה וְהַשְּׂפָחָה.

מַעֲשֵׂה שְׂבָא מְלֶךְ הַגּוֹיִם עַל יְרוּשָׁלַיִם עִם אַרְבָּעִים אֵלֶּף גִּבּוֹרֵי חֵיל וַיִּצַר עֲלֵיהֶם יָמִים רַבִּים, וַיִּקְוּצוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵיהֶם בְּמִצְוֹר וּבְמִצּוֹק וַיְהִיו בְּצָרָה גְּדוּלָה. וְהִיָּתָה בִירוּשָׁלַיִם נִעְרָה מִבְּנוֹת הַנְּבִיאִים, וְכִרְאוּתָהּ כִּי גָדַל הַשְּׂבָר וְעֲצָם הַצַּעַר, וְתָשִׂם נִפְשָׁה בְּכַפָּה, וְתִצֵּא עִם שֶׁפָּחַתָּה וְתִגִּיעַ עַד שְׁעָרֵי הָעִיר, וְתֹאמְרוּ לְשׁוֹעֲרִים פִּתְחוּ הַשְּׁעָרִים וְאַצֵּא, אוֹלֵי יַעֲשֶׂה לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹת וְפָלֵא וְאֶהְרֹג אֶת הַכּוֹפֵר הַזֶּה וַיּוֹשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל עַל זֵדִי, וַיֹּאמְרוּ לָהּ לֹא נִפְתַּח, שְׂאֲנוּ מִפְּחָדִים שְׂמָא אֶהְבֵּת אֶחָד מִפְּרִשֵׁי הַמְּלֶאךָ לְהַנְשֵׂא לוֹ, אוֹ שְׂמָא תַעֲשִׂי תַחְבּוּלוֹת עַל הָעִיר לְלַכְדָּה, וְתֹאמְרוּ חֵס וְשָׁלוֹם אֲלָא אֲנִי בּוֹטַחַת בְּרַחֲמֵי שָׁמַיִם שְׂעִירָנִי עַל הָאוֹיֵב הַזֶּה, וְתִשָּׁבַע לָהֶם בַּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּפְתְּחוּ הַשׁוֹעֲרִים וְתִצֵּא עִם שֶׁפָּחַתָּה.

וְתַכּוֹן הַנִּעְרָה אֶת לְבָבָה לְשָׁמַיִם, וְתִקַּם וְתִשְׁלַף אֶת הַחֲרָב וְתִכְרֹת בָּהּ רֹאשׁ הַמְּלֶאךָ, וְתִשָּׂא רֹאשׁוֹ בֵּין יַדָּיָהּ וְתַלְכָּנָה שְׂתִיחֶן, וְתַעֲבֹרְנָה בְּמַחְנֶה וְאֵין דּוֹבֵר לָהֶם דְּבָר, עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם. וְתִקְרָא לְשׁוֹעֲרִים וְתֹאמְרוּ לָהֶם פִּתְחוּ הַשַּׁעַר כִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲזָרְנִי וְהִרְגִיתִי אֶת הָאוֹיֵב, וְלֹא הָאֲמִינוּ לְדַבְּרֶיהָ. וַיְהִי לְמַלְךָ שֶׁר אֶחָד מִשָּׂרָיו, וְהָיָה אוֹמֵר לְמַלְךָ חֲדַל מֵאַמְהָ זוֹ, אֵל תְּצוּרִים וְאֵל

וְתַלְךָ עַד אֶהֱלֵךְ הַמְּלֶאךָ וְתִבְאָ לְפָנָיו, וְהַנִּעְרָה יָפָה עַד מָאֵד, וְכִרְאוּת אוֹתָהּ הַמְּלֶאךָ מִצָּאָה חֵן בְּעֵינָיו וְתִשָּׂא חֶסֶד לְפָנָיו, וַיֹּאמֶר לָהּ הַמְּלֶאךָ מִי אַתְּ בַּתִּי וְאִי מִזֶּה בָּאת וְאָנָה תִלְכִי, וְתֹאמְרוּ לוֹ מִבְּנוֹת הַנְּבִיאִים אֲנִי, וְשִׁמְעֵתִי מֵאֲבִי שֶׁתִּכְבַּשׁ אֶת הָעִיר וְתַתְּפֹשׂ אוֹתָהּ, וְאָבֵא לְבַקֵּשׁ עַל נִפְשִׁי וְנִפְשׁ בֵּית

מעשה יהודית א'

וישמע הדבֵר בעיר, ויתקבצו בחורי ישראל וגבוריו ויקחו את חרבֹתם בידם, ויבאו עד המִחנה והיו קוראים בקול רם שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ויראו אנשי המִחנה אותם וילכו לאהל המִלֵךְ, ויראו כי מת גבורם וינוסו, ויעזבו את אהליהם ואת סוסיהם וכל חילם וימלטו את נפשם, וירדפו ישראל אתריהם עד אנטוכיא, וישבו בשלום ויבזו בהם בזה הרבה מאד. ויתקבצו וקני ישראל והחכמים ויבאו בית ה', ויברכו ויהללו את ה' המניח להם מפל אויביהם והמושיעם בארץ אויביהם וכו'. הוא ברחמי ויעשה נסים ונפלאות עמנו בעת ובעונה הזאת כאשר עשה עם אבותינו.

תתגר בם מלחמה, כי אלהיהם עמם ואוהבם ולא יסגירם בידך, ראה מה עשה לאשר היו מלפניך, למלכים הראשונים ולשרים שצרו על ישראל, מה היתה אחריהם, והיה מרבה תוכחות למִלֵךְ, עד שקצף עליו המִלֵךְ, ויצו לקשרו ולתלותו חי אצל שער העיר. וכראות הנערה כי אינם רוצים לפתח השער, אמרה להם אם לא תאמינו לי הנה השר התלוי יכיר את ראשו, והאמינו לדברי הנערה, ויפתחו השער ויראו את הראש לשר התלוי, ויכרהו השר ויאמר ברוך ה' אשר הסגיר אותו בידכם והציל אתכם מידו.

מעשה יהודית ב'

גברו, הלא המה הגבורים אשר מעולם אנשי שם.

ויהי כשמע אליפוזני המִלֵךְ את דברי המִלֵךְ ההוא, ויקצף המִלֵךְ מאד ותמתו בערה בו לאמר, מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לאמר, כי עם בני ישראל רב ועצום ממני, ואשר פח בהם לעמד בפני תילי הרבים כחול הים, ומי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה' את ירושלים מידי, ויחר אפו מאד, ויצו ליסר את המִלֵךְ ההוא בשפטים גדולים, כי דבר סרה על עצם תילותיו לאמר, כי לא יעצרו פח בפני עם בני ישראל, ויצו המִלֵךְ לאנשי הצבא לאסרו בנחשתיים, ולהוליכו אל מִחנה העברים לירושלים באף ובחמה וקצף גדול לאמר, ככה יעשה לאיש על אשר דבר טוב על ישראל, קום לך אתם והיה באבדי את ישראל תפול גם אתה כמוהם כנפול בני עולה. ויקחו אותו עבדיו ויביאו אותו למִחנה ישראל פתח שערי ירושלים, וישו בו אל אדוניהם.

והמִלֵךְ בא ברחובות ירושלים אסור בכבלי ברזל, וימצא שם שרי צבאות ישראל עזיהו בן מיכה וכרמי, ויתמהו איש אל אחיו, וישאלו את

ויהי בימי אליפוזני מִלֵךְ יוֹן, מִלֵךְ גדול וחזק, והוא כבש מדינות רבות ומלכים חזקים, והחריב טירותם והיכליהם שרף באש. בשנת עשר שנים למלכותו, שם פניו לעלות ולכבש ירושלים עיר הקדש, ויקבץ מאה ועשרים אלפי שולפי חרב, ותשעים ושנים אלף בעלי חצים, ויאמר המִלֵךְ אליהם, הנה עם בני ישראל אשר בירושלים, משנים בדתיהם ואת דתי המִלֵךְ אינם עושים, הוות בקרבה ולא ימיש מרחבה תוף ומרמה, עתה קומו ונקומה עליה למלחמה ולא יזכר שם ישראל עוד. ויען מִלֵךְ אחד אשר היה כבוש תחת ידו במלחמה ויאמר לו, חדל לך המִלֵךְ מאלהי עולם אלהי ישראל אלהי האלהים, ה' גבור מלחמה מושל גבורתו עולם, עיניו בגוים תצפינה, הסוררים להלחם עם עמו ונחלתו לא ימלט, ולא עוד אלא שכל אמות העולם נקראו נכרים וישראל הם עם קרובו, ומי יגש ויערב לבו להלחם עמם, לך התבונן במלכים הראשונים שעברו, על שפשוטו ידיהם בישראל מה עלתה בהם, כמו פרעה וסנחריב ויתר המלכים, נבל תבל אתה וכל העם אשר ברגליך, ולא תוכל להלחם בישראל אשר מנשרים קלו ומאריות

מעשה יהודית ב'

ההר, וישמרו אותו יומם ולילה. ואליפורני בלכתו סביב ההר, מצא סילוני המים אשר חוץ לעיר, ויצו לנתוש ולנתוץ ולהאבד ולהרוס אותם. ויבאו חילי הצבא אל המלך לאמר לו, כי בני ישראל אינם בוטחים לא בתנית ולא בחצים ולא בקשת, אפס ההרים הרמים וכל הגבעות מחזיקים אותם, ואתה למען תוכל להם בלי מערכת מלחמה, שום תשים שומרים על מקורי המים לבלתי יוכלו להעלות מים מהם, ותמית אותם בצמא מבלי חרב, ואז ימסרו לך את העיר מפני הצמא. וייתב הדבר בעיני המלך ולפני כל שליטיו, וישם שרי מאות על מקורי המים מסביב, ויהי כעשרים יום אחרי שימו משמרה זאת, נתמעטו המים מהבורות ומהפלגים לכל יושבי ירושלים, ויצמא העם למים,

ויתאספו בני ישראל אל עזיהו, כל האנשים והנשים בחורים ונערים יחד כלם פה אחד לאמר, ישפט אלהים בינינו ובינך, כי הרעת לנו ומאנת להענות מפני המלך, ועל כן ימסר אלהים אותנו בידיהם ואין עוזר ונפלונו לעיניהם מרב הצמאון, ועתה נמסר עצמנו בלב שלם אל המלך, הלא טוב לנו לעבד לה' והיינו עבדים לאליפורני, ממתנו בצמא ומחיותנו דראון לכל בשר בראותנו בנינו ובנותינו מתים לפנינו. מעידים אנחנו היום את השמים ואת הארץ ואת אלהי אבותינו הפוקד עלינו כפי עונותינו, כי תמסר תכף ומיד את העיר בידי המלך ונמות מהרה לפי חרב.

ויהי כשמעם את צעקת בני ישראל כל שרי צבאות ישראל צעקו צעקה גדולה ומרה, ויכפו בכי גדול תוך ההיכל, ויצעקו אל ה' קול אחד לאמר, חטאנו עם אבותינו העוינו והרשענו, אלהים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקט אל, כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש, על עמך יערימו סוד ויתעצו על צפוניך, אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד, אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלהים, כי נועצו לב יחדו עליך ברית זכרתו. אנא האל אב הרחמן, חמל על עמך ועל נחלתך, ואל תמסר בני בריתך

פיו, ויספר להם את כל אשר קרהו על פי דבר טוב על ה' ועל ישראל עמו, ואשר צנה המלך למסר אותו בידי ישראל, להמיתו כהריק חרבו בישראל, ואשר אמר ארדף אשיג אריק חרבי תורישמו די, וחרף מערכות אלהים לאמר, מי בכל אלהי הארצות אשר הציל את ארצו מדי כי יציל ה' את ירושלים. ויהי כשמעם שרי ישראל את דברי המלך, ורעה אחרתם שם חיל פיולדה, ויבאו אל מקדש ה' אלהי ישראל, וישתחוו לה' בבכי ובצעקה גדולה ומרה לאמר, ה' אלהי ישראל ישב הכרובים, אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ, אתה עשית את השמים ואת הארץ, הטה ה' אונך ושמע, פקח עיניך וראה ושמע דברי אליפורני, אשר חרף מערכות אלהים תיים ומלך עולם, אמנם ה' החריבו מלכי אשור את הגוים ואת ארצם, ונתנו את אלהיהם באש, כי לא אלהים המה, כי מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדם, ועתה ה' אלהינו הושיענו נא מידו, שפוף חמתך על הגוים אשר לא ידעוך, ועל הממלכות אשר בשמך לא קראו, כי לא תעזב הבוטחים בשמך, וכי תשפיל הגבר הבוטח באדם ובגבורת הסוס יבטח.

ויהי ככלותם את תפלתם לפני ה', נחמו את המלך ההוא, וידברו על לבו לאמר, ה' אלהינו ואלהי אבותינו אשר הודעת את שמו ואת גבורתו, יהיה מגן עזרך והוא נאך את מפלת האויב הרע הזה, בנקם ה' אלהינו נקם נקמת בני ישראל, ויהי ה' עמך, ואתנו תשב כטוב בעיניך, ויבא עזיהו ויקבלו בביתו ויעש לו משתה גדול, ואחר כך נתקבצו העם ויתפללו כל הלילה, וישאלו עזר מאת ה'.

ויהי ממחרת היום ההוא, צנה אליפורני לעלות למלחמה עליהם, והעם הרגליים אנשי חיל שהיו מאה ועשרים אלפים איש, והפרשים שנים עשר אלפים, נתקבצו יחדו בכח גדול ויבדו חזקה נגד בני ישראל. וכאשר ראו בני ישראל את רבובם, ישבו על הארץ ויעלו עפר על ראשם, ויצעקו בני ישראל אל ה' להושיעם מיד אויביהם, ויקחו את כלי זינם, וישנו בדרכים הצרים אשר בהם נתיב

בכם, ואתם חזקו ויִאמְצוּ לְבַבְכֶם וְלֹב כָּל יִשְׂרָאֵל
 לֵאמֹר אֱלֹהֵיכֶם, כִּי אֲבוֹתֵינוּ הוֹבִיאוּ בְּנִסְיוֹן לְנִסּוֹת
 אוֹתָם אִם בְּאֵמַת אֱהָבוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם, וְאוֹתָם
 תֵּאמְרוּ אֱלֹהֵיכֶם, כִּי אֲבָרְהֶם אֲבִינוּ עִמָּד בְּנִסְיוֹנוֹ
 שֶׁל מְקוֹם וְה' אֱהָבוּ, וְכֵן יִצְחָק וַיַּעֲקֹב וַיִּשְׂאֵר
 הָאֲבוֹת נִמְצְאוּ נִאֲמָנִים לְפָנָיו ה' בְּיִסּוּרֵינוּ, וְכָל מִי
 שֶׁלֹּא עִמָּד בְּנִסְיוֹן בְּיִרְאַת ה' וְהִתְלוֹנְנוּ לְפָנָיו ה',
 נִגְפוּ לְפָנָיו הַמְּשַׁחֵת וַיְמִיתוּ בְּמַכַּת הַנְּחָשִׁים,
 וַעֲתָה הַתְּבוֹנְנוּ וְרֵאוּ כִּי כֹאֲשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ
 ה' אֱלֹהֵינוּ מִיִּסְרוֹנוֹ, וְלִמּוֹת לֹא נִתְּנָנוּ בְּעִבּוֹר שְׁמוֹ
 הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא.

וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ עֲזִיבוּ וְהַפְּהִינִים, צֶדֶק כָּל אִמְרֵי פִיךָ
 אֵין בְּהֶם נִפְתָּל וְעַקֵּשׁ, אֲשֶׁר נֹאֲלָנוּ וְאֲשֶׁר חִטְּאוּנוּ
 לְשׁוֹם גָּבוֹל לִישׁוּעַת ה', וְלָכֵן הִעֲתִירִי בְּעַדֵינוּ כִּי
 יִשְׁרָה אֶת וִירְאַת ה' אִתָּהּ. וְהֵאמֵר לָהֶם יְהוּדִית
 אֲנִכִי אֶתְפַּלֵּל לְפָנָיו ה' בְּעַדְכֶם, וְגַם אֶתֶם הִעֲתִירוּ
 אֵל ה' בְּעַדִי, לְהַקִּים אֶת עֲצַמִּי אֲשֶׁר חִשְׁבֹתִי
 לַעֲשׂוֹת, לְנַקֵּם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַיּוֹנִים.
 וְלָכֵן לַעֲת עָרַב תַּעֲמְדוּ בְּשַׁעֲרֵי הָעִיר, וְאַצֵּא אֲנִי
 וְשִׁפְחָתִי עִמִּי בַלֵּילָה, וְאוֹתָם אֵל תַּחֲקְרוּ מִמֶּנִּי אֲנִי
 אֲנִי בָּאָה, אֶפְסֵם כִּי תִמְיֵד תִּהְיֶה תַחֲנֻנְתְּכֶם בְּפִיכֶם
 לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, לְפַקֵּד אֶת עֲמוֹ בְּעִבּוֹר כְּבוֹד
 שְׁמוֹ. וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֲזִיבוּ לְכִי לְשִׁלוֹם וְאֵלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת שְׁאֵלְתְּךָ אֲשֶׁר שְׁאַלְתָּ מֵעַמּוֹ, וְיִהְיֶה
 ה' עִמָּךְ לְנַקֵּם אוֹתָנוּ מֵאוֹיְבֵינוּ אָמֵן.

וַיְהוּדִית נִכְנְסָה בְּחַדְרָהּ, וַתִּלְבַּשׁ שֵׁק וְאֶפֶר וַתַּעַל
 עֶפְרָל עַל רֹאשָׁהּ, וַתִּשְׁתַּחֲוֶה לַה', וַתִּשְׁפֹּף אֶת
 נִפְשָׁהּ בְּצוּם בְּכִי וַתִּפְלֶה לְפָנָיו ה', וְכֵה אֶמְרָה
 בַּתְּפִלְתָּהּ, ה' אֱלֹהֵי שְׁמַעוֹן וְלוֹי אֲבִינוּ, אֲשֶׁר שָׁמַתָּ
 בְּיָדֶם חֶרֶב לְהַתְּנַקֵּם מֵהַנְּכָרִים אֲשֶׁר טִמְאוּ וְגִלוּ
 אֶת עֲרוֹת דִּינָה אַחֲוֹתָם, וְנִתְּתָה אֶת נְשִׁיהֶם בְּשִׁבְי
 וְאֶת בְּנוֹתֵיהֶם וְכָל שְׁלָלָם לְבוֹי בְּיַד עַבְדֵיךָ אֲשֶׁר
 קָנָאוּ אֶת קְנֻאֲתְךָ, פִּקְדֵנֵי נָא ה' אֱלֹהֵי כָרִב חֲסֵדִיךָ,
 כִּי כָל דְּרָכֶיךָ צֶדֶק וּמִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה, וְהַבֵּט
 נָא אֶת מַחְנֶה הָאוֹיֵב הָרַע הַזֶּה אֲשֶׁר חָרַף מַעֲרֻכוֹת
 אֱלֹהִים, כֹּאֲשֶׁר רְאִיתָ אֶת מַחְנֶה מִצְרַיִם בְּרִדְפָם
 חֲמוּשִׁים אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ וְנִחַלְתָּךְ, אֲשֶׁר בְּטָחוּ
 בְּמַרְכָּבוֹתֵיהֶם וּבְסוּסֵיהֶם וּבְרַב חֵילָם, וְהִשְׁקַפְתָּ
 עַל מַחְנֵיהֶם וְהִבְהַלְתָּ אוֹתָם בְּמַחְשָׁפִים, תְּהוֹמוֹת

בְּיַד הַעַמִּים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּךָ, לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
 אִיֶּה אֱלֹהֵיהֶם, וּכְרַב גְּאוּנָךְ תִּהְרַס קִמְיָךְ, עֲשֵׂה
 לָהֶם כְּמִדְּיָן, כְּסִיסְרָא כְּבִין בְּנַחַל קִישׁוֹן, נִשְׁמְדוּ
 כְּעֵין דָּאר הָיוּ דְמֵן לְאַדְמָה, שִׁיתְמוּ נְדִיבְמוּ כְּעַרְב
 וְכַזָּאב, וְכַזָּבַח וְכַצְּלֻמְנַע כָּל נְסִיכֵימוּ. וְכַאֲשֶׁר כְּלוֹ
 הַעֲצָקוֹת וְהַבְּכִי, קִם עֲזִיבוּ וְעִינְיוֹ זוֹלְגוֹת דְּמַעוֹת,
 וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם חֲזִקוּ וַיִּאֲמְצוּ לְבַבְכֶם אַחֲרֵי, וְנִקְנְוָה
 חֲסֵד מַה' עוֹד חֲמֻשָּׁה יָמִים, אִם לֹא יוֹשִׁיעַ ה' לָנוּ,
 נַעֲשֵׂה כֹאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם.

וַיְהִי כִשְׁמַע אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יְהוּדִית הֵאֲלַמְנָה
 בַּת בָּאָרִי, וְהִיא הִיְתָה יִרְאַת ה' מְאֹד, וַתַּעַשׂ לָהּ
 יְהוּדִית בְּעֲלִית בֵּיתָה חֲדָר מִיַּחַד לְהַתְּפַלֵּל בּוֹ,
 וַתִּשָּׁב שָׁם עִם נַעֲרוֹתֶיהָ, וְהִיא הִיְתָה מַעֲנָה בְּצוּם
 נִפְשָׁה כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ, וְהִיְתָה יִפְתַּת תֹּאֵר מְאֹד, וַתְּהִי
 יְהוּדִית נוֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל רוֹאֶיהָ. וְכַאֲשֶׁר
 שָׁמְעָה כִּי דִבֵּר עֲזִיבוּ לְמִסֵּר אֶת הָעִיר אַחֲרַי חֲמֻשָּׁה
 יָמִים, שָׁלְחָה לְקֹרָא אֶת הַפְּהִינִים וְעֲזִיבָה וְכַרְמִי,
 וַיָּבִאוּ אֵלֶיהָ, וְהֵאמֵר אֵלֵיהֶם יְהוּדִית, מַה זֶה
 הַדְּבָר אֲשֶׁר חִשַּׁב עֲזִיבוּ לַעֲשׂוֹת, לְמִסֵּר אֶת הָעִיר
 בְּיַד הָאוֹיֵב אִם לֹא תִּבּוֹא יְשׁוּעַתָנוּ תוֹךְ חֲמֻשָּׁה
 יָמִים, וּמִי אַתֶּם כִּי נִסִּיתֶם אֶת ה', לֹא זוֹ הַדְּרָךְ
 לְקַבֵּל חֲסֵד הַמְּקוֹם בְּרוּךְ הוּא רַק לְהָעִיר חֲרוֹן אַף
 ה', הָאֶפְסֵם לְנִצַּח חֲסֵדוֹ כִּי שָׁמַתֶם גָּבוֹל לְחֲסֵדֵינוּ
 וְלִרְחֻמֵינוּ, לְשׁוֹם לְכֶם יוֹם כְּפִי בַחֲרִיתְכֶם, חֲלִילָה
 לְסוּר מֵאַחֲרֵי ה', כִּי חֲסֵדֵי ה' לֹא תִמּוּ וְלֹא כְלוֹ
 רְחֻמֵינוּ, טוֹב וְיַחֲוִיל וְדוּמָם לְתִשׁוּעַת ה' כִּי לֹא יִזְנַח
 לְעוֹלָם ה', כִּי אִם הוֹגָה וְרַחֵם כָּרִב חֲסֵדֵינוּ, רַגַע
 יִדְבַר עַל גּוֹי וְעַל מַמְלָכָה וְנַחֵם עַל הָרַעָה.

וַעֲתָה לְכוּ וְנִשׁוּבָה אֵל ה' כִּי אַרְךָ אַפִּים הוּא,
 וְנִשְׁאַלָה מִמֶּנּוּ סְלִיחָה וְכַפָּרָה עַל זֶה הָעוֹן בְּכִי
 וּבְצוּם, וְאֵל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסַלַּח, כִּי עַת צָרָה
 הִיא לִיעֲקֹב וּמִמֶּנָּה יוֹשֵׁעַ, וְכַאֲשֶׁר נִבְהַלָה נִפְשָׁנוּ
 מִפְּנֵי זְדוּנָם כֵּן נִגִּילָה וְנִשְׁמַחָה בִישׁוּעַתָנוּ, כִּי לֹא
 הִרְשַׁעְנוּ כְּאֲבוֹתֵינוּ אֲשֶׁר עֲזָבוּהוּ וַיִּקְטְרוּ לְאֵלֵיהֶם
 אַחֲרֵים, וְעַל כֵּן נִמְסְרוּ לְחֶרֶב וּלְשִׁבְי וּלְחֲרָפָה
 וְלְכַלְמָה בְּיַד שׁוֹנְאֵיהֶם, וְאַנְחָנוּ לֹא נִדַע אֵל אַחֲרַי
 זוֹלָתִי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר אֵין עוֹד מְלַבְדּוֹ, וְהוּא יִדְרֹשׁ
 דְּמִנּוּ מִיַּד קִמְיָנוּ לְמַעַן כְּבוֹד שְׁמוֹ. וַעֲתָה אַחֲרֵי
 אֶתֶם הַפְּהִינִים לַה', וְנִפְּשׁ כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל תְּלוּיֹת

משאלות לבך וכל עצתך ימלא לטובה, ותתהלל עליו ירושלים עיר הקדש, ויהי שמך בכלל החסידים ובמספר הצדיקים, ויענו כל העם אשר שם אמן.

ותצא יהודית מן העיר היא ואמתה, ויהי כאשר ירדו מן ההר בעת עלות השחר, פגעו בה משומרי המלך אליפורני ויתפשוהו לאמר מאין באת ואנה הלכתי, ותאמר אליהם יהודית מבנות העברים אנכי ואברח בהחבא מאתם, פי ידעתי פי ימסרו בידיכם, ולכן חשבתי אצלי לאמר, אלכה נא לי לפני המלך אליפורני לגלות לו סודות עם היהודים, ולהורות לאנשי הצבא את הדרך ולכו בה, ואת המעשה אשר יעשו ללפד את העיר ולתפשה, ולא יפול ממנהו עד אחד. וכאשר שמעו האנשים אשר תפשוהו את דבריה, הביטו על תוארה ויפיה, והמה ראו כן תמהו מנעם אמרותיה במועצות ודעת, ויאמרו אליה ברוך טעמך כי חלצת נפשך ממנות, וחכמת בעצתך לבוא אל אדונינו, ותדעי באמת פי בעמדת לפניו ייטב לך ותמצאי חן וחסד בעיניו. ויביאו אותה למלך.

וימיד כאשר באתה לפניו נשא המלך את עיניו, וירא את יפיה וזיו הדרה, ותבער בו אש החשק והתאנה אליה, ויחלה המלך מחלי החשק, וכל שריו ועבדיו הפרתמים היושבים לפני המלך אמרו, מי אשר ימאס עם העבריים אשר יש להם נשים נפות פאלה, ומי לא ילחם עמהם בעבורן. וכאשר ראתה יהודית את המלך יושב על פסא מלכותו השפתחתה לו אפים ארצה, ויקימנה עבדי המלך כי כן מצות אדוניהם, אז אמר לה המלך תגילי ותשמחי בלבבך ואל תיראי, כי לא אחפץ במות כל אשר יחפץ לעבדני, ולא הייתי מרים חרבי וחנית על עמך אם לא מאסוני. ועתה תאמרי נא לי, למה נסת וברחת מעמך ותבחרתי לבא אלינו, ותאמר לו יהודית, אנחנו חטאנו לפני ה' אלהינו, ולכן דבר ביד הנביאים אל העם ליסור אותם על עונם, ועל כן בני ישראל פחדו מך, כי חטאו לפני ה' אלהיהם וכבדו הרעב בהם, והנה נחשבנו כמתים מפני הצמאון,

יכסו ירדו במצולות כמו אבן במים אדירים, כמוהם יהיו גם אלה ה' אלהי, הבוטחים על חילם ויברכב ובפרשים ובחצים ובקשת, המתהללים בחניותיהם ולא ידעו ולא יבינו כי אלה ה' אלהינו איש מלחמות, יעיר קנאה יריע אף יצריח על אויביו ותגבר, חשף זרוע גבורתך כבראשונה, ושפוף באש חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל הממלכות אשר בשמך לא קראו, אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלהים לבא במקדש ולטמא היכל קדשך, ולנתק קרן מזבחך, אנה ה' עשה למענך אם לא למעננו, חרבם תבא בלבם וקשיותם תשברנה, ולצר הצורר הרע הזה אליפורני המלך קדמה פניו הכריעהו, וילכד בפח עיניו לאהב אותי, ותחלהו בחולי החשק בי, ותן בנפשי חזק למאסו ויבדי פח ואל להשמידו, יפול במכמוריו רשע, ויהיה זה זכר לשמך הגדול כי תמסר אותו ביד אשה, ואתה ה' לא בגבורת הסוס תחפץ ומלכות זדון לעולם שנאת, שועת עניים אתה תשמע, צעקת הדל תקשיב ותושיע, חנני ושמע תפלתי ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש, ותן דבר בפי ועצה בלבי לקיים בית מקדשך, למען ידעו כל הגוים כי אתה אלהים חיים ואין זולתך אלהים.

ויהי ככלות יהודית להתפלל לה' את כל התפלה והתחנה הזאת, ותקם מן המקום אשר השתחנתה שמה לה' מקרע על ברקיה וכפיה פרושות השמים, ותקרא את שפתה ותבא אל היכל ביתה, ותסר בגדי אלמנותה והשק מעליה, ותרחץ את גופה ומשחה עצמה בשמן המור, ותקלע את קלעות שערותיה, ותשם כתר על ראשה, ותלבש בגדים יקרים מזהבים, ותכשיטים חרטים ושהרונים ועגילים וטבעות, ותפיה את עצמה בכל תמרוקי הנשים וכ"ד קשוטיה, וה' נתן לה זיו ויפי הרבה, למצוא חן בעיני כל רואיה. ותתן יהודית ביד שפתה נאד חלב וחמת זין וצלוחית שמן וקמח ולחם וגבינה ותלך לה, וכאשר באה אל שערי העיר מצאה את עזיהו ואת הפהנים המקוים עליה שמה, ותעבר לפניהם, ויאמרו לה לכי לשלום ואלהינו יתן לך חן וחסד בעיני כל רואי אותך, ויתן לך כל

ויהי ביום השלישי, ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו, ויאמר אל סריסו שומר הפלגשים לאמר, לך נא ראה אם תוכל לפתות ולרצות את יהודית הזאת שאבוא אליה, ואז בא הסריס אל יהודית ויאמר לה, אל תבושי ואל תפלמי לבוא אל אדני, ואולי ייטב לך לאכל ולשתות עמו, ותאמר לו יהודית מי אנכי אשר אמנע מאדני כל אשר ייטב לו וכל הישר בעיניו אעשה, כי כל אשר יחפץ אדני המלך הוא טוב לי כל ימי. ותקח יהודית ותלבש בגדי תפארתה ותבא ותעמד לפניו, ויהי כראות המלך את יפיה, תכף הקה ונחלה מאהבתו אותה, ויאמר לה המלך אכלי לחמך בשמחה ושתי בלב טוב ייגך פי מצאת חן בעיני. ותאמר לו יהודית אשתה אדני כי שמח לבי ויגל כבודי היום, שמחה רבה מפל ימי חיי, ותשב ותאכל, ותפתח את נד החלב ותשת וגם את המלך השקתה, וישמח המלך עמה מאד, וישתה יין הרבה מאד מאשר שתה כל ימי חיי.

ויהי אחרי כן הלכו כל עבדי המלך איש איש אל מקומו, ויסגר סריס המלך את דלתו האהל אשר שם יהודית עם המלך וילך לו, ויהודית לבדה באהל ואליפורני המלך במטתו ישן כמת, ותאמר יהודית אל אמתה לעמד בחוץ לשמור לפני האהל, ותעמד יהודית לפני המטה ותתפלל בדמעות, רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע, וכה אמרה בתפלתה: חזקני ה' אלהי ישראל, ואנקמה את נקמת עבדיך ישראל, לחזק בריחי שערי ירושלים עיר מקדשך, סמכני כאמרתך ואל תבישני משברי בחזק עזך. וככלותה להתפלל קרבה אל העמוד אשר בראש מטתו, ושלפה חרבו של אליפורני עצמו אשר היה תלוי בעמוד, ובשלפה את החרב תפשה אותו בשערי ראשו, ותאמר חזקני נא האלהים, והפתה פעמים על צנארו וחתכה את ראשו, ותשלח את אמתה ותקח את כלי מלחמתו אשר היו תלויים בעמודים, והפתה את כל גופו, מכף רגל ועד ראש אין בו מתם פצע וחרבורה ומכה טריה, ותתן את ראש אליפורני ביד שפחתה לשום אותו באמתחתה, ותצאנה שתיהן יחדו כמנהגן

עד אשר הסכימו לשחט את צאניהם ולשתות את דמם, וחסבו להתיר את הקדשים אשר צוה ה' אלהיכם בשמירתם שלא יהנו מהם בחטים ביין ובשמן. ואם יעשו זה המה יאבדו ואתה תעמד, וכאשר ידעתי זה אני אמתך, נסתי מאתם ושלחני אלהים להגיד לך, ואולם אנכי יהודית אמתך עובדת את ה' גם עתה בהיותי אצלך, על כן אנכי אצא שלשה פעמים ביום ואתפלל לפני ה' אלהי ואתנפל לפני ה', והוא יגיד לי מתי ישלם להם כפעולתם וכרע מעלליהם, ואבוא ואגיד לך, כי תעבר בכל חוצות ירושלים, ויהיו כל עדת בני ישראל כצאן אשר אין להם רועה, ולא יחרץ כלב לשונו נגדך, כי כל זה נאמר לי במראות האלהים, ולמען חרות אף ה' עליהם שלחתי להגיד לך כל זה.

וייטב הדבר בעיני המלך ובעיני עבדיו, ויראו האנשים ויתמהו בראותם חכמתה פי רבה, ויאמרו איש אל רעהו, אין אשה משכלת כזאת בכל הארץ ביפי בחן ובשכל, ויאמר לה המלך, הטיב אלהים עמך אשר שלחך לפני, למען תמסרי את עמך בדינו, ובעבור דבריך הטובים, אם פה יעשה לי אלהיך ואלהי, את תהי ראשונה במלכות, ויהי שמעך בכל הארץ. ויצו המלך להביא אותה בבית נכתו, ויצו להאכילה מעל שלחנו, ותאמר לו יהודית לא תוכל אמתך לאכל מאשר צוית לתת לי פן יקראני אסון, אבל אכל מאשר הבאתי עמי, ויאמר אליה המלך ואם יחסר לך אשר הבאת עמך מה נעשה לך, ותאמר יהודית חי נפשך אדני שלא יחסר לי מזה עד אשר יקים ה' את דברי אשר חשבתי לעשות. ותשא עוד בעת בואה אל האהל, רשות לצאת בלילה ובעת עלות עמוד השחר חוץ מן המחנה להתפלל לפני ה' אלהים. ותצא בכל לילה ולילה מחוץ למחנה לטבל את גופה תוך ברכת המים, ובעלותה מלטבל שפכה את נפשה בכבי ואנקה לפני ה' אלהי ישראל לישר את דרכה בישועת עמה, וכבה אל האהל בטהרתה ותאכל בסעודת הערב.

מעשה יהודית ב'

הַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִזְכְּרוּ אֶת חֲסְדֵי ה' לְעוֹלָם, כִּי לֹא חִמְלָתָהּ עַל נַפְשָׁהּ בַּעַת צָרָה וַיִּגְוֶן עִמָּהּ, וַיַּעֲנוּ כָּל הַעַם אָמֵן וְאָמֵן.

וַיִּקְרְאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר הָיָה עוֹמֵד בְּבֵית עֲזִיָּהוּ, אֲשֶׁר דָּבַר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל, וַתֹּאמֶר לוֹ יְהוּדִית, ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הוֹדַעְתָּ אֶת שְׁמוֹ וְאֶת גְּבוּרָתוֹ, וְאֶמְרָתָהּ כִּי הוּא יְקוּם וְנִקְמְתֵנוּ מֵאוֹיְבֵינוּ, הִנֵּה הוּא יִתְבָּרֵךְ שֶׁכָּר רֹאשׁ כָּל הַרְשָׁעִים בְּלִילָה הַזֶּה בְּיָדֵי, וְלִמְעַן תִּדַּע כִּי כֵּן הוּא, הִנֵּה זֶה רֹאשׁ אֱלִיפּוֹרְנִי אֲשֶׁר בְּזָדוֹנוֹ וּבַעֲוֹנוֹתָ לָבוּ מֵאֵס אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּשְׁטֵם אוֹתָךְ לְהַרְגֶךָ לֵאמֹר, כֹּאֲשֶׁר נָפָה עִם יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל בֵּינֵיהֶם וְחֲרָבִי יַעֲבֹר בְּךָ. וְכֹאֲשֶׁר רָאָה הַמֶּלֶךְ הַחֲסִיד הַהוּא אֶת רֹאשׁ אֱלִיפּוֹרְנִי, וַיִּפֹּל עַל פְּנֵיו אַרְצָה וַיֹּאמֶר כֵּן יֵאָבְדוּ כָּל אֲבִיךָ ה', וַיִּפֹּל עַל רַגְלֵי יְהוּדִית וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָּהּ, וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בְּרוּכָה אַתְּ מֵאֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֱהִלֵי יַעֲקֹב, כִּי כָּל גּוֹי עִם וְעַם אֲשֶׁר יִשְׁמַע אֶת שְׁמֵךָ יִהְלְלוּ לְךָ וַיִּבְרְכוּ אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

וַתֹּאמֶר יְהוּדִית אֶל כָּל הָעָם: שְׁמְעוּ נָא לִי אַחֵי וְעַמִּי, וַתְּלוּ אֶת הָרֹאשׁ הַזֶּה עַל רֹאשׁ חוֹמוֹתֵינוּ, וְהִיָּה כֹּאֲשֶׁר יִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ, וְלִקְחֶתֶם כָּל אֶחָד מִכֶּם אֶת כְּלֵי זֵינּוֹ וַתִּצְאוּ בְּתְרוּעַת מִלְחָמָה, וְאֵל תִּרְדּוּ לְמִטָּה אָפֶס כִּי תִקְעֶתֶם וְתִרְיַעוּ, וְכֹאֲשֶׁר יִשְׁמְעוּ אֶת קוֹל תְּרוּעַת הַמִּלְחָמָה, יִלְכוּ אֶל שְׂרֵי חֵילָם לְעוֹרְרוּ לְמִלְחָמָה, וּבְכוּא הַשָּׂרִים בְּאֵהָל אֱלִיפּוֹרְנִי יִמְצְאוּ אוֹתוֹ מִתְּגוּלָּל בְּדָמוֹ, תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וּפְחָד, וְכִרְאוֹתְכֶם אוֹתָם בּוֹרְחִים, וְדַפּוּ מֵהָר אַחֲרֵיהֶם בְּחֹזֶק, כִּי ה' תֵּן אוֹתָם תַּחַת רַגְלֵיכֶם. וַיַּעֲשׂוּ כֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֹאֲשֶׁר הָאִיר הַיּוֹם תָּלוּ עַל רֹאשׁ הַחוֹמוֹת אֶת רֹאשׁ הָאוֹיֵב הַצּוֹרֵר, וַיִּקַּח כָּל אִישׁ וְאִישׁ כְּלֵי מִלְחָמָתוֹ בְּיָדוֹ, וַיִּצְאוּ וַיִּתְקַעוּ וַיִּרְיַעו תְּרוּעָה גְּדוֹלָה.

וְכֹאֲשֶׁר רָאוּ כֵּן שׁוֹמְרֵי הַחוֹמוֹת, בָּאוּ בְּאֵהָל מִלְכָּם אֱלִיפּוֹרְנִי, וְהִשְׁמִיעוּ קוֹל גְּדוֹל בְּפִתַח הָאֵהָל לְהַעֲרִי, וְכֹאֲשֶׁר בָּאוּ הַשָּׂרִים הַשְּׁלִישִׁים, אָמְרוּ לְסָרִיסִים לֹא עַת הִתְמַהֲמַה, לָכוּ וְעוֹרְרוּ אֶת הַמֶּלֶךְ כִּי יִצְאוּ הָעַבְבָּרִים מִחוּרֵיהֶן וּפְתוּ אוֹתָנוּ לְמִלְחָמָה, אֲזַי דַּחַק וְנִכְנַס סָרִיס הַמֶּלֶךְ שׁוֹמֵר הַפְּלָגָשִׁים בְּאֵהָל אֱלִיפּוֹרְנִי, וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי קַלְעֵי

לְהִתְפַּלֵּל, וַתַּעֲבֹרְנָה אֶת כָּל הַמַּחְנוֹת וְאִין פּוֹצְהָ פֶּה וּמִצְפָּצֵף עֲלֵיהֶן כִּי כֵּן צָוָה עֲלֵיהֶן הַמֶּלֶךְ, וּבְסוֹבְבָן אֶת הָעֵמֶק בָּאוּ בְּשַׁעֲרֵי הָעִיר, וַתֹּאמֶר יְהוּדִית לְשׁוֹמְרֵי הַחוֹמוֹת מִרְחוֹק בְּקוֹל שִׁשׁוֹן וּבְקוֹל שִׁמְחָה, פִּתְחוּ שַׁעֲרִים כִּי עִמָּנוּ אֵל אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל.

וַיְהִי כֹּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר אֶת קוֹלָהּ, וַיִּקְרְאוּ אֶת פְּהֵי ה' וַיֵּאֲסֹפוּ כָּלֵם מְגֹדֹל וְעַד קֶטֶן, וַיִּצְאוּ לְקִרְאָתָהּ בְּשִׁמְחָה וּבְשִׁירִים וּבְהִלָּל וּבְתוֹדוֹת לַה', וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת בְּכָל חוֹצוֹת יְרוּשָׁלַיִם וּבְחֻצְרֵיהֶם וּבְטִירוֹתָם, עָטְרוּ כָּלֵם בְּבָגְדִים חֲמוּדִים וּכְלֵי יָקָר אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרֻגְלוֹת לְכַבוֹד וּלְתִפְאָרָתָהּ, וַיָּבִיאוּ אֶת יְהוּדִית אֶל תוֹךְ הָעִיר בְּשִׁמְחָה גְּדוֹלָה, כִּי חָשְׁבוּ לְבִלְתִּי רְאוֹת פְּנֵיהָ עוֹד, וַיִּסּוּבְבוּהָ כָּל יִשְׂרָאֵל סְבִיב, וַתַּעַל יְהוּדִית בְּמִקוּם גְּבוּהָ וַתִּהְיֶה אֶת כָּל הָעָם, וַיִּהְיֶה הָעָם וַיַּעֲמְדוּ וְלֹא עָנוּ עוֹד. אֲזַי עָנְתָהּ יְהוּדִית בְּקוֹלָהּ קוֹל עֹז לֵאמֹר: הַלְלִי יְרוּשָׁלַיִם אֶת ה' הַלְלִי אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן, כִּי חֲזַק בְּרִיחֵי שַׁעֲרֶיךָ וּבִרְךָ בְּנֵיךָ בְּקִרְבֶּךָ, הַלְלוּ אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ, הַלְלוּהוּ בְּגְבוּרָתוֹ הַלְלוּהוּ כְּרֹב גְּדָלוֹ, אֲשֶׁר לֹא עֹזב חֲסִדוֹ מִשְׁפָּחָתוֹ, וַיִּמְכַּר ה' בְּיָדֵי אִשָּׁה אֶת שׁוֹנְאָנוּ וְעוֹכֵר יִשְׂרָאֵל בְּלִילָה הַזֶּה. וַתוֹצִיא מֵאֲמַתְחָתָהּ אֶת רֹאשׁ הָאוֹיֵב צוֹרֵר הַיְהוּדִים אֱלִיפּוֹרְנִי הַרְשָׁע. וַעֲתָה אַחֵי, חֵי ה' כִּי שְׁמִרְנִי מִלְּאָף ה' בְּצִאתִי מִכָּאֵן וּבִישְׁבֵי שָׁמָּה וּבְשׁוֹבֵי הִנֵּה כִּי לֹא נִטְמָאתִי, וְהִבִּיאֵנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲלֵיכֶם בְּשִׁמְחָה וּבִישׁוּעָה וְהִמְלִיט נַפְשִׁי בִישׁוּעַתְכֶם, הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ.

וְכָל יִשְׂרָאֵל הִשְׁתַּחֲוּוּ לַה' אַפִּים אַרְצָה, וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר בְּיָדוֹ הַשְּׁפִיל אוֹיְבֵינוּ הַמִּתְחַרֵּף וְהַמְּגַדֵּף מַעֲרֻכוֹת אֱלֹהִים, כָּל גּוֹיִם סָבְבוּנוּ בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילָם, דָּחָה דַחֲיִתָנוּ לְנִפְל וְה' עֲזָרְנוּ, כִּי לֹא בָזָה וְלֹא שָׁקַץ עֲנוֹת עֲנִי וְלֹא הִסְתִּיר פְּנֵי מַמְנֹו, וּבְשׁוּעָנוּ אֵלֵינוּ שְׁמַע אֲלֵינוּ. וַעֲזִיָּהוּ נִשְׂיָא יִשְׂרָאֵל אָמַר אֵלֶיהָ, בְּרוּכָה אַתְּ לֹאֵל עֲלִיּוֹן מִכָּל הַנְּשִׁים, מִנְּשִׁים בְּאֵהָל תְּבָרָךְ, בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר בְּרָא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, וְאֲשֶׁר הַצְּלִיחַ אֶת דְּרָכֶיךָ לְהִבִּיא רֹאשׁ מֶלֶךְ אוֹיְבֵינוּ צוֹרֵר הַיְהוּדִים, וְהַגְּדִיל הַיּוֹם אֶת שְׁמֵךָ, וְלֹא יִמוּשׁ זָכָר תְּהַלְתֶּךָ מִפִּי כָּל

מעשה יהודית ב'

והאמין בה', וימול את בשר ערלתו ויבא לחסות
תחת פנפי השכינה, הוא וכל לידי ביתו עד היום
הזה.

וכל עדת ישראל ששים ושמיים עם יהודית,
ותצאנה כל הנשים אחריה בתפים ובמחולות,
והיו אומרות הודו לה' כי טוב פי לעולם חסדו,
את יהודית אם בישראל, את תהלת ירושלים, את
שמחת ישראל, את כבוד עמנו, פי עשית בכח
חזק ואמץ לבך, ונד ה' היתה עמך לחזק אותך,
ומברכת תהי לעולם, ויען כל העם אמן ואמן.
ויוקנים עם נערים שמיחו ויעלצו במצלתיים
ובנבלים. ותשר יהודית את השירה הזאת לה'
ותאמר: הללו את ה' בתוף שירו לה' במחול,
שירו לה' שיר חדש הודו וקראו בשמו, ה' איש
מלחמה ה' שמו, ה' אלהים גדול אתה ונורא בכח
ואין דומה לך, כל הבריות יעבדוך ויודך ה' כל
מעשיך, כי אמרת ותהי ושלחת את רוחך
ונבראו, החרים והיסודות ירעשו וכדונג נמסו
מלפני גבורתך, ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה'
תרעץ אויב, מי כמוך באלים ה' מי כמוך נאדר
בקדש נורא תהלת עשה פלא.

ויהי אחר התשועה הגדולה הזאת, כאשר נטוהרו
כל איש ישראל, העלו עולות כלם, עולות
וזבחים ונדרים. ויהודית הקדישה את כל שללה
לבית האלהים, ויעשו עם יהודית שמחת זאת
הישועה שלשה חדשים, ובכל ימי חיי יהודית
לא קם מזיק על ישראל, ותשקט הארץ אחרי
מותה שנים רבות, ולכל בני ישראל היה אור
במושבותם.

מטתו, ויספק את כפיו אולי ישן הוא ויקץ, כי
חשב כי עודנו ישן עם יהודית, וכאשר לא הרגיש
דבר, קרב אל המטה ויסר את הקלעים, וירא גוף
אליפורני משלך ארצה ומתגולל בדמו וראשו
איננו, ויצעק צעקה גדולה בכי, ויקרע את
בגדיו ויבא באהל יהודית ולא מצאה, ויצא
החוצה אל העם ויאמר אליהם אשה אחת עבריה
עשתה הרעה הגדולה הזאת, והנה אדונינו המלך
מת ומשלך על הארץ ומתגולל בדמו וראשו
איננו. וכאשר שמעו בן שרי החיל, קרעו כלם את
בגדיהם ונפלה עליהם אימה חשכה גדולה, ותהי
צעקה גדולה ומרה במחנותם.

וכאשר שמעו כל החיל כי נהרג גבורם, יצאה
מהם כל עצה, ויברחו כלם מפני הפחד והיראה,
ובברחם מפני העכברים הרודפים אחריהם
חמושים, עזבו כל רכושם וניסו במשעול
הכרמים ובנתיבות החרים. וכאשר ראו בן בני
ישראל ירדו מן החרים, וירדפו אחריהם בתרועת
תצוצרות ויבקול שופר חזק מאד, והיו מפים את
כל הנמצאים מפה גדולה מפת חרב, וירדפום עד
החרמה, ויתר העם ירדו אל מחנה האויב וישללו
את כל שללם, שלל הרבה מאד אין מספר, בצאן
ובקר וברכב ובסוס ובכל מטלטלי אהליהם,
וכלם נתעשרו משלליהם מקטן ועד גדול, ובזמן
שלשים יום לא נשלם שללם אשר שללו בני
ישראל, רק כל אשר אליפורני וכל רכושו נתן
ליהודית, זהב וכסף ומרגליות ואבני יקר אשר
לו, הכל נתן לה מאת העם. ואז המלך אשר בבית
עזיהו שדבר טוב על ישראל, בראותו הגס אשר
עשה ה' אלהי ישראל, עזב מעבוד האלילים

ספר יוסיפון חלק רביעי

(מתוך ספר יוסיפון של מכון אורייתא)

המלך מהרה ימות וירד מגדלתו, והם ישמחו על מפלת אדונינו המלך".

ויקצף המלך מאד, ויבא אל ירושלים פתאום וילכדה, ויכה את עמה לפי חרב, ויהרג הרג רב וגדול בירושלים, ויצא בגלות עם רב וגדול, ויפזר את כל עדת החסידים והחכמים אשר בתוכה, וינוסו היערה וישבו שם, ויאכלו עשבים כבהמות, ויתחבאו פחיות ביצר. והמלך הרשע הזה אנטיוכוס, לא רב לו, אשר הרג והגלה והעביר, אבל בצאתו מארץ יהודה עזב בה משריו לענות את עם יהודה. ויפקד המלך את פוליפוס הרשע עליהם, ויזהירהו ללחץ את עם ישראל ויהודה, והוא איש גבור חיל. ויצוהו לאמר: "כל אשר יאות מהם למצותי וישתחוה אל צלם תמונתי אשר הרימותי, ויאכל בשר חזיר ויצא מדת תורת משה - יחיה, וכל מקאן בזה - יהרג בלי חמלה". ויצוהו עוד לאמר: "מנע את העם מלשמר שבתותיהם ומלחג את חגיגהם ומלמול את בגיהם, ובזה תכניעם כרצונך". וישאר פוליפוס פקיד על כל ארץ ישראל, והמלך אנטיוכוס הואיל ללכת לדרך מוקדוניאה. ופוליפוס איש חיל וגבור, ויסבב את כל ארץ יהודה וירושלים, ויעש כדבר המלך. ואנטיוכוס עודנו בירושלים, וימנע את העם מלשמר את מצוות התורה ואת משמרת אלקינו, ויחיה את רשעי עמנו ואת הפריצים, ויהרג רבים מעדת החסידים.

בימים ההם נמצאו שתי נשים, אשר מלו את בגיהם אשר לזדו, וילשינו אותם אל פוליפוס אנשים מפריצי עמנו, ויצו פוליפוס, ויתלו את הילדות הן בדיהן וילדיהן עמהן, וישמטו אותן ואת ילדיהן ממעל למגדל ותבקענה וימותו.

ואז נתפש אלעזר הכהן החכם שר הכהנים, והוא אלעזר הכהן אשר נכתב בספר השלישי כי הלך

פרק יח - יספור בו ספור ראשית מלחמות אנטיוכוס

אנטיוכוס עשה צלם וציוה להשתחוות לו, נראה מופת בירושלים ופתרוהו חכמי ישראל שימות אנטיוכוס, אנטיוכוס שמע ובא להלחם, והשאר את פוליפוס ללחון את היהודים, וגזר על שבת חגים ומילה, אז נתפש אלעזר שר הכהנים ופוליפוס שדלו לעבוד לצלם, הוא סרב, ועינוהו בלי חמלה עד שמת על קידוש ה'.

בימים ההם, בראשית מלך אנטיוכוס על ארץ מצרים, התחילו לצמח מלחמות גדולות ונוראות בעם יהודה. כי אנטיוכוס הרשע, בהכותו את מלך ארץ מצרים ומלך עליה, גבה לבו עד מאד, ויעש צלם גדול בתמונתו מזהב לאלוה, ויגזר אמר, וישלח בכל מקומות ממשלתו לכל עם ועם להשתחוות לצלם ההוא, ויאתו כל הגוים אליו, וישתחוו לו. ויבאו מפריצי בני עמנו, מנילאוס ושמעון ושאר כל רשעי עמנו, אל ארץ מצרים אליו, וישתחוו לצלם, ויעוררו את המלך להרע לישראל.

ואז נראה מופת מהאלקים בירושלים עיר הקדש, כי ראו בה ארבעים יום בין השמים ובין הארץ דמות סוסי אש ורכביהם נושאים בידם כלי מלחמה, אשר לזהב לזהב, ואשר לפסף לפסף, ואשר לברזל לברזל, ואשר לנחשת לנחשת, ונלחמים אלה למול אלה ארבעים יום. ויפתרו חכמי ישראל את פתרון המופת לאמר: כי זה אות אשר צוררי יהודה וישראל יפנתו, ומן השמים ילחמו עם אויבנו, ואנחנו נחריש, ואנטיוכוס הרשע מהרה יפל בחרב, כי יהרגוהו מבני עמנו, וינקמו את נקמת ישראל ממנו. ויבאו מרשעי ישראל, מפריצי עמנו, אל המלך אנטיוכוס. ויאמרו אליו פדברים האלה לאמר "נראה מופת בירושלים פה וכה, וישמחו עמה בו. והמה אומרים: זה מבשר, כי אנטיוכוס

החיים ולהעדיף מהם חיי העולם הזה, פי תהרגו וכי תמיתו, אבל אין בידכם יכלת על המתים לשפטם או להציל אותם מן האבדון, אף פי להחיותם. ואני - בהמליטי את נפשי היום מידכם, פי אעשה רצונכם, איך מיד אלקי אנצל ואמלט, ואין לי מנוס, אנוס אליו מידו, לא חי ולא מת, והלא ממשלתו על החיים להמית, ועל המתים להחיות. אמותה הפעם את המות הזה, ואעזבה אחרי גבורה לעמי ולבחורי. ואתם תמיתוני פה, ואלקי ישראל יחניי שם. והבחורים בראותם את מותי פה על ידכם, פי לא ארצה להפר ברית ה' - יאבו גם הם לעזוב מיתתם למען יקר תורת אלקינו, ונהיה אני והם כלנו חיים."

וכשמע פולפוס את הדברים האלה ויהפך לו לאכזר, וירע לכל ישראל בכל מאודו. ויצו ליסר ולהכות ולחלל ולטנף ולטמא כל חסיד. ויצו עוד ליסר ולהכות את אלעזר הכהן, ולחללו ולטנפו ולטמאו בכל טמאה. ויהי בהכותם אותו בכל מיני מכות בלי חמלה, ויאנח ויאמר: "אלקי אשר הבאתני עד השיבה הזאת, אתה ירעת, פי יכלתי להציל נפשי מן המות הזה, אבל לא חפצתי, פי אהבתיך, והנה הם יפוני מכות נמרצות, אשר אין בי פח לשאת אותן, אבל לאהבתך ויראת שמה, הלא הן פגיונות בעיני ונחשבות כאין, ואסבלן בלח ובגבורה. ואתה למען רחמיך, רחם קהל עדת ישראל, והצילם מפך כל אויב שונא, ושוב מחרון אפך, והנחם על הרעה לעמך". ויהי ככלותו לדבר אל ה' ולהתפלל, ויסגר פתח חיייו ביומו וימת. ותשלם נפשו, ויגן את חלקו בעולמו, ויעזב אחריו גבורה וכח לעמו ולבחוריו.

פרק יט יספר בו איך קדשו השם שבצה אחים בני חנה...

פרק כ - יספר בו ספור פולפוס שר צבא אנטיוכוס, ומלקמות התגרו בין השמונאים ויבין אנטיוכוס

פולפוס הרג את היהודים, מתתיהו אסף את החסידים למלחמה, פולפוס שמע ובא בעם רב

אל מצרים בימי תלמי להמליץ אליו את ספרי הקדש, כפיתוב שם. וביאו את אלעזר הכהן לפני פולפוס, ויאמר אליו פולפוס כדברים האלה: "אלעזר הכהן הלא איש חכם ונבון אתה, אל נא תעבר את מצות אדוננו המלך, עבד לצלמו, ואכל מבשר זבח, ותחיה ולא תמות". ויען אליו ויאמר: "חלילה לי להפר את מצות אלקי, שהוא אלהי העולם הזה ואלקי העולם הבא, ולעשות את מצות המלך אנטיוכוס, אשר ימיו כצל עובר". וינחהו פולפוס בסתר, ויאמר לו: "הלא ידעת פי אהבתך וכבודתך, זה לי ימים רבים מזמן היותי משרת לתלמי המלך, פי באת אליו להליץ לו את ספרי תורתכם ואת ספרי נביאיכם, ועתה חמלתי על נפשך ועל שיבתך, ולא תסבל נפשי להרע אליך, יקח נא מעט בשר מבשר זבחיכם אשר אתם אוכלים מהם, ויתן לפני העם ותאכלהו, ויאמרו: מזבחי צלם המלך אכלת, ותחיה ולא תמות".

ויהי כשמע אלעזר הכהן את דבריו, ויתבונן בקדשת פנהו ובתפארת חכמתו ובגדלת נהדוהו ובהוד עבודתו, וילעג על דברי פולפוס, ויאמר לו: "שמעני היום, אתה פולפוס פקיד המלך אנטיוכוס, בן תשעים שנה אנכי היום, ותדבק נפשי מאז ליראה את ה' אלקי ישראל כל הימים באמונה, ואיך אבוא היום ליראה אותו במרמה ולהפר בריתו, פי ארמה בני אדם לאבד נפשותיהם, פי אם פה אעשה, אחטיא את ישראל, ויאמרו הבחורים: הנה אלעזר הכהן בן תשעים שנה עזב את תורת אלקיו והפר בריתו, ותדבק נפשו בתורת תעתועי צלם המלך, ועתה מה לנו עוד חלק ונחלה בתורת ה', ויפרו גם הם תורת אלקיהם, ויעזבו את תורתו, וילכו נפשותיהם לאבדון ולמהומה רבה, ועתה חלילה לי לטנף את קדשתי ולטמא את טהר שיבתי ולתת במרמה לבחורים האלה אשר אתי רפיון ידים באמונת תורת ה'. פי יאמרו: הנה אלעזר הכהן בן תשעים שנה פשע מתחת ידי אלקיו, ובחר לו להיות עובד להבלי הגוים ולתעתועי צלמים, ועתה באו ונעשה גם אנחנו כמוהו, ונרדפה אחריו. והנה אתם - לכם יכלת להמית

ופרקה עלו מעל צוארף. ומיום העצה ההיא והלאה, נפרק על גוי מוקדון מעל עם יהודה, פאשר תראה מנפלאות אלקים, המושיע אותם מידו.

ויהי כשמע פוליפוס ושרי המלך הדבר הזה, וכי הפריצים הגידו להם לאמר: "קשר מתתיהו ובניו קשר על מלכות גוי מוקדון", ופתו את עם יהודה להתחזק להלחם עמם, והנם מתאזרים על ככה. ויסעו מאשר היו שם, וילכו אליהם לעלות אל הקר בחיל כבד מאד. ויהי הם הולכים, וכלתם מצאו בדרך במערה אחת עם מיהודה כאלף איש ונשים וטף לרב - והמה במערה ההיא שומרים את יום השבת. ויבאו על פי המערה ההיא ויאמרו להם: "צאו מפה ויחללו את השבת, ועשו את מצות המלך, וחיו ולא תמותו". ויענוהו: "לא נצא, ולא נחלל את השבת, כי עדים עלינו היום השמים והארץ, פאשר קבלנו בסיני לקים מצות תורתנו. ועתה אם יש את נפשכם להמיתנו, המיתנו, כי לא נעשה מצות מלככם". ויצו פוליפוס, ויכרתו עצים מהקר, ויביאום אל פי המערה. ויתנו בהם אש, ותעשן המערה פנימה, וימותו כלם בעשן.

ויגף משם פוליפוס ושרי המלך אל מתתיהו הפהן בהר המודיעית. וימצאוהו חגורו כלי קרב, ואחיו ובניו עמו, ומתי מעט מעדת ישראל החסידים. כי הלכו שאר אחיהם להביא את נשיהם ואת טפם בהר המודיעית ולהתחזק שם ולהתאזר למלחמה. ויקדמו את מתתיהו הפהן, הפקיד פוליפוס ושרי המלך אנטיוכוס בדברי שלום לאמר: "שמע נא, מתתיהו הפהן, אפה איש נכבד בעמך, עשה את מצות אנטיוכוס, ותחיה ולא תמות". ויען מתתיהו בגבה לבו ויאמר: "אני את מצות מלכי אני עושה. ואתם עשו את מצות מלככם, פאשר צוה אתכם". ויהי כשמע שרי המלך את דבריו, ויתבהלו שרי המלך, ולא ענוהו דבר, כי אם היו חושבים ומשתאים, איכה ילכדוהו ויהרגוהו, פאשר הרגו יתר החסידים. ויען אהר מיהודים הפריצים ובני הבליעל, אשר היו עם שרי המלך, ויאמר:

להלחם, אחד הפריצים שחט חזיר לע"ז, מתתיהו קינא על זה והרגו, אח"כ נלחם בשאר העמים והרגם. מתתיהו בעת מותו צוה את בניו להלחם בגבורה, ומינה את יהודה למשוח מלחמה. יהודה נלחם בעמים והבהיל כל שומעו, אפוליאנוס בא עם גבוריו להלחם, יהודה נלחם והרגם. סרון נלחם עם גבוריו, יהודה הרגם. אנטיוכוס לקח חצי החיל להלחם עם פרס שמרדו בו, וחצי נתן אל ליסיאה להלחם עם יהודה, יהודה נלחם בגוים הרבים והרגם, אנטיוכוס נכשל בפרס, ובא עם חיל גדול לירושלים, בדרך נפל מעל הרכב ונשברו עצמותיו, ומת בכלימה גדולה, ובני ישראל חנכו את המקדש וקבעו ימי החנוכה.

ויהי אחרי הדברים האלה, ויסע מלך אנטיוכוס משם הלך ונסוע, ללכת למוקדוניאה לדרפו. ויצו אל פוליפוס הפקיד ואל השרים אשר עזב בארץ יהודה לאמר: "מחה תמחה את זכר ישראל ויהודה מעל כל הארץ, ואשר יזכר את שמו יהודי - הרגוהו, אשר יאות להיות מעמי ויזכר שמו יוני - חיוהו". ויעשו בן פוליפוס והשרים אשר עמו, וישחתו כל אשר מצאו מעם יהודה וישראל, וימח כל אשר מצא שומר התורה מהם. רק אשר ברחו עם מתתיהו בן יוחנן בהר המודיעית, נמלטו שם עמו. כי מתתיהו בן יוחנן הפהן הפהן הגדול - חרפת הגוים לא נשא, וישם את פניו לברח מפניהם. ויהי כראותו את שבר ישראל ואת צרתו, וינא לה' אלקי ישראל. ויבך ויאמר: "אוי לי אמי כי ילדתי לראות את שבר עמי, ונפלתי ולא אוכל קום". וישלח את יהודה בנו בכל ערי יהודה בסתר לאמר: "מי בכם ירא ה' ומי לה' - אלי. ויאספו עדת החסידים אליו ביד חזקה, ויבאו עמו אל מתתיהו אביו. ויאמר להם מתתיהו: "שלום בואכם, מה לנו עוד להרבות דברים ועצות, ואין פה כי אם להתפלל לאלקים להושיע את שאריתנו. ועתה, חזקו ונתחזקו במלחמה, ונמות במלחמה כאנשים, ואל נמות פצאן לטבח יובל". ויתחזקו כלם על דברי מתתיהו, ויאמרו איש אל רעהו: "איה אלקיך יהודה, כי מושל בארץ גוי מוקדון ומלך אנטיוכוס. רב לך צרה בזה, חדה חרבך עם יהודה, וראה איך תציל נפשך מגוי מוקדון,

בני, קנאו קנאת אלקיכם וקנאת מקדשו, ולא תגורו מן המנות. כי אם תמותו במלחמת ה' - תקבלו שכרכם, והייתם בארץ החיים עם אבותינו, גם כי תנחלו חלק ונחלה בגורל חלקם. כי כל אבותנו קנאו לה' ויתן להם אלקינו חן וכבוד. והלא תדעו, כי פנחס אבינו על קנאתו לאלקי ישראל, בהרגו את זמרי עם המדינית, קבל ברית מלח עולם. והיתה קנתו לו ולזרעו אחריו ברית עולם תחת אשר קנא לאלקיו וכפר על בני ישראל. וה' אלקינו על ככה נשאו על כל בני אהרן - אבינו הראשון - ויתן לו את בריתו שלום. גם כל אבותנו אשר קנאו לאלקינו, נתן אלקים שכרם, וימצאו חן בעיני ה'. ועתה בני, חזקו ואמצו, ואל תיראו ואל תערצו מפני הגוים הטמאים האלה. כי הם - יבטחו בכחם הפלה ובגבורתם הספה, ואתם - תבטחו בכח ה' אלקינו, אשר לא יכלה, ובאון גבורתו, אשר לא תספ. גם כי הם יבטחו ברב גדודיהם וחילם, ואתם תבטחו בה' אשר אתו אמץ וכח להושיע ברב או במעט. ושקר כח הסוס לתשועה, כי לה' התשועה. הקצו בני, והיו כאיש אחד וכלב אחד, וקנאו לאלקי ישראל, כאשר עשו אבותיכם החסידים. וה' אלקי מעצבכם, הוא יתן פחדכם ומוראכם על איביכם."

ויקרא לשמעון בנו הגדול, ויצוהו ויאמר אליו, "בני, אני ידעתי, כי נתן ה' חכמה ודעת בלבך. ועתה, היטיבה ברצון שלם את עצתך לעצמך ולעם הקדש, ואל נא תחשף עצמך ועצתך מאת העם הזה. והיית לאחיד לאב, ואליד ישמעו לכל דבר, כי עצה וחכמה וגבורה נתן בך ה' אלקינו." ויאמר עוד מתתיהו: "קראו לי את יהודה בני" ויקראהו אליו, ויעמד לפניו. ויאמר לו: "בני יהודה, הנקרא שמך "מפני" על גבורתך, שמע לעצתי, ובכל אשר תפנה תשכיל ותצלית. אני ידעתי, כי איש מלחמות אתה, והאלקים נתן בך כח וגבורה, ולבך כלב האריה, אשר לא ימס ולא יגור. ועתה, כפד את ה' מהונך, אשר נתן לך, כי ממנו הכל, וצא ולחם את מלחמותיו בלתי עצלה. ואל תתעצל ללכת בכל רוח ובכל פאה - במזרח ובמערב, בצפון ובדרום - בארץ

"תמה אני מאד משרי המלך ומחילו, עד מתי תחרישו למתתיהו ולא תעשו נקמה בו, אשר העיז פניו לבלתי עשות מצות המלך". ובדברו כן הפריץ, וישלף את חרבו, ויתז ראש חזיר אחד ויקתהו, וילך אל המזבח אשר בנו להיכלי המלך אנטיוכוס לזבח עליו. וישם את ראש החזיר על המזבח, ויקטר אותו לפסילי אנטיוכוס ולצלמיו. ויעלהו על המזבח ההוא, וישרפהו כמשפט העולות אשר היו נקרבות על מזבח הקדש.

ומתתיהו צופה מהקר ורואה. וירא מתתיהו את מעשה הפריץ, ויקנא לאלקיו. ויקצף, ותבער בו חמתו, וישלף חרבו. וידלג על המזבח ההוא, ויכה את הפריץ בחרבו על צוארו, ויגבה ראשו לעוף השמים למעלה. ויפל הראש לפני שר המלך אשר נגש לדבר עם מתתיהו, וגופו נפל על המזבח, אשר היה עומד עליו להקטיר, וישרף באש בו עם גוף החזיר. ואת השר ההוא העומד שם, שסע מתתיהו בחרבו. ואת יתר השרים שהיו אתו הברית, ורבים מהמונים אשר שם הפיל. ויתקע מתתיהו בשופר, ויצעק את עם יהודה לבוא אליו, ויתן אות מלחמה וגבורה. הוא מתתיהו הפהן הגדול, אשר הרים יד תחלה במלכותו, והוא אשר צוה את ישראל להלחם בשבת, והוא יעמד לנו מליץ, והוא אשר עמד להושיע מגוי מוקדון בימים ההם. והוא פתוב עוד על הספר הששי הוא ספר ויסיון באמת - הנקרא בשם יוסף הפהן בן גוריון הפהן.

ויצא מתתיהו ממבצריו, ובניו חמשה עמו, ועמהם עדה מהחסידים גדולה מאד. וירדו מהקר וירדפו אחרי הפריצים ואת החשאים המתטיאים את ישראל. ויכוס ויכתום עד בלי השאיר להם שריד ופליט בארץ. וימולו כל הילדים הנמצאים אז בעם יהודה ובעם ישראל, ויעש ה' תשועה גדולה לישראל על ידו.

ויקברו ימי מתתיהו למות, ויקרא אל חמשת בניו. ויחזקם ויאמצם בדבריו, ויאמר להם: "בני, אני ידעתי, כי עתה תגורו מלחמות גדולות ביניכם על אשר קמנו ונתעורר להלחם בעד עמנו ובעד יתר פלטתנו ובעד ערי אלקינו. ועתה

יהודה לקראתו, ויתגר מלחמה גדולה בין גוי מוקדון ועדת החסידים. ויהי בהלחמם - וירא יהודה את אפוליאנוס עומד בתוך נושאי נס מוקדון ודגלם. וירץ אליו בתחמת פחו בתוך עמק המלחמה, ויך במוקדונים מימינו ומשמאלו ומלפניו, ויפל את גבורי מוקדון, כאשר יפיל הקוצר את אלמותיו ואת עומרי קצירו. ויבא עד אפוליאנוס, ויפיהו בתרבו וימת. ויתנו יונים ערף ליהודה, וינוסו. וירדפום יהודה ועמו, ויפום מכה רבה, ויקחו את כל שללם. ויקח יהודה את חרב אפוליאנוס, וילחם בה כל ימי חייו.

וישמע עוד סרון - שר צבא מוקדון (כד"מ: ארם) את שמע יהודה. ויאמר: "אעשה לי שם, ואלכה ואלחם ביהודה הגבור". ויאסף את כל עמו ואת חילו, ויבא עד בית חורון. ויגד ליהודה, ויאמר יהודה: "אין לנו להתאחר, נצא אליהם, ואף כי הלכו אחינו מעדת החסידים מעמנו. ואם נקוה עד בואם, הנה עתה יאמרו צרינו, כי אנחנו נראים מהם". וילך יהודה לבא אליהם כל הלילה. ויהי לאור הבקר, ויראו לפניהם עם רב ועצום וקמון גדול. ויאמרו אל יהודה אנשיו ההולכים אתו: "איככה נוכל להלחם בקמון הרב הזה, ואנחנו מתי מעט". ויאמר אליהם יהודה: "קראו אל ה' ותושעו, כי לה' המלוכה והתשועה". ויבא יהודה מצד המחנה, וידלג אליהם פתאום. ויתגר בם מלחמה, ויבא בתוך מחניהם ויצעק: "אל ה' ה' ישועה". ויבהל סרון וכל עמו, וינסו. וירדף יהודה אתריו, וידביקוהו ויפיהו, גם סלה את כל אבירי מחנהו, ויפל מהם פגרים מתים רבים. ויפל פחד יהודה על כל הגוים אשר תחת ממשלתם.

וישמע אנטיוכוס המלך את הדברים האלה, ויקצף מאד, ויאסף את כל עמו חיל המון כל הגוים אשר תחת ממשלת ידו - עם רב ועצום מאד. ויחלק את כל עמו ואת כל חילו, ויקח לו את חצי החיל. וילך אל ארץ פרס - כי אז פשע גוי פרס מתחת יד מוקדון, בשמעם כי פשע עם יהודה באנטיוכוס. ואת חצי החיל נתן אל ליסיאה - והוא היה איש גדול ממשפחת המלך,

הקדושה, לקחת נקמה מיד הגוים, המטמאים אותה. והיה לעם הקדש לשר צבא ולמשוח מלחמה". ויען יהודה את אביו, ויאמר: "הנני, אדוני אבי, ועשיתי ככל אשר צויתני". ויצו, ויביאו אליו את פך השמן, וישפך על ראשו, וימשחהו לנגיד ולמשוח מלחמה. ויריעו כל העם תרועה גדולה, ויתקעו בשופר, ויאמרו: "יחי הנגיד, גם יחי המשיח". ויהי ככלות מתתיהו הפהן לציוות את בניו, ויגוע וימת, ויאסף אל עמיו.

ויקם יהודה בנו - הנקרא "מכבי" על שם גבורתו - תחתיו מבניו לנגיד ולמשיח. ויעזרוהו אחיו וכל בית אביו וכל עדת החסידים. ויקבר את אביו בכבוד גדול. ואחרי כן לבש יהודה שריון קשקשים כגבור, ויחגר את כלי מלחמתו על מתניו. וירד על הערלים, החונים סביבות החר, אשר באו עליו ללכדו. ויך בהם שמונת אלפים ומאתים גבורים מגבוריהם. וישפט את ישראל בתרבו, ויברר מהם הפריצים וכלם. וירמס לארץ הזרים אשר בכל גבול ישראל, ויהקמו הרשעים מפחדו, ויתבהלו כל עושי עול ממוראו. והיה כי יצעק, ויהי קולו שקול שאגת אריה ביום אשר ישאג לטרף טרף. וישמח כל ישראל בפעלו, וישישו במעשהו, ויבהל העולם משמעו. אז נבחרו מלכים גדולים ואדירים ממנו, ואילי הארץ ומלכיה אחזמו רעד. ויצא שמו בגוים עד סוף כל הארץ, ויגיעו ספורי נפלאותיו, מלחמותיו ונוראות גבורותיו עד קצות הארץ. וכאשר נאסף אל עמיו, הללוהו וכבדוהו כל זרע ישראל. ויאמרו לאמר: "רוח ה' תניחנו, וישב בסתר עליון, ויבצל שדי תלונן תחת עץ החיים". וילך מעיר לעיר, ויהרג את כל הרשעים אשר בעם יהודה, המכלים (כד"מ: המכהלים) את עם ישראל.

וישמע אפוליאנוס, שר צבא מוקדון, את הדברים האלה, ויפלא בעיניו. ויאמר: "מי הוא זה, אשר מלאו לבו למרד על אדונינו, המלך אנטיוכוס". ויאסף עם רב מגבורי מוקדון, ויבא עמיהם להלחם ביהודה ובעדת החסידים. ויצא

הרבה, ויחפץ למכר להם נערים ונערות מיהודה, כי חשב לשבות שביה רבה מארץ יהודה. ויבאו בגאות גדול לקראת יהודה. ויהודה הולך לקראתו בשפלות וברעדה, מלכד כי היה בוטח בה' אלקי ישראל, כי אמר: "הוא אלקי תשועתי, והוא יהיה לעזרתי". ויצא יהודה מבין עדת החסידים אשר עמו, לצד אחר ממחנהו. ויפל על פניו ארצה, ויצעק אל ה', ויאמר: "אלהי האלהים, הנשגב והנורא, אשר משלת מימי קדם, ומאז ועד עתה תמשל. ואתה הוא המעורר מלחמות והמשבית מלחמות, ויבדד כח וגבורה לרומם ולהשפיל. לכן ברחמיך הרבים - פנה אלינו, והכנע את הגאה הזו לפני עמך השפל, הבוטח בחסדך הגדול. כי אתה הוא אשר תדבר עמים תחתינו, ולאמים תחת רגלינו.

ויהי אחר תפילת יהודה ואחר צעקתו, ויתקעו הכהנים בחרצוצרות הקדש, ויריעו העם תרועה גדולה. וידלג יהודה למלחמה, ויף יהודה במחנה ניקנור מכה רבה, ויניסו גדותיו מפניו. וירדף יהודה אתריהם הלוף והפות, וישפך הוא ואנשיו בערב ההוא דם - תשעת אלפים גבורים ממוקדונים, מבני ארם ומבני פלשת. וישובו ויקחו את כל שללם ואת הזקב, אשר הביאו הסוחרים עמם לקנות נערים ונערות מישראל, ויחלקו השלל ההוא לעניים. וישבתו שם במקום המלחמה, כי ביום הששי היתה המלחמה הזאת.

ויעבר משם יהודה, וילך לקראת שני גבורים מגבורי מוקדון, אשר היו פקידים על ארץ סוריא - והם בגרס ותמתיאוס - ויתגר עמם מלחמה גדולה, מאה ועשרים אלף גבורי מוקדון הציע במלחמה, וינס בגרס ותמתיאוס. וירדף אתריהם יהודה ולא דבק אותם, כי באו בעשתרות קרנים, וידבק יהודה את פילפוס - הוא אשר עשה את הרעה בארץ יהודה. ויהי פאשר קרב יהודה אליו, ויטה פולפוס מן הדרך, ויבא בבית אחד. ויבא אתריו יהודה, ויצת יהודה את הבית באש, וישרפו אותו במקום ההוא. וינקם את נקמת אלעזר הפהן ואת נקמת דמי החסידים, אשר שפך בארץ יהודה. וישב יהודה משם, ויפשט

מזרע המוקדונים. ויצוהו, ויאמר לו: "אתה ידעת את כל אשר עשה לי יהודה בן מתתיהו, ואשר עשה לשני שרי הגדולים, אשר היו לי בכל ארצי לעזר ולהועיל בכל מלחמה, ואשר עשה לצבאותיהם. ועתה, לך והכית את כל ארץ יהודה, והחרמת את עריה. והנה עמך מלך אאופטר בני, ואני אלך אל ארץ פרס, ואגרש את גוי פרס, תחת אשר פשע ביי". וילך אנטיוכוס המלך אל פרס להלחם בה. ועזב המלך את ליסיאה אומן לבנו, ללכת להלחם בארץ יהודה. ויבחר ליסיאה את טולמיאוס ואת ניקנור ואת גריגוריאוס ללכת עמו - והמה אנשים גבורים. ויסע ליסיאה ממוקדוניה עם שלשת השרים הגבורים הנזכרים ללכת הלוף ונסוע עד בואם אל גבול ארץ יהודה. ויהי פקרבם אל הארץ ההיא, וישלח ליסיאה עם שלשת הגבורים הנזכרים, וארבעים אלף איש בחורים רגלים עושי מלחמה ושבעת אלפים פרשים. ויפקד עליהם את השר ניקנור, ויצום ללכת להלחם ראשונה עם יהודה, והוא שב למוקדוניה, כי אמר: "לא יספיק עפר ארץ יהודה לרגלי סוסי החיל אשר שלחתי, ולמה אשב פה". ויתחברו אליהם עוד כל חיל ארם וכל חיל פלשת, ויבאו כלם אל ארץ יהודה להשחיתה. וישמע יהודה וכל זקני ישראל עמו את הדבר הזה, ויתאבלו ויקראו צום וילבשו שקים וישמו עפר על ראשם, ויצעקו אל ה'.

ויהי אחרי הצום, ויפקד יהודה את כל עמו, וישם עליהם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות. ויצא השדה עם הצבא ללכת לקראת מחנה גוי מוקדון. ויצו, ויעבירו קול במחנה לאמר: "מי האיש אשר נטע פרום, ואשר בנה בית חדש, ואשר ארש אשה, והיגרא או הוא רך הלבב, ילך וישוּב לביתו". וישוּבו מן העם הרבה, כי רף ללבם לשמע קול ההמון הרב הפא עם עם המוקדונים. וישארו עם יהודה שבעת אלפים איש בחור מבחורי ישראל, כלם גבורי מלחמה אחד למאה, לא יטבו פניהם ולא ישוּבו מפני כל חיל. ויסעו משם, וילך יהודה לקראת ניקנור. וניקנור הביא עמו ממוקדון סוחרים

מפני הריח הרע היוצא מבשרו הנכאש. ויאמר איש אלקים: "הלא כמשפט באה המכה הזאת לאיש הזה, כי הוא הנה מחרף את אלקי כל, ויהי אויב לאלקי השמים".

ויהי כאשר נלאו כל אנשי החיל מאנטיוכוס, וגם הוא נלאה מהריח הרע היוצא מבשרו, וידע, כי יד ה' נגעה בו. וישפל ויכנע, ויאמר: "צדיק הוא ה' המשפיל גבוהים, אשר השפילני והכניעני - רשע כמוני - היום הזה. תחת אשר עשיתי רעות גדולות לעמו ולחסידיו, הביא ה' עלי את כל הרעות האלה". וידר נדר לה', ויאמר: "אם ירפאני ה' מחלי זה אבאה אל ירושלים, ואמלאנה מכסף וזהב, ובגדי ארגמן אציע בכל רחובותיה. ואתן לה את כל אוצרות אבותי הקדמונים המוקדונים אל מקום האלקים הגדול והקדוש הזה. ואמול את בשר ערלתי, ואלכה לי אל כל ממלכות הארץ, מכריז ואומר: "אין פה אלקי ישראל בכל העולם". ולא שמע ה' לתפלתו ולא האזין אליו, כי לא הנה לבבו האקור שלם עם ה'. אמנם בכל ארץ וארץ אשר הלך האכזר אנטיוכוס מאז לבקש בעד חליו, הנה נקרע בשרו מעל עצמותיו ונופל בארץ, עד אשר לא נשאר בשר בכל עצמותיו. ולקץ ימים נפלו מעיו ארצה, וימת בבושה ובכלימה בארץ נכריה. וימלך אאופטר בנו תחתיו.

ויהודה בן מתתיהו הפהן הגדול, וכל עדת החסידים אשר היו עמו, באו אל ירושלים. ויהרסו את כל המזבחות, אשר בנו העמים הערלים, ויטהרו את הבית מגלולי הגוים. ויבנו מזבח חדש, ויתנו בשר זבח עליו, ויערכו עצים ואש קדושה לא מצאו, ויצעקו אל ה', ויקראו אליו. ותצא אש מן האבנים אשר על המזבח, ויערכו עצים עליה, ויקטירו את זבחים. ויהי האש על המזבח עד הגולה השלישית. ויעשו חנפת המזבח בחדש כסלו בחמשה ועשרים בו, וישימו את לחם הפנים על שלחן ה', וידליקו את גרות המערכה על מנורת ה', ויהללו את ה' במקרא ההלל שמונת ימים.

את החללים, וישלח את שללם ירושלימה. ויצו לחלקו לעניי ירושלים ולאבינויה. וניקנור ברח וימלט, כי פשט את בגדי הארגמן אשר היו עליו, וילבש בגדי עני. ועל כן לא הכירוהו אנשי חיל יהודה, גם לא הכירו יהודה. ויבא אל מוקדוניאה, ויספר אל ליסיאה את כל אשר קרהו.

בעת ההיא שב אנטיוכוס המלך מארץ פרס בכלמה ובחרפה, כי הבריוהו אנשי פרס. ויהי כבואו מארץ פרס, ויגידו לו את כל אשר עשה יהודה לשריו ולעמו, ואת אשר הכם והמיתם. וימלא אנטיוכוס חמה, ויחרף ויגדף לאלהו. ויאמר: "אלכה ואבאה אל ירושלים ואעשנה קברות מתים כי אמלאנה מפגרי חללים". ויאסף את כל עמו, את הרכב ואת הפרשים, עם רב ועצום מאד, אשר לא יספר מרב.

ויקנא ה' לעירו ולהיכלו ויחמל על עמו, וידרש את דמי החסידים מיד אנטיוכוס, ויכהו ה' אלקינו בשחין רע ובחלי מעים. ובכל זאת לא שב אפו ממנו ולא נכנע, ועוד ידו נטויה לאמר: "אלף ואחרים את ירושלים [ואשיתה בתה]". ויאמר: "מהרו הרכב והפרשים והחיל, ואלכה לי אל ירושלים, כי אעשה את רצוני, ואשר דבר פי - יקום, ואין מי יעמד לפני. ומי יעמד לפני, והים והיבשה לי המה, ולי כח וחיל להמיר בריאתם פרצוני, כי אעשה מהים ארץ, ומהארץ ים, כאשר אהפין".

ויהי ככלותו לדבר, וירפב וילך עם חילו - חיל גדול מאד - ועמו פילים רבים יודעי מלחמה ומחנה כבד מאד. ויהי בדרך ויעבר הרכב ממול הפיל, ויצעק הפיל, וירגזו הסוסים, וידלגו ויקפצו, ויהפכו את הרכב. ויפל אנטיוכוס מעליו, ותשברנה כל עצמותיו - כי הנה איש עב, בריא שמן וכבד. ויסף ה' מכה על מפתו, ויבאש כל בשרו כריח בשר החלל, המשלך על פני השדה בימי הקיץ לחם השמש. וישאוהו עבדיו על שכמו מעט, כי לא יכל לרפב. וישליכוהו ארצה, וינוסו מעליו, כי לא יכלו לגשת אליו

ספר מקבים א'

נכתב בימי בית שני, תורגם מיוונית לעברית

פרק א

ויהי אחרי הכות אלכסנדר בן פילפוס המקדוני אשר יצא מארץ כתיים את חיל פרס, ויף את דריגוש מלך פרס ומדי, וימלך תחתיו בראשונה בארץ יון: ויערף מלחמות רבות, וילכד מבצרים, וישחט מלכי ארץ: ויבוא עד קצות הארץ, ויקח שלל גוים רבים, ותשקט הארץ לפניו, ויגרם ויגבה לבו: ויאסף חיל כבד מאד, וימלך על ארצות גוים ורוזנים, ויהיו לו למס: ויהי אחר הדברים האלה, ויפל למשכב, וידע כי ימות: ויקרא לעבדיו הנכבדים אשר גדלו אתו מנעוריו, ויחלק להם את מלכותו בעודנו חי: וימלך אלכסנדר שתים עשרה שנה, וימת: וישלטו עבדיו איש במקומו: וישומו כלם כתרי מלכות בראשיהם אחרי מותו, ובניהם אחריהם שנים רבות, וירבו רעות בארץ: ויצא מהם שרש רשע, אנטיוכוס אפיפנס בן אנטיוכוס המלך, אשר היה בן תערובות ברומי, וימלך בשנת מאה ושלשים ושבע למלכות היונים:

מקץ שנתים ימים שלח המלך את שר המוסים לערי יהודה, ויבוא וישלמה בחיל כבד: וידבר אליהם דברי שלום במרמה ויאמינו לו, ויפל על העיר פתאום ויף בה מכה רבה, ויאבד עם רב מישראל: ויקח את שלל העיר, וישרפה באש, ויהרס את בתיה ואת חומותיה מסביב: וישבו את הנשים ואת הטרף, ואת הבהמה בזו: ויבנו את עיר דוד בחומה גדולה ותזקה ובמגדלים בצורים, ותהי להם למצודה: וישפן שם גוי חוטא אנשי און, ויתבצרו בה: ויצברו נשק ואכל, ובאספם שלל ירושלים שמו שם, ויהי למוקש גדול: ויהי למארב לבית המקדש, ולשטן רע לישראל תמיד: וישפכו דם נקי מסביב למקדש, ויטמאו את המקדש: וינוסו יושבי ירושלים בגללם ותהי מושב זרים, ותהי

במים ההם יצאו מקרב ישראל בני בליעל וידיחו רבים לאמר, גלכה ונכרתה ברית את הגוים אשר סביבותנו, כי מן היום אשר סרנו מעמקה מצאונו רעות רבות, ויטב הדבר בעיניהם: ויתנדבו אנשים מן העם, וילכו אל המלך, וישלטים המלך לעשות פחקי הגוים: ויבנו גמנסיון בירושלים כמשפטי הגוים: ויעשו להם ערלה ויעזבו ברית קדש, ויצמדו לגוים ויתמכרו לעשות רע:

ותפון המלוכה לפני אנטיוכוס, ויתנשא למלך בארץ מצרים, למען מלך על שתי הממלכות: ויבוא מצרימה בעם כבד, ברקב ובפילים ובפגרים ובאני גדול: ויערף מלחמה עם תלמי מלך מצרים, ויסוג תלמי מפניו וינס, ויפלו

ויתחברו אליהם רבים מן העם כל עוזב את התורה, ויעשו רעות בארץ: וישמו את ישראל במחבואים בכל מנוסם:

ובחמשה עשר יום בכסלו בחמש וארבעים ומאה שנה, בנו שקוץ משומם על המזבח, ובערי יהודה מסביב בנו במות: ובפתחי הבתים וברחובות זכחו: וספרי התורה אשר מצאו, שרפו באש בקרעם: ובכל אשר מצאו בידי איש ספר ברית, וכל אשר יחפץ בתורה, דת המלך להמיתו: בתקפם עשו כן לישראל לנמצאים חדש בתדשו בערים: ובחמשה ועשרים לחדש הקריבו על הבמה אשר היתה על המזבח: ואת הנשים אשר מלו את בניהן המיתו על פי הפקדה: ויתלו את העוללים בצואריהם, ואת בני בתיהם ואת המלים אותם המיתו: ורבים בישראל היו אמיצים, ויתחזקו לבלתי אכול טמא: ויבחרו למות לבלתי הטמא במאכלים ולבלתי חלל ברית קדש, וימותו: ויהי קצף גדול על ישראל מאד:

נכריה לזרעה ובניה עזבוה: בית המקדש השם כמדבר, חגיה נהפכו לאבל, שבתותיה לכלמה, כבודה לבוז: קרב כבודה גדל קלונה, וגדלה נהפך לאבל:

ויכתב המלך אל כל מלכותו להיות כלם לעם אחד: ולעזוב כל איש את חקותיו, ויקבלו כל העמים כדבר המלך: ורבים מישראל רצו בעבודתו, ויזבחו לאילים ויחלו את השבת: וישלח המלך ספרים ביד מלאכים לירושלים ולערי יהודה, ללכת אחרי חקים נכרים לארץ: ולמנע עולות וזבח ונסף מן המקדש, ולחלל שבתות וחסים: וילטמא מקדש וקדושים: לבנות במות והיכלות ופסילים, ולהקריב חזירים ובהמות טמאות: ולהניח את בניהם ערלים, ולשקץ את נפשותם בכל טמא ופגול: לשכח את התורה, ולהחליף כל החקים: ואשר לא יעשה כדבר המלך ימות: ככל הדברים האלה כתב למלכותו, ויפקד פקידים על כל העם, ויצו לערי יהודה להקריב בעיר ועיר:

פרק ב

ויבאו אנשי המלך המאלצים על המעל, למודיעים העיר לזבח: ורבים מישראל באו אליהם, ומתתיהו ובניו נאספו: ויענו אנשי המלך וידברו אל מתתיהו לאמר, ראש ונכבד וגדול אתה בעיר הזאת ונתמך בכנים ובאחים: עתה קרב ראשון ועשה מצוות המלך כאשר עשו כל העמים ואנשי יהודה והנשארים בירושלים, והיית אתה ובניך מאוהבי המלך, ואתה ובניך תכבדו בכסף ובזהב ובמתנות רבות: ויען מתתיהו ויאמר בקול גדול, אם כל העמים אשר בבית מלכות המלך שומעים לו, יסורו כל איש מעבודת אבותיו ויבחרו במצותיו: ואני ובני ואחי גלף בכרית אבותינו: חלילה לנו לעזוב תורה ומצוות: לדברי המלך לא נשמע, לסור מעבודתנו זמין או שמאל: וככלותו לדבר את הדברים האלה, קרב איש יהודי לעיני כלם לזבח על הבמה במודיעים

בימים ההם קם מתתיהו בן יוחנן בן שמעון, פהן מבני יהורייב מירושלים, וישב במודיעים: ולו חמשה בנים, יוחנן הנקרא גדי: שמעון הנקרא פרסי: יהודה הנקרא מקבי: אלעזר הנקרא חורן, יונתן הנקרא חפוש: וירא את הנאצות אשר נעשו ביהודה ובירושלים: ויאמר אוי לי למה ילדתי לחזות בשוד עמי ושוד עיר הקדש, ולשבת בה בהנתנה ביד אויבים, בית המקדש ביד נכרים: הנה היכלה כבית איש נקלה: כלי תפארת בשבי הובלו, ילדיה הורגו ברחובותיה, בחוריה בתרב אויב: אי זה עם לא ירש במלכותה ולא תפש משללה: כל הדרה לקח, תחת חפשיה היתה שפחה: והנה קדשנו והדרנו ותפארתנו השם, ויחללוהו גוים: למה לנו עוד חיים: ויקרע מתתיהו ובניו את בגדיהם וילבשו שקים, ויתאבלו מאד:

ויערכו חיל, ויכו את הרשעים בקצפם ואת האנשים הפושעים בחמתם, והשרידים נסו אל הגוים להנצל: ויסב מתתיהו ואוהביו, ויהרסו את הבמות: וימלו את הבנים אשר לא נמלו, אשר מצאו בגבול ישראל, בחזקה: וירדפו את בני זדון, ויצלח הדבר בידם: ויגאלו את התורה מיד הגוים ומיד המלך, ולא הניחו קרן לרשע:

ויקרכו ימי מתתיהו למות, ויאמר לבניו, עתה גבר זדון ותוכחה יום מהפכה וחרון אף: ועתה בני, קנאו לתורה, ותנו נפשותיכם על ברית אבותיכם: זכרו מעשי אבות אשר עשו בדורותם, ונחלתם כבוד גדול ושם עולם: אברהם הלא בנסיון נמצא נאמן, ותחשב לו לצדקה: יוסף בעת מצוקתו שמר מצוה, ויהי אדון למצרים: פנחס אבינו בקנאתו קנאה, קבל ברית קהנת עולם: יהושע במלאתו דבר ה', הנה שופט בישראל: כלב בהעידו בקהל, קבל ארץ נחלה: דוד בחסדו, נחל כסא מלכות לעולם: אליהו בקנאתו קנאת התורה, העלה לשמים: חנניה מישאל ועזריה הבוטחים, נצלו משלהבת: דניאל בתמו, נצל מפי אריות: וכן בינו דור ודור, כי כל המקוים לו לא יפלו: ומדברי אדם רשע אל תיראו, כי כבודו לדמן ורמה: היום יגבה ומחר לא ימצא, כי ישוב לעפרו ועשתונותיו יאבדו: חזקו בני והתאששו בתורה, כי בה תפכדו: והנה שמעון אחיכם ידעתי כי איש עצה הוא, אליו תשמעון כל הַיָּמִים, הוא יהיה לכם לאב: ויהודה המקבי גבור חיל מנעוריו, הוא יהיה לכם שר צבא ונלחם מלחמת העם: ואתם תאספו אליכם כל שומרי מצוה, ונקמו נקמת עמכם: השיבו גמול לגוים, והחזיקו במצות התורה: ויברך אותם, ויאסף אל אבותיו: וימת בשש וארבעים ומאה שנה, ויקבר בקברות אבותיו במודיעים, ויכפו אותו כל ישראל בכי גדול:

כמצות המלך: וירא מתתיהו ויקנא, וישתונן כליותיו, וישלח חרונו כמשפט, וירץ וינבחהו על הבמה: ואת איש המלך המאלץ לזבח המית בעת ההיא, ואת הבמה הרס: ויקנא לתורה, כאשר עשה פנחס לזמרי בן סלוא: ויקרא מתתיהו בעיר בקול גדול לאמר, כל המקנא לתורה העומד בברית ילף אחרי: וינס הוא ובניו אל ההרים, ויעזבו כל אשר היה להם בעיר:

אז ירדו רבים מבקשי צדק ומשפט אל המדבר, לשבת שם: הם ובניהם ונשיהם ומקניהם, כי רבו הרעות עליהם: ויגד לאנשי המלך ולחיל אשר היו בירושלים בעיר דוד, כי ירדו אנשים אשר עברו את מצוות המלך, למתבואים במדבר: וירדפו אחריהם רבים ושיגוים, ויחנו עליהם, ויערכו עליהם מלחמה ביום השבת: ויאמרו להם רב לכם, צאו ועשו כדבר המלך וחיו: ויאמרו לא נצא ולא נעשה דבר המלך לחלל את יום השבת, וימחרו לעשות אתם מלחמה: ולא ענו להם, ולא השליכו עליהם אבן, ולא סתמו את המתבואים: באמרם נמות כלנו בתמנו, עדים לנו השמים והארץ כי בלא משפט תספנו: ויערכו עליהם מלחמה בשבת, וימותו הם ונשיהם ובניהם ומקניהם כאלף נפש אדם: וידע מתתיהו ואוהביו, ויתאבלו עליהם עד מאד: ויאמרו איש אל רעהו, אם נעשה כלנו כאשר עשו אחינו ולא נלחם בגוים על נפשנו ועל תורתנו, עתה מהרה ימחו אותנו מעל פני הארץ: וינעצו ביום ההוא לאמר, כל אדם אשר יבוא אלינו למלחמה ביום השבת נלחם בו, ולא נמות כלנו כאשר מתו אחינו במתבואים:

אז נאסף אליהם קהל חסידים, גבורי חיל מישראל, כל המתנדב לתורה: וכל הבורחים מפני הרעות חברו אליהם, ויהיו להם למשען:

פרק ג

פתאום, וינגף סירון ומחנהו לפניו: וירדפום במורד בית חורון עד הבקעה, ויפלו מהם כשמונה מאות איש, והנשארים ברחו לארץ פלשתים: ויחל פחד יהודה ואחיו, והאימה נפלה על הגוים אשר מסביבותיהם: ויגע עד המלך שמו, ועל מלחמות יהודה הנה מספר כל עם:

וכשמע אנטיוכוס את הדברים האלה חרה אפו, וישלח ויאסף כל חיל מלכותו מחנה כבד מאד: ויפתח את גניזיו ויתן משכרת לחילו לשנה, ויצו עליהם להיות נכונים לכל צרף: וירא כי אפס הכסף מן האוצרות, ומסי הארץ מעטים, מפני המחלקת והמכה שהביא בארץ בבקשו להסיר את החקים אשר היו למן ימי הראשונים: ויירא כי לא יהיה פעם בפעם להוצאות והמתנות שהיה מוציא לפנים ביד רחבה ומפזר מן המלכים הראשונים: וידיכא רוחו מאד, ויועץ ללכת לפרס, ולקחת מסי הארצות ולאסף כסף רב: וישאר את ליסיאס, אדם נכבד מזרע המלוכה, על עניני המלך, מנהר פרת ועד גבול מצרים: ולגדל את אנטיוכוס בנו עד שובו: וימסר לו חצי הצבא ואת הפילים, ויצוהו על אשר חפץ, ועל יושבי יהודה וירושלים: לשלח עליהם חיל, לשרש ולהשמיד עז ישראל ושארת ירושלים, ולמחות את זכרם מן המקום: ולהושיב בני נכר בכל גבולם, ולחלק בגורל את ארצם: והמלך לקח את חצי הצבא הנשאר, ויסע מאנטיוכיה מעיר מלכותו בשנת שבע וארבעים ומאה, ויעבר את נהר פרת, ויעבר את הארצות העליונות: ויבחר ליסיאס את תלמי בן דורומינס ואת ניקנור ואת גרגיאס, אנשי חיל מאוהבי המלך: וישלח אתם ארבעים אלף איש ושבעת אלפים פרשים, ללכת לארץ יהודה ולהשמיד כדבר המלך: ויסעו עם כל חילם, ויבואו ויחנו מול אמאוס בארץ המישור: וישמעו סוחרי הארץ את שמעם,

ויקם תחתיו יהודה בנו הנקרא מקבי: ויעזרו לו כל אחיו וכל אשר דבקו באביו, וילחמו מלחמת ישראל בשמחה: וירב כבוד לעמו, וילבש שריון כגבור, ויחגר כלי מלחמתו ויערף מלחמות, ויגן על המחנה בחרב: וידמה לאריה במעשיו, וככפיר שואג לטרף: וירדף הפושעים ויחפשים, והמרגיזים את עמו בער: ויכנעו הפושעים מפחדו, וכל עושי רשע זעו, ותצלח תשועה בידו: וימרר מלכים רבים, וישמח את יעקב במעשיו, ועד העולם זכרו לברכה: ויעבר בערי יהודה ויאבד רשעים ממנה, וישב חרון מישראל: ויקרא שמו עד אפסי ארץ, ויאסף את האובדים:

ויאסף אפולוניוס גוים, ומשומרון חיל גדול, להלחם עם ישראל: וידע יהודה ויצא לקראתו, ויף אותו וימיתהו, ויפלו חללים רבים, והנשארים נסו: ויקח את שללם, ואת חרב אפולוניוס לקח יהודה, ויהי נלחם בה כל הימים: וישמע סירון שר צבא ארם כי אסף יהודה אספה וקהל נאמנים אתו, ויצאים למלחמה: ויאמר אעשה לי שם ונכבדתי במלכות, ונלחמתי את יהודה ואת אשר עמו ועם הבוזים את דבר המלך: וייסף לעלות, ויעל אתו מחנה חטאים כבד, לעזר לו לעשות נקמה בישראל: ויגיע עד מעלה בית חורון, ויצא יהודה לקראתו במתי מעט: וכראותם את המחנה הבא לקראתם אמרו ליהודה, איך נוכל אנחנו המעטים להלחם עם ההמון החזק הזה, ואנחנו עיפנו לא אכלנו היום: ויאמר יהודה, נקל כי יסגרו רבים בידי מעטים, ואין מעצור לפני שמים להושיע ברבים או במעטים: כי לא ברב חיל נצחון המלחמה, ומן השמים הגבורה: הם באים אלינו ברב גאון ופשע, להשמיד אותנו ואת נשינו ואת בנינו, ולבוז אותנו: ואנחנו נלחמים על נפשותינו ועל תורתנו: והוא יגף אותם לפנינו, ואתם אל תיראו מפניהם: וכאשר כלה לדבר נפל עליהם

המעשרות, ויעמידו את הנזירים אשר מלאו את הימים: ויקראו בקול אל השמים לאמר, מה נעשה לאלה ואנה נוליד אותם: ומקדשך נרמס ונטמא, וכהניד באבל ובשפל: והנה הגוים נאספו עלינו להשמידנו, אתה ידעת אשר יחשבו עלינו: איך נוכל לעמד בפניהם, אם לא אתה תושיע לנו: ויתקעו בתצורות, ויקראו בקול גדול:

ואחרי כן הקים יהודה ראשי העם, שרי אלפים, שרי מאות, שרי חמשים ושרי עשרות: ויאמר לבוני בתים ולמאשי נשים ולנוטעי פרימים ולרפי הלבב לשוב כל איש לביתו, על פי התורה: ויסע המחנה, ויחנו מדרום לאמאוס: ויאמר יהודה, התאזרו והיו לבני חיל, והיו נכונים לבקר להלחם בגוים אשר נאספו עלינו להשמידנו ואת מקדשנו: כי טוב לנו למות במלחמה מראות ברעות עמנו ומקדשנו: וכאשר יהיה הרצון בשמים כן יעשה:

ויקחו כסף וזהב רב מאד וכבלים, ויבאו אל המחנה לקחת את בני ישראל לעבדים, ויתחברו אליהם חיל ארם וארץ הפלשתים:

וירא יהודה ואחיו כי רבו הרעות והצבא חונה בגבולם, וידעו דברי המלך אשר צוה לעשות לעם להשחית ולהשמיד: ויאמרו איש אל רעהו, נקים הריסות עמנו ונלחמנו בעד עמנו והמקדש: ותקהל העדה להיות נכונים למלחמה, ולהתפלל ולבקש חסד ורחמים: וירושלים שממה כמדבר היתה, לא היה בא יוצא מבניה, והמקדש מרמס, ובני נכר במצודה משפן לגוים, ותאסף שמחה מיצקב וישבת חליל וכנור: ויאספו ויבואו למצפה מול ירושלים, כי מקום תפלה היה במצפה לפנים בישראל: ויצומו ביום ההוא, וילבשו שק, ואפר על ראשיהם, ויקרעו בגדיהם: ויפרשו את ספר התורה מן [הספרים] אשר בקשו הגוים לחוק עליהם את צלמי אליהם: ויביאו את בגדי הפהונה ואת הבכורים ואת

פרק ד

המחנה הזה מפנינו היום: וידעו כל הגוים כי יש פודה ומציל לישראל: וישאו הנכרים את עיניהם, ויראו אותם באים מנגד: ויצאו מן המחנה למלחמה, ויתקעו אשר עם יהודה: ויתגרו ויגפו את הגוים, וינוסו אל הבקעה: והמאסף כלו נפל בתרב, וירדפו אחריהם עד גזר ועד שדות אדום ואשדוד ויבנה, ויפלו מהם כשלושת אלפים איש: וישב יהודה והחיל מרדף אחריהם: ויאמר לעם אל תחמדו את השלל, כי מלחמה נגדנו: ונגיאס והחיל בקר קרוב לנו, ועתה עמדו בפני אויבינו והלחמו אותם, ואחרי כן תקחו שלל קוממיות: עד יהודה מדבר אלה, וירא חלק נשקף מן ההר: וירא כי נגפו, ושורפים את המחנה, כי העשן הנראה גלה את אשר נהיה: וכאשר ראו את אלה ויבהלו מאד: וכאשר ראו את מחנה יהודה בעמק נכון לקרב, ויברחו כלם אל ארץ

ויקח גרגיאס חמשת אלפים איש ואלף פרישים בחור, ויסע המחנה לילה: לנפל על מחנה היהודים ולהכותם פתאום, ובני המצודה היו לו למורי דרך: וישמע יהודה, ויסע הוא והגבורים להכות את חיל המלך אשר באמאוס: עד החיל מפזרים היו מחוץ למחנה: ויבא גרגיאס אל מחנה יהודה לילה ולא מצא איש, ויחפש אותם בהרים כי אמר נסים הם ממנו: וכאור הבקר נראה יהודה בשפלה בשלושת אלפי איש, אף מגנים ותרבות לא היו להם כאשר חפצו: ויראו מחנה הגוים חזק ומבצר, ופרשים סובבים אותו, והם מלמדי מלחמה: ויאמר יהודה לאנשים אשר אתו, אל תיראו מהמונם ומעברתם אל תפחדו: זכרו איך נושעו אבותינו בימי סוף, כאשר רדף אחריהם פרעה בחיל: ועתה נקרא לשמים, אם יחפץ בנו ויזכר ברית אבות, והשמיד את

וַיִּטְהְרוּ אֶת הַמִּקְדָּשׁ, וַיּוֹצִיאוּ אֶת אֲבְנֵי הַשְּׁקוּץ לְמָקוֹם טָמֵא: וַיּוֹעֲצוּ עַל מִזְבַּח הָעוֹלָה הַמְּחֻלָּל, מֵהַלְעֵשׂוֹת לוֹ: וַתִּצְלַח עֲלֵיהֶם מִחֻשְׁבָּה טוֹבָה לְנַתּוֹן אוֹתוֹ, לְבַלְתִּי הַיּוֹת לָהֶם לְמוֹקֵשׁ, כִּי הַגּוֹיִם טְמֵאוּהוּ, וַיִּתְּצוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ: וַיִּנְיְחוּ אֶת הָאֲבָנִים עַל הַר הַבַּיִת בְּמָקוֹם מְיָחָד, עַד בּוֹא נְבִיא לַהוֹרֹת עֲלֵיהֶן: וַיִּקְחוּ אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת עַל פִּי הַתּוֹרָה, וַיִּבְנוּ מִזְבֵּחַ חֲדָשׁ כְּרָאשׁוֹן: וַיִּבְנוּ אֶת הַמִּקְדָּשׁ וְאֶת פְּנֵי הַבַּיִת, וְאֶת הַחֲצֵרוֹת קִדְשׁוֹ: וַיַּעֲשׂוּ כְּלֵי קֹדֶשׁ חֲדָשִׁים, וַיָּבִיאוּ אֶת הַמְּנוֹרָה וְאֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְאֶת הַשְּׁלֶחֶן לְהִיכָל: וַיִּקְטְרוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ, וַיַּעֲלוּ אֶת הַנְּרוֹת אֲשֶׁר בַּמְּנוֹרָה וַיֹּאֲרוּ בְּהִיכָל: וַיִּשְׂמְנוּ עַל הַשְּׁלֶחֶן לֶחֶם, וַיִּתְּנוּ אֶת הַפְּרוֹכוֹת, וַיִּכְלוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשׂוּ:

וַיִּשְׁכִּימוּ בַּבֶּקֶר בַּחֲמִשָּׁה וַעֲשָׂרִים לַחֲדָשׁ הַתְּשִׁיעִי הוּא חֲדָשׁ כְּסֵלוֹ, בַּשְּׁמִנָּה וָאַרְבָּעִים וּמֵאָה שָׁנָה: וַיִּקְרִיבוּ קֶרְבָּן עַל פִּי הַתּוֹרָה, עַל מִזְבַּח הָעוֹלָה הַחֲדָשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ: בַּעֲת וּבַיּוֹם אֲשֶׁר טְמֵאוּהוּ הַגּוֹיִם, בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַהוּא נִחְנָף בְּשִׂירִים וּבְנִבְלִים וּבְכַנּוּרוֹת וּבְמִצְלָתִים: וַיִּפְּלוּ כָּל הָעָם עַל פְּנֵיהֶם וַיִּתְפַּלְּלוּ, וַיִּבְרְכוּ לַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר הִצְלִיחַ לָהֶם: וַיַּעֲשׂוּ אֶת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ יָמִים שְׁמוֹנָה, וַיִּקְרִיבוּ עוֹלוֹת בְּשִׂמְחָה, וַיִּקְרִיבוּ זֶבַח שְׁלָמִים וְתוֹדָה: וַיִּפְּאֲרוּ אֶת פְּנֵי הַהִיכָל בַּעֲטֹרוֹת זָהָב וּבְמִשְׁבָּצוֹת, וַיִּחַנְּכוּ אֶת הַשְּׁעָרִים וְהַלְשִׁכוֹת וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם דְּלָתוֹת, וַתְּהִי שִׂמְחָה גְדוֹלָה בָּעָם מְאֹד, וַתִּסָּר חֲרַפַּת גּוֹיִם: וַיִּקְּמוּ יְהוּדָה וְאַחִיו וְכָל קְהַל יִשְׂרָאֵל, לִהְיוֹת יָמֵי חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ נַעֲשִׂים בְּמוֹעֲדֵם שָׁנָה בְּשָׁנָה יָמִים שְׁמוֹנָה, מִיּוֹם חֲמִשָּׁה וַעֲשָׂרִים לַחֲדָשׁ כְּסֵלוֹ, בְּשִׂמְחָה וְגִיל: וַיִּבְנוּ בַּעֲת הַהִיא אֶת הַר צִיּוֹן מִסְבִּיב חוֹמָה גְבוּהָה וּמַגְדָּלִים חֲזָקִים, בַּל יָבִאוּ הַגּוֹיִם וַיִּרְמְסוּם כְּאֲשֶׁר עָשׂוּ בְּרָאשׁוֹנָה: וַיִּשֶׂם שֵׁם חֵיל לְשִׁמְרוֹ, וַיִּבְצֹר לְשִׁמּוֹר אוֹתוֹ אֶת בֵּית צוּר, לִהְיוֹת לְעַם מְבָצָר בְּפְנֵי אֲדוּם:

פְּלִשְׁתִּים: וַיְהוּדָה שָׁב לְבֹז אֶת הַמַּחְנֶה, וַיִּקְחַ זְהָב רַב וְכֶסֶף וַתְּכַלֵּת וְאַרְגָּמָן יָם וּרְכוּשׁ גְּדוֹל: וּבְשׁוֹבָם שָׂרוּ וְהִלְלוּ לַשָּׁמַיִם כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ: וַתְּהִי תְשׁוּעָה גְדוֹלָה בְּיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא: וְאֲשֶׁר נִמְלְטוּ מִן הַנְּכָרִים, וַיָּבִאוּ וַיִּגִּידוּ לְלִיִּסְיָאס אֶת כָּל הַקְּרוֹרוֹת: וַכְּשָׁמְעוּ נִבְהַל מְאֹד וַיַּחַר לוֹ, כִּי לֹא הָיָה כְּחַפְצוֹ לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא נַעֲשֶׂה אֲשֶׁר צָוָה לוֹ הַמֶּלֶךְ:

וּמִקֵּץ שָׁנָה אֶסֶף לַגְּדוּדִים שְׁשִׁים אֶלֶף אִישׁ בַּחֹר וַחֲמִשָּׁת אֶלְפִים פְּרָשִׁים, לְהִלָּחֵם אוֹתָם: וַיָּבִיאוּ לַיהוּדָה וַיִּחַנּוּ בְּבֵית צוּר, וַיִּפְגְּשׂוּ יְהוּדָה בַּעֲשֻׂרַת אֶלְפִים אִישׁ: וַיֵּרָא אֶת הַמַּחְנֶה הַכָּבֵד, וַיִּתְפַּלֵּל וַיֹּאמֶר, בְּרוּךְ אַתָּה מוֹשִׁיעַ יִשְׂרָאֵל הַמְּשִׁבֵּית עֲבָרַת הַגְּבוּר בְּיַד דָּוִד עַבְדְּךָ, וְהַמּוֹסֵר מַחְנֶה פְּלִשְׁתִּים בְּיַד יְהוֹנָתָן בֶּן שָׂאוּל וְנוֹשֵׂא כְלָיו: סִגְרָא אֶת הַמַּחְנֶה הַזֶּה בְּיַד עַמְדָּה יִשְׂרָאֵל, וַיַּבֹּשׁוּ בַחֲיָלָם וּבְסוֹסֵיהֶם: תֵּן לָהֶם מֶרֶץ, וַיִּשְׁבַּר אִמְץ חֲזָקָה, וַרְעֵדוּ בְּשִׁבְרָם: הַפִּילָם בְּחֶרֶב אוֹהֶבֶיךָ, וַיְהַלְלוּךָ כָּל יוֹדֵעַ שְׁמֶךָ בְּתוֹדָה: וַיִּתְּגַרוּ, וַיִּפְּלוּ מִמַּחְנֶה לִיִּסְיָאס כְּחִמְשָׁת אֶלְפִים אִישׁ, וַיִּפְּלוּ לְפָנֶיהֶם: וַכְּרָאוֹת לִיִּסְיָאס אֶת הַמַּכָּה אֲשֶׁר הִתְּהַ בַּצְּבָאוֹ, וְאֶת הָאִמְץ אֲשֶׁר הָיָה לַיהוּדָה, וְכִי נִכְוְנִים הֵם אִם לַחֲיוֹת אִם לְמוֹת בְּגִבּוֹרָה, וַיִּסַּע לְאַנְטִיּוֹכְיָה, וַיִּרְבַּ לְאַסָּף חֵיל שְׁכִירִים לְעֵלוֹת עוֹד הַפַּעַם לַיהוּדָה:

וַיְהוּדָה אָמַר לְאַחִיו, הִנֵּה נִגְפּוּ אוֹיְבֵינוּ, נַעֲלָה לְטַהֵר אֶת הַמִּקְדָּשׁ וְלַחֲנֹכְהוּ: וַיִּקְהַל כָּל הַמַּחְנֶה וַיַּעֲלוּ הַר צִיּוֹן: וַיִּרְאוּ אֶת הַמִּקְדָּשׁ שׁוֹמֵם וְהַמִּזְבֵּחַ מְחֻלָּל וְהַשְּׁעָרִים שְׂרוּפִים, וּבַחֲצֵרוֹת גְּדוּלִים סְבָכִים כְּמוֹ בַּיַּעַר אוֹ כְּמוֹ בְּאַחַד הַהָרִים, וְהַלְשִׁכוֹת שׁוֹמְמוֹת: וַיִּקְרְעוּ אֶת בְּגָדֵיהֶם, וַיִּבְכוּ בְּכִי גְדוֹל, וַיַּעֲלוּ אֶפְרָ [עַל רֵאשִׁיָּהם]: וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם אֲרָצָה, וַיִּתְקְעוּ בַּחֲצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה, וַיַּצְעֲקוּ אֶל הַשָּׁמַיִם: אַז אָמַר יְהוָה לְאַנְשֵׁים לְהִלָּחֵם אֶת אֲשֶׁר בְּמַצוֹדָה, עַד אֲשֶׁר יִטְהַר אֶת הַמִּקְדָּשׁ: וַיִּבְחַר פְּתָנִים תְּמִימִים חַפְצֵי תוֹרָה:

סדר התפלה בחנכה

על הנסים

מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך. ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה. ואחר כך באו בניך לדביר ביתך, ופנו את היכלך, וטהרו את מקדשך, והדליקו נרות בחצרות קדשך, וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול.

על הנסים, ועל הפרקן, ועל הגבורות, ועל התשועות, ועל המלחמות, שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל, להשפיקם תורתך, ולהעבירם מחקי רצונך. ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בצת צרתם, רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את נקמתם.

פרושי סדור התפלה לרוקח

המלחמות ה'. וכן ה': עמדת להם א', רבת ב', דנתה ג', נקמת ד', מסרת גבורים ה'. וכן ה': גבורים א', רבים ב', טמאים ג', ורשעים ד', זדים ה'. וכן ה' ואחר כך באו בניך א', ופנו ב', וטהרו ג', והדליקו ד', וקבעו ה'.

מתפלל עד מודים אנחנו לך עד מעולם קוינו לך. על הנסים למה קוינו לך, על הנסים שעשית נפלאות. ועל הפורקן נס הפדיה שפדיתנו. ועל הגבורות שהראית. ועל התשועות שעשית. ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם שהיו בצרה, בזמן הזה.

ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בצת צרתם ששברת קשתותם כדכתיב תרפם תבא בלבם וקשתותם תשברנה, אמר רבי שמעון בן יוחי אלו יונים שעשו מלחמה עם חשמונאי, אמרו בת היתה לו למתתיה [בן] יוחנן כהן גדול שאין כיופינה בעולם ומקדשת היא לבנו של חשמונאי, בא אחד מן היונים תפשה בכלוריתה והציע ספר תורה ובקש לבא עליה בפני ארוסה, והיו ישראל מצפים להרי מזרח אולי יבא להם גיס של פרסיים, אמר לו חשמונאי למתתיה כהן גדול ולא כתיב ארור הגבר אשר יבטח באדם, וכתיב ברוך הגבר אשר יבטח בה', אמר לו יפה אתה אומר, אני ושלשה בני ואתה ושבעה בניך הרי י"ב כנגד י"ב שבטים, מבטח אני בהקדוש ברוך הוא שיעשה לנו נס. מיד תפש אלעזר הסיף וחתך את ראשו של היוני והרג מגבוריהם חללים עד מאד, לכך יסד הפייט בזולת בשנים עשר עיני רב ריבם ה', עיני בחורי, כמו היתה

בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמד עליהם מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשפיקם מתורתך שלא ילמדו תורה, כי חמש גזרות שיש בהם כרת [גזרו], כדי להעבירם מחקי רצונך גזרו לעבד עבודה זרה ולחקוק בקרן השור שאין להם חלק באלקי ישראל להזכיר חטא העגל, עמדו ישראל ומכרום א', גזרו לבעול נשותיהם נדות, זמן להם הקדוש ברוך הוא מקנאות מים בתוף בתיהם ב', גזרו להפר ברית מילה ג', גזרו לחלל שבתות ד', גזרו לבעול בתוליהם למלך ה'. וכן ה' שאין בהם כרת: גזרו לאכל חזיר א', שלא ידליקו המנונה ב',

ולא יעשו סכות ג', ולא יכתבו כתבה ד', ולא ילמדו תורה ה'. לכן תקנו ה' דברים: על הנסים א', ועל הפורקן ב', ועל הגבורות ג', התשועות ד',

מספר, ולכד כל המדינות גדולות וגבוהות, פיון ששמעו ישראל שבא עליהם פחדו כלם, ועלה אליקים הפהן וצוה לסגור כל מעברות אליפורני שלא יבא עליהם, וכן עשו. ויקומו ויצעקו אל ה' בעמידה, והכניעו נפשם בצום ובבכי הם ונשיהם ובניהם, ולבשו הפנהים שקים וגם מזבח ה' הליבשו שק, ונפלו הנערים על פניהם בצום לפני היכל ה', ויצעקו כלם אל ה' בלב אחד. כששמע אליפורני חרה אפו עליהם ויבא עליהם בבתול, והיו בבתול זקנים עזיהו בן מיכיהו ושמעון וכרמי וגדיאל, וכל העם מיד נפלו על פניהם [והשתתוו] לה' בבכי גדול, וצוה אליפורני לרדת בבתול מאה ועשרים אלף עושה מלחמה ועשרים ושנים אלף בעלי חצים, מלבד העוזרים אותם מכל המדינות ומן המקומות אשר כבשו, וכלם מכונים מלחמה כנגד ישראל, ובאו בעמק ההר ולקחו המעגן מישראל וכל המעצנות פסקו עבדי אליפורני, מיד נפלו כל ישראל על פניהם לפני ה', מיד נאספו ישראל על עזיהו ואמרו לו ישפט ה' עליך שלא רצית להשלים עמו, אמר נמתין ה' זמים אם יבא לנו עוזר מוטב ואם לאו נמסר עצמנו, פיון ששמעה אשה חכמה [ביותר] ששמעה חנה והיא אלמנה בת מררי בן עדוא בן יוסף בן עזיהו בן אליהו בן ימיני בן גבעון בן רפיה בן אחיטוב בן מלכיה בן עצם בן נתנאל בן שמעון בן בני ראובן, ושם אביה מנשה שמת בימי קציר חטים, והיתה יפיה מאד ביותר וכו', עד מצאו המלך בלא ראש וסדין פרוס עליו, מיד רדפו ישראל את אויביהם והרגו מהם תלי תלים.

וטמאים הם היגונים בנד טהורים הם ישראל. ורשעים בנד צדיקים שנפלו הרשעים בנד שעשו תשובה. וזדים בנד עוסקי תורתך חשמונים. ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך שהצלחתם והראית כי אתה ישועתם. ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה שהצלחתם, ופורקן כהיום הזה שאנו מזכירים הנס.

ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך מטמאות, וטהרו את מקדשך מטמאת עבודה

לי עזרה, הרי לפי שבטחו בה' עמד להם בצת צרתם.

רבת את ריבם שהריב בעבורם. ונת את דינם משפטם וריבם. נקמת את נקמתם נקמת בני ישראל. מסרת גבורים יונים בנד חלשים הם חשמונים. רבים היו היגונים בנד מעטים נפלו, כדכתיב קשת גבורים חתים ונכשלים אזורו חיל, אמר רבי יצחק בר נחמני אלו שמנים אלף גיסות שבאו עם גסקלגס הרשע, פתח גסקלגס ואמר שוטים יש בכם שנים עשר איש שיעשו מלחמה עם חיל שאין לו שעור, אם תאמרו אליקים יביא מבול עלינו, כבר נשבע בשמו הגדול שלא יביא מבול לעולם, ואם גבריאל יעמוד בנו וישוף אותנו בדרך ששרף את מתנה סנחריב, הרי אנו סכין עצמנו בדם תזיר ובשכבת זרע של סוסים ואין מלאכי השרת נוגעין בנו, באותה שעה נשאו ישראל עיניהם כלפי למעלה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא, ואמרו גלוי וידוע לפניך שלא עשינו דבר זה אלא לשמך הגדול שלא תבזה בגוים, וכל מלחמה ומלחמה נתחכמו לך, ואם אין אתה עושה לנו נסים [עכשיו] יאמרו שוב אין [לו] עצה אחרת, וכתיב גדול העצה ורב העלילה, אמר הקדוש ברוך הוא תייעם שמחשבותי גדולות ממחשבותיכם, באותה שעה תפס הקדוש ברוך הוא שבעים שרי האמות ורצע אותם במרצע של אש, ואמר להם כל אחד מהם [יתפס] אמתו בידו, אם נמלט אחד מהם נפשכם תחת נפשו, כל אחד ואחד מן היגונים כשהיה יורה החץ להכות אחד מישראל בא מלאכו ונועצו בלבבו, והיו בית חשמונאי רואים נסים הללו ואומרים ה' ילחם לנו. וכל מלך שנהרג מהם מן היגונים באים מלאכי השרת ומבזבזין את ממונם ומטילין לתוך בתיהם של ישראל, שאין יכולין לטל השלל מפני חלליהם, זהו רבת את ריבם.

מסרת גבורים בנד חלשים ורבים בנד מעטים הם היגונים, וגם חבורת אליפורני שקבץ מאה ועשרים אלף איש גבורי מלחמה, ועשרים ושנים אלף בעלי חצים, וגמלים נשאו מזונות עד אין

על הניסים - הרוקח

בו להדליק אלא בליזה אחד, ונעשה גם והדליקו ממנו שמנה לילות כדאמרין בבבא מדרליקין.

וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול שגומרין בו את ההלל. כשם שעשית להם גם וגבורות בימים ההם ובזמן הזה כן עשה עמנו ה' אלקינו פלא כי נפלאות עשה, ונסים בעת הזאת שאנו בצרה. ועל כלם תברך שמך וכו'.

בתפלה זו הפהני"ם תבות, לפי שעל ידי פהנים חשמונים היתה התשועה. מן זאת חנכת המזבח עד סוף הפרשה קי"ז תבות, ופסוק תן חלק לשבעה וגם לשמנה וגו' י"ג תבות, הרי ק"ל תבות כמנין הפהני"ם. ויש לנו לומר "ונודה לשמך הגדול סלה", וגם "אחר כך" יש לחשב כב' תבות, אבל קבלתי כהני"ם תבות בו, ואין לומר ונודה לשמך הגדול סלה.

זרה וזויר. והדליקו גרות במצרות קדשך שמצאו סמך בתורה זאת חנכת המזבח בהעלותך את הגרות, לומר בחנכה צריך להדליק. וסמך קרן י"ב נשיאים לחנכת המזבח בהעלותך את הגרות, לומר י"ב בית חשמונאים יעשו חנכה בגרות.

חנכה חנו כ"ה, כי חנו בכ"ה בכסלו והדליקו גרות. [ו]הנה מדליקין בחנכה ל"ו גרות, כנגד ל"ו שעות ששמשה האורה יום ו' וליל ז' ויום ז', שהרי אין פתיב [פאן] ויהי ערב ויהי בקר יום השביעי. וכן רמז בתגין וירא אלקים את האור כי טוב, ט' של טוב ד' תגים, ד' פעמים ט' הם ל"ו, רמז לאור גרות ל"ו יהיו.

וקבעו שמונת ימי חנכה אלו לפי ששמאו יונים כל השמנים שבהיכל, ומצאו החשמונים פך אחד שחתום בחדר בחותמו של פהן גדול שלא נגעו בו היונים ולא טמאוהו בהיסטם, ולא היה

אבודרהם - חנכה

ולמען יאריך ימים על ממלכתו, וסמך ליה לא יהיה לפהנים הלויים. ולפי שנעטרו בעטרה שאינה שלהם, סבב הבורא תברך וקם הורדוס שהיה עבד מבני חשמונאי וכלה את זרעם ולא השאיר מהם שריד ופליט. כשעמדה מלכות יון הרשעה על שם (דניאל יא, ג) ועמד מלך גבור הנאמר בדניאל על מלכות יון. ואין לומר בשעמדה עליהם אלא כשעמדה בלבד, לפי שאומר אחר כך על עמך ישראל. לשכתם תורתך על שם (ירמיה כג, לז) להשפית את עמי שמי. ואין לומר מתורתך במ"ם תחלה, אלא תורתך בלא מ"ם, וכן הוא בסדר רבנו סעדיה וכן כתב הר"ר מאיר מרוטנבורק. ולהעבירם מחקי רצונך על שם (ישעיה כד, ה) כי עברו תורת חלפו חק, שגורו עליהם גזר שלא יקימו ראש חדש שבת ומילה שהם עקרי התורה. ואתה ברחמיך הרבים על שם (נחמיה ט לא) וברחמיך הרבים לא עזבתם. עמדתם להם בעת צרתם עמידה כנגד עמידה שעמדה

על הנסים על שם (תהלים ס, ו) נתת ליראיך גם להתנוסס. ועל הפורקן על שם (שם קלו, כד) ויפקנו מצרינו, ועל שם (דברים ז, ח) ויפקך מבית עבדים ומתרגמינן ופרקך. ועל התשועות על שם (תהלים כח, ט) הושיעה את עמך, ועל שם (ישעיה סג, ח) ויהי להם למושיע. ועל הגבורות על שם (ישעיה מב, ג) ה' כגבור יצא. ועל הנפלאות על שם (תהלים מ, ו) נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. ועל הנחמות על שם (ישעיה נא, יב) אנוכי אנוכי הוא מנחמכם. שעשית עמנו ועם אבותינו על שם המעלה אותנו ואת אבותינו ממצרים. בימים ההם כך הוא לשון הפסוק במגלה (אסתר א, ב). בזמן הזה על שם (שם ט, כז) בזמניהם בכל שנה ושנה. בימי מתתיה בן יוחנן פהן גדול חשמונאי ובניו פרוש יוחנן המכנה חשמונאי. ואף על פי שהיו חשמונאי ובניו חסידים ואנשי מעשה לקחו להם המלוכה שלא פהגן, שהם היו פהנים וכהן אין לו חלק בפלכות שגאמר (דברים יז, כ)

(מ"א ו, יט) ודביר בתוך הבית. ופנו את היכלך על שם (ויקרא ד, לו) ופנו את הבית. וטהרו את מקדשך על שם (עי' דהיי"ב לז, ח) לטהר את הבית. והדליקו נרות בנצרות קדשך על שם (יחזקאל כד, י) הרבה העצים הדלק האש. ואמר בנצרות קדשך על שם בנצרות קדשי. ואמרו הלל והודאה לשמך וקבעו ימי חנכה אלו להודות ולשבח לפניך. על שם אודה שמך פי עשית פלא. והמון העם אינם אומרים ואחר כך באו בניך וכו', ונכון לאמרו פי הוא עקר הנס וגם רב עמרם ורבנו סעדיה כתבוהו. כשם שעשית עמהם פלא כן עשה עמנו וכו'. כתב הר"מ מרוטנבורג שאין ראוי לומר כשם שעשית עמהם פלא ונס לפי שאין ראוי לומר תפלה בהודאה. ויש מפרשים כיין שהוא צרף רבים יכולין לאמרו כמו שאומר בהודאה וכתוב לחיים טובים והוא תפלה, וגם בכרפת אשר גאלנו של פסח שהיא הודאה אומר כן גיענו ה' אלהינו למועדים וכו', וגם במודים דרבנן אומר כן תחינו ותחננו ותאסף גליתינו. וגם רב עמרם ורבנו סעדיה והרמב"ם ז"ל כתבוהו, ונהגו לאמרו. וחזר למקום שפסק וגומר התפלה.

עליהם מלכות יון. רבת את ריכם כבר זכרנוהו למעלה. ונתת את דינם על שם (ירמיה כב, טז) דן דין עני. ונקמת את נקמתם על שם (עי' ירמיה נא, לו) ונקמתי את נקמתם, ועל שם (תהילים יח) האל הנותן נקמות לי. ומסרת גבורים ביד חלשים על שם (ויאל ד, י) החלש יאמר גבור אני. ורבים ביד מעטים על שם (ש"א יד, ו) להושיע ברב או במעט, פי הם היו רבים ונצחוהו חמשה בני מתתיה כמו שפרש במגלת אנטיוכוס. ורשעים ביד צדיקים הגוים נקראים רשעים שנאמר (דברים ט, ד) וברשעת הגוים האלה, וישראל נקראים צדיקים שנאמר (ישעיה ס, ד) ועמך כלם צדיקים. וטמאים ביד טהורים הגוים נקראים טמאים שנאמר פי לא יוסיף יבא כך עוד ערל וטמא, וישראל נקראים טהורים (יחזקאל לו, כה) וטהרתם. וזדים ביד עוסקי תורתך על שם (תהילים קיט טט) טפלו עלי שקר וזים. לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך על שם לא למענכם אני עושה נאם ה' אלהים ידע לכם פי אם לשם קדשי וגו', וכתוב בתריה וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים. וילעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן על שם ויעש ה' תשועה גדולה לכל ישראל. ואחר כך באו בניך לדביר ביתך על שם

הלל

עם מפרשים

מקמי להושיבי מושיבי, כלם יו"ד תרה בהם: (ט) עקרת הבית - ציון שהיא כעקרה יושיבנה: אם הבנים שמחה - פי חלה גם ילדה ציון את בנייה, (ישעיה טו): רד"ק - (א) הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה'. כשרצה לדבר ביציאת מצרים, החל בגבורת האל ותברך שעשה בעולם, ברצונו להגביה השפלים ולהשפיל הגבוהים כמו שעשה בישראל ובמצרים. ואמר הללויה, ואמר שלש פעמים הללו, לומר שהלולים רבים אנו חייבים להללו. עבדי ה', היא הקריאה, כמו (במדבר טו, טו) הקהל חקה אחת לכם. וטעם עבדי ה', הם החכמים יראי ה', פי להם נאווה התפלה להודות לאל, שהם יודעים להלל לפי חכמתם והשגתם בידעית שמו: (ב) יהי שם ה' מברך. יהי מברך בפי הנבואים, פי כל בני דעת חייבים

תהילים פרק קיג א הללויה | הללו עבדי יהוה הללו את-שם יהוה: ב יהי שם יהוה מברך מעתה ועד-עולם: ג ממוזרח-שמש עד-מבוא | מהלל שם יהוה: ד רם על-כל-גוים | יהוה על השמים כבודו: ה מי כיהוה אלהינו המגביהי לשבת: ו המשפילי לראות בשמים ובארץ: ז מקמי מעפר הל מאשפת ירים אביון: ח להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו: ט מושיבי | עקרת הבית אם-הבנים שמוחה הללויה:

רש"י - (ה) מי פה אלהינו - בשמים ובארץ, שהוא מגביהי לשבת ומשפיל לראות, מגביהי משפילי

יהי - רוצה לומר אמרו בהלול יהי שם וכו': (ג) **ממזרח** - מפי היושבים במזרח וכו', מפי כלם מהלל שם ה': (ד) **כבודו** - משפן כבוד שכינתו הוא על השמים: (ה) **מי פה** - מי ענו כמותו, כי אף אם אמנם הוא מגביה את עצמו לשבת מעל השמים: (ו) **המשפילי** - הוא משפיל עיניו להשיג על כל הנעשה בשמים ובארץ, כי למול רוממותו אף השמים תחשב לאין: (ז) **מקימי** - בהשגחתו מקים את הדל מן העפר: **מאשפות** - כפל הדבר במלות שונות: (ח) **להושיבי** - ועוד מרבה כבודם עד כי ישובו עם נדיבים, ויחזרו ופרשו עם נדיבי עמו, והמה המעלים שפנדיבים: (ט) **מושיבי** - הוא מושיב את העקרה בבית, כי בעודה עקרה שבתה הבית מעט, פעם בחוץ פעם בקרובות להפג צערה, וה' בהשגחתו פותח רחמה ותלד ותשב בבית, ותהיה אם כן אם הפנים שמחה בהיותה יושבת בביתה עם בניה: **הללויה** - בעבור כל זה הללו את יי:

מצודת ציון - (ג) **ממזרח שמש** - ממקום וריחת השמש: **עד מבואו** - עד מקום שקיעתו והוא פאת המערב: (ה) **המגביהי** - היי"ד יתרה. וכן המשפילי, מקימי, להושיבי, מושיבי. ואמרו כי תוספת היידי"ן הוא מצחות הלשון: (ז) **מאשפות** - ענן דמן וזבל:

פרק קיד א בציאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז: ב היתה יהודה לקדשו ישראל ממגלותיו: ג הים ראה ויגם הירדן יסב לאחור: ד ההרים רגדו כאילים גבעות כבני צאן: ה מה-לך הים כי תגים הירדן תסב לאחור: ו ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן: ז מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב: ח ההפכי הצור אגם מים חלמיו למעינו מים:

רשי"י - (א) **מעם לעז** - עם שפת לשון אחר שאינו לשון הקדש, ויברו את עם נועז לא תראה עם עמקי שפה וגו' (ישעיה לג), ונו"ן ולמד נחלפות זו בזו, כמו נשכה שהוא לשכה בספר עזרא (נחמיה יג): (ב) **היתה יהודה לקדשו** - לקח יהודה לגורל חבלו וקדשתו, ואף הם קדשו שמו בירידת הים, כענין שנגאמר (תהלים סח) שרי יהודה רגמתם, וכמו כן נדרש באגדה מקרא זה, היתה יהודה לקדשו שקפץ נחשון לתוף הים ואמר אני ארד תחלה, וזהו שאמר היתה יהודה

לברכו. וטעם **מעשה ועד עולם**, כי מעשה - הוא זמן ההנה, ועד עולם - הוא זמן העתיד: (ג) **ממזרח שמש עד מבואו**. כל בני אדם שהם מן המזרח ועד המערב כלם יהללוהו, כי אף על פי שיש בהם עובדי כוכבים ומזלות הפל מודים כי הוא הסבה העליונה, וכן אמר (מלאכי א, יא) ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים וגו'. וזכר מזרח ומערב שהוא רב הישוב על קו השנה: (ד) **רם על כל גוים ה'**, שכל הגוים ירוממוהו, אף על פי כן כבודו הנפלא הוא על השמים, כי השמים וצבאם והמלאכים הם ישיגו יותר מכבודו, והם ידעו לרומם אותו ולהגיד כבודו יותר יותר מהתתונים. ויש מפרשים, רם הוא על כל תהלות שיהללוהו כל גוים, ועוד רם כבודו על השמים, כי אפלו השמים וצבאם לא ישיגו כבודו: (ה - ו) **מי פה אלהינו**. לפי שזכר השמים, ויש גוים שאלהיהם צבא השמים, לפיכך אמר מי פה אלהינו. כלומר, מי בכל אלה העמים שהם פה אלהינו, כי הוא המגביהי לשבת על כל העליונים ומשפיל לראות בתתונים, בין בשמים ובין בארץ, כי כלם שפלים כנגדו, והוא רואה אותם כלם ואת מעשיהם. ויי"ד המגביהי והמשפילי, נוספות. ויש מפרשים המגביהי לשבת, בשמים, ומשפילי לראות, בארץ. המשפילי, פרשנוה: (ז) **מקימי**. היי"ד נוספת, וכן היי"ד להושיבי, מושיבי. ואמרו כי תוספת אלו היידי"ן לצחות הלשון. אמר הוא רם ויראה השפלים, כלומר יראה בעינים ויקימם מעפר, וירימם מאשפות. ואשפות לשון יחיד, וכבר בארנו דקדוקו בספר מכלול: (ח) **להושיבי**. ולא די שמרים אותם משפלותם, עד שמגביהם ומושיב אותם עם נדיבים. ומה שאמר עם נדיבי עמו, לפי שהם רמים על כל העמים בעשותם רצון האל. וכן יהיו לעתיד על כל העמים: (ט) **מושיבי עקרת הבית**. והנה הוא גם כן הופך הטבעים, שמושיב העקרה בבית, כלומר שיהיו לה בני בית, כמו ויעש להם בתים (שמות א, כא), מושיב יחידים ביתה (מזמור סח, ז). ומלת עקרת אינה סמוכה למלת הבית, אלא יאמר במופרת - עקרה ועקרת, וכן עטרה ועטרת, ממלכה - ממלכת, מלחמה - מלחמת. וישיב העקרה שתהיה אם הבנים, ותהיה שמחה עמהם, תחת אשר היתה עצובה בלתם. ואמר **הללויה**, כלומר על כל אלה הנפלאות שיעשה האל חביבים אתם להללו:

מצודת דוד - (א) **הללויה** - ויחזרו ופרשו הללו עבדי ה', אבל לרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי: (ב)

הסמוכים להר סיני, וכן הגבעות הסמוכות לו. וגבועה כמו הר, אלא שאינה גבוה כמו ההר, ואינה מחדדת בראשה כל כך כמו ההר: (ה) מה לך הים. השאלה לדעת התשובה, כאלו ישאלו מהם למה זה. והתשובה מלפני ארון, כעבד שהוא חרד וזע מפני אדוניו: (ו) החרים תרקודי. החרים והגבועות גם כן מה לכם: (ז) מלפני ארון. השיבה הארץ ואמרה מלפני ארון, כי הארץ כוללת הים והירדן והגבועות. חולי מקור, הי"ד כנוי המדבר, והוא מלעיל מפני מלת ארץ שהיא מלעיל. אמר חולי ופחדי ורקדי ונוסי מלפני ארון. ומי הוא זה הארון, אלוה יעקב, שקנה אותו מבית עבדים בכתו, כי הוא ארון על הפל ועושה כרצונו. ואם ירצה שיעברו בני יעקב בים ויברדן, דין הוא שינוסו ויבקעו המים מפניו כי הוא הארון: (ח) הוהפכי הצור. כמו שיש לו כח להפך הלח יבש, ששם הים לחרכה, כן הופך הצור היבש לח, ושם אותו לאגם מים ולמעין מים, כמו שכתוב (שמות יז, ו) והפית בצור ויצאו מננו מים, כי הוא ארון ובורא הכל ומושל בכל ולא ישנו בריותיו מצותו. וכן ההר, אף על פי שהוא הפכד והקבוע שבנבראים, כשירצה ישוב קל וינוע מהרה ויחרד ויירקד כמו האיל, למען ידעו כי הוא בורא הכל ובנידו הפל:

מצודת דוד - (א) בצאת - בעת יצאו ישראל ממצרים: בית יעקב - כפל הדבר במלות שונות: (ב) היתה - בעת ההיא נהיה יהודה עם קדושו, וישראל בכללם עם ממשלתו: (ג) הים ראה - את ישראל באים אל תוף הים, נס ממקומו ונעשה תרצה: הירדן - בימי יהושע סבב הירדן לחזר לאחור, לכלי לכת דרך מהלכו: (ד) החרים רקודי - בשעת מתן תורה רקודי החרים כאילים לגדל החרדה: (ה) מה לך הים - כאלו שואל אל הים מה לך כי תנוס, מדוע זה תנוס הירדן לאחור: (ו) החרים - מה לכם החרים פי תרקודי וגו': (ז) מלפני - כאלו ישיבו לומר אנו נסים וגו' מלפני פחד הארון החולל את הארץ: מלפני וגו' - כפל הדבר במלות שונות: (ח) הוהפכי - ההופך את הצור היבש להיות אגם מים: חלמיש - כפל הדבר במלות שונות:

מצודת ציון - (א) לועז - כל שפת לשון עם זולת לשון הקדש תקרא לועז, ובמשנה קורין אותה ללועזות בלעז (מגילה יז): (ג) יסב - מלשון סבוב: (ד) רקודי - קפצו: (ז) חולי - עגנן יצירה, כמו באין

לקדשו: (ג) הירדן יסב לאחור - שכל מימי בראשית נבקעו: (ז) חולי ארץ - המחולל ארץ, יו"ד יתרה בו, כמו מגביה משפילי וההפכי: (ח) למעינו מים - וי"ו יתרה, כמו וי"ו של וחתו יצר (תהלים קד):

רד"ק - (א) בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לועז - מדבר בלשון אחרת שאינו לשון עברי, כלומר יצאו מעם שלא היו מבינים לשונם, כמו שכתוב בקלות שבמשנה תורה (דברים כח, ג) גוי עז פנים אשר לא תשמע לשונו, אף על פי שאי אפשר שלא היו מבינים לשונם, שהרי היו ביניהם כמה שנים, אפשר שקצתם היו מבינים אותם שהיו עומדים ביניהם והיו עובדים בהם, והיו בהם שלא יצאו ממקומם שהיה מיוחד להם, והוא ארץ גשן, והיו מדברים לשון עברי. ואפלו אותם שהיו יוצאין ביניהם, עם המצריים היו מדברים לשון מצרי בהכרח, אבל בינם לבינם היו מדברים לשונם שהוא לשון עברי. והנה היו מכרחים ללשון אחרת, והאל יתברך הוציאם מאותו העם שהיה לועז. וכן בדברי רבותינו ז"ל (מגילה יז, א) אבל קורין אותו ללועזות בלעז: (ב) היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו, המ"ם בפתח. אמר פי כשיצאו ישראל ממצרים לקחם האל יתברך בחלקו והיתה יהודה לקדשו, שלקחם מעם טמא והיה גוי קדוש, וישראל ממשלותיו, שלא היו בממשלת מצרים אלא בממשלתו. והיתה ממשלה וממלכה בפני עצמה, לא ברשות אחר אלא ברשות האל יתברך, וכן אמר להם כשיצאו ממצרים (שמות יט, ו) ואתם תהיו לי ממלכת פהנים וגוי קדוש, כלומר תהיו ממלכה בפני עצמה, ותהיו לי פהנים ומשרתים, לא עבדים לעם אחר, ותהיו לי גוי קדוש, נבדלים משמאת העמים. ומה שאמר יהודה וישראל, כי מעת צאתם ממצרים היה יהודה לראש, ונוסע ראשונה, ככרפת יעקב אביהם שברכו (בראשית מט, ח) יהודה אתה יודוך אחיך, גם אמרו (סוטה לו, א) כי יהודה נכנס בים ראשונה, כי היו ישראל יראים לפגם בים, ועמד נחשון נשיא שבט יהודה וקפץ בים תחלה, ואחריו שבטו, ואחריו כל ישראל. לפיכך אמר יהודה לקדשו, כי הוא קדוש שם האל יתברך בקרב כל ישראל: (ג) הים ראה ונס. על דרך משל, כי נבקעו המים, כאלו פחד הים ונס מפניהם בעוברם. וכן הירדן יסב לאחור, כשעברו בירדן (יהושע ג, טז - יז): (ד) החרים רקודי, כמו שאמר (שמות יט, יח) ויחרד כל ההר מאד. ואמר הרים, לשון רבים, פי אפשר שחרדו ורעשו הרים אחרים

שְׁאֲנַחְנוּ מוֹשְׁלִים בָּם, אִיֵּה אֱלֹהֵיהֶם, יְקוּמוּ וַיַּעֲזְרוּ אוֹתָם: (ג) וְאֵלֹהֵינוּ בְּשָׂמִים. והם סְכָלִים, לֹא בִינּוּ וְלֹא יִכִּירוּ מֵהַ בֵּין אֱלֹהֵינוּ לְאֱלֹהֵיהֶם, כִּי אֱלֹהֵינוּ בְּשָׂמִים וּמוֹשֵׁל בְּעֵלְיוֹנִים וּבַתְּחַתּוֹנִים, וְכָל אֲשֶׁר יַחֲפֹץ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם יַעֲשֶׂה, וְלֹא כֵן אֱלֹהֵיהֶם: (ד) עֲצִיבֵיהֶם פָּסֶף וְזָהָב. נִקְרָאוּ עֲצִבִים כִּי הֵם עֲצָבוֹן לְבוֹטָחִים בָּהֶם, שֶׁלֹּא יִשְׁעוּ עַל יְדֵיהֶם, וְאִיֵּךְ יוֹשִׁיעוּ הָאָדָם וְהֵם מַעֲשֵׂי יְדֵי אָדָם. וְהַצּוֹרוֹת הֵם, אֵף עַל פִּי שְׂעִישׁוּם חֲכָמֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם עַל דֶּרֶךְ הָעֵלְיוֹנִים, וַיַּעֲשׂוּ הַצּוֹרוֹת לְדַמְיוֹן, הַמּוֹן הַעֵם הַתּוֹעִים אַחֲרֵיהֶם, יַחֲשִׁבוּ הַצּוֹרוֹת בְּעֵצָמָם לְאֵלוֹהַ, שִׁיְהִיָּה בָהֶם פֶּחַ לְהִיטִיב אוֹ לְהָרַע: (ה) פֶּה לֵהֶם. יַעֲשׂוּ אוֹתָם עַל צוֹרַת הָאָדָם, וְלֹא יוֹכְלוּ לְהִטִּיל רוּחַ בָּהֶם, שִׁיִּדְבְּרוּ בִפְהֵי, וְשִׁירָאוּ בְּעֵינֵינִים, וְשִׁשְׁמָעוּ בְּאָזְנֵינִים: (ו) אָזְנֵינִים. הַזִּכִּיר חֲמֵשׁ הַהֲרָגוֹת, שִׁישׁ לָהֶם הַצּוֹרוֹת, וְלֹא יִרְגְּשׁוּ בָהֶם: (ז) לֹא יִהְיוּ. אֶפְלוּ הַגִּיּוֹן מְעַט, שְׂאִינוּ דְבוּר מִמֶּשׁ אֶלָּא קוֹל צִפְצוּף הַיּוֹצֵא מִן הַגִּרּוֹן, כְּמוֹ (יִשְׁעִיָּה ל"ח, י"ד) אֶהְיֶה כִּיּוֹנָה: (ח) כְּמוֹהֶם. דֶּרֶךְ תְּפִלָּה. פֶּל אֲשֶׁר בּוֹטָח בָּהֶם. כְּמוֹ וְכָל אֲשֶׁר בּוֹטָח. וְכֵן שְׁמֵשׁ יִרַח (חֲבִקוּק ג', י"א), וְרֹאבוֹן שְׁמֵעוֹן (שְׁמוֹת א', ב'), וְהַדּוֹמִים לָהֶם: (ט) יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּה'. לֹא כְּאוֹתָם הַבוֹטָחִים בְּאֵלִילִים, אֶלָּא אֹתָם בְּטַחוּ בַּה', כִּי תִרְאוּ כִּי בְּכָל הַדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ עִזָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּמַגִּנָּם הִיָּה. וְאָמַר יִשְׂרָאֵל בְּטַח, דֶּרֶךְ כָּלֵל: (י) בֵּית אֶהְרֹן, וְהֵם הַפְּהִינִים וְהַלְוִיִּים. אָמַר לָהֶם לְבָדָם כִּי הֵם הַקְּרוֹבִים לַה' וְעוֹמְדִים לְפָנָיו תְּמִיד, אָמַר שִׁיבְטַחוּ בּוֹ כִּי עֲבוֹדָתָם לְפָנָיו תּוֹעִילִים: (יא) יִרְאֵי ה'. הֵם הַחֲכָמִים שֶׁמְתַבּוֹדְדִים בְּבֵית ה' לְלִמְדָה, וּמִתְעַסְקִין בַּחֲכָמָה לְדַעַת אֵת ה', כִּי הֵם יַדְעוּ מִחֲכָמָתָם כִּי אֵין זוּלָתוֹ שִׁירָאוּי לְבָטַח בּוֹ. וַיֵּשׁ מְפָרְשִׁים יִרְאֵי ה', אֲשֶׁר בְּכָל עַם:

מַצּוֹדֵת דָּוִד - (א) לֹא לָנוּ - לֹא לְמַעַן צְדָקוֹתֵינוּ עֲשֶׂה, רַק תֵּן כְּבוֹד לְשִׁמְךָ, לְהִיּוֹת מְכַבֵּד בְּעַבּוּר הַחֶסֶד וְקִיּוּם הָאֱמֶת שֶׁתַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ: (ב) אִיֵּה נָא - אִיֵּה אֱלֹהֵיהֶם, מִדּוּעַ לֹא יִרְיֵב רִיב עִמָּנוּ: (ג) וְאֵלֹהֵינוּ - אֶבֶל אֱלֹהֵינוּ יוֹשֵׁב בְּשָׂמִים, וְאֶפְלוּ חָלַשׁ לְמַעֲלָה לְגַבּוּר יַחֲשִׁב, וּמְכַל שֶׁכֵּן גַּבּוּר לְמַעֲלָה. וְלָזֶה עוֹשֶׂה פֶל אֲשֶׁר חָפֵץ, וּכְכַחוּ אִזְ פָּחוּ עֲתָה. וּמוֹסֵב לְמַעֲלָה לּוֹמַר, תֵּן כְּבוֹד לְשִׁמְךָ וְרַמָּה יִדָּךְ לְמַעַן יִסְכַּר פִּיהֶם: (ד) עֲצִיבֵיהֶם - הֵן עֲצִיבֵיהֶם שֶׁל הַעוֹבְדֵי גִלּוּלִים אֵין בָּהֶם מִמֶּשׁ, כִּי עֲשׂוּיִם הֵם מִכֶּסֶף וְזָהָב, מַעֲשֶׂה יְדֵי אָדָם וְלֹא אֱלֹהִים הֵמָּה: (ה) פֶּה לָהֶם - עַם כִּי יֵשׁ לָהֶם פֶּה, הֵלֵא לֹא יִדְבְּרוּ וְגו': (ו) יְדִיקָה - עַם כִּי יְדִיקָה עֲשׂוּיִם הֵמָּה,

תְּהוֹמוֹת חוֹלְלֵתִי (מִשְׁלֵי ח) וְהִיוֹד נּוֹסֶפֶת: (ח) תְּהוֹפְכֵי - הִיוֹד יִתְרָה: אַגַּם מַיִם - הוּא מְקוֹם כְּנִיסַת הַמַּיִם: חֲלָמִישׁ - הוּא סֹלַע קָשָׁה כְּמוֹ וְשִׁמְן מִחֲלָמִישׁ צוּר (דְּבָרִים ל"ב): לְמַעֲיָנוּ - מִלְּשׁוֹן מַעֲיָן וְהִיוֹד יִתְרָה:

פֶּרֶק קִטּוֹ א לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד עַל־חֶסְדְּךָ עַל־אֱמֶתְךָ: ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אִיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: ג וְאֵלֹהֵינוּ בְּשָׂמִים כָּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עֲשֶׂה: ד עֲצִיבֵיהֶם בְּסֶף וְזָהָב מַעֲשֶׂה יְדֵי אָדָם: ה פֶּה־לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ עֵינֵינִים לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: ו אָזְנֵינִים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אֵף לָהֶם וְלֹא יִרְחוּ: ז יְדִיקָה | וְלֹא יִמְשִׁיחוּ רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ לֹא־יָהֲרוּ גְבוּרָתָם: ח כְּמוֹהֶם יְהִיוּ עֲשִׂיהֶם כָּל אֲשֶׁר־בְּטַח בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בִּיהוָה עִזָּרָם וּמַגִּנָּם הוּא: י בֵּית אֶהְרֹן בְּטַחוּ בִּיהוָה עִזָּרָם וּמַגִּנָּם הוּא: י"א יִרְאֵי יְהוָה בְּטַחוּ בִּיהוָה עִזָּרָם וּמַגִּנָּם הוּא:

רְשִׁי - (א) לֹא לָנוּ - לֹא בְּשִׁבְלֵנוּ וּבְכִשְׁר מַעֲשֵׂינוּ תַעֲשֶׂה עִמָּנוּ: כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד - כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אִיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם: (ז) וְלֹא יִמְשִׁיחוּ - לְשׁוֹן יִמְשִׁיחוּ אֲבִי (בְּרַאשִׁית כ"ז): (יא) יִרְאֵי ה' - אֵלוֹ הַגִּרָּים:

רַד"ק - (א) לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ. יֵשׁ סְפָרִים שֶׁאֵין זֶה תַּחֲלַת הַמְּזֻמּוֹר. אָמַר כְּמוֹ שֶׁעֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹצֵאתָם מִמִּצְרַיִם, כֵּן תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר. וְאֵף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ רְאוּיִים אֵל תַּעֲשֶׂה לָנוּ כִּי אִם לְשִׁמְךָ, כִּי גַם הֵם לֹא הִיוּ רְאוּיִים לּוֹלֵא כְּבוֹד שִׁמְךָ וּבְרִית הָאֲבוֹת. וְאָמַר לֹא לָנוּ שְׁתֵּי פְעָמִים לְחִזְק הָעֲנִין. עַל חֶסְדְּךָ עַל אֱמֶתְךָ, כְּמוֹ וְעַל אֱמֶתְךָ. וְכֵן (חֲבִקוּק ג', י"א) שְׁמֵשׁ יִרַח. לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד, שֶׁלֹּא יַחֲלַל בְּגוֹיִם. וְכֵן עֲשֶׂה עִמָּנוּ בְּעַבּוּר חֶסְדְּךָ שֶׁתַּעֲשֶׂה עִם כָּל הַנִּבְרָאִים וְעִמָּנוּ יוֹתֵר בְּעַבּוּר אֱמֶתְךָ, לְקַיֵּם דְּבָרְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתֵינוּ. וּבְדָבְרֵי רַז"ל (פִּסְחִים ק"ח, א) מִצְּאֵנוּ מִחֲלָקֶת בְּזֶה הַמְּזֻמּוֹר, יֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֶׁעֲבוּד מַלְכִּיּוֹת נִאָּמַר, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים מִשֶּׁה יִשְׂרָאֵל אֶמְרוּהוּ בְּשִׁעָה שֶׁעָמְדוּ עַל הַיָּם, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים חֲנֻנְיָה מִיִּשְׂרָאֵל וַיַּעֲזְרֵהָ אֶמְרוּהוּ כְּכַשֵּׁן הָאֵשׁ, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים מְרַדְּכֵי וְאֶסְתֵּר אֶמְרוּהוּ בְּשִׁעָה שֶׁעָמְדוּ עֲלֵיהֶם הַמֶּן הִרְשַׁע: (ב) לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם. זֶהוּ טַעַם לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד, שֶׁאִם לֹא תַעֲשֶׂה עִמָּנוּ חֶסֶד, וְתִשְׁשֵׁנוּ וְתִנְיַחְנוּ בְּיַד הַעַמִּים, יֹאמְרוּ אִיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם, כְּלוֹמַר, עֲתָה

כל שפה תחת רגליו. וצריך שיידעו בני אדם ויפירו כי הוא אדון הכל והם פקודים עליה, וכאשר ירצה יעביר אותם מהפקידות ויתננו לאחרים, כלומר שימית אלה ויוליד אלה, ומי שיפיר שהוא אדון וייראהו, כמו הפקיד הנאמן, האדון יעמידהו בפקידות ויתיהו זמן הקצוב לו. לפיכך אמר אתריו: **(יז) לא המתים יהללו יי.** אותם שימיתם האל יתברך טרם זמן הקצוב, מייתם בעונם שלא הפירוהו בחייהם שהוא אדון, ולא יראו מפניו, והם ימותו ולא יהללו יי, כי תאבד נפשם במוותם. והם יורדי דומה באמת. ודומה הוא הקבר שהגוף בו כמו אבן, שכנה דומה (מזמור צד, יז), והגוף יורד בה, וכן נשמת הרשע תאבד באבן הגוף, וכאלו תרד עם הגוף בקבר: **(יח) ואנחנו נברך יי.** אבל אנחנו שאנו יראי האל, ויודעים ומפירים שהוא אדון על הכל, יחיה אותנו, ונברכהו בחיים. וזהו מעשה, שהוא זמן העומד. וכן עד עולם, שהוא עולם הבא. כלומר, כי במוותנו לזמן הקצוב, לא ימותו ולא יאבדו נפשותינו, אלא יברכהו ויהללוהו לעדי עד. לפיכך הללויה, אתם יראי בעוד אתם בחיים שיאריך אתכם בחיים, ויעמיד נפשותיכם אתרי מות הגוף:

מצודת דוד - (יב) ה' זכרנו - ה' אשר זכרנו מעולם, הוא יברך. וחזור ומפרש את מי יברך, ואמר יברך את בית ישראל וגו': **(יד) יוסף - בכל עת יוסף עליכם ברכה: (טו) ברוכים אתם -** תהיו ברוכים לה' העושה שמים וארץ, ורוצה לומר יברך אתכם ויחזור ויברך: **(טז) השמים - עם כי השמים המה שמים לה' מיוחד למכון שבתו, מפל מקום ישיבת בארץ ונתנה לבני אדם למי שישור בעיניו, ותהיו אתם לברכה בקרב הארץ: (יז) לא המתים -** הכופרים בה' העומדים למות מיתת עולם, לא יהללו את יי על הטובה הבאה, כי לא עליהם תהיה: **ולא וגו' -** כפל הדבר במלות שונות: **(יח) ואנחנו -** אבל המאמינים בה' העומדים לחיים ולקבל טובה, נברך את יי מעשה ועד עולם על הברכות והטובות הנוספות בכל עת, ולזה הללו את יי בכל זמן:

מצודת ציון - (יז) דומה - הוא הקבר שהוא מקום דממה ושיקפה ונשמת הרשע כאלו תרד אל הקבר עם הגוף ותאבד עם הגוף ונקרא יורד דומה בעבור זה:

הלא לא ימשו בהם: **(ח) כמוהם -** קלל את העושים אותם לאלהים, ואמר שיהיו כמוהם לכל ידברו וגו': **פל -** וכן יהיה כל הבוטח בהם: **(ט) ישראל -** אבל ישראל הוא בוטח בה', כי מעולם הוא עזר ומגינם, רוצה לומר הוא למו כמו מגן על הלוכשו: **(יא) יראי ה' -** המה חסידי אמות העולם:

מצודת ציון - (ב) נא - עשה: **(ד) עצביהם -** כן תקרא צורת הגלולים: **(ו) וריחון -** מלשון ריח: **(ז) מישון -** מלשון משוש ונגיעה בדבר מה, וכן אולי ימשני אבי (בראשית כז): **נהגו -** ענינו קול צפצוף וכן אהגה פיונה (ישעיה לח) רוצה לומר אפלו קול צפצוף בעלמא אין בהם: **בגרונם -** בצוארם:

יב יהוה זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן: יג יברך יראי יהוה הקטנים עם הגדלים: יד יסף יהוה עליכם ועל בניכם: טו ברוכים אתם ליהוה עשה שמים וארץ: טז השמים שמים ליהוה והארץ נתן לבני אדם: יז לא המתים יהללויה ולא פלירדי דומה: יח ואנחנו נברך יי מעתה ועד עולם הללויה:

רד"ק - (יב) ה' זכרנו יברך. ה' אשר זכרנו תמיד בהמלתו עלינו, הוא יברך עמו, ופרש אחר פן הפרט יברך את בית ישראל. ויש מפרשים (עיי' ראב"ע) זכרנו, מן זכר ונבכה, והנה ראוי הרי"ש בקמ"ץ קטן. וכן ילבש, ולבשם (ויקרא טז, ד) בציר"ו. ופרשו יברך הזכרים שלנו ואחר כך יברך את בית ישראל הנקבות. ולפי דעתי כי זכר הזכרים כי הם עולים לרגל, לפיכך זכר אותם: **(יג) יברך יראי ה' הקטנים עם הגדולים.** ולא אמר על האחרים, אלא על בית ישראל ובית אהרן, כי בית כולל הקטנים עם הגדולים. וכן בבטחון לא זכר עם ישראל ועם יראי ה' בית, כי הקטנים אין בהם דעת הבטחון, יברך הקטנים בעבור הגדולים: **(יד) יוסף ה' עליכם.** אומר כנגד אלה שזכר. ואמר יוסף, ה' נבואה, או ה' תפלה, כמו יברך. ועל בניכם. כמו שאמר הקטנים עם הגדולים: **(טו) ברוכים אתם לה' עשה שמים וארץ.** הוא עושה העליונים והתחתונים, ויבדו לברך מי שירצה: **(טז) השמים.** אף על פי שהוא עושה השמים והארץ, ממשלת השמים לו לבדו, ואין לאדם בהם דבר, אבל הארץ נתן ממשלתה לבני אדם, וכן כתוב (מזמור ח, ז) תמשילהו במעשי ידיך

וְאֵת תַּחֲנוּנָיו. כְּלוֹמֵר, אֶהְבֵּתוּ, וְהִדִּין עָלַי לְאֶהְבוּ, כִּי הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלִי וְאֵת תַּחֲנוּנָיו, בְּכָל עֵת שֶׁאֶקְרָאָהּ: (ב) **כִּי הִטָּה אֶזְנוֹ לִי**. הוּא הִטָּה אֶזְנוֹ לִי, וְאֲנִי בְּכָל יְמֵי אֶקְרָא לּוֹ לְעִזְרָה, וְלֹא לְזוּלָתוֹ: (ג) **אֶפְפוּנֵי חֻבְלֵי מוֹת**. בְּכָל עֵת שֶׁאֶפְפוּנֵי וּסְבִיבוּנֵי חֻבְלֵי מוֹת, כְּלוֹמֵר, שֶׁהֵייתִי בְּסַכְּנָה קְרוֹב לְמוֹת. וְחֻבְלֵי, כְּמוֹ (ישעיה יג, ח) צִירִים וְחֻבְלִים. **וּמִצְרֵי שְׂאוֹל מִצְאוּנֵי**, כְּפֶלַע עֲנָן בְּמַלּוֹת שׁוֹנוֹת. וּמִצְרֵי, שָׁם, מִן (במדבר כה, יח) כִּי צוֹרְרִים הֵם לָכֶם. **צָרָה וְגִזּוֹן אֶמְצָא**, אָמַר מִצְאוּנֵי וְאָמַר אֶמְצָא, וְכֵן צִירִים אֶחְזוּנֵי (ישעיה כא, ג), צִירִים וְחֻבְלִים יֵאָחֲזוּן (שם יג, ח). כִּי הַמְקָרִים יִמְצְאוּ הָאָדָם, וְלֹא יוּכַל לְבָרֵחַ, וְגַם הוּא יִמְצָא, שֶׁלֹּף אֶתְרִיהֶם לְמָקוֹם שֶׁיִּמְצָא, כִּי לֹא יָדַע אֵת עֵתוֹ, וּפְעָמִים יִלְךְ לְמִצְוֹה הַטּוֹב וְיִמְצָא רַע, וְכֵן אָמְרוּ רַז"ל (סוכה נג, א) רְגֵלוֹהִי דָּבַר אֵינֶשׁ אֲנוּן עֲרֹבִין בֵּיהּ, לְאַתֵּר דְּמַתְּבַעֵי תַּמָּן מוֹבִילִין יְתִיה: (ד) **וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא**. כְּשֶׁהֵייתִי בְּצָרוֹת, וְאֲנִי בְּשֵׁם ה' אֶקְרָא, וְהֵייתִי אוֹמֵר אָנָּה ה' מְלִטָּה נְפִשִׁי. אָנָּה, לְשׁוֹן תַּחֲנִּינָה וּבִקְשָׁה, וּפְעָמִים כְּתוּב בְּה"א וּפְעָמִים כְּתוּב בְּאֵל"ף, וְזֶה מִן הַשֵּׁשֶׁה הַפְּתוּיִים בְּה"א, וּקְרִיאַת הָאֵל"ף מְלַעֵל, כִּי הָאֵל"ף קְמוּצָה וְהַנּוּי"ן דְּגוֹשָׁה. וְכֵן כָּל אָנָּה: (ה) **חֲנוּן ה'**. לְפִיכֵף הֵייתִי קוֹרָא אֵלָיו, כִּי הוּא חֲנוּן וְצַדִּיק וּמְרַחֵם: (ו) **שׁוֹמֵר פְּתָאִים ה'**, הָאֵל"ף נְחָה, וְהַיּוֹד נְעָה, בְּחִירֵי"ק תַּחֲתֶיהָ. אָמַר, הִפְתִּי שְׂאִין יוֹדַע תַּחֲבוּלוֹת לְהַנְצִיל מִצְרָתוֹ, הָאֵל שׁוֹמְרוֹ, כְּשֶׁמְשִׁים עָלָיו בְּטַחֲוֹנוֹ וְכֵן הַחֶכֶם לֹא יִבְטַח בְּחֻכְמָתוֹ וּבְתַחֲבוּלוֹתָיו, כִּי לֹא יוֹעִילוּ לוֹ אִם לֹא יִרְצֶה הָאֵל. אֲבָל זָכַר פְּתָאִים, שְׂאִין לָהֶם צַד אַחֵר. **דְּלוּתִי**, קְרִיאַתוֹ מְלָרַע, הֶרְבִּיעַ בְּתִי"ו. אָמַר כְּשֶׁהֵייתִי דָּל וְעָנִי וְלֹא הָיָה לִי מִשְׁעָן, הוּא יְהוֹשִׁיעַ לִי: (ז) **שׁוֹבֵי נְפִשִׁי**. שׁוֹבֵי מְלָרַע, כְּמוֹ (שופטים ה, יב) עוֹרֵי עוֹרֵי דְבוּרָה. אָמַר כְּשֶׁהֵייתִי בְּצָרָה הֵייתִי אוֹמֵר לְנַפְשִׁי, שׁוֹבֵי לְמִנוּחֵיכִי, מִהַצָּרָה שְׂאֵת בָּהּ, שׁוֹבֵי לְאֵל יִתְבַּרֵךְ, כִּי הוּא יְהִיֶה לָךְ לְמִנוּחָה. **כִּי ה' גָּמַל עָלַיכִי**, כִּי הוּא גָּמַל עָלַיכִי בְּמַה פְּעָמִים, כֵּן יִגְמַל עִתָּה: (ח) **כִּי חִלַּצְתָּ**. וְכֵמוֹ שֶׁהֵייתִי מִבְּטִיחַ אֶת נַפְשִׁי, כֵּן עֲשִׂיתָ. כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת, שֶׁהֵייתִי קְרוֹב לְמוֹת בְּצָרָה שֶׁהֵייתִי בָּהּ. **אֵת עֵינֵי מִן דְּמַעָה**, וְחִלַּצְתָּ עֵינֵי מִדְּמַעָה, שֶׁלֹּא כְּכִיתִי כְּמוֹ שֶׁהֵייתִי בּוֹכָה בְּצָרָתִי. **אֵת רְגְלֵי מִדְּחִי**, וְכֵן חִלַּצְתָּ אֶת רְגְלֵי מִהִיּוֹתִי נִדְחָה וְגוֹלָה: (ט) **אֵת הַלְהָף לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים**, עוֹד אֶתְהַלֵּף לִפְנֵי ה' בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל שֶׁשְׂכִינְתוֹ שָׁם. וּלְפִי שֶׁהָיָה גוֹלָה בֵּין פְּלִשְׁתִּים, וּבְכִרְחוֹ אָמַר זֶה וְעָרֵי יִשְׂרָאֵל הֵם אַרְצוֹת הַחַיִּים, וְנִקְרְאוֹת אַרְץ יִשְׂרָאֵל חַיִּים כְּמוֹ שֶׁנִּקְרְאוֹת אַרְץ צְבִי (יחזקאל כה, ט), אַרְץ

פָּרַק קִטּוֹ אֶהְבֵּתִי כִּי־יִשְׁמַע | יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָיו: ב כִּי־הִטָּה אֶזְנוֹ לִי וּבִימֵי אֶקְרָא: ג אֶפְפוּנֵי | חֻבְלֵי־מוֹת וּמִצְרֵי שְׂאוֹל מִצְאוּנֵי צָרָה וְגִזּוֹן אֶמְצָא: ד וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מְלִטָּה נְפִשִׁי: ה חֲנוּן יְהוָה וְצַדִּיק וְאֱלֹהֵינוּ מְרַחֵם: ו שׁוֹמֵר פְּתָאִים יְהוָה דְּלוּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: ז שׁוֹבֵי נְפִשִׁי לְמִנוּחֵיכִי כִּי־יְהוָה גָּמַל עָלַיכִי: ח כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינֵי מוֹדְמַעָה אֶת־רְגְלֵי מִדְּחִי: ט אֶתְהַלֵּף לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: י הֵאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עֲנִיתִי מְאֹד: יא אֲנִי אֶמְרֵתִי בַּחֲפוּז כִּלְהֵאדָם כְּזָב:

רש"י - (א) אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי - כִּי אָמַר דוֹד לְאַחַר שֶׁנִּפְטַר שְׂאוֹל וְהוּא מְלָךְ, שׁוֹבֵי נַפְשִׁי לְמִנוּחֵיכִי כִּי ה' גָּמַל עָלַיכִי חֶסֶד, וְלָךְ קוֹנֵי אֲנִי מִתְאַוָּה כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמוֹת: **אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע ה'** - תִּאֲבָתִי שִׁישְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי: **(ב) וּבִימֵי אֶקְרָא** - בִּימֵי צָרָתִי אֶקְרָא אֲנוּ וּבִימֵי גְאֻלְתִּי אֶשְׁבַּחֲנוּ: **(ג) חֻבְלֵי מוֹת** - חֲבוּרוֹת אוֹיְבֵינוּ הַמְבַקְשִׁים לְהַמִּיתֵנִי: **חֻבְלֵי מוֹת** - חֻבְלֵי שְׂאוֹל, כְּלֶם לְשׁוֹן חֲבוּרוֹת הֵם כְּמוֹ (שמואל א י) חֻבְלֵי נְבִיאִים: **וּמִצְרֵי שְׂאוֹל** - גְּבוּלֵי שְׂאוֹל: **(ט) בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים** - אַרְץ יִשְׂרָאֵל שֶׁגִּרְשׁוּנֵי אוֹיְבֵי וְרוּדְפֵי מִמֶּנָּה בִּימֵי שְׂאוֹל וְעַל פְּרָחַם חוֹרְתֵי: **(י) הֵאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר** - הֵאֱמַנְתִּי אֶת דְּבָרֵי צִיבָא שֶׁאֲמַר עַל מְפִיבֶשֶׁת, כְּשֶׁאֲדַבֵּר (שמואל ב' טז) הִנֵּה לָךְ כֹּל אֲשֶׁר לְמְפִיבֶשֶׁת, אֲזַ אֲנִי עֲנִיתִי מְאֹד, דְּבַרְתִּי קִשָּׁה וְנַעֲנִיתִי לָךְ: **(יא) אֲנִי אֶמְרֵתִי בַּחֲפוּז** - לְנוֹס מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוּם: **כִּל הָאָדָם כּוֹזֵב** - וּבּוֹגֵד בְּאוֹהֵב בּוֹ, כִּי רְאִיתִי אֶת בְּנֵי בּוֹגֵד בֵּי וּמְבַקְשֵׁי אֶת נַפְשִׁי, וְכֹל יִשְׂרָאֵל גּוֹמְלִים לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה, לְפִיכֵף הֵאֱמַנְתִּי לְצִיבָא וְאֶמְרֵתִי אֶף מְפִיבֶשֶׁת כּוֹזֵב וּבּוֹגֵד בִּי. כֹּל לְשׁוֹן כְּזָב אֵינוֹ אֵלָּא לְשׁוֹן חֶסְרוֹן מְבַטֵּחַ שֶׁבְטָחוֹ עָלָיו, פִּילנ"צַּא בְּלַעַז, כְּמוֹ (ישעיה נח) אֲשֶׁר לֹא יִכְבְּדוּ מִימִיו. וַיֵּשׁ פוֹתְרִין אוֹתוֹ, אֲנִי אֶמְרֵתִי בַּחֲפוּז בְּסֻלַּע הַמַּחְלָקוֹת שֶׁהָיוּ שְׂאוֹל וְאֲנָשׁוֹ עֹטְרִין עָלָי וְאֵל אֲנִשִׁי לְתַפְשִׁנִּי, וְשֵׁם גָּאֲמַר וַיְהִי דוֹד נַחֲפוּז לְלֶכֶת (שמואל א כג), כֹּל אָדָם כּוֹזֵב, אֶף שְׂמוּאֵל הַנְּבִיא שֶׁהוּא נֶאֱמָן לְנְבִיא, אֶף הוּא כּוֹזֵב שֶׁמְשַׁחֲנִי לְמֶלֶךְ (מצאתי):

רד"ק - (א) אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע ה'. טַעְמוֹ דְּבַק עִם אֶהְבֵּתִי. וְכֵן הוּא פְּרוּשׁוֹ, אֶהְבֵּתִי ה' כִּי יִשְׁמַע אֶת קוֹלִי

נתקבלה התפלה: **(ח) פי חלצת** - פי מעולם הוצאת נפשי מן הפנות, ומנעת את עיני מן דמעה, ואת רגלי חשכת שלא יהיו דחויים ממקום אל מקום להיות נעים ונדים: **(ט) אתהלה** - ומעתה אתהלה לפני ה' וגו', רוצה לומר בארץ ישראל, ובין החיים לא כמו לשעבר שהייתי מגרש מארץ ישראל מפני שאול, וקרוב הייתי לשכון בין המתים: **(י) האמנתי** - אמנה גדולה היתה בלבי, כי הייתי מדבר כאשר הייתי מענה מאד בתכלית הספנה: **(יא) אני אמרתי** - חוזר ומפרש מתי היה ומה דבר, ואמר אני אמרתי בעת הייתי נחפז לברח מפני שאול, כמו שכתוב ויהי דוד נחפז ללכת וגו' (שמואל א כג), ואם כי אז הייתי קרוב למות, עם כל זה אמרתי אז, כל אדם האומר שלא תהיה לי המלוכה, הוא מכזב ומשקר, וזו היא האמנה גדולה:

מצודת ציון - (ג) אפפוני - עננן סבוב כמו אפפו עלי רעות (תהלים מ): **תכלי** - עננן מכאוב כמו צירים ותכלים (ישעיה יג): **ומצרי** - מלשון צרה: **(ד) אנה** - עננן בקשה והודאה כמו אנה הטא העם (שמות לב) וזה"ל הוא במקום האל"ף: **(ו) פתאים** - מלשון פתי וסכל: **(ז) למנוחכי** - היי"ד יתרה וכן עליו: **(ח) חלצת** - עננן הוצאה ושלפה, כמו בצרה קראת ואתחלצך (תהלים פא): **(יא) בתפוזי** - מלשון חפזון: **כוזב** - משקר:

יב מה אשיב ליהוה כל-תגמולוהי עלי: יג כוס-ישועות אשא ובשם יהוה אקרא: יד גדרי ליהוה אשלים נגדה-נא לכל-עמו: טו יקר בעיני יהוה חמדותה לחסידיו: טז אנה יהוה כייאני לעבדה אני-עבדה בוראמתך פתחת למוסרי: יז לך-אזבח זבח תודה ובשם יהוה אקרא: יח גדרי ליהוה אשלים נגדה-נא לכל-עמו: יט בתצרות בית יהוה בתוככי ירושלים הללויה:

רש"י - (יג) כוס ישועות אשא - אביא הנסכים על התודות שגדרתי, כמו שאמר לך אזבח זבח תודה, ועל אותו הכוס בשמך אקרא על הישועה זו, שכן אין הלוי אומר שירה אלא על היין: **(יד) נגדה נא לכל עמו** - נגד כל עמו: **(טו) יקר בעיני ה'** - הראני הקדוש ברוך הוא שדבר קשה וכבד הוא בעיניו להמית את חסידיו: **המנותה** - המנות כמו הביתה החוצה (בראשית

חפץ (מלאכי ג, יב), כי היא חמדת הארצות, והיושבים בה הם חיים ובריאיים. חיים עננן בריאות, כמו (יהושע ה, ח) עד חיותם, כי ארץ ישראל אורה טוב מכל הארצות (כ"ב קנח, ב), כמו שפרשנו בפסוק (מזמור מח, ג) יפה גוף משוש כל הארץ. וכן נאמר עליה (ישעיה לג, כד) ובל יאמר שכן חליתי, כלומר, השוכן בירושלם לא יאמר חליתי. ורז"ל אמרו (ירוש' כלאים ט, ד) כי היא נקראת ארץ חיים לפי שמתיים שלה חיים בתחית המתים. ויש מפרשים כי אמר בארצות החיים, כנגד מה שאמר כי חלצת נפשי ממות. ורבותינו ז"ל דרשו (פסחים קיח, א) אתהלה לפני ה' בארצות החיים, רמז בו שיהיה מתהלה לפני הצדיקים לפני ה', בתחית המתים: **(י) האמנתי**, האמנה גדולה היתה לי, כי הייתי מדבר כאשר עניתי. כלומר, כשהייתי עני בורח, וכשהייתי בחפזי, כמו שכתוב (ש"א כג, כו) ויהי דוד נחפז ללכת מפני שאול, הייתי אומר כל האדם כוזב. כלומר, אפלו בזמן שהייתי נחפז ועני מאד, הייתי אומר כל אדם שאומר שלא תהיה לי המלוכה, כוזב הוא, וזו היא האמנה גדולה. ומה שכתוב במזמור בך ה' חסיתי, שהוא מזמור שלשים ואחד (פסוק כג) ואני אמרתי בחפזי נגזרתי מנגד עיניך, בעת החפזון היה מפחד שימות ביד שאול, ואחר כך הוא משיב אל לבו ואומר זה לא יתכן, כי כבר הבטיחני האל ויתברך שאמלה, ואני מאמין בו אף על פי שאני בספנה גדולה. הנה בתחלת מחשבתו היה מפחד ואומר נגזרתי מנגד עיניך, אבל גמר מחשבתו היתה לו האמנה באל ויתברך, ואומר בלבו כל האדם כוזב, שיאמר שלא אמלה: **(יא) אני אמרתי**, פרשתי:

מצודת דוד - (א) אהבתי - סרס המקרא, אהבתי ה' כי ישמע את קולי ואת תחנוני, ואם פן מהדין עלי לאהבו: **(ב) ובימי אקרא** - בכל ימי אשר אקרא אליו, יטה און לשמע: **(ג) אפפוני** - כאשר סבבו אותי מכאובי מות, ומצאו אותי צרות השאול, ומצאתי צרה ויגון, וכפל הדבר במלות שונות לרב הצרות והתקרבם: **(ד) ובשם ה'** - וכאשר קראתי אז בשם ה' ואמרתי אנה ה' מלטה נפשי: **(ה) חנון ה'** - כי אתה ה' חנון וצדיק, ואתה אלהינו מרחם: **(ו) שומר** - הלא אתה ה' שומר פתאים, עם שאין בהם דעת לשמור את עצמם: **(ז) ולותי** - כשהייתי דל ועני הוא יושיע לי: **(ז) שובי** - רוצה לומר כאשר קראתי לה' בהדברים האלה, אמרתי לנפשי בהבטחה, אתה נפשי שובי למנוחה שלך, כי ה' גמל טוב עליך מאז, וכן גם עתה

האדם הן לטוב הן לרע, אף על פי שהם בבחינת האדם, ולפי הנהיגו את עצמו ולפי למודו יהיו מעשיו, יש בהם קצת גם פן מטבע יצירתו, לפיכך אמר עבדך בן אמתך. אמר אני עבדך משני פנים, האחד, שהרגלתי עצמי בעבודתך, ועוד, כי היה בטבעי גם פן כי אמי היתה אמתך. פתחת למוסרי. לפיכך אני מודה לך שפתחת למוסרי, כי ידעתי כי מאתך היתה תשובתי. ואמר פתחת למוסרי, והוא לא היה אסור, כי לפעמים היה כאלו היה אסור ונלכד, כמו בסלע המחלקות (ש"א כג, כח), ובפני אכיש (שם כב, יד - טז) שהיה קרוב להיות נלכד ואסור: (יז) לך אֶזְכַּח זִכַּח תוֹדָה. שאודה לך על הזכח, ואקרא לרבים בשם ה', שיהיו עמי בזכח וישמעו הודאתי: (יח) נְדָרֵי לֵה', כפל הפסוק לאמר כי בחצרות בית ה' ישלם אותם: (יט) בְּחִצְרוֹת בַּיִת ה', בפית שהיה בו הארון בירושלים. בתוככי. היי"ד נוספת לצחות הלשון, וכן יו"ד עונכי, תחלוּאֶיכִי (מזמור קג, ג). הללויה, פלכם תהללו יה עמי:

מְצוֹדֵת דָּוִד - (יב) מָה אָשִׁיב - מה מנחה אשיב לה', בעבור כל תגמוליו אשר גמל עלי: (יג) כּוֹס - אשא בבית המקדש כוס מלא נסכים, על הישועה אשר עשה לי, ואקרא אז בשם ה': (יד) נְדָרֵי - הנדרים שנדרתי בעת צרה, אשלים עתה נגד כל עמו לפרסם הנס: (טו) יָקָר - הן ראיתי כי יקר וקשה הדבר לפני המקום, להביא המנות על חסידיו בלא עתם, ולזה הרבה לי נסים: (טז) אָנָּה - הנני מודה לה' על החסד שעשית לי, על פי אני עבדך, רוצה לומר, החסד היה בעבור שאני מוכנע ולא בגמול המעשה: בן אמתך - רוצה לומר מוכנע אני ביותר כבן אמה יליד בית, ולזה הפרת קשרי מוסרי: (יז) זִכַּח תוֹדָה - כי קרבן תודה באה על הנס: (יט) בְּחִצְרוֹת - אתם העומדים בחצרות בית ה' אשר הם בתוך ירושלים, הללו את יה בשמעכם הנס הנעשה לי:

מְצוֹדֵת צִיּוֹן - (יב) תְּגַמְלוּהִי - תגמוליו, ועל דרך לשון ארמי עלוהי כמו עליו: (יד) נָא - כמו עתה, וחוזר הוא על מלת אשלים: (טו) יָקָר - ענינו קשה, וכן ויקר פדיון נפשם (תהלים מט): (טז) אָנָּה - הוא בענין הודאה, בין הודאה על החסד ובין הודאה ובקשה על חטא, כמו אנא חטא העם הנה (שמות לב): פתחת - ענין התרת הקשר: למוסרי - קשורי רצועי המאסר כמו ומוסרות ערוד מי פתח (איוב לט): (יט) בתוככי - היי"ד יתרה:

לט): (טז) עבדך בן אמתך - אינו דומה תרבות עבד הלקוח מן השוק לילוד משפחה שבבית: פתחת למוסרי - התרתה מעל צוארי מוסרות ומוטות: (יז) זכח תודה - זכחי הודיה על הנסים שעשית לי: (יח) נדרי - קרבנות שנדרתי: (יט) בתוככי - כמו בתוכך:

רד"ק - (יב) מה אשיב לה'. מה גמול או מה מנחה אוכל להשיב לו על כל החסד שעשה עמי. כל תגמולוהי עלי, כל תגמוליו שגמלני הם עלי, להשיב כנגדן אם אוכל, כי לא היה בי זכות שהיה עליו לעשות לי מה שעשה, אלא הכל חסד מאתו, כמו שאמר יעקב (בראשית לב, יא) קטנתי מפל החסדים ומפל האמת אשר עשית את עבדך. תגמולוהי, כמו תגמוליו, על דרך לשון ארמית עלוהי - כמו עליו; ידוהי - כמו ידיו: (יג) כוס ישועות אשא. יש מפרשים כוס, חלק, כמו (מזמור טז, ה) מנת חלקי וכוסי. ויתכן לפרש כמשמעו, כלומר כשעשה משתה ושמחה, ארים כוס היין ואודנו עליו בפני רבים, ואזכר ישועתו שהושיעני, ואותו הכוס יקרא כוס ישועות.

ובשם ה' אקרא. כמו שהייתי עושה בעת הצרה, צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא, כן בעת הרוחה, כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא: (יד) נדרי לה אשלים. הנדרים שנדרתי כשהייתי בורח וגולה, אם ישיבני האל יתברך לבייתי, אותם הנדרים אשלים עתה נגד כל עמו. וטעם נא דבק עם אשלים, לא עם נגדה, וכמוהו רבים. וה"א נגדה, נוספת. או היא במקום למ"ד השמוש, כי תבוא זאת המלה עם למ"ד (נחמיה ג, לו) כי הכעיסו לנגד הבונים. ולמ"ד לכל עמו נופלת על העצם, ונספיק הענין בלתי, וכן למ"ד הרגו לאבגר (ש"ב ג, ל), והשלישי לאבשלום (דה"א ג, ב): (טו) יקר בעיני ה'. כמו (מזמור עב, יד) ויקר דמם בעיניו. יקר הוא בעיניו להמית חסידיו בלא עתם, ואני מן חסידיו, לך מלט נפשי מן המנות: (טז) אנה ה', גם זה פתוח בה"א, והוא בענין הודאה, וכן (שמות לב, לא) אנא חטא העם הנה, בענין התודות החטא וזה בענין הודאה לאל יתברך, שעשה עמו טובה בעבור שהוא עבדו. אני עבדך בן אמתך. פרשתי במזמור פ"ו (פסוק טז), ועתה אני שונה אותו. הנה זכר האם לפי שהיא עקר הציורה בבן, כי גדול העבר ימי יצירתו בבטן האשה, ושם מתגדל מדם הנקט ומתציר בזמן הקצוב, וגם אחרי צאתו נזון משדי אמו, לפיכך טבע האם נקשר בבן יותר מטבע האב, לפיכך אמר (מ"ב יב, ב ועוד) במלכי ישראל ושם אמו, להודיע שמעשה הבן כמעשה האם ברב, כי מעשה

מצודת דוד - (א) הללו - זה יאמר על לעתיד, אתם כל הגוים כלכם הללו את יה: **(ב) פי גבר -** על אשר גבר חסדו, והוא לעולם אל אמת פי קים לנו הבטחתו, ולנה הללו את יה:

פרק קיז א הללו את יהוה כל-גוים שבוהוהו כל-האמים: ב פי גבר עלינו | חסדו ואמת יהוה לעולם הללויה:

פרק קיח א הודו ליהוה כפי טוב פי לעולם חסדו:
ב יאמרנא ישראל פי לעולם חסדו: ג יאמרנא בית-אהרן פי לעולם חסדו: ד יאמרנא יראי יהוה פי לעולם חסדו: ה מודהמצר קראתי יה ענגי במרחב יה: ו יהוה לי לא אירא מהיעשה לי אדם: ז יהוה לי בעזרי ואני אראה בשנאי: ח טוב לחסות ביהוה מבטח באדם: ט טוב לחסות ביהוה מבטח בנדיבים: י כל-גוים סבבוני בשם יהוה פי אמילם: יא סבבוני גם-סבבוני בשם יהוה פי אמילם: יב סבבוני כדבורים דעכו כאש קוצים בשם יהוה פי אמילם: יג דחה דחיתני לנפל ויהוה עזרני: יד עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה: טו קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין יהוה עשה חיל: טז ימין יהוה רוממה ימין יהוה עשה חיל: יז לא-אמות כפי-אחיה ואספר מעשי יה: יח יסר יסרני יה ולמות לא נתנני: יט פתחו לי שערי צדק אבא-בם אודה יה: כ זה השער ליהוה צדיקים יבאו בו:

רשי" - (ב) פי גבר עלינו חסדו - כלומר ואף כי אנחנו אשר גבר עלינו חסדו: **ואמת ה' לעולם -** ששמר הבטחתו שהבטיח את האבות:

רד"ק - (א) הללו את ה' כל גוים שבוהוהו כל האמים. זה המזמור משני פסוקים לבד, והוא לימות המשיח. ורמו בעשותו אותו שני פסוקים לבד, כי כל העמים יהיו לשני עברים, לבד ישראל שיהיו בתורתם [לעבר אהד], וכל האמות לעבר אחר, בשבע מצות, וכלם יהללו יה, כי כלם יודו בו אז, כמו שכתוב (צפניה ג, ט) לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אהד. ולפי שאמר בתכלית המזמור הללויה, שאמר כנגד ישראל, ראה ברוח הקדש פי כל האמות יהללוהו עדין, ואמר כנגד כלם הללו את ה' כל גוים שבוהוהו כל האמים, והוא כפל הענין במלות שונות: **(ב) פי גבר עלינו חסדו.** בזה יש לכם להללו ולשבחו, שגבר עלינו חסדו, עד שהוציאנו מפתח יריכם, שלא הייתם מאמינים שיוכל להיות זה לארץ גלותנו. ועתה הודו ואמרו כלכם ואמת ה' לעולם, כי אמת הוא דברו והבטחתו שהבטיחנו להוציאנו מן הגלות. ואמר עוד הללויה, לחזק. או יאמר כנגד ישראל. ובדברי רז"ל אמרו (פסחים קיח, ב) הללו את ה' כל גוים אלו אמות העולם, הוא דבעו שבוחיה ואנן לא בעינן שבוחיה? אלא הכי קאמר הללו את ה' כל גוים בלהו כרעביד להון, וכל שכן אנן דגבר עלינו חסדו. ועוד בדבריהם (שו"ט קיז) שאל רבי שמעון בנו של רבנו הקדוש את אביו, אמר לו מהו הללו את ה' כל גוים, מי הם כל הגוים, מי הם כל האמים? אמר לו כל גוים - אלו אמות העולם ששעבדו את ישראל, כל האמים - אלו שלא שעבדו בהם. אמרו כל האמים מה אם הגוים ששעבדו את ישראל מקלסין להקדוש ברוך הוא, אנו שלא שעבדנו בהם על אחת כמה וכמה, התחילו אומרים הללו את ה' כל גוים וגו'. אמרו ישראל אם הגוים מקלסין אותו אנו על אחת כמה וכמה, התחילו אומרים פי גבר עלינו חסדו, אמרה הארץ ואמת ה' לעולם. מהו ואמת, אמת הברית שקימת לאבותינו, שגאמר (ויקרא כו, מב) וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזור והארץ אזור:

רשי" - (א) הודו לה' וגו': (ב) יאמר נא ישראל - לפי שלעולם חסדו: **(ד) יראי ה' -** אלו בני לוי שכתוב בהם מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי (שמות לב) במעשה העגל ונלחמו עם ישראל כשאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר יד): **(ח) טוב לחסות בה' וגו' -** חסיון זה אינו אלא לשון חסיון צל ודבר מועט הוא: **מבטח -** דבר בריא וסמך חזק, ואף על פי כן לחסות בה' טוב מהבטחת בני אדם: **(י) כל גוים סבבוני -** מדבר במלחמות גוג ומגוג שכל הגוים יהיו שם, כמו שגאמר ואספתי את כל הגוים אל ירושלים למלחמה (זכריה יד): **אמילם -** אכריתם לשון ימולל ויבש (תהלים ב): **(יב) דעכו כאש קוצים -** כל לשון דעיקה נופל על לשון קפיצה ונתור ממהר להיות גפר ונתק ממקומו על כן הוא נופל על לשון אש ועל לשון מים כמו נדעכו ממקומם (איוב ו) וכן

ימי נדעכו (שם יז) וכן גרו עליו נדעך (שם יח) כדרך שלקבת הנתקת מן הפתילה ועולה למעלה כשהיא כבה: (יג) **דחה דחיתני לנפל** - אמה אויבי: (יד) **עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה** - עזי וזמרת גבורת הקדוש ברוך הוא הנה לי לישועה, עזי יוד' תרה, כי לא מציינו במקרא עזי נקוד חטף קמץ אלא שורק, חוץ משלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת, ועל כרחק וזמרת דבוק לתיבת השם, ואינד יכול לפרשו וזמרת. ואל תתמה על ויהי לי, שלא אמר הנה לי לישועה, שהרבה כאלה במקרא, ואשר לא שם לבו וגו' ויעזב את עבדיו וגו' (שמות ט'). הנה לו לכתב עזב: (טו) **קול רנה וישועה** - תהיה לעתיד באהלי צדיקים, ומהו קול הרנה, ימין ה' עשה חיל ימין ה' רוממה וגו': (טז) **ימין ה' רוממה** - מדרש אגדה, עליונים ברא הקדוש ברוך הוא בימין, לפיכך לא שלטה בהם מיתה, שנאמר אף ידי יסדה ארץ (ישעיה מח) זה שמאל, וימיני טפחה שמים זה ימין. וכן אמר המשורר, ימין ה' רוממה שבראת אותם שברומו של עולם, היא ימין ה' שתעשה חילות של צדיקים לעתיד לבוא, וגם בה יחיה אותם ויחיו לעולם, ואז לא אמות כי אחיה לעולם: (יז) **לא אמות** - אני כנסת ישראל כשאר אמות מיתת עולם, כי אחיה וגו': (יח) **יסר יסרני יח** - בגלות ושם נתפפור כל עונותי, ולמות לא נתנני: (יט) **פתחו לי שערי צדק** - ואלו הן שערי צדק: (כ) **זה השער** - של בית המקדש שהוא לה', והצדיקים בואו בו, ושם אודך כי עניתי מן הגלות:

יהיה ליראי ה' פנאי להתעסק בחכמה. ועוד כי אני ירא האל כמותם ואהב אותם ואשימם בחברתי, כמו שפיתוב (תהילים קיט, סג) חבר אני לכל אשר יראוך. ובמדרש (שו"ט) יראי ה', זה ביתו של דוד, דכתיב חבר אני לכל אשר יראוך, מה עשה דוד, אמר (ש"ב ז, ב) אנכי יושב בבית ארזים וארון ברית האלהים יושב בתוך היריעה, אמר לו הקדוש ברוך הוא (תהילים פט, כט - ל) לעולם אשמר לו חסדי וגו', ושמתי לעד זרעו. אמר גם כן בישראל כי לעולם חסדו, אין הקדוש ברוך הוא עושה חסד לשנה או לשנים אלא לעולם, שנאמר (איכה ג, כב) חסדי ה' כי לא תמנו, ואמר (ישעיה נד, י) וחסדי מאתך לא ימושו. בית אהרן, יאמרו גם כן כי לעולם חסדו, שנאמר (במדבר כה, יג) והיתה לו וילזרעו אחרי ברית כהנת עולם. ואם על ימות המשיח נאמר המזמור, אמר כנגד כל האמות הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, כי טוב עשה לישראל ושמר להם חסדו לעולם, כלומר לקץ ימים רבים שהיו בגלות. אחרי כן אמר ישראל יודו לה', ויאמרו כי לעולם חסדו, שהיו עבדים בגלותם, ועתה הם אדונים. וכן בית אהרן יודו לבדם ויאמרו כי לעולם חסדו, שבטלה הפהונה מהם כמה שנים בגלות ועתה שבו אליה. וכן יראי ה' המתבודדים בתורה ובחכמה יודו לבדם, ויאמרו כי לעולם חסדו, כי בגלות מרב צרות לא היה להם פנאי ולא היה לבכם שלם ונכון אל ה' אלהיהם, ועתה יודו את ה': (ה) **מן המצר קראתי יח**. אם על דוד נאמר, מודה לאל יתברך שהוציאנו מן המצר למרחב, כי כשהיה בורח היה במצר, שהיה מסתתר במערות ובמצודות. ואם על ישראל נאמר, יאמר ישראל דרך כלל מן המצר שהייתי בו, והוא הגלות, משם קראתי יח עד שעניי ושמי במרחב. ומצר, שם מפעלי הכפל, בשקל (מ"א ו, כט) מסב קלע, ולרבים מצרים, ובסמוך (מזמור קטז, ג) ומצרי שאול, וענינו מן (במדבר כה, יח) כי צוררים הם לכם: (ו) **ה' לי לא אינא**. הואיל וה' עמי, לא אינא מכל אשר ירצה לעשות לי אדם, כי לא יהיה לו פח ויכלת: (ז) **ה' לי בעונתי**. ה' עמי והוא עם עונתי, ולא יהיה באויבי פח להרע לי, אלא אני אראה, אני אראה בהם כמו שארצה לראות, וכן ובאיבי ראתה עיני (מזמור נד, ט), ותבט עיני בשונאי (שם צב, יב): (ח) **טוב לחסות בה'**, על דרך שאמר ירמיהו (ירמיה יז, ה) ארוו הגבר אשר יבטח באדם וגו' ומן ה' יסור לבו, אלא אם יבטח באדם ישים העקר באל יתברך, שיתן בלב האדם הנדיב לעזרו: (ט) **טוב לחסות**, וכפל הפסוק לחזק

רד"ק - (א - ד) **הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו**. בזה המזמור יש מחלקת בדברי רז"ל (פסחים קיז, א), יש אומרים כי המזמור הזה נאמר על דוד, ויש אומרים כי על ימות המשיח נאמר, וההודאה על לשון בני הגלות בנחיד דרך כלל, וזהו הנכון. והמזמור מתחיל בהודו ומסים בהודו, לשבח המזמור, ולגדולת הדברים שנאמרו בו. אם על דוד נאמר יהיה פרושו כן, כשמן דוד אמר הודו לה', אמר בלכם תיבים להודות לאל במלכותי, כי טוב עשה לכם, ואחר כן זכר בפרט ישראל, ובית אהרן, ויראי ה'. ישראל, יש להם להודות לאל יתברך על מלכותי, שאני בעזרת האל הייתי מנצח אויביהם, אף בימי שאול, כל שכן עתה שאני מלך, שיהיה לכם בטוח ושקט שלא יבואו האויבים עליהם, כי יפחדו ממני. בית אהרן, יש להם להודות לאל על מלכותי, כי שאול הרג נוב עיר הפתנים. יראי ה', יש להם להודות לאל יתברך על מלכותי, כי מפני שהיו ישראל בהשקט ובבטחה

הענין: (י) **כל גוים סבבוני**. וכאשר סבבוני, בטחתי בשם ה' כי אמילם. אם על כנסת ישראל נאמר, מבאר הוא. ואם על דוד - ישראל ופולשתים שרצו להרע לו כשבא אל אכיש (ש"א כו, כח). וגם הגוים אשר שרפו צקלג, ושבו נשיו (שם ל, א - ה): (יא) **סבבני**. כפל הענין, והוסיף עוד לחזק. ומלת אמילם, כמו אמילם בצירי", על משקל (דברים א, יג) ואשימם בראשיכם, ובה פת"ח תחת הצירי", מפני ההפסק, וענינו אכריתם: (יב) **סבבני** ועוד שלש והוסיף לחזק הענין. דעכו, מבנין שלא נזכר שם פועלו מהדגוש, ענינו כבוי, כמו (משלי כ, כ) ידעך גרו. ואמר **כאש קוצים**, שהוא כבה במהרה, ולא יעשה מהם גחלת: (יג) **דחה דחיתני לנפל**. אמר כנגד האויב. וה' **עורני**, שלא נפלת: (יד) **עזי וזמרת יה**. ענינו וזמרת, ויוד עזי עומד במקום שנים, כי וזמרת קמוץ, ואיננו סמוך, ואלו היה סמוך היה פת"ח, כמו (עמוס ה, כג) וזמרת נבליך, וכן (ש"א כו, כג) אשר נתנה ה' ביד, כמו בדי. או יהיה תי"ו וזמרת במקום ה"א, וכן הבה לנו עזרת מצר (מזמור ס, יג), איך לא עזבה עיר תהלת (ירמיה מט, כה). אמר עזי וישועתי יה, וראוי לי שאומר ליה: (טו) **קול רנה וישועה**. כאשר ימין ה' עושה להם חיל, פח ועשר, אז יהיה קול רנה באהליהם, וישועה, שיזכירו בקול רם וישועתו: (טז) **ימין ה' רוממה**, שלא תמוט לעולם, כמו ימין הגבורים והנדיבים, אלא לעולם רוממה, והיתה עושה לאוהבי חיל. וכפל הענין לחזק, כי לא יהיה הפח והעשר מזולתו: (יז) **לא אמות**, כמו שחשבו להמיתני ולהאבידני מן העולם, אבל אחיה ואספר מעשי יה. המעשים והנפלאות שעשה עמי: (יח) **יטר יסרני יה**. הימים אשר הייתי ברע, מוסר האל הוא שהיה עלי לנקותי מפשעי, לא שרצה להמיתני. ודגש הנו"ן יסרני, לתפארת הקריאה, כדגש הנו"ן (בראשית ל, ו) דנני אלהים: (יט) **פתחו לי שערי צדק**. על דרך משל, כלומר דברי תהלה והודאה לאל. תברך שהצילני, ואמר לחכמים וליודעים שיעזרוני להודות לאל, זהו פתחו לי: (כ) **זה השער לה**. כי אינה ראויה התהלה והשבח אלא לאל, לפיכך צדיקים יבואו בו, ויודו לאל. תברך על כל מה שעשה עמכם, כמו שאני בא בו:

מצודת ציון - (ה) המצר - מלשון צר ודחוק: (י) **אמילם** - ענין פריחה כמו מולל ויבש (תהלים צ): (יב) **כדבורים** - שם מין שרץ העוף שעושים הדבש: **דעכו** - ענין נתור וקפיצה והוא כבוי האש שהשלהבת קופצת ממנה וכן ידעך גרו (משלי כ): (יד) **עזי** - ענין חזק והי"ו יתרה: **וזמרת** - מלשון זמר ושבח: **ויהי לי** - כמו הנה לי, וכן ויעזב את עבדיו (שמות ט) ומשפטו עוב: (טו) **חיל** - מלשון פח ואמן:

כא אודה כי עניתי ותהי"ל לישועה: כב אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה: כג מאת יהוה היתה זאת היא נפלאות בעינינו: כד זה יהוים עשה יהוה נגילה ונשמחה בו כה אגא יהוה

הענין: (א) **כי טוב** - כי הוא טוב ועושה חסד לעולם: (ב) **יאמר נא** - עתה בעת הגאולה יאמר ישראל בהודות לה' אשר לעולם חסדו: (ה) **מן המצר** - רוצה לומר זהו החסד, כי כאשר קראתי לו מן בא בו:

מצודת דוד - (א) כי טוב - כי הוא טוב ועושה חסד לעולם: (ב) **יאמר נא** - עתה בעת הגאולה יאמר ישראל בהודות לה' אשר לעולם חסדו: (ה) **מן המצר** - רוצה לומר זהו החסד, כי כאשר קראתי לו מן

כלם ויאמרו זה יום התשובה לה' כי הוא עשה אותנו, כי הוא לא יוכל להיות בלתו, לפיכך, אין לנו להיות עצבים בישועת ישראל, אלא שנגילה ונשמחה עמם בזה היום, כי מאת ה' היתה, והוא עשה אותנו: **(כה) אָנָּה ה'.** יאמרו ישראל אָנָּה ה' הושיעה נָּא, והצליחה נָּא לְכָל הַבָּאִים לְחַסוֹת בְּצִלְךָ וְלָשׁוּב לְעַבְדְּךָ: **(כו) בְּרוּךְ הַבָּא.** ויאמרו הפהנים שיהיו בבית המקדש לְכָל הַבָּאִים לְעַבְדֵּךָ אֵת ה', בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה' וְתִהְיֶה מְבָרְכִים בְּשֵׁמוֹ, כי הוא: **(כז) אֵל ה',** כולו, והוא יחיד נמצא, והוא האיר לנו מאפלה שיהיינו בה בגלות, לפיכך בואו ועבדו את ה' כמנו. **אָסְרוּ חַג בְּעִבּוֹתַיִם,** הביאו הפכש קשור בעבותים עד שתביאוהו לקרנות המזבח, כלומר, להקריבו לפני ה'. והקרוב כבש או זולתו יקרא חג, לפי שבחגים יקריבו אותם בלב. וכן (ישעיה כט, א) חגים ינקפו: **(כח) אֵלֵי אַתָּה וְאוֹדְךָ.** יאמרו ישראל לי נאה להודות לאל על כל האמות, כי אתה אלי, כלומר, שהראית פחד ויכולתך בי, שהוצאתני מן הגלות בכתף הגדול, וכן אתה אלהי שלקחת משפטי מן האמות, לפיכך אוֹדְךָ וְאוֹרֹמְךָ בְּפִי: **(כט) הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב.** אומר כנגד כל הגוים הודו לה' כי הוא טוב עם הכל, ולעולם חסדו עם בריותיו. ואם על דוד נאמר המזמור, יאמר אָבֵן מְאֹסוֹ הַבּוֹנִים על דוד, כשבא שמואל למשחו, וכן סדרו רז"ל (פסחים ק"ט, א) פרוש הפסוקים מאוֹדְךָ וְלִמְטָה, אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי, אָמַר דָּוִד. אָבֵן מְאֹסוֹ הַבּוֹנִים, אָמַר יִשְׂרָאֵל, כִּי דָוִד הִיָּה נֶעַר וְקָטָן רוּעָה צָאן, וְלֹא הִיָּה נֶחֱשָׁב בְּעֵינֵיהֶם וְלֹא עָלָה עַל לִבָּם שִׁיחֶיהָ הוּא מֶלֶךְ. מאת ה' היתה זאת, אָמַר אֲחִיו. זה היום עשה ה', אָמַר שְׁמוּאֵל. אָנָּה ה' הושיעה נָּא, אָמַר אֲחִיו. אָנָּה ה' הצליחה נָּא, אָמַר דָּוִד. בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה', אָמַר יִשְׂרָאֵל, כִּי הִצַּלְתָּנוּ מִן הַצָּר. בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה', אָמַר שְׁמוּאֵל. אֵל ה' וַיֵּאָר לָנוּ, אָמַר כָּלֵם. אָסְרוּ חַג בְּעִבּוֹתַיִם, אָמַר שְׁמוּאֵל, כִּי קָרָא אוֹתָם אֵל הַזָּבַח. אֵלֵי אַתָּה וְאוֹדְךָ, אָמַר דָּוִד. הוֹדוּ לַה', אָמַר כָּלֵם:

מִצִּדּוֹת דָּוִד - (כא) כִּי עֲנִיתָנִי - כי ענית לי בעת קראי לך והיית לי לישועה: **(כב) אָבֵן מְאֹסוֹ -** עם כי הייתי אני דוד כמו האבן אשר מאסו הבונים לתת בבנין, עשה אני אָבֵן הַנֶּתֶן בְּרֹאשׁ הַזְּוִיּוֹת (כי הדרך לתת האבן המשבח ביותר בפנת הכתל להיות נראה משתי הרוחות): **(כג) מֵאֵת ה' וְגו' -** ולא בכח ידינו: **היא נפלאה -** הדבר ההיא נפלאה היא בעינינו, ולא נוכל לדעת איך היתה גאולה שלמה כל כך, מה שלא יורה

הושיעה נָּא אָנָּה יְהוָה הַצַּלִּיחָה נָּא: **כו בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בְּרַכְנוֹכֶם מִבֵּית יְהוָה: כז אֵל | יְהוָה וַיֵּאָר לָנוּ אֲסְרוּ חַג בְּעִבּוֹתַיִם עַד־קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלֵי אַתָּה וְאוֹדְךָ אֱלֹהֵי אֲרוֹמְךָ: כט הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:**

רש"י - (כב) אָבֵן מְאֹסוֹ הַבּוֹנִים - עם שהיו שפל בין האמות: **(כג) מֵאֵת ה' הִתְהַזְּתָה זֹאת -** כך יאמרו הכל: **(כו) בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה' -** יאמרו למביאי הפסחים ולעולי הרגלים: **בְּרַכְנוֹכֶם -** ברכנו אתכם: **(כז) אָסְרוּ חַג בְּעִבּוֹתַיִם -** הַזָּבָחִים וְהַחֲגִילוֹת שֶׁהָיוּ נִקְיִים וּבְדוּקִין מִמוּם, קוֹשְׁרִין בְּכַרְעֵי מִטּוֹתֵיהֶם, עַד שִׁבְיָאוֹם לְעֹרֶה בְּקִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ. וְיֵשׁ לַפֶּתַח כָּל סוּף הַמִּזְמֹר הַזֶּה מִ'לֹא אָמוֹת כִּי אֲחִי' בְּדוֹד עֲצָמוֹ: **(יח) יִסַּר יִסְרוֹנֵי יָה -** על מצשה בת שבע בסיורין, כגון פחת הכפשה ישלם ארבעתים (שמואל ב יב) ששה חרשים נצטרע דוד: **וְלִמְנוֹת לֹא נִתְּנִי -** שְׁנֵאֲמַר גַּם ה' הַעֲבִיר חֲטָאתָךְ לֹא תָמוּת (שם): **(יט) פִּתְחוּ לִי שַׁעַר צֶדֶק -** ואלו הן שַׁעַר צֶדֶק אוֹתָם הַשַּׁעֲרִים שֶׁל בְּתֵי כְּנַסְיוֹת וּמְדַרְשׁוֹת אֲשֶׁר הֵם לַה', וְהַצַּדִּיקִים בָּאִים בָּהֶם: **(כא) אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי -** מִכָּאֵן וְאֵילֶךְ אָמַר דָּוִד וּשְׁמוּאֵל וְיִשִּׁי וְאַחֵי דָוִד, כְּמוֹ שֶׁמִּפְרָשׁ בְּעַרְבֵי פְסָחִים, מִי שֶׁאָמַר זֶה לֹא אָמַר זֶה:

רד"ק - (כא) אוֹדְךָ, אָנִי אוֹדָה אוֹתְךָ. כִּי עֲנִיתָנִי. בְּקִרְאֵי אֵלֶיךָ מִן הַמִּצַּר: **(כב) אָבֵן מְאֹסוֹ הַבּוֹנִים,** אִם עַל יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר, יִקְרָא כָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָלֵל אָבֵן, כְּמוֹ (בראשית מט, כד) רוּעָה אָבֵן יִשְׂרָאֵל, עַל דָּרֶךְ מִשָּׁל, כִּי יִשְׂרָאֵל עָקַר הָעוֹלָם, שֶׁמִּקְדָּמִים בְּנֵן הָעוֹלָם בְּחֻקֵּיהֶם וּבְמִשְׁפָּטֵיהֶם עַל בְּנֵי אָדָם. וְהִנֵּה יִשְׂרָאֵל הָיוּ מְאוֹסִים בְּגִלוֹת וְהָיוּ מוֹאָסִים אוֹתוֹ הַבּוֹנִים, כְּלוֹמֵר, הַמְּלָכִים מְלַכֵי הָאָרֶץ מְאֹסוֹ זֹאת הָאָבֵן, שֶׁתְּהִיָּה אֶפְלוֹ אַחַת אֲבִי הַבְּנֵן, כָּל שֶׁפֶן שֶׁתְּהִיָּה פִּנָּה, כְּלוֹמֵר שֶׁמִּחֲשַׁבְתָּם שֶׁאֵין צָרֶךְ לְעוֹלָם בָּהֶם, וְיִחַשְׁבוּ לְכַלּוֹתָם, וְהִנֵּה בַּעַת הַיְשׁוּעָה, הִתְהַזְּתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה, כְּמוֹ שֶׁיִּשְׁעָה הָאָדָם פְּנוֹת הַבַּיִת בְּאֲבָנִים גְּדוֹלוֹת וְיָפוֹת, לְהַעֲמִיד וּלְקַיֵּם אֲבִי הַבְּנֵן, כֵּן יְהִי יִשְׂרָאֵל לְעַתִּיד לְבּוֹא יְהִי לְרֹאשׁ פִּנָּה, וְיִהְיֶה קִיּוֹם הָעוֹלָם: **(כג) מֵאֵת ה',** יִתְמַהוּ עֲלֵיו מְלַכֵי הָאָרֶץ, וַיֵּאֱמָרוּ לֹא הִתְהַזְּתָה זֹאת הַתְּשׁוּעָה לְאִמָּה זֹאת אֵלֹא מֵאֵת ה' הִתְהַזְּתָה, כִּי מֵאֵד הִיא נִפְלְאוֹת זֹאת הַתְּשׁוּעָה בְּעֵינֵינוּ. וַאֲיֶךָ הִתְהַזְּתָה, אֵלֹא כִּי מֵאֵת ה' הִתְהַזְּתָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִשְׁעִיָּה (ישעיה נב, ט) עֲלֵיו יִקְפְּצוּ מְלָכִים פִּיָּהֶם כִּי אֲשֶׁר לֹא סִפֵּר לָהֶם רֹאוּ: **(כד) זֶה הַיּוֹם.** וַיַּעֲנוּ

הַקְרָבָן זְרִיקַת הַדָּם: (כח) אֵלֵי אֹתָהּ - הֲלֹא אֹתָהּ חִזְקוּ מֵעוֹלָם, וְלֹא אֹדְדָךְ וְאַרְוִמְךָ: (כט) הוֹדוּ - וְאַתֶּם כָּלְכֶם הוֹדוּ לָהּ כִּי טוֹב הוּא, כִּי עוֹשֶׂה חֶסֶד לְעוֹלָם:

מִצֻּרַת צִיּוֹן - (כא) עֲנִיתָנִי - מִלְשׁוֹן עֲנִיָּה וְהַשׁוֹבָה: (כב) פָּנָה - זְוִית: (כג) נִפְלְאוֹת - מִכֶּסֶף וְנֶעְלַם כְּמוֹ וְהוּא פְּלֵאִי (שׁוֹפְטִים יג): (כד) נִגְיֵלָה - מִלְשׁוֹן גִּילָה וְשִׁמְחָה: (כו) אֶסְרוּ - קִשְׁרוּ: חג - הַקְרָבָן נִקְרָא חג, עַל כִּי רֹב הַקְרָבָנוֹת בְּאִים בַּחַג: בַּחֲבִלֵי עֲבוֹת: קִרְנוֹת - הֵם הַבְּלִיטוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ:

עֲלִיו הַטָּבַע: (כז) זֶה הַיּוֹם - יוֹם הַגְּאוּלָּה הַהִיא עֲשֵׂה ה', וְלֹא נִגְיֵלָה וְנִשְׁמַחָה בּוֹ, כִּי בְּיָדָי לְעוֹלָם תִּהְיֶה, לֹא כִּמְעַשֶׂה בְּשֵׁר וְדָם שְׂאִינוֹ מִתְקַדֵּם: (כח) אָנָּה ה' - אֲבָקֵשׁ אֶת ה', הוֹשִׁיעָה עִתָּה וְהַצְּלִיחָה עִתָּה: (כט) בְּרוּךְ הַבָּא - בְּרוּךְ יִהְיֶה הַבָּא לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ לְהַקְרִיב קִרְבָּנוֹת בְּעִבּוֹר שֵׁם ה': בְּרַכְנוּכֶם - בְּרַכְנוּ אֶתְכֶם בַּבְּרָכָה הַבָּאָה מִבֵּית ה', רוּצָה לוֹמַר מִהַשׁוֹכֵן בָּהּ: (כז) אֵל ה' - ה' הוּא חִזְקוּ וְאַמִּיץ וְהוּא הַאִיר לָנוּ, לְזֹאת אֶסְרוּ הַקְרָבָן בַּעֲבוּתוֹת הַלְהִיּוֹת נִשְׁמַר עַד יָבוֹא זְמַן הַשְׁחִיטָה, לְתַת הַדָּם עַל קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ (כִּי עֲקַר

קְרִיאַת הַתּוֹרָה

אֶחָת שְׁלֹשִׁים וּמֵאוֹהַּ מִשְׁקָלָהּ מִזְרֵק אֶחָד לְכֶסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֵלֶת בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: י כֶּף אֶחָת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: יא פֶּר אֶחָד בְּרַבְּקוֹר אֵיל אֶחָד כֶּבֶשׂ-אֶחָד בְּרִשְׁתָּנוֹ לְעֹלָה: יב שְׁעִיר-עֵזִים אֶחָד לְחַטָּאת: יג וְלִזְבַּח הַשְּׁלָמִים בְּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עֶתְוִדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים בְּגִישְׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קִרְבָּן נִחְשׁוֹן בְּ-עֲמִינָדָב:

יד בַּיּוֹם הַשְּׁנִי הַקְרִיב נִתְנַאֵל בְּ-צוּעֵר נְשִׂיא יִשְׁשָׁכֶר: יו הַקְרִיב אֶת-קִרְבָּנוֹ קַעֲרַת-כֶּסֶף אֶחָת שְׁלֹשִׁים וּמֵאוֹהַּ מִשְׁקָלָהּ מִזְרֵק אֶחָד לְכֶסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֵלֶת בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: יז כֶּף אֶחָת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: יח פֶּר אֶחָד בְּרַבְּקוֹר אֵיל אֶחָד כֶּבֶשׂ-אֶחָד בְּרִשְׁתָּנוֹ לְעֹלָה: יט שְׁעִיר-עֵזִים אֶחָד לְחַטָּאת: כ וְלִזְבַּח הַשְּׁלָמִים בְּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עֶתְוִדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים בְּגִישְׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קִרְבָּן נִתְנַאֵל בְּ-צוּעֵר:

כא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נְשִׂיא לְבָנֵי זְבוּלָן אֵילֵיָב בְּ-חֶלְוִ: כב קִרְבָּנוֹ קַעֲרַת-כֶּסֶף אֶחָת שְׁלֹשִׁים וּמֵאוֹהַּ מִשְׁקָלָהּ מִזְרֵק אֶחָד לְכֶסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם וּמְלֵאִים סֵלֶת בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: כג כֶּף אֶחָת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: כד פֶּר אֶחָד בְּרַבְּקוֹר אֵיל אֶחָד כֶּבֶשׂ-אֶחָד בְּרִשְׁתָּנוֹ לְעֹלָה:

פְּרִשְׁתׁ נְשִׂא פָּרֶק ז א וְהָי בַּיּוֹם בְּלוֹת מִשָּׁה לְהַקִּים אֶת-הַמִּשְׁכָּן וּמִלְשַׁח אֹתוֹ וּמִקְדָּשׁ אֹתוֹ וְאֶת-כָּל-כְּלָיו וְאֶת-הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת-כָּל-כְּלָיו וּמִשְׁחָם וּמִקְדָּשׁ אֹתָם: ב וּקְרִיבוּ נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל רֵאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשִׂאֵי הַמַּטֵּה הֵם הַעֲמֻדִים עַל-הַפְּקָדִים: ג וּבִיָּאוּ אֶת-קִרְבָּנָם לְפָנַי יְהוָה יִשְׂעַ עֲגֹלֹת צֶב וְשִׁנֵּי עֶשֶׂר בְּקָר עֲגֹלָה עַל-שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד וּקְרִיבוּ אוֹתָם לְפָנַי הַמִּשְׁכָּן: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: ה קַח מֵאֹתָם וְהָיוּ לְעֹבֵד אֶת-עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְנִתְּתָה אוֹתָם אֶל-הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ: ו וּקַח מִשָּׁה אֶת-הָעֲגֹלֹת וְאֶת-הַבְּקָר וְיִתֵּן אוֹתָם אֶל-הַלְוִיִּם: ז אֵת | שְׁתֵּי הָעֲגֹלֹת וְאֵת אַרְבַּעַת הַבְּקָר נָתַן לְבָנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי עֲבֹדָתָם: ח וְאֵת | אַרְבַּע הָעֲגֹלֹת וְאֵת שְׁמֹנֶת הַבְּקָר נָתַן לְבָנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם בִּיד אֵיתָמָר בְּ-רֵאחֶרֶן הַפְּתוּ: ט וְלְבָנֵי קַהַת לֹא נָתַן כִּי-עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּפְּתָף יִשָּׂאוּ: י וּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בַּיּוֹם הַמִּשְׁחָח אֹתוֹ וּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת-קִרְבָּנָם לְפָנַי הַמִּזְבֵּחַ: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה נְשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נְשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם וּקְרִיבוּ אֶת-קִרְבָּנָם לְחֻנֻּכַּת הַמִּזְבֵּחַ:

יב וְהָי הַמִּקְרִיב בַּיּוֹם הַרֵאשׁוֹן אֶת-קִרְבָּנוֹ נִחְשׁוֹן בְּ-עֲמִינָדָב לְמִטָּה יְהוּדָה: יג וְקִרְבָּנוֹ קַעֲרַת-כֶּסֶף

קריאת התורה

שְׁלֵשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרֵק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵינִים | מְלֵאִים סֶלֶת
בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: נ כִּף אַחַת עֶשְׂרֵה זָהָב
מְלֵאָה קְטֹרֶת: נא פֶּר אֶחָד בֹּרֶבְקָר אֵיל אֶחָד
כֶּבֶשׂ-אֶחָד בֹּר־שִׁנְתוֹ לְעֹלָה: נב שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת: נג וּלְזָבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עֶתְדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים בְּגִי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קִרְבָּן אֱלִישְׁמֵעַ בֹּר־עֲמִיהוּד:

נד בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לְבָנֵי מִנְשֵׁה גְמֻלֵיאל בֶּר־
פְּדֵה־צֹר: נה קִרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרֵק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵינִים | מְלֵאִים סֶלֶת בְּלוּלָה
בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: נו כִּף אַחַת עֶשְׂרֵה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת: נז פֶּר אֶחָד בֹּרֶבְקָר אֵיל אֶחָד כֶּבֶשׂ-אֶחָד
בֹּר־שִׁנְתוֹ לְעֹלָה: נח שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת:
נט וּלְזָבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עֶתְדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים בְּגִי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קִרְבָּן גְּמֻלֵיאל בֶּר־פְּדֵה־צֹר:

ס בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לְבָנֵי בְנִמֹּן אֲבִידוֹ בֶּר־
גְּדַעְנִי: סא קִרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרֵק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵינִים | מְלֵאִים סֶלֶת בְּלוּלָה
בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: סב כִּף אַחַת עֶשְׂרֵה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת: סג פֶּר אֶחָד בֹּרֶבְקָר אֵיל אֶחָד כֶּבֶשׂ-
אֶחָד בֹּר־שִׁנְתוֹ לְעֹלָה: סד שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת: סה וּלְזָבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עֶתְדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים בְּגִי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קִרְבָּן אֲבִידוֹ בֶּר־גְּדַעְנִי:

סו בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לְבָנֵי דָן אַחִיעֶזֶר בֶּר־
עֲמִישֹׁדִי: סז קִרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרֵק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵינִים | מְלֵאִים סֶלֶת בְּלוּלָה
בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: סח כִּף אַחַת עֶשְׂרֵה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת: סט פֶּר אֶחָד בֹּרֶבְקָר אֵיל אֶחָד כֶּבֶשׂ-
אֶחָד בֹּר־שִׁנְתוֹ לְעֹלָה: ע שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד

נח שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: כט וּלְזָבַח הַשְּׁלָמִים
בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עֶתְדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים
בְּגִי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קִרְבָּן אֱלִיאָב בֹּר־חֶלְוִן:

ל בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לְבָנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצֹר בֶּר־
שְׂדִיאוֹר: לא קִרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרֵק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵינִים | מְלֵאִים סֶלֶת בְּלוּלָה
בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: לב כִּף אַחַת עֶשְׂרֵה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת: לג פֶּר אֶחָד בֹּרֶבְקָר אֵיל אֶחָד כֶּבֶשׂ-
אֶחָד בֹּר־שִׁנְתוֹ לְעֹלָה: לד שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת: לה וּלְזָבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עֶתְדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים בְּגִי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קִרְבָּן אֱלִיצֹר בֶּר־שְׂדִיאוֹר:

לו בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא לְבָנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֹמִיאֵל בֶּר־
צוּרִישֹׁדִי: לו קִרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרֵק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵינִים | מְלֵאִים סֶלֶת בְּלוּלָה
בְּשֶׁמֶן לְמִנְחָה: לה כִּף אַחַת עֶשְׂרֵה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת: לט פֶּר אֶחָד בֹּרֶבְקָר אֵיל אֶחָד כֶּבֶשׂ-
אֶחָד בֹּר־שִׁנְתוֹ לְעֹלָה: מא שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת: מא וּלְזָבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עֶתְדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים בְּגִי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קִרְבָּן שְׁלֹמִיאֵל בֶּר־צוּרִישֹׁדִי:

מב בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לְבָנֵי גָד אֶלְסָף בֶּר־דְּעוּאֵל:
מג קִרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרֵק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵינִים | מְלֵאִים סֶלֶת בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן
לְמִנְחָה: מד כִּף אַחַת עֶשְׂרֵה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת:
מה פֶּר אֶחָד בֹּרֶבְקָר אֵיל אֶחָד כֶּבֶשׂ-אֶחָד בֶּר־
שִׁנְתוֹ לְעֹלָה: מו שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת:
מז וּלְזָבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עֶתְדִים חֲמִשָּׁה כֶּבֶשִׁים בְּגִי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קִרְבָּן אֶלְסָף בֶּר־דְּעוּאֵל:

מח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לְבָנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישְׁמֵעַ
בֹּר־עֲמִיהוּד: מט קִרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת

קריאת התורה

לְחַטָּאת: עַד וְלַזְבַּח הַשְּׁלָמִים בְּקָרְבָּן שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמוֹשָׁה עֲתִידִים חֲמוֹשָׁה כְּבָשִׂים בְּגִי-שֵׁנָה חֲמוֹשָׁה
זֶה קָרְבָּן אַחֲרֵי-כֵן בְּיָמֵי עֵשָׂר יוֹם נָשִׂיא לְבָנֵי אִשָּׁר
פְּגַעֲיָאֵל בּוֹרְעֵכְרוֹ: עַד קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת-כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזֶּרֶק אַחַד לְכֶסֶף שִׁבְעִים
שָׁקֶל בְּשָׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֵלֶת
בְּלוּלָה בְשֶׁמֶן לְמִנְחָה: עַד כִּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב
מִלֵּאָה קִטְרֶת: עַד פֶּר אֶחָד בּוֹרְבָקֹר אֵיל אַחַד
כְּבִשֵׁי-אֶחָד בּוֹר־שֵׁנָתוֹ לְעֹלָה: עַד שְׁעִיר־עִזִּים אַחַד
לְחַטָּאת: עַד וְלַזְבַּח הַשְּׁלָמִים בְּקָרְבָּן שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמוֹשָׁה עֲתִידִים חֲמוֹשָׁה כְּבָשִׂים בְּגִי-שֵׁנָה חֲמוֹשָׁה
זֶה קָרְבָּן פְּגַעֲיָאֵל בּוֹרְעֵכְרוֹ:
עַד בְּיוֹם שְׁנַיִם עֲשָׂר יוֹם נָשִׂיא לְבָנֵי נַפְתָּלִי
אַחֲרֵיעַ בּוֹרְעִינּוֹ: עַד קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת-כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזֶּרֶק אַחַד לְכֶסֶף שִׁבְעִים
שָׁקֶל בְּשָׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֵלֶת
בְּלוּלָה בְשֶׁמֶן לְמִנְחָה: פַּ כִּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב
מִלֵּאָה קִטְרֶת: פַּ פֶּר אֶחָד בּוֹרְבָקֹר אֵיל אַחַד
כְּבִשֵׁי-אֶחָד בּוֹר־שֵׁנָתוֹ לְעֹלָה: פַּב שְׁעִיר־עִזִּים אַחַד
לְחַטָּאת: פַּג וְלַזְבַּח הַשְּׁלָמִים בְּקָרְבָּן שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמוֹשָׁה עֲתִידִים חֲמוֹשָׁה כְּבָשִׂים בְּגִי-שֵׁנָה
חֲמוֹשָׁה זֶה קָרְבָּן אַחֲרֵיעַ בּוֹרְעִינּוֹ:
פַּד זֹאת | הַנִּבְּת הַמְּזֻבַּח בְּיוֹם הַמִּשְׁחָ אֹתוֹ מֵאֵת
נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל קַעֲרַת כֶּסֶף שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מִזֶּרֶק־

הַיּוֹם הַעֲמִידוֹ וְלֹא פָּרְקוּ, לְכֹף נֶאֱמַר בְּיוֹם פְּלוֹת מִשָּׁה
לְהִקִּים, אוֹתוֹ הַיּוֹם פְּלוֹ הַקְּמוֹתָיו וְרֹאשׁ חֲדָשׁ נִסְן
הִזְיָה, בְּשָׁנֵי נִשְׁרָפָה הַפָּרָה, בְּשִׁלְשֵׁי הַיּוֹם הַזֶּה
רֹאשׁוֹנָה, וּבִשְׁבִיעֵי גִלְחָו: (ב) הֵם נְשִׂיאֵי הַמִּטָּה -
שֶׁהָיוּ שׁוֹטְרִים עֲלֵיהֶם בְּמִצְרַיִם וְהָיוּ מִפִּים עֲלֵיהֶם,
שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת ה', יד) וַיִּכְפוּ שׁוֹטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו': הֵם
הַעֲוֹמְדִים עַל הַפְּקוּדִים - שֶׁעָמְדוּ עִם מִשָּׁה וְאֶהְרֹן
כְּשֶׁמָּנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּמִדְבָר א', ד) וְאַתְּכֶם יִהְיוּ
וְגו': (ג) שֵׁשׁ עֲגֻלַת צָב - אֵין צָב אֲלֵא מַחְפָּסִים וְכֵן
(ישעיהו טו, כ) בְּצַבִּים וּבְכַרְדִּים, עֲגֻלוֹת מְכֻסּוֹת קְרוּיוֹת
צָבִים: וַיִּקְרִיבוּ אוֹתָם לְפָנֵי הַמִּשְׁפָּן - שֶׁלֹּא קָבַל מִשָּׁה
מִיָּדָם עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַמְּקוֹם. אֲמַר רַבִּי נִתָּן מֵה
רְאוּ הַנְּשִׂיאִים לְהַתְּנֵב כָּאֵן בְּתַחֲלָה, וּבְמִלְאֶת

לְחַטָּאת: עַד וְלַזְבַּח הַשְּׁלָמִים בְּקָרְבָּן שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמוֹשָׁה עֲתִידִים חֲמוֹשָׁה כְּבָשִׂים בְּגִי-שֵׁנָה חֲמוֹשָׁה
זֶה קָרְבָּן אַחֲרֵי-כֵן בְּיָמֵי עֵשָׂר יוֹם נָשִׂיא לְבָנֵי אִשָּׁר
פְּגַעֲיָאֵל בּוֹרְעֵכְרוֹ: עַד קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת-כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזֶּרֶק אַחַד לְכֶסֶף שִׁבְעִים
שָׁקֶל בְּשָׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֵלֶת
בְּלוּלָה בְשֶׁמֶן לְמִנְחָה: עַד כִּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב
מִלֵּאָה קִטְרֶת: עַד פֶּר אֶחָד בּוֹרְבָקֹר אֵיל אַחַד
כְּבִשֵׁי-אֶחָד בּוֹר־שֵׁנָתוֹ לְעֹלָה: עַד שְׁעִיר־עִזִּים אַחַד
לְחַטָּאת: עַד וְלַזְבַּח הַשְּׁלָמִים בְּקָרְבָּן שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמוֹשָׁה עֲתִידִים חֲמוֹשָׁה כְּבָשִׂים בְּגִי-שֵׁנָה חֲמוֹשָׁה
זֶה קָרְבָּן פְּגַעֲיָאֵל בּוֹרְעֵכְרוֹ:
עַד בְּיוֹם שְׁנַיִם עֲשָׂר יוֹם נָשִׂיא לְבָנֵי נַפְתָּלִי
אַחֲרֵיעַ בּוֹרְעִינּוֹ: עַד קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת-כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזֶּרֶק אַחַד לְכֶסֶף שִׁבְעִים
שָׁקֶל בְּשָׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֵלֶת
בְּלוּלָה בְשֶׁמֶן לְמִנְחָה: פַּ כִּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב
מִלֵּאָה קִטְרֶת: פַּ פֶּר אֶחָד בּוֹרְבָקֹר אֵיל אַחַד
כְּבִשֵׁי-אֶחָד בּוֹר־שֵׁנָתוֹ לְעֹלָה: פַּב שְׁעִיר־עִזִּים אַחַד
לְחַטָּאת: פַּג וְלַזְבַּח הַשְּׁלָמִים בְּקָרְבָּן שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמוֹשָׁה עֲתִידִים חֲמוֹשָׁה כְּבָשִׂים בְּגִי-שֵׁנָה
חֲמוֹשָׁה זֶה קָרְבָּן אַחֲרֵיעַ בּוֹרְעִינּוֹ:
פַּד זֹאת | הַנִּבְּת הַמְּזֻבַּח בְּיוֹם הַמִּשְׁחָ אֹתוֹ מֵאֵת
נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל קַעֲרַת כֶּסֶף שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מִזֶּרֶק־

רְשִׁי - (א) וַיְהִי בְּיוֹם פְּלוֹת מִשָּׁה - פְּלוֹת כְּתִיב, יוֹם
הַקָּמַת הַמִּשְׁפָּן הָיוּ יִשְׂרָאֵל כְּכֹלָה הַנִּכְנָסוֹת לְחַפָּה:
פְּלוֹת מִשָּׁה - בְּצִלְאֵל וְאַהֲלִיאָב וְכָל חֲכָם לֵב עָשׂוּ אֶת
הַמִּשְׁפָּן, וְתֵלָאוּ הַכְּתוּב בְּמִשָּׁה, לְפִי שֶׁמִּסֵּר נִפְשׁוֹ עֲלָיו
לְרֹאוֹת תְּכֵנִית כָּל דָּבָר וְדָבָר כְּמוֹ שֶׁהִרְאָהוּ בְּהַר
לְהוֹרוֹת לְעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה, וְלֹא טָעָה בְּתֵכֵנִית אַחַת וְכֵן
מְצִינּוּ בְּדוֹד לְפִי שֶׁמִּסֵּר נִפְשׁוֹ עַל בְּנֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ,
שֶׁנֶּאֱמַר זָכַר ה' לְדוֹד אֶת כָּל עֲנוֹתָיו אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לֵה'
וְגו' (תהלים קלב, א - ב), לְפִיכֹף נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר
רָאָה בֵּיתְךָ דָּוִד (מלכים א' יב, טז): בְּיוֹם פְּלוֹת מִשָּׁה
לְהִקִּים - וְלֹא נֶאֱמַר בְּיוֹם הַקִּים, מְלֻמַּד שֶׁכָּל שְׁבַעֲת
יְמֵי הַמְּלוּאִים הִזְיָה מִשָּׁה מְעַמִּידוֹ וּמְפָרְקוֹ וּבְאוֹתוֹ

קריאת התורה

קצרת כסף - מגנן אותיותיו בגימטריה תתק"ל כנגד שנותיו של אדם הראשון: **שלושים ומאה משקלה** - על שם ששקעהמיד תולדות לקיום העולם, בן מאה ושלשים שנה היה, שנאמר (בראשית ה, ג) ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו וגו': **מזרק אחד כסף** - בגימטריה תתק"כ, על שם נח שקעהמיד תולדות בן ת"ק שנה. ועל שם עשרים שנה שנגזרה גזרת המבול קדם תולדותיו, כמו שפרשתי אצל (בראשית ו, ג) והיו ימיו מאה ועשרים שנה, לפיכך נאמר מזרק אחד כסף ולא נאמר מזרק כסף אחד, כמו שנאמר בקערה, לומר שאף אותיות של אחד מצטרפות למגנן: **שבעים שקל** - כנגד שבעים אמות שיצאו מבניו: **(כ) פך אמת** - כנגד התורה שנתנה מידו של הקדוש ברוך הוא: **עשרה זקב** - כנגד עשרת הדברות: **מלאה קטרת** - גימטריה של קטרת תרנג"ג מצות, ובלבד שמתחליף קו"ף בדל"ת על ידי א"ת ב"ש ג"ר ד"ק: **(כא) פך אחד** - כנגד אברהם, שנאמר בו (בראשית יח, ז) ויקח בן בקר: **איל אחד** - כנגד יצחק (שם כב, יג) ויקח את האיל וגו': **כבש אחד** - כנגד יעקב (שם ל, מ) והקשבים הפריד יעקב: **(כב) שעיר עזים** - לכפר על מכירת יוסף, שנאמר בו (שם לו, לא) וישחטו שעיר עזים: **(כג) ולזבח השלמים בקר שנים** - כנגד משה ואהרן, שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים: **אילים עתידים כבשים** - שלשה מינים כנגד פהנים ולוים וישראלים, וכנגד תורה נביאים וכתובים. שלש חמשיית כנגד חמשה חומשין, וחמשת הדברות הפתובין על לוח אחד, וחמשה הפתובין על השני. עד כאן מיסודו של רבי משה הדרשן:

(כד) ביום השלישי נשיא וגו' - ביום השלישי היה נשיא המקריב לבני ויבולן, וכן פלם, אבל בנתנאל שנאמר בו הקריב נתנאל, נופל אחריו הלשון לומר נשיא יששכר, לפי שכבר הזכיר שמו והקריבתו, ובשאר שלא נאמר בהן הקריב, נופל עליהן לשון זה נשיא לבני פלוני, אותו היום היה הנשיא המקריב לשבט פלוני:

(פד) ביום המשח אותו - בו ביום שנמשח הקריב, ומה אני מקים אחרי המשח, שנמשח תחלה ואחר כך הקריב. או אחרי המשח לאחר זמן, ולא בא ללמד ביום המשח אלא לומר שנמשח ביום, כשהוא אומר (ויקרא ז, לו) ביום משחו אותו, למדנו שנמשח ביום, ומה תלמוד לומר ביום המשח אותו, ביום שנמשח הקריב: **קצרת כסף שתיים עשרה** - הם הם שהתנדבו ולא ארע בהם פסול: **(פה) שלושים ומאה הקערה**

המשכן לא התנדבו תחלה, אלא כך אמרו הנשיאים והתנדבו צבור מה שיתנדבו, ומה שמסתרין אנו משלימין, פינן שראו שהשלימו צבור את הכל, שנאמר (שמות לו, ז) והמלאכה היתה דים, אמרו מעתה מה לנו לעשות, הביאו את אבני השוהם והמלוואים לאפוד ולחשן, לכך התנדבו כאן תחלה: **(ז) כפי צבודתם** - שהיה משא בני גרשון קל משל מררי, שהיו נושאים הקרשים והעמודים והאזנים: **(ט) פי עבדת הקדש עליהם** - משא דבר הקדשה הארון והשלחן וגו', לפיכך בפתח ישאו: **(י) ויקריבו הנשיאים את חנפת המזבח** - לאחר שהתנדבו העגלות והבקר לשאת המשכן, נשאם לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו: **ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח** - כי לא קבל משה מידם עד שנאמר לו מפי הגבורה: **(יא) יקריבו את קרבנם לחנפת המזבח** - ועדין לא היה יודע משה האידן יקריבו, אם כסדר תולדותם, אם כסדר המסעות, עד שנאמר לו מפי הקדוש ברוך הוא יקריבו למסעות, איש יומו:

(יב) ביום הראשון - אותו היום נטל עשר עטרות, ראשון למעשה בראשית, ראשון לנשיאים וכו', כדאיחא בסדר עולם: **למטה יהודה** - יחסו הפתוב על שבטו, ולא שגכה משבטו והקריב. או אינו אמר למטה יהודה אלא שגכה משבטו והביא, תלמוד לומר זה קרבן נחשון, משלו הביא: **(יג) שניהם מלאים סלת** - למנחת נדבה: **(יד) עשרה זקב** - כתרנומו, משקל עשר שקלי הקדש היה בה: **מלאה קטרת** - לא מצינו קטרת ליחיד ולא על מזבח החיצון אלא זו בלבד, והוראת שעה היתה: **(טו) פך אחד** - מיחד שבעדרו: **(טז) שעיר עזים אחד לחטאת** - לכפר על קבר התהום וטמאת ספק:

(יז) יח) יט) הקריב נתנאל בן צוער. הקרב את קרבנו - מה תלמוד לומר הקריב בשבטו של יששכר, מה שלא נאמר בכל השבטים, לפי שבא ראובן וערער ואמר די שקדמני יהודה אחי, אקריב אני אחריו, אמר לו משה, מפי הגבורה נאמר לי שיקריבו כסדר מסען לדגליהם. לכך אמר הקרב את קרבנו, והוא חסר יו"ד, שהוא משמע הקרב, לשון צווי, שמפי הגבורה נצטוה הקרב. ומהו הקריב הקרב שני פעמים, שבשביל שני דברים זכה להקריב שני לשבטים, אחת שהיו יודעים בתורה, שנאמר (ד"ה א' יב, לג) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו. וביסודו של רבי משה הדרשן מצאתי, אמר רבי פנחס בן יאיר, נתנאל בן צוער השיאן עצה זו:

קריאת התורה

משלָהם, שאִתָּה מְדַלֵּק וּמְטִיב אֶת הַנְּרוֹת: **בְּהַעֲלֹתְךָ** - על שם שֶׁהֵלֵךְ עוֹלָה, כְּתוּב בְּהַדְּלֵקְתָּ לְשׁוֹן עֲלִיָּה, שְׂצִירְךָ הַדְּלִיק עַד שֶׁתֵּהָא שְׁלֵהֶבֶת עוֹלָה מֵאֲלִיָּה. וְעוֹד דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, מִכָּאן שֶׁמְעַלָּה הִתְּה לִפְנֵי הַמְּנוֹרָה שְׁעֲלִיָּה הַכֹּהֵן עוֹמֵד וּמְטִיב: **אֵל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה** - אֵל מוֹל נֵר אֲמַצְעֵי שְׂאִינוּ בְּקַנְיִם, אֲלֵא בְּגוֹף שֶׁל מְנוֹרָה: **זָאִירוּ שְׂבַעַת הַנְּרוֹת** - שֶׁשָּׁה שְׁעַל שֶׁשֶׁת הַקְּנִיִּים, שֶׁלֶּשָׁה הַמְּזוֹרְחִיִּים פּוֹנִיִּם לְמוֹל הָאֲמַצְעֵי, הַפְּתִילוֹת שְׂבִיבָה, וְכֵן שֶׁלֶּשָׁה הַמְּצַרְבִּיִּים רִאשֵׁי הַפְּתִילוֹת לְמוֹל הָאֲמַצְעֵי. וְלָמָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ לְאוֹרָה הוּא צִרְיָךְ: **(ג) וַיַּעַשׂ כֵּן אֱהָרֹן** - לְהַגִּיד שֶׁכָּחוּ שֶׁל אֱהָרֹן שֶׁלֹּא שָׁנָה: **(ד) וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה** - שֶׁהָרָאָהּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאֲצָבַע לִפְנֵי שְׁנֹתֶקְשָׁה בָּהּ, לְכַף נֶאֱמַר וְזֶה: **מִקְשָׁה** - בְּטַדִּי"ץ בְּלַע"ז [עֲשׂוּי בְּהַפְּאָה] לְשׁוֹן דָּא לְדָא נִקְשָׁן (דְּנִיאל ה. ו). עֲשֵׂת שֶׁל כְּפַר זָהָב הִתְּה, וּמְקִישׁ בְּקוֹרְנָס וְחוֹתָף בְּכַשִּׁיל לְפֶשֶׁט אֲבָרִיָּה כְּתוּבָה, וְלֹא נַעֲשִׂית אֲבָרִים אֲבָרִים עַל יָדֵי חַבּוּר: **עַד יָרְכָה עַד פְּרָחָה** - יָרְכָה הִיא הַשִּׂידָה שְׁעַל הַרְגָּלִים, חֲלוּל כְּדָרְךָ מְנוֹרוֹת כְּסָף שֶׁלִּפְנֵי הַשָּׂרִים: **עַד יָרְכָה עַד פְּרָחָה** - כְּלוֹמַר גּוֹפָה שֶׁל מְנוֹרָה כְּלָה וְכָל הַתְּלוּי בָּהּ: **עַד יָרְכָה** - שֶׁהוּא אֲבָר גְּדוֹל: **עַד פְּרָחָה** - שֶׁהוּא מַעֲשֵׂה דֵק שְׂבִיבָה הַפֵּל מִקְשָׁה. וְדָרְךָ עַד לְשִׁמֵּשׁ בְּלִשׁוֹן זֶה, כְּמוֹ (שׁוֹפְטִים טו, ה) מְגַדִּישׁ וְעַד קָמָה וְעַד כְּרָם זֵית: **כִּפְרָאָה אֲשֶׁר הָרָאָה וְגו'** - כְּתַבְנִית אֲשֶׁר הָרָאָהּ בְּהָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שׁוֹמֵר כה, מ) וְרָאָה וְעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם וְגו': **כֵּן עֲשֵׂה אֶת הַמְּנוֹרָה** - מִי שֶׁעֲשָׂאָהּ. וּמְדַרְשׁ אַגְדָּה עַל דְּבֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נַעֲשִׂית מֵאֲלִיָּה:

הַאֲחַת וְגו' - מֵה תִּלְמוּד לומר, לִפְנֵי שֶׁנֶּאֱמַר שְׁלִשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ, וְלֹא פָּרַשׁ בְּאִיזוֹ שְׁקָל, לְכַף חֲזוּר וּשְׁנֵאָה כָּאן, וְכָלֵל בְּכֵלֵן כֹּל כְּסָף הַכֵּלִים בְּשִׁקָּל הַקְּדוֹשׁ: **כֹּל כְּסָף הַכֵּלִים וְגו'** - לְמַדְרָךְ שֶׁהָיוּ כְּלֵי הַמְּקַדָּשׁ מְכֻוּנִים בְּמִשְׁקָלָן, שׁוֹקֵלֵן אֶחָד וְשׁוֹקֵלֵן כֹּלֵן כְּאֶחָד, לֹא רַבָּה וְלֹא מַעֲט: **(פ) כְּפֹת זָהָב שְׁתִּים עֶשְׂרֵה** - לָמָּה נֶאֱמַר, לִפְנֵי שֶׁנֶּאֱמַר כֶּף אַחַת עֶשְׂרֵה זָהָב, הִיא שֶׁל זָהָב, וּמִשְׁקָלָהּ עֶשְׂרֵה שְׁקָלִים שֶׁל כְּסָף, אוֹ אִינוּ אֲלֵא כֶּף אַחַת שֶׁל כְּסָף וּמִשְׁקָלָהּ עֶשְׂרֵה שְׁקָלֵי זָהָב, וּשְׁקָלֵי זָהָב אֵין מִשְׁקָלָם שׁוֹה לְשֶׁל כְּסָף, תִּלְמוּד לומר כְּפֹת זָהָב, שֶׁל זָהָב הָיוּ: **(פס) וּכְבֹא מִשָּׁה** - שְׁנֵי כְּתוּבִים הַמְּכַחֲשִׁים זֶה אֶת זֶה, בָּא שְׁלִישִׁי וְהַכְּרִיעַ בִּינֵיהֶם. כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר (ויקרא א, א) וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד, וְהוּא חוּץ לְפָרְחָת, וְכְתוּב אֶחָד אוֹמֵר (שׁוֹמֵר כה, כב) וַיְדַבְּרָתִי אִתָּךְ מֵעַל הַכְּפֹרֶת, בָּא זֶה וְהַכְּרִיעַ בִּינֵיהֶם, מִשָּׁה בָּא אֵל אֵהָל מוֹעֵד וְשֵׁם שׁוֹמֵעַ אֶת הַקּוֹל הַבָּא מֵעַל הַכְּפֹרֶת: **מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים** - הַקּוֹל יוֹצֵא מִן הַשָּׁמַיִם לְבֵין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים וּמִשָּׁם יֵצֵא לְאֵהָל מוֹעֵד: **וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל** - יָכוֹל קוֹל נְמוּף, תִּלְמוּד לומר אֶת הַקּוֹל, הוּא הַקּוֹל שֶׁנֶּדְבַר עִמּוֹ בְּסִינַי, וּכְשֶׁמִּגִּיעַ לְפֶתַח הַיָּה נִפְסַק, וְלֹא הָיָה יוֹצֵא חוּץ לְאֵהָל: **מְדַבֵּר** - כְּמוֹ מִתְּדַבֵּר, כְּבוֹדוֹ שֶׁל מַעֲלָה לומר כֵּן, מְדַבֵּר בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וּמִשָּׁה שׁוֹמֵעַ מֵאֵלָיו: **וַיְדַבֵּר אֵלָיו** - לְמַעַט אֶת אֱהָרֹן מִן הַדְּבָרוֹת:

(ב) בְּהַעֲלֹתְךָ - לָמָּה נִסְמְכָה פִּרְשֵׁת הַמְּנוֹרָה לְפָרְשֵׁת הַנְּשִׂיאִים, לִפְנֵי שֶׁכְּשֶׁרָאָה אֱהָרֹן חֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים חֲלָשָׁה דַּעְתּוֹ, שֶׁלֹּא הָיָה עִמָּהֶם בְּחֻנְפָּה, לֹא הוּא וְלֹא שְׂבָטוֹ, אֲמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא תִּיָּד, שֶׁלְךָ גְּדוּלָּה

הַפְּטָרָה

ב וַיֵּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי־שֹׁטָן יִגְעַר יְהוָה בְּהַשְׁטָן וַיִּגְעַר יְהוָה בְּהַשְׁטָן בִּירוּשָׁלַיִם הַלְוֹא זֶה אוֹד מִצָּל מֵאִשׁ: ג וַיְהוֹשִׁיעַ הָיָה לְבָשׁ הַבְּגָדִים צוֹאִים וְעַמֵּד לִפְנֵי הַמְּלָאָה: ד וַיַּעַן וַיֵּאמֶר אֱלֹהֵי־הַעֲמֻדִים לִפְנֵי לְאִמֹר הִסִּירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעַלְיוֹ וַיֵּאמֶר אֵלָיו רֵאָה הַעֲבֵרְתִּי מֵעַלְיָה עוֹנָה וְהִלְבַּשׁ אֶתְךָ מִחֲלָצוֹת: ה וַיֵּאמֶר יִשְׁיִמוּ צְנִיף טְהוֹר עַל־רִאשׁוֹ וַיִּשְׁיִמוּ הַצְּנִיף הַטְּהוֹר עַל־רִאשׁוֹ וַיְלַבְּשׁוּהוּ בְּגָדִים וּמִלְאָה יְהוָה עֲמֵד: ו וַיַּעַד מִלְאָה יְהוָה

זכריה פרק ב' רנ"י וְשִׁמְחֵי בְּתַצִּיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹכְךָ נֹאסִי־יְהוָה: ט וְנִלְוֹו גוֹלִים רַבִּים אֱלֹהֵי־יְהוָה בְּיוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעַם וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹכְךָ וַיִּדְעַת כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלַחְנִי אֵלָיְךָ: טו וְנִחַל יְהוָה אֶת־יְהוָה וְחָלְקוּ עַל אֲדָמַת הַקְּדוֹשׁ וּבַחֲרָ עוֹד בִּירוּשָׁלַיִם: יז הִם כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי גֵעוֹר מִמְּעוֹן קִדְּשׁוֹ:

פרק ג' א וַיִּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשִׁיעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֲמֵד לִפְנֵי מִלְאָה יְהוָה וְהַשְׁטָן עֲמֵד עַל־יְמִינִי לְשֹׁטָנוֹ:

אֲדַגֵּי: וַיֵּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֵלֶיךָ
 זָרְבַבְל לֵאמֹר לֹא בְחַיִּל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי
 אֲמַר יְהוָה צְבָאוֹת: מִי־אַתָּה הִרְרֵהְגֹדֹל לִפְנֵי
 זָרְבַבְל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֲבָן הַרְאֵשָׁה
 תְּשַׁלְּאוֹת חֹן חֹן לָהּ:

ע"כ הפטרה, הקטע הבא הוא המשך הנבואה

ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ט יְדֵי זָרְבַבְל יִסְדּוּ
 הַבַּיִת הַזֶּה וַיְדִי תִבְצָעֶנָּה וַיִּדְעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת
 שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם: י כִּי מִי בֹא לְיוֹם קִטְנוֹת וְשִׁמְחוּ
 וּרְאוּ אֶת־הָאֲבָן הַבְּדִיל בְּיַד זָרְבַבְל שְׂבַע־הָאֵלֶּה
 עֵינֵי יְהוָה הִמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־הָאָרֶץ: יא וַאֲנִי
 וַאֲמַר אֵלָיו מִה־שָׁנִי הַזֵּיתִים הָאֵלֶּה עַל־יָמִין
 הַמְּנוּרָה וְעַל־שְׂמֹאלֶהָ: יב וַאֲנִי שְׁנֵית וַאֲמַר
 אֵלָיו מִה־שְׁנֵי שְׂבָלֵי הַזֵּיתִים אֲשֶׁר בְּיַד שְׂנֵי
 צַנְתְּרוֹת הַזֵּהָב הַמְּרִיקִים מְעַלְיָהֶם הַזֵּהָב:
 יג וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר הֲלוֹא יָדַעְתָּ מִה־אֵלֶּה וַאֲמַר
 לֹא אֲדַגֵּי: יד וַיֹּאמֶר אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי־הַיְצְהָר
 הַעֲמֻדִים עַל־אֲדָוֶן פְּלֵה־הָאָרֶץ:

חליפות בגדים נאים כלומר זכיות, אכל לפי שדמה
 העון לבגדים צואים, דמה הזכיות למחלצות בגדים
 נאים ולבנים: (ה) ואמר - אני זכריה: ישימו צניף
 טהור וגוי' - בקשתי רחמים עליו: (ו) ויעד - לשון
 התראה כמו (דברים לא) ואעידה כם את השמים וגו':
 (ז) אם בדרך תלך - וגם אני זאת אעשה לך: אמה
 תדין את ביתי - תפשוט ותהייה פקיד על בית מקדשי:
 ונתתי לך מהלכים - כתרגומו ובאחיות מיתניא
 אחינה, ואתן לך רגלין דמהלכין בין שרפיא האלין.
 ולפי פשוטו מבשרו על בניו שיזכו לעתיד: העומדים
 - שרפים ומלאכי השרת שאין להם ישיבה: (ח) אמה
 ורעיף - חנניה מישאל ועזריה היו: אנשי מופת -
 גברין פשרין למעבד להון נסיון, שאף להם נעשה גם:
 פי הנני מביא את עבדי צמח - כי עתה זרובבל פחת
 יהודה קטן בחצר המלך, אני מצמיח לו גדלה, ושם
 נתתיו לחן בעיני המלך למלאות שאלתו בבנין הבית
 והעיר, כמו שפירש בעזרא דברי נחמיה בן חכליה,

ביהושע לאמר: ז פה אמר יהוה צבאות אם-
 בדרך תלך ואם את משמרת תשמר וגם-
 אתה תדין את ביתי וגם תשמר את החצרי
 ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה: ח שמע-
 נא יהושע | הכהן הגדול אתה ורעיף הישבים
 לפניך כי אנשי מופת המה כיהנני מביא את-
 עבדי צמח: ט כי | הנה האבן אשר נתתי לפני
 יהושע על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח
 פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את עון הארץ-
 ההיא ביום אחד: י ביום ההוא נאם יהוה צבאות
 תקראו איש לרעהו אל תפחת גפן ואל תפחת
 תאנה:

פרק ד א וישב המלאך הדבר כי ויעירני כאיש
 אשר יעור משנתו: ב ויאמר אלי מה אתה ראה
 ויאמר (ואמר) ראיתי | והנה מגורת זהב פלה
 וגלה על ראשהו ושבעה גרתייה עליה שבעה
 ושבעה מוצקות לגרות אשר על ראשה:
 ג ושנים זיתים עליה אחד מימין הגלה ואחד
 על שמאלה: ד ואני ואמר אליה המלאך הדבר כי
 לאמר מה אלה אדני: ה ויען המלאך הדבר כי
 ויאמר אלי הלא ידעת מה יהיה אלה ויאמר לא

רשיי - (טו) ונלוו - ונתחברו: (טז) ונחל ה' את יהודה
 - לנחלתו ולחלקו: (יז) הס כל בשר - כל שאר
 האמות: פי נעור - לשון הערה והקצה: פרק ג (א)
 לשטנו - להשטינו על שהיו בניו נשואות נשים
 נכריות, כמו שכתב בספר עזרא וימצא מבני הכהנים
 אשר השיבו נשים נכריות מבני יהושע בן יהוצבק:
 (ב) יגער ה' בך השטן - יגער הקדוש ברוך הוא בך
 אמה השטן, וחוזר ואמר ויגער ה' בך הוא הבוחר
 בירושלים, שלא תפגס לפניו לקטרג על הצדיק הנה,
 הלא ראוי הוא וזכה לך שהוצל מאש השרפה: הלא
 זה אוד מצל מאש - מפרש באגדת חלק (דף צג)
 שהשילף עם אחאב בן קוליה וחרבו לאור: (ג) לבוש
 בגדים צואים - כתרגומו הווי ליה בנין דנסבין להון
 נשין דלא פשרין לכהונתא, והיה נענש על שלא
 מחה בידם: (ד) הסירו הבגדים הצואים מעליו -
 יבדילו בניו את נשותיהם וימחלו לו: מחלצות -

ביתי: **כי אם ברוחי** - אני אתן רוחי על דרוש, ויניח לכם (ס"א ויצוה לכם) לבנות ולעשות כל צרכי יציאת הבנין משלו, ולעזר אתכם בחטין ויין ושמן ועצים, כמו שמפרש בעזרא, ולא תצטרכו לעזרת אדם: (ו) **מי אתה הר הגדול** - שרי עבר הנקר תחני פחת עבר נהרא ושתר בוזני וכנותהון, שבטלתם המלאכה עד פה, מעתה תהיו לפני זרובבל מישור, אין לכם שררה ויגדלה עוד עליו: **והוציא את האבן הראשה** - האדריכל יקח את אבן הבדיל בידו להיות אדריכל בראש הבונים, והם יבנו הכל כפי דבריו אשר יצוה, בבנין נאה ומפאר: **תשואות חן חן** - יהיה לה לאותה האבן, שהכל יאמרו מה נאה בנין זה העשוי על ידי אבן המשקלת הזאת. תשואות חן כמו תשואות נוי, כמו תשואות מלאה עיר הומיה (ישעיה כב), קול שאון (שם טו), כלם לשון השמעת קול הם:

(ט) **ידי זרובבל יסודו הבית הזה** - מתחלה ועד סוף בימי כורש הראשון: **וידי תבצענה** - אותו עתה. תבצענה לשון גמר הוא, כמו (ישעיה י) כי תבצע ה' כל מעשהו: (י) **כי מי בז ליום** - שיוסד הבית אשר הקטן בעיניהם כמו שנאמר (בעזרא א) רבים מהפנהים אשר ראו הבית הראשון ביסודו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול, ובנבואת חגי (ב) הלא כמהו כאן בעיניכם, ישמחו עתה כשיראו את האבן הבדיל התלויה בחוט המשקלת, אשר ביד אדריכל ראש הבונים, שמכונן בה ראש הפנה, וזו תהיה ביד זרובבל: **שבועה אלה** - על אחד שבועה בייסוד הראשון שבימי כורש, וכן תרגם יונתן שבועה נדבכין פאלין: **עיני ה' המה משוטטים** - ולו נראה לעשות פן, והוא ראה את זרובבל זה הגון לדבר: (יא) **מה שני הגיתים** - מה רמו הם, ומה רמו שני שבלי גיתים טרוק"א בלע"ז, קבוצות גיתים בענף קצין שבלת: (יב) **אשר ביד שני צנתרות** - כלומר אצל שני הצנתרות, כמו ראו חלקת יואב אל ידי (שמואל ב יד): **המריקים מצליהם** - את השמן הזה הצלול וטוב להאיר פנהב, כמו (איוב לו) מצפון זהב יאתה: (יד) **שני בני היצוקר** - קרן כהונה ומלכות הנמשחים בשמן המשתה: **העומדים על אדון כל הארץ** - לבקש מלפניו להחזיר את גדלתם: **שני בני היצוקר** - יצר טוב ויצר הרע מתהפך לטוב בזכות התורה:

והוא זרובבל כדאמרין בסנהדרין: (ט) **כי הנה האבן** - יסוד הבית אשר יסדתם בימי כורש ובטלו על ידכם, ואותו היסוד ועבי החומה היה מעט בעיניכם, כמו שמפרש בעזרא ובנבואת חגי: **על אבן אחת שבועה עינים** - סופו להרחיב על אחד שבועה, וכן תרגם יונתן על אבנא תדא שבועא עינין חזן לה. ולשון עינים לשון מראות. ולי נראה, שבועה עינים על שם עיני הקדוש ברוך הוא שבועינו ולבו להוסיף עליו על אחד שבועה, לפי שדוגמתו בנבואה זו, וראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבועה אלה עיני ה' המה משוטטים, אלא למד שנתן עיניו להרבות כבוד הבית בבנינו: **הנני מפתח פתוחה** - מתיר קשוריה, מפיר עצת האויבים אשר כתבו שטנה לבטל המלאכה: **ומשתי** - והסירותי: **ביום אחד** - לא ידעתי איזה יום, (תוספת, ביום אשר התחילו להוסיף על הבנין ימיש עון הארץ ותהיה ברכה בפרותיו, כי עכשו מארה כמו שנאמר בנבואת חגי):

פרק ד (ב) וגלה על ראשה - כמו (יהושע טו) גלות עליה, לשון מעיץ כמין ספל גדול עגול: **ושבועה גרותיה** - כמין בזיכין שנותנין השמן והפתילה לתוכה: **שבועה ושבעה מוצקות** - לכל גר וגר באין שבועה צנורות קטנים, שהשמן זב מן הגלה הרף אותן מוצקות לכל גר וגר: (ג) **ושנים גיתים עליה** - אצלה. שני אילנות שהגיתים גדלים בהם: **אחד מימין הגלה ואחד משמאלה וגו'** - וכאן לא פירש על שני צנורות זהב האמורות למטה בפרשה, והם כמין ערבות ועדשים של בית הבד שהם עומדים אצל הגיתים, והגיתים נחבטים מאליהם לתוף הצנתרות ומתחממות שם ככמעטן, ונעצרים שם בבית הבד, והשמן נופל לתוף הצנתרות, ומהצנתרות לתוף הגלה, ומהגלה אל המצקות, ומהמצקות אל הנרות. והמצקות והנרות ארבעים ותשע היו, רמו לאור שלעתיד לבא, אור החמה יהיה שבועתים כאור של שבועת גמים, ארבעים ותשע על אור של יום בראשית: (ד) **מה אלה אנני** - מה זה שהגיתים נמסקים מאליהם והשמן בא אל הנרות מאליו: (ו) **זה דבר ה' אל זרובבל** - זה סימן לך להבטיח את זרובבל, כשם שהגיתים והשמן הזה נגמר מאליו לכל דבריו, כן לא בחיל ולא בכח שבכם תעשו את בנין

שיר של יום לחגכה

תהלים פָּרָק ל

א מזמור שיר-חנכת הבית לדוד: ב ארוממך יהוה כי דליתני ולא-שמחת איבי לי: ג יהוה אלהי שועתי אליך ותרפאני: ד יהוה העלית מן שאול נפשי חיייתיני מיורדי (מירדי) בור: ה זמרו ליהוה חסידיו והודו לזכר קדשו: ו כי רגע | באפו חיים ברצונו בערב גליו בפי ולפקר רנה: ז ואני אמרתי בשלגי בל-אמוט לעולם:

ח יהוה ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל: ט אליך יהוה אקרא ואל-אדני אתחנן: י מה-בצע בדמי ברתתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך: יא שמע-יהוה וחנני יהוה היה-עזר לי: יב הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: יג למען | יזמרה כבוד ולא ידם יהוה אלהי לעולם אודה:

מדרש תהלים מזמור ל

דבר אחר מזמור שיר חנכת. מזמור על בית ראשון בימי שלמה. שיר על בנין בית שני בימי עזרא. ארוממך ה' כי דליתני מגלות בכל, כמה דאת אמר וגם דלה דלה לנו (שמות ב ט). ולא שמחת אויבי לי במדי ופרס. ה' אלהי שועתי אליך בגלות יון. ותרפאני על ידי חשמונאי ובניו. חיייתיני מירדי בור. שגזרו עלי כמה גזרות כדי להורידני לגיהנם. זמרו לה' חסידיו אלו בני מתתיהו. כי רגע באפו לפי שאין דעתו (פי' כעסו) של הקדוש ברוך הוא אלא רגע. חיים ברצונו לעולם וילעמי עלמאי. בערב גליו בפי זה מרדכי, כשאמרה גרש להמן יעשו עץ גבוה

חמשים אמה (אסתר ה יד), ולנו כל ישראל בכביה ויללה. ולפקר רנה ויתלו את הקמן על העץ (שם ז י), וכתוב ליהודים היתה אורה ושמחה (שם ח טז). ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם אמרה פנסת ישראל, כשהייתי בשלותי בארץ ישראל הייתי אומרת בל אמוט לעולם. ה' ברצונך, וכיון שחטאתי מד סלקת שכניתך ותייתי נבהל. אליך ה' אקרא מתוך הגלות, ואמרתי מה בצע בדמי. שמע ה' וחנני ואתה שלחת דברך הטוב, והפכת מספדי למחול בתחלה אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע לרבים (אסתר ד ג), ולבסוף שמחה ומשחה ויום טוב (שם ט יט). וכל כך למען יזמרה כבוד שחלקת מכבודך לישראל.

סדר הדלקת נר חנכה

”מעוז צור”

מעוז צור ישועתי לך נאה לשבח, תפון בית תפילתי ושם תודה נזבח, לעת תכין מטבח מצר המנבח, אז אגמר בשרי מזמור חנכת המזבח.

רעות שבעה נפשי בגון פחי פלה, חיי מררו בקושי בשעבוד מלכות עגלה, ובכדו הגדולה הוציא את הסגלה, חיל פרעה וכל זרעו ירדו כאבן במצולה.

דביר קדשו הביאני וגם שם לא שקטתי, ובא נוגש והגלני כי זרים עבדתי, ויין רעל מסכתי כמעט שעברתי, קץ בכל זרבל לקץ שבעים נושעתי.

פרת קומת ברוש בקש אגני בן המדתא, ונהייתה לו לפח ולמוקש וגאותו נשבתה, ראש ימיני נשאת ואויב שמו מחית, רב בניו וקניניו על העץ תלית.

יננים נקבצו עלי אזי בימי חשמנים, ופרצו חומות מגדלי וטמאו כל השמנים, ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים, בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים.

חשוף זרוע קדשך וקרב קץ הישועה, נקם נקמת דם עבדיך מאמה הרשעה, כי ארכה לנו הישועה. ואין קץ לימי הרעה, דחה אדמון בצל צלמון הקם לנו רועים שבעה:

ברכות ההדלקה

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו, וצונו להדליק נר חנכה:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, שעשה נסים לאבותינו, בימים ההם בזמן הזה:

ביום הראשון:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה:

”הנרות הללו”

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל המלחמות, שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה על ידי פהניך הקדושים. וכל שמונת ימי חנכה הנרות הללו קדש הם, ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד, כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסידך ועל נפלאותיך ועל ישועתך.

הנוסח דלקמן הוא נוסחת הרא"ש הטור והמהרש"ל (וקרוב לזה במסכת סופרים), ויש בו ל"ו תיבות מלבד המילים "הנרות הללו" ב' פעמים, כנגד ל"ו נרות של כל הימים.

הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות, שעשית לאבותינו על ידי פהניך הקדושים, וכל שמונת ימי חנכה הנרות הללו קדש, ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותם בלבד, כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסידך ועל ישועתך.

מקרא

נבואות בענין החשמונאים ומלכות יון

וזאת הברכה

רָאָה שְׁעֵתִידִין חֲשֻׁמוֹנָי וּבְנֵי לְהִלָּחֵם עִם הַיּוֹנִים וְהַתְּפִלָּל עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁהָיוּ מוֹעֲטִים י"ב בְּנֵי חֲשֻׁמוֹנָי וְאֶלְעָזָר כְּנָגֵד כַּמָּה רַבּוֹת, לְכַף נֹאמַר בְּרַף ה' חֵילוּ וּפְעַל יָדָיו תִּרְצָה: **וּמִשְׁנָאֵיו מִן יְקוּמוֹן - מְחִץ קָמְיוּ וּמִשְׁנָאֵיו מֵהִיּוֹת לָהֶם תְּקוּמָה:**

תְּרוּגוֹם הַמִּיקָס לְיוֹנָן - (יא) בְּרִיף י" נְכֹסֵי דְבֵית לֵוִי דִּבְרֵינָן מֵעֲשָׂרָא מִן מֵעֲשָׂרָא, וְקָרְבָן דְּדוֹי דְּאֵלֵיהּוּ כַּהֲנָא דְמִקְרַב בְּטוֹרָא פְּרָמְלָא תְּקַבֵּל בְּרַעְוָא, תְּבִיר חֲרָצָא דְאַחְטָב סְנָאֵיהּ, וּפּוֹרְקַת נְכֵי שְׁקָרָא דְקִימִין לְקוֹבְלֵיהּ, וְלֹא יְהִי לְסָנְאֵי דְיוֹחֲנָן פְּהֲנָא רַבָּא וְגַל לְמִיקוּם:

בברכת משה ללוי נאמר בסוף, מחץ מתנים קמיו וכו'. רש"י בפירוש ראשון מפרש, על המעוררים על הכהונה, וכן איתא בספרי. ופירוש שני מפרש רש"י על החשמונאים, וכן איתא במדרשים ובתרגום המיוחס ליונתן.

פָּרָק לָג ה' וְלִגְנֵי אֱמֹר תַּמְיָה וְאוּרִיָה לְאִישׁ חֲסִידָהּ אֲשֶׁר נִסְתָּו בְּמִסָּה תִרְיָבָהוּ עַל־מֵי מוֹרִיבָה: יֵא בְּרַף יְהוָה חֵילוּ וּפְעַל יָדָיו תִּרְצָה מוֹחֵץ מוֹתְנִים קָמְיוּ וּמִשְׁנָאֵיו מוֹדִיקוּמוֹן:

רש"י - (יא) מחץ מתנים קמיו - מחץ קמיו מפת מתנים, בענין שנגמר (תהלים ט, כד) ומתניהם תמיד המעד, ועל המעוררין על הכהונה אמר כן. דבר אחר

חגי פרק ב

הַפִּיִת הַזֶּה הָאֲחֵרוֹן מוֹדִיקָרָאוֹן אֱמֹר יְהוָה צְבָאוֹת וּבְמִקוֹם הַזֶּה אֲתֵן שְׁלוֹם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת:

נבואה זו, רש"י פירשה על מלחמת החשמונאים, שבעקבות כך העמים יכבדו את ביהמ"ק במתנותיהם. הרד"ק מפרש על זמן הורדוס, והמצודות מפרש על הבית השלישי לעתיד.

רש"י - (ו) עוד אחת מעט היא - משתכלה מלכות פרס זו המושלת עליכם, עוד אחת תקום למשל עליכם להצר לכם, מן מלכות יון, ומעט זה זמן ממשלתה: וְאֵנִי מְרַעֵשׂ - בְּנִסִּים הַנְּעֲשִׂים לְבְנֵי חֲשֻׁמוֹנָי: אֵת הַשָּׁמַיִם וְגו' - וְיָבִינוּ שֶׁשְׂכִינָתִי שׁוֹרָה בְּבֵית זֶה וְיָבִיאוּ תְּשׁוּבָת זֶהב וְכֶסֶף, פֶּאֶשֶׁר כְּתוּב בְּסֵפֶר יוֹסֵף בֶּן גּוֹרְיִין:

פָּרָק ב' וְכִי כֹה אֱמֹר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וְאֵנִי מוֹרַעֵשׂ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־הַיָּם וְאֶת־הַחֲרֻבָּה: וְהִרְעַשְׁתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וּבָאוּ חֲמוֹדֵת כָּל־הַגּוֹיִם וּמִלְּאֵתֵי אֶת־הַבָּיִת הַזֶּה כְּבוֹד אֱמֹר יְהוָה צְבָאוֹת: ה' לִי תִקְסֵף וְלִי תִהְיֶה נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: ט גְּדוֹל יְהוָה כְּבוֹד

זכריה פרק ט

לזמן המשיח, ומה שכתוב יון, הכוונה לגוג ומגוג שהם אחי יון.

פָּרָק ט ט גִּילִי מְאֹד בַּת־צִיּוֹן הִרְיַעֲלִי בַת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה מִלְכָּךְ יָבוֹא לָךְ צִדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרַכֵּב

נבואה זו נאמר בה, ועוררתי בניך ציון על בניך יון. רש"י מפרש את כל הפרשה על מלחמת החשמונאים וכן משמע בכמה מדרשים. חוץ משלשת הפסוקים הראשונים שנאמרו על המשיח. האבן עזרא מפרש גם פסוקים אלו על יהודה בן חשמונאי שהיה מלך. מאידך הרד"ק ע"פ התרגום מפרש את כל הפרשה

ג על־הרעים חרה אפי ועל־העתודים אפקוד כי פקד יהוה צבאות את־עדרו את־בית יהודה ושם אותם כסוס הודו במלחמה: ד ממנו פנה ממנו יתד ממנו קשת מלחמה ממנו יצא כל־נוגש יחדו: ה והיו כגברים בוסים בטיט חוצות במלחמה ונלחמו כי יהוה עמם והבישו רכבי סוסים: ו וגברתי | את־בית יהודה ואת־בית יוסף אושיע והושבותים כי רחמתיים והיו כאשר לא־זנחתים כי אני יהוה אלהיהם ואענם: ז והיו כגבור אפרים ושמה לבם כמו־זין ובניהם יראו ושמוחו יגל לבם ביהוה: ח אשרקה להם ואקבצם כי פדיתיים ורבו כמו רבו: ט ואזרעם בעמים ובמרחקים זכרוני וחיו את־בניהם ושבו: י והשבותים מארץ מצרים ומאשור אקבצם ואל־ארץ גלעד ולבנון אביאם ולא יפוצא להם: יא ועבר בים צרה והקה בים גלים והבישו כל מצולות יאר והורד גאון אשור ושבת מצרים סור: יב וגברתיים ביהוה ובשמו יתהלכו נאם יהוה:

(יג) כי דרכתי לי יהודה - סוף שבני יון יטלו המלוכה מיד מלכי פרס וירעו לם, ואני אדרף יהודה להיות לי כקשת מלחמה, וילחמו בינני בימי חשמונאים: קשת מלאתי אפרים - מקרא קצר הוא, כמו קשת מלאתי יד אפרים, כמו (מ"ב ט) ויהוא מלא ידו בקשת, אפרים יהיה לי כאשפה מלאה חצים: ועוררתי בניו ציון - על בני יון: (יד) וה' עליהם נראה - בספר יוסיפון מצינו, בעת ההיא נראה מופת לאנשי ירושלים: בשופר תקע - ירעם: בסערות תימן - לסער את אנשי תימן הם בני יון. ויש מרבותינו שפותרוהו על אדום לעתיד לבוא: (טו) ואכלו - שלל אויביהם: וכבשו - תחתיים אבני קלע, הם היננים שהם מלמדי קשת ולקלע באבן: וקמו כמו יין - המיון בקול ששון ושמחה, כמו שהומים שתווי יין: ומלאו - נפשותם כל טוב: פמזק - שמלא דם לפני המזבח: קוויות מזבח - שמנסכין שם יין ותיין צף עליו, כמו ששנינו במסכת ספח לשון שביעה לשון שכרות: (טז) כצאן עמו - כצאן שהסיע

על־חמור ועל־עיר בראתנות: י והכרתי־רכב מאפרים וסוס מירושלם ונכרתה קשת מלחמה ודבר שלום לגוים ומשלח מים עד־ים ומנהר עד־אפסיארץ: יא גם־את בדם־בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו: יב שובו לבצרון אסירי התקנה גם־היום מגיד משנה אשיב לך: יג כי־דלכתי לי יהודה קשת מלאתי אפרים ועוררתי בניו ציון על־בניה יון ושמתיך כחרב גבור: יד ויהוה עליהם יראה ויצא כברק חצו ואדני יהוה בשופר יתקע והלך בסערות תימן: טו יהוה צבאות יגן עליהם ואכלו וכבשו אבני־קלע ושתו המו כמו־זין ומלאו פמזק קוויות מזבח: טז והושיעם יהוה אלהיהם ביום ההוא כצאן עמו כי אבני־זר מתנוססות על־אדמתו: יז כי מה־טובו ומה־יפיו דגן בחורים ותירוש ינובב בתלות: פרק י א שאלו מיהוה מטר בעת מלקושי יהוה עשה חזיים ומטר־גשם יתן להם לאיש עשב בשדה: ב כי התרפים דברו־און והקוסמים חזו שקר וחלמות השוא ידברו הכל ינחמו על־כן נסעו כמו־צאן יענו כי־אין רעה:

רשי"י - (ט) הנה מלך יבוא לך - אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח, שנאמר בו ומשלח מים עד ים, ולא מצינו מושל לישראל פנה בימי בית שני: צדיק ונושע - בה: עני - ענותן: ורוכב על חמור - מדת ענה היא: ועל עיר - כמו ועירם עשרה (בראשית לב): (י) והכרתי רכב - שלא יהיו צריכין לה: ומשלח - וממשל שלו: מים ועד ים - מימא ועד מערבא לסוף העולם: ומנהר - פרת: (יא) גם את - תושעי עמו כמו שהוא צדיק ונושע, כי בדם בריתך הרי נבאתי לכם לעתיד, וגם עתה מגלות בכל שאתם עכשו בתוכה: בדם בריתך - בזכות דם הברית שנוזק עליכם בסיני, הנה דם הברית אשר פרת: שלחתי אסיריך - מן הגלות: (יב) שובו לבצרון - לכחכם ולכבודכם, אף על פי שאתם עתה ברשות מלכי פרס, אתם אסירי התקנה אשר קויתם לי עד הנה למלאות דברי לקח שבועים שנה: גם היום מגיד משנה אשיב לך - עוד היום אני מגיד לך בשורה שניה, לבד זו של בנין. ומה היא הגדה השניה שאני שב לשנות לכם:

במקום שגלו שם פתח ובחבור בימי סנחריב: והושבותים - כמו והושבותים לשון ישיבה: והיו כאשר לא זנחתים - כאלו לא זנחתים מעולם: (ח) אֲשֶׁר לָהֶם - פְּדֵרָךְ הַשּׁוֹרְקִים לְסִימָן אוֹת, לְבֹא אֵלָיו הַטּוֹעָה בְּדֶרֶךְ: וְאֶקְבָּצֵם - לַעֲת הַקֵּץ לַעֲתִיד: פִּי פְדִיתִים - כְּשֶׁאֶפְדֶּם: וְרָבוּ - בַּגּוֹלָה כְּמוֹ שֶׁרָבוּ בְּמִצְרַיִם: (ט) וְאָזְרַעֶם - תְּחִלָּה בְּעַמִּים, כְּאֵדָם הַזּוֹרֵעַ סָאָה לְהַכְנִיס כְּמָה כּוֹרִין: וְחִיו אֶת בְּנֵיהֶם - עַם בְּנֵיהֶם: (י) וּלְכַנּוֹן - זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם - וְלֹא יִסְפַּק לְהוֹן: (יא) וְעַבְרַת בָּיִם צָרָה - וְתַעֲבֹר צָרָה בְּצוֹר הַיּוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הַיָּם וְהוּא רֹאשׁ לְמַלְכוּת צוֹר: וְהַפָּה - הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר הוּא הַמַּפָּה, יִפָּה בָּיִם גְּלִים לְהַשְׁקִיעַ אֶת צוֹר: כָּל מְצוּלוֹת יָאֹר - הִיא מְצִרִים:

אֲבָן עֲזָרָא - (ט) גִּילִי - זֹאת תְּחִלַּת הַפְּרָשָׁה. וְהַמְּפָרְשִׁים הַתְּחִלְקוּ בָּהּ, יֵשׁ אוֹמְרִים פִּי זֶה הַמֶּלֶךְ הוּא מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד. וְיֵשׁ אוֹמְרִים מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף. וְרַבִּי מֹשֶׁה הַפֶּהן אוֹמֵר כִּי הוּא נְחֻמְיָה הַתְּרַשְׁתָּא, וְכַתוּב בְּעֲזָרָא עֲלֵיו מֶלֶךְ בִּיהוּדָה, עַל כֵּן אָמַר עֲנִי וְרוּכַב עַל חֲמוֹר, כִּי אִם הַבְּהֵמָה (נחמיה ב יב), לֹא הִזְכִּיר סוּס, מִבְּלִי יִכְלַת, כִּי עֲנִי הוּא. וְלֹא דְבַר נְכוּנָה, כִּי פָחַה הָיָה, וְלֹא בַקֵּשׁ לַחֵם הַפָּחַה מִיִּשְׂרָאֵל, וּבְכָל יוֹם יֵאָכְלוּ רַבִּים עַל שְׁלֹחָנוֹ, וְאִיךָ לֹא הָיָה לוֹ סוּס, וְעוֹד מֵה טַעַם עַל בְּנֵיךָ יוֹן, וּבִזְמַן נְחֻמְיָה לֹא מְשָׁלוּ יוֹנִים עַל יְרוּשָׁלַיִם. וְלִפִּי דַעֲמִי, כִּי זֶה הַמֶּלֶךְ יְהוּדָה בֶּן חֲשֻׁמוֹנָאִי, שֶׁהָיָה גָבוּר כְּפָתוּב וְשִׁמְתִיךָ כְּתוּב גָבוּר, וְיָדוּ גְבֻרָה עַל הַיּוֹנִים, וּבַתְּחִלָּתוֹ לֹא הָיָה לוֹ לֹא עֲשׂוֹר וְלֹא סוּסִים, וְכַתוּב בְּדַבְרֵי קְדָמוֹנֵינוּ דְבַר הַמְּנוֹרָה כִּי בַעֲנִי נַעֲשָׂה עַד שֶׁהֶעֱשִׂירוּ:

מִמְצִרִים לְהִיּוֹת לוֹ לַעֲם: כִּי אֲבָנֵי נֹר - כִּי הַפְּהָנִים בְּנֵי חֲשֻׁמוֹנָאִים הַמְּתַפְּאָרִים בְּאֲבָנֵי גֹזֵר - בְּטוֹרֵי חֲשׁוֹן וְאֶפֶד, יִהְיוּ מְתוֹסְסִים בְּנִסִּים עַל אֲדָמְתָן: (יז) כִּי מֵה - רַב: טוֹבוֹ - הַצִּפּוֹן שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר: דְּגָן בַּחוּרִים - הַנּוֹתֵן פֶּת לְבַחוּרִים: וְתִירוּשׁ - אֲשֶׁר יְנוּכַב בְּתוֹלוֹת בְּנֵי שִׁיר וְשִׁמְתָהּ. וְיֵשׁ פּוֹתְרִין אֲשֶׁר יְנוּכַב וְיִצְמַח בְּקֶרְקַע בְּתוֹלָה, וְהוּא יוֹן מְשִׁבַּח: פֶּרֶק י (א) שְׁאֵלוֹ מֵה' מָטָר - אִם תִּצְטָרְכוּ: חֲזוּזִים - עֲנָנִים מְבִיאִים מָטָר: לֹאִישׁ עֹשֶׁב בְּשָׂדֶה - בְּשִׁבְלֵי אִישׁ אֶחָד וּבְשִׁבְלֵי עֹשֶׁב אֶחָד הַצִּרִיף לְמָטָר: (ב) כִּי הַתְּרַפִּים - וְהַקּוֹסְמִים חֲזוּ שֶׁקֶר, וְהַחֲלוּמוֹת אֲשֶׁר הִטְעוּ אֶת אֲבוֹתֵיכֶם לֹא מֵר חֲלַמְתִּי, וְהִיוּ מְתוֹזְקִים יְדֵיהֶם לְמָרוֹד בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא דְבָרוֹ אָנּוּ, וְהַכֵּל דְּבָרוֹ לֹא מֵר שְׁלוֹם וְאִין שְׁלוֹם: עַל כֵּן נִסְעוּ - אֲכַל אֲנִי נָבִיא לָהֶם בְּאֶמְת: יַעֲנוּ - יִתְכַנְעוּ כְּמוֹ לַעֲנוֹת מִפְּנֵי לְשׁוֹן עוֹנֵי: (ג) עַל הַרוּעִים תָּרָה אִפִּי - עַל מַלְכֵי יוֹן: וְעַל הַעֲתוּדִים - עַל שְׂרִיָּהֶם, וְכֵן תִּרְגַּם יוֹנָתָן וְעַל מַלְכֵיא הָהָה רִוְגִזִּי, וְעַל שְׁלֹטְנֵי אֲנָא מִסְעֵר. וְיִנְגִּים נִמְשָׁלוּ לַעֲתוּדִים וְהַצִּפִּיר וְהַשְׁעִיר מֶלֶךְ יוֹן (דניאל ח). וְהַרוּצָה לְפָרֵשׁ הַעֲנָן שְׁלֹא בְּמַלְכֵי יוֹן, יֵאמֵר הַעֲתוּדִים לְשׁוֹן שְׂרִים, כְּמוֹ עוֹרֵר לָךְ רְפָאִים כָּל עֲתוּדֵי אֶרֶץ (ישעיה יד): כְּסוּס הוֹדוּ בְּמַלְחָמָה - כְּסוּס אֲשֶׁר יָבֵר הוֹדוּ בְּמַלְחָמָה: (ד) מְמַנּוּ פָּנָה - מֵהֶם מַלְכֵיהֶם, מֵהֶם שְׂרִיָּהֶם, מֵהֶם לִוְחָמֵי מַלְחָמוֹתָם: (ה) וְהִיוּ כְּגִבּוֹרִים בּוֹסִים בְּטִיט חוּצוֹת בְּמַלְחָמָה - הָרִי מִקְרָא זֶה מְסָרֵס, וְהִיוּ בְּמַלְחָמָה הוֹלְכִים וְדוֹרְכִים אֲנָשִׁים, כְּגִבּוֹרִים הַבּוֹסִים טִיט חוּצוֹת. בּוֹסִים - דוֹרְסִים, כְּמוֹ יְבוֹס קָמִינוּ (תהלים מד), בּוֹסֵסוּ אֶת חֶלְקֵתִי (ירמיה יב): וְהַזְבִּישׁוּ - בֵּית יְהוּדָה אֶת רוּכְבֵי הַסּוּסִים הַבָּאִים לְהַלְחֵם בָּם: (ו) וְגִבּוֹרְתֵי אֶת בֵּית יְהוּדָה - בְּמַלְחָמַת הַיּוֹנִים: וְאֶת בֵּית יוֹסֵף אוֹשִׁיעַ -

דניאל פֶּרֶק ב

לא אנתה (אנתה) מלפא חנה הוית ואלו צלם חד שאי צלמא דגן רב וזונה יתיר קאם לקבלך ורנה דחיל: לב הוא צלמא ראשה דידהב טב חדוהי ודרעוהי די כסף מעוהי וירכתה די נחש: לב שקוהי די פרגל רגלוהי מנהון (מנהון) די פרגל ומנהון (ומנהון) די חסף: לב חנה הוית עד די התגזרת אכן דילא בידון ומחת לצלמא על-

בספר דניאל יש ד' פרקים שנאמרו על המלכיות העתידות, בפרק ב' וז' נזכר יון בכללות ללא פירוט, ובפרקים ח' וי"א בפרטות. ויש מפרשים שפרשו חלק מהפסוקים על אנטיוכוס כדלהלן.

בפרק ב' ראה נבוכדנצר את ד' המלכיות בדמות צלם אחד עם איברים שונים, ומלך המשיח בדמות אבן ששוכרת את כולם.

מקרא - דניאל ב

ותרע: מא ודי־חזיתיה רגליא ואצבעתא מנהון (מנהון) חספ דיי־פחל ומנהון (ומנהון) פרזל מלכו פליגה תהוה ומודצבפתא דיי־פרזלא להוא־בה פל־קבל די חזיתיה פרזלא מערב בחספ טינא: מב ואצבעת רגליא מנהון (מנהון) פרזל ומנהון (ומנהון) חספ מון־קצת מלכותא תהוה תקיפה ומנה תהוה תבירה: מג די (ודי) חזית פרזלא מערב בחספ טינא מתערבין להון בזרע אנשא ולא־להון דבקין דנה עס־דנה הא־כדי פרזלא לא מתערב עס־חספא: מד ובזמיהון די מלכיא אפון יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל ומלכותה לעם אחרו לא תשתבק תדק ותסיף פל־אלין מלכותא והיא תקום לעלמא: מה פל־קבל די־חזית די מטורא אתגזרת אבן די לא בידיו והדקת פרזלא נחשא חספא כספא ודהבא אלה רב הודע למלכא מה די להוה אחר די דנה וציב חלמא ומיהמן פשרה:

כלם, שאפלו גוזר על הסוס, לא יחא צונף. ועל העוף, לא יפרח. כמו שנאמר ואת חית השדה נחית לעבדו (ירמיה כו): **אנת הוא ראשה די וקבא** - ראש הזהב של הצורה שראית, אפה הוא שמלכותך חזקה ועתה קיימת והיא חשוכה מאד: **(לט) ובתרך תקום מלכו אחרי ארע מנף** - ואחריך אחר מלכות בלשצר בנך תקום מלכות שתטל השקרה מזרעך, נמוכה וישפלה ממלכות שלך: **ארע** - תחתונה ונמוכה, כמו שהכסף נמוך וישפל מהזהב. וראית שהחזה שהיא אחר הראש היא של כסף, כך תהא מלכות מדי ופרס אחר מלכות בכל שפלה ממלכות נבוכדנצר: **ומלכו תליתאה אחרי** - אחרת: **די נחשא** - חסינא כנחשת והיא מלכות אלכסנדרוס מוקדון: **(מ) ומלכו רביעאה** - היא קשה כפרזלא, כאשר ראית השוקים שהם רביעים לראש ולחזה ולמעים, והם של ברזל: **מהדק ותשל פלא** - מרדד ומהדק כל מיני מתכות שמרדדן אותם בקורנס: **ותשל** - ומרדד, והרבה יש בגמרא חשלי דודי (כתובות עז) בייעי חשילתא (חולין צב): **פל אלין** - פל מיני מתכות הללו שראית בצורה: **תדק ותרע** - תדוק מלכות פרזלא ותרוצץ את כל האמות: **(מא) חספ די פחר** - חרס של יוצר, והרבה יש בגמרא מאני דפחרא: **מלכו פליגה תהוה** - מלכות חלוקה תהיה, שני מלכים יהיו ממנה

רגליו די פרזלא וחספא והדקת המון: לה באדון דקו כחדה פרזלא חספא נחשא כספא ודהבא והוה כעור מוא־דרי־קויט ונשא המון רוחא וכל־אתר לא־השתבח להון ואבנא | די־מחת לצלמא הנת לטור רב ומלאת פל־ ארעא: לו דנה חלמא ופשרה גאמר קדם־ מלכא:

לה אנתה (אנת) מלכא מלך מלכיא די אלה שמיא מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהב־לך: לה ובכל־די דארין (דירין) בני־אנשא חיות ברא ועוף־שמיא יהב בידך והשלטך בכלהון אנתה־ (אנתה) הוא ראשה די דהבא: לט ובתרך תקום מלכו אחרי ארעא (ארע) מנף ומלכו תליתאי (תליתאה) אחרי די נחשא די תשלט בכל־ ארעא: מ ומלכו רביעיה (רביעאה) תהוה תקיפה כפרזלא פל־קבל די פרזלא מהדק וחשל פלא וכפרזלא די־מרעע פל־אלין תדק

רש"י - (לא) חזה תרית - רואה היית: **ואלו** - לשון והנה: **צלמא דפן רב** - צורה אשר היה לו פן, גדול: **חיה ימיר קאם לקבלך** - היה עומד לנגדך: **והוה דחיל** - ותארו נרא: **(לב) די דהב טב** - של זהב טוב: **חדוהי** - חזה שלו: **וחדוהי** - ופרועותיו: **מעוהי ונרכתה** - בטנו ונרכותיו: **(לג) שקוהי די פרזל** - שוקיו של ברזל: **מנהון די פרזל ומנהון די חספ** - מהם של ברזל ומהם של חרס: **(לד) די התגזרת אבן** - אשר נחתכה ונבדלה אבן אחת: **די לא בידין** - אשר לא בידים פי אם מאליה: **ומחת לצלמא** - והכתה את הצורה: **והדקת המון** - והדקה אותם: **(לה) באדון דקו כחדה** - אז הדקו יחד כל מיני מתכות וחרס שהיה בו: **והוה כעור מן אדרי קויט** - והיו כמון מגרונות הקיץ: **ונשא המון רוחא** - ותשא אותם הרוח: **וכל אתר לא השתבח להון** - כלומר לא נודע מקומם הראשון ולא נכר שהיו שם מעולם: **הנת לטור רב** - נעשית הר גדול: **(לו) דנא חלמא** - הרי זה החלום שחלמת: **ופשרה נאמר וגו'** - ופתרונו נאמר לך: **(לז) מלך מלכיא** - פרחו רבותינו זכרונם לברכה, כל מלך ודניאל מלך בשר ודם, חוץ מזה שפגגד הקדוש ברזל הוא אמר, וכן פתרונו, מלך המלכים שהוא אלקי השמים: **מלכותא חסנא** - מלכות חזק וכבד נתן לך: **(לח) והשלטך בכלהון** - והשליטך על

מקרא - דניאל ב

זָפָה עִם הַחֲרָס: (מד) וּבְיָמֵיהֶן דִּי מַלְכֵי אַנּוּן - בְּיָמֵיהֶם שֶׁל מְלָכִים הַלְלוּ, בְּעוֹד מַלְכוּתָם שֶׁל רוֹמִיִּים קִיָּמָה: יָקִים אֱלֹהֵי שְׁמַיָא - מַלְכוּת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁלְעוֹלָם לֹא תִתְחַבֵּל וְהִיא מַלְכוּת מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחִים: תִּדְק וְחֲסָף - תִּדְק וְתִכְלֶה כָּל אֱלוֹי הַמַּלְכוּתוֹת: (מה) כָּל קָבֵל דִּי חֲזוּתָא - כָּל עֲמַת שְׂרָאִית בְּרִזָּל מִן הַהֵר שְׁהִדִּיקָה כָּל הַצֵּלָם, זֶה פְתָרוֹן שְׁהַמְלָכוֹת הַחֲמִישִׁית תִּכְלֶה וְתִרְוֹצֵץ אֶת כָּלָם: מָה דִּי לְהוֹי אַחֲרֵי דִנְהָ - מָה שְׁיִהְיֶה אַחֵר זֹאת, אַחֵר מַלְכוּת זוֹ שֶׁלְךָ: וְצָבִיב חֲלָמָא - אֲמַת הוּא הַחֲלוֹם:

כְּאֶחָד, חֲזַק וְחָלַשׁ. כְּמוֹ שֶׁמִּפְרָשׁ לְמִטָּה מִן קֶצֶת מַלְכוּתָא תְהוּהוּ תְקִיפָא: וּמִן נְצַבְתָּא דִּי פְרוּזָא לְהוּא בַּהּ - אִף הַחֲלַשׁ יֵהָא חֲזַק עַל אַחֲרִים, עַל יְדֵי חֲזַק חֲבֵרוֹ שְׂרָאוֹ מִפְנֵיו. וְזֶה מִן נְצַבְתָּא דִּי פְרוּזָא לְהוּי בַּהּ, מִן חֲזַק מִצַּב הַבְּרוּזִל, יִהְיֶה בְּמֶלֶךְ הַחֲלַשׁ: כָּל קָבֵל דִּי חֲזוּתָא - כָּל עֲמַת שְׂרָאִית בְּרִזָּל מִעֵרֵב בְּחֲרָס הַשֵּׁיט: (נג) מַתְעַרְבִין לְהוֹן בְּרִיעַ אַנְשָׁא וְגוּמַר - מִתְחַתְּנִים יִהְיוּ עִם שְׂאֵר הָאֲמוֹת, וְלֹא יִהְיוּ שְׁלָמִים וְנִדְבָקִים עִמָּם בְּאֲמַת וְלֵב שְׁלָם, וְדַחְתִּיקָם שׁוֹנוֹת מִדְּתֵי שְׂאֵר הָאֲמוֹת: הָא כְּדִי פְרוּזָא לֹא מַתְעַרֵב - הֵלֵאל הוּא כְּמוֹ שְׂאִין הַבְּרוּזִל נִדְבַק

פָּרָק ז

קִרְנֵיָא קִדְמוּתָא אֲתַעֲקְרוּ (אֲתַעֲקְרָה) מִן־ קִדְמִיָּה (קִדְמָה) וְאֱלוֹי עֵינִין כְּעֵינֵי אַנְשָׁא בְּקִרְנֵיָא דְאִי וּפְסֵם מְמַלְלֵי רַבְרָבוֹ: ט חֲזוּהָ הוּיִת עַד דִּי כְרִסְוֹן רְמִיוּ וְעִתִּיק יוֹמִין יִתְבֵּ לְבוּשָׁה | פְתִלְג חוּר וְשִׁעַר רֵאשָׁה כְּעֵמָר נְקָא כְרִסְיָה שְׁבִבִין דִּי־ נֹר גְּלַגְלוּהִי נֹר דְלִק: י נְהַר דִּי־נֹר נִגְד וְנִפְל מִן־ קִדְמוּהִי אֲלָף אַלְפִים (אַלְפִין) יִשְׁמְשׁוּנְהָ וְרַבּוֹ רַבּוֹן (רַבְבוֹ) קִדְמוּהִי יְקוּמוֹן דִּינָא יִתְבֵּ וְסַפְרִין פְתִיחוּ: יא חֲזוּהָ הוּיִת בְּאֲדִין מִן־קָלִי מַלְכֵיָא רַבְרַבְתָּא דִּי קִרְנָא מְמַלְלָה חֲזוּהָ הוּיִת עַד דִּי קְטִילַת חִינוּתָא וְהוּבַד גְּשָׁמָה וְיִהִיבַת לִיקְרַת אַשָּׁא: יב וְשְׂאֵר חִינוּתָא הַעֲדִיו שְׁלִטְנָהוֹן וְאַרְכָּה בְּחִיָּן יִהִיבַת לְהוֹן עַד־זְמַן וְעַד: יג חֲזוּהָ הוּיִת בְּחֲזוּן לִילְיָא וְאַרוֹ עַס־עַנְנֵי שְׁמַיָא כְּבַר אַנְשׁ אֲתָה הוּא וְעַד־עִתִּיק יוֹמֵיָא מְטָה וְקִדְמוּהִי הַקְרַבּוּהִי: יד וְלֵה יִתְבֵּ שְׁלִטוֹן וְיִקְר וּמְלִכוֹ וְכָל עַמְמֵיָא אַמְיָא וְלִשְׁנֵיָא לֵה וּפְלַחוּן שְׁלִטְנָה שְׁלִטוֹן עֲלֵם דִּי־לֵא יַעֲדָה וּמְלָכוּתָה דִּי־לֵא תִתְחַבֵּל:

ט אֲתַפְרִית רוּחִי אֲנָה דְנִיָּאל בְּגוֹ נְדָה וְחֲזוּן רֵאשִׁי וּבְהַלְגֵי: טו קִרְבַּת עַל־חַד מִן־קְאֲמֵיָא וְיִצִּיבָא אֲבַעֲא־מְנָה עַל־כָּל־דִּנְהָ וְאַמְרֵיָי וּפְשַׁר מַלְכֵיָא יְהוּדְעַנְנִי: יז אֱלִין חִינוּתָא רַבְרַבְתָּא דִּי אַנּוּן אַרְבַּע אַרְבַּעָה מְלָכִין יְקוּמוֹן מִן־אַרְעָא: יח וְיִקְבְּלוּן מַלְכוּתָא קִדְשִׁי עֲלִיוֹנִין וְיַחֲסִנוּן

בְּפָרָק זֶה רָאָה דְנִיָּאל אֶת ד' הַמַּלְכוּתוֹת בְּדַמּוֹת אַרְבַּע חִיוֹת, וּמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ בְּדַמּוֹת אִישׁ יִמְשׁוּל בְּסוּף עַל כּוֹלָם.

א בְּשִׁנַּת חֲדָה לְבִלְא־שַׁצַּר מֶלֶךְ בְּכָל דְנִיָּאל חֲלָם חֲזוּהָ וְחֲזוּן רֵאשִׁיָּה עַל־מִשְׁכְּבָהּ בְּאֲדִין חֲלָמָא כְּתֵב רֵאשׁ מְלִין אָמַר: ב עֵנָה דְנִיָּאל וְאָמַר חֲזוּהָ הוּיִת בְּחֲזוּן עַס־לִילְיָא וְאַרוֹ אַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא מְגִיחוּן לִימָא רַבָּא: ג וְאַרְבַּע חִינוּן רַבְרָבוֹ סִלְקוּן מִן־מִיָּא שְׁנִין דֵּא מִן־דֵּא: ד קִדְמוּתָא כְּאַרְיָה וְגַפִּין דִּי־נִשְׁרַר לֵה חֲזוּהָ הוּיִת עַד דִּי־מְרִיטוֹ גַפִּיהָ (גַּפָּה) וְנִטְיִלַת מִן־אַרְעָא וְעַל־דְגְלִין כְּאַנְשׁ יִקְיָמַת וְלִבָּב אַנְשׁ יִהִיב לֵה: ה וְאַרוֹ חִינוּהָ אַחֲרֵי תַנְגְּנָה דְמְנָה לְדָב וְלִשְׁטֵר־חַד הַקְמַת וְתִלַּת עַלְעִין בְּפַפּוּהָ בִין שְׁנֵיהָ (שְׁנָה) וְכוּ אֲמַרְוִין לֵה קוּמִי אַכְלִי בְּשַׁר שְׁגִיָּא: ו בְּאַתֵּר דִּנְהָ חֲזוּהָ הוּיִת וְאַרוֹ אַחֲרֵי כְּנִמֹר וְלֵה גַפִּין אַרְבַּע דִּי־עוֹף עַל־ גַּבִּיהָ (גַּבָּה) וְאַרְבַּעָה רֵאשִׁין לְחִינוּתָא וְשְׁלִטוֹן יִהִיב לֵה: ז בְּאַתֵּר דִּנְהָ חֲזוּהָ הוּיִת בְּחֲזוּן לִילְיָא וְאַרוֹ חִינוּהָ רַבִּיעִיָּה (רַבִּיעֵאָה) דִּחִילָהּ וְאַיְמַתְנִי וְתִקִּיפָא יִתִּירָה וְשִׁנִּין דִּי־פְרוּזָל לֵה רַבְרָבוֹ אַכְלָה וּמִדְקָה וְשְׂאֵרָא בְּרַגְלִיהָ (בְּרַגְלָה) רַפְסָה וְהִיא מְשַׁנְיָה מִן־כָּל־חִינוּתָא דִּי קִדְמִיָּה (קִדְמָה) וְקִרְנִין עֲשָׂר לֵה: ח מוֹשְׁתַּפְּלֵל הוּיִת בְּקִרְנֵיָא וְאֱלוֹי קְרוּ אַחֲרֵי זַעֲרָה סִלְקַת בִּינִיהוֹן (בִּינִיהוֹן) וְתִלַּת מִן־

ותדושנה ותדקנה: כד וקרניא עשור מנה
מלכותא עשרה מלכין קמוון ואחרון קמום
אחריהו והוא ישנא מוקדמלא ותלתה מלכין
יהשפל: כה ומלכין לצד עליא (עלאה) ממלל
ולקדישי עליונין בלא ויספר להשנה זמנין ודת
ויתיהבון בידה עד-עדון ועדנין ופלג עדון:
כו ודינא יתב ושלטנה יהעדון להשמדה
ולהובדה עד-סופא: כז ומלכותא ושלטנא
ורבותא די מלכות תחות פל-שמלא יהיבת לעם
קדישי עליונין מלכותה מלכות עלם וכל
שלטנא לא יהיפלוון וישתמעון: כח עד-כה סופא
די-מלכתא אנה דנאל שגיא | רעיוני בקהלני
וזיל ישתנון עלי ומלכתא בלבי נטרת:

לשניה פעמים לתוכן. ואני אומר תלת עלעין שלשה
מלכים שיעמדו לפרס פורש ואחשורוש ודריוש
שפנה הבית: **בשר שגיא** - בשר הרבה: (ו) **גפין ארבע**
וגו' **וארבעה ראשין** - הם ארבעה מושלים שחלק
להם אלכסנדרוס מוקדון במותו את מלכותו כמו
שכתוב בספר יוסף בן גוריון, שהחיה הזאת
השלישית היא מלכות (אנטיוכוס) [גון] ונקרא נמר על
שם שהיתה גורת גזרות על ישראל מנומרות
ומשנות זו מזו: **ושלטן יהיב לה** - וממשלה נתנה לה:
(ז) **בחזוי ליליא** - בלילה אחרת, השלש הראשונות
ראה בלילה אחת, וזו בלילה אחרת על שם שהיא
שקולה כנגד שלשתן, בויקרא רבה: **ושנין די פרוזל**
לה - שני פרזל לה: **ומדקה** - מדיקה ושוחקת הדק:
ושארא - מותר אכילה: **וקרנין עשר** - עשר קרנות,
זו פרש לו המלאך שהם עשרה מלכים שיעמדו
לרומי קדם לאספסגוס שחרב את הבית: (ח) **ואלו** -
כמו וארו לשון הנה: **ממלל רבבון** - דברי גאונה, הוא
טיטוס שאמרו חז"ל שחרף וגדף ונכנס להיכל
בעזות פנים: (ט) **די כרסון רמיו** - כסאות הוטלו
ונתקנו לישיב במשפט, אחד לדין ואחד לצדקה
לישראל: **ועתיק יומין יתיב** - הקדוש ברוך הוא יושב
למשפט על המלכות הזו ועל שלפניה שהכעיסו
לפניו והציקו לבניו: **כתלג חור** - ללבן עונות צמו:
ושער ראשה כעמר נקא - מנקה עצמו מזכיות שיש
לגוי לפניו ומשלים להם כל שכרם בעולם הזה,
בויקרא רבה: (י) **די נור** - של אש: **נור דלק** - אש

מלכותא עד-עלמא ועד עלם עלמא: יט אדון
צבית ליצבא על-חיותא רביעיתא דייחנות שניה
מוכלהון (פלוון) דחילה יתירה שניה (שנה) די-
פרזל וטפריה (וטפריה) דיינחש אכלה מודקה
ושארא ברגליה (ברגליה) רפסה: כ ועל-קרניא
עשר די בראשה ואחרלי די סלמת ונפלו (ונפלה)
מוקדמיה (קדמה) תלת וקרנא דכו וענין לה
ופם ממלל רבבון וחזרה רב מוחברתה:
כא חנה הוית וקרנא דכו עבדא קרב עם-קדישין
ויכלה לה: כב עד די-אתה עתיק זומלא ודינא
יהב לקדישי עליונין וזמנא מטרה ומלכותא
החכנו קדישין: כג פן אמר חיותא רביעיתא
מלכו רביעה (רביעאה) תהווא בארעא די
תשנא מן-כל-מלכותא ותאכל כל-ארעא

רש"י - (א) **בארין חלמא כתב** - אז (החלוס כתב)
וראשי הדברים אמר: (ב) **וארו** - והנה: **ארבע רוחי**
שמא מגיחין וגו' - ארבע רוחות נושבות באות
מארבע רוחות העולם ונלחמות עם הים הגדול
וסוצרות אותו: (ג) **וארבע חיון** - ארבע חיות: **שגון**
דא מן דא - משנות זו מזו: (ד) **קדמיתא כאריה וגפין**
די נשר לה - היא כאריה ולה פנפי נשר, זו היא
מלכות בבבל שהיתה מושלת באותה שעה, וכף ראה
אותה ירמיה שגאמר עלה אריה מסבכו (ירמיה ד)
ואומר הנה פנשר ידאה וגו' (שם מח): **עד די מריטו**
גפה - נמרטו כנפיה זו היא רמו למפלתה: **וינטילת מן**
ארעא - לשון נסתלק מן הארץ, רמו שתבטל
המלכות מן הארץ: **ולבב אנש** - לשון חלשות, כמו
ידעו הגוים אנוש המה סלה (תהילים ט): (ה) **אחרי** -
אחרת: **תנגנה** - שעלתה שניה מן הים: **דמיה לדב** -
זה רמו למלכות פרס שתמלך אחר בכל, שאוכלים
ושותים קרב ומסרבלים בבשר קרב: **דמיה לדב** -
לדב כתיב, כמו דיבא תרגום של זאב, שאף זאב
נקראת מלכות פרס שגאמר על כן הכם אריה מיצר
זאב ערבות ישודם: **ולשטר חד הקימת** - ולצד אחד
עמדה, רמו לשיפסוק מלכות בכל, תמתין פרס שנה
אחת שתמלך מדי: **ותלת עלעין כפמה** - שלש
צלעות. רבותינו פרשו שלש מדינות היו תמיד
מודרות בה ומשלימות עמה, פעמים בולעמן
ופעמים פולטתן והו כפמה בין שניה, פעמים חוץ

- ונפלו מפניה שלש מן הראשונות: **קַרְנָא דַּכַּן וְעִינִין** - לה - והקָרַן אֲשֶׁר כּוֹזֵאת וְעִינִים לָהּ כּפּוֹתוֹב לְמַעַלָּה: **(כא) חֲזָה הַרִית** - בחלומי הראשון שספּרתי לְמַעַלָּה: **עַם קַדִּישִׁין** - עם ישראל: **(כב) וְדִינָא יְהִיב לְקַדִּישִׁי עֲלִיוֹנִין** - וינקמה נתן לָהֶם מִמֶּנּוּ: **(כג) כֵּן אָמַר** - פה עֲנִי הַמְּלֶאךָ הַפּוֹתֵר לִי אֵת הַחֲלוֹם: **(כד) וְקַרְנָא עֲשֵׂר** - וקָרְנִים י' אֲשֶׁר רָאִיתִי לָהּ זֶה פִּתְרוֹנוֹ: **מִנְּה מַלְכוּתָהּ** - מאותה המלכות: **וְאַחֲרֵינָן יְקוּם אַחֲרֵיהֶן** - והאחרון יקום אחריהן הוא טיטוס: **(כה) לְצַד עֲלָאָה** - כלפי מעלה: **וּלְקַדִּישִׁי עֲלִיוֹנִין יִבְלָא** - ולישראל יטריח ויציק: **וְיִסְפֵּר לְהַשְׁנִיא זְמַנִּין וְדַת** - וידמה בלבו להעבירים על כל מועדיהם ודתייהם: **עַד עֲדָן וְעִדְנִין וּפְלַג עֲדָן** - קץ סתום הוא זה כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר לְדִנְיָאָל סַתֵּם הַדְּבָרִים וְחַתֵּם, וּדְרָשׁוּהוּ הַרְאוּשׁוֹנִים אִישׁ לְפִי דַעְתּוֹ וְכִלּוֹ הַקְּצִים, וַיֵּשׁ לָנוּ לְפוֹתְרוֹ עוֹד כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי כְּתוּב בְּשֵׁם רַב סַעֲדִיָּה, הֵם אֶלְף וְג' מֵאוֹת וּל"ה שָׁנִים הָאֲמוּר בְּסוּף הַסֵּפֶר אֲשֶׁרִי הַמְּחַכֶּה וְגו', וּפִי הַמוֹעֵד עַד עַת שְׁנֵי עָתִים וְחֲצִי עַת, וְאָמַר שֶׁהָעִתִּים הֵם ד' מֵאוֹת, וּפ' שְׁמִיּוֹם צֵאתְם מִמִּצְרַיִם עַד שְׁנִכְנָה הַבַּיִת, וְד' מֵאוֹת וְעֶשְׂרִי יָמֵי מַקְדָּשׁ רִאשׁוֹן הָרִי תַּחֲצִי, וְעוֹד חֲצִי הָעַת הַזֶּה תַּמּוּ"ה הָרִי אֶל"ף שֶׁל"ה, אֵת אֵלֶּה חֲשׁוֹב מַעַת הוֹסֵר הַתְּמִיד עַד שׁוֹב זָבַח הַתְּמִיד אֶל מְקוֹמוֹ, וְהוּא הוֹסֵר שֵׁשׁ שָׁנִים לְפָנָי הַחֲרָבָן, וַיֵּשׁ קֶצֶת רֵאָזָה בְּסֵפֶר זֶה. וְעוֹד יֵשׁ מִבֵּיאִין רֵאָזָה לְחֻשְׁבוֹן זֶה, הַסֵּתֵר אֶסְתִּיר פְּנֵי הַסֵּתֵר אֶסְתִּיר בְּגִימְטְרִיאָא אֶלְף וּשְׁל"ה: **(כו) וְדִינָא יְתַב** - והדין נתישב לפני המקום: **וְשִׁלְטְנָהּ יְהַעְדוֹן** - ושולטנו וממשלת של אותו המלכות יסירו מן השמים: **(כז) וְיִשְׁתַּמְעוּן** - יהיו נשמעים למצותו לעשותו: **(כח) עַד כָּה** - כאן: **שִׁגִּיא רַעִיוִנִי יִבְהַלְגֵנִי** - הרבה היו מחשבותי מבהלות אותי: **וְיִוִּי יִשְׁתַּנּוּן** - מראית יפי ותארי נשתנו: **בְּלִבִּי נִטְרַת** - בלבי צפנתי:

בוערה: **נְגַד וְנִפְק** - מושף ויצא: **יִשְׁמְשׁוּנִיה** - לעתים יומין: **דִּינָא יְתַיב** - המשפט נתישב לפניו: **וְסַפְרִין פְּתִיחוֹ** - הספרים נפתחו ספרי העברות והרעות ששעשו: **(יא) מִן קַל מְלִיא** - מקול הדברים הגבוהים שהקָרַן מִדְּבַרְתָּ עֲלֶיהָ חֲמָתוֹ שֶׁל עֵתִיק יוֹמִין: **עַד דְּקַטִּילַת חִינוּתָא וְהוֹבַד גְּשָׁמָה** - אָבַד גּוֹפָה: **לִיקְדַת אָשָׁא** - ללבת אש, הוא אשׁוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וְגו' (עובדיה א): **(יב) וְשִׁאֵר חִינוּתָא הָעִדְיֹו שִׁלְטְנָהוּן** - ולשאר המלכיות הסירו מן השמים ממשלתהון: **וְאַרְכָּה בְּחִיַּין יְהִיבַת לְהוֹן** - וזמן נתן לָהֶם בְּחַיִּים עַד יוֹם מוֹעֵד לְעֵתִיד לְבֹא מִלְחָמוֹת גּוֹג וּמִגּוֹג: **אַרְפָּא** - הַמֶּתְנָה: **(יג) כְּבַר אָנֶשׁ אַתָּה** - הוא מֶלֶךְ הַמַּשִּׁיחַ: **וְעַד עֵתִיק יוֹמִינָא** - שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּמִשְׁפַּט וְדָן אֵת הָאֲמוֹת: **מְטָא** - הַגִּיעַ: **(יד) וְלִיָּה יְהִיב שִׁלְטָן** - ולאותו בן אדם נתן. ממשלת האמות דמה כחיות, וישראל דמה כבן אדם, על שֶׁהֵם עֲנוּתִים וְתַמִּימִים: **דִּי לֹא יַעֲדָה** - יסיר:

(טו) אַתְּחַרְתִּי רוּחִי - לשון כי יכרה (שמות כא) ולשון ארמי ועברי שוין בו, כלומר נסקה מתוך עומק כריתה: **בְּגוֹ נְדָנָה** - בתוך תיקו נרתק שלו, כלומר נבְּהֵלָה רוּחִי בְּתוֹךְ הַגּוֹף מִן הַחֲלוֹם הַזֶּה: **(טז) קַרְבַּת עַל חַד מִן קַאֲמִיא** - קרבת אצל אחד מן העומדים שם לפני עתיק היםים. המלאכים נקראו עומדים שְׁנֶאֱמַר (זכריה ג) בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה, מִפְּנֵי שְׂאִין לָהֶם קִפְצִים: **וְיִצְיָבָא אָרְבַּעַ מִנְּה** - והאמת שאלתי ממנו: **(יז) אַרְבַּעַה מְלַכִּין** - ארבע מלכיות: **(יח) וּיְקַבְּלוּן מַלְכוּתָא קַדִּישִׁי עֲלִיוֹנִין** - אלו ישראל שיטלו אָרְץ מֵאֲדוּם שֶׁהִיא רְבִיעִית: **(יט) אֲדוּן צְבִית לִצְבָּא** - אז חפצתי לעמד על האמת מן החיה הרביעית: **דִּי תְּנִת שְׁנִיא מִן כּוֹלְהוֹן דְּחִילָה יַתִּירָה** - אֲשֶׁר הִתְּתָה מִשְׁנֵה מַכְּלָן בְּאִימָה יַתִּירָה: **(כ) וְנִפְלָה מִן קְדָמָה תְּלַת**

פרק ח

בתחלה: **בְּאַרְאָהּ בְּחֻזוֹן וְיָהִל בְּרֵאֲתֵי וְאַנְלִי בְּשׁוֹשְׁנוֹ הַבִּירָה אֲשֶׁר בְּעֵילָם הַמְּדִינָה וְאַרְאָהּ בְּחֻזוֹן וְאַנְלִי הַיִּיתִי עַל-אֹבֶל אוּלִי: גְּאֻשָׁא עֵינִל וְאַרְאָהּ וְהִנֵּה | אֵיל אַחִיד עֹמֵד לְפָנָי הָאֹבֶל וְלוֹ קַרְנִים וְהַקְּרָנִים גְּבָהוֹת וְהָאֲחַת גְּבָהָה מִן-הַשְּׁנַיִת וְהַגְּבָהָה עֲלָה בְּאַחֲרֵנָה: ד רָאִיתִי אֶת-הָאֵיל מְנַגַּח לְמָה וְצִפּוֹנָה וְנִגְבָּה וְכָל-חַיּוֹת לֹא-**

בפרק זה ראה דניאל איל עם שני קרנים, שהם מדי ופרס, וצפיר העיזים שהוא אלכסנדר מלך יון, כבש אותם. אח"כ נחלקה מלכותו לארבע מלכויות, ומאחת מהם יצא קרן אחת שהרעה לעם ישראל, עד שבסוף באפס יד ישבר. רש"י מפרש על טיטוס והאב"ע מפרש על אנטיוכוס מפסוק ט' והלאה.

א בשנת שלוש למלכות בלאשצר המלך חזון נראה אלי אני דניאל אחרי הנראה אלי

לנגדי כמראה גבר: ט ואשמע קול אדם בין
 אוגלי ויקרא ויאמר גבריאל הֲבֵן לְהִלֵּי אֶת־
 המראה: י ויבא אצל עמדי ובבאו נבלתי
 ואפלה על־פני ויאמר אלי הֲבֵן בְּרֵאֲדָם כִּי לַעֲת־
 קץ החזון: יא ובדברו עמי נרדמתי על־פני ארצה
 ויגע־בי ויעמידני על־עמדי: יט ויאמר הנני
 מודיעך את אשר־יהיה באחרית הזעם כי
 למועד קץ: כ האל אשר־ראית בעל הקרננים
 מלכי מדי ופרס: כא והצפיר השעיר מלך יגן
 והקרו הגדולה אשר בין־עיניו הוא המלך
 הראשון: כב והנשפרת ותעמדה ארבע תחתיה
 ארבע מלכות מגוי יעמדה ולא בכחו:
 כג ובאחרית מלכותם פהתם הפשעים יעמד
 מלך עז־פנים ומבין חידות: כד ועצם פחו ולא
 בכחו ונפלאות ישחית והצליח ועשה והשחית
 עצומים ועם־קדשים: כה ועל־שכלו והצליח
 מרמה בידו ובלבבו יגדיל ובשלוה ישחית רבים
 ועל שר־שרים יעמד ובאפס יד ישבר: כו ומראה
 הערב והבקר אשר נאמר אמת הוא ואתה
 סתם החזון כי לימים רבים: לו ואני דניאל
 נהייתי ונחליתי ימים ואקום ואעשה את־
 מלאכת המלך ואשתומם על־המראה ואין
 מבין:

יעמדו לפניו ואין מציל מידו ועשה כרצונו
 והגדיל: ה ואני | הייתי מבין והנה צפיר־העיים
 בא מודה־מערב על־פני כל־הארץ ואין גוגע
 בארץ והצפיר קרו חזות בין עיניו: ו ויבא עד־
 האל בעל הקרננים אשר ראיתי עמד לפני
 האבל ורץ אליו בחמת פחו: ז וראיתיו מגיע |
 אצל האל ויתמרמר אליו ויך את־האל וישבר
 את־שתי קרניו ולא־היה כח באיל לעמד לפניו
 וישליכהו ארצה וירמסוהו ולא־היה מציל לאיל
 מידו: ח וצפיר העיים הגדיל עד־מאד וכעצמו
 נשברה הקרו הגדלה ותעלנה חזות ארבע
 תחתיה לארבע רוחות השמים: ט ומודה־אחת
 מהם יצא קרו־אחת מצעירה ותגדליה את־
 הנגב ואל־המזרח ואל־הצבי: י ותגדל עד־צבא
 השמים ותפל ארצה מו־הצבא ומן־הפוכבים
 ותרמסם: יא ועד שר־הצבא הגדיל וממנו הרים
 (הורים) התמיד והשליך מכון מקדשו: יב וצבא
 תנתן על־התמיד בפשע ותשליך אמת ארצה
 ועשתה והצליחה: יג ואשמעה אחד־קדוש
 מדבר ויאמר אחד קדוש לפלמוני המדבר עד־
 מתי החזון התמיד והפשע שלם תת וקדש
 וצבא מרמס: יד ויאמר אלי עד ערב פקר אלפים
 ושליש מאות ונצדק קדש: טו ויהי בראתי אני
 דניאל את־החזון ואבקשה בינה והנה עמד

מדי ופרס גוים עצומים הם: והאמת גבוהה -
 שמלכות פרס גדולה ממלכות מדי, או בעבור כורש
 מלך פרס שהיה גדול מדריוש הזקן המדי, כי במות
 דריוש שבה בכל אל כורש, וכן אמר כורש מלך בבל,
 ולא מלך דריוש הזקן רק שנה אחת, ועל שניהם אמר
 הכתוב מטעם כורש ודריוש ועוד אפרש זה: (ד)
 ראיתי, מנגם - שלש פאות מערב וצפון ודרום,
 ונקרא המערב ימה בעבור הים הגדול שהוא בארץ
 ישראל בפאת מערב, כי כנגד ארץ ישראל ידבר, וזה
 האל מנגח לפניו גם מימינו גם לשמאלו ולא
 לאחוריו, כי ממזרח בא וכתוב קורא ממזרח עיט: וכל
 חיות - אינם החיות הנזכרות בפירוש הראשונה, רק
 כל מלכים שמצא בדרך בואו: (ה) ואני, צפיר העיים
 - זהו אלכסנדרוס מוקדון, וכך פרש המלאך. והוא

אבן עזרא - (א) הנבואה השנית, בשנת, אחרי הנראה
 - אשר נראה, כמו העיר ההללה ההלכוא אתו: (ב)
ואראה - אמר יפת, כי היה רואה במראות הנבואה,
 שהיה בשושן הבירה שהוא מלכות פרס, פי משם
 יצא משחית מלכות בלשצר, וכאלו היה על נהר
 אוילי, כמו יחזקאל על נהר כבר. ואוכל כמו יובל,
 ועל יובל ישלח שרשיו, פערכים על יבלי מים,
 והאל"ף תחת יו"ד כי ישי כמו אישי גם באל"ף
 כתוב. ויו"ד תתמרוו כאל"ף ותאמרו. והצרו לפרש
 פכה, כי דניאל בבבל היה כאשר נהרג בלשצר
 המלך, ויפת אמר מנהג המראה לאמר. והנה רק יתכן
 שהלך דניאל אל עלם ושב באותה שנה אל בבל:
(ג) ואשא, איל אחד - זאת מלכות פרס: ולו קרננים -

החשמונאים את הבית, וזהו ונצדק קדש. והנה שב לפרש כי המלך הראשון שהוא אלכסנדרוס, הוא הקרן הנשברה מהרה, ופרש ארבע מלכות. וטעם מגוי, שכלם היו מגוי נון, ולא אחד בהם שהיה לו פח כמו אלכסנדרוס: **(כג) ובאתרית מלכותם** - על ישראל: **פקתם הפושעים** - והנה הטעם כי בעבור שהיו פושעי ישראל רבים, על פן נמסרו ביד היננים: **מלך עו פנים** - הוא היה אנטיוכוס והשר שלו גלינוס. ויש מהגאונים שאומרים שמלך עו פנים הוא הקדרי שיצא בשנת ארבעת אלפים ושנ"ד שנה, והנביא ידבר על האחד מהארבעה מלכים שמלכו תחת אלכסנדרוס, וככה פרש עוד בבבואה הרביעית ועמד מלך גבור שהוא אלכסנדרוס, ואמר ובעמדו תשבר מלכותו ותחזק לארבע רוחות השמים, והנה אין זה כאשר דבר: **(כד) ועצם פחו ולא בלחו** - רק בעבור חטאת ישראל לפרס השם: **השחית עצומים** - זה פרוש ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותרמסם, והוא השחית רבים מישראל. ופרוש ועד צבא השמים הגדיל, שהוא שר השמים שהוא מיכאל כי הוא השר הגדול ותחתיו שרים, ועוד אדבר על זה. והוא בטל עולת התמיד והתריב הבית, וזהו והשלף מכוון מקום מקדשו. ואל תתמה בעבור שאמר שהוא מקדש מיכאל, כי מקדש השם הנכבד הוא, כמו תורת משה הוא מטה האלהים: **(כה) ובאפס יד ישבר** - כי ידוע הוא אנטיוכוס נפל מן הגג ונשבר ומת. הגאון רב סעדיה אמר כי אלפים ושלש מאות הם שנים, ותחלתם מגלות מצרים. ומה טעם להחל משם, ועוד איך הוא שנה, ערב ובקר. לפי דעתו כבר עבר המועד זה שנים רבות. והנכון בעיני, כי שש שנים וחדשים, עמדו ישראל בימי אנטיוכוס בצרה גדולה, וכן פתוב בספר נון, והנה זה המספר הם ימים, והטעם אלפים ושלש מאות בקר, והם שש שנים משנות החמה ושלשה חדשים, וימים מהם משנות הלבנה קרוב משש שנים וחצי, על פן אמר המלך וימראה הערב הבקר אמת הוא, והטעם שהוא כמשמעו ערב ובקר. ולולי שמצאנו זה המספר פתוב וכבר עבר, לא יכול אדם להבין זה המספר, על פן אמר דניאל ואשתומם על המראה ואין מבין. וכבר דברי קץ הגאולה סתומים וחתומים הם, דניאל לא ידע הקץ, כי בן אמר ואני שמעתי ולא אבין, וכן אמר באחרונה וחתם הספר עד עת קץ, והמשפילים ביניו בהגעת הקץ מדברי המלך:

בא מפאת מערב, כי הוא היה מלך הערב ושם נולד. ופרוש ואין נוגע בארץ, כאלו היה עף באויר במרוצה, ומרב מרוצתו לא היה נראה שהוא נוגע בארץ: **והצפיר** - שער עזים, ככה פתוב וצפירי עזים בספר עזרא: **קרן חזות** - מספך, וככה פרש המלך שהוא המלך הראשון שהרג את ארתחששתא, לשון פשדים הוא ועוד אפרש: **(ח) וצפיר, וכעצמו** - בעבור שמת אלכסנדרוס כאשר גברה ידו, ובימי פחורו כמו בן שלשים שנה מת: **ותעלנה חזות** - קרנים בחזות, וזהו שנחלקה מלכותו לארבעה מלכים: **לארבע רוחות השמים** - זהו וארבעה ראשין לחיותא, מקום המלכות לכל אחד מהם. המקום הראשון ארם, והשני הוא מצרים, והשלישי ארץ ישראל, והרביעי ארץ פרס. וככה פתוב בספרי המלכים: **(ט) ומן** - הטעם ממלכות אחת מאלה, יצאה קרן קטנה במספר צבאה, והיא שהיתה בארץ ישראל באנטוכוס, והוא אנטיוכוס וגבהה על מלכות מצרים דרום לארץ ישראל, כי רחב מצרים מהקו השונה תשע ועשרים מעלות, ורחב ירושלים שלשים ושלש, על פן הוא בתוף הישוב, כי כלו עד ששה ושלשים מעלות מהקו השנה, כי ארבעה ועשרים מעלות נוטה גלגל המזלות מגלגל המישור. וטעם המזרח ארץ פרס: **ואל הצבי** - כל ארץ ישראל צבי היא לכל הארצות: **(י) ותגדל** - גבריאל פרש זה, וככה ועד צבא השמים, שר הצבא שהוא מיכאל. הלא תראה ועתיק יומין יתיב, וכתוב ובעת ההיא יעמוד מיכאל: **(יב) ותשלף אמת ארצה** - שבטל התורה ולשמור המצות כאשר יפרש: **(יג) ואשמעה מלאך אחד קדוש** - כמו רבים כל עמים: **לפלמני אלמוני** - מלה מרפכת, כי לא ידע דניאל שמו בתחלה. ופלמוני מגזרת פלאי, ואלמוני מגזרת אלם. ועתה קצר דניאל ודבר כמו מדבר חידה. וטעם התמיד, הוא וממנו הורם התמיד, בקש לדעת כמה ימים יעמד: **ותת** - הוא תתן: **וקדש** - מכוון מקדשו: **וצבא ותפל ארצה מן הצבא**, והנה מרמס, ותרמסם: **(יד) ויאמר, עד ערב בקר** - עוד אפרשנו: **ונצדק קדש** - שישוב קדש לצדק. בעבור שיאמר כמראה גבור, אמר גבריאל: **(יז) ויבא** - טעם לאמר בן אדם, בעבור שהוא כמראה הנבואה בין המלאכים הקדושים, וככה יחזקאל הנביא: **ויאמר אלי הבן** - נפשוך בן אדם או לבד, וטעם כי לעת קץ, לקץ ארוך. כמו אנשי מדות: **(יט) באתרת הועם** - יספר ועם השם על ישראל בימי נון ובימי אנטיוכוס, עד שיטיהרו

פָּרָק יא

מבצרות וזרעות הנגב לא יעמדו ועם מבחריו ואין פח לעמוד: ^ט ויעש הבא אליו פרוצו ואין עומד לפניו ויעמד בארץ הצבי וכלה בידו: ^י וישם לפניו לבוא בתקף פלמלכותו וישרים עמו ועשה ובת הנשים יתולו להשחיתה ולא תעמד ולא לו תהיה: ^{יא} וישב (וישם ו) פניו לאיים ולכד רבים והשבית קצין חרפתו לו בלתי חרפתו ישיב לו: ^{יב} וישב פניו למעוזי ארצו ונכשל ונפל ולא ימצא: ^{יג} ועמד עלכפו מעביר נוגש הדר מלכות ובימים אחדים ישבר ולא באפים ולא במלחמה: ^{יד} ועמד עלכפו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות ובה בשלוח והחזיק מלכות בחלקקות: ^{טו} וזרעות השטף ישטפו מלפניו וישברו וגם נגיד ברית: ^{טז} ומור התחברות אליו יעשה מרמה ועלה ועצם במעט-גוי: ^{יז} בשלוח ובמשמני מדינה יבוא ועשה אשר לא עשו אבותו ואבות אבתיו בזה ושלל ורכוש להם יבזור ועל מבצרים יחשב מחשבתיו ועדעת: ^{יח} ויער פחו ולכבו על-מלך הנגב בחיל גדול ומלך הנגב יתגרה למלחמה בחיל גדול ועצום עד-מאד ולא יעמד פייחשבו עליו מחשבות: ^{יט} ואכלי פת-בגו ישברוהו וחילו ישטוף ונפלו חללים רבים: ^כ ושניהם המלכים לבבם למרע ועל-שלחו אחד כזב ידברו ולא תצליח פיעוד קץ למועד: ^{כא} וישב ארצו ברכוש גדול ולכבו על-ברית קדש ועשה ושב לארצו: ^{כב} למועד ישוב ובה בנגב ולא תהיה כראשנה וכאחרונה: ^{כג} ובהו בו ציים פתים ונכאה ושב וזעם על-ברית-קודש ועשה ושב וזבו על-עזבי ברית קדש: ^{כד} לא וזרעים מפנוי יעמדו וחילו המקדש הפעוז והסירו התמיד ונתנו השקוץ משמים: ^{כה} ומרשיעי ברית יחגיף בחלקות ועם ידעי אלהיו יחזקו ועשו: ^{כז} ומשפילי עם יבינו

בפרק זה נאמר, שאחרי ד' מלכים של פרס, ימלוך מלך יון, ויתחלק מלכותו לארבע רוחות, ויהיה מלחמה גדולה בין מלך הנגב למלך הצפון. רש"י מפרש את הפסוקים י"ז עד כ' על אנטיוכוס שילחם בישראל. המשך הפרק מדבר על מלכות רומי עד תחית המתים.

א ואני בשנת אחת לדרוש המדי עמדי למחזיק ולמעוז לו: ^ב ועתה אמת אגיד לך הנה עוד שלשה מלכים עומדים לפרס והרביעי יעשיר עשר-גדול מפל וכחזקותו בעשרו יעיר הכל את מלכות יון: ^ג ועמד מלך גבור ומשל ממשל רב ועשה פרוצו: ^ד וכעמדו תשבר מלכותו ותחזק לארבע רוחות השמים ולא לאחוריתו ולא כמשלו אשר משל כי תנתש מלכותו ולאחרים מלבד-אלה: ^ה ויחזק מלך הנגב ומושריו ויחזק עליו ומשל ממשל רב ממשלתו: ^ו ולקץ שנים יתחברו ובת מלך הנגב תבוא אל-מלך הצפון לעשות מישרים ולא תעצר פוח הזרוע ולא יעמד וזרעו ותנתו היא ומביאה והילדה ומחזקה בעתים: ^ז ועמד מנצר שרשיה פנו ובה אל-החיל ובה במעוז מלך הצפון ועשה בהם והחזיק: ^ח וגם אלהיהם עם-נסכיהם עם-פלי חמדותם פסוף וזהב בשבי יבא מצרים והוא שנים יעמד ממלך הצפון: ^ט ובה במלכות מלך הנגב ושב אל-אדמתו: ^י ובנו יתגרו ואספו המון חילים רבים ובה בוא ושטף ועבר וישב ויתגרו (ויתגרה) עד-מעזה: ^{יא} ויתמרמל מלך הנגב ויצא ונלחם עמו עם-מלך הצפון והעמיד המון רב ונתן ההמון בידו: ^{יב} ונשא ההמון ירום (ורם) לבו והפיל רבאות ולא יעזו: ^{יג} ושב מלך הצפון והעמיד המון רב מוהראשון ולקח העתים שנים יבוא בוא בחיל גדול וברכוש רב: ^{יד} ובעתים ההם רבים יעמדו על-מלך הנגב ובני א פריצי עמו ינשאו להעמיד חזון ונכשלו: ^{טו} ובה מלך הצפון וישפך סוללה ולכד עיר

מא ובא בארץ הצבי ורבות יכשלו ואלה ימלטו
 מידו אדם ומוזאב וראשית בני עמון: מב וישלח
 ידו בארצות וארץ מצרים לא תהיה לפליטה:
 מה ומשל במכמני הזהב והכסף וכלל חמדות
 מצרים ולבים וכשים במצעדיו: מד ושמעות
 יבהלו ממוזרח ומצפון ויצא בחמא גדלה
 להשמיד ולהחרים רבים: מה ויטע אהלי אפדנו
 בין ימים להרצבי-קדש ובא עד-קצו ואין עוזר
 לו: פקק יב ובעת ההיא יעמד מיכאל השר
 הגדול העמד על-בני עמון והיתה עת צרה אשר
 לא-נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת
 ההיא ימלט עמון פלה-נמצא כתוב בספר:
 ב ורבים מישגי אדמת-עפר יקיצו אלה לחיי
 עולם ואלה לחרפות לדראון עולם: ג והמשפלים
 יזהרו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים פפוכבים
 לעולם ועד:

של צפיר השעיר: ולא לאחריהו - ולא תבא
 הממשלה לבניו אלא לבני משפחתו, אחריהו אינו
 נופל אלא על לשון בניו, וכן הוא אומר (עמוד ד)
 ונשא אהכם בצנות ואחריהם בסירות דוניה, ותרגם
 יונתן ובניכוון ובנתיכוון בדוגית צדין: ולא כמשלו
 אשר משל - ולא תהא מלכות של אלו חזקה כמו של
 אלכסנדרוס: פי תחש מלכותו - לחלק לארבע
 ראשים הללו ולאחרים מלבד אלה: (ה) וחקוק מלך
 הנגב - הראש אשר ימליך בנגב, חזוק מן הראש
 שנגדו המולך בצפון ומן שרי: (ו) לעשות מישרים
 - פשרת שלום בינו ובין אביה: ולא תעצר וגו' -
 וילפדנה מלך הצפון, ואת מביאה, ואת אביה
 היולדה ומחזקה בכל עת צרתה: ולא תעצר - ורוע
 מביאה פח לעמד (ולא יעמוד אביה) לפניו, לא הוא
 ולא ורועו - הם גבורי פחו: ותנתן - ביד מלך הצפון
 היא ומביאה והילדה - הוא אביה: (ז) ועמד מנצר
 שרשיה - בן יושב על פנו ככסא המלוכה: ויבא אל
 החיל - אל מלך הצפון: במעוז מלך הצפון - כלומר
 בערי מעוזו במבצרי: ועשה בהם - והצליח בהם:
 וחקוק - ויכפש אותם: (ח) נסיהם - שריהם: (ט)
 ובא במלכות מלך הנגב - דרך מלכות מלך הנגב
 שהיא אבי אביה ישוב אל אדמתו, והיא מצרים כמו
 שנאמר למעלה, בשבי ביא מצרים: (י) ובניו - של

לרבים ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובכה
 ימים: לה ובהמשלים יעזרו עזר מעט ונלוו עליהם
 רבים בחלקקות: לה ומן-המשפלים יכשלו
 לצרוף בהם ולברר וללבו עד-עת קץ פי-עוד
 למועד: לו ועשה כרצו המלך ויתרום ויתגדל
 על-כל-אל ועל אל אלים ידבר נפלאות והצליח
 עד-גלה זעם כי גרצה געשתה: לו ועל-אלהי
 אבתיו לא יבין ועל-חמדת נשים ועל-כל-אלוה
 לא יבין כי על-פל יתגדל: לה ולא-אלה מעזים על-
 פנו יכבד ולא-אלוה אשר לא-ידעהו אבתיו יכבד
 בזהב ובכסף ובאבן יקרה ובחמדות: לט ועשה
 למבצרי מעזים עם-אלוה נכר אשר הכיר
 (יכיר) ירבה כבוד והמשיכם ברבים ואדמה
 יחלק במקור: מ ובעת חז יתנגח עמו מלך הנגב
 וישתער עליו מלך הצפון ברכב ובפרשים
 ובאניות רבות ובא בארצות ושטף ועבר:

רש"י - (א) ואני בשנת אחת לדריוש המדי - בנפל
 מלכות בבל והתחילה ממשלת מדי ופרס, והיו
 מבקשים שרי מדי ופרס מאת המקום להכביד על
 ממשלת אימתם עליכם, אני גבריא אל עמדתי למחזיק
 ולמעוז למיכאל שרכם: (ב) הנה עוד שלשה מלכים
 וגו' - רבותינו ז"ל אמרו בסדר עולם, זה כורש
 ואחשורוש ודריוש ששנה הבית, ומה תלמוד לומר
 רביעי, רביעי למדי. אבל בספר יוסף בן גוריון כתוב,
 שהיה לו בן לכורש ששם מלך תחתיו לפני מלך
 אחשורוש, ושמו במבישה: וכחוקתו - של דריוש:
 בעשרו יעיר - את כל מלכותו להלחם עם מלכותו:
 (ג) ועמד מלך גבור - בנין הוא אלכסנדרוס מוקדן:
 ועשה כרצו - בדריוש מלך פרס ויהרגהו ויקבל
 מלכותו וישתעבדו פרסיים ליונים: (ד) וכעמדו
 תשבר מלכותו - וכשיתחזק הרבה יעמד על חזקתו
 תשבר מלכותו שמימות: ותחזק לארבע רוחות השמים
 - כתוב בספר בן גוריון שחלק מלכותו לארבע
 ראשים ממשפחתו, הם ד' ראשי נמר שראה דניאל,
 וארו חיוא אחרי כומר (דניאל ז) ולה גפין ארבע די
 עוף על גבה וארבע ראשין לחיותא, המשיל זה
 במזרח וזה במערב זה בצפון וזה בדרום, וכן בחזיון
 הראשין ומעלנה חזות ארבע תחיתה (שם ח) בקרנו

שְׁהִיּוּ מִלְּפָנֵיהֶם שׁוֹטְפִים וְחֻזְקִים יִשְׁטֹפוּ מִלְּפָנֵי רומים וְיִשְׁכְּרוּ: וְגַם נְגִיד בְּרִית - גַּם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׂיִכְרַת עִמָּם בְּרִית גַּם הוּא סוֹפּוֹ שִׁישְׁטֹף מִלְּפָנָיו כִּי יַעֲבְרוּ (רומים) עַל הַבְּרִית וְיִפְשְׁטוּ עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שְׂאֲמָרוֹ רז"ל (ע"ז ח) עֲשְׂרִין וְשִׁית שְׁנַיִן קָמוּ בַּהֲמִנְיֹתֶיהוּ בַּחֲדֵי יִשְׂרָאֵל וְהָדָר אֲשַׁתְּעַבְדוּ בַּהוּן: (כג) וּמִן הַתְּחִבּוּת אֵלָיו יַעֲשֶׂה מַרְמָה - וּמִן הַשְּׁתַּפּוֹת שִׁישְׁתַּפֶּה (רומי) עִם יִשְׂרָאֵל יַעֲשֶׂה מַרְמָה שְׂלֵא יִגְלֶה מִחֲשֻׁבָּה רַעָה: וְעֵלָה - מִמְּקוֹמוֹ: וְעֵצָם - בְּכָל מְקוֹמוֹת שִׁשְׂכִּיבוֹת אֶרֶץ יְהוּדָה בְּאֲדוּם בְּעַמּוֹן וּמוֹאָב: בְּמַעֲט גּוֹי - לֹא יִצְטַרֵּף לְחִיל כְּבֹד כִּי יַעֲזֹר אוֹתוֹ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְכֵן כְּתוּב בְּסֵפֶר יוֹסִיפּוֹן: (כד) בְּזֶה וְשִׁלַּל וְרִכּוּשׁ לָהֶם יִבּוֹזֵר - יִחַלֵּק לְכָל הַמְּקַבְּלִים עֲלֵהֶם עַד שִׁיִּכְבְּשׁוּ אֶת הַפֶּלַח בַּחֲנֻפָּה וּבְחִלְקֵלְקוֹת: יִבּוֹזֵר - כְּמוֹ יַפְזֹר וְכֵן בְּזֹר עַמִּים (תהלים סח): וְעַל מִבְּצָרִים - עַל מִבְּצָרֵי הָאֲמוֹת יִחְשַׁב מִחֲשֻׁבוֹתָיו לְהוֹשִׁיב (בהם) רֹאשֵׁי גִּיּוֹסוֹתָיו עַד עַתָּה שִׁיִּהְיֶה הַפֶּלַח כְּבוֹשׁ תַּחְתֵּיהֶם: (כה) וְלֹא יַעֲמֵד - מֶלֶךְ הַנֶּגֶב: כִּי יִחְשְׁבוּ עֲלָיו מִחֲשֻׁבוֹת - וְיִתְנַכְּלוּ עֲלָיו לְהַפִּילוֹ עַל יְדֵי שַׁחַד שִׁישְׁחִידוּ אֶת שְׂרָיו לְכַגֵּד בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוּא מְסִים וְאוֹמֵר וְאוֹכְלֵי פֶת בָּגוּ יִשְׁבְּרוּהָ: (כו) פֶת בָּגוּ - מֵאֲכָלוּ נוֹטֵל פָּרֶס מִשְׁלַחְנוּ: (כז) וּשְׁנֵיהֶם הַמְּלָכִים - שֵׁר רומים וּנְגִיד הַבְּרִית הָאֲמוֹר לְמַעַלָּה הוּא הוֹרֵקְנוּס שִׁישְׁתַּחֲבֵר לְעֲזָרְתוֹ כְּדִי שִׁיעֲזֹר גַּם הוּא עַל אֲרִסְתוֹבְלוֹס אַחִיו הַמּוֹלֵךְ בִּירוּשָׁלַיִם: לְכַבֵּם לְמַרְעֵ - עַל בְּנֵי עַמֶּךָ לְהִרְעֵ לַיהוּדָה: וְעַל שְׁלַחַן אֲחֹד - עַל מַלְכוּת אֲרִסְתוֹבְלוֹס יִתְלַחֲשׁוּ כְּנָבִים: וְלֹא תִחַלַּח - שִׁישְׁתַּמְסְרוּ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁתַּחֲתֵה בְּאוֹתָן הַיָּמִים: כִּי עוֹד קֵץ לְמוֹעֵד - הַחֲרָבִין לְמֵלְאוֹת שְׁבוּעִים שְׁשִׁים וּשְׁנַיִם הָאֲמוֹרִים בְּסֵפֶר זֶה (פרק ט) וְאוֹתוֹ הַמוֹעֵד בִּימֵי אֲגָרִיפֶס בֶּן אֲגָרִיפֶס מְזַרְעֵ הוֹרְדוֹס: (כח) וְיִשְׁב - מֶלֶךְ הַרומי לְאַרְצוֹ מֵעַל מֶלֶךְ הַנֶּגֶב בְּרִכּוּשׁ גְּדוֹל: וְלִכְבוֹ עַל בְּרִית קֶרֶשׁ - לְהַפֵּר בְּרִיתוֹ מֵעַל יִשְׂרָאֵל: וְעֵשָׂה - כְּלוֹמֵר וְהִצְלִיחַ, וְשָׁב לְאַרְצוֹ: (כט) לְמוֹעֵד - לְאַחַר זְמַן, וְלֹא תִהְיֶה הַבִּיאָה הַזֹּאת מִצְלַחַת כְּרִאשׁוֹנָה הָאֲמוֹרָה לְמַעַלָּה וְעַמְדָּה מִנְּצֵר שְׂרָשִׁיָּה וְגו' שֶׁהִצְלִיחַ מֶלֶךְ הַצֶּפּוֹן עַל מֶלֶךְ הַנֶּגֶב, וּבְכַתְרֹנָה פַּעַם שְׁנֵיָה זֶה שְׂאֲמָרְנוּ וְשָׁב לְאַרְצוֹ בְּרִכּוּשׁ גְּדוֹל: (ל) וּבָאוּ בּוֹ - לְהַלְחֵם בּוֹ: צִיִּים - סִיעוֹת: כְּתִים - רומים, גְּדוּדִים מִמַּלְכוּת אֶרֶם שִׁישְׁמֵרְדוּ בּוֹ: וְנִכְאָה - וְנִשְׁבַּר קֶצֶת: וְשָׁב וְזָעַם עַל בְּרִית קֶרֶשׁ - וְשָׁב לְאַרְצוֹ לְהַפֵּר בְּרִית שְׁכַרְתָּ עִם יִשְׂרָאֵל: וְשָׁב וְזָעַם עַל עוֹזְבֵי בְּרִית קֶרֶשׁ - וְיִתֵּן לָב וְיִתְבּוֹנֵן שְׁעוֹבוּ יִשְׂרָאֵל בְּרִית (וּדְת) קֶרֶשׁ, וְתִרְבַּ שְׁנֵאת חֲנָם וּמִחֻלְקַת בְּבִית שְׁנֵי כְּמוֹ שְׁכַתוּב בְּסֵפֶר יוֹסִיפּוֹן וְיִשְׁפְּכוּ דָם נָקִי וְעַל זֹאת יִבְטַח וְיַדְעֵ שִׁישְׁצִלִּיחַ וְיַפֵּר אֶת

מֶלֶךְ הַצֶּפּוֹן יִתְגַּרוּ: וּבָא בּוֹא - כְּמוֹ וְהוֹלֵךְ הַלּוֹף, בְּנֵי שֶׁל מֶלֶךְ הַצֶּפּוֹן יָבּוֹא בּוֹ, וְשִׁטֵּף וְעִבַר אֶל אֶרֶץ הַנֶּגֶב: וְיִשְׁב וְיִתְגַּרֵּה - בְּמֶלֶךְ הַנֶּגֶב: עַד מַעוֹז - עִיר מִבְּצָרָיו: (יא) וְיִתְמַרְמֵר - וְיִלְחֶם בָּעַם: וְנִמְן הַקְּמוֹן - שֶׁל מֶלֶךְ הַצֶּפּוֹן בִּידוֹ: (יב) וְנִשְׂא הַקְּמוֹן - שֶׁל מֶלֶךְ צֶפּוֹן לְהַתְּגַאוֹת מְאֹד כִּי יִזְמוּ בְּלִבָּם לְהַתְּגַבֵּר בְּמִלְחָמָה: וְהַפִּיל רְבוּאוֹת - רַבִּים בְּחִיל מֶלֶךְ הַנֶּגֶב: וְלֹא יַעֲזֹ - וּבְכָל זֹאת לֹא יִהְיֶה נִצְחוֹן הַמִּלְחָמָה שְׁלוֹ: (יג) וּבְנֵי פְרִיצֵי עַמֶּךָ יִנְשְׂאוּ לְהַעֲמִיד חֻזּוֹן - רֹאשֵׁי בָשָׂם רַבִּי סַעֲדִיָּה זֶה אִמְהָ שֶׁל עֶשׂוֹ וְסִיעֵתוֹ: (טו) וְעַם מִבְּחֵרָיו - יִהְיֶה בְּמִלְחָמָה: וְאִין פֶּת לְעַמְד - מִפְּנֵי מֶלֶךְ הַצֶּפּוֹן, וְאִף עַל פִּי שִׁישׁ פֶּאֶן וְיִי יִתְרֶה דְרָף מִקְרָא לְדַבֵּר כֵּן בְּלִשׁוֹן זֶה, כְּמוֹ חוֹרִיָּה וְאִין שָׁם מְלוּכָה יִקְרָאוּ (בספר ישעיה לז): (טז) וְיַעֲשׂ - הַמֶּלֶךְ הַצֶּפּוֹן הַבָּא אֶל מֶלֶךְ הַנֶּגֶב כְּרִצוֹנוֹ: בְּאֶרֶץ הַצִּבִּי - בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: וְכִלְהָה כִּידוֹ - וְכִלְהָ אֶת הָאֶרֶץ בְּאוּכְלָסִיו: (יז) וְיִשְׁשׁ פְּנֵיו - מֶלֶךְ הַצֶּפּוֹן לְבּוֹא בְּתַקְףָּה כָּל מַלְכוּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַנֶּגֶב: וְיִשְׂרִים עִמּוֹ - עִם מֶלֶךְ הַנֶּגֶב, גַּם עֲלֵיהֶם יִלְחֶם מֶלֶךְ הַצֶּפּוֹן בְּאוֹתָן הַיָּמִים: וְעֵשָׂה - וְהִצְלִיחַ: וּבַת הַנְּשִׁים יִתֵּן לוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ - זֶה כְּנִסַּת יִשְׂרָאֵל הַיְּפָה בְּנָשִׁים, יַעֲזֹר מֶלֶךְ הַצֶּפּוֹן לְשֹׂר צָבָאוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ, וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא אֲנִיטוֹכּוֹס הַרְשַׁע מֶלֶךְ יוֹן, שְׁגֹר גְּזוּרֹת עַל יִשְׂרָאֵל, וְצֹנָה לְפוֹלִיפּוֹס שֶׁר צָבָאוֹ לְהַרְגֵ אֶת כָּל הַקּוֹרָא שְׁמוֹ יְהוּדִי, כְּמוֹ שְׁכַתוּב בְּסֵפֶר יוֹסִיפּוֹן: וְלֹא תַעֲמֵד - עֲצָתוֹ זֹאת: וְלֹא לוֹ תִהְיֶה - פֶת הַנְּשִׁים, שֶׁעַמְדָּה מִתְתַּיְהוּ בֶן יוֹחָנָן וְפִרְקֵ עֲלוֹ מֵעַל יִשְׂרָאֵל: (יח) וְהַשְׁבִּית קֶצֶין תְּרַפְתּוֹ לוֹ - וְהַשְׁבִּית הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת גְּדוּפוֹ וְאֶת תְּרַפְתּוֹ, שֶׁהִיָּה מִחֲרַף אֶת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאֶת יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שְׁכַתוּב בְּסֵפֶר יוֹסִיפּוֹן, וְהַשְׁבִּיבוּ עֲלָיו שֶׁהָפְהוּ בְּשַׁחֲרִין רַע בְּעוֹדוֹ בְּדָרְף, שֶׁהִלֵּךְ לְצוּר עַל יְרוּשָׁלַיִם וְהַסְרִיחַ בְּשִׁרְוֹ וְנִשְׂרוּ אֲבָרָיו, וְאָמַר לְעַבְדָּיו לְהַשְׁבִּיבוּ לְאַנְטוֹכִיָּא וְלֹא הִסְפִּיק לְבּוֹא שָׁם עַד שְׁמַת בְּחוּלָיִים רַעִים: (יט) לְמַעוֹז אֶרְצוֹ - לְשׁוּב אֶל עִיר מִבְּצָרָיו: (כ) וְעַמְדָּה עַל פְּנּוֹ מַעֲבִיר נוֹגֵשׁ - וְיִתְחַזַּק עַל בְּסִיסוֹ בְּהַר הַמּוֹדְעִית מִתְתַּיְהוּ בֶן יוֹחָנָן הַמַּעֲבִיר נוֹגֵשׁ יוֹן מֵעַל יִשְׂרָאֵל וְגו', וְהוּא הָדָר מַלְכוּת בְּיִשְׂרָאֵל, כִּי שֹׂר וּגְבוּרָה יִהְיֶה הוּא וְכָל זֶרְעוֹ אַחֲרָיו בְּנֵי הַחֲשָׁמוֹנִים: וּבְנֵימִים אֲחֻזִּים יִשְׁבֵּר - בְּיָמִים מוֹעֲטִים תִּשְׁבֵּר מַלְכוּתָם: וְלֹא בְּאִפְסִים - שֶׁל אִמְהָ אַחֲרָת: וְלֹא בְּמִלְחָמָה - כִּי מִהֶם וּבְהֶם, אֲשֶׁר קָנְאוּ אֲרִסְתוֹבְלוֹס וְהוֹרֵקְנוּס עַל דְּבַר הַמְּלוּכָה: (כא) וְעַמְדָּה עַל פְּנּוֹ נִכְוָה - וְיִתְחַזַּק אֲז עַל מַעֲמָדָה מַלְכוּת עֶשׂוֹ שְׁנַעֲמַר בְּזוּי אִתָּהּ מְאֹד (עובדיה א) וְיַעֲמְדוּ רומים וְיִשְׁלוּ מַלְכוּת מִיָּנִים: (כב) וְזִרְעוֹת הַשְּׁטָף - וּגְבוּרֵי מַלְכוּת יוֹן

מַעֲזִים - לְאַלְהֵי הַכְּרוּבִים אֲשֶׁר יָכֹרְתוּ עִמּוֹ בְּרִית: על פנוי **יִכְבֵּד** - כִּי יַחֲנִיף אֶת הָאֲמוֹת לְהִיּוֹתָם כְּבוֹשִׁים לוֹ: (לט) **וְעָשָׂה** - בְּנִינִים: **לְמַבְצְרֵי מַעֲזִים עִם אֱלֹהֵי נָכַר** - כְּלוּמַר לְכַבּוֹד אֱלֹהֵי נָכַר: **אֲשֶׁר הִכִּיר יִרְבֵּה כְבוֹד** - אֶת הַשָּׂרִים אֲשֶׁר יֵרָאֶה בְּלִבּוֹ לְהַפְּכִיר פְּנֵיהֶם וּלְהַחֲנִיף, יִרְבֵּה לָהֶם כְּבוֹד: **וְאֲדַמָּה יַחֲלַק** - לָהֶם: **בְּמַחִיר** - בְּדָמִים קְלִים: (מ) **וּבַעַת קֵץ** - כְּשֶׁתִּקְרַב גְּאוּלְתֵּינוּ: **וְיִשְׁתַּעַר עָלֵינוּ מֶלֶךְ הַצָּפוֹן** - עַל מֶלֶךְ הַנֶּגֶב: (א) **וּבַעַת הַזֶּה יֵעָמֹד מִיִּכְאֵל** - יִשְׁתַּתַּק כְּאֵלִים שִׁירָאֵה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דֵּן בְּעֵצְמוֹ וְאוֹמֵר הֵיאָף אֲאָבֵד אֶמָּה גְדוּלָּה כְּזוֹ בַשֶּׁבִיל יִשְׂרָאֵל: **וְהִנֵּה עַת צָרָה** - בְּפַמְלֵיא שֶׁל מַעְלָה וְקִטְגוֹרֵיא בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים בְּזוּזֵי וּבְזוּזֵי דְבְּזוּזֵי כְּמוֹ שֶׁאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּהַגְּדָה בְּפֶרֶק אַחְרוֹן שֶׁל כְּתוּבוֹת: **יִמְלֹט עַמָּךְ** - תֵּאבֵד מַלְכוּת אָרֶם וְיִמְלֹטוּ יִשְׂרָאֵל: **כָּל הַנִּמְצָא כְּתוּב בְּסֵפֶר** - הַרִי זֶה מִקְרָא קֶצֶר כָּל הַנִּמְצָא כְּתוּב בְּסֵפֶר זֶה עַל יְדֵי הַחֲלוּמוֹת הַכְּתוּבִים בּוֹ, עַד דְּקִטְלֵת חִיּוֹתָא, וְיִקְבְּלוּן מַלְכוּתָא קַדִּישֵׁי עַלְיוֹנִין, הַכֹּל יִתְקַים: (ב) **וְרַבִּים מִיִּשְׁנֵי אֲדַמַּת עֶפֶר קָצִיצוּ** - יָחִיו הַמַּתִּים: (ג) **וְהַמַּשְׁפִּילִים** - שֶׁעֲסָקוּ בַתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת יִזְהִירוּ כְּזֶהֱרָה הַרְקִיעַ:

בְּרִיתוֹ מֵעַמָּם וְיִתְגַּרְהָ בָּם: (לא) **וְזָרְעִים מִמֶּנּוּ יַעֲמִדוּ** - יִשְׁלַח שָׂרָיו וְגִבּוֹרָיו לִירוּשָׁלַיִם: **וְחָלְלוּ מַעֲזוֹ** - בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: (לב) **וּמַרְשֵׁיעֵי בְרִית יַחֲנִיף** - פְּרִיצֵי יִשְׂרָאֵל שִׁיתַּחֲבְרוּ עִמּוֹ וְיִרְשִׁיעוּ בְרִיתָם עִם חֲבָרֵיהֶם וְיִהְיוּ מִמָּרִים וְיַחֲנִיף בְּחֻלְלֵי קוֹת: **יִזְדַּעֵי אֱלֹהֵיו** - וּכְשָׂרֵי יִשְׂרָאֵל שִׁיתְזַקּוּ בִּירְאֵת אֱלֹהֵיהֶם כְּלוּמַר יֵאָחְזוּ בָּהּ וְלֹא יַעֲזֹבוּהָ: **וְעָשׂוּ** - אֶת תּוֹרַתָם: (לג) **וּמַשְׁפִּילֵי עַם** - חֲכָמִים שֶׁבָּהֶם כְּגוֹן שֶׁל בֵּית רַבִּי וְחֲכָמֵי הַדּוֹרוֹת: **יְבִינוּ לְרַבִּים** - יִדְרָשׁוּ לַעֲם הָאָרֶץ אֶת הַתּוֹרָה וְיֵאֱמָצוּ יְדֵיהֶם לְהַחֲזִיק בָּהּ: **וְנִכְשְׁלוּ** - בְּגִלוּתָם בְּחָרֵב וּבְלִהְבָּה וְגו': (לד) **יַעֲזְרוּ** - עֲזֵר מַעֲט עַל יְדֵי שַׁחֲדִים וּמְמוֹן שִׁיעֲבִדוּ אֶת אוֹיְבֵיהֶם יִסַּע אוֹתָם בָּהֶם: (לה) **יִכְשְׁלוּ לְצִרוּף בָּהֶם** - יִכְשְׁלוּ בְּחֻשְׁבוֹן הַקְּצִים שִׁיתַּנּוּ לִב לְצִרְפָן וּלְלַבְנָם לְדַעַת אוֹתָם וְיִטְעוּ בָּהֶם: (לו) **וְעָשָׂה כְּרַצְנוֹ הַמֶּלֶךְ** - מַלְכוּת רומי: **וְהַצְּלִיחַ עַד פְּלָה וַעַם** - עַד שׁוֹב אֵף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִיִּשְׂרָאֵל: **כִּי נִתְרַצָּה נַעֲשֶׂתָה** - כְּשֶׁתִּכְלֶה גְזַרְתּוֹ. כִּי, כְּמוֹ פֶּאֶשֶׁר: (לז) **וְעַל אֱלֹהֵי אֲבוֹתָיו לֹא יִבִּין** - לֹא יִתֵּן לִב לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבוֹתָיו: **חֲמַדַּת נָשִׁים** - כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הִפָּה בְּנָשִׁים: (לח) **וְלֹאֲלוֹהֵ**

שְׁמוּאֵל א פָּרָק ב

ד קִשְׁת גִּבְרִים חֲתָמִים וְנִכְשְׁלִים אָזְרוּ חֵיל:

תַּרְגוּם יוֹנָתָן (ד) על מַלְכוּת מַקְדוֹן אֲתַנְבִּיאַת וְאִמְרַת, קִשְׁת דְּגִבְרֵי מַקְדוֹנָאֵי יִתְבְּרִין, וְדְבִית חֲשִׁמוֹנָאֵי דְהוּוּ חֲלָשִׁין יִתְעַבְדָן לְהוֹן נַסִּין וְיִגְבוּרָן:

הַתְּרַגּוּם יוֹנָתָן דּוֹרֵשׁ אֶת כָּל תְּפִילַת חֲנָה, שֶׁהִיא נְבוּאָה עַל כָּל הַעֲתִיד, מִפְּלִשְׁתִּים שֶׁלְּקַחוּ אֶת הָאֲרוֹן, עַד גּוֹג וּמָגוּג וּמֶלֶךְ הַמַּשְׁחָה, פְּסוּק ד' נִדְרַשׁ עַל הַיּוֹנִים.

שִׁיר הַשִּׁירִים פָּרָק ו

תַּרְגוּם ז וּמַלְכוּת בֵּית חֲשִׁמוֹנָאֵי כְּלָהוֹן מַלְכֵן פְּקוּדֵיא כְּרַמּוֹנָא, בַּר מִן מַתְתִּיָּה כְּהֵנָא רַבָּא וּבְנֵיהֵי דְאַנְוִן צְדִיקִין מִכְּלָהוֹן, וּמִקְמִין פְּקוּדֵיא וּפְתַגְמֵי אוּרִיתָא בְּצַחֲוֹתָא: ח באַדְרִין קְמוּ יִנְאֵי וּכְנִשׁוּ שְׁתִּין מַלְכִין מִבְּנֵי דְעָשׂוּ, מְלוּבְּשֵׁי שְׂרִיּוֹנִין רֹכְבִין עַל סוּסָן וּפְרָשִׁין, וְתַמְנִין דּוּכְסִין מִבְּנֵי דִישְׁמַעְאֵל רַכְבִּין עַל פִּילֵיא, בַּר מִן שְׂאָר עַמְמֵיא וְלִשְׁנֵיא דְלִית לְהוֹן מִנֵּן, וּמִנֵּיאֵו אֶלְכְּסַנְדְּרוּס [אַנְטִיּוֹכוּס] מִלְכָּא עַלִּיהוֹן לְרִישָׁא, וְאֶתוּ לְאַגְחָא קְרָבָא לִירוּשָׁלַם: ט וּבְעַדְנָא הֵיאָה הִנֵּה כְּנִשְׁתָּא דִישְׂרָאֵל דְּמַתִּילָא לִיוֹנָתָא

הַתְּרַגּוּם מִפְּרֵשׁ פְּסוּקִים אֵלּוּ עַל מַלְחַמַת הַחֲשִׁמוֹנָאִים.

ז כְּפִלַח הַרְמוֹן רְקוּתָךְ מִבְּעַד לְצַמּוֹתֶיךָ: ח שִׁשִּׁים הֵמָּה מַלְכוּת וּשְׂמֹנִים פִּילִגְנָשִׁים וְעַלְמוֹת אֵין מִסְפָּר: ט אַחַת הִיא יוֹנָתָי תַּמְתִּי אַחַת הִיא לְאֵמָה בְּרָה הִיא לְיוֹלְדֹתֶיהָ רְאוּהָ בְּנוֹת וַיֵּאשְׁרוּהָ מַלְכוּת וּפִילִגְנָשִׁים וְיִהְיֶלְוּהָ:

מקרא - תרגום שיר השירים

וימתתיה וכל עמא דישראל ואגיתו בהון קרבא, ומסר
ה' יתהון בידהון, וכד חזו יתבי פלפיא אשרי יתהון,
ומלכות ארעא ושלטונא וקלסו להון.

שלימתא פלחא בלב חד למרהא, ואחידא לאוריתא
ועסיקא בפתגמי אוריתא בלב שלים, וכרירן וכנתהא
כיומא דנפקת ממצרים, הא בכך נפקו בני חשמונאי

פסוקי המנוחה

תרומה כהו שגמן למאר בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים:

לא ועשית מנחת זהב טהור מקישה תעשה המנוחה ירכה וקנה גביעיה פפתריה ופרחיה
ממנה יהיו: לב וששה קנים יצאים מצדיה שלשה | קני מנרה מצדה האחד ושלושה קני מנרה
מצדה השני: לג שלשה גבעים משקדים בקנה האחד פפתר ופרח ושלושה גבעים משקדים
בקנה האחד פפתר ופרח בן לששת הקנים היצאים מן המנרה: לד ובמנרה ארבעה גבעים
משקדים פפתריה ופרחיה: לה וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה
וכפתר תחת שני הקנים ממנה לששת הקנים היצאים מן המנרה: לו פפתריהם וקנתם ממנה
יהיו כלה מקשה אחת זהב טהור: לו ועשית את גרתייה שבעה והעלה את גרתייה והאיר על-
עבר פניה: לח ומלקחיה ומחתיה זהב טהור: לט כפר זהב טהור יעשה אתה את כל הכלים
האלה: מ וראה יעשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר:

תצוה כז כ ואתה תצוה | את בני ישראל ויקחו אליה שמן זית גך כתיית למאור להעלת נר
תמיד: כא באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדות יערוך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר
לפני יהוה חקת עולם לדרתם מאת בני ישראל:

כי תשא לא ח ואת השלחן ואת כליו ואת המנרה הטורה ואת כל כליה ואת מזבח
הקטרת:

ויקהל לה יד ואת מנרת המאור ואת כליה ואת גרתייה ואת שמן המאור:

לז יז ויעש את המנרה זהב טהור מקישה עשה את המנרה ירכה וקנה גביעיה פפתריה
ופרחיה ממנה היו: יח וששה קנים יצאים מצדיה שלשה | קני מנרה מצדה האחד ושלושה
קני מנרה מצדה השני: יט שלשה גבעים משקדים בקנה האחד פפתר ופרח ושלושה גבעים
משקדים בקנה אחד פפתר ופרח בן לששת הקנים היצאים מן המנרה: כ ובמנרה ארבעה
גבעים משקדים פפתריה ופרחיה: כא וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים

פסוקי המנורה

מִמֶּנּוּהָ וּכְפֹתֶיהָ תַחֲת־שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנּוּהָ לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיְצָאִים מִמֶּנּוּהָ: כב כַּפֹּתֶיהֶם וְקָנֹתָם מִמֶּנּוּהָ הָיוּ כַּלָּהּ מִקִּשָּׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר: כג וַיַּעַשׂ אֶת־גִּרְתֵּיהָ שִׁבְעָה וּמִלְקַחֶיהָ וּמִחֻתֶּיהָ זָהָב טָהוֹר: כד כִּכָּר זָהָב טָהוֹר עָשָׂה אֹתָהּ וְאֵת כָּל־כְּלֵיהָ:

פקודי לט וְאֵת־הַמִּנְרָה הַטְּהֻרָה אֶת־גִּרְתֵּיהָ גִּרְתֵּי הַמַּעֲרָכָה וְאֵת־כָּל־כְּלֵיהָ וְאֵת שֶׁמֶן הַמֵּאֹר:
מ ד וְהִבֵּאתְ אֶת־הַשְּׁלֹחַן וְעָרַכְתָּ אֶת־עַרְכּוֹ וְהִבֵּאתְ אֶת־הַמִּנְרָה וְהַעֲלִיתְ אֶת־גִּרְתֵּיהָ: כו וַיַּעַשׂ אֶת־הַמִּנְרָה בְּאֶהָל מוֹעֵד נֹכַח הַשְּׁלֹחַן עַל יַרְדֵּי הַמִּשְׁכָּן נִגְבָּה: כז וַיַּעַל הַנֵּרֹת לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

אמור כד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב לְצֹ אֶת־בְּגֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיהָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כְּתִית לַמֵּאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: ג מִחוּץ לְפָרְכָת הַעֲדֹת בְּאֶהָל מוֹעֵד יַעֲרֹף אֹתוֹ אֶהְרֹן מַעֲרַב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד חֲקַת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: ד עַל הַמִּנְרָה הַטְּהֻרָה יַעֲרֹף אֶת־הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד:

בהעלותך ח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־אֶהְרֹן וְאִמְרַתְ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוֹלֵ"פִנֵי הַמִּנְרָה יֵאָרִו שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת: ג וַיַּעַשׂ כֵּן אֶהְרֹן אֶל־מוֹלֵ"פִנֵי הַמִּנְרָה הַעֲלָה גִרְתֵּיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ד וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמִּנְרָה מִקִּשָּׁה זָהָב עַד־יָרֵכָה עַד־פְּרֻחָהּ מִקִּשָּׁה הִוא כַּמְרָאָה אֲשֶׁר הִרְאָה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־הַמִּנְרָה:

מלכים א ז מ וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשְּׁלֹחַן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: מט וְאֶת־הַמִּנְרֹת חֲמֵשׁ מִיָּמִין וְחֲמֵשׁ מִשְׁמָאוֹל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוֹר וְהַפָּרָח וְהַנֵּרֹת וְהַמְּלַקְחִים זָהָב:

דברי הימים א כח טו וּמִשְׁקָל לַמִּנְרֹת הַזָּהָב וְגִרְתֵּיהֶם זָהָב בְּמִשְׁקַל־מִנְרָה וּמִנְרָה וְגִרְתֵּיהָ וְלַמִּנְרֹת הַכֶּסֶף בְּמִשְׁקָל לַמִּנְרָה וְגִרְתֵּיהָ כְּעִבּוֹדֹת מְנֹרָה וּמְנֹרָה:

ב ד ז וַיַּעַשׂ אֶת־מִנְרֹת הַזָּהָב עֲשָׂר כַּמְּשֻׁפָּטִים וַיִּתֵּן בְּהִיכָל חֲמֵשׁ מִיָּמִין וְחֲמֵשׁ מִשְׁמָאוֹל:

פסוקי אור ה'

שמואל ב כג - וכאור בקר יזרח־שמש בקר לא עבות מנגה מומטר גֵּשָׁא מֵאֲרֶץ:

ישעיהו ב ה בית יעקב לכו ונגלה באור יהוה:

ל כו והיה אור־הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבלש יהוה את־שבר עמו ומחץ מפתו ירפא:

נח ח אז יבקע פשחל אורח וארכתה מהרה תצמח והלך לפניה צדקו כבוד יהוה יאספה: י ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורח ואפלתה כצהרים:

ס א קומי אורי כי בא אורח וכבוד יהוה עליה זרח: ב כִּי־הנה החשך יכסה־ארץ וערפל לאמים ועליה יזרח יהוה וכבודו עליה יראה: ג והלכו גוים לאורח ומלכים לנגה זרח: ד לא־יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא־יאיר לך והיה־לך לאור עולם ואלהך לתפארתה: ה לא־יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי יהוה יהיה־לך לאור עולם ושלמו ימי אבך:

יחזקאל מג ב והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרד הקודים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו:

מיכה ז ה אל־תשמיחי אלבתי לי כי נפלתי קמתי כִּי־אשב בחשך יהוה אור לי:

חבקוק ג ד ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חביון עזה:

זכריה יד ו והיה ביום ההוא לא־יהיה אור יקרות יקפאון וקפאון: ז והיה יום־אחד הוא יודע ליהוה לא־יום ולא־לילה והיה לעת־ערב יהיה־אור:

תהלים ד ז רבים אמרים מי־ראנו טוב נסה־עלינו אור פניך יהוה:

יג ד הביטה ענני יהוה אלהי האירה עיני פן־אישן המות:

יח כט כִּי־אתה תאיר גרי יהוה אלהי יגיה חשכי:

יט ט פקודי יהוה ישרים משמחי־לב מצות יהוה ברה מאירת עינים:

כז א לדוד ו יהוה אורי וישעי ממי אירא יהוה מעוז־חלי ממי אפחד:

לא י האירה פניך על־עבדך הושיעני בחסדך:

לו י כִּי־עמך מקור חיים באורך נראה־אור:

מג ג שלח־אורח ואמתך תמה ינחוני יביאוני אל־הר־קדשך ואל־משכנותיך:

פסוקי אור ה'

מד ד כִּי לֹא בְחַרְבָּם יִרְשׁוּ אֶרֶץ וְזָרוּעַם לֹא־הוֹשִׁיעָה לָמוֹ כִּי־יִמְיִנָּה וְזָרוּעָה וְאֹר פְּנִיָּה כִּי רְצִיתָם:

נו י כִּי הֲצַלֹּת נַפְשֵׁי מַמּוֹת הֲלֹא רַגְלֵי מְדַחֵי לְהַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי אֱלֹהִים בְּאֹר הַחַיִּים:

פ ו אֱלֹהִים הִשְׁבִּינוּ וְהָאֵר פְּנִיָּה וְנִשְׁעָה: כ יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת הִשְׁבִּינוּ הָאֵר פְּנִיָּה וְנִשְׁעָה:

פז ט אֲשֶׁר־י הָעַם יוֹדְעֵי תְרוּעָה יְהוָה בְּאֹר־פְּנִיָּה יִתְלַכּוּ:

צו יא אֹר זָרַע לְצַדִּיק וְלִישְׂרָיִלֵב שְׂמֹחָה:

קיב ד זָרַח בְּחֹשֶׁךְ אֹר לִישְׂרָיִם חֲנוּן וְרַחוּם וְצַדִּיק:

קיט קה גֵּר־לְרַגְלֵי דְבָרָה וְאֹר לְנִתְיָבְתִּי: קל פֶּתַח דְּבָרֶיהָ יֹאִיר מִבֵּין פְּתָיִים: קלה פְּנִיָּה הָאֵר

בְּעִבְרָה וְלַמְדִּי אֶת־חֻקֶּיהָ:

משלי ד יא וְאֶרַח צַדִּיקִים כְּאֹר נְגִה הוֹלֵךְ וְאֹר עַד־נֶכּוֹן הַיּוֹם:

ו כג כִּי גַר מִצְוָה וְתוֹרָה אֹר וְדַרְךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוֹסֵר:

יג ט אֹר־צַדִּיקִים יִשְׂמַח וְגַר רְשָׁעִים יִדְעָה:

טז טו בְּאֹר־פְּנֵי־מֶלֶךְ חַיִּים וְרִצּוֹנוֹ כְּעַב מִלְּקוֹשׁ:

איוב לג כט הוֹר־כֹּל־אֵלֶּה יַפְעֵל־אֵל פַּעַמַּיִם שְׁלוֹשׁ עַם־גְּבָר: ל להִשְׁיֵב גִּפְשׁוֹ מִנִּי־שַׁחַת לְאֹר

בְּאֹר הַחַיִּים:

אסתר ח טז לְיְהוּדִים הִיִּתְּהָ אִוְרָה וְשִׂמְחָה וְשִׂשׁוֹן וִיקָר:

פסוקי הודאה

- ישעיהו יב א ואמרתי ביום ההוא אודה יהוה כי אנפת בי ישוב אפתי ותנחמני: ד ואמרתי ביום ההוא הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתי הוֹדִירוּ כִּי נִשְׁגַּב שְׁמוֹ:
- כה א יהוה אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחק אמונה אמן: לח יט חי חי הוא יודה פמוני היום אב לבנים יודיע אל-אמתך:
- תהלים ז יח אודה יהוה כצדקו ואזמרה שם-יהוה עליון: ט ב אודה יהוה בכל-לבי אספרה כל-נפלאותיך: יח נ על-כן | אודה בגוים | יהוה ולשמוך אזמרה:
- כח ז יהוה | עזי ומגני בו בטח לבי ונגערתי ויעלז לבי ומשירי אהודנו: ל ה זמרו ליהוה חסידיו והודו לזכר קדשו:
- יג למען | יזמרה כבוד ולא ידם יהוה אלהי לעולם אודה: לג ב הודו ליהוה בכגור בגבל עשור זמרו-לו:
- לה יח אודה בקהל רב בעם עצום אהללך: מג ד ואבואה | אל-מזבח אלהים אל-אל-שמחת גילי ואודה ככזור אלהים אלהי: מד ט באלהים הללנו כל-היום ושמך | לעולם נודה סלה:
- מה יח אזכירה שמך בכל-דור ודור על-כן עמים יהודוה לעלם ועד: נב יא אודה לעולם כי עשית ואקנה שמך כייטוב נגד חסידך:
- נד ח בגדבה אבחה-לך אודה שמך יהוה כייטוב: נו י אודה בעמים | אדני אומרך בלאמים: סז ד יודוה עמים | אלהים יודוה עמים כלם:
- עא כב גם-אני | אודה בכלי-נבל אמרתך אלהי אזמרה לך ככזור קדוש ישראל: עה ב הודינו לך | אלהים הודינו וקרוב שמך ספרו נפלאותיך:
- עט יג ואנחנו עמך | וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך: פו ב אודה | אדני אלהי בכל-לבבי ואכבדה שמך לעולם:
- פט ו ויודו שמים פלאך יהוה אף-אמונתך בקהל קדשים: צב ב טוב להדות ליהוה ולזמר לשמך עליון:
- צה א לכו נרננה ליהוה נריעה לצור ישענו: ב נקדמה פניו בתודה בזמרות נריע לו:

פסוקי הודאה

צו יב שִׁמְחוּ צְדִיקִים בַּיהוָה וְהוֹדוּ לְזִכְרֵךְ קְדוֹשׁ:

צט ג יוֹדוּ שִׁמְךָ גְּדוֹל וְנוֹרָא קְדוֹשׁ הוּא:

ק א מִזְמוֹר לַתּוֹדָה הִרְיעוּ לַיהוָה כְּלֵי־תְהִלָּה: ב עֲבַדוּ אֶת־יְהוָה בְּשִׁמְחָה כִּי־בָאוּ לְפָנָיו בְּרִנָּה: ג דַּעוּ כִּי־יְהוָה הוּא אֱלֹהִים הוּא־עֲשָׂנוּ וְלֹא (וְלֹא) אֲנַחְנוּ עָפְמוּ וְצִאֵן מִרְעִיתוֹ: ד כִּי־בָאוּ שָׁעָרָיו | בַּתּוֹדָה חֲצֵרְתִּי בַתְּהִלָּה הוֹדוּ־לוֹ בְּרִכּוֹ שְׁמוֹ: ה כִּי־טוֹב יְהוָה לְעוֹלָם חֲסִדוֹ וְעַד־דָּר אֲדָר אֲמוֹנָתוֹ:

קה א הוֹדוּ לַיהוָה קְרָאוּ בְּשִׁמּוֹ הוֹדִיעוּ בְּעַפְמִים עֲלִילוֹתַיו:

קו א הִלְלוּ לָהּ | הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

קז ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבַנֵּי אָדָם:

קח ד אֲוֹדָה בְּעַפְמִים | יְהוָה וְאֲזַמְרֶהָ בַלְּאֲמִים:

קט ל אֲוֹדָה יְהוָה מְאֹד בְּפִי וּבְתוֹף רַבִּים אֲהַלְלֶנּוּ:

קיא א הִלְלוּ לָהּ | אֲוֹדָה יְהוָה בְּכָל־לֵב בְּסוֹד יִשְׂרָאֵל וְעֵדָה:

קיב יט פִּתְחוּ־לִי שְׁעַר־צֶדֶק אֲבֹאֲבָם אֲוֹדָה יְהוָה: כ זֶה־הַשְּׁעַר לַיהוָה צְדִיקִים יָבֹאוּ בּוֹ: כא אֲוֹדָה כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: כב אֵלֵי אֲתָה וְאֲוֹדָךְ אֱלֹהֵי אֲרוֹמֶמְךָ: כג הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

קלז א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: ב הוֹדוּ לְאֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: ג הוֹדוּ לְאֱדָנֵי הָאֲדָנִים כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: ד הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמַיִם כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

קלח א לְדוֹד | אֲוֹדָה בְּכָל־לֵב גִּגְד אֱלֹהִים אֲזַמְרֶךָ: ב אֲשַׁתְּחִוָה אֶל־הֵיכַל קְדוֹשְׁךָ וְאֲוֹדָה אֶת־שִׁמְךָ עַל־חֲסִדְךָ וְעַל־אֲמִתְךָ כִּי־הִגְדַּלְתָּ עַל־כָּל־שִׁמְךָ אֲמַרְתָּךָ: ד יוֹדוּךָ יְהוָה כְּלֵי־מַלְכֵי־אֲרָץ כִּי שָׁמְעוּ אֲמֹרֵי־פִיךָ:

קלט יד אֲוֹדָה עַל כִּי נוֹרְאוֹת נְפִלְתֵי נִפְלְאִים מַעֲשֵׂיךָ וְנִפְשֵׁי יַדְעַת מְאֹד:

קמ יד אַךְ צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ יִשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת־פִּגְנֶיךָ:

קמא י יוֹדוּךָ יְהוָה כְּלֵי־מַעֲשֵׂיךָ וְחֲסִידֶיךָ יִבְרַכּוּךָ:

קמו ז עֲנֵנוּ לַיהוָה בַּתּוֹדָה זָמְרוּ לְאֱלֹהֵינוּ בְּכָבוֹד:

דְּבַרֵי הַיָּמִים א כט י וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וְמִהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאֶרְתְּךָ:

מדרשים בענין המגורה

מדרש רבה - בהעלותך פרשה טו

שעברו אותן ימי סעודה קרא אותו אוהב, אמר לו, לכל בני המדינה עשיתי סעודה ולך לעצמך אני עושה סעודה, למה, שאת אוהבי. כך מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, את מוצא שנים עשר שבטים הקריבו לחנכת המזבח וקבלו הקדוש ברוך הוא, שנאמר (במדבר ז, ה): קח מאתם, ושבטו של לוי לא הקריבו, פיון שעבר חנכת המזבח, אמר הקדוש ברוך הוא לאהרן ולבניו, כל השבטים עשו חנכה ושבטך לא עשה, לכה: דבר אל אהרן ואמר אליי בהעלתך, ואחר כך (במדבר ח, ו): קח את הלויים.

ד דבר אחר, בהעלתך, את מוצא שנתקשה משה במעשה המגורה יותר מכל פלי המשכן, עד שהראהו הקדוש ברוך הוא באצבע. וכן בפרסות בהמה טמאה וטהורה, שנאמר (ויקרא יא, ב): זאת חתיה אשר תאכלו (ויקרא יא, ד): את זה לא תאכלו, והראהו באצבע. וכן בירח (שמות יב, ב): החדש הזה לכם. וכן במגורה (במדבר ח, ד): וזה מעשה המגורה מקשה זהב, כלומר מה קשה היא לעשות, שהרבה יגע בה משה, פיון שנתקשה אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, טל כפר זהב והשליכו לאור והוציאהו והיא מעצמה נעשית, שנאמר (שמות לו, ז): וכפתריה ופרחיה גביעיה וקניה ממנה היו, מכה בפטיש ומעצמה נעשית, לכה הוא אומר (שמות כה, לא): מקשה תיעשה, מלא יו"ד כתיב ולא כתיב תיעשה, כלומר מעצמה תיעשה. נטל משה את הכפר והשליכו לאור, אמר משה רבונו של עולם הרי כפר בתוך האש כשם שאתה רוצה בן תעשה, מיד יצתה המגורה עשויה כתקונה, לפיכך כתיב (במדבר ח, ד): כמראה אשר הראה ה' את משה, בן עשה משה את המגורה, אין כתיב כאן, אלא בן עשה סתם, ומי עשה, הקדוש ברוך הוא, לפיכך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, אם הזהרתם להיות מדליקין לפני אני משמר את נפשותיכם מכל דבר רע, שנמשלו נפשות כנר, שנאמר (משלי כ,

א בהעלתך, אנו מוצאין בהרבה מקומות צנה הקדוש ברוך הוא על הנרות ועל הדלקתן בשמן וזת (שמות כז, ב): ואתה תצנה את בני ישראל ויקחו אליך שמן וזת וך כתיב. וכן הוא אומר (ויקרא כד, ד): על המגורה הטורה יצוף את הנרות, אף כאן: בהעלתך את הנרות.

ב זה שאמר הכתוב (ישעיה מב, כא): ה' חפץ למען צדקו ונגדיל תורה ונאדיר, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לא בשביל שאני צריך לגרות הזהרתך על הנרות, אלא לזכותם, שנאמר (דניאל ב, כב): ונהורא עמה שרא, וכתוב (תהלים קלט, יב): גם חשף לא יחשיף ממך ולילה פיום יאיר כחשיכה פאורה, בא למדך שאינו צריך לגרות של בשור ודם. תדע כשאדם בונה בית עושה לו חלונות צרות מבחוץ ורחבות מבפנים, כדי שיהא האור נכנס מבחוץ ומאיר מבפנים, ושלמה שבנה בית המקדש לא עשה כך, אלא עשה חלונות צרות מבפנים ורחבות מבחוץ, כדי שיהא האור יוצא מבית המקדש ומאיר לחוץ, שנאמר (מלכים א ו, ד): ויעש לבית חלונות שקפים אטומים, להודיע שכלו אור ואין צריך לאורם, ולמה צנה אתכם, לזכותכם, לכה נאמר: בהעלתך את הנרות, הוי ה' חפץ למען צדקו. ולא עוד אלא אם אתם זהירים להדליק את הנרות לפני, אני מאיר לכם אורה גדולה לעתיד לבוא, לכה נאמר (ישעיה ס, א): קומי אורי כי בא אורך והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה ורחף.

ג בהעלתך את הנרות. את מוצא שנים עשר שבטים שהקריבו קרבנות לחנכת המזבח, שבט לוי לא הקריב כלום, והיו מצריין ואומרים, למה רחקנו מהקריב לחנכת המזבח. משל למלך שעשה סעודה והיה קורא אמניות, היה אוהב אחד שאוהבו יותר מדאי, לא קרא אותו עמהן, היה מצר לומר שמא יש בלבו של מלך עלי כלום, שלא זמנני בכל סעודות האלו, פיון

הקריב עם הנשיאים, והיה אומר אוי לי שמא בשבילי אין הקדוש ברוך הוא מקבל שבטו של לוי, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לה אמר לו לאהרן אל תתירא לגדולה מזו אתה מתקן. לכה נאמר: דבר אל אהרן ואמר אליו בהעלתך את הנרות. הקבנות, כל זמן שבית המקדש קיים הם נוהגים, אבל הנרות לעולם (במדבר ח, ב): אל מול פני המנורה יאירו, וכל הכרכות שנתתי לה לברוך את בני, אינן בטלין לעולם.

ז דבר אחר, אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, שלא תהיו מבזין על המנורה, הוי (זכריה ד, ט): כי מי בז ליום קטנות ושמחו וראו את האבן הבדיל ביד זרפבל שבעה אלה, אלה זו המנורה, שבעה אלו שבעת הנרות, כנגד שבעה כוכבים שמשוטטין בכל הארץ, כך הם חביבין שלא תהיו מבזין עליהן, לכה נאמר: אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, שלא יטעה אותך צריך לומר שהוא צריך אורה, ראה מה פתיב בחלונות (יחזקאל מ, ט): וחלונות אטמות אל התאים ואל אליהמה לפנימה וגו' וכן לאלמות וגו' כהחלונות האלה. כחלונות אין פתיב כאן, אלא כהחלונות, שיהיו רחבות מבחוץ וצרות מבפנים, כדי שיהיו מוציאין אורה לחוץ.

אמר רבי ברכיה הפהן בירבי הברק הנה תולדות האש של מעלן הוא, והוא יוצא ומבהיק את כל העולם פלו, שנאמר (יחזקאל א, יג): ודמות החיות מראיהם כגחלי אש בערות כמראה הלפדים, ומן האש יוצא ברק, ומבהיק את כל העולם פלו, ואני צריך לאורה שלכם, ולמה אמרתי לה, כדי לעלותך.

אמר רבי חנינא אמר הקדוש ברוך הוא עינים שיש בהן בתוכן לכן ושחור, ואין אתה רואה מתוך הלכן אלא מתוך השחור, ומה אם עיניך שיש בתוכן שחור ולכן אין אתה רואה אלא מתוך השחור, הקדוש ברוך הוא שפלו אורה הוא צריך לאורה שלכם.

דבר אחר, אל מול פני המנורה, בשר ודם מדליק גר מגר דלוק, שמא יוכל להדליק גר מתוך

זו: גר ה' נשמת אדם, ונאמר: בהעלתך את הנרות.

ה זה שאמר הכתוב (תהלים יח, כט): כי אתה תאיר גרי. אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם לנו אתה אומר שנאיר לפניך, אתה הוא אורו של עולם והאורה דרה אצלך, דכתיב (דניאל ב, כב): ונהורא עמה שרא. ואתה אומר (במדבר ח, ט): אל מול פני המנורה, הוי: כי אתה תאיר גרי. אמר להם הקדוש ברוך הוא לא שאני צריך לכם, אלא שתאירו לי בדרך שהארתי לכם, למה לעלות אתכם בפני האמות, שיהיו אומרים ראו היאך ישראל מאירין למי שהוא מאיר לכל העולם.

משל למה הדבר דומה לפקח וסומא שהיו מהלכין בדרך, אמר לו פקח לסומא כשנכנס לתוך הבית צא והדלק לי את הנר הזה והאר לי, אמר לו הסומא בטובתך כשהייתי בדרך אתה היית מסמכני עד שנכנסנו לתוך הבית אתה היית מלנה אותי, ועכשו אתה אומר הדלק לי את הנר הזה והאר לי. אמר לו הפקח שלא תהא מחזיק לי טובה שהייתי מלךך בדרך, לכה אמרתי לה האר לי. כך הפקח זה הקדוש ברוך הוא, שנאמר (זכריה ד, ט): עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ. והסומא אלו ישראל, שנאמר (ישעיה נט, ט): נגששה כעורים קיר. היה הקדוש ברוך הוא מנהיגן ומאיר להם, שנאמר (שמות יג, כא): וה' הלך לפניהם יומם, כיון שעמד המשפן קרא הקדוש ברוך הוא למשה ואמר לו תאירו לי, שנאמר: בהעלתך את הנרות, בשביל לעלות לכם.

ו מה פתיב למעלה מן הענין, שנאמר (במדבר ז, א ב): ויהי ביום פלות משה, ויקריבו נשיאי ישראל, ואחר כך: דבר אל אהרן בהעלתך את הנרות. זה שאמר הכתוב (תהלים לד, ט): יראו את ה' קדשיו כי אין מחסור ליראיו. את מוצא למעלה אחד עשר שבטים הקריבו ושבוט אפרים הקריב, וכל הנשיאים הקריבו חוץ מנשיאו של לוי, ומי היה נשיאו של לוי, זה אהרן, שנאמר (במדבר יז, יח): ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי, ואהרן לא

שִׁיאִירוּ לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, יז): וַיִּתֵּן אֹתָם
 אֱלֹהִים בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר. אֶל מוֹל פְּנֵי
 הַמְּנוּרָה יֵאִירוּ שְׁבַעַת הַנְּרוֹת, אָמַר דָּוִד (משלי טז,
 טו): בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים, אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בְּרַבִּי
 יוֹסִי נִמְנַעַת הַשְּׁמִחָה מִן הַרְשָׁעִים וְנִתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל,
 שֶׁהַצָּרָף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֵישֵׁב עִם בְּשׂוֹר וְדָם
 בְּנֹר, שֶׁאָמַר לָהֶם: אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוּרָה יֵאִירוּ.

י רַבִּי לְוִי בַר רַבִּי אֹמֵר, מְנוּרָה טְהוּרָה יֵרְדֶה מִן
 הַשָּׁמַיִם, שֶׁאָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה
 (שמות כה, לא): וְעָשִׂיתָ מְנֹרֶת זָהָב טְהוֹר, אָמַר לוֹ
 פִּיצַד נַעֲשֶׂה אוֹתָהּ, אָמַר לוֹ (שמות כה, לא): מִקְּשֵׁה
 תַעֲשֶׂה הַמְּנוּרָה, וְאֵף עַל פִּי בֵן נִתְקַשְׂה מִשֶּׁה וְיִרַד
 וְשָׁכַח מִעֲשִׂיָהּ, עָלָה וְאָמַר רַבּוּנִי פִּיצַד נַעֲשֶׂה
 אוֹתָהּ, אָמַר לוֹ: מִקְּשֵׁה תַעֲשֶׂה הַמְּנוּרָה, וְאֵף עַל
 פִּי בֵן נִתְקַשְׂה מִשֶּׁה וְיִרַד וְשָׁכַח, עָלָה וְאָמַר רַבּוּנִי
 שְׁכַחְתִּי אוֹתָהּ, הִרְאָה לוֹ לְמֹשֶׁה וְעוֹד נִתְקַשְׂה בָּהּ.
 אָמַר לוֹ (שמות כה, מ): וַיִּרְאֶה וַעֲשֶׂה, עַד שֶׁנִּשְׁטַל
 מְנוּרָה שֶׁל אֵשׁ וְהִרְאָה לוֹ עֲשִׂיָתָהּ, וְאֵף עַל פִּי בֵן
 נִתְקַשְׂה עַל מֹשֶׁה, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֶךְ
 אֲצִל בְּצִלְאֵל וְהוּא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ, וְאָמַר לְבַצְלָאֵל
 מִיָּד עֲשֶׂאָהּ, הַתְּחִיל תָּמָה וְאָמַר אֲנִי כִּמְהָ פְּעָמִים
 הִרְאָה לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְנִתְקַשְׂתִּי לַעֲשׂוֹתָהּ,
 וְאֵת שְׁלֹא רְאִיתָ עֲשִׂיתָ מִדַּעְתְּךָ, בְּצִלְאֵל, בְּצִלְאֵל
 הֵייתָ עוֹמֵד כְּשֶׁהִרְאָה לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 עֲשִׂיָתָהּ.

וּלְפִיכֶף כְּשֶׁתָּרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִגְזְזָה הַמְּנוּרָה. וְזֶה
 אֶחָד מִחֻמְשֵׁי דְבָרִים שֶׁנִּגְזְזוּ, הָאֲרוֹן, וְהַמְּנוּרָה,
 וְהָאֵשׁ, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְהַכְּרוּבִים. וּכְשִׁיבּוֹב
 הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרַחֲמָיו וַיִּבְנֶה בֵּיתוֹ וְהִיכְלוֹ,
 הוּא מִחֲזִירֵן לְמַקוֹמָן לְשִׁמְשׁ אֶת יְרוּשָׁלַיִם,
 שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לה, א): יִשְׁשׂוּם מִדְּבַר יָצִיָה וְתִגַּל
 עֲרָבָה, (ישעיה לה, ב): פָּרוּחַ תִּפְרַח וְתִגַּל.

הַחֹשֶׁף, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, ב): וַחֹשֶׁף עַל פְּנֵי
 תְהוֹם, מִה כְּתִיב אֲחֲרָיו (בראשית א, ג): וַיֵּאמֶר
 אֱלֹהִים יְהִי אוֹר, וַיִּתְּנֵהוּ הַחֹשֶׁף הוֹצֵאתִי אוֹרָה,
 וְאֲנִי צָרִיף לְאוֹרָה שְׁלֹכָם, וְלֹא אֲמַרְתִּי לֶךְ אֲלֹא
 לַעֲלוֹת אוֹתָךְ, (שמות כז, ב): לְהַעֲלֹת גֵר תְּמִיד.

ח דָּבָר אַחֵר, בְּהַעֲלֹתְךָ, זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב (תהלים
 קלט, יב): גַּם חֹשֶׁף לֹא יִחֲשִׁיף מִמֶּךָ וְלִילָה כַּיּוֹם
 יֵאִיר פְּחִשְׂיָה כְּאוֹרָה, וְלִנּוֹ אוֹמֵר בְּהַעֲלֹתְךָ, לְמַה
 הַדָּבָר דּוּמָה לְמֶלֶךְ שֶׁהִזִּיה לוֹ אוֹהֵב, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ
 תִּדַע שֶׁאֲצִלְךָ אֲנִי סוּעֵד, אֲלֹא לֶךְ וְתִקֵּן לִי. הַלֶּךְ
 אוֹהֵבוֹ וְהַתְּקִין מִטָּה שֶׁל הַדְּיוּט, מְנוּרָה שֶׁל
 הַדְּיוּט, וְשִׁלְחַן שֶׁל הַדְּיוּט. כִּינּוֹן שְׁבֵא הַמֶּלֶךְ בְּאוֹ
 עֲמוֹ שֶׁמִּשִּׁין סָבְבוּ מִכֵּן וּמִכֵּן מְנוּרָה שֶׁל זָהָב
 לְפָנָיו, כִּינּוֹן שֶׁרָאָה אוֹהֵבוֹ אֶת כָּל הַכְּבוֹד הַתְּבִישׁ
 וְהַטְּמִין אֶת כָּל מַה שֶׁהַתְּקִין לוֹ שֶׁהִזִּיה הַפֶּל
 הַדְּיוּטוֹת, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ לֹא אֲמַרְתִּי לֶךְ שֶׁאֲצִלְךָ
 אֲנִי סוּעֵד, לְמַה לֹא הַתְּקַנְתָּ לִי כְלוּם. אָמַר לוֹ
 אוֹהֵבוֹ רְאִיתִי אֶת כָּל הַכְּבוֹד הַזֶּה שְׁבֵא עִמָּךְ,
 וְנִתְבִישְׁתִּי וְהַטְּמַנְתִּי כָּל מַה שֶׁהַתְּקַנְתִּי לֶךְ שֶׁהִיוּ
 כְּלֵי הַדְּיוּטוֹת. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ חֲזִיף שֶׁאֲנִי פּוֹסֵל אֶת
 כָּל כְּלֵי שֶׁהִבֵּאתִי וּבִשְׁבִיל אֶהְבֵּתְךָ אֲנִי מִשְׁתַּמֵּשׁ
 אֲלֹא בְּשִׁלְךָ. וְכֵן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּלוֹ אוֹרָה,
 שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ב, כב): וַנְּהוּרָא עִמָּה שְׂרָא, וְהוּא
 אָמַר לְיִשְׂרָאֵל הַתְּקִינוּ לִי מְנוּרָה וְנְרוֹת, מִה כְּתִיב
 שָׁם (שמות כה, ח): וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנַתִּי בְּתוֹכָם,
 (שמות כה, לא): וְעָשִׂיתָ מְנֹרֶת זָהָב טְהוֹר, כִּינּוֹן
 שֶׁעָשׂוּ בְּאֵת שְׁכִינָהּ, מִה כְּתִיב שָׁם (שמות מ, לה):
 וְלֹא יִכַּל מִשֶּׁה לְבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד, מִיָּד קָרָא
 לְמֹשֶׁה (במדבר ז, ט): וּבָבֵא מִשֶּׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד
 לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר, מִה דָּבַר אֱלֹוִי
 בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנְּרוֹת.

ט אָמַרְוּ יִשְׂרָאֵל (תהלים מג, ג): שְׁלַח אוֹרְךָ וְאֶמְתָּךְ
 הִמָּה יִנְחוּנֵי, גְדוֹל אוֹרוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
 הַחֲמָה וְהַלְבָּנָה מְאִירִים לְעוֹלָם, וּמַהִיכֵן הֵן
 מְאִירִים מְזַקְקֵי אוֹר שֶׁל מַעֲלָן הֵן חוֹטְפִין.
 שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק ג, יא): לֹאֹר תִּצְיֵף הֵלֵכוֹ לְנִגְהָ בְּרַק
 תְּנִיתְךָ. גְדוֹל הָאוֹר שֶׁל מַעֲלָן שְׁלֹא נִתֵּן מִמְּנוֹ לְכָל
 הַכְּרִיּוֹת אֲלֹא אֶחָד מִמָּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ב, כב):
 יִדַע מִה בְּחֻשׁוֹכָא. לְפִיכֶף עֲשִׂיתִי חֲמָה וּלְבָנָה

מדרש תנחומא - בהעלותך

ויבהדלקה, שהרי שנה פרשת הדלקת הנר ושלש בכמה מקומות. ומרב חבתו בחר שמן זית זך כתיב למאור (שמות כז, כ). למאור ולא למנחות. ומותר מן הזית הראשון היה למנחות הנקראות. תדע, שהרי כל המנחות לא נאמר בהן אלא, ונתת עליה שמן (ויקרא ב, טו). ובגר הדלקה כתב, שמן זית, ולא שאר שמנים, זך כתיב למאור. ואנו מוצאים בהרבה מקומות צנה הקדוש ברוך הוא על הנרות להדליקן מן שמן זית זך, שנאמר: ואתה תצנה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתיב (שמות כז, כ). צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתיב למאור וגו', על המנורה הטהורה (ויקרא כד ב, ד). ואף כאן כתיב: בהעלותך את הנרות.

א וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל אהרן, בהעלותך את הנרות למדנו רבנו, מהו להדליק בשמן שרפה בשבת. כך שנו רבותינו, אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב. רבי ישמעאל אומר, אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת. וחקמים מתירין בכל השמנים, בשמן שמשמן, בשמן אגוזים, בשמן צנונות, בשמן דגים, בשמן פקועות, בעטרן ובגפס. רבי טרפון אומר, אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד. עמד רבי יהודה על רגליו ואמר ליה לרבי טרפון, מה יעשו אנשי מדי שאין להם אלא שמן אגוזים, מה יעשו אנשי אלכסנדריא שאין להם אלא שמן צנונות, ומה יעשו אנשי קפוטקיא שאין להם לא זה ולא זה.

אמר ליה רבי טרפון, הרי מצינו שחבב הקדוש ברוך הוא שמן זית יותר מכל השמנים בנר

מדרשים בענין חנכה

פסיקתא רבתי

פסקא ב - מזמור שיר חנכת

גרות, כדכתיב וְהָיָה אֹר הַלְבָנָה כְּאֹר הַחֲמָה וְאֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַע־עֶתִים וְגו' (ישעיה ל כו).

פסקא ג - ביום השמיני

ביום השמיני נשיא לבני מנשה. ילמדנו רבנו גר חנכה שהותיר בה שמן ביום ראשון, מהו להדליק בה בשני, כך שנו רבותינו, גר חנכה שהותיר בה שמן ביום ראשון, מוסיף עליו כל שהוא ומדליקו ביום שני, ואם הותיר ביום שני, מוסיף עליו ביום השלישי ומדליקו, וכן בשאר הימים, אבל הותיר ביום שמיני, עושה לו מדורה בפני עצמו. למה, כיון שהקצה למצה אסור להשתמש ממנו.

לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינן מן התורה, אמר להם הקדוש ברוך הוא, בני אין אתם רשאים לומר כך, אלא כל מה שגזירים עליכם תהיו מקימין, שגאמר (דברים י) ועשית על פי התורה אשר יורוך, למה שאף על דבריהם אני מספיק, שגאמר (איוב כב) ותגזר אמר ויגם לך. תדע לך, שהרי יעקב בשעה שברך מנשה ואפרים, מה כתיב שם (בראשית מח) וישם את אפרים לפני מנשה, עשה הקטן קודם לגדול, וקיים הקדוש ברוך הוא גזירתו, אימתי בקרבנות הנשיאים, שהקריב שבט אפרים תחלה, שגאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים ואחר כך מנשה, מנין ממה שקראו בענין ביום השמיני נשיא לבני מנשה.

פסקא ו - ותשלם כל המלאכה

את מוצא זאת החנכה שאנו עושים זכר לחנכת בית חשמונאי על שעשו מלחמה ונצחו לבני יון, ואנו עכשו מדליקין. וכן בשעה שנגמרה מלאכת המשכן עשו חנכה, כמו שכתב זאת חנכת המזבח (במדבר ז פד). ואף בית המקדש בשעה שונבנה עשו לו חנכה, כמה שכתב ויחנכו את הבית וגו' (מלכים א' ח סג), אימתי חנכו בשעה

ילמדנו רבנו גר של חנכה מאימתי היא מצותו, שנו רבותינו משתשקע החמה עד שתסלק רב הרגל מן השוק. ולהיכן הן מדליקין, הנה דר בעליה ובה חלון נוטה לרשות הרבים מדליק, ובשעת הסכנה מדליק בתוך ביתו. אסור לראות לאורו.

ולמה מדליק גרות בחנכה, אלא בשעה שנצחו בניו של חשמונאי הפהן הגדול למלכות יון, שגאמר ועוררתי בניך ציון על בניך יון (זכריה ט יא), נכנסו לבית המקדש, מצאו שם שמנה שפודין של ברזל, וקבעו אותם והדליקו בתוכם גרות.

ולמה קורין את ההלל, מפני שכתב אל ה' ויאיר לנו (תהלים קיח כז). ולמה אין קורין בפורים, כתיב להשמיד להרג ולאבד (אסתר ח יא), ואין קורין אלא על מפלאתה של מלכות, ומלכות של אחשורוש היתה קיימת, לכן אין קורין. אבל במלכות של יון שכלה אותה הקדוש ברוך הוא, התחילו נותנים המנון ושבח, ואומרים לשעבר היינו עבדים לפרעה עבדים ליון, ועכשו עבדיו של הקדוש ברוך הוא אנו, הללו עבדי ה' (תהלים קיג א).

דבר אחר מזמור, **שבע חנכות הם, חנכת בריתו של עולם** דכתיב ויכלו השמים (בראשית ב א), ואין ויכלו אלא לשון חנכה, דכתיב ותכל כל עבודת (שמות לט לב). **חנכת משה** דכתיב ויהי ביום כלות משה להקים (במדבר ז א). **וחנכת הבית** דכתיב מזמור שיר חנכת הבית לְדוֹד (תהלים ל א). **וחנכת בית שני** שגאמר והקרבנו לחנכת בית אלהא וגו' (עזרא ו יז). **וחנכת החומה** שגאמר [ובחנכת חומת ירושלים (נחמיה יב כז). **וזו של עכשו של בית חשמונאי.** **וחנכת העולם** הפא שאף היא יש בה

בחדש שנולד בו אברהם ברח האתנים (מלכים א' ח ב) זה חדש תשרי, ולמה הוא קורא ירח האיתנים החדש שנולד בו אברהם, שנאמר משפיל לאיתן האזרחי (תהלים פט א), וכל אותם שנים עשר חדש שנעשה נעול, אף על פי שהיתה כל מלאכת המקדש גמורה, הואיל והיה נעול, כמי שלא עשה בה כלום, כיון שנפתח בחדש המועדות והקריב הקרבנות וירדה האש, אמר הקדוש ברוך הוא עכשו שלמה המלך ותשלם כל המלאכה, והפסיד מרחשון, לאו, אמר הקדוש ברוך הוא עלי לשלם לו, ותשלם כל המלאכה.

פסקא ח - והיה כעת ההיא

למדנו רבנו מהו שידיליק אדם גר שישתמש בו מן הגר של חנכה, תלמוד למדנו רבותינו, אמר רבי אחא בשם רב (אמר) אסור להדליק גר שישתמש בו מגר של חנכה, אבל גר של חנכה מתיר להדליק מגר של חנכה. ומהיכן למדו שמתיר להדליק מגר של חנכה, אמר רבי יעקב בן אבא מן המנוחה שהיתה בבית קדשי הקדשים למדו, ששנו רבותינו מצאם שפכו מדשנם ומדליקין מן הדולקין (תמיד פ"ג), מה אם המנוחה שהיתה לפני ולפנים אם מצאו גר שפכה היה מדליקין מן חבירו, כל שפן גר של חנכה מתיר להדליק מגר של חנכה. אמר הקדוש ברוך הוא, כשם שבעולם הזה היו הנרות דולקות בבית קדשי הקדשים, כך עתיד אני לעשות כשאבנה את ירושלים, מנין ממה שמשלים בנביא אחפשי ירושלים בגרות.

שנגמרה כל מלאכתו, מנין ממה שקראו בנביא ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית ה'.

...מהו מאד עמקו מחשבותיך אמר רבי חנינא בעשרים וחדמשה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן, ועשה מקפל עד אחד בניסן, שהקימו משה אחד בניסן, כמה שפכת ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד (שמות מ ב). וכל זמן שהיה מקפל, היו ישראל מלמלמין על משה לומר למה לא הוקם מיד, שמה דפי ארע בו, שחשב לערב שמחת המשכן בחדש שנולד בו יצחק, שבניסן נולד יצחק. ומנין, אלא כשהמלאכים באים אצל אברהם מהו אומר לושי ועשי עגות (בראשית יח ו) שהיה פסח, ואמרו לו שוב אשוב אליך כעת תיה והנה בן לשרה אשתך, מהו כעת תיה, אמר רבי יודי בן לוי, סריטה סרטו לו על כחל כשתבא השמש לכאן, לא עשה, אלא כיון שבא ניסן והוקם המשכן, עוד לא למלם אדם אחר משה. ומעתה הפסיד כסלו שנגמרה מלאכה בו, לאו, מהו ותשלם, אמר הקדוש ברוך הוא עלי לשלם לו, מה שלם לו הקדוש ברוך הוא, חנכת בית חשמנאי.

אף שלמה גמר מלאכת המקדש בחדש מרחשון, ובשנה אחת עשרה ברח בול פלה הבית (מלכים א' ו לח). מהו ברח בול, ברח שהביא הקדוש ברוך הוא את המבול, ונעשה נעול שנים עשר חדש, והיו הכל מלמלמין על שלמה לומר, לא בנה של בת שבע הוא, היאך הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו לתוף מעשה ידיו (בית המקדש), והאלהים שחשב לערב שמחת בית המקדש

מגילת תענית

הבאנו מה שקשור ליון, והקדמנו את חנוכה

מצות גר חנכה גר אחד לכל בית, והמהדרין גר אחד לכל נפש, והמהדרין מן המהדרין מוסיפין גר לכל נפש ונפש לכל לילה. בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך. ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך. שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כדברי בית שמאי ואחד כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו וזה נותן טעם לדבריו, זה אומר כפרי החג וזה אומר מעלין בקדש ואין מורידין. מצות הדלקתה משתשקע החמה ועד שתכלה רגל מן השוק. ומצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. ואם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים. ואם מתגרא מן הגוים מניחה על פתח ביתו מבפנים. ובשעת הספנה מניחה על שלחנו ודיו.

בעשרין ושבעה ביה [פאיר] אתגטילו כלילאי מן ירושלם דלא למספד. שבימי מלכות גון היו עושין עטרות של גרד, ותולין אותן על פתחי בתי עבודה זרה שלהם, ועל פתחי החניות ועל פתחי החצרות, ושרין בשיר לעבודה זרה, וכותבין על קרניו של שור ועל מצחי חמורים, אין לבעליו חלק בעליון, כשם שהיו הפלשתים עושים, שנאמר וחרש לא ימצא וגו' והיתה הפצירה פים למחרשת ולאחים, וכשגברה יד בני חשמונאי בטלום ויום שפטלום עשאוהו יום טוב.

בארבעת עשר לסינן אהידת מגדל צור. היא קסרי בת אדום היושבת בין החולות, והיא היתה יתד תקועה לישראל בימי גון, מפני שלא היו יכולים לכבשה, מה שהיו בה גבורים. וכשגברה יד בני חשמונאי, כבשה והוציאום משם והושיבוהו לישראל, יום שכבשה עשאוהו יום טוב.

בתלתא בתשרי בטלת אדכתא מן שטריא. מפני שגזרה מלכות גון הרשעה שמד על ישראל, ואמרו להם כפרו במלכות שמים, ואמרו אין לנו

בעשרין וחמשה ביה [בכסלו] חנכתא תמניא יומין דלא למספד בהון. שפשונוכו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה יד בית חשמונאי ונצחום, בךו ולא מצאו אלא פך אחד שהיה מנח בחותמו של פהן גדול שלא נטמא, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמנה ימים, לשנה אחרת קבעום שמנה ימים טובים.

ומה ראו לעשות חנכה שמנה ימים, והלא חנכה שעשה משה במדבר לא עשה אלא שבעת ימים שנאמר ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים וגומר, ואומר ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו וגומר, ובשביעי הקריב אפרים. וכן מציינו בחנכה שעשה שלמה שלא עשאה אלא שבעת ימים, שנאמר כי חנפת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים. מה ראו לעשות חנכה זו שמנה ימים, אלא בימי מלכות גון נכנסו בני חשמונאי להיכל, וכנו את המזבח וסדוהו בסיד, וכל שבעת הימים היו מתקנים בכלי שרת.

חנפת בית חשמונאי לדורות, ולמה היא נוהגת לדורות, אלא שעשאוהו בצאתם מצרה לרוחה, ואמרו בה הלל והודאה, והדליקו בה גרות בטירה. לפי שנוכסו יונים בהיכל וטמאו כל הכלים, ולא היה במה להדליק, וכשגברה יד בית חשמונאי, הביאו שבעה שפודי ברזל וחרפום בבעץ והתחילו להדליק. ומה ראו לגמר בהם את ההלל, ללמדך שכל תשועה ותשועה שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל, הם מקדימין לפניו בהלל ובשבח. וכך הוא אומר בספר עזרא, ויענו כל העם בהלל ובהודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו על ישראל, וכל העם הריעו תרועה גדולה בהלל לה' על הוסד בית ה'. ואומר לה' תישועה על עמך ברכתך סלה. להקדוש ברוך הוא לעשות נסים ונפלאות, ולנו להללו ולברכו, שנאמר על עמך ברכתך סלה.

מגילת תענית

בַּעֲשָׂרִין וְתַמְנָא בֵּיה [בשָׁבַט] אַתְּנָטִיל אַנְטִיּוֹכּוּס מִלְכָּא מִן יְרוּשָׁלַם. שְׁהִיו בִּירוּשָׁלַם וְהִיו מְצָרִין לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא יָכְלוּ לְצַאת וְלִבֹּא מִפְּנֵיהֶם בַּיּוֹם אֲלֵא בַלִּילָה, שְׁבָא לְהַחְרִיב אֶת יְרוּשָׁלַם וּלְהַשְׁמִיד אֶת כָּל הַיְהוּדִים, וַיִּבְהַלּוּהוּ שְׁמוּעוֹת רַעוֹת וְהִלְךְ לוֹ וַנִּפְּל בְּמַקְוֵמוֹ. יוֹם שְׁיָצָא מִשָּׁם עֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב.

בַּתְּלַת עֶשֶׂר בֵּיה [פְּאָדָר] יוֹם נִיקְנוֹר. אָמְרוּ נִיקְנוֹר פּוּלְמָרְכוּס שֶׁל מַלְכֵי גֵזָן הָיָה עוֹבֵר לְאַלְכְּסַנְדְּרִיאָה בְּכָל יוֹם וַיּוֹם, וְהָיָה מְנִיף יָדוֹ כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַם וְכֶנֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וּמְחַרֵּף וּמְגַדֵּף וּמְנַאֵץ וְאוֹמֵר מְתֵי תַפְּל בְּיַדִּי וְאַהֲרֹסְנָה, וְכִשְׁתַּקְּפָה יָד בֵּית חֲשַׁמוֹנָאֵי יָרְדוּ לְתוֹף חִילוֹתֵיו, וְהִיו הוֹרְגִין עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְקִרְוִיבִין שְׁלוֹ, וְחָתְכוּ אֶת רֵאשִׁים וְקָצְצוּ אֶת בְּהֵנוֹת יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם, וְחָתְכוּ אֶת רֵאשׁוֹ וְקָצְצוּ אֶת אֲבָרָיו וְחִלְאוּם כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אָמְרוּ פֶּה שְׁדוּבָר בְּגֵאוּהוּ וַיֵּד שֶׁהִנִּיפָה כְּנֶגֶד יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם וְעַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נִקְמָה זֶה תַעֲשֶׂה בָהֶם, יוֹם שְׁעָשׂוּ כֵן עָשׂוּ אוֹתוֹ יוֹם טוֹב.

חֶלֶק בְּאַלְהֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיוּ מְזַכְרִין שֵׁם שָׁמַיִם בְּפִיָּהֶם. וְכִשְׁתַּקְּפָה יָד בֵּית חֲשַׁמוֹנָאֵי, הִתְקִינוּ שְׁיֵהוּ כּוֹתֵבִין שֵׁם שָׁמַיִם בְּשִׁטְרוֹת, וְכָף הָיוּ כּוֹתֵבִין בְּשֵׁנַת כָּף וְכָף לְיוֹחֲנָן כֶּהֵן גְּדוֹל דֵּהוּא כֶּהֵן לְאֵל עֲלִיוֹן. וְכִשְׁשָׁמְעוּ חַכְמַיִם בְּדָבָר אָמְרוּ, וְכִי מְזַכְרִין שֵׁם שָׁמַיִם בְּשִׁטְרוֹת, לְמַחֵר זֶה פּוֹרַע אֶת חוּבוֹ וְקוֹרַע אֶת שִׁטְרוֹ, וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מוּטָל בְּאַשְׁפָּה, וּבִטְלוּם וְאוֹתוֹ הַיּוֹם עֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב.

בַּעֲשָׂרִין וְתַלְתָּא לְמַרְחֶשֶׁן אֶסְתַּפֵּר סוֹרִיגָא מִן עֲזְרַתָּא. מִפְּנֵי שְׁבָנוּ שֵׁם גּוֹיִם מְקוּם וְהִעֲמִידוּ עֲלֵיו אֶת הַזּוֹנוֹת, וְכִשְׁתַּקְּפָה יָד בֵּית חֲשַׁמוֹנָאֵי נִטְלוּהוּ מִהֵן וּסְתַרוּהוּ, וּמְצָאוּ שֵׁם אַבְנִים טוֹבוֹת וְנִמְנוּ עֲלֵיהֶן וְגָנְזוּ אוֹתָן, וְהֵן מְנַחוֹת עַד הַיּוֹם הַזֶּה, עַד שְׁיָבֹא אֲלֵיהוּ וַיַּעֲד עֲלֵיהֶן אִם טְמֵאוֹת הֵן אִם טְהוֹרוֹת. יוֹם שִׁסְתַּרוּהוּ עֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב.

בַּתְּלַתָּא בְּכֶסְלוֹ אַתְּנָטִילוּ סִימוּאַתָּא מִן דְּרַתָּא (פִּי פִסְלִים מִן הַעֲזוּרָה). מִפְּנֵי שְׁבָנוּ שֵׁם גּוֹיִם סִימוּאַתָּא, וְכִשְׁגָּבְרָה יָד בֵּית חֲשַׁמוֹנָאֵי בִטְלוּם וְהוֹצִיאוּם מִשָּׁם. יוֹם שְׁבִטְלוּם עֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב.

סְדֵר עוֹלָם רַבָּה פְּרָק ל

תַּלְמוּד לומר וַיֹּאמְרוּ לָךְ, הָא לְמַדְתָּ שְׁזַקֵּן זֶה שְׁקֵנָה חֲכָמָה. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר מַלְכוּת פְּרַס בְּפִנֵּי הַבַּיִת שְׁלֹשִׁים וְאַרְבַּע שָׁנָה, מַלְכוּת גֵזָן מֵאָה וּשְׁמוֹנִים, מַלְכוּת בֵּית חֲשַׁמוֹנָאֵי מֵאָה וְשָׁלֹשׁ, מַלְכוּת הוֹרְדוּס מֵאָה וְשָׁלֹשׁ, מִכָּאֵן וְאַיְלָךְ צֵא וַחֲשֹׁב לְחֶרֶב הַבַּיִת. וּבְגוּלָה כּוֹתֵבִין בְּשִׁטְרוֹת לְמַנְיָן יְנָיִם אֶלְפָּא, וְאַלּוֹ הֵן שְׁמֵנָה מַלְכֵי גֵזָן, אֶלְכְּסַנְדְּרוּס מְקֻדָּן, פִּירְטוֹן, שְׁלִימוֹן, סְלִיקָס, סְנַטְרוֹק, אַנְטִיּוֹן, אַנְטִיּוֹכּוּס, גְּסַקְלָגָס.

בהיכל ונתפייס על מנת שיכתבו שטרות למניין יוונים. אלפא. פי' מיציאת מצרים הוא אלף שנים דהיינו ת"פ עד בניין הבית, ותי"ו יו"ד שעמד, ונ"ב עד מלכות פרס, ונ"ב של מלכות פרס, ושש של מלכות יון, הרי אלף שנה, ובאותו זמן התחילו למנות בשטר למלכות יון.

והצפיר והשעיר מלך גזן וגו' הוא המלך הראשון (דניאל ח כא), ועמד מלך גבור וגו' וכעמדו תשבר וגו' (שם יא ג), הוא אלכסנדרוס מקדון שמלך י"ב שנה, עד כאן היו הנביאים מתנבאים ברוח הקדש, מכאן ואילך, הט אֶזְנָךְ וּשְׁמַע דְּבַרִּי חַכְמַיִם (משלי כב יז), שְׁנַאֲמַר פִּי נְעִים פִּי תִשְׁמְרָם בְּבִטְנָךְ וְגו', לְהִיּוֹת בֵּיה' מִבְּטַחְךָ (שם כב ט), וְנֹאמֵר הֲלֹא כִתְבִיתִי לָךְ שְׁלֹשִׁים וְגו', לְהוֹדִיעַךָ קִשְׁטִי וְגו' (שם), וְכֵן הוּא אוֹמֵר, שְׁאֵל אֲבִיךָ וַיִּגְדֵּךְ זְקֻנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ (דברים לב ז), יְכוֹל זְקֻנִי הַשּׁוֹק,

ביאור הגר"א - ע"כ היו הנביאים. פי' משהרגו את היצר הרע בטלה הנבואה. שאל אביך זה הנביאים, זקניך אלו תלמידי חכמים. ובגולה היו כותבין שטרות ליוונים. כי אלכסנדר רצה להעמיד צלם

מדרשים בענין ארבע גליות

מדרש רבה

השור שאין לכם חלק באלהי ישראל. אמר רב הונא בשלשה דברים קדמה מלכות יון למלכות הרשעה, בנימוסין ובפנקיטין ובגלשון (פי' מפרש הוא ההולך קדמת אשור, שיון קדמו לרומי שהם עשירים, במנהגים בכתב ובלשון, ששלשתם לקחו רומי מיון). רב הונא בשם רבי אחא אמר כל המלכויות נקראו על שם אשור, על שם שהם מתעשרות מישראל. אמר רבי יוסי בר חנינא כל המלכויות נקראו על שם ינונה, על שם שהם מתנאות מישראל. אמר רבי יוסי בר רבי חלפתא כל המלכויות נקראו על שם מצרים, על שם שהם מצרות לישראל. והנהר הרביעי הוא פרת זו אדום, פרת שהפירה והצרה לבניו (ג"א לפניו). פרת שפרה ורבה מברכתו של זקן (פי' יצחק). פרת שאני עתיד להפצע לה. פרת על שם סופה (ישעיהו ג) פורה (פי' גת) דרכתה לבדי וגו'.

פרשת לך לך

מב ב ויהי בימי אמרפל רבי שמואל בר שילת פתח (קהלת ה) וגם זו רעה חולה כל עמת שבא בן לך, אמר רבי שמואל בר שילת כמה דאטא בחליטין בן הוא אזיל בחליטין (פי' לשון גזל, ממון שבא בגזילה סופו שיגזל ממנו). אמר רבי אבון כשם שפתח בארבע מלכויות כף אינו חותם אלא בארבע מלכויות, את פדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שנער ואריוף מלך אלסר, כף אינו חותם אלא בארבע מלכויות, מלכות בבל ומלכות מדי ומלכות יון ומלכות אדום. (פי' והיינו כל עמת שבא כן ילך).

ד דבר אחר ויהי בימי אמרפל מלך שנער זו בבל ואריוף מלך אלסר זה (אנטיוכוס) [ינן]. פדרלעמר מלך עילם זה מדי. ותדעל מלך גוים זו מלכות אדום, שהיא מכתבת טירונא (פי' מס) מכל אמות העולם.

פרשת בראשית

ב ד רבי שמעון בן לקיש פתר קריא בגליות. והארץ היתה תהו וזה גלות בבל שנאמר (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו. ובהו זה גלות מדי (אסתר ו) ויבהילו להביא את המן. וחשוף זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם, כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל. על פני תהום זה גלות ממלכת הרשעה, שאין להם חקר כמו התהום, מה התהום הנה אין לו חקר אף הרשעים בן (פי' אי אפשר לעמוד על דעתם כי פיהם דבר שוא). ורוח אלהים מרחפת זה רוחו של מלך המשיח, היאך מה דאת אמר (ישעיה יא) ונתח עלי רוח ה'. באיזו זכות ממשמשת ובאה, המרחפת על פני המים בזכות התשובה שנמשלה פמים, שנאמר (איכה ב) שפכי פמים לבהך.

טז ד אמר רבי תנחום בשם רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא להשקות כוס תרעלה לאמות ממקום שהדין יוצא, מאי טעמא ונתר יוצא מעדן להשקות את הגן (פי' דורש מעדן - מהדין). ומשם יפרד והיה לארבעה נהרים אין כתיב כאן, אלא לארבעה ראשים, אלו ארבע גליות כנגד ארבעה ראשים, שם האחד פישון זו בבל, על שם (חבקוק א) ופשו פרושיו. הוא הסוכב את כל ארץ החוילה שעלה והקיף את כל ארץ ישראל, דכתיב ביה (תהלים מב) הוחילי לאלהים פי עוד אודנו. אשר שם הנהב אלו דברי תורה, שהן נחמדין מזהב ומפז רב. וזהב הארץ היא טוב מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל. שם הבללח ואבן השתם וגו' מקרא משנה ותלמוד ותוספתא ואגדה. ושם הנהר השני גיחון זו מדי, שהיה המן שף (פי' מכה כמו ישופך ראש) עמה כנחש, על שם על גחונך תלך. תדקל זו יון, שהיתה קלה ותדה בגזרותיה, שהיתה אומרת לישראל כתבו על קרן

פְּרִשְׁת תּוֹלְדוֹת

סה יג דְּבַר אַחַר שָׂא נָא כְּלִיף זֶה בְּבָל (דניאל א) וְאֵת הַכְּלִים הֵבִיא בֵּית אוֹצֵר אֱלֹהֵיו. תְּלִיף זֶה מְדִי (אסתר ז) וַיִּתְּלוּ אֶת הַמֶּן עַל הָעֵץ. קִשְׁתָּךְ זֶה יָוֵן שְׁנָאֵמַר (זכריה ט) כִּי דְרַכְתִּי לִי יְהוּדָה קִשְׁת (פי) סִפִּיָּה דְקָרָא וְעוֹרְרִיתִי בְּנִיךְ צִיוֹן עַל בְּנִיךְ יוֹן. וְצֵא הַשָּׂדֶה זֶה אֲדוֹם, אֲרַצָּה שְׁעִיר שְׂדֵה אֲדוֹם.

פְּרִשְׁת וַיְחִי

צט ב (עמוס ג) כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהִים דְּבַר וְגו', יַעֲקֹב זֶה וְגו' שְׁנַיִם כְּנָגֵד שְׁנַיִם, וּמִשָּׁה זֶה וְגו' שְׁנַיִם כְּנָגֵד שְׁנַיִם, יְהוּדָה כְּנָגֵד מַלְכוּת בְּבָל, זֶה נִמְשַׁל בְּאַרְיָה וְזֶה נִמְשַׁל בְּאַרְיָה. זֶה נִמְשַׁל בְּאַרְיָה, גּוֹר אַרְיָה יְהוּדָה. וְזֶה נִמְשַׁל בְּאַרְיָה, קַדְמִיתָא כְּאַרְיָה. בְּיַד מִי מַלְכוּת בְּבָל נּוֹפְלֵת, בְּיַד דְּנִיָּאל שְׁהוּא בָּא מִשָּׁל יְהוּדָה.

בנימין כְּנָגֵד מַלְכוּת מְדִי, זֶה נִמְשַׁל בְּזָאב וְזוֹ נִמְשַׁלָּה בְּזָאב. זֶה נִמְשַׁל בְּזָאב, בְּנִימִין זָאב יִטְרַף וְגו'. וְזוֹ נִמְשַׁלָּה בְּזָאב, (דניאל ז) וְאָרוּ חַיּוֹת אֶתְרֵי תַנִּינָה דְמִיָּה לְדָב, רַבִּי חֲנִינְא אֲמַר לְדָב כְּתִיב, דָּב הָיָה שְׂמָה (פי) דָּב הוּא זָאב בארמית). הִיא דְעֵתִיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן דְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (ירמיה ה) עַל כֵּן הִכְסֵּם אַרְיָה מִיַּעַר, זֶה בְּבָל. זָאב עֲרֹבוֹת יִשְׂרָאֵל, זֶה מְדִי. בְּיַד מִי מַלְכוּת מְדִי נּוֹפְלֵת, בְּיַד מְרַדְכֵי שְׁהוּא בָּא מִשָּׁל בְּנִימִין.

לוי כְּנָגֵד מַלְכוּת יָוֵן, זֶה שְׂבֻט שְׁלִישִׁי וְזוֹ מַלְכוּת שְׁלִישִׁיָּה, זֶה אוֹתִיּוֹתָיו מְשׁוֹלְשִׁין וְזוֹ אוֹתִיּוֹתֶיהָ מְשׁוֹלְשִׁין (פי) שְׁמֵם מַג' אוֹתוֹת), אֱלוֹ תִקְעֵי קְרָנִים (פי) שׁוֹפְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ) וְאֱלוֹ תִקְעֵי סוּלְפִירִים (פי) חֲצוֹצְרוֹת בַּמִּלְחָמָה), אֱלוֹ לֹבְשֵׁי כּוֹבְעִים (פי) מַגְבָּעוֹת בַּמִּקְדָּשׁ) וְאֱלוֹ לֹבְשֵׁי קִיסִים (פי) קְסוּדוֹת), אֱלוֹ לֹבְשֵׁי מְכַנְסִים וְאֱלוֹ לֹבְשֵׁי פְּמִלְיָא (פי) מִן מְכַנְסִים), אֱלוֹ מְרַבִּים בְּאוּכְלָסִין וְאֱלוֹ מוֹעֲטִין בְּאוּכְלָסִין, בָּאוּ מְרַבִּים וְנִפְּלוּ בְּיַד מוֹעֲטִין, בְּאִיזוֹ זְכוּת, מְבָרְכָתוֹ שֶׁל מִשָּׁה שְׁאָמַר (דברים לג) מִחֵץ מִתְּנַיִם קָמִיו, בְּיַד מִי מַלְכוּת יָוֵן נּוֹפְלֵת, בְּיַד בְּנֵי חֲשִׁמוֹנָאֵי שְׁהֵם מִשָּׁל לְוִי.

מד טו דְּבַר אַחַר קָחָה לִי עֲגֻלָּה מְשֻׁלָּשֶׁת זֶה בְּבָל, שְׁהַעֲמִידָה שְׁלֹשָׁה מְלָכִים, נְבוּכַדְנֶצַּר וְאוּוֹיל מְרוּדָךְ וּבְלִשְׁצַר. וְעַז מְשֻׁלָּשֶׁת זֶה מְדִי, שְׁהִיתָה מַעֲמִידָה שְׁלֹשָׁה מְלָכִים, כּוֹרֶשׁ וְדַרְיּוּשׁ וְאַחַשְׁוֵרוּשׁ. וְאֵיל מְשֻׁלָּשׁ זֶה יָוֵן, רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר כָּל הַרוֹחוֹת כְּבָשׁוּ בְּנֵי יָוֵן וְרוּחַ מְזֻרְחִית לֹא כְּבָשׁוּ (פי) וְהֵינּוּ מְשׁוֹלֵשׁ, שֵׁלֵשׁ רוֹחוֹת). אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹחָנָן וְהַכְּתִיב (דניאל ח) רְאִיתִי אֵת הָאֵיל מְנַגַּח יָמָה וְצַפּוֹנָה וְנִגְבָּה וְכָל חֵיוֹת לֹא יַעֲמְדוּ לְפָנָיו וְאִין מַצִּיל מִיָּדוֹ וְעַשָּׂה כְּרָצְנוֹ וְהִגְדִּיל (פי) מְדַאמַר וְכָל חֵיוֹת, מִשְׁמַע שְׂכַבֵּשׁ אֵת כּוֹלֵם), הוּא דְעֵתִיָּה דְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּלֹא אָמַר מְזֻרְחִית (פי) מִפְּסוּק זֶה רְאִיתִיו, שְׁהַזְכִּיר רַג' רוֹחוֹת). וְתָר וְגוֹזֵל זֶה מַלְכוּת אֲדוֹם, תָּר הוּא (פי) נְרָאָה כִּיּוֹנָה תְּמִימָה) אֶלָּא שְׁגוּלָן הוּא.

יו נהנה אימה חֲשָׁכָה גְדוֹלָה נּוֹפְלֵת עָלָיו. אֵימָה זֶה בְּבָל דְּכְתִיב (דניאל ג) בְּאֲדִין נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְמַלִּי חֲמָא (פי) א' וְח' מִתְחַלְפִים). חֲשָׁכָה זֶה מְדִי, שְׁהַחֲשִׁכָה עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּצוּם וּבְתַעֲנִית. גְדוֹלָה זֶה יָוֵן. רַבִּי סִימוֹן וְרַבְּנָן, רַבִּי סִימוֹן אָמַר מַאָּה וְעַשְׂרִים דְּכַסִּים, מַאָּה וְעַשְׂרִים אֶפְרָכוֹן, מַאָּה וְעַשְׂרִים אֶסְטְרָטִלִּיטִין (פי) מִינֵי שְׂרָרוֹת וְזֶהוּ גְדוּלוֹתוֹ), וְרַבְּנָן אֲמַרִי מְשֻׁשִׁים שְׁשִׁים (פי) שִׁישִׁים דּוּכַסִּים וְכוּ'), דְּכְתִיב (דברים ח) נָחַשׁ שָׂרַף וְעַקְרָב, נָחַשׁ זֶה בְּבָל. שָׂרַף זֶה מְדִי. עַקְרָב זֶה יָוֵן. מַה עַקְרָב זֶה יוֹלְדֵת לְשִׁשִׁים שְׁשִׁים, כֶּף הַעֲמִידָה מַלְכוּת יָוֵן מְשֻׁשִׁים שְׁשִׁים. נּוֹפְלֵת עָלָיו זֶה אֲדוֹם, שְׁנָאֵמַר מְקוּל נְפֹלֵם רַעֲשָׁה הָאָרֶץ. וַיֵּשׁ שְׁמַחֲלִיפִין, נּוֹפְלֵת עָלָיו זֶה בְּבָל, דְּכְתִיב בָּהּ (ישעיה כא) נְפֹלָה נְפֹלָה בְּבָל. גְדוֹלָה זֶה מְדִי, דְּכְתִיב (אסתר ג) אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גִדַּל הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוּשׁ. חֲשָׁכָה זֶה יָוֵן, שְׁהַחֲשִׁכָה עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּגִזְרוֹתֶיהָ, שְׁהִיתָה אוֹמֶרֶת לְיִשְׂרָאֵל כְּתָבוּ עַל קֶרֶן הַשֹּׁר שְׂאִין לָכֶם חֶלֶק בְּאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. אֵימָה זֶה אֲדוֹם דְּכְתִיב (דניאל ז) וְאָרוּ חַיּוֹת רַבִּיעָא דְחִילָה וְאִמְתַּנִּי וְתַקִּיפָא יִתִּירָה.

נגו עבדוהי די אלהא עלאה. וכן דריוש אמר
כשנפל דניאל לגוב אריות, להון זיעין ורחלין מן
קדם אלהה די דניאל די הוא אלהא חיא. לכה
כתיב מי זאת הנשקפה כמו שחר.

יפה כלבנה, בגלות מדי, אתה מוצא, בלילה אם
אין הלכנה נראית ברקיע, החשף בעולם, ואין
אדם יכול להלך אפלו תוף המדינה, פיין
שהלכנה נראית ברקיע, הפל שמחין ומהלכין
בדרך. כן בימי אחשורוש, שגורו על ישראל
להשמיד להוג ולאבד, ובאה אסתר והאירה
לישראל, שנאמר (אסתר ח) ליהודים היתה אורה
ושמחה, לכה כתיב יפה כלבנה בגלות מדי. ואם
רצונך לידע שנדמית אסתר ללבנה, כשם
שהלכנה נולדה לשלשים יום כן אסתר אמרה
(שם ד) ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה
שלשים יום, לפיכך יפה כלבנה בגלות מדי.

ברה פתמה, במלכות יון, סנדריאוס אם אוליאוס
חמה שמה (פי' יון קורים לעצמם סנדריאוס - מועצת
מחוקקים, אוליאוס - שמש. כלומר שתרוכותם מאירה
כשמש. הרי שמה של יון חמה וזהו ברה כחמה),
והשמש גבור נקרא שנאמר (תהלים יט) ישיש
כגבור ריוץ ארח, בתקופת תמוז מי יוכל לעמד
כנגד השמש, הפל בורחים ממנו, שנאמר (שם)
ואין נסתר מחמתו. כן במלכות יון הפל ברחו
ממנו, ומתתיה הפהו וכניו עמדו באמונתו של
הקדוש ברוך הוא, וברחו מפניהם האוכלסין של
יון ונהרגו פלן. וכן הקדוש ברוך הוא אומר להם
(יואל ד) פתו אתיכם לתרבות ומזמרתים
לרמחים החלש יאמר גבור אני, ואומר (שופטים
ח) כן יאבדו כל אויביך ה' וגו', לקים מה שנאמר
ברה פתמה.

אימה פנדגלות, באדום, למה נקרא שמה אימה,
לפי שעומדת במלכות שיש לה אימה, שנאמר
(דניאל ז) וארו חיוה רביעאה דחילה ואמתני
ותקיפא.

פרשת תרומה

לה ה דבר אחר ועשית את הקרשים, מה כתיב
למעלה וזאת התרומה אשר תקחו מאתם וזהב

יוסף כנגד מלכות אדום, זה בעל קרנים וזה בעל
קרנים. זה בעל קרנים, (שם) בכור שורו הדר לו.
וזה בעל קרנים (דניאל ז) ועל קרניא עשר די
בראשה. זה פרש מן העונה וזה נדבק בעונה, זה
חס על כבוד אביו, וזה בזה על כבוד אביו, זה
כתיב בו (בראשית מב) את האלהים אני ירא, וזה
כתיב בו (דברים כה) ולא ירא אלהים, ביד מי
מלכות נופלת ביד משוח מלחמה שהוא בא
משל יוסף. רבי פנחס בשם רבי שמואל בר נחמן,
מסרת הוא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של
רחל, הדא הוא דכתיב (ירמיה מט) אם לא יסתבום
צעירי הצאן, ולמה הוא קורא אותן צעירי הצאן,
שהן צעיריהן של שבטים.

פרשת בא

טו ו דבר אחר החדש הזה לכם הדא הוא דכתיב
(שה"ש ו) מי זאת הנשקפה כמו שחר, ארבעה
דברים של שבת יש כאן לישראל כנגד ארבע
גליות, שבארבע גליות שעמדו על ישראל, לא
כפרו בהקדוש ברוך הוא.

בגלות בבבל מנין, שנאמר מי זאת הנשקפה כמו
שחר נבוכדנצר היה משתחוה לשמש שנאמר
(ישעיה יד) איך נפלת משמים הילל בן שחר,
ודניאל היה שוחר (פי' מבקש) ומתפלל למקום,
שנאמר (דניאל ו) וכיון פתחן ליה בעליתה נגד
ירושלם, ערב ובקר וצהרים. ולמה היה שוחר
ומתפלל, כדי שירחם הקדוש ברוך הוא על
ישראל, ועליו אמר שלמה (משלי יא) שוחר טוב
יבקש רצון. ונמצא להם האלהים בעת צרתם,
שנאמר (שם ח) אני אהבי אהב ומשחרי ימצאני.
וכן מצינו פשהשלך דניאל לגוב אריות לא נזק,
שנאמר (דניאל ו) אלהי שלח מלאכה וסגר פום
אריותא ולא חבלוני. חנניה מישאל ועזריה
השלוכו לכבשן האש ולא נזוקו, שנאמר (שם ג)
ושער ראשהון לא התחרף וריח נור לא עדת
בהון. אלא האירו לעולם כשחר שהוא מאיר
לעולם, לפיכך הנשקפה כמו שחר. ועשו לעובדי
כוכבים להכיר להקדוש ברוך הוא ולקלוסו, שכן
נבוכדנצר אמר פשיצאו חנניה מישאל ועזריה מן
הכבשן, (שם) בריך אלההון די שדרך מישך ועבד

לה. ורבי שמואל בר נחמן אמר אף לבו לקה דכתיב (שם ד) לכה מן אנשא ישנון.

תזה הוית וארו חניה אחרי תנינה דמניא לוב לדב כתיב, זה מדי, הוא דעתיה דרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן (ירמיה ה) **על כן הכם אריה מיצר זו בכל, זאב ערבות ישודם זו מדי, נמר שוקד על עריהם זו ינון, כל היוצא מהנה ישרף זו אדום, למה פי רבו פשעיהם עצמו משבותיהם.**

תזה הוית וארו אחרי כומר זו ינון שהיתה מעמדת בגורותיה, ואומרת לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק לעולם הבא.

במר דנא תזה הוית בחזוי ליליא וארו חניה רביעא דחילה ואימתני ותקיפא יתירה זו אדום. דניאל ראה שלשתן בלילה אחד ולזו בלילה אחד, למה, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, רבי יוחנן אמר ששקולה כנגד שלשתן. רבי שמעון בן לקיש אמר יתרה (פי' יותר משלשתן). מתיב רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש (יחזקאל כא) בן אדם הנבא והף פה אל כף (פי' התנבא על אדום, והכאת כף לאות פלא על גדולתם, וכף אל כף היינו שיהיו כנגד ג' מלכויות הראשונות, ומשמע שלא יותר אלא כנגדם), דא מה עבד לה רבי שמעון בן לקיש (שם) ותכפל (פי' דכתיב בסיפא ותכפל, לומר שהם יותר מהם).

משה ראה את המלכות בעסוקן, את הנמל זו בכל שנאמר (תהלים קלו) אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו. **את השפן זו מדי, רבנן ורבי יהודה ברבי סימון, רבנן אמרי מה השפן הזה יש בו סימני טמאה וסימני טהרה, כף היתה מלכות מדי מעמדת צדיק ורשע** (פי' כורש ודריש צדיקים ואחשוורוש רשע). אמר רבי יהודה ברבי סימון דריש האחרון בנה של אסתר ה'יה טהור מאמו וטמא מאביו (פי' והיינו סימן טמאה וסימן טהרה). **ואת הארנבת זו ינון, אמו של תלמי ארנבת שקמה ואת החזיר זו פרס.** משה נתן שלשתם בפסוק אחד ולזו בפסוק אחד, ולמה, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, רבי יוחנן אמר ששקולה כנגד שלשתן. רבי שמעון בן לקיש אמר יתרה. מתיב

וכסף ונחשת, **זקב זו בכל, שנאמר (דניאל ב) הוא** צלמא ראשה די דהב טב. **וכסף זו מדי שנאמר** (שם) חדוהי ודרעוהי די כסף. **נחשת זו ינון** שנאמר (שם) מעוהי ונרבתה די נחש. **אכל ברזל** אין כתיב פאן לא במקדש ולא במשכן, למה, שנמשל בו אדום שהחריבו בית המקדש. **ללמדך** שמכל המלכות יקבל הקדוש ברוך הוא דורון לעתיד לבא חוץ מאדום. **והרי בכל אף היא** החריבה אותו, אלא על שלא קעקעה אותו (פי' לא החריבו היסודות), אכל אדום מה כתיב בה (תהלים קלו) האמרים ערו ערו עד היסוד בה, עד עכשו היסוד בה (פי' "עד" שאמרו בתמיה, עדיין היסוד בה, מהר נחריבהו), לפיכך לא נכתב ברזל במשכן ובמקדש שמשולין בו אדום.

פרשת שמייני

יג ה ראה דניאל את המלכות בעסוקן (פי' בהצלחתן), ה'רא הוא דכתיב (דניאל ז) **תזה הוית בחזוי עם ליליא וארו ארבע ריחי שמיא מגיחן** **לימא רבא וארבע חינון רברבן סלקן מן ימא אם** זכיתם מן ימא ואם לאו מן חרשא (פי' יער). ה'רא חיותא דימא, פי סלקא מן ימא היא ממכיא (פי' נמוכה ונכנעת), סלקא מן חרשא לית היא ממכיא. **דכונתא** (תהלים פ) **יכרסמנה חזיר מעער, עין** תלויה, אם זכיתם מן היאור ואם לאו מן היער. ה'רא חיותא, פי סלקא מן נהרא היא ממכיא, סלקא מן חרשא לית היא ממכיא. **שנון דא מן דא** אל תקרי שנון אלא סנון דא מן דא. מלמד שכל אמה ששולטת בעולם היא שונאה לישראל ומשעבדא בהן.

קדמיתא כאריה זו בכל. ירמיה ראה אותה ארי וראה אותה נשר, דכתיב (ירמיה ד) **עלה אריה** מסבכו (שם מט), הנה כנשר יעלה וידאה. אמרין לדניאל את מה תמית להון, אמר להון תמיתי אפיין כאריה וגפיין דנשר, ה'רא הוא דכתיב (דניאל ז) **קדמיתא כאריה וגפיין די נשר לה, תזה הוית עד** **די מריטו גפה ונטילת מן ארעא** רבי אלעזר ורבי שמואל בר נחמן, רבי אלעזר אומר כל אותו ארי לקה ולבו לא לקה דכתיב (שם) **ולכב אנש יהיב**

דְּבַר אַחַר אֵת הַגִּמְלָה זֹאת בְּבָל, כִּי מַעֲלָה גֵרָה הוּא שְׂמִינְיָא לְתַתְּמָא אֵת דְּנִינְיָא (פי' גרה לשון גר, שהצדיקים נחשבים כגרים בעולם הזה), שְׂנַאֲמַר (דניאל ב) וְדִנְיָא לְבַתְרַע מִלְכָּא. וְאֵת הַשִּׁפְזָן זֹאת מִדִּי, כִּי מַעֲלָה גֵרָה הוּא שְׂמִינְיָא לְתַתְּמָא אֵת מְרִדְכִי, שְׂנַאֲמַר (אסתר ב) וּמְרִדְכִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ. וְאֵת הָאֲרַנְבַּת זֹאת יָנִין, כִּי מַעֲלָה גֵרָה הוּא שְׂמִינְיָא לְתַתְּמָא אֵת הָאֲרַנְבַּת הַצְּדִיקִים, אֲלַפְסִנְדְּרוּס כִּד הָהּ חֲמִי לְשִׁמְעוֹן הַצְּדִיק, הָהּ קָאִים עַל רִגְלֵיהָ, אֲמַרִין לִיהָ מִינְאִי מִן קָדָם יְהוּדָאִי אֵת קָאִים, אָמַר לָהֶם בְּשַׁעַר שְׂאֲנִי יוֹצֵא לְמַלְחָמָה דְּמוֹתוֹ אֲנִי רוֹאֶה וְנוֹצֵחַ. וְאֵת הַחֲזִיר זֹאת אָדוּם, וְהוּא גֵרָה לֹא יָגַר וְשְׂאֲנִינָה מִגְּדֵלְתַּת הַצְּדִיקִים, וְלֹא דִי שְׂאֲנִינָה מִגְּדֵלְתַּת אֲלֵא שְׂהוּרְגַת אוֹתָם, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (ישעיה מז) קֶצְפְּתִי עַל עַמִּי חֲלֵלְתִי נִחְלֵתִי וְגו' נִחְלֵתִי, רַבִּי עֲקִיבָא וְחֲבָרִיו.

דְּבַר אַחַר וְאֵת הַגִּמְלָה זֹאת בְּבָל, כִּי מַעֲלָה גֵרָה שְׂגִרְרָה מְלָכוֹת אַחֲרֵיהָ. וְאֵת הָאֲרַנְבַּת זֹאת יָנִין, כִּי מַעֲלָה גֵרָה שְׂגִרְרָה מְלָכוֹת אַחֲרֵיהָ. וְאֵת הַשִּׁפְזָן זֹאת מִדִּי, כִּי מַעֲלָה גֵרָה שְׂגִרְרָה מְלָכוֹת אַחֲרֵיהָ. וְאֵת הַחֲזִיר זֹאת אָדוּם, וְהוּא גֵרָה לֹא יָגַר וְשְׂאֲנִינָה גוֹרְרַת מְלָכוֹת אַחֲרֵיהָ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׂמָה חֲזִיר שְׂמִינְיָא לְתַתְּמָא עֲטָרָה לְבַעֲלֵיהָ, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (עובדיה א) וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהָרַי צִיּוֹן לְשַׁפֵּט אֵת הָרַע עֲשׂוֹ וְהִיטָה לָהֶם הַמְּלוּכָה.

פְּרִשְׁתַּת תּוֹרֵיעַ

טו ט שְׂאֵת זֹאת בְּבָל, עַל שׁוּם (ישעיה יד) וְנִשְׂאֵת הַמֶּשֶׁל הַזֶּה עַל מִלְּךָ בְּבָל וְאֲמַרְתָּ אִיךְ שָׁבַת נוֹגֵשׁ שְׁבַתָּה מִדְּהַבָּה. רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא אָמַר, שְׁבַתָּה מִדְּהַבָּה, מְלָכוֹת שְׂהִיא אוֹמַרְתָּ מִדְּדָבָר וְהָבֵא. רַבִּי שְׂמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, מְלָכוֹת שְׂהִיא מִדְּהַבָּת (פי' לשון דאבון נפש) פְּנִים שֶׁל אָדָם בְּשַׁעַר שְׂבָא אֲצִלָּה. וְרַבִּנּוּן אֲמַרִי, עַל שׁוּם רִישִׁינָה דְדָהָב (דניאל ב) אֲנָתָּה הוּא רִאשָׁה דִי דְהָבָא. סְפַחַת זֹאת מִדִּי, שְׂהַעֲמִידָה הָמֵן הַרְשַׁע שְׂשִׁיף (פ' מכה) כְּפִנְחָשׁ, עַל שׁוּם (בראשית ג) עַל גְּחֹנֶךְ תִּלְךָ (פי' וספחת היינו כנחש שנספח ומחובר לעפר). כְּהֵרַת זֹאת יָנִין, שְׂהִיטָה מְבַהֲרַת בְּגוֹרְוִתֶיהָ (פי' גוורת בפרסום ובחזוק) עַל יִשְׂרָאֵל, וְאוֹמַרְתָּ לָהֶן כְּתָבוּ עַל קַרְנֵי הַשּׁוֹר שְׂאִין

רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי שְׂמַעוֹן, בֵּן אָדָם הִנְבָּא וְהָךְ כְּךָ אֵל כְּךָ, דָּא מַה עֲבִיד לִיהָ רִישׁ לְקִישׁ וְתַכְפֵּל.

רַבִּי פִּנְחָס וְרַבִּי חֵלְקִיָּה בְּשֵׁם רַבִּי סִימּוֹן, מִכֵּל הַנְּבִיאִים לֹא פְרָסְמוּהָ אֲלֵא שְׁנַיִם אֶסְרָף וּמִשָּׁה, אֶסְרָף אָמַר (תהלים פ) כִּי כִרְסַמְנָה חֲזִיר מִיַּעַר, מִשָּׁה אָמַר (ויקרא יא) וְאֵת הַחֲזִיר כִּי מִפְרִיס פְּרָסָה. לָמָּה נִמְשָׁלָה לְחֲזִיר, לֹאמַר לָךְ מַה חֲזִיר בְּשַׁעַר שְׂהוּא רֹבֵץ מוֹצִיא טְלָפִיר וְאוֹמַר רָאוּ שְׂאֲנִי טְהוֹר, כְּךָ מְלָכוֹת אָדָם מִתְגַּאֲהָ וְחוֹמְסַת וְגוֹזְלַת, וְנִרְאֵת כְּאֵלוֹ מַצְעַת בִּימָה (פי' מעמידה דינים לדון את הגזלנים). מַעֲשֵׂה בְּשִׁלְטוֹן אֶחָד שְׂהִיטָה הוֹרֵג הַגְּנָבִים וְהַמְנַאֲפִים וְהַמְכַשְׁפִּים, גְּחִין וְאָמַר לְסַנְקְלִיטִין (פי' יועצו), שְׁלִשְׁתָּן עֲשִׂיתִי בְּלִילָה אֶחָד.

דְּבַר אַחַר אֵת הַגִּמְלָה זֹאת בְּבָל, כִּי מַעֲלָה גֵרָה הוּא שְׂמִינְיָא לְתַתְּמָא לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא (פי' גרה לשון גרון). רַבִּי בְּרַכְיָה וְרַבִּי חֵלְבּוֹ בְּשֵׁם רַבִּי יִשְׁמַעְיָא לְבַר נַחְמָן, כֵּל מַה שְׂפִרְט דְּוִד כֵּלל אוֹתוֹ רָשַׁע בְּפִסּוּק אֶחָד שְׂנַאֲמַר (דניאל ד) כֶּעַן אֲנִי נְבוּכַדְנֶצַּר מְשַׁבַּח וּמְרוֹמֵם וּמְהַדְרָר לְמִלְכָּה שְׂמִינְיָא, מְשַׁבַּח (תהלים קמז) שְׁבַחִי יְרוּשָׁלַיִם אֵת ה' וּמְרוֹמֵם (שם ל) אֲרוֹמְמֶךָ ה'. וּמְהַדְרָר (שם קד) ה' אֱלֹהֵי גְדֻלַּת מַאֲד הוֹד וְהַדְרָר לְבִשְׂתִי. דִּי כָל מַעֲבָדוּהִי קָשַׁט (שם קלח) עַל חֲסִדְךָ וְעַל אֲמִתְךָ. וְאֲנִיחְתָּה דִין (שם צו) דִּין עַמִּים בְּמִישְׁרִים. וְדִי מְהַלְכִין בְּגוֹה (שם צג) ה' מִלְּךָ גְּאוֹת לְבַשׁ. יְכִיל לְהַשְׁפִּילָה (שם עה) וְכָל קַרְנֵי רָשָׁעִים אֲגַדַּע.

וְאֵת הַשִּׁפְזָן זֹאת מִדִּי, כִּי מַעֲלָה גֵרָה הוּא שְׂמִינְיָא לְתַתְּמָא לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׂנַאֲמַר (עזרא א) כֹּה אָמַר כּוֹרֵשׁ מִלְּךָ פִּרְס. וְאֵת הָאֲרַנְבַּת זֹאת יָנִין, כִּי מַעֲלָה גֵרָה הוּא שְׂמִינְיָא לְתַתְּמָא לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלַפְסִנְדְּרוּס מוֹקְדָן כִּד הָהּ חֲמִי לְשִׁמְעוֹן הַצְּדִיק, אוֹמַר בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שְׁלִשְׁתָּן שְׂמִינְיָא לְתַתְּמָא אֵת הַחֲזִיר זֹאת אָדוּם, וְהוּא גֵרָה לֹא יָגַר וְשְׂאֲנִינָה מְקַלְסַת לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְלֹא דִין שְׂאֲנִינָה מְקַלְסַת אֲלֵא מִתְרַפֵּת וּמְגַדַּפֵּת וְאוֹמַרְתָּ (תהלים עג) מִי לִי בְּשָׂמִים.

(ירמיה ל) ואל תחת ישראל פי הנני מושיעך
 מרחוק כמה דאת אמר (ישעיה לט) מארץ רחוקה
 באו אלי מבבל. (ירמיה ל) ואת ורעך מארץ שבנים
 מגליא ומאספמיא ומתברותיה. ושב יעקב
 מבבל. ושקט ממדי. ושאנן מין. ואין מתריד
 מאדום. כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחתיה
 שמה אמות העולם שהן מכלין את שדותיהן
 אעשה כלה. ואותך לא אעשה כלה אבל ישראל
 שאין מכלים שדותיהם, כמה דאת אמר לא
 תכלה פאת שדך, לא אעשה כלה. ויסרתיה
 למשפט מן סרף ביוסורין בעולם הזה כדי לנקותה
 מעונותיה לעתיד לבא, אימתי בתדש השביעי.

פרשת נשא

זי דבר אחר צו את בני ישראל רבנן פתרין קריה
 בגלות, צו את בני ישראל על שעברו ישראל על
 המצות נתחייבו שלוח, זה גלות, הדא הוא דכתיב
 וישלחו מן המחנה, אין וישלחו אלא לשון גלות
 כמה דתימא (ירמיה טו) שלח מעל פני ויצאו. מן
 המחנה זו ארץ ישראל ששם השכינה חונה. כל
 צרוע וכל זב וכל טמא לנפש רמו להם שאם
 יעברו ישראל על שלש עבירות הללו, עבודת
 כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים, יתחייבו
 גלות. צרוע זו עבודת כוכבים, מה מצרוע מטמא
 בביאה אף עבודת כוכבים מטמא בביאה. זב זו
 גלוי עריות, שאלו ואלו מטמאין על ידי שכבת
 זרע. טמא לנפש אלו שופכי דמים, שהן מטמאין
 עצמן ומטמאין הארץ בשפיכות דמים.

...והשלוח הזה אמור בגלות בכל. מזכר עד
 נקבה תשלחו הרי זה אמור כנגד גלות מדי
 שהלכו מבבל למדי, ולפי שלא יצאו מארץ
 ישראל כשגלו למדי, לכך לא נאמר כאן מחנה.
 ולמה כתיב בגלות מדי מזכר עד נקבה, רמו להם
 שעתידה מלכות מדי לגזר עליהם גזרות מזכר
 ועד נקבה, שגאמר (אסתר ג) ונשלוח ספרים ביד
 הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד וגו'. אל
 מחוץ למחנה תשלחום הרי זה אמור כנגד גלות
 אדום, שהחריבו בית המקדש והגלו את ישראל
 מארצם. ולמה סמך גלות אדום אצל גלות בכל
 (פי' שנרמזו לפני יון), לפי ששם שבכל חרב

לכם חלק באלהי ישראל. נגע צרעת זו אדום,
 שבאתה מפחה של זקן. (פי' דורש והיה בעור בשרו,
 לשון שר וגדול, דהיינו שבא מכח ברכת יצחק)

פרשת אמור

כט ב רב נחמן פתח (ירמיה ל) ואתה אל תירא
 עבדי יעקב מדבר בייעקב, דכתיב (בראשית כח)
 ויחלם והנה סלם מצב ארצה, אמר רבי שמואל
 בר נחמן אלו שרי אמות העולם. דאמר רבי
 שמואל בר נחמן, מלמד שהראה הקדוש ברוך
 הוא לייעקב אבינו שנה של בכל עולה שבעים
 עוקים (פי' מעלות), ושל מדי חמשים ושנים, ושל
 יין מאה ושמונים, ושל אדום עולה ולא יודע
 כמה, באותה שעה נתירא יעקב אבינו, אמר
 אפשר שאין לזה ירידה, אמר לו הקדוש ברוך
 הוא ואתה אל תירא עבדי יעקב, אפלו הוא עולה
 ויושב אצלי, משם אני מורידו, הדא הוא דכתיב
 (עובדיה א) אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים
 קנך.

אמר רבי ברכיה ורבי חלבו ורבי שמעון בן יוחאי
 בשם רבי מאיר, מלמד שהראה הקדוש ברוך
 הוא לייעקב שנה של בכל עולה ויורד, של מדי
 עולה ויורד, ושל יין עולה ויורד, ושל אדום
 עולה ויורד. אמר הקדוש ברוך הוא לייעקב, אף
 אתה עולה, באותה שעה נתירא יעקב אבינו
 ואמר, שמא חס ושלום כשם שלא לו ירידה אף
 לי כן, אמר לו הקדוש ברוך הוא ואתה אל תירא,
 אם אתה עולה אין לך ירידה עולמית, לא האמין
 ולא עלה.

אמר רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמעון בר
 יוחאי, רבי מאיר הנה דורש, (תהלים עח) בכל זאת
 חטאו עוד ולא האמינו בנפלאותיו, זה אבינו
 יעקב שלא האמין ולא עלה, אמר לו הקדוש
 ברוך הוא, אלו האמנת ועלית, עוד לא ירדת,
 ועכשו שלא האמנת ולא עלית, עתידין בניך
 שיהו משתעבדין בארבע מלכיות בעולם הזה
 במסים ובארנוניות ובזמיות ובגלגליות.

באותה שעה נתירא יעקב, אמר לפני הקדוש
 ברוך הוא, רבוננו של עולם יכול לעולם, אמר לו

אָסְתֵר פְּתִיחַתוֹת

ד שמואל פתח (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיכם, לא מאסתים בבבל ולא געלתים במדי. לכלתם ביון. להפר בריתי אתם במלכות הרשעה. כי אני ה' אלהיכם לעתיד לבא. תני רבי חייא לא מאסתים בימי אספסיאנוס. ולא געלתים בימי טרקוינוס. לכלתם בימי המן. להפר בריתי אתם בימי רומיים. כי אני ה' אלהיכם בימי גוג ומגוג.

ה רבי יודא ברבי סימון פתח (עמוס ה) כֹּאשֶׁר יְנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאָרִי, רבי הונא ורבי אחא בשם רבי חמא ברבי חנינא, כֹּאשֶׁר יְנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאָרִי וגו' זו בבבל, על שם קדמיתא כאריה. ופגעו הדוב זו מדי, על שם (דניאל ז) וארו חיה אחר תנינה דמיה לדב, רבי יוחנן אמר לדב כתיב (פ"י זאב בארמית), דא היא דעתיה דרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן (ירמיה ה) על פן הפס אריה מער זו בבבל. (שם) זאב ערבות ישודם זו מדי. נמר שקד על עריהם זו יון. (שם) כל היוצא מהנה יטרף זו אדום. ובא הבית (עמוס שם) זה יון שהיה הבית קים. ונשכו הנחש זו אדום, שנאמר (ירמיה מו) קולו כנחש ילף.

וכן הוא אומר (שה"ש ה) פתחי לי אחתי זו בבבל (פ"י ישראל בגלות בבל וכן להלן). רעיתי זו מדי. יונתי ביון. תמתי באדום. שכל ימי יון היה בית המקדש קים, והיו ישראל מקריבין בו תורים ובני יונה על גבי המזבח.

רבי פנחס ורבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא פתרון, כתיב (תהלים יח) בצור לי אקרא ה' בבבל. ואל אלהי אשוע במדי. ישמע מהיכלו קולי ביון. דאמר רבי הונא לגרמיה, יונתי במלכות יון, שכל ימי יון היה ההיכל קים, והיו ישראל מקריבין תורים ובני יונה על גבי המזבח, הני ישמע מהיכלו קולי. ושועתי לפניו תבא באוניו במלכות אדום.

המקדש והגלה ישראל, כף עשו אדומים. וכן הוא אומר (תהלים קלז) בת בבל השדודה, הכתוב קרא לאדום בת בבל. ואף על פי שגלות מדי מבדיל ביניהם במקרא (פי' בפסוק כאן, שנרמזו לפני אדום), לא עשה הכתוב פן אלא מפני שגלות מדי לא בא אלא מפני גלות בבל, ששגלו למדי מבבל יצאו. ולא יטמאו את מחניהם הרי זה אמור כנגד שעבוד יון, ולכף לא נאמר בזה שלוח, שלא הגלו מארצם. ולכף נאמר בזה טמאה, שטמאו יונים את ההיכל בעבודת כוכבים שלהם.

אשר אני שוכן בתוכם רמז להם שבכל מקום שיגלו, שכינה עמהם. תני רבי נתן אומר, חביבין ישראל שכל מקום שגלו שכינה עמהם, גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר הנגלה נגליתי לבית אביך וגו'. גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר (ישעיה מג) למענכם שלחתי בבלה וגו'. גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר (ירמיה מט) ושמתי כסאי בעילם. גלו לאדום שכינה עמהם שנאמר (ישעיה סג) מי זה בא מאדום. וכשהן פזורין שכינה עמהם, שנאמר (דברים ל) ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' והשיב לא נאמר אלא ושב. ואומר (שה"ש ד) אתי מלבנון פלה וגו'.

ויצשו כן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה כיון שחטאו גלו. כֹּאשֶׁר דָּבַר ה' אֵל מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מה דבר הקדוש ברוך הוא למשה, שאם יצשו תשובה במלכות שיהיו שם, הקדוש ברוך הוא מקבצם, שנאמר (דברים ל) והיה פי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו', והביאך ה' אלהיך וגו', ומל ה' אלהיך וגו', כן עשו בני ישראל שעתידין ישראל שיעשו תשובה באחרית הימים והם נגאלים, שנאמר (ישעיה ל) בשובה ונחת תושעון. וכשם שמצרע וזב וטמא נפש לא יטהרו לעולם עד שיבואו במים טהורים, כף עתיד הקדוש ברוך הוא לזק עליהם מים טהורים ולטהרם, שנאמר (יחזקאל לו) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגו'.

איכה פרשה א

הפסק בין הקשים), בכל קשה ומדי מתונה, יון קשה ואדום מתונה, פשדים קשה ופרס מתונה, מקדון קשה וישמעאל מתונה. וכן (דניאל ב) מן קצת מלכותא תהנה תקיפה ומנה תהנה תבירה. ובכל אלין לא פפרית באלהי, אלא עלו על צוארי, ומיחדת שמו בכל יום פעמים ואומרת, (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

מב דבר אחר נשקד שקודה הייתי מעונותי, וסבורה הייתי שיקח לי על כל עונותי, אלא ישתרגו, עשאן עלי סריגות סריגות (פי' מכופלות), הביא אותן עלי מכפלות, בכל וכשדים, מדי ופרס, יון ומקדון, אדום וישמעאל. עשאן עלי סריגות (פי' לשון לסירוגין, אחד קשה ואחד מתון, שיש

מדרש תנחומא

פרשת ויחי

מאדמים כנגד מלכות אדום, שנאמר (בראשית כה) ויצא הראשון אדמוני. אמר הקדוש ברוך הוא, אף על פי שאתם רואין ארבע מלכיות מתגאות ובאות עליכם, אני מצמיח לכם ישועה מתוך שעבוד, מה פתיב אחריי שמן למאור זה מלך המשיח, שנאמר (תהלים קלב) שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי.

(יד) בנמיין זאב יטרף זה שאמר הכתוב, כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג), בראשונה היה הסוד ליראיו שנאמר סוד ה' ליראיו (תהלים כה). חזר ונתנו לישרים שנאמר ואת ישרים סודו (משלי ג). חזר ונתנו לנביאים שנאמר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. כל מה שהיו הצדיקים עושין, ברוח הקדש עושין. יעקב שברך יהודה המשילו כאריה שנאמר גור אריה יהודה, ומזוגו כנגד מלכות בכל שנאמר בה (דניאל ז) קדמיתא כאריה, ודניאל חנניה מישאל ועזריה מזדוגין לה. וליוסף מזדוג כנגד מלכות אדום. אמר רבי שמואל בר נחמן מסרת אגדה היא, שאין עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל, שנאמר (ירמיה מט) אם לא יסתבום צעירי הצאן. משה זוג שבט לוי כנגד מלכות יון, בני חשמונאי שהן מלוי. לוי שבט שלישי וזו מלכות שלישית, לוי שלש אותיות יון שלש אותיות, זה מקריב פרים וזו כותבת בקרן השור אין להם חלק באלהי ישראל, אלו מרבין ואלו מעוטין. משה ראה אותן וברך שנאמר (דברים לג) ברוך ה' חילו.

פרשת תרומה

(ז) וזאת התרומה אשר תקחו וגו'. זהב כנגד מלכות בכל, דכתיב ביה (דניאל ב) אנת הוא ראשה די דהבא. כסף כנגד מלכות מדי, דכתיב (אסתר ג) ועשרת אלפים כפר כסף. נחשת כנגד מלכות יון, שהיא פחותה מכלם. ועורות אלים

ודניאל היה רואה ארבע מלכיות אלו ומתנרא, וכתיב (דניאל ז) אתפרית ויחי אנה דניאל בגו נדנה וחוזי ראשי יבהלני, ומה דניאל רואה, פיון שראה נבוכדנצר את החלום ובה דניאל ופתר ואמר לו, הצלם שראית אנת הוא רישא די דהבא. חדוהי ודדעוהי די כסף זו מלכות מדי. ובתרוך תקום מלכו אחרי ארע מנף, מעוהי וירכתה די נחש זו מלכות יון, ומלכו תליתאה אחרי די נחשא די תשלט בכל ארעא. שקוהי די פרזל זו מלכות רביעית היא מלכות אדום, ומלכו רביעאה תהא תקיפא פפרזלא יהא מושל בכל הארץ פפרזל שהוא מהדק פלה.

ולמה מושלה כפרזל וכחסף, אמרו רבותנו זכרונם לברכה, המלכות הזו צתידה להשתמש במטבע של חסף. דבר אחר, למה נמשלה כפרזל וכחסף, שהיא צתידה להשתמש בכפרזל וכחסף. מה הפרזל קשה כף המלכות קשה. מה החסף נוח להשתפר כף היא משתפרת בפתע, ושכרה כשבר נכל יוצרים פתות לא יחמל, ולא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מקוד ולחשף מים

מדרש תנחומא - ארבע גליות

מדוע נסחף אביריף לא עמד כי ה' הדפו (פי' נסחף מלשון ספחת).

פרשת בהר

(א) הוא שהקדוש ברוך הוא אומר וכי תשיג יד גר ותושב, יד גר זה נבוכדנצר. ותושב זה מלכות מדי. ונמפר לגר תושב זו מלכות נון. או משפחת גר זו מלכות אדום. אמר משה, רבונו של עולם למה נמפרו ישראל למלכות הללו, אמר לו מפני שהן מחללין את השביעית, שנאמר (שם) ויגל השארית מן החרב, וסיפיה דקרא עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים, לפיכך הקדוש ברוך הוא אומר למשה בסוף כל הפרשיות הללו, רצונך שלא יגלו, הנהירם על השמיטים ועל היובלות.

פסיקתא רבתי פסקא יד - פרה

פרה זו מצרים, עגלה יפיה מצרים (ירמיה מו כ). אדמה זו בבל, (דניאל ב לח) אנת הוא רישא די דהבא (פי' וזהב הוא אדום). תמימה זו מדי, תמימים היו, אין לו להקדוש ברוך הוא עליהם, אלא שעבדו עבודה זרה שקבלו מאבותיהם בלבד. אשר אין בה מום זו מלכות נון, אלכסנדרוס מוקדין פד הוי חמי לשמעון הצדיק, הוי קאים על רגליו ואמר ברוך אלהים של שמעון הצדיק, אמרו ליה בני פלטוי דידיה, מקמי יהודאי את קים, אמר להון, פד אנא נחית לקרבא בךמותיה אנא חמי ונצח. אשר לא עלה עליה על זו אדום, שלא קבלה עליה עלו של הקדוש ברוך הוא, ולא די שלא קבלה אלא מתרפת ואומרת מי לי בשמים וגו' (תהלים עג כה).

מגבא (ישעיה ל). דבר אחר למה נמשלה בבל פחרס, שהיא עתידה להשתמש בכלי חרס.

והוא היה רואה את מלך המשיח, שכן דניאל אומר חנה הרית עד די התגורת אכן די לא בידין ומחת לצלמא על רגלוי די פרזלא ותספא ותדקת המון, אמר רבי שמעון בן לקיש זה מלך המשיח. ומחת לצלמא, לכל מלכות שהם עובדות לצלם, בצלמות. ובזכות מה הוא מושל מלך המשיח באבן, בזכות התורה שישאל יגיעים בה, שנאמר לוחות אבן כתובים באצבע אלהים. דבר אחר בזכות יעקב שפתוב בו (בראשית מט) משם רועה אבן ישראל. דבר אחר למה באבן, לשבר את לב האבן שנאמר (יחזקאל יא) והסירתי את לב האבן מבשרכם. ומחת לצלמא שהוא מכלה את כל האמות שנאמר (ישעיה יא) והכה ארץ בשבט פיו וגו'. ובאותה שעה ישראל יושבים בהשקט ובטח בעולם, שנאמר (יחזקאל כח) וישבו עליה לבטח ובנו בתים ונטעו כרמים וישבו לבטח.

פרשת תזריע

(יא) אדם פי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת וגו' הכתוב מדבר במלכיות, שאת זו בבל, שנאמר (ישעיהו יד) ונשאת המשל הזה על מלך בבל וגו'. ספחת זו מלכות מדי, שהיה המן מספח (פי' מתחבר) עם אחשורוש להשמיד להרג ולאבד. בהרת זו מלכות נון, שהיתה מבהרת על ישראל ואומרת, כל מי שיש לו שור, יחקה על קרן השור שאין לו חלק באלהי ישראל, ואם לאו גזרין עליו הריגה. והיה בעור בשרו לנגע צרעת זו מלכות אדום, שהקדוש ברוך הוא מלקה אותו בצרעת ואת השר שלו, שכן כתיב (ירמיה מו)

מדרש תהילים

מזמור ה

לג), **בציר** זה יין, שנגאמר פי דרכתי לי יהודה קשת מלאתי אפרים ועוררתי בנין ציון על בנין יין (זכריה ט יג). **מסיק** זה מדי, שנגאמר ויתלו את המן (אסתר ז י). **גת** זו אדום, שנגאמר פורה דרכתי לבדי (ישעיה סג ג). את מוצא, בארבע לשונות נחלה הגאולה, בבציר, בקציר, ביולדה, בפשמים. ואם נתלשין שלא בעונתן אין הפעלים נהנין מהם, הדא הוא דכתיב שלחו מגל כי בשל **קציר** (יואל ד ג). **בבציר**, אם בוצרים באו לך (ירמיה מט ט, עובדיה א ה). **ביולדה**, לכן יתנם עד ית יולדה ילדה (מיכה ה ב). **בפשמים**, על הרי בשמים (שה"ש ח יד). באו רדו כי מלאה גת (יואל ד ג), הפל רואין את הגת יואל הנביא חמי ליה, שנגאמר שלחו מגל וגו'. **ישעיה** חמי ליה, שנגאמר והיה ביום ההוא כרם חמר ענו לה (ישעיה כו ב). **אסף** חמי ליה, שנגאמר למנצח על הגתית לאסף (תהלים פא א). **נדוד** חמי ליה שנגאמר למנצח על הגתית מזמור לנדוד.

מזמור ו

למנצח מזמור לנדוד עד אנה ה' תשפחני נצח. זהו שאמר הכתוב ויהי באשר קרא ולא שמעו פן יקראו ולא אשמע (זכריה ז ג), אמר רבי יצחק מדה כנגד מדה. אמר הקדוש ברוך הוא, לפי שאמרתי ארבעה פעמים עד אנה, כדכתיב **עד אנה** ינאצוני (במדבר יד יא), **ועד אנה** לא יאמינו בי, **עד אנה** מאנתם (שמות טז כח). **עד מתי** לעדה הרעה (במדבר יד כז). אף אתם עתידין לומר ארבעה פעמים עד אנה, ועתיד אני למסר אתכם ביד ארבעה מלכיות, ואתם אומרים בעת צרתכם ארבעה פעמים עד אנה, **עד אנה** ה' תשפחני נצח במלכות בבל. **עד אנה** תסתיר פניך במדי ופרס. **עד אנה** אשית עצות בנין. **עד אנה** ירום איבי עלי באדום הרשעה.

מזמור ז

אפפוני חבלי מות. דבר אחר מדבר בארבע מלכיות, חבלי מות במלכות בבל. נחלי בליעל

רבי יהודה פתר לה בארבע מלכיות, אמרי **האזינה** בכל. **בינה** הגיגי במדי. **הקשיבה לקול שועי בנין**. פי אליך אתפלל באדום. ולמה הוא אומר מלכי ואלהי באדום, אלא אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, כמה שמדות וגזרות רעות גזרו עלינו כדי לבטל מלכותך ואדנותך ממנו, ולא בטלנו, אלא בכל יום ויום אנו באים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, וממליכים שם אלהותך פעמים בכל יום, ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו ד), ואת עבד דידן, ואנו עבדין דידך, שנגאמר דודי לי ואני לו (שה"ש כ טז).

מזמור ח

דבר אחר על השמינית. על ארבע גליות שהן שמונה מלכיות, ואדום היא השמינית, הדא הוא דכתיב **ראשה די דהב טב**, חדוהי ודרעוהי (דניאל ב לב) תרין, מעוהי ונרבתה תרין, שקוהי תרין, ורגלוהי תרין, הרי שמנה. בכל פשדים, מדי פרס, יין ומקדון, ישמעאל ואדום. אמר רבי איבו, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם אנו מקלסין לפניך בשעה שאתה מקבץ אותנו משמונה גליות, שנגאמר והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו וגו' אשר ישאר מאשור וממצרים ומפתירוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים] (ישעיה יא יא), שמנה אמות כתובין בפסוק זה, לכך נאמר על השמינית.

מזמור ט

למנצח על הגתית. זהו שאמר הכתוב שלחו מגל כי בשל קציר באו רדו פי מלאה גת (יואל ד ג). למי הוא אומר שלחו מגל, רבי פנחס בשם רבי חלקיה אמר למלאכים, ורבנן אמרי לישראל, שאין מזמרין לא על הקציר, ולא על הבציר, ולא על המסיק, אלא על הגת, שנגאמר למנצח על הגתית. קציר זו בבל, שנגאמר בת בבל כגרון עת הדריקה עוד מעט ובאה עת הקציר לה. (ירמיה נא

מדרש תהילים

ישראל, והן עומדין בתמימותן. **שואשי נמלא** טל בימות המשיח כשיחיו המתים, שנאמר כי טל אורות טלף (ישעיה כו יט). **קנצותי רסיסי לילה** דמעטן של בני גליות שדומה ללילה, שנאמר בככי יבואו וכתחנונים אוכלים (ירמיה לא ח).

מזמור כב

דבר אחר עורה כבדי עורה הנבל וכוונור אעירה שחר (תהלים נז ט). מדבר בארבע מלכיות, עורה בכבל שהעמדת לנו חנניה מישאל ועזריה. עורה במדי שהעמדת לנו מרדכי ואסתר. עורה בגזן שהעמדת לנו בית חשמונאי. עורה באדום שעתידי לעמד להם מלך המשיח. עורה בחרפן בית ראשון שעתידי להבנות על ידי עזרא. עורה בחרפן בית שני שעתידי להבנות על ידי בגזן שלם, הדא הוא דכתיב בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמז ב).

מזמור לו

פי עמף מקור חיים באורף נראה אור. אמר רבי יוחנן עובדא הנה בחד בר נש, היה מדליק את הנר בלילה, והיה ככה ומדליקו, ככה ומדליקו. אמר עד מתי אהיה מתגעגע והולך, ממתין אני עד שתזרח השמש ואני הולך לאור החמה. כך ישראל נשתעבדו במצרים ועמד משה וגאלם. וחרו ונשתעבדו בכבל, ועמדו דניאל חנניה מישאל ועזריה וגאלום. וחרו ונשתעבדו בעלים ובמדי ופרס עמדו מרדכי ואסתר וגאלום. ונשתעבדו בגזן ועמדו חשמונאי ובניו וגאלום. וחרו ונשתעבדו באדום הרשעה, אמרו ישראל חרי נתגעגעו מהיותנו משתעבדין ונגאלין, וחרנו ונשתעבדנו, עכשו אין אנו מבקשין לגאולת בשר ודם, אלא גואלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל, ואין אנו מבקשין (מעתה) שיאיר לנו בשר ודם מעתה, אלא שיאיר לנו הקדוש ברוך הוא, שנאמר כי עמף מקור חיים באורף נראה אור, וכתיב אל ה' ויאר לנו (תהלים קיח כז).

במלכות מדי ופרס. חבלי שאל סבבני במלכות יון. קדמני מוקשי מות זו מלכות אדום. ולמה נכפלות, כנגד מלכיות שהן כפולות. אפפוני, יבעתוני, סבבוני, קדמני. חבלי מות בכל וכשדים. נחלי בליעל מדי ופרס. חבלי שאל יון ומקדון. מוקשי מות ישמעאלים ואדום. רבנן אמרי ולמה כתוב בגלות ראשון ובגלות רביעית מות, חבלי מות, מוקשי מות, זו התריבה בית ראשון, וזו התריבה בית שני. רבי אבא בר כהנא אמר שזו גזרה שמה, וזו גזרה שמה.

בצר לי אקרא ה' בכבל. ואל אלהי אשוע במדי ופרס. ישמע מהיכלו קולי בגזן. ושוועתי לפניו תבא באזניו באדום. רבי פנחס ורב אחא בשם רבי חמא בר חנינא אמרי, למה הזכיר במלכות השלישית היכל ה', שכל ימיה של מלכות יון בית המקדש קיים. ולמה אמר בצר לי במלכות ראשונה, ולא אמר בצרות, לפי שכל הנביאים מיתדין צרותיהן של ישראל וממעטין אותן, שנאמר בצר לך ומצאוף (דברים ד ל), ראה ה' כי צר לי (איכה א כ), ויאר בצר להם (תהלים קו מד), אל ה' בצרתה לי (שם קכ א).

רבי יהודה אומר מטעם אחר (במלכות יון שלא נחרב הבית בימיו) כאשר ינוס איש מפני הארי (עמוס ה יט), זו כבל, שנאמר קדמיתא כאריה (דניאל ז ד). ופגעו הדב זו מדי ופרס, שנאמר וארו חניה אחרי תגניה דמיה לדב (דניאל ז ה). ובא הבית זו מלכות יון, שהיה בית המקדש קיים בגמיה, ולא היו מכעיסין על בית המקדש שהיה בנוי, וכשהיו רואין שמעון הצדיק היו עומדין לפניו. וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש (עמוס שם). זו מלכות הרשעה, שנאמר קולה כנחש ילף (ירמיה מו כב).

רבי יהודה מיתי לה מטעם אחר, פתחי לי אחתי (שה"ש ה ב) בכנסת ישראל שבכבל, שאחיים בתורה. רעיתי במדי ופרס, שהיו רעים בתורה. יונתי בגזן, ולמה אמר יונתי בגזן, שהיה הבית קיים, והיו מקריבים על המזבח תורים ובני יונה. תמתי באדום, ולמה אמר תמתי, שהיו מותאמים עם הקדוש ברוך הוא, ומוסרין נפשותם על קדשת השם, שפמה שמדות גזרו על

מדרש תהילים

מזמור טט

גָּאָה (שמות טו א). וְאָחַד שְׁלֹבֶשׁ בְּסִינֵי שְׁנָאָמֵר ה' עֹז לְעַמּוֹ? תֵּן (תהלים כט יא), כְּנִגְדֵי עֹז שְׁתַּתֵּן לְעַמּוֹ בְּסִינֵי (פי' היינו קרא דלעיל לבש ה' עוז התאזר). וְאָחַד כְּנִגְדֵי בְּכָל שְׁנָאָמֵר וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדֵי נֶקֶם תִּלְבַּשׁת (ישעיה נט יז), וְכֵן הוּא אֹמֵר כִּי נִקְמַת ה' הִיא נִקְמַת הַיִּכְלוֹ (ירמיה נא יא). וְאָחַד כְּנִגְדֵי מְדֵי שְׁנָאָמֵר וַיִּלְבַּשׁ צְדָקָה פְּשָׁרֵינִי (ישעיה נט יז), וְכֵן הוּא אֹמֵר וּמְרַדְכֵי יִצְא מִלְּפָנֵי הַמַּלְאָךְ (אסתר ח טו). וְאָחַד כְּנִגְדֵי יָוֵן שְׁנָאָמֵר וַיַּעֲט כַּמַּעִיל קִנְאָה (ישעיה נט), כִּי הָיוּ בְנֵי חַשְׁמוֹנְאִים לְבוּשִׁים בְּגָדִים שֶׁל קִנְאָה. וְאָחַד כְּנִגְדֵי אֲדוֹם שְׁנָאָמֵר מִי זֶה בָּא מֵאֲדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבְּצָרָה זֶה הַדּוֹר בְּלִבוּשׁוֹ (ישעיה סג א). וְהַשְׂבִּיעֵי לַיְמֹת הַמְּשִׁיחַ שְׁנָאָמֵר לְבוּשָׁה כַּתְּלַג חוֹר וְשָׁעֵר רֵאשִׁיָּה כַּעֲמֵר נִקְא (דניאל ז ט).

מזמור צג

שְׂבָעָה לְבוּשִׁין לְבַשׁ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָחַד בְּמִלְחַמַת הַיָּם ה' מִלָּךְ גְּאוֹת לְבַשׁ, זֶה מִלְּבוּשׁ כְּנִגְדֵי מִלְחָמוֹת הַיָּם, שְׁנָאָמֵר אֲשִׁירָה לֵה' כִּי גָאָה

מדרש משלי

פרשה ל

חמש פרשיות שנאמרו שם במשלי נדרשו כולם על המלכיות כדלקמן ברש"י.

רש"י משלי פקק ל

ומדרש אגדה פותרין חמש פרשיות אלו של ארבע ארבע דברים, כנגד ארבע מלכיות לפי שנתאמצה ממשלתן על ישראל בעון שעברו על חמשה חומשי תורה הזכירים חמשה פעמים: שאול ועצר רחם - שאול, מלכות בכל שנאמר בנבוכדנצר הרחיב כשאול נפשו (חבקוק ב). ועצר רחם, זו היא מדי, שבימיהם עצרו רחמים מישראל שנאמר להשמיד להרג ולאבד (אסתר ג): [ארץ לא שבעה מים - זו יון, שלא שבעה מלגזור גזרות רעות על ישראל: ואש לא אמה הון - נגד עשו שעשה בחמה בוערת על ישראל, שאמרו להשמיד טף ונשים ביום אחד:

וכן דרוך הנשר - זו בכל, הנשר הגדול ארוך האבר: נחש - זו מדי: דרוך אנהי בלב ים - זו יון שהיא קלה בגזרותיה: דרוך גבר בעלמה - זו פרס שאמרה לעולם אהיה גברת: כן דרוך אשה

הנמלים עם לא עז זה בכל, שנאמר הן ארץ כשדים זה העם לא הנה אשור יסדה וגו' (ישעיה כג ג). שפנים עם לא עצום זה מדי. וישומו בסלע ביתם זה אחשורוש וכורש שבקשו לבנות בית המקדש. מלך אין לארבה זה אלכסנדרוס מקדון שנטלטל בכל העולם כלו כארבה שהוא פורח באויר. שממית בידים תתפש זה אדום שאין בכל השרצים שנואה כמותה, וכן כתיב ואת עשו שנאתי (מלאכי א ג). והיא בהיכלי מלך אדום שהחריב בית המקדש.

[ליש גבור זה בכל, שנאמר עלה ארניה מסבכו (ירמיה ד ז)]. ורזיר מתנים או תיש זה מדי כשם שהתרגול קורא בלילה ומעיר לבני אדם, כך אחשורוש, שנאמר בלילה ההוא נדה (אסתר ו א). אם נבלת בהתנשא זה יון, שגזרו לבטל גשותיהן של ישראל, כמה דאת אמר כי נבלה עשה בישראל (בראשית לד). כי מיץ חלב יוציא חמאה זה אדום, שלא זכה למלכות אלא בזכות אברהם, שנאמר ויקח חמאה וחלב (בראשית יח ח). חמשה פעמים ראה שלמה את המלכיות (פי'

אגרותיו הִיָּה, וְלֹא הִיָּה שָׁם אוֹתוֹ הַיּוֹם, וּכְשָׁבָא וְסִפְרוּ לוֹ מַה שֶּׁעָשׂוּ, אָמַר לִיָּה, אֲלֶהָא רַבָּא קָרִיתוּ לִיָּה וְכַתְּבִיתוּ לִיָּה בְּסוּף, רַץ אַחַר הַשְּׁלִיחַ וְהַחֲזִירוּ. בְּשִׁבִיל אוֹתוֹ מְרוּצָה זָכָה לְמַלְכוּת, הָרִי שֶׁהָכִין בְּקִיץ לְחַמוּ כְּדָרְךָ הַנְּמָלָה: **שְׁפָנִים עִם לֹא עֲצוּם** - זֶה מְדִי וּפְרָס: **וַיִּשְׁימוּ בְּסֹלַע בֵּיתָם** - שָׁבְנוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: **שְׁמֵמִית בְּיָדִים תַּחֲפֹשׁ** - זֶה עָשׂוּ שְׁנֵאָמַר וְהַיָּדִים יָדֵי עָשׂוּ (בראשית כז): **בְּהִיכְלֵי מְלָךְ** - שְׁנִכְנַס לְהִיכַל מְלָךְ וְהַחֲרִיבוּ:

לִישׁ גְּבוּר בְּבִהְמָה - זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר שְׁנֵאָמַר (ירמיה ד) עֲלָה אֲרִיָּה מִסַּבְכוֹ: **זְרִזִיר מְתַנְּנִים** - זֶה מְדִי וּפְרָס שְׁזָרְזוּ מְתַנְּיָהֶם וְהָרְגוּ לְבַלְשָׁצַר וְנָטְלוּ מַלְכוּת בְּכָל: **אוֹ תִישׁ** - זֶה יוֹן שְׁנִקְרָא תִישׁ שְׁנֵאָמַר (דניאל ח) וְהַצִּפִּיר הַשָּׁעִיר הוּא מְלָךְ יוֹן: **וּמְלָךְ אֱלָקוּם עִמוֹ** - זֶה אֲמַת אֲרָם שְׁאָמַר אֲנִי וְאֶפְסִי עוֹד אֵין נִצָּב לְעַמְתּוֹ, אֱלָקוּם אֵין עוֹמֵד עִמוֹ:

מְנַאֲפַת - זֶה הִרְצָה גְרָמָה לָהֶם לְכַנְסַת יִשְׂרָאֵל שְׁנֵאָפָה בְּעַבְדוּת גְּלוּלִים וְכָדִי הוּא הַפּוֹרְעָנוֹת לְבוֹא לָהּ: **וְאָמְרָה לֹא פְעַלְתִּי אָנוּן** - כְּדָאֻמַר הַנְּנִי נִשְׁפָּט אוֹתָךְ עַל אָמְרָךְ לֹא חֲטָאֲתִי]:

רַגְזָה אֲרָץ - אֲרָץ יִשְׂרָאֵל: **תַּחַת עֶבֶד** - זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁהָיָה עֶבֶד לְמְרוּדֶךְ בְּלֶאֱדָן וְכוּתַב אֲגָרוֹתָיו כְּדָגְרַסִּינָן בְּחֵלִין: **וְנָכַל כִּי יִשְׁבַע לָחֶם** - זֶה אַחֲשׁוּרוּשׁ שֶׁעָשָׂה מִשְׁתָּה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים יוֹם: **שְׁנוּאָה כִּי תִבְעַל** - כְּנָגֵד יוֹן: **וְשִׁפְחָה כִּי תִירַשׁ גְּבַרְתָּה** - זֶה עָשׂוּ שֶׁהָיָה לוֹ לְעַבֵּד לְיַעֲקֹב וְנִהְפָּךְ הַדְּבָרִים:

הַנְּמָלִים עִם לֹא עִזוּ - זֶה בְּכָל שְׁנֵאָמַר (ישעיה כג) הֵן אֲרָץ כְּשָׂדִים זֶה הָעֵם לֹא הָיָה: **וַיִּכְיֵנוּ בְּקִיץ לְחֶמֶם** - נְבוּכַדְנֶצַּר עָשָׂה כְּבוֹד אַחַד לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בִימֵי מְרוּדֶךְ בְּלֶאֱדָן, אֲשֶׁר שָׁלַח סְפָרִים לְחִזְקִיָּהוּ וְכַתַּב שָׁם, שָׁלַם לְמַלְכָּא חִזְקִיָּהוּ, שָׁלַם לְקַרְתָּא דִּירוּשָׁלַם, שָׁלַם לְאַלְהָא רַבָּא. וְנְבוּכַדְנֶצַּר כּוֹתַב

אַדְרַת אֱלֹהֵי הַגֵּר"א - חֲבָקוּק

רַגְלִים וְחַשׁ עֲתִידוֹת לְמוֹ, וְרַגְלֵי הוּא אָדוּם, כְּמוֹ שְׁנֵאָמַר רַגְלוֹהִי דִי פָּחַר.

חֲבָקוּק ג' טו שְׁמַעְתִּי | וְתַרְגְּמוּ בְטָנִי לְקוֹל צִלְלוֹ שְׁפָתַי יָבוֹא רַקֵּב בְּעֲצָמַי וְתַחַתַּי אֲרַגְזוּ אֲשֶׁר אֲנֹחֵל לְיוֹם צָרָה לְעֵלוֹת לְעַם יְגוּדְנִי: י" כִּי־תֵאֲנֶה לְאִתְּפָרְחָ וְאֵין יָבוֹל בְּגַפְנָיִם כַּחַשׁ מַעֲשֵׂה־זֵית וּשְׂדֵמּוֹת לֹא־עָשָׂה אֲכָל גֵּזֶר מִמִּכְלָה לְצֹאן וְאֵין בְּקָר בְּרַפְתִּים: י"ח וְאֲנִי בִיהוָה אֶעֱלוֹזָה אֲגִילָה בְּאַלְהֵי יִשְׂרָאֵל: י"ט יְהוָה אֲדַלֵּי חֵילִי וַיִּשֶׁם רַגְלֵי כַּאֲיֵלוֹת וְעַל כְּמוֹתַי יִדְרַכְנִי לְמִנְצַחַ בְּנִגְיֹתַי:

הוּא נִגַּד אַרְבַּע גְּלוּיּוֹת, וְאָמַר בְּהֵן שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים, עַל קִדְּם הַגְּלוּת וּבְשַׁעַת הַגְּלוּת וְאַחַר כֶּף, וְזֶהוּ שְׁמַעְתִּי וְתַרְגְּמוּ בְטָנִי הֵינּוּ שֶׁשָּׁמַע גְּלוּת בְּכָל כְּמוֹ שְׁפָתוֹ מִדָּן נִשְׁמַע נַחֲרַת סוּסִיו. לְקוֹל צִלְלוֹ שְׁפָתַי הוּא גְלוּת מְדִי, כְּמוֹ שְׁנֵאָמַר וּבְכָל מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר הַמְּלָךְ וְדָתוֹ מֵגִיעַ וְגו'. יָבוֹא רַקֵּב בְּעֲצָמַי הוּא גְלוּת יוֹן, שְׁגָזְרוּ עַל הַמְּצוֹת, וּמְצוֹת

חֲבָקוּק ב ג כִּי עוֹד חֲזוֹן לְמוֹעֵד וַיִּפְחַח לִקְוֵן וְלֹא יִכְזַב אִם־יִתְמַהְמַה חֲכֵה־לוֹ כִּי־בֹא יָבֹא לֹא יֵאָחַר:

כִּי עוֹד חֲזוֹן לְמוֹעֵד רִמְזוּ כָּאֵן ד' הַגְּלוּיּוֹת. חֲזוֹן לְמוֹעֵד - זֶה גְלוּת בְּכָל שֶׁהִקְבַּע לָהֶם מוֹעֵד כִּי לִקְוֵן שְׁבָעִים שָׁנָה וְגו'. וּמַה שְׁאָמַר עוֹד חֲזוֹן לְמוֹעֵד, רָצָה לֹאמַר אֵין זֶה הַשְּׁבָעִים שָׁנָה שֶׁחָשַׁב דְּנִיָּאל, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ חֲזוּ"ל אִף דְּנִיָּאל מְנָה וְטָעָה, אֲלֵא עוֹד חֲזוֹן לְמוֹעֵד. **וַיִּפְחַח לִקְוֵן** - זֶה גְלוּת מְדִי, שְׁבִימֵי מְדִי נִגְמַר הַקֵּץ שֶׁל שְׁבָעִים שָׁנִים הִלְלוּ. **וְלֹא יִכְזַב** - זֶה גְלוּת יוֹן, כִּי בִימֵי מְדִי נִכְזְבָה תּוֹחַלַת בְּנֵינְ הַבַּיִת כְּמוֹ שְׁנֵאָמַר בְּאֲדִין בְּטַלַּת עֲבִידַת בֵּית אֱלֹהָא, אֲבָל בִּימֵי יוֹן לֹא פָּסַק הַבַּיִת הֵינּוּ וְלֹא יִכְזַב. **אִם יִתְמַהְמַה** - זֶה בְּגְלוּת אָדוּם. חֲכֵה לוֹ - לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּמוֹ שְׁנֵאָמַר לְמַעֲנֵי לְמַעֲנֵי אֶעֱשֶׂה. **כִּי בֹא יָבֹא** - זֶה מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף וּמְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד. **לֹא יֵאָחַר** כְּמוֹ שְׁנֵאָמַר לְעַת תְּמוּט

בְּרַפְתִּים הִינוּ מִפְּנֵי שִׁיבְרָחוּ יִשְׂרָאֵל מִן יְרוּשָׁלַיִם
וּמִכָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

וְאֲנִי בַה' אֶעֱלֶזָה הִינוּ סוּף גְּלוּת בְּכָל, שְׁנַקֵּם ה'
נִקְמָתוֹ וְנִקְמַת הַיְכָלוֹ וְנִשְׁרַף בְּכָל מֵאֵת ה' מִן
הַשָּׁמַיִם. אֲגִילָה בְּאֵלֵי יִשְׁעֵי הִינוּ בְּסוּף גְּלוּת
מְדִי, שֶׁהוֹשִׁיעַ ה' אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאָמַר מִי בָכֶם מִכָּל
עֲמוֹ וְיַעַל. אֲלֵקִים ה' חִילִי הוּא סוּף גְּלוּת יָנוּ,
שֶׁנֶּתַן לָהֶם ה' כַּח לַעֲשׂוֹת חִיל וּלְנַצַּח אֶת
הָאוֹיְבִים, כְּמוֹ שְׂאוּמְרִים מִסֶּרֶת גְּבוּרִים בְּיַד
חֲלָשִׁים, וְכִמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְעוֹרְרָתִי בְּנִיף צִיּוֹן עַל
בְּנִיף יָנוּ וְשִׁמְתִיף כְּחָרֵב גְּבוּר. וְיִשָּׂם רְגְלֵי כְּאֵילוֹת
הוּא בְּסוּף גְּלוּת אָדוֹם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לַעֲת תִּמּוּט
רְגְלֵם וְחַשׁ עֲתִידוֹת. וְעַל בְּמוֹתֵי יְדֻרְכָנִי הִינוּ בִּימֵי
מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה עַל בְּמוֹתֵימוֹ
תִּדְרֹף. לְמַנְצַח בְּנִגְיֹנוֹתֵי הוּא לְזִמְן תַּחֲתֵת הַמַּתִּים,
כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר קוֹל צוֹפִיף נִשְׂאוֹ קוֹל יַחֲדוֹ יִרְנְנוּ
בְּמַהֲרָה בְּיַמֵּינוֹ אָמֵן.

נִקְרָאוּ עֲצֻמוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְתִהְיֶי עֲזוֹנוֹתֶם עַל
עֲצֻמוֹתֶם. וְתַחֲתֵי אֶרְצוֹ הוּא גְלוּת אָדוֹם, שֶׁהוּא
הָיָה רְאוּי לְהִיּוֹת תַּחֲתֵי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְרַב יַעֲבֹד
צָעִיר, וְהִנֵּה עֲתָה אֶרְצוֹ מִפְּנֵיו. וְהִנֵּה אֶצֶל בְּכָל
וְאָדוֹם אָמַר תִּרְצוּ וְאֶרְצוּ, שֶׁהֵם חֲרָבוּ בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ. אֲשֶׁר אָנֹכִי לְיוֹם צָרָה הִינוּ בִּימֵי מְשִׁיחַ
בֶּן יוֹסֵף, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְעַת צָרָה הִיא. לַעֲלוֹת לַעֲם
יְגוּדָנוֹ הוּא בִּימֵי גוֹג וּמְגוּג, הִינוּ שִׁיְהִיו בּוֹרְחִין
מִפְּנֵיו וְיַעֲלוּ לְיְרוּשָׁלַיִם מִפְּנֵיו.

כִּי תֵאָנֶה לֹא תִפְרָח הוּא גְלוּת בְּכָל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
שְׁנֵי דִדְרָאֵי תֵאָנִים וְגו' וְזֶה שֶׁאֵמַר לֹא תִפְרָח. וְאִין
יְבוּל בְּגִפְנִים זֶה מְדִי, כְּמוֹ שֶׁאֵמַר חז"ל שֶׁשְׁתּוֹ
יֵין וְנִהְנֶה מִסְעוּדָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע. כַּחַשׁ מַעֲשֵׂה
זֵית הוּא גְלוּת יָנוּ, כְּמוֹ שֶׁאֵמַר חז"ל וְטִמְאוֹ כָּל
הַשְּׂמָנִים. וְשִׁדְמוֹת הוּא גְלוּת אָדוֹם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
צִיּוֹן שְׂדֵה תַחֲרֹשׁ. לֹא עֲשֵׂה אֶכֶל כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
מִפְּנֵי זִלְעָפוֹת רָעַב. גְּזוֹר מִמְּכָלָה צֹאן הִינוּ בִּימֵי
מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף שֶׁיִּהְיֶה כְּמֵה וְכִמְהָ. וְאִין בְּקוֹר

רא"ש - מסכת שבת

תנו רבנן: גר חנכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. ואם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים. ובשעת הספנה מניחה על שלחנו ודיו. אמר רבא וצריף גר אחרת להשתמש לאורה, ואי איכא מדורה לא צריף, ואי אדם חשוב הוא אף על גב דאיכא מדורה צריף.

מאי חנכה, דתנו רבנן: בכ"ה בכסלו יומי דחנכה תמנא אנון דלא למספד בהון [ודלא להתענות בהון], שפשינאנו ויננים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברו מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדרו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מנח בחותמו של פהן גדול, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד, ונעשה בו גס והדליקו בו שמנה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשו אום ימים טובים בהלל והודאה.

תנן התם: גץ היוצא מתחת הפטיש ויצא והזיק חיב. גמל טעון פשתן ועובר ברשות הרבים ונכנסה פשתנו לתוך חנויות ודלקה בגרו של חנוני והדליק את הבירה, בעל גמל חיב. הניח חנוני גרו מבחוץ, החנוני חיב. רבי יהודה אומר בגר חנכה פטור מפני שהניחה ברשות:

ה אמר רבינא משמיה דרבא, זאת אומרת גר חנכה מצוה [להניחה] בתוך עשרה, דאי סלקא דעתך למעלה מעשרה, לימא ליה היה לך להניחו למעלה מגמל ורוכבו. דילמא אי מטרחת ליה אתי לאמנועי ממצוה. אף על גב דדחי ליה, מצוה להניחה למטה מעשרה כדאמר רבינא משמיה דרבא, וגם איכא פרסום הגס טפי כשהיא למטה, דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כל כך למטה. וכן כתוב בפרוש רבנו חננאל ומצוה להניחה למטה מעשרה:

ג אמר רבי זירא אמר רב מתנה אמר רב, פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהן בחנכה בין בחל בין בשבת, קסבר אסור להשתמש לאורה ולא אתי לאטווי, ותו ממדליקין בהן בחנכה בשבת מקלל דאי פביא לא מדליקין לה שמע מנה פבתה אין זקוק לה.

והא דתנא מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, לאו דאי פביא הדר מדליק לה, אלא דאי לא אדליק מצי מדליק, אבל מכאן ואילך עבר הזמן. הלכך אף על פי שמתרץ תרוץ אחר, ראוי להחמיר ולהדליק גר חנכה בתחלת הלילה. ונראה דלדין שאנו מדליקין גר חנכה בפנים ואין הפרא אלא לבני בית אין להקפיד על זה.

אי נמי לשעורא. שיש לתן שמן בגר שיהא חולק בשעור הזה, אי נמי אם אחר שדלקה בשעור הזה רצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו.

עד שתכלה רגל מן השוק עד כמה, רבי יוחנן אמר עד דכליא רגלא דתרמודא. פרוש עצים דועים אצלם ונקראים תרמודא, ובני אדם המביאין אותם נקראים תרמודאי, ומתעכבין עד אחר שקיעה כמו חצי שעה עד שמגיעין לבתיהם:

ד תנו רבנן: מצות גר חנכה, גר איש וביתו. והמהדרין, גר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסף והולך. טעמיהו דבית שמאי כנגד ימים הנכנסים, אי נמי כנגד פרי החג. וטעמיהו דבית הלל כנגד ימים היוצאים, אי נמי (כנגד) מעלין בקדש ולא מורדין:

רא"ש מסכת שבת - הלכות חנוכה

מצוה ולא פליגי אלא באכחושי, הא איתותב לישנא דאכחושי ואם כן בבזווי מצוה פליגי.

ויש לומר דמספקא ליה אי תיובתא גמורה היא או לא, ופשיט רב הונא בריה דרב יהושע דלאו תיובתא גמורה היא ולחומרא אמר דפליגי באכחושי, ושמואל אית ליה טעמא דבזווי מצוה, הלכך אי הנחה עושה מצוה אין מדליקין מנר לגר ונהו ליה כמו קנסא.

אי נמי מיבעיא אי סמכינן ארבה דעביד כשמואל או דילמא הלכתא פרב באסורי, ופשיט רב הונא בריה דרב יהושע דהלכתא פרב ובזווי מצוה פליגי דלשנא דאכחושי איתותב, הלכך אי הדלקה עושה מצוה מדליקין מנר לגר, אבל אי הנחה עושה מצוה הנה ליה כמו קנסא ואין מדליקין.

להני תרי שנויי מדליקין משרגא לשרגא אבל לא על ידי קנסא. וכן דעת הרי"ף, לכך לא הביא אלא לשון מחלוקתן מדליקין מנר לגר דמשמע בנר עצמו אבל לא על ידי קנסא. אבל בעל התרומה מתיר אפלו על ידי קנסא לפי דעתו משום דמאן דאמר משום אכחושי מצוה עמד בקושיא ופליגי בבזווי מצוה, והלכתא כשמואל פין דרבה עביד פותיה. ולית הלכתא פותיה (דרב הונא בריה דרב יהושע דבתרא הוא) [ונראה להחמיר בהלכה פרב הונא דבתרא הוא].

והלכתא דהדלקה עושה מצוה, מדמברכינן אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנכה. ואף על גב דהדלקה עושה מצוה, הנה תופס נר חנכה בידו ועומד ולא הניחה לא עשה כלום, מאי טעמא דהרואה אומר לצורפו הוא דנקיט ליה. והכי נמי אמר רבא הדליקה בפנים והוציאה בחוץ לא עשה ולא כלום דהרואה אומר לצורפו הוא דאדלקה, פין שלא הדליקה במקום הנחתה.

והשתא דקימא לן הדלקה עושה מצוה הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה ולא כלום.

אמר רב הונא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב [תנחומים], נר חנכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסכה וכמבוי.

אמר רבא נר חנכה מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח. היכא מנח ליה, רב אדא בריה דרבא אמר מימין, ורב ירמיה מדפתי אמר משמאל. והלכתא משמאל, כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנכה משמאל:

ו אמר רב יהודה אמר רב אסי, אסור להרצות מעות כנגד נר של חנכה. ואף על גב דאפסיק לעיל דכל תשמיש אסור לאורה, צריכינן להיא דהרצאת מעות, דהא דאמרינן לעיל דאסור להשתמש לאורה, הינו דוקא תשמיש קבוע דהרואה אומר לשם תשמיש זה הדליקה ולא לשם מצוה, אבל תשמיש עראי לזה לא הדליקה. ואשמעינן רב אסי דאף תשמיש עראי של גנאי כגון הרצאת מעות אסור, לפי שידיו סמוכות לגר לעין בהן נפה, וכן משמע לשנא דקאמר כנגד נר חנכה, ולא קאמר אסור להרצות מעות לאורה:

ז אמר אביי כל מילי דמר עביד פרב בר מהני תלת דעביד כשמואל, מדליקין מנר לגר, ומתירין מבגד לבגד, והלכתא פרבי שמעון בגריא דתניא גזר אדם מטה פסא וספסל ובלבד שלא יתפון לעשות חריץ.

ופליגי אמוראי בטעמא דרב דאמר אין מדליקין מנר לגר, איכא מאן דאמר משום אכחושי מצוה ואפלו משרגא לשרגא אין מדליקין, ואיכא מאן דאמר משום בזווי מצוה ודוקא על ידי קנסא אסור אבל משרגא לשרגא שרי. ומאן דאמר משום אכחושי מצוה עמד בקושיא מההיא דגר מערבי:

קבצי הש"ס מאי הוי עלה, ותימה מאי קמבעיא ליה, דלכאורה משמע דהלכה כשמואל מדעבד רבה פותיה, וכי תימא אליבא דשמואל מיבעיא אי אית ליה טעמא דבזווי

רא"ש מסכת שבת - הלכות חנוכה

ישועתך. ושמעתי שרבנו מאיר ז"ל היה אומר
אותו:

ט שאילתות דרב אחאי: גר חנכה שהותר בו
שמן מהו צריך לעשות בו, תא שמע דתנו
רבנן: גר חנכה שהותר בו שמן ביום ראשון,
מוסיף עליו ומדליקו ביום השני. ביום השני,
מוסיף עליו ומדליקו ביום השלישי, וכן בשאר
הימים. אבל אם הותר ביום השמיני, עושה לו
מדורה ושורפו בפני עצמו לפי שהקצה למצוה
אסור להשתמש ממנו:

י אמר רב הונא, חצר שיש לה שני פתחים
צריכה שתי גרות. אמר רב, לא אמרן אלא
משתי רוחות אבל מרוח אחת לא צריך:

יא אמר רב יצחק בר רדיפא אמר רב, גר שיש
לה שני פיות עולה לשני בני אדם. אמר רבא,
מלא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה
עליה כלי עולה לכמה בני אדם, לא כפה עליה
כלי אפלו לאדם אחד אינו עולה:

יב אמר רבא, פשיטא לי גר חנכה וגר ביתו, גר
ביתו עדיף משום שלום ביתו. גר ביתו וקדוש
היום, גר ביתו עדיף משום שלום ביתו. בעי
רבא, גר חנכה וקדוש היום איזה מהן עדיף,
קדוש היום עדיף דתדיר, או דילמא גר חנכה
עדיף משום פרסומי נסא, משמע אי לאו
פרסומי נסא תדיר קודם אפלו לדחות את
שאינו תדיר:

יג ויש לדקדק מזה כשחל ראש חדש טבת
בשבת, שמפטירין הפטרה של ראש חדש ולא
בגרות דזכריה, דתדיר קודם דלא שיהו פרסומי
נסא בהפטרה, דהא קורין בתורה דראש חדש
קדם ואחר כך דחנכה, ואי שיהו פרסומי נסא
בקריאה, אפלו לדחות פרסומי נסא עדיף, כל
שכן להקדים. וליתא להו סברא, [דנדאי]
היכא דאי אפשר לקים שניהם פרסומי נסא
עדיף, אבל להקדים תדיר עדיף דאיכא
לפרסומי נסא באחרונה כמו בתחלה. הלכך
קריאת התורה דאפשר לקים שניהם תדיר

אשה ודאי מדליקה דאמר רבי יהושע בן לוי
נשים חייבות בגר חנכה שאף הן היו באותו נס.

וכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיהא שמן
בגר כדי שעור קדם הדלקה, אבל אם ברוך
והדליק ואחר כך הוסיף שמן עד כדי שעור, לא
יצא ידי חובתו:

ח אמר רב ששת, אכסנאי חייב בגר חנכה ואינו
יוצא בגרו של בעל הבית דלא הוי בכלל איש
ואשתו. אמר רבי זירא מריש כי הוינא בי רב
משפתפינא בפריטי בהדי אושפיזאי, בתר
דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא
דמדלקי עלאי בגו ביתאי. והני מילי
לאשתתופי בפריטי [היכא דלא פתח בבא
לנפשיה] אבל אי פתח בבא לנפשיה מחייב
לאדלוקי משום חשדא.

אמר רבי חייא אמר רב יוסף אמר רב, המדליק
גר חנכה צריך לברך. ורב ירמיה בר אבא אמר,
הרואה גר חנכה צריך לברך. פרוש המהלך
בספינה ורואה גרות שהדליקו בעיר והוא אינו
מדליק.

מאי מברך, אמר רב יהודה אמר רב, מדליק יום
ראשון מברך שלש ורואה שתיים, מכאן ואילך
מדליק מברך שתיים ורואה מברך אחת. מאי
ממעט, ממעט זמן. ולמעט נס, נס כל יומא
איתיה:

מאי מברך, ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו
להדליק גר של חנכה. ברוך אתה ה' אמ"ה
שעשה נסים וכו'. בא"י אמ"ה שהתנינו וכו'.
ובמסכת סופרים (פ"ב הלכה ו) כתוב: כיצד
מברכין, המדליק מברך שלש, בא"י אמ"ה
אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק גר של
חנכה כו', ואומר הגרות הללו אנו מדליקין על
התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות שעשית
לאבותינו על ידי פהניך הקדושים, וכל (מצות)
שמננת ימי חנכה הגרות הללו קדש, ואין לנו
רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד, כדי
להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסיהך ועל

כיון שאין אסור בעשיית מלאכה לא צריף. רב אמר מזכיר, רבי חנינא אומר אין מזכיר.

אמר רבי זריקא נקוט דרב בידך, דתני רבי אושעיא כותיה, דתני רבי אושעיא ימים שיש בהן קרבן מוסף כגון ראש חודש ויחלו של מועד, ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאריך בעבודה, ואם לא אמר מחזירין אותו, ואין בהן קדוש על הכוס, ויש בהן הזכרה בברכת המזון. וימים שאין בהן קרבן מוסף כגון שני וחמישי של תעניות ומעמדות, ערבית ושחרית ומנחה מתפלל ואומר מעין המאריך בשומע תפלה. ואם לא אמר אין מחזירין אותו, ואין בהן הזכרה בברכת המזון...

שמעיון מהך ברייתא, דמי ששעה ולא הזכיר על הנסים בחגכה ופורים שאין מחזירין אותו, שאין מחזירין בימים שאין בהן קרבן מוסף כגון תעניות ומעמדות, וכגון חגכה ופורים (אין מחזירין אותו), ונתניא בתוספתא (דברכות פ' ת"ה) בהדגא: כל יום שאין בו קרבן מוסף כגון חגכה ופורים, בערבית ושחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאריך בעבודה, ואם לא אמר אין מחזירין אותו. כל יום שיש בו קרבן מוסף כגון ראש חודש ויחלו של מועד, ערבית ושחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר קדשת היום בעבודה, ואם לא אמר מחזירין אותו.

ותימה הוא שלא הביא הש"ס ברייתא דתני רבי אושעיא לפשט דאין מזכיר חגכה בברכת המזון כמו בתעניות, כיון שאין בהן קרבן מוסף. הלכך נראה דסבירא ליה לבעל הש"ס מאחר שפרש התנא כגון תעניות ומעמדות מפלל דחגכה ופורים אף על פי שאין בהן קרבן מוסף צריף להזכיר משום פרוסומי נסא:

טז איבעיא להו מהו להזכיר של חגכה במוספין, כיון דלית ליה מוסף בדידיה לא מדכרינן, או דלמא יום הוא שנתחייב בארבע

קודם, אבל בהפטרך שאין מפטירין אלא אחת פרוסומי נסא עדיף. ועוד דכיון דקורא בשל חגכה באחרונה יש להפטר במאי דסליק ליה. ועוד דבקריאת התורה אין כל כף פרוסומי אבל בגרות דזכריה איכא פרוסומי הלכך מפטירין בגרות דזכריה.

אמר רב הונא, הרגיל בגר חגכה הוין ליה בנים תלמידי חכמים. הרגיל במזונה זוכה לדירה נאה. הזהיר בעיצית זוכה לטלית נאה. הרגיל בקדוש זוכה וממלא גרבי זין. רב הונא הנה רגיל דהנה חליף ונתני אפיתחא דרבי אבין נגרא תזא דהנה רגיל בשרגי טובא, אמר תרי גברי רב רבי נפקי מהכא, נפקי מניהו רב אידי בר אבין ורב תיא בר אבין. רב חסדא הנה רגיל דהנה חליף ונתני אפיתחא דבי נשא דרב שיזבי, תזא דהנה רגיל בשרגא, אמר גברא רבה נפיק מהכא, נפיק מניהו רב שיזבי.

דביתהו דרב יוסף הות מאתרה ומדלקה, אמר לה רב יוסף תניא לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם, מלמד שעמוד הענן היה משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן. סברה לאקדומי, אמר לה שהוא סבא, תנינא ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר:

אמר רבא, מאן דרחים רבנן הוין ליה בנין רבנן. דמוקיר רבנן הוין ליה חתונתא רבנן. דדחיל רבנן הוי גופייה צורבא מרבנן, ואי לאו בר הכי הוא לשתמען מליה פי צורבא מרבנן:

יד איבעיא להו מהו להזכיר של חגכה בברכת המזון, מי אמרינן כיון דרבנן היא לא מדכרינן, או דילמא משום פרוסומי נסא מדכרינן, אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב, אין מזכיר ואם בא להזכיר מזכיר בהודגא:

טז איבעיא להו מהו להזכיר של ראש חודש בברכת המזון. אם תמצא לומר חגכה דרבנן לא צריף, ראש חודש דאורייתא צריף, או דילמא

רא"ש מסכת שבת - הלכות חנוכה

שמעון בן יהוֹצֶדֶק (תענית פ"ד דף כח ב) י"ח ימים
בשנה יחיד גומר בהן את ההלל, ואלו הן: ח'
ימי החג, ו'ח' ימי חנוכה, ויום טוב הראשון של
פסח, ויום טוב הראשון של עצרת. ובגולה
אחד ועשרים יום: תשעה ימי חג, ושמונה ימי
חנוכה, ושני ימים הראשונים של פסח, ושני
ימים של עצרת.

אבל הלל בראש חודש לאו דאורייתא אלא
מנהגא דרבנן, ומשום הכי לא גמרינן ביה
הלילא אלא מדלגין. דאמרינן (שם) רב אקלע
לכבל חזנהו דהווי קרו בראש חודש הלל, סבר
לאפסוקינהו, שמעינהו דקא מדלגי, אמר שמע
מנה מנהג אבותיהם בידיהם. תנא יחיד לא
יתחיל ואם התחיל גומר. הלכך אי בעי יחיד
למקרי הלל בראש חודש קרי ליה בלא ברכה.
ור"ת כתב דייחיד מברך על הלל בראש חודש
בראיות ברורות, ודבריו כתבתי בפירק שני
דברכות:

תפלות. רב הונא ורב יהודה אמרי אינו מזכיר,
רב נחמן ורבי יוחנן אמרי מזכיר.

אמר ליה אבבי לרב יוסף, הא דרב יהודה דרב
היא, דאמר רב גידל אמר רב, ראש חודש שחל
להיות בשבת המפטיר בנביא בשבת אין צריך
להזכיר של ראש חודש שאלמלא שבת אין נביא
בראש חודש. מי דמי התם נביא בראש חודש
ליכא כלל, הכא איתיה ערבית ושחרית ומנחה,
אלא להא דמי דאמר רב אחדבוי בר רב מתנא
אמר רב, יום טוב שחל להיות בשבת המפטיר
בנביא במנחה אין צריך להזכיר של יום טוב
שאלמלא שבת אין נביא במנחה ביום טוב.

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא פי הא
דאמר רבי יהושע בן לוי יום הפורים שחל
להיות בשבת המתפלל תפלת נעילה צריך
להזכיר של שבת יום הוא שנתחייב בד'
תפלות...

יז והני תמני יומי חנוכה מחיבינן למגמר בהו
הלילא בכל יום, דאמר רבי יוחנן משום רבי

הלקה

מסכת סופרים פרק כ

ההגהות ע"פ הגר"א

הלקה ז התנן צריך לומר אתה קדוש (פי"מ שהיו אומרים קדושה בחרת הש"ן רק בימים מיוחדים) (בשמנה עשרה של) [בשמנה ימי] חנכה, וכן בראשי חודשים וכן בחלו של מועד, מפני שקתוב בהן [על] עולת תמיד. ותני רבי חיא, כל יום שאין בו מוסף אין בו קדוש, חוץ מן החנכה, שאף על פי שאין בה מוסף יש בה קדוש, מפני (מה) שיש בה הלל, ויש אומרים אף בפורים, שיש בו מגלה.

הלקה ח ואומרים בהודיה, והודאות פלאות ותשועת פהנים אשר עשית בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, וכן עשה עמנו ה' אלהינו ואלהי אבותינו נסים ונפלאות, וגודה לשמך לנצח, ברוך אתה ה' הטוב כו'. ונסים מרדכי ואסתר מזכירין אותן בהודיה. ושניהם נזכרין בברכת המזון.

הלקה ט וגומרין את ההלל כל שמונת ימי חנכה. (בשלושה) [בשני] פרקים הראשונים, אין משיבין, ואין צריך לומר לשאל. בשנים האחרונים, שואלין מפני היראה. [בשנים אמצעים], מפני השלום ומפני הכבוד. ואלו הן (שלושה) [שנים] ראשונים, הללו עבדי ה', בצאת ישראל. [שנים אמצעים], לא לנן אהבתי. שנים האחרונים, הללו את ה', הודו לה'. וצריך לברך בתחלתן ולקרותן בנעימה, (דחני) [דאמר] רבי שמעון בן יהוצדק, ימים שמנה עשרה ולילה אחד, יחיד גומר בהן את ההלל, ואלו הן, שמונת ימי חנכה, [ושמונת ימי החג], ויום טוב של עצרת, ויום טוב הראשון של פסח ולילו, ובגולה עשרים ואחד יום ושתי לילות. מצנה מן המבחר לקרות הלל בשני לילות של גלויות [בבית הכנסת], ולברך עליהן, ולאומרן בנעימה, לקיים מה שאמר ונרוממה שמו יחדיו. וכשהוא קורא אותו בביתו אינו צריך לברך, שפך ברוך ברבים.

הלקה ג כיצד מפסיקין לחנכה, אמרו בעשרים וחמשה בכסלו מדליקין גר חנכה. ואסור להדליק בגר ישרן, ואם אין לו אלא ישרן, מלבנו באור יפה יפה. ואין מגביהין אותו ממקומו עד שיכבה.

הלקה ד מצות הדלקתו, משקיעת החמה עד שיכלה הרגל מן השוק. ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר, לא ימיש עמוד הענן יומם [ועמוד האש לילה]. ואם הדליקו ביום, אין נאותין ממנו, ואין מברכין עליו, שפך אמרו, אין מברכין על הגר עד שיאיתו לאורו. ואין חוששין לפתילות להחליפם עד שיכלו.

הלקה ה גר חנכה מצנה להניחו בפתח הסמוך לרשות הרבים [משמאל], שתהא גר חנכה משמאל ומזוזה מימין. לקיים מה שאמר מה יפית ומה נעמת, מה יפית במזוזה, ומה נעמת בגר חנכה. (וגרות) [ומנן גרות], כבית הלל, משום מעלין בקדש ולא מורדין, (כעין) [וכעין] ימים היוצאין.

הלקה ו וכיצד מברכין, ביום הראשון המדליק מברך שלש, והרואה מברך שתיים. [המדליק אומר], ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק גר. ואומר הגרות אלו אנו מדליקין על הישועות על הנסים ועל הנפלאות, אשר עשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים, כל (מצות) שמונת ימי חנכה הגרות האלו קדש, ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד, כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסיהך ועל ישועתך. ברוך אתה ה' שהחנינו וקיימנו כו'. ואומר שעשה נסים לאבותנו. אלו למדליק. אבל לרואה, אינו אומר ביום ראשון אלא שתיים, שהחנינו ושעשה. מכאן ואילף, המדליק מברך להדליק ושעשה. והרואה אומר שעשה נסים.

שְׁפָל הַתְּדִיר מִחֲבָרוֹ (תְּדִיר קוֹדֵם, וְהוּא קוֹדֵם אֶת חֲבָרוֹ. אָבֵל בַּיּוֹם הַשְּׁנִי אֵינוֹ כֵּן, אֲלֵא קוֹרִין שְׁלֹשָׁה בְּשָׁל חֲנֻכָּה, וְהֶרְבִּיעִי בְּשָׁל רֵאשׁ חֲדָשׁ, (שֶׁאִין חֲשׁבוֹן חֲדָשׁ מִיּוֹם שְׁנֵי אֲלֵא בְּזִמְנֵי שְׁנַיִם כְּסֻדְרוֹן) [שֶׁכֶּבֶר קָרָא אֶתְמוֹל בְּרֵאשׁ חֲדָשׁ תַּחֲלָה]. דְּרַבִּי יִצְחָק סָחוּרָה שָׂאל אֶת רַבִּי יִצְחָק נִפְחָא, רֵאשׁ חֲדָשׁ טִבַּת שְׁחָל לֵהִיּוֹת בְּשַׁבַּת בְּמָה קוֹרִין, (לְעֵנַן פְּלוֹת שְׁלֵמָה) [אָמַר לוֹ בַּיּוֹם פְּלוֹת מְשָׁה], וְהַמְּפָטִיר בְּשָׁל שַׁבַּת וְרֵאשׁ חֲדָשׁ. חָל לֵהִיּוֹת בַּחֲל, קוֹרִין בַּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן שְׁלֹשָׁה בְּשָׁל רֵאשׁ חֲדָשׁ, וְהֶרְבִּיעִי בְּשָׁל חֲנֻכָּה, שְׁפָל הַתְּדִיר מִחֲבָרוֹ קוֹדֵם אֶת חֲבָרוֹ. וְהוּאִיל וְקָרָא תַּחֲלָה בְּשָׁל רֵאשׁ חֲדָשׁ, בַּיּוֹם שְׁנֵי יִקְרָא שְׁלֹשָׁה לְחֲנֻכָּה, וְהֶרְבִּיעִי בְּשָׁל רֵאשׁ חֲדָשׁ, וּבְרֵאשִׁי חֲדָשִׁיכֶם עַד שִׁשִּׁיכֶם (כָּל הַשִּׁטָּה). וְלָמָּה כֵּן, שְׂלֵא בָּא הֶרְבִּיעִי אֲלֵא מִחֲמַת מוֹסָף שֶׁל רֵאשׁ חֲדָשׁ. הָרִי מִפְּסִיקִין לְחֲנֻכָּה.

הַלְקָה י וְאַחַר כֵּן מוֹצִיאִין סֶפֶר תּוֹרָה, וְקוֹרִין בְּנִשְׂיָאִים, וַיְהִי הַמְּקָרִיב בַּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן. וְכֵן לְכָל יוֹם יוֹמוֹ, עַד יוֹם הַשְּׁמִינִי. וּבְשַׁבַּת שַׁבְּתוֹכוֹ קוֹרָא, וַיְהִי בַּיּוֹם פְּלוֹת מְשָׁה, עַד כֵּן עָשָׂה אֶת הַמְּנוּחָה, (וְכֵן בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עַד וְזָה מַעֲשֵׂה הַמְּנוּחָה כָּל הַפְּסוּקִים), [וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קוֹרָא מִבַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי כָּל הַפְּרָשִׁיּוֹת, עַד כֵּן עָשָׂה אֶת הַמְּנוּחָה. (וּמִפְּטִיר) וּבְשַׁבַּת מִפְּטִיר] בְּיִתְשָׁלֵם כָּל הַמְּלָאכָה.

הַלְקָה יא (אִין) מְקַדְמִין בְּשִׁמּוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה לְזִמְרָה, בַּיּוֹם הַשְּׁנִי, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, בַּיּוֹם הָרְבִיעִי, בַּיּוֹם הַחֲמִשִּׁי, בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, כְּדִי לְגַמֵּר עֲשֵׂרָה פְּסוּקִים. (פִּי שְׁקוֹרָאִים כֹּל יוֹם אֶף אֶת הַיּוֹם הַבֵּיא, כְּדִי לְהַשְׁלִים עֲשֵׂרָה פְּסוּקִים) הַלְקָה יב בְּזִמְנֵי שְׁחָל רֵאשׁ חֲדָשׁ טִבַּת לֵהִיּוֹת בְּאַחַד בְּשַׁבַּת, בַּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן קוֹרִין בְּעֵנַן רֵאשׁ חֲדָשׁ תַּחֲלָה שְׁלֹשָׁה, וְהֶרְבִּיעִי (שֶׁל) [בְּשָׁל] חֲנֻכָּה,

מְשִׁנָּה תּוֹרָה לְהֶרְמַבִּי"ם - הַלְכוֹת מְגִלָּה וְחֲנֻכָּה

ג וּמִפְּנֵי זֶה הִתְקִינוּ חֲכָמִים שְׁבָאוֹתוֹ הַדּוֹר, שִׁיְהִיו שִׁמּוֹנַת הַיָּמִים הָאֵלוֹ שֶׁתַּחֲלֹתֵן כ"ה בְּכִסְלוֹ יְמֵי שְׁמֻחָה וְהַלֵּל, וּמִדְּלִיקִין בְּהֵן הַגְּרוֹת בְּעָרֵב עַל פְּתָחֵי הַבָּתִּים כְּכֹל לִילָה וְלִילָה מִשִּׁמּוֹנַת הַלֵּילוֹת לְהֵרָאוֹת וּלְגִלוֹת הַנֶּסֶם. וַיָּמִים אֵלוֹ הֵן הַנְּקִרָאִין חֲנֻכָּה, וְהֵן אֲסוּרִין בְּהִסְפַּד וְתַעֲנִית כַּיְמֵי הַפּוֹרִים. וְהַדְּלִקַת הַגְּרוֹת בְּהֵן מְצוּהָ מִדְּבַרִי סוֹפְרִים כְּקִרְיַאת הַמְּגִלָּה:

ד כָּל שְׁחִיב בְּקִרְיַאת הַמְּגִלָּה חֵיב בְּהַדְּלִקַת גַּר חֲנֻכָּה. וְהַמְּדִלִיק אוֹתָהּ בְּלִילָה הָרֵאשׁוֹן מְבָרֵךְ שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת וְאֵלוֹ הֵן, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְּלִיק גַּר שֶׁל חֲנֻכָּה, וְשַׁעֲשֵׂה נִסִּים לְאַבוֹתֵינוּ וְכוּ', וְשַׁחֲחֵנוּ וְקִיַּמְנוּ וְכוּ'. וְכֹל הַרְוָאָה אוֹתָהּ וְלֹא בְּרַךְ מְבָרֵךְ שְׁתִּים, שַׁעֲשֵׂה נִסִּים לְאַבוֹתֵינוּ וְשַׁחֲחֵנוּ. וּבְשִׁאֵר הַלֵּילוֹת הַמְּדִלִיק מְבָרֵךְ שְׁתִּים וְהַרְוָאָה מְבָרֵךְ אַחַת, שֶׁאִין מְבָרְכִין שְׁחֲחֵנוּ אֲלֵא בְּלִילָה הָרֵאשׁוֹן:

פָּרָק שְׁלִישִׁי

א בְּבֵית שְׁנֵי כְּשֶׁמְלָכוֹ יוֹן, גְּזָרוּ גְזָרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל וּבְטָלוּ דָתָם וְלֹא הִנִּיחוּ אוֹתָם לְעֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וּפָשְׁטוּ יָדָם בְּמִמוֹנָם וּבְבִנּוּתֵיהֶם, וְנִכְנְסוּ לְהִיכָל וּפָרְצוּ בוֹ פְּרָצוֹת וְטָמְאוּ הַטְּהָרוֹת, וְצָר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵיהֶם וּלְחֻצוֹם לַחֵץ גָּדוֹל, עַד שֶׁרָחַם עֲלֵיהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעָם מִיָּדָם וְהִצִּילָם, וְגָבְרוּ בְּנֵי חֲשִׁמוֹנָאֵי הַפְּהִינִים הַגְּדוֹלִים וְהַרְגוּם וְהוֹשִׁיעוּ יִשְׂרָאֵל מִיָּדָם, וְהַעֲמִידוּ מֶלֶךְ מִן הַפְּהִינִים וְחִזְרָה מַלְכוּת לְיִשְׂרָאֵל יֵתֵר עַל מְאִתִּים שָׁנָה עַד הַחֲרָבֵן הַשְּׁנִי:

ב וּכְשֶׁגָּבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל אוֹיְבֵיהֶם וְאָבְדוּם, בְּכ"ה בְּחֲדָשׁ כְּסֻלוֹ הָיָה, וְנִכְנְסוּ לְהִיכָל וְלֹא מְצָאוּ שָׁמֶן טָהוֹר בְּמִקְדָּשׁ אֲלֵא פֶה אֶחָד, וְלֹא הָיָה בוֹ לְהַדְּלִיק אֲלֵא יוֹם אֶחָד בַּלְבָּד, וְהַדְּלִיקוּ מִמֶּנּוּ גֵרוֹת הַמַּעֲרָכָה שִׁמּוֹנָה יָמִים עַד שֶׁכִּתְּשׁוּ זֵיתִים וְהוֹצִיאוּ שָׁמֶן טָהוֹר:

השגות הראב"ד - ומנהג זה בצבור וכו'. אמר אברהם זה אינו כלום וכבר כתבנו עליו. ומה שכתב ליחיד שהתחיל לקרא בדלוג לא אמר כלום, אלא 'קרא כמו שירצה וחותם פתימת הצבור, עכ"ל:

ח כיצד מדלגין, מתחילין מתחלת ההלל עד (תהילים קיד-ח) 'חלמיש למעינו מים', ומדלג ואומר (תהילים קטו-יב) 'ה' וְכָרְנוּ יְבָרֶךְ כו' עד (תהילים קטו-יח) 'הללויה', ומדלג ואומר (תהילים קטז-יב) 'מה אשיב לה' עד (תהילים קטז-יט) 'הללויה', ומדלג ואומר (תהילים קיח-ה) 'מן המצר קראתי יְהוָה עד סוף ההלל. זה הוא המנהג הפשוט. ויש מדלגין דלוג אחר:

ט כל היום כפוך לקריאת ההלל. והקורא את ההלל למפרע לא יצא. קרא ושהה וחזר וקרא, אף על פי ששהה כדי לגמר את פלו יצא. ומים שגומרין בהן את ההלל, יש לו להפסיק בין פרק לפרק, אבל באמצע הפרק לא יפסיק. ומים שקוראין בהן בדלוג, אפלו באמצע הפרק פוסק:

י כל יום שגומרין בו את ההלל מברך לפניו. ומקום שנהגו לברך אחריו מברך. כיצד מברך, יהללוך ה' אלהינו כל מעשיך וצדיקים וחסידים עושי רצונך וכל עמך בית ישראל ברנה יודו לשמך פי אפה ה' לך טוב להודות ונעים לשמך לומר ומעולם ועד עולם אפה האל, ברוך אפה ה' המלך המהלל המשבח המפאָר חי וקיים תמיד ימלוך לעולם ועד:

יא יש מקומות שנהגו לכפל מ'אורך כי ענינתני' (תהילים קיח-כא) עד סוף ההלל כופלין כל דבר ודבר שתי פעמים. ומקום שנהגו לכפל יכפל ומקום שנהגו שלא לכפל אין כופלין:

יב מנהג קריאת ההלל בימי חכמים הראשונים כף היה. אחר שמברך הגדול שמקרא את ההלל מתחיל ואומר הללויה וכל העם עונין הללויה, וחוזר ואומר הללויה עבדי ה' וכל העם עונין הללויה, וחוזר ואומר הללויה את שם ה' וכל העם עונין הללויה, וחוזר ואומר יְהוָה שם ה' מברך

ה בכל יום ויום משמונת הימים אלו גומרין את ההלל, ומברך לפניו אשר קדשנו במצותיו וצונו לגמר את ההלל, בין יחיד בין צבור. אף על פי שקריאת ההלל מצוה מדברי סופרים, מברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו, כדרך שמברך על המגלה ועל הערוב, שכל ודאי של דבריהם מברכין עליו, אבל דבר שהוא מדבריהם ועקר עשייתן לו מפני הספק כגון מעשר דמאי, אין מברכין עליו. ולמה מברכין על יום טוב שני והם לא תקנוהו אלא מפני הספק, כדי שלא יזלזלו בו:

השגות הראב"ד - ולמה מברכין על יום טוב שני וכו'. אמר אברהם זה הטעם לאבני, אבל רבא חלק עליו ואמר שאין הטעם לדמאי אלא מפני שרב עמי הארץ מעשרין הם, אבל ספק אחר אפלו בדרבנן מברכין:

ו ולא הלל של חנכה בלבד הוא שמדברי סופרים, אלא קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים בכל הימים שגומרין בהן את ההלל. ושמונה עשר יום בשנה מצוה לגמר את ההלל. ואלו הן, שמונת ימי החג, ושמונת ימי חנכה, וראשון של פסח, ויום עצרת. אבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהן הלל, לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד, לא ימי שמחה ותרה. ולא תקנו הלל בפורים, שקריאת המגלה היא ההלל:

השגות הראב"ד - לעולם מדברי סופרים וכו'. אמר אברהם ויש בהם עשה מדברי קבלה השיר יהנה לכם:

ז מקומות שעושין יום טוב שני ימים, גומרין את ההלל עשרים ואחד יום, תשעה ימי החג, ושמונה ימי חנכה, ושני ימים של פסח, ושני ימים של עצרת. אבל בראשי חודשים קריאת ההלל מנהג ואינו מצוה, ומנהג זה בצבור, לפיכך קוראין בדלוג, ואין מברכין עליו שאין מברכין על המנהג. ויחיד לא יקרא כלל, ואם התחיל ישלים ויקרא בדלוג כדרך שקוראין הצבור. וכן בשאר ימי הפסח קוראין בדלוג בראשי חודשים:

ג מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין גר אחד בלילה הראשון, ומוסיפין והולכין גר בכל לילה, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה גרות, בין שהיו אנשי הבית מרבים בין שהיה אדם אחד:

ד גר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם. מלא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי, כל פתילה ופתילה נחשבת כגר אחד. לא כפה עליה כלי, נעשית כמדורה ואפלו כגר אחד אינה נחשבת:

ה אין מדליקין גרות חנכה קדם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה, לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק. וכמה הוא זמן זה, כמו חצי שעה או יתר. עבר זמן זה אינו מדליק. וצריך שיפן שמן בגר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה, אינו זקוק להדליקה פעם אחרת. נשארה דולקת אחר שפלתה רגל מן השוק, אם רצה לכבותה או לסלקה עושה:

ו כל השמנים וכל הפתילות כשרות לגר חנכה ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלית יפה באותן הפתילות. ואפלו בלילי שבת שבתוך ימי חנכה מותר להדליק השמנים והפתילות שאסור להדליק בהן גר שבת. לפי שאסור להשתמש לגר חנכה בין בשבת בין בחול, ואפלו לבדק מעות או למנותן לאורה אסור:

ז גר חנכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ, בטפח הסמוך לפתח, על שמאל הנכנס לבית, כדי שתהיה מזוזה מימין וגר חנכה משמאל. ואם היה דר בעליה מניחו בחלון הסמוכה לרשות הרבים. וגר חנכה שהניחו למעלה מעשרים אמה לא עשה כלום לפי שאינו נפר:

מעשה ועד עולם וכל העם עונין הללויה, וכן על כל דבר. עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללויה מאה ושלוש ועשרים פעמים, סימן להם שנותיו של אהרן:

יג וכן כשהקורא מגיע לראש כל פרק ופרק הן חזרין ואומרים מה שאמר. כיצד, כשהוא אומר בצאת ישראל ממצרים, כל העם חזרין ואומרים בצאת ישראל ממצרים, והקורא אומר בית יעקב מעם לעז, וכל העם עונין הללויה, עד שיאמר אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני, וכל העם חזרין ואומרים אהבתי פי ישמע ה' וכו'. וכן כשיאמר הקורא הללו את ה' כל גוים, כל העם חזרין ואומרים הללו את ה' כל גוים:

יד הקורא אומר אגא ה' הושיעה נא והם עונין אחריו אגא ה' הושיעה נא, אף על פי שאינו ראש פרק. הוא אומר אגא ה' הצליחה נא והם עונין אגא ה' הצליחה נא. הוא אומר ברוך הבא וכל העם אומרים ברוך הבא. ואם היה המקרא את ההלל קטן או עבד או אשה, עונה אחריהם מה שהן אומרים מלה מלה בכל ההלל. והו המנהג הראשון ובו ראוי לילך. אבל בזמנים אלו ראיתי בכל המקומות מנהגות משנות בקריאתו ובענית העם ואין אחד מהם דומה לאחד:

פרק רביעי

א כמה גרות הוא מדליק בחנכה. מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק גר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרבים, בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה, מדליק גרות כמנין אנשי הבית גר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים. והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המבחר, מדליק גר לכל אחד בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה ולילה גר אחד:

ב כיצד. הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה גרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים גרות:

יא אורח שמדליקין עליו בתוך ביתו, אינו צריך להדליק עליו במקום שנתארח בו. אין לו בית להדליק עליו בו, צריך להדליק במקום שנתארח בו, ומשתתף עמהן בשמן. ואם היה לו בית בפני עצמו, אף על פי שמדליקין עליו בתוך ביתו צריך להדליק בבית שהוא בו מפני העוברים:

יב מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו. אפלו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה, שואל או מוכר פסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק:

יג הרי שאין לו אלא פרוטה אחת, ולפניו קדוש היום והדלקת נר חנוכה, מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה, על היין לקדוש היום. הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס:

יד היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה, או נר ביתו וקדוש היום, נר ביתו קודם משום שלום ביתו, שהרי השם נחקק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שכל התורה נתנה לעשות שלום בעולם שנאמר (משלי ג-יז) 'דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום':

ח בימי הסכנה מניח אדם נר חנוכה בתוך ביתו מבפנים ואפלו הניחו על שלחנו דיו. וצריך להיות בתוך הבית נר אחר להשתמש לאורו. ואם היה שם מדורה אינו צריך נר אחר. ואם אדם חשוב הוא שאין דרכו להשתמש למדורה צריך נר אחר:

ט נר חנוכה שהדליקו חרש שוטה וקטן או גוי לא עשה כלום, עד שידליקנו מי שהוא חייב בהדלקה. הדליקו מבפנים והוציאו דלוק והניחו על פתח ביתו לא עשה כלום עד שידליקנו במקומו. אחז הנר בידו ועמד לא עשה כלום שהרואה אומר לצרכו הוא עומד. עשית שהיתה דולקת כל היום כלו, למוצאי שבת מכבה ומברך ומדליקה, שההדלקה היא המצוה ולא ההנחה. ומתיר להדליק נר חנוכה מנר חנוכה:

השגות הראב"ד - מנר חנוכה לנר חנוכה וכי. אמר אברהם על ידי קינסא:

י חצר שיש לה שני פתחים בשתי רוחות צריכה שתי גרות, שמא יאמרו העוברים ברוח זו, לא הניח נר חנוכה. אבל אם היו ברוח אחת מדליק באחד מהן:

טור ארח חיים הלכות חנוכה

סימן תרע
מאי חנוכה דתניא בכ"ה בכסלו יומי חנוכה תמניא אנון דלא למספד בהון ודלא למגזר בהון תענית, שכשנכנסו יונים ביהיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה יד מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה תתום בחותמו של פהן גדול, ולא היה בו אלא כדי להדליק יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו בו שמנה ימים, לשנה אחרת קבעום שמנה ימים טובים בהלל ובהודאה, פרוש לומר בהן הלל, ולהודות לומר בו על הנסים בהודאה.

אבל מתרין הן בעשית המלאכה, ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות ואין להקל להן. וגם אם יש מקומות שנוהגין אסור בכל היום אין להקל להן, משום דברים המתירים ואחרים נהגו בהן אסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם.

וקראום חנוכה חנו בכ"ה. והיה אומר ה"ר מאיר מרוטנבורק ז"ל שרביי הסעודה שמרבים בהם הן סעודת הרשות, שלא קבעו אלא להלל ולהודות ולא משתה ושמתה.

מצוה להניחה למטה מעשרה טפחים, ואם הניחה למעלה מעשרה יצא. אבל אם הניחה למעלה מעשרים אמה אפלו בדיעבד לא יצא, דלא שלטא ביה עינא וליכא פרסומי נסא. וכתב ה"ר יואל הלוי דוקא כשמניחה בחוץ, אבל כשמניחה בבית אפלו למעלה מעשרים אמה כשרה, כדאמרינן גבי סכה אם דפנות מגיעות לסכך אפלו למעלה מעשרים אמה כשרה דשלטא ביה עינא. ונראה לי שאין הנדון דומה לראיה, דהתם בעינן שתשלט עינו בגג, וכיון שמחיצות מגיעות לגג על ידם ישלט עינו בגג, אבל הכא שצריך שישלט עינו בגרות, כיון שהוא למעלה מעשרים דלא שלטא ביה עינא, מאי נפקא מנה בגג שהוא עדין למעלה ממנו, בשבילו לא שלטא ביה עינא טפי. וה"ר מאיר מרוטנבורק ז"ל ה"ה מדקדק להניחה למעלה משלשה טפחים ולמטה מעשרה.

ומצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח משמאל, כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנכה משמאל. וכתב אבי העזרי ש"אם אין מזוזה בפתח מניחה מימין. ובספר המצות הקטן כתב שאם מניחה בדלת עצמה יניחנה מחציו של כניסה לצד שמאל. ובבית הפנסת מניחה לדרום זכר למנוחה שהיתה בדרום ע"כ.

חצר שיש לה שני פתחים משתי רוחות צריך להדליק בשני פתחים, שלא יחשדוהו העוברים לומר כשם שלא הדליק בזה הפתח כן לא הדליק באחרת. הלכך אם שני הפתחים מרוח אחת שיכולין לראות כאחד, די לו באחד מהן. וכתב בעל התרומה לדידן שמדליקין בפנים אפלו בשתי רוחות די לו באחד מהן, שאין הפירא אלא לבני הבית והם יודעים ששני הפתחים של איש אחד. ונראה שאין להקל, ואף לדידן איכא חשש, כיון שמדליקין בפתח הבית העוברין וראין שלא הדליק ואיכא חשד:

סימן תרעב

מצותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה, שאז העם עוברין ושבין וראין בביתם

אין מספידין בהם אלא לחכם בפניו, ולעיל בהלכות ראש חודש כתבתי אם יש לומר בהן צדוק הדין:

סימן תרעא

ויצנן כי ארע הגס בגרות, תקנוה להדליק גרות בכל לילה כדי להזכיר הגס. וצריך כל אדם לזהר בהן מאד, ואפלו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר פסותו ולוקח שמן להדליק. והזהיר בהן יהיו לו בנים תלמידי חכמים.

וכמה גרות הם, בליל ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבאחרונה יהיו שמנה, ואפלו אם רבים בני הבית לא יעשה יותר.

נר שיש לו שני פיות עולה בשביל שנים, כגון מליל ראשון ואילך. ואם מלא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי, כל פתילה עולה בשביל נר אחד. לא כפה עליה כלי, אפלו לנר אחד אינו עולה לפי שהיא כמדורה. וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל מסתברא שלא הרחיקם זה מזה עד כאצבע, אבל אם הרחיקם זה מזה עד כאצבע שאינו נעשה כמדורה יצא. ונראה לי דאפלו הרחיקם אין להחיר בלא כפית כלי, דמה גבול יש בהרחקה, אם הפתילות גסות והלהב גדול אפלו יותר מכאצבע מתחברות, ואם הם דקות אפלו פחות מכאצבע סגי, להכי קאמרינן כפית כלי דהוא מלתא דפסיקא.

ומניחה על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ. אם הבית פתוח לרשות הרבים מניחה על פתחו, ואם החצר פתוח לרשות הרבים מניחה על פתחו. ואם הוא דר בעצלה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים. ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה מניחה על שלחנו ודי, וצריך נר אחר להשתמש לאורו, ואם יש מדורה אינו צריך נר אחר, שיוכל להשתמש לאור המדורה, ואם הוא אדם חשוב שאין דרכו להשתמש לאור המדורה, צריך נר אחר אפלו אם יש מדורה.

יכול אחר כך לברר איזה שינוי היה שמש אפילו הראשון או האמצעיות או דוקא האחרון והכי מסתברא. תשובה, גרות חנכה אין להפסיק בהן הלכה האחרון? היה שלא לשם גר חנכה, שאם ישמש לאורן ישמש לאור אותו הגר, ואין שם שמש עליו, כי השמש הוא המדליק בו הגרות ע"כ:

וה"ר מאיר מרוטנבורק לא היה מדליק בגר של חרס אלא בשל מתכת, וכשלא היה לו אלא של חרס, היה לוקח חדשים בכל לילה, וכשלא היה לו חדשים, היה מסיק באור דהווי כמו חדשים, דהכי איתא במסכת סופרים אין מדליקין בגר ישן, אין לו רק ישן מלבנו באור יפה. וסתם גר שהוא של חרס, הלכה בשל מתכת אין צריך חדש. ושל זכוכית או חרס מצפה דינו כמתכת:

סימן תרעד

מדליקין מגר לגר. ודוקא בגר עצמו שיכול להדליק אחד מחברו, אבל אסור להדליק בה גר אחר של חל, אפילו להדליק גר אחר של חנכה, כל שכן שאין להדליק בה גר אחר של חל לצרכו. ובספר התרומה התיר להדליק מגר לגר על ידי של חל, וחיוב גר של שבת ושל בית הכנסת כלם של מצוה שיכול להדליק מזה לזה, ואדוני אבי ז"ל כתב בסברא ראשונה:

סימן תרעה

הלכתא הולקה עושה מצוה ולא הנחה, שאם הייתה מנחת במקומה שלא לשם מצוה חנכה מדליקה שם, ואין צריך להסירה ולהניחה לשם מצוה חנכה, הלכה עשית שהיתה דולקת כל היום לערב מכבה ומדליקה לשם מצוה. ומכל מקום צריך שידליקנה במקום הנחתה, שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא יצא, שהרואה אומר לצרכו הוא מדליקה. וכן אם מדליקה ואחזה בידו במקומה לא יצא, שהרואה אומר לצרכו הוא אחזה. וכיון שעקר המצוה בשעת ההולקה, צריך שיהא בגר שעור שמן קדם שידליק, אבל לא ידליק ויתן שמן אחר כך. ולא

ואיכא פרסומי נסא. הלכה צריך לתן בה שמן כזה השעור. ואם נתן בה יותר, יכול לכבות לאחר שיעבר זה הזמן, וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן שעבר עקר מצוה. ומכל מקום עדין זמנה כל הלילה, ודלא כהרמב"ם ז"ל שכתב, שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק עד שתכלה רגל מן השוק, עבר זה הזמן אינו מדליק. אבל אם עבר כל הלילה ולא הדליק לא ידליק ביום המתרת, דשרגא בטיהרא מאי אהני. וכן לא ישלים בלילה של אחריו שכבר עבר זמנו, וכן כתב הר"ר יצחק ב"ר יהודה. והתוספות כתבו דלדין אין צריך לדקדק בזמן שנתנו חז"ל שעור, שלא נתנוהו אלא להם שהיו מדליקין בחוץ ולאחר זה הזמן אין עוברין ושבים, אבל אנו שמדליקין בבית ואין הפירא אלא לבני הבית אין להקפיד על הזמן. וכתב בספר המצות ומכל מקום נכון להדליק בעוד בני הבית געורין. ונראה שאף לדין צריך לדקדק בשעור, שאף על פי שמדליקין בפנים פיון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח, יש הפירא לעוברים ושבים:

סימן תרעג

כל השמנים והפתילות כשרים לה בין בחול בין בשבת, אף הפסולים לגר של שבת מפני שאין אורן יפה ושאין השמן נמשך אחר הפתילה, כשרים לה, דלא חישנין שמא תכבה ויחזר וידליקנה, שאף בחל אם כבתה קדם שעבר זמנה אין צריך לחזר ולהדליקה. ולא חישנין נמי שמא יטה מפני שאין אורן יפה, שהרי אסור להשתמש לאורה, לא שנא תשמיש של קדשה כגון ללמד, ולא שנא שאר תשמיש, ואפילו תשמיש עראי בעלמא כגון לעיני מעות לאורה אסור. ובעל העטור כתב דוקא תשמיש של חל אבל תשמיש של קדשה שרי, ולא נהירא לאדוני אבי הרא"ש ז"ל. ומפני שאסור להשתמש לאורה מוסיפין גר אחד, שאם ישמש לאורה שיהא השמוש לאור אותו הגר.

שאלה לאחי הר"ר יחיאל, גרות חנכה שמדליקין אחד יותר בסתם לשמש ולא פרוש איזה מהם,

השכנים עוברים ושבים לפני פתח הבית ורואים שאינו מדליק ע"כ.

כתב רב שר שלום, אנשים הרבה הדרים בחצר אחד, שורת הדין שמשתתפין כלן בשמן ויוצאין כלן בגר אחד, אבל להדור מצוה כל אחד ואחד מדליק לעצמו על פתח ביתו. ואי פתח חד בבא לנפשיה, חייב לאדלוקי משום חשדא.

הנותר מן השמן והפתילות בליל ראשון, מוסיף עליו ומדליק בליל שני. נותר בליל שני מוסיף עליו ומדליק בשלישי. וכן בכל הלילות. נותר ממנו בליל שמיני, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הקצה למצותו.

ואם נתערב ממנו בשמן אחר ואין ששים לבטלו, כתב ה"ר מאיר מרוטנבורק שאין להוסיף עליו כדי לבטלו, ולא דמי לעצים שנשרו מן הדקל לתוף התנור ביום טוב שמרבה עליהם עצים מוכנין ומבטלן, דשאני התם שאין נהנה מהן עד אחר ביעורן, אבל הכא נהנה ממנו בשעה שהנר דולק, ואסור גם כן לשהותו לשנה הבאה לגר של חנכה, דחשיבין שמה יבא להנות ממנו בין ששוחה אותו לזמן מרובה, ואפלו אם נותנו בכלי מאוס חשיבין, הלכך אין לו תקנה:

סימן תרעח

מי שאין ידו משגת לקנות גר חנכה וגר של שבת, יקנה של שבת ולא של חנכה. יש לו של שבת ואין לו לקנות של חנכה ויין לקדוש היום, יקנה גרות ולא יין:

סימן תרעט

כתב בה"ג, גר של שבת ושל חנכה, ידליק של חנכה ברישא, דאי מדליק של שבת ברישא, אפסר ליה לאדלוקי של חנכה, דהא קבליה לשבת. והתוספות כתבו שאין הקבלה תלויה בהדלקה, ויכול להדליק של שבת תחלה ואחר כך של חנכה, כל זמן שלא קבלו לשבת:

סימן תרפ

בליל שבת צריך לתן שום דבר לחץ בין הנרות לפתח, בשביל הרוח שלא יכבה הנרות כשפותח

ידליקנה חרש שוטה וקטן, אבל אשה מדלקת שאף היא היתה בגס וחיבת בה:

סימן תרעו

המדליק בליל ראשון מברך להדליק גר של חנכה ושעשה נסים ושהחינו. ואם לא ברח זמן בליל ראשון, כתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל בתשובה, דמברך בליל ב' או אימתי שיזכר.

מליל ראשון ואילך מברך שנים להדליק ושעשה נסים. והרואה הנרות, מברך בליל ראשון שמים שעשה נסים ושהחינו, מכאן ואילך אינו מברך אלא שעשה נסים לבד. ודוקא שאינו עתיד להדליק ואין מדליקין עליו, כגון שהולך בדרך ורואה הנרות בעיר, אבל בענין אחר אין צריך לברך.

גרסינן במסכת סופרים, המדליק אחר שהדליק אומר, הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו על ידי פהיך הקדושים, וכל שמונת ימי חנכה הנרות הללו קדש הן, ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד, כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסידך ועל ישועתך. וכן היה נוהג ה"ר מאיר מרוטנבורק ואדוני אבי הרא"ש ז"ל:

סימן תרעז

אכסנאי חייב להדליק בפני עצמו ואינו יוצא בשל בעל הבית, ומיהו בפרוטה שיתן לו וישתתף עמו סגי. ואם מדליקין עליו בביתו אין צריך יותר. ואם יש לו פתח פתוח לעצמו, אינו יוצא במה שמדליקין בביתו ולא במה שישתתף עם בעל הבית, אלא צריך להדליק בפתחו.

כתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל בתשובות, בן האוכל אצל אביו או האוכל אצל חברו ויש לו בית מיוחד לשינה, צריך להדליק, שפיון שיש לו בית מיוחד לשינה, והעולם רואין אותו נכנס ויוצא בו, איכא חשדא אם אינו מדליק, שאין העולם יודעין שאוכל במקום אחר, ואפלו לדין שאנו מדליקין בפנים ומסתמא בני חצר יודעין שאוכל במקום אחר, אפלו הכי שיד חשד, כי

רבים הוא יכולין לאומרו, כמו יעלה ויבא שאומר בעבודה, אף על גב דלא ישאל אדם צרכיו בשלש ראשונות ושלש אחרונות, אלא כיון שצריך רבים הוא שפיר דמי. ובסדר רב עמרם ישנו. ואדוני אבי הרא"ש ז"ל לא היה אומר אותו, אלא היה מסים ועשית להם נסים ונבורות בימים ההם בעת הזאת:

סימן תרפג

כל שמונת ימי חנכה גומרין הלל. ודין קריאתו כתבתי מקצתן בהלכות ראש חודש ומקצתו בהלכות סכה:

סימן תרפד

וקורין בפרשת נשא בנשיאים שלשה בכל יום. ומפרש בפסיקתא משום שגשלים מלאכת המשכן בכ"ה כסלו. ומתחילין בויהי ביום פלות משה, ויש מקומות שמתחילין בכרפת פהנים, ומנהג יפה הוא, לפי שנעשה הגס על ידי פהנים. וכן הסדר, ביום הראשון מתחיל "ביום פלות משה" וקורא אותו עם פהן ולוי, וישאל קורא "ביום הראשון". ביום השני קורא פהן "וביום השני" עד "פר אחד בן בקר" ולוי עד "וביום השלישי" וישאל חוזר וקורא "וביום השני" וכן בכל יום. ביום השמיני מתחילין "ביום השמיני" וגומרין כל הסדר. ויש מקומות שקורין עד פרשה ראשונה של בהעלותך כדי להשלים של חנכה בסדר הנרות, ומנהג יפה הוא.

ושבת שבחנכה מוציאין שני ספרים, באחד קורא ענינו של יום, ובשני של חנכה, ומפטיר בנרות דזכריה רני ושמחי. ואם חל בו שתי שבתות, מפטירין בשניה במלכים בנרות של שלמה. ואם חל ראש חודש טבת בשבת מוציאין שלשה ספרים, וקורין ששה בענינו של יום, ובשניה קורא אחד של ראש חודש ומתחיל וביום השבת, ובשלישית קורא ומפטיר בשל חנכה, ומפטיר בנרות דזכריה. ואם חל ראש חודש בחל, מוציאין שני ספרים, וקורין באחד שלשה בענין ראש חודש, ובשניה קורא אחד בענין חנכה:

סליק הלכות חנוכה

הדלת, דגר שאחורי הדלת אסור לפתח ולנעל כנגדו.

כתב ה"ר מאיר מרוטנבורק, כשהייתי בצרפת ראיתי את מורי ה"ר שמואל, שלא היה לו מקום אחורי הדלת להדליק נרות של חנכה והיה קובע אותם בדלת עצמה אחורי הדלת, ונתן הוא טעם לדבר, דכיון שהדלת בטלה לגבי בית, חשיבא כמחבר לקרקע ולא חשיב כמטלטל הנר כשפותח ונועל הדלת. ואין לומר כשפותח או נועל מטה השמן או השענה אל הפתילה או מרחיקה ממנו ונמצא מכבה או מבעיר, דהא נר שעל הטבלא מנער את הטבלא והוא נופל, ולא חישבין להא שמטה השמן לפניו או לאחוריו, דלא שייך כי האי גונא מכבה או מבעיר, ואפלו אי שייך, דבר שאין מתפונ מתר ולא פסיק רישיה הוא ע"כ. ולפי מה שפרש ר"י בההוא דגר שאחורי הדלת אסור לנעל ולפתח, הוא אסור. שפרש שהנר תקוע באחורי הדלת ובפתיחתו ובנעילתו מרחיק השמן מן הפתילה או מקרבה אליה, והיה דגר שעל הטבלא מעמיד כשאין בו שמן, דחשיב ליה פסיק רישיה אם יש בו שמן:

סימן תרפא

ירושלמי, במוצאי שבת אין מבדילין בגר של חנכה, שאין נהנין לאורו ואין מברכין על הגר עד שיאיתו לאורו:

סימן תרפב

כל שמונת ימי חנכה מזכיר של חנכה, פרוש על הנסים, בתפלה ובברכת המזון. ואומרו בתפלה בברכת מודים ובברכת המזון בברכת הארץ. ואם לא אמרו אין מתזירין אותו. ור"ת היה חוזר אם נזכר שלא אמרו קדם שעקר רגליו, ואינו נראה לר"י, וכן דעת אדוני אבי הרא"ש ז"ל. ומכל מקום אם נזכר באותה ברכה, כל זמן שלא הזכיר השם אפלו בין אתה לשם חוזר. ובמוסף של שבת וראש חודש שבחנכה, צריך להזכיר גם של חנכה, אף על פי שאין מוסף בחנכה.

יש שאין אומרים כשם שעשית וכו', לפי שאין אומרים תפלה בהודאה. ויש אומרים כיון שצריך

שְׁלֶחַן עָרוֹף עִם בְּיֹאֵר הַגֵּר"א - הַלְכוֹת חֲנֻכָּה

סימן תרעח - גר של שבת קודם לגר של חנוכה
 סימן תרעט - בערב שבת מדליקין גר חנוכה תחלה
 סימן תרפ - שלא להניח הנרות סמוך לפתח בליל שבת
 סימן תרפא - אין מבדילין בגר חנוכה במוצאי שבת
 סימן תרפב - דין 'על הנסים' בחנוכה
 סימן תרפג - סדר הלל בחנוכה
 סימן תרפד - סדר קריאת התורה בחנוכה

סימן תרע - דברים האסורים והמתירים בחנוכה
 סימן תרעא - סדר הדלקת גר חנוכה ומקום הנחתו
 סימן תרעב - זמן הדלקת גר חנוכה
 סימן תרעג - שמנים ופתילות הכשרות לחנוכה
 סימן תרעד - שמתר להדליק מנר לגר
 סימן תרעה - שהדלקה עושה מצוה ולא הנחה
 סימן תרעו - סדר הברכות וההדלקה
 סימן תרעז - דין אכסנאי בחנוכה

כתבו השעם כמו ראש חדש, דאמר בירושלמי הנ"ל
 הני כו':

**סימן תרע - דברים האסורים והמתירים בחנוכה
 ובו ג' סעיפים**

**ב רבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות
 הרשות, שלא קבעום למשחה ושמחה. הגה: *ויש
 אומרים שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות, משום
 דבאותן הימים היה חנפת המזבח (מהר"א מפראג).
 ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבים
 בהם, ואז הוי סעודת מצוה (מנהגים). יש אומרים שיש
 לאכל גבינה בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב
 שהאכילה יהודית את האויב (כל בו ור"ן).**

**א בכ"ה בכסלו מתחילין שמונת ימי חנוכה
 *ונאסורים בהספד ותענית, *אבל מתרין בעשיית
 מלאכה; ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה
 בעוד שהנרות דולקות, *ויש מי שאומר שאין
 להקל להם.**

**ביאור הגר"א - רבוי הסעודות כו' ונוהגין לומר.
 מדרכי פירק מקום שנהגו, והנהות אשרי פרק אלו
 עוברין בשם הר"מ: *ויש אומרים שיש קצת כו' משום
 דבאותן הימים כו'. בפסיקתא רבתי, והובא בגילקוט
 מלכים סימן קפ"ד, וכן אתה מוצא במלאכת המשכן,
 אמר רבי חנינא בכ"ה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן
 ועשה מקפל עד אחד בניסן, כמו שכתוב ביום החדש
 הראשון באחד לחדש תקים את המשכן, והיו ישראל
 ממלמלין על משה לומר למה לא הוקם מיד, שמא
 דפי ארע בו, והקדוש ברוך הוא חשב לעכב שמחת
 המשכן בחדש שנוולד בו יצחק, דכתיב לוישי ועשי
 עינות ואמר לו טוב אשוב כו', ומעתה הפסיד כסלו
 שנגמרה בו המלאכה, אמר הקדוש ברוך הוא עלי
 לשלם, מה שלם לו הקדוש ברוך הוא חנפת
 חשמונאי כו'. ועין מגן אברהם בשם מדרש פירשת
 בהעלותך ומגלת תענית. ועין מדרש רבה פירשת
 נשא פרק יג קפ"ח א'. וכן פסק בים של שלמה פרק
 ז' דבבא קמא סימן ל"ז, וכתב שכל שעושה כדי לתן
 שבת למקום או לפרסם הנס או המצוה, הכל סעודת
 מצוה, וראיה ממה שכתוב שם דרב איקלע לבי ישוע
 הנו, ועין תוס' שם, ואמרין בפרק גיד הנשה דרב**

**ביאור הגר"א - ונאסורים. שם: אבל מתרין. אף על גב
 דתניא ועשאוים ימים טובים, ימים טובים הכתובים
 במגלת תענית אינן אלא בהספד ותענית ולא בעשיית
 מלאכה, דאמרין במגלה ה' ב' והכתיב במגלת
 תענית כו' ואמר רבא לא נצרכה כו', רוצה לומר
 דהכתיב מקרא ולא נצרכה במגלת תענית, אלא
 משום דשם עשאוים ימים טובים לכל, ככל הימים
 הכתובים במגלת תענית דאין חלוק, ומשני הני מילי
 בהספד ותענית אבל כו', רוצה לומר דמה שעשאוים
 ימים טובים במגלת תענית אינן אלא בהספד
 ותענית, אבל מלאכה דאינן מחמת מגלת תענית אלא
 מחמת הכתוב בפרקא, יום אחד כו' כמו שכתוב
 בפרקא: *ויש כו' שאין. טור. משום דברים המתירים כו'
 כמו שכתוב בפסחים נ"א א'. ובית יוסף חולק עליו,
 וכתב הני מילי במקום שיש טעם לאסור, וראיה
 לדבריו מירושלמי הביאו תוספות ורא"ש שם, הני
 נשי דנהיגי דלא למיעבד עבדיתא באפוקי שבתא
 לאו מנהגא, עד דתתפגי סדרא מנהגא, וזה שאמר
 ויש אומרים כו'. ונתנו טעם כדי להכיר שאסור
 להשתמש לאורה. הנהות חדשות אצל הגמ"ר.
 והשמיט מה שכתב הטור גם אם יש מקומות שנהגו
 כל היום אין להקל, דבזה ודאי אין טעם. והאחרונים**

ביאור הגר"א - וּאֶפְלוּ רַבִּים. תוס', דלא קא' אמהדרין דאם כן לא הני הכר, וכן כתב הרמב"ם דכן נהגו: וְלֹשׁ אֹמְרִים. כן כתב הרמב"ם לְהִלְכָה. נראה שכן הוא דעת הרי"ף, מדהביא מימרא דרבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שני זקנים כו' כנגד פרי התג כו' דמזעלין בקדש ואין כו', דלהאי טעמא לא חישנין להכרא דימיס הנכנסין או היוצאים שכתב התוספות שם. וכן משמע בגמרא שם חד אמר כו' וחד אמר טעמא כו' דנפקא מנה בכהאי גוונא פנ"ל וימסקנא דשני זקנים כמאן דאמר דמזעלין בקדש כו': וכן המנהג. כתב בדרכי משה בשם מהראמ"פ, דלדין שמדליקין בפנים ויודעין פמה בני הבית אף תוס' מודי, ועוד כיון שמדליקין בפנים אין לחוש לטפח הסמוך לפתח כל כך, כמו שכתוב בסעיף ז' בהג"ה, ויכולין להדליק כל אחד במקום מיוחד ואיכא היכרא, וזה שאמר ויזהרו כו' ועין שם בהג"ה:

לא נהנה מסעדת רשות, וכן מדאמר בגמרא ועשאן ימים טובים, וכן במגלת תענית וקבעום ימים טובים כו' עין שם שהאריה, וזה שאמר ונוהגין כו' ואז כו':

ג אין מספידין בהם אלא לתכם בפניו. הגה:
*ואין מתעניין יום שמת בו אב או אם; ותענית חלום בתנכה, עין לעיל סימן תקס"ח סעיף ה'; ולענין צדוק הדין, עין לעיל בהלכות ראש חודש סימן ת"כ בהג"ה, ועין לקמן סימן תרפ"ג.

ביאור הגר"א - ואין מתעניין. כנ"ל סעיף א', וכמו שאמרו בפרק קמא דראש השנה מצשה וגזרו כו' ואמרו להם צאו כו', כל שכן פהאי גוונא:

סימן תרעא - סדר הדלקת נר חנכה ומקום הנחתו וכו' ח' סעיפים

ג נר שיש לו שתי פיות עולה לו *בשביל שנים.

ביאור הגר"א - בשביל שנים. הטור כתב לשני גרות מליל שני ואילך, לפי דעתו, שכתב דעת התוספות בסעיף ב' וּאֶפְלוּ רַבִּים כו', ולכן לא פירש כפרוש רש"י למהדרין, אחר שאנו עושין כמהדרין מן המהדרין, וגם לא פירש כפרוש תוספות, לפי שאנו מדליקין בבית. אבל שלחן ערוך שהעתיק בסעיף ה' לשון גמרא ותוספות, כתב בשביל שנים כלשון גמרא:

א *צריך לזהר מאד בהדלקת גרות חנכה, וּאֶפְלוּ עַנִּי הַמְתַּפְרֵנס מן הַצְדָקָה שׁוֹאֵל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק.

ביאור הגר"א - צריך כו'. דאמרינן שם הנהיר בנר כו' ופירש רש"י שם ד"ה בניס, מנר שבת וחנוכה, וכן כתב הטור: וּאֶפְלוּ עַנִּי כו'. דאמרינן בפרק ערבי פסחים ולא יפתחו כו' וּאֶפְלוּ מן התמחוי ופירש רשב"ם שואל או כו', ואמרינן בגמרא מן התמחוי פשיטא לא נצרכה אלא לרבי עקיבא כו' תנא דבי אליהו אף על פי שאמרו עשה כו', אלמא דבר מועט לכבוד שבת צריך לשאל על הפתחים שואל או מוכר כנ"ל, ואמרינן שם דקדוש קדם לכבוד היום וכבוד לילה, ואמרינן בשבת שם דנר חנכה קדם לקדוש היום, שמע מינה דמוכר כו':

ד מלא קצרה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי, כל פתילה עולה בשביל נר אחד; לא כפה עליה כלי, אפלו לנר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדונה. הגה: ולכן יש לזהר להעמיד הגרות *בשורה בשנה, ולא בעגול דהוי כמדונה (הג"מ בשם סמ"ק); ומתיר להדליק בפמוטות שקורין לאמפ"א, *מאחר שכל נר מבדל הרבה מחברו (ת"ה סימן ק"ה). ויזהרו כשעושים גרות, אפלו בשענה, שאין לזבזבן ביחד ולהדליקן, דהוי כמדונה (פסקי מהרי"ו ס"ה); *אפלו בגרות של שבת יום טוב יזהרו שלא לעשות כן (אור זרוע).

ב כמה גרות מדליק; בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שביליל האחרון יהיו שמונה, *וּאֶפְלוּ אִם רַבִּים בְּנֵי הַבַּיִת לֹא יְדַלְקוּ יוֹתֵר. הגה: *ויש אומרים דכל אחד מבני הבית ידליק (רמב"ם), *וכן המנהג פשוט; ויזהרו לתן כל אחד ואחד גרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא הכר כמה גרות מדליקין (מהר"א מפראג).

ביאור הגר"א - בשורה בשנה. עין מגן אברהם: מאחר שכל. שכן פירש בעל העיטור מלא קצרה כו' במקורבות דוקא, ואף להטור שחולק עליו, כאן

מודה, פיון שמוכדלות במחיצה. ועין תרומת הדשן :
אפלו בגרות של. עין מגן אברהם :

ה גר חנכה מניחו על פתח *הסמוך לרשות הרבים מבחוץ. אם הבית פתוח לרשות הרבים, מניחו על פתחו; ואם יש חצר לפני הבית, מניחו על פתח החצר; ואם היה דר בצליה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים, מניחו בתלון הסמוך לרשות הרבים; ובשעת הספנה שאינו רשאי לקים המצוה, מניחו על שלחנו ודין, וצריך גר אחר להשתמש לאורו; ואם יש מדורה אין צריך גר אחר; ואם הוא אדם חשוב שאין דרכו להשתמש לאור המדורה, צריך גר אחר.

ביאור הגר"א - הסמוך לרשות הרבים. כפרוש תוספות שם, שהכריחו מהא דסעיה ג', וכבר נזכר רש"י מזה כנ"ל. ועוד הכריחו מהא דסעיה ח' :

ו *מניחו למעלה משלשה טפחים, *ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים, *ואם הניחו למעלה מעשרה טפחים, יצא, אבל אם מניחו למעלה מעשרים אמה לא יצא. הגה: *ואפלו לקחה כף דלוק והניחה למטה מעשרים, לא יצא, *דהדלקה עושה מצוה (בית יוסף בשם תוספות).

ביאור הגר"א - מניחו למעלה. מרדכי: ומצוה כו'. דלא שבקין פשיטותא דרבא משום דחיה בעלמא, הרשב"א ורא"ש ושאר פוסקים, דלא כרי"ף ורמב"ם שהשמיטו: ואם הניחו. פן מוכח מזה שכתוב בסמוך אבל כו': ואפלו לקחה. דלהכי לא קאמר ימעט כמו שכתוב בערויבין ב' א' מבוי דרבנן כו', משום דימעט משמע בעודה דלוקה כו' ועין שם: דהדלקה כו'. פן העתיק בבית יוסף בשם תוספות, וליהא בתוספות שלנו, אלא דלקאורה משמע פן ממה שכתבו בתוספות כ"ב א' סוף ד"ה גר חנכה כדמוכח לקמן, ורוצה לומר כמו שכתוב כ"ג א' עששית כו', ועין תוספות שם ד"ה מכבה כו'. אבל בריש ספ"ה סוף ד"ה דאורייתא כתב ואפלו למאן דאמר כו', ולזה פנונו גם פן בתוספות דשבת ולא דמי לעששית כו' שהקשו ואם תאמר כו' דשם מנחת במקומה :

ז מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל, כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנכה משמאל; *ואם אין מזוזה בפתח, מניחו מימין; ואם הניחו בדלת עצמו, יניחנו מחציו של כניסה לצד שמאל. הגה: *ומיהו בזמן הזה, שפלונו מדליקין בפנים ואין הכר לבני רשות הרבים כלל, אין לחוש כל כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח; *ומכל מקום המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם, ואין לשנות, אלא אם פן רבים בני הבית, שעדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד, מלערב הנרות ביחד ואין הכר פמה גרות מדליקין; *ומכל מקום יזהר שלא להדליק במקום שמדליקין הנרות כל השנה, כי אז לא יהיה הכר כלל; ואף כי אין הכר רק לבני הבית, מכל מקום הכר קצת מיהא בעיא. ובבית הכנסת מניחו *בכתל דרום או בדרום המנורה, ומסדרין ממזרח למערב (ת"ה סי' ק"ד בית יוסף). *ומדליקין ומברכין בבית הכנסת משום פרסומי נסא. הגה: *ואין אדם יוצא בגרות של בית הכנסת, וצריך לחזר ולהדליק בביתו (ריב"ש סימן קי"א); ונוהגין להדליק בבית הכנסת בין מנחה למערב; ויש נוהגין להדליק בערב שבת קדם מנחה (כל בו ואבודרהם); *אם רוצים למהר להתפלל לאחר שברך השליח צבור והדליק אחד מהן, יוכל השמש להדליק הנשארים, והשליח צבור יתפלל (מהרי"ל).

ביאור הגר"א - ואם אין. דלא אמרו שמאל אלא משום מזוזה כנ"ל: ומיהו כו'. פן משמע בדברי מהראמ"פ הנ"ל בסעיה ב': ומכל מקום המנהג כו'. וכן כתב מהרי"ל ותרומת הדשן, וכן כתב המרדכי והטור, אלא שאין ראיה מהמרדכי והטור, לפי שבימיהם היו מדליקין בפתח הבית כמו שכתוב בטור בסוף סימן תרע"ב. דרכי משה. וזה שאמר אלא אם פן כו' וכנ"ל בסעיה ב': ומכל מקום יזהרו. בגמרא שם ובשעת הספנה כו' וצריך כו', ועין רש"י ד"ה צריך כו': בכתל דרום. זכר למנורה, וגם פן משום סדור כמו שכתוב בהג"ה ומסדרין כו'. וכתב בתרומת הדשן משום דקמא לן הלכה כרבי מתברו, וכן סבירא ליה לרש"י כמו שכתב בריש פ"ק ב' דשבת ובפרוש התורה. אבל הרמב"ם פסק כרבי בשלחן וברבי אלעזר בן רבי שמעון במנורה, וכן דעת הסמ"ג, וטעמו דקמא לן כרבי מתברו וכן סתם דמתניתין דמנחות שם כרבי, כמו שכתבו תוספות

להדליק מפלג המנחה ולמעלה, ובלבד שיסתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק.

ביאור הגר"א - אין מדליקין כו' לא כו' ולא כו'. לשון הרמב"ם, לבד תיבת סוף שהוסיף המכתב מדברי הטור כמו שכתבתי למטה, וכן נראה דעת בה"ג. ורשב"א ור"ן כתבו שמתר להקדים וערב שבת יוכיח, ועי' שם ושם באר"ה: **סוף שקיעה.** כן כתב הטור, וכן כתב הרא"ש בפרק א' דתענית על מה שכתוב שם כל תענית שלא שקיעה כו', וכמו שכתוב בכרכות ואנב אורחא קא משמע לן פהנים אימת כו' כדתניא ובא השמש וטהר ביאת שמשו כו'. אבל ברשב"א ור"ן משמע בהדיא שהוא תחלת השקיעה, אלא דמשמע שם בשקיעה שניה עין שם ושם. ועי' במדרכי סוף פרק ב' דשבת שכתב דלשון משתשקע מוכח שהוא תחלת השקיעה, כמו שאמרו בפרק הפועלים משפיקסו עד שיפיקסו כו' וכן עקר. ועי' מה שכתבתי לקמן בסיומן רס"א ס"ב באר"ה: **ולש מי.** ארחות חיים. וראיה מהבדלה:

ב שכת או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו *תצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי נפא; *הלכה צריך לתן בה שמן כזה השעור, ואם נתן בה יותר יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן, *וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן. הגה: יש אומרים שבזמן הזה שמדליקין בפנים אינו צריך לזהר להדליק קדם שתכלה רגל מן השוק (דברי עצמו וטור בשם תוספות), ומכל מקום טוב לזהר גם בזמן הזה; *ומיהו הני מלי לכתחלה, אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה; *ואם עבר כל הלילה ולא הדליק, אין לו תשלומין. הגה: *ובלילות האחרות דליק כמו שאר בני אדם, אף על פי שלא הדליק בראשונה (מצא כתוב בשם מהרי"ל ואגודה ודברי עצמו).

ביאור הגר"א - תצי שעה. רי"ף: הלכה. שם לשיעורה: וכן יכול. שם בפרוש הרי"ף: ומיהו הני מלי כו'. כיון דאיכא תרוץ אחר בגמרא. תוספות שם: **ואם עבר כו'.** כמו שכתוב בפרק ב' דספכה ועוד אמר רבי אלעזר מי שלא כו' וחכמים אומרים אין

שם צ"ו א' ד"ה כל, צ"ח ב' ד"ה מזרח כו', וכן פסק הרמב"ם שם כהמתניתין, והעתיקה הרמב"ם שם הלכה ח', אבל במנורה פסק רבי אלעזר כן רבי שמעון משום דסגיא דמגילה כ"א ב' פותיה. אבל הראב"ד שם השיג עליו וכתב דהא מתניתין דתמיד פרבי, וכן פתבו תוספות במנחות צ"ח ב' ד"ה מדכתיב כו'. והרמב"ם בפרושו שם כתב דלא קניא לן פתח מתניתין: **מדליקין.** ראיה מהלל בלילי פסחים שנתקן על הכוס ואומרין בבית הפנסת משום פרסומי נפא, כמו שכתוב בירושלמי בענין ברכה הסמוכה לתורתה והרי אשר גאלנו, שניא שאם שמעה בבית הפנסת יצא: **ואין אדם.** שאף חצר שיש לה שני פתחים כו', ועוד שהרי אמרו גר איש וביתו: **ואם רוצים.** עי' מגן אברהם מיומא פרק ג' קרצו מרק כו' ושם דוקא משום שהיה צריך למהר לקבל הדם, וזה שאמר ואם רוצים למהר דוקא, ואף שהשאר אינן אלא מצנה בעלמא, שם גם כן המרוק אמרו בחלין פרק ב' יכול לא מרק כו'. ועי' מגן אברהם:

ח חצר שיש לו שני פתחים משני רוחות, צריך להדליק בשתייהן מפני החשך; ואם שני הפתחים ברוח אחד * והם בבית אחד (כל בו) די לו באחד מהם. הגה: ואם מדליק בשני פתחים אינו מברך רק באחד מהם ובשני מדליק בלא ברכה, (רי"ן) *מיהו בזמן הזה שכלם מדליקין בפנים ממש, ואין הפר לבני רשות הרבים כלל, אפלו יש לחצר או לבית הרבה פתחים לארבע רוחות אין מדליקים אלא פעם אחת בפנים, כן נראה לי וכן המנהג פשוט.

ביאור הגר"א - והם בבית אחד. כן משמע ברש"י ד"ה אפלו מרוח כו', דלא כמגן אברהם שכתב משמו להפך: ומיהו כו'. כן כתב בטור בשם ספר התרומה, וחקל עליו דכיון שמדליקין בפתח יש הפרא לעוברין ושביין, וכתב בדרכי משה דבנימיו היו מדליקין בפתח הבית וכן כתב ברי"ו, מה שאין כן לדין שמדליקין בפנים ממש, וזה שאמר ממש כו':

סימן תרעב - זמן הדלקת נר חנכה וכו' ב' סעיפים

א *אין מדליקין נר חנכה קדם שתשקע החמה, אלא עם *סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים. *ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול

דרכי ירמיה כמו שפירש והולך לפי כו': ואפלו תשמיש של. דאם לא כן אודא טעם הנ"ל, וכן משמע ממה שאמרו שם נר ביתו ונר חנכה נר ביתו כו' ואם איתא יעשה נר אחד ועולה לזכאן ולזכאן ויניח על שלחנו כמו שאמרו בשעת הסכנה כו': ויש מי. עין ט"ז דוקא בתשמיש עראי, ולכאורה משמע פן בטור, אף שכתב ולא נהירא לאדוני אבי הרא"ש ז"ל והרא"ש מתיר בתשמיש עראי, וט"ז אפילו לשיטתו שבסעיף קטן ג' הגיה ברא"ש, אבל נראה טעמו דמתיר ממה שאמרו מעות שהוא תשמיש דחל: ונוהגין להדליק. שם וצריך נר אחרת כו': ויניחנו מרחוק. פנ"ל בסימן תרע"א סעיף ב': יותר ארוך. מטעם הנ"ל: אם נתערב. כתנא דליטרא קציעות בפירק קמא דיום טוב, וכן פסק ביררה דעה סימן פ"ו סעיף ג', וזכאן מדליקין אותו במנגן, אף על גב דאינו במנגן רק משום שהיא קדושה ולא בעצמו, דהכי אשקחן אפלו לקולא בפירק הערל פ"א ב' בחתיכות חטאות טמאה בשל טהורות דתעלה, וכתב תוספות שם ד"ה דברי הפל כו' דלא שניף כו'. ועין ט"ז שחולק על זה, וכמו שכתוב בתוס' שם דאולינן אחר מה שיהיה אחר הבטול, וכן כתב בשלחן ערוך יורה דעה סימן ק"א סעיף א' ואפלו אם כו':

ב*הדלקה עושה מצוה. לפיכך אם כבחה קדם שעבר זמנה אינו זקוק לה, *ואפלו כבחה בערב שבת קדם קבלת שבת שעדין הוא מבעוד יום, אינו זקוק לה. *וכן אם לאתר שהדליקה בא לתקנה וכבה אותה בשוגג, אינו זקוק לה. הגה: ואם רוצה להחמיר על עצמו ולחזור ולהדליקה, אין לברך עליה (רשב"א סימן תקל"ט ור"ז).

ביאור הגר"א - הדלקה. הוא לשון שלחן ערוך בעצמו וצריך עיון. ועין ט"ז שכתב דרוצה לומר פיון שהדליק קדם כבר המצוה ואין צריך יותר: ואפלו כבחה כו'. דאם לא כן היה אסור בשבת בשמינים ופתילות שאסרו חכמים מטעם דכבחה זקוק ושםא יכבה בכחאי גונא ויפשע כמו שכתב רש"י שם: וכן אם כו'. פן מוכח מגמרא שם, מדמתירין להדליק בשמינים שאמרו כו' ולא חישבין בכחאי גונא:

ג נר של חרס שהדליק בו לילה אחת, נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת, אלא לוקח חדשים בכל לילה; ואם אין לו אלא ישן, מסיקו בכל

כו': ובלילות האחרות. כמו שאמרו עושין ספה בחולו של מועד כו', וכן כאן דכל לילה גם בפני עצמה, כמו שכתוב שם, נסא בכל יומא איתא. ולא דמי לספירה דכתיב תמימות:

סימן תרעג - שמינים ופתילות הפשרות לחנכה וכו' ד' סעיפים

א כל השמינים והפתילות פשרים לנר חנכה, *ואף על פי שאין השמינים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות. הגה: *ומיהו שמן זית מצוה מן המבחר (מדרכי וכל בו ומיהו"ל). *אם אין שמן זית מצוי, מצוה בשמינים שאורן וד' ונקי; ונוהגים במדינות אלו להדליק בגרות של שענה, כי אורו צלול כמו שמן. ואפלו בליל שבת שבתוף ימי חנכה מתיר להדליק בנר חנכה השמינים והפתילות שאסור להדליק בהם נר שבת, הגה: *אם אינו נותן בנר רק כדי שעור מצותו, (תשובת הרשב"א סי' ק"ע), לפי שאסור להשתמש בנר חנכה בין בשבת בין בחל, ואפלו לבדק מעות או למנותן לאורה אסור, *ואפלו תשמיש של קדושה, כגון ללמד לאורה, אסור; *ויש מי שמתיר בתשמיש של קדושה; *ונוהגים להדליק נר נוסף, כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהדלק אחרון, *ויניחנו מרחוק קצת משאר גרות מצוה. הגה: ובמדינות אלו אין נוהגים להוסיף, רק מניח אצלן השמש שבהן מדליק הגרות, והוא עדיף טפי, ויש לעשותו *יותר ארוך משאר גרות, שאם בא להשתמש ישתמש לאותו נר (מדרכי). *אם נתערב נר חנכה האסור בהנאה בשאר גרות, אפלו אחד באלה, לא בטיל דהוי דבר של מנגן (ת"ה סי' ק"ג), אלא ידליק מן התערובות כל כך שבנדאי נר של התר דולק עם נר של אסור, ואז מתיר להשתמש אצלן (דברי עצמו).

ביאור הגר"א - ואף על פי שאין כו' ואין. שם שמינים שאמרו חכמים אין כו' מסכסכת בהן: ומיהו. שם ושמך זית כו' ופרשו תוספות בנר חנכה מדאמר אב"י מריש כו'. ועין תוספות ד"ה מריש כו': ואם אין כו'. כמו שאמרו שם דצליל נהורא טפי: אם אינו. כנ"ל בסימן תרע"ב סעיף ב' וכן יכול כו', ואודא טעמא

ביאור הגר"א - יש מי כו'. ספר התרומה. ואזיל לשיטתו בסעיף א', אבל לסברא ראשונה בסעיף א' דבזוי מצנה אסור, גם זה אסור, שהמצות מבטלות זו את זו, כמו שכתב הר"ן שלכך אפלו תשמיש של קדשה אסור להשתמש בפני גר חנכה, ואף על גב שהטעם שם משום בזוי מצנה כמו שכתוב שם בגמרא וכי גר קדשה כו' וכי דם כו'. ועין ר"ן ולעיל סימן תרע"ג סעיף א'.

סימן תרעה - שהדלקה עושה מצנה ולא הנחה ובו ג' סעיפים

א הדלקה עושה מצנה, ולא הנחה, שאם הייתה מנחת במקומה שלא לשם מצות חנכה, מדליקה שם ואינו צריך להסירה ולהניחה לשם מצות חנכה. לפיכך עששית שהייתה דולקת כל היום, שהדליקה מערב שבת למצות חנכה, למוצאי שבת מכבה ומדליקה לשם מצנה; ומכל מקום צריך שידליקנה במקום הנחתה, שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ, לא יצא, שהרואה אומר: לצרכו הוא מדליקה; וכן אם מדליקה ואותנה בידו, במקומה, לא יצא, שהרואה אומר: לצרכו הוא אותנה.

ביאור הגר"א - שהרואה כו'. כתב פן לדין דמדליקין בפנים. ב"ח ומגן אברהם. ואינו מדקדק לשון במקום הנחתה כו' דתורה ליה למימר להפוך הדליקה בחוץ והכניסה כו'. ונראה בזמן הטור שהיו מדליקין בפתח הבית, ומכל מקום אם הדליק בפנים יצא שהרי לא עשו פדיו הגמרא בלאו הכי:

ב יש מי שאומר דכיון דהדלקה עושה מצנה, צריך שיתן שמן בגר כדי שעור, קדם הדלקה, אבל אם ברוך והדליק ואחר כך הוסיף שמן עד כדי שעור, לא יצא ידי חובתו.

ג אשה מדלקת גר חנכה, שאף היא תיכת בה; אבל אם הדליקה תרש שוטה וקטן, לא עשה כלום, ואף על פי שהניחה גדול; *ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחנוכה, מתר. הגה: ולדין דכל אחר

לילה באור; *והנ של מתקת אינו צריך תדש. *ושל זכויות או של חרס מכסה, דינו כמתקת.

ביאור הגר"א - ונר של מתקת. דאינו מאוס, כמו שכתוב פרק ג' דשבת מ"ד א': *ושל זכויות. עין בתוספות דסוף פרק ג' דברכות כ"ה ב' ד"ה גרף, ורא"ש שם, ולעיל סימן פ"ז סעיף א', וכן משמע בגמרא דעבודה זרה ל"ג במאגי דקוניא לפרוש ר"ת שם ד"ה קוניא:

ד *אין חוששין לפתילות להחליפם, עד שתקלה.

ביאור הגר"א - אין. מסכת סופרים:

סימן תרעד - שמתר להדליק מגר לגר ובו ב' סעיפים

א מדליקין גר חנכה מגר חנכה, *וידוקא להדליק זה מזה בלא אמצעי, אבל להדליק זה מזה על ידי גר של חל, אסור; *ויש מתירים גם כזה, *אלא אם כן הוא בענגן שיש לחוש שייכבה הגר של חל קדם שידליק גר אחר של חנכה. הגה: *ונתנו להחמיר בגרות חנכה שלא להדליק אפלו מגר לגר, דעקר מצותו אינו אלא גר אחד והשאר אינו למצנה כל כך לכן אין להדליק זה מזה (הג"מ ומרדכי); וכל זה אינו רק בעוד שדולקים למצותן, אבל אחר שעבר זמן המצוה מתרים בהנאה, כל שכן שמתר להדליק מהן (נ"י הלכות קטנות).

ביאור הגר"א - וידוקא להדליק. כתרין ראשון בתוספות שם ד"ה מאי תהו עלה דקיימא לן כרב: *ויש מתירין. כשמואל וכתרין שני בתוספות שם: *אלא אם כן. גמרא שם גורה שמא לא יכון כו': ונתנו. תוספות שם:

ב *יש מי שאומר שגר של בית הפנסת ושל שבת ושל חנכה כלם של מצנה הם ומתו להדליק זה מזה. הגה: והוא הדין גר של תלמוד תורה או גר לחולה הצריך גר (נ"י ה"ק) ובענגן גר של בית הפנסת עין לעיל סימן קנ"ד סעיף י"ד.

בהגדה תיבנים, וכן פסק המרדכי בפרק ב' דמגילה
עין שם, ואין נפקא מנה אלא בקטן:

מבני הבית מדליק בפני עצמו, קטן שהגיע לחנוכה
צריך להדליק גם כן.

**סימן תרעו - סדר הנכרות וההדלקה וכו' ה'
סעיפים**

**א המדליק בליל ראשון מקברו שלש ברכות:
להדליק נר חנכה, ושעשה נסים, ושהחנינו; *ואם
לא ברך זמן בליל ראשון, מקברו בליל שני או
קשיזכר.**

ביאור הגר"א - ויש מי כו'. כן כתב בעל העטור, וכמו
שכתוב בירושלמי הנהיגו שיהא קטן קורא את
המגלה כו'. והוא כדעת רבי יהודה במגלה י"ט ב',
וכמו שכתוב שם בגמרא דבקטן פהאי גונא מירי.
ועין תוספות שם ד"ה ורבי יהודה כו'. ונראה טעמו
שפסק כרבי יהודה, מכח קושית תוספות שם,
וסבירא ליה דסגינא דברכות פ"ג דבן מקברו לאביו,
וסוגיא דפסחים דרב ששת ורב יוסף דאמרי אגדתא
כו', כלהו כרבי יהודה. והא דאינו מוציא בהלל,
סבירא ליה כדעת הלכות גדולות דהלל דאורייתא.
אבל תוספות שם תרץ, דמירי שהקטן אכל כדי
שביעה דהוי נמי חד דרבנן, וכן כתב במרדכי שם,
וכן תרץ בתרוץ שני בברכות ט"ו א' בדיה ור"י. ועוד
תרץ שם דברכת המזון שאני כו' עין שם. ומקא
דפסחים תרץ, דסומא שאני שנתחייב כבר ועדיף
מקטן. וכמו שכתב הר"ן בקדושין סוף פרק קמא
בשם אגדה, דלא היו סומים מתולדותם. אבל
בתוספות דראש השנה (ל"ד) [ל"ג] א' ד"ה הא כו'
לא כתבו כן, ומשמע דסבירא להו כדעת בעל העטור
הנ"ל, שכתב שם ומיהו יש לדחות דרשות יכול
להוציא בר חיובא דרבנן, כמו קטן דמקברו לאביו
ועולה למנן שבעה ומוציא אחרים ידי חובה במגלה
לרבי יהודה כו', עין שם שכתב לכן אמרו אגדתא,
וכן לכן קאמר רבי יהודה בפרק ג' דמגילה כל שלא
ראה מאורות כו' משמע הא ראה פורס אף על גב
דפוטרו מכל מצות כו' אלא לפי דפריסת שמע
מדרבנן יכול להוציא, ולפי מה שכתבו בתוספות
דמגילה הנ"ל דשאני סומא שהיה כבר מחייב,
לכאורה לא הנה קשה מהא דמגילה, אבל ליתא
דמשמע מדברי רבי יהודה דקאמר דאינו יכול לפרוס
משום דלא נהנה מעולם, וכן פריך בגמרא שם לרבנן
מאי טעמא ומשני משום דרבי יהודה, ומשמע אבל
בשאר מילי דרבנן מודה שכול להוציא אף שלא
ראה מעולם, ועל כרחו צריך לומר כמו שכתבו
תוספות בראש השנה שם. ומיהו בסומא אין נפקא
מינה לדינא דקניא לן דלא כרבי יהודה, דסתם
מתניתין דפרק החובל דלא פותיה כמו שכתוב שם,
וכן הסוגיא דפסחים הנ"ל דלא פותיה, ממה שאמרו
שם דסומא פטור מלומר הגדה ורקא ודקדקו שם
מאן אמר אגדתא בי רב יוסף ולא דקדקו על קדוש
ושאר דברים בכל השנה, ועוד אסקינן שם דאפלו

ביאור הגר"א - ואם לא ברח. ערוכין מ' ב':

**ב מליל ראשון ואילך מקברו שפטים: להדליק,
ושעשה נסים. הגה: *ויברך כל הנכרות קדם
שיתחיל להדליק (מהרי"ל).**

ביאור הגר"א - ויברך כל. רוצה לומר אף שעשה
ושהחנינו צריך עובר לעשייתו, כמו שכתוב בפרק (ב)
[ג'] דמגילה לא שנו אלא לאתריה כו' כל המצות כלן
כו' לפניה מאי כו':

**ג מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו
הלילה, *וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו,
כשרואה נר חנכה מקברו שעשה נסים, ובליל
ראשון מקברו גם שהחנינו, ואם אחר כך בליל שני
או שלישי בא להדליק אינו חוזר ומקברו שהחנינו.**

ביאור הגר"א - וגם אין. ר"ן וטור ועין שם בר"ן, אבל
במרדכי לא משמע כן ועין שם, וכן נראה דעת רש"י:
ואם אחר כך. ערוכין פ'. ואם אחר כך.

**ד אחר שהדליק, אומר: הנרות הללו אנו מדליקין
על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות וכו'.**

**ה *יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני,
ובליל שני כשיוסף נר אחד סמוך לו יתחיל
*ויברך על הנוסף, שהוא יותר שמאלי, כדי
להפנות לימין; וכן בליל שלישי כשיוסף עוד
אחר סמוך לשני נרות הראשונות, יתחיל בנוסף**

ביאור הגר"א - יש אומרים שאף על פי. מרדכי, והוא חולק על מה שכתוב לעיל בסימן תרע"ו סעיף ג' ועין ט"ז שם: אם רוצה. כמו מהדרין ואינו רוצה לצאת בשל אשתו:

ד הנותר ביום השמיני מן השמן* הצריך לשעור הדלקה, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הקצה למצותו; ואם נחערב בשמן אחר ואין ששים לבטלו, יש מי שאומר שאין להוסיף עליו כדי לבטלו.

ביאור הגר"א - הצריך. פנ"ל סימן תער"ב סעיף ב': יש. עין יורה דעה סימן צ"ט סעיף ו' וצריך עיון:

סימן תרע"ח - גר של שבת קודם לגר של חנכה וכו' סעיף אחר

א מי שאין ידו משגת לקנות גר חנכה וגר שבת, יקנה גר שבת מפני שלום ביתו (ועין לעיל סימן רס"ג סעיף ג'); ואם יש לו לשל שבת ואין לו לגר חנכה וליזין לקדוש היום, יקנה לגר חנכה, משום פרסומי נסא. הגה: והוא הדין גר חנכה קודם לזין הבדלה, ועין לעיל סי' רצ"ו סעיף ה'.

סימן תרע"ט - בערב שבת מדליקין גר חנכה תחלה וכו' סעיף אחר

א *בערב שבת מדליקין גר חנכה תחלה ואחר כך גר שבת. הגה: *ומברך עליהם כמו בחל, אף על פי שמדליקין בעוד היום גדול (ת"ה סי' ק"ב).

ביאור הגר"א - בערב שבת. הוא דעת בה"ג בסימן רס"ג סעיף י'. ומברך. עין מגן אברהם בשם תרומת הדשן, ועין תוספות דפרק קמא דיבמות ו' א' ד"ה שפן. ונראה לר"י כו' ובאפלו הכי הנה אמיןא דדחי. אבל ברשב"א ור"ן משמע דוקא משתשקע חמה או קדם. עין שם:

סימן תרפ - שלא להניח הנרות סמוך לפתח בליל שבת וכו' ב' סעיפים

וכו' תחיל הברכה, ואחר כך יפנה לצד ימין, וכן בכל לילה; נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים נתוסף הנס.

ביאור הגר"א - תחיל. במרדכי כתב שידליק משמאל לימין כמו שכתוב בזבחים כל פנות כו': ויברך על הנוסף. מהרי"ק. ואין לו טעם וריח, שנה אינו רק למהדרים מן המהדרים, וניח עקר המצנה ויברך על הרוחות, ועין סימן תרע"ד סעיף א' בהג"ה. וגם משום פנות לימין יבטל עקר המצנה טפח הסמוך לפתח, אלא העקר שיתחיל בנר הסמוך לפתח בין מדליק בימין הפתח או בשמאל, ויברך כל הלילות עליו, ובנה מדליק ומברך תמיד על סמוך לפתח ועל עקר המצנה. ועין מגן אברהם בשם רש"ל, אבל מה שכתב שיניח כשפוד לא נראה:

סימן תרע"ז - דין אכסנאי בחנכה וכו' ד' סעיפים

א אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו, צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של גר חנכה; ואם יש לו פתח פתוח לעצמו, צריך להדליק בפתחו, *אף על פי שאותו בית אינו מיוחד אלא לשנה והוא אוכל על שלחן בעל הבית, והוא הדין לזן האוכל אצל אביו. הגה: *ויש אומרים דבזמן הזה שמדליקים בפנים ממש, ידליק במקום שאוכל, וכן נהגו (תשובת רשב"א סי' תקמ"ב).

ביאור הגר"א - אף על פי. כמו שכתוב לעיל סימן תרע"א סעיף ח': ויש אומרים. כמו שכתוב שם מיהו בזמן הזה כו':

ב קטן שהגיע לחנוף צריך להדליק.

ג *יש אומרים שאף על פי שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות. הגה: פי תיב לראות הנרות (מרדכי), וכן נוהגין; ובאפלו אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות, אם רוצה להתמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו, מדליק ומברך עליהם, וכן נוהגין (ת"ה ומהרי"ל ותשובת מהרי"ל סי' קמ"ה).

סימן תרפב - דין על הנסים בתנכה וכו' ג' סעיפים

א כל שמונת ימי תנכה אומר על הנסים בברכת המזון בברכת הארץ, ובתפלה בברכת מודים; ואם לא אומר, אין מחזירין אותו ועין לעיל סימן רצ"ד סעיף ד' וה'; ומיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם, אפלו נזכר בין אהה להשם, חוזר. הגה: יש אומרים כששכח על הנסים בברכת המזון כשמגיע להרחמן יאמר: הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו כו' (כל בו), וכבר נתבאר סימן קפ"ז סעיף ד'.

ב גם במוסף של שבת ושל ראש חודש צריך להזכיר של תנכה, אף על פי שאין מוסף בתנכה.

ג *אין אומרים: כשם שעשית וכו', אלא מסים: ועשית עמכם נסים וגבורות בימים ההם בעת הזאת; ויש אומרים שאומרים אותו.

ביאור הגר"א - אין אומרים. עין תוספות במגלה ד' א' ד"ה פסק, משום דאמרו חכמים כו' :

סימן תרפג - סדר הלל בתנכה וכו' סעיף אחד

א כל שמונת ימי תנכה גומרים את ההלל. הגה: וכל שמונת ימי תנכה אין אומרים תחנון וצו"ן ולמנצח וצדוק הדין גם בערב תנכה במנחה, ועין לעיל סימן קל"א (מהרי"ל ומנהגים).

סימן תרפד - סדר קריאת התורה בתנכה וכו' ג' סעיפים

א קורין בקרבנות הנשיאים ששפרשת נשא, שלשה בכל יום; *ומתחילין בברכת פהניס *ויש אומרים שמתחילין ביום פלות משה (טור), וכן אנו נוהגין, וקורא אותו עם פהן ולוי, וישאאל קורא ביום הראשון. ויש אומרים שהפהן קורא כל אותה הפרשה עד ביום הראשון, והלוי והישאאל קורין

א *בליל שבת צריך לתן שום דבר, לחץ בין הנרות לפתח, בשביל הרוח שלא יכבה הנרות כשפותח את הדלת.

ביאור הגר"א - בליל. כפרוש רש"י שם ק"כ ב' :

ב *בערב שבת אסור לקבוע הנרות בדלת עצמה אחר הדלת, *ויש מי שמתיר ועין לעיל סימן רע"ז סעיף א'.

ביאור הגר"א - בערב שבת. כפרוש תוספות שם: ויש. דאמרינן שם גר ששל גבי טבלא כו', וכמו שכתב שם הרא"ש לפרוש הערוך, ועין שם תוספות ד"ה פתח :

סימן תרפא - אין מבדילין בנר תנכה במוצאי שבת וכו' ב' סעיפים

א במוצאי שבת אין מבדילין בנר תנכה, שאין נהנים לאורו ואין מברכין על הנר עד שיאותר לאורו.

ב *מדליקין גר תנכה בבית הננסת קדם התבדלה. הגה: וכל שכן בביתו שמדליק ואתר כן מבדיל, שהרי כבר הבדיל בבית הננסת.

ביאור הגר"א - מדליקין. ברכות נ"ב א' אפוקי יומא כו' אף על גב דברכת היום עדיפא לבית שמאי מתדיר וכל שכן לגבי תדיר, וכל שכן לשני תרוצים אחרונים שבתוספות דשבת כ"ג ב' ד"ה הדר, ועוד כו'. והט"ז הקשה דהא עדיף לבית הלל תדיר מעיולי יומא וכל שכן מאפוקי יומא. ואשתמטתיה דברי תרומת הדשן ושלחן ערוך סימן תפ"ט סעיף ט' וכשחל יום טוב האחרון כו' ועין מה שכתבתי שם, וכל דברי ט"ז פאן דחויים עין עליו :

*ומפטיר: רני ושמחי; ואם חלו בו שתי שבתות, מפטיר בשני במלכים, בנרות דשלמה. הגה: ואם חל חתנה בשבת זו, מפטירין בשל חתנה (מנהגים).

ביאור הגר"א - ומפטיר. תוספות דשבת כנ"ל:

ג אם חל ראש חודש טבת בשבת, מוציאין שלשה ספרים וקורין ששה בפרשת השבוע, ובשני קורא אחד בשל ראש חודש ומתחיל: וביום השבת, ובשלישי קורא מפטיר בשל חתנה ומפטיר: רני ושמחי; ואם חל ראש חודש בחל, מוציאין שני ספרים וקורין באחד שלשה בשל ראש חודש, ובשני קורא אחד בשל חתנה. *ואם טעה התנן וקרא ארבעה בשל ראש חודש, אם לא הוציאו ספר שני אינו צריך לקרות יותר; אבל אם הוציאו ספר שני, משום פגמו צריך לקרות חמישי בשל חתנה. הגה: ואם טעה והתחיל לקרות בשל חתנה צריך להפסיק לקרות בשל ראש חודש (אבודרהם הלכות ברכות); ואם צריך לברך על קריאת ראש חודש, עין לעיל סימן ק"מ.

ביאור הגר"א - ואם טעה התנן וכו' ואם טעה. מדאמרינן שם אין משגיחין בחתנה:

ביום הראשון (מנהגים) וכן נוהגין; *ביום שני קורא כהן ביום השני עד פרו אחר בן בקר, ולוי עד ביום השלישי, וישראל חוזר וקורא: ביום השני, ועל דרך זה בכל יום. הגה: ויש אומרים שישראל קורא ביום שלא חזרו, דהינו ביום השלישי, וכן בכל יום; וכן נוהגין (הגהות ממוני פ"ג); *ביום שמיני מתחילין: ביום השמיני, וגמרינן כל הסדר, *וקורין פרשה ראשונה של בהעלותך ונוהגים לסים כן עשה את המנוחה (מנהגים).

ביאור הגר"א - ומתחילין. דהנס נעשה על ידם. טור: ויש אומרים. מבאר: ביום שני. ויש אומרים. תליא בפלוגתא דלעיל סימן (ת"ד ס"ג) [תרס"ג סעיף א'] עין שם. וטעם סבא הראשונה שאין לקרות שלא מענין היום, כמו שכתוב בריש פרק ג' דמגילה שאני התם דאפשר כו'. וסבא שניה סבירא לה, דמיום המתרת אינה שלא מענין היום, וכן כתבו תוספות סוף סנה ג"ה א' ד"ה אתקין עין שם. וראיה ממעמדות שהיה דולג בכראשית וקורא יהי רקיע, ובתוספתא פרק ב' דמגילה משמע כסבא ראשונה: וקורין פרשה. כדי לסים בנרות. טור. ועין בפסיקתא דפרשת בהעלותך:

ב בשבת שבחנתה מוציאין שני ספרים; באחד קורא בפרשת השבוע, ובשני קורא בשל חתנה,

מצשה רב - הלכות חתנה

רצ"ט סעי' י' ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפלה אומר המבדיל כו') ואין אומרים 'ויסין לך' קודם הבדלה כדי להקדים הדלקת נר חתנה בזמנה:

רלח נר חתנה קודם להדלקה לנר שבת. גם קודם להבדלה:

רלט גסח הבכרה להדליק נר חתנה:

רמ מברך בכל יום על העקר שהוא בטפח הסמוך לפתח ולא על הנוסף (עין ש"ע שלו סי' תרע"ו ס"ק ו'):

רמא שיר של יום לשמנת ימי חתנה פרק ל' מזמור שיר חתנת:

רלה זמן הדלקת נר חתנה משתשקע החמה קדם צאת הכוכבים, על כן מדליקין קודם תפלת מעריב (ע' ש"ע שלו סי' תרע"ב ס"ק ב'):

רלו חצי שעה אחר זמן כלות רגל מן השוק מדליק בלא ברכה:

רלז במוצאי שבת חתנה מזדרזין מאד להתפלל מעריב במקדש האפשרי כדי שלא יעבור זמן הדלקה ויפסיד הברכה. ושמענו שפעם אחד אחר אחד מהמתפללים אצלו תפלת מעריב במוצאי שבת וצוה שידליק מקדם נר חתנה ואחר כך יתפלל (עין ש"ע סי')

הלכות חנוכה

תרע דברים האסורים והמותרים בחנוכה. ובו ג' סעיפים:

א כ"ח שנת כ"ח
ב טור מב"מ
לדעיל שפסול
י"ע הלל והחלה
ג כ"ד שיהא להם
שטור
להשתמש
ד טור ה שם שם
מהר"ם מרעוטנר

א *כ"ח בכסליו (א) (מתמלין) ח' ימי (ב) חנוכה (ב) ואסורים בהספד ותענית^א אבל מותרין בעשיית מלאכה ונוהגות (ג) [ב] (ג) הנשים שלא לעשות מלאכה (ד) בעוד שהנרות דולקות יריש מי שאומר (ה) שאין להקל להם: ב' הריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות (ו) שלא קבעום למשתה ושמחה: הגה וי"א שיש קצת מזה נרבי (ג) הסעודות משום (ז) דלחוקן

שערי תשובה

(א) חנוכה. עיין ב"ב מ"א ק"ל צ"ב דברי הב"ח שכתב שפך שמן מלאו שהיה מוקף כ"פ והקטן עליו דמוכח דטמא צהיטו והוא ז"ל השיב שכן רש"י בשנת דף פ"ה הכ"ח ועיין שם בנפ"ו שהקטן על רש"י ועיין בנפ"ו שם דף פ"ה ועיין צמור וקציעה האריך ג"כ בה ועיין בדברי הא"י צכור שור בשנת מ"ט מה על דברי הרא"מ ועיין בשו"ת שער אפרים סי' מ"א ות"כ סי' פ"ו ובפני אריה סי' מ' ועיין פ"ז ש"ש סי' ע"ג על המפורש במגילת תענית שחיים צען היינו עמים ולימא דהיינו בידל כמ"ש רש"י ג"כ וי' וכבר קדמו בשער אפרים ע"ש ולמי פירשתי לפסיקתא דבמי בפסקא דחנוכה כתבתי לישב עפ"י מלי דקיי"ל דחיפוי כלים טהורים אפי' חיפוי של מתכות ואדרבה הגלי בע"ז גביה וכמ"ש: הרמב"ם בפ"ד מה' כלים ואע"ג דהרמב"ם לענין כלי עץ שיש לו בית קיטול מיירי נראה שאין לתקן בין כלי עץ שיש לו בית קיטול אעפ"י שהוא מקבל טומאה נטרה ע"י החיפוי כמו כן בשני מיני מתכות כלל הוא דחיפוי כלים טהורים ע"ש ועיין בטור חגיגה פ"ה: [ב] הנשים עב"ט וע"ש בח"ס ש"ס סוכני שיש למחות בידם כשהגיסם שלא לעשות כי הבעלה עבירה היא כ"ו ולא דמי לר"ח דאקרי מועד ויש בו קרנן מוקף ע"ש ומ"ש בנפ"ט בשם ב"ח לענין תענית ערב חנוכה עיין לקמן סי' תרפ"ו במג"א שם ועיין בשו"ת שער אפרים סי' מ"ג שהקדים לדינא להב"ח לאסור בחגיגת לפני חנוכה ועיין בשו"ת הר הנכרמל סי' יו"ד בחדש שהתענה כמה שנים בערב חנוכה היו נדר טענות כ"ו ולענ"ד אין להקל בה כיון שאפשר בחדרה ע"י מרטה שאליו היה יודע שיש אף במקום שנהגו שלא להתענות ערב חנוכה ויש מי שחולק ע"ש:

משנה ברורה

להכיר שאסור להשתמש לאורה והוא כח"י שעה: (ה) שאין להקל להם. דהיו כדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור שאין להמיר בפניהם. וכתב בשלטי גבורים וכן הסכים בתשובת חכם כ"ז שצמקום שנהגו איסור מלעשות מלאכה כל היום (ח) יש למחות בידם כי הבעלה עברה היא ומציאת לידו שעמוס: ב' (ו) שלא קבעום למשתה ושמחה. אלא להלל ולהודות. ונראה הטעם ללא קבעו כאן לשמחה כמו צפורים (ט) כי צפורים היה הגזירה להשמיר ולהרוג את הגופות שהוא בעול משתה ושמחה ולא את הנפשות שאפילו המירו דתם ח"ו לא היה מקבל אותם לכך כשהגילם הקב"ה ממנו קבעו להללו ולשבתו ית' ג"כ ע"י משתה ושמחה משא"כ צמעה דאנטיטוכוס שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיר רק צרות ושמדות כדי להמיר דתם [כמו שאנו אומרים להשכיחם מורתך ולהעבירם מעל חוקי ר'נון] ואם היו ישראל מכניעים להם להיות כצופים מחת ידם ולהעלות להם מם וחורין לאמונתם ח"ו לא היו מצקשים יותר אלא שהגביר הקב"ה יד ישראל ונחמום לכך לא קבעום אלא להלל ולהודות לבד כלומר כיון שהם ראו למנוע אותנו מזה לכפור בדתו ח"ו ובעזרתו ית' לא הפיקו זממם וגברה דינו לכך אנו מודים ומשחבים לו על שהיה לנו לאלהים ולא עצמו מעבודתו [לצו]: (ז) דבאותן הימים כו'. ר"ל צ"ח צכ"ו וצכ"ו כדאימא צמדש דמלאכת המשכן נגמר צ"ח צכ"ו אלא שהמתין הקב"ה בהקמה עד ניסן שנולד בו יתחק ואמר הקב"ה עלי שלם לכסליו וישלם לו חנוכה בית משמואל. וגם שם

שער הציור

(ח) רמב"ם: (צ) שם: (א) מ"א: (ד) עיין במג"א: (ה) מ"א בשם מט"מ: (ו) א"ר בשם מהר"ל: (ז) הגר"א בשם הגהות חדשות והוא הש"ג שם ולאפיקי ממה שפ"ח המ"א בשם המ"ן וכ"י צ"ח דכן מוכח בל"ט ג"כ ללא כוונתו וכן העתיק צד"ח דעוד שהנרות דולקות היינו צמיחו: (ח) וכן צד"ח וי"א לא העתיקו כלל המנהג הזה מכלל ללא פירא להו: (ט) הכל לשון הלבוש ומה שהקשה הט"ו ע"ז כבר תירך הא"ר בעוב טעם:

הנרות והארות: (1) עיין סי' תרפ"ו ס"א ומ"ב ס"ק א' לענין ערב חנוכה ולאחריו:

(א) חנוכה. עיין ב"ב מ"א ק"ל צ"ב דברי הב"ח שכתב שפך שמן מלאו שהיה מוקף כ"פ והקטן עליו דמוכח דטמא צהיטו והוא ז"ל השיב שכן רש"י בשנת דף פ"ה הכ"ח ועיין שם בנפ"ו שהקטן על רש"י ועיין בנפ"ו שם דף פ"ה ועיין צמור וקציעה האריך ג"כ בה ועיין בדברי הא"י צכור שור בשנת מ"ט מה על דברי הרא"מ ועיין בשו"ת שער אפרים סי' מ"א ות"כ סי' פ"ו ובפני אריה סי' מ' ועיין פ"ז ש"ש סי' ע"ג על המפורש במגילת תענית שחיים צען היינו עמים ולימא דהיינו בידל כמ"ש רש"י ג"כ וי' וכבר קדמו בשער אפרים ע"ש ולמי פירשתי לפסיקתא דבמי בפסקא דחנוכה כתבתי לישב עפ"י מלי דקיי"ל דחיפוי כלים טהורים אפי' חיפוי של מתכות ואדרבה הגלי בע"ז גביה וכמ"ש: הרמב"ם בפ"ד מה' כלים ואע"ג דהרמב"ם לענין כלי עץ שיש לו בית קיטול מיירי נראה שאין לתקן בין כלי עץ שיש לו בית קיטול אעפ"י שהוא מקבל טומאה נטרה ע"י החיפוי כמו כן בשני מיני מתכות כלל הוא דחיפוי כלים טהורים ע"ש ועיין בטור חגיגה פ"ה: [ב] הנשים עב"ט וע"ש בח"ס ש"ס סוכני שיש למחות בידם כשהגיסם שלא לעשות כי הבעלה עבירה היא כ"ו ולא דמי לר"ח דאקרי מועד ויש בו קרנן מוקף ע"ש ומ"ש בנפ"ט בשם ב"ח לענין תענית ערב חנוכה עיין לקמן סי' תרפ"ו במג"א שם ועיין בשו"ת שער אפרים סי' מ"ג שהקדים לדינא להב"ח לאסור בחגיגת לפני חנוכה ועיין בשו"ת הר הנכרמל סי' יו"ד בחדש שהתענה כמה שנים בערב חנוכה היו נדר טענות כ"ו ולענ"ד אין להקל בה כיון שאפשר בחדרה ע"י מרטה שאליו היה יודע שיש אף במקום שנהגו שלא להתענות ערב חנוכה ויש מי שחולק ע"ש:

הלכות חנוכה סימן תרע תרעא

קלח באר הגולה

הימים היה חנוכה המזכה (מהר"א מפראג) * ונהגין לומר (ח) זמירות ושנחות בעבודת שמרצם זהם * מימלא דרמא מ"ק כ"ז
(ט) ואז היו סעודת מצוה (מנהגים) י"א שיש לאכול גבינה במוכה לפי שהנס נעשה בחלב (י) שהאכילה יהודית את הארץ. (כל זו ור"ן): ג' א"ן מספידין בהם אלא לחכם בפניו: הגה (יא) ואין מתענין יום שמת בו אב או אם ותענית חלוס במוכה ע"ל ס' מקס"ח סעיף ה' ולענין דדוק הדין (יב) ע"ל בהלכות ר"ח ס' ת"כ בהגה וע"ל סימן מרפ"ג:

תרעא סדר הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו. ובו ח' סעיפים:

א (א) צריך לזהר מאד בהדלקת נרות חנוכה (ב) * ואפי' (ה) עני המתפרנס מן הצדקה (ג) שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק: ב' כ"מה נרות מדליק * בלילה הראשון מדליק א' (ד) מכאן ואילך (ט) [א] מוסיף והולך (ה) א' בכל לילה (ו) עד שבכליל אחרון (ז) יהיו שבע נרות
באר הגיב
א רמב"ם ע"פ משנה דלפילו עני שפירא וכו' פסקים ל"ט וה"י משום פרסומי ניסא ב גי' שמת כ"א וכו'

(ח) עני. אבל אינו חייב להשכיר ענמו כמו ד' כוסות: (צ) מוסיף. כ"ל דאם יש לו כדי להדליק בכל לילה נר אחד דאין צריך לחזור על הפתחים או למכור כסותו מאחר דיולא י"ח מן הדין. וכתב מה"א ו"ל דמי שאין לו שמן הרבה יתן בלילה שמון כשיעור והמותר יחלק לכולם שאם יעשה לכולם בשוה לא ידליק אפי' אחד כשיעור ואם יש לו שמן צלמזוס וליחירו אין לו כלום מוטב שידליק משנה בברורה

שם צימי לאניווסט עמא והיכל ועשו חנוכה הבית בשמנה ימים אלו (בבב): (ח) זמירות. וה"ה בנישואי בת ת"ח לכה"ה אם אומרים שירות היו סעודת מצוה [מ"א בשם מרדכי]: (ט) ואז היו סעודת מצוה. ר"ל צדקה זה וכו"פ הרש"ל והצ"ח כה"ש אומרים וכתב הרש"ל (י) שכל שפועה כדי ליתן שבת למקום או לפרנס הגם או המצוה הכל סעודת מצוה: (י) שהאכילה יהודית. היא הייתה כמו של יוחנן כ"ג והיתה גזירה שכל ארוסה תצטל לטפסר תחלה והאכילה לראש הגוררים גבינה לשכרות ותחכה את ראשו ונכרו כולם: ג (יא) ואין מתענין. כ"ל ס"א. ואם עבר והתענה יום שמת בו אביו ואמו או ת"ח צריך ליתבב תענית לתעניתיה אחר חנוכה ועיין בדה"ט מה שכתב בזה: (יב) ע"ל בהלכות ר"ח וכו'. ששם כתב (יא) שא"ל ביום שא"ל בו תחנון וכן לקמן בסיומן מרפ"ג ע"ש. אבל לפנייה ולאחרייה נראה דאין להתמיר לענין דדוק הדין עיין לקמן סימן מרפ"ו ולענין הספד גופא הרבה מקילין ואף אם נראה להחמיר כאיזה פוסקים דמתמירין בהספד לפנייה וממילא גם דדוק הדין אין לומר עכ"פ לאחרייה צדאי אין להתמיר ויכול לומר דדוק הדין וכו"כ הפמ"ג. אצלנו לכו"ע נהגו במוכה. און פטור מנר חנוכה. וכתב צד"ר דאשמו מדליק. ואם הוא מותר לנשות אמן יש דיעות בפוסקים עיין צו"ד סימן שמ"א. ונראה דאם אין אשתו עמו והוא יחיד בבית ידליק הנרות לפרסומי ניסא ובלא צרכה [פמ"ג] חרש שאינו שומע והוא מדבר חייב צנר חנוכה והוא כפקח לכל דבריו [שם]:

א (א) צריך לזהר וכו'. ואמרינן בגמרא הרגיל צנר הויין לו גנים ת"ח שנאמר כי נר מצוה ותורה אור ופירש"י ע"ז נר מצוה דשבת וחנוכה: (ב) ואפילו עני וכו'. פרסומי ניסא: (ג) שואל. על (ב) הפתחים או מוכר כסותו (ג) או משכיר ענמו אבל אינו מחוייב בכל זה (ד) רק בשביל נר אחד בכל לילה: ב' (ד) מכאן ואילך וכו'. ואם אין ידו משגת רק לנר אחד בכל לילה לו וליחירו י"א בזה מדינא ושיעורא דש"ע הוא רק למי שידו משגת להיות מהדר מן המהדרין כדאיחא בגמרא: (ה) אחד בכל לילה. ואם יש לו ט' נרות ידליק בליל שני שמי נרות ואם יש לו י' נרות אעפ"כ לא ידליק רק בליל ב' ובליל ג' לא ידליק שמים (ה) רק אחת [מ"א]: (ו) עד שבכליל אחרון וכו'. ומי שאין לו שמן הרבה יתן (ו) בלילה שמון כשיעור והמותר יחלק לכולם שאם יעשה לכולם בשוה לא ידליק אפילו אחד כשיעור. ואם יש לו שמן צלמזוס על כל השמנה ימים ולחצירו אין לו כלום מוטב שידליק בכל לילה אחד ויתן גם לחצירו דהא מדינא א"ל אלא אחד כ"ל (ז) ודוקא כשיצרו אינו מצ"ב או שאינו סמוך על שולחנו אבל אם הוא מצ"ב מוטב שיהיה הוא מהמהדרין: (ז) יהיו שבעה. ואם השמן הוא צדוק (ח) מוטב להדליק צרות שעה ולהיות מוסיף והולך כמו שכתוב בפנים ממה שדליק בשמן

שער הציון

(י) והביאו צבאור הגר"א: (יא) ואף דבענייניו מלמד הט"ו דיכול לומר דדוק הדין לחכם בפניו כיון שמספידין עליו לעיל בסיומן ת"כ סיים הט"ו גופא דבתוכה ופורים יש להחמיר בזה ויד אפרים: (א) פוסקים: (ב) הגר"א: (ג) מאמר מרדכי וא"ר דלא כע"מ וטעמא דסיון דליפנין מפסח כמו שכתב הרמ"מ יפנין כולי מילתא משום: (ד) אחרונים: (ה) אחר"כ מלאתי צמ"ח סימן קל"ה שגם דעמו כן: (ו) מ"א ופמ"ג: (ז) מ"א ככלל קנ"ג ומשום בנין עולם סימן ל"ד אכן דעמו שם דלילה הראשונה יראה עכ"פ להדליק בש"ג. זית אע"ג דלאח"כ לא יוכל לקיים להיות כמהדרין מן המהדרין בשאר לילות לא דחין מצוה החביבה בשעתה ממה שע"ז לא יוכל אחר"כ לקיים מצוה מן המהדרין יותר ע"ש:

הגהות ותיקונים: א) בכ"ס:

הלכות חנוכה סימן תרעא

ג תוספות שם
 ויכר העור * אר"ל
 כמו שמכרי רמב"ם
 קוני' דגמלא שם
 דהרי כח' שהמנהג
 הפשוט
 שפירש
 שישו כל אש
 הפת מדליקין נר
 ה' גלילה ה'
 ומוסיפין נר בכל
 לילה ואפילו אם
 רבם בני הבית ד' מימלא דרב הוה שם כ"ג ה' מימלא דרבא שם

שמנה יואפילו אם רבים בני הבית (ח) * לא ידליקו יותר: הגה (ט) * וי"א דכל אחד מצני הבית
 (י) ידליק * (הרמב"ם) וכן (ג) [ג] המנהג פשוט * ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרומיו במקום מיוחד * כדי
 שיהא היכר כמה נרות מדליקין (מהר"א מפראג): ג' ינר שיש לו (יא) שתי פיות (יב) עולה לו
 בשביל (ד) שנים: ד * "מילא קערה שמן והקיפה פתילות (יג) אם (ה) כפה עליה כלי כל
 פתילה עולה בשביל נר א' לא כפה עליה כלי אפי' לנר אחד אינו עולה (יד) לפי שהוא כמדורה:
 הגה ולכן יש לזהר להעמיד הנרות (טו) צשורה (ו) צשזה ולא צעגול (טז) דהו כמדורה (הג"מ צסס
 סמ"ק) * ומותר להדליק (יז) צפמוטות שקורין (י) לאמפ"א (יח) מאחר שכל נר מוצל הרבה מחצירו
 (ת"ה סימן ק"ה) ויזהרו כשעושים נרות אפי' צשעוה (יט) שאין לדבוקן צמד ולהדליקן דהו כמדורה
 רבם בני הבית) ד' מימלא דרב הוה שם כ"ג ה' מימלא דרבא שם

שערי תשובה

צפרעיו ודלא כמ"ש צשערי ישועה כו': [ג] המנהג. ועיין צנכתס יחזקאל
 סי' י"ו צסס מנהג הספרדים שרק צעה"צ מוסיף והוכן וכזה שאם אשכנזי
 דר צתם אכל ספרדי אינו יכול למחות צדי האשכנזי הדר שם מלהדליק צצמו
 לילה לא ידליקו צ' אנשים צנר אחד דלא לא יהיה היכר כמה נרות מדליקין כמ"ש צצה"ה מ"א: (ה) כפה. וצריך שיכפה עליה
 כלי קודם שידליק שאם ידליקה ואחר כ' יכפה עליה כלי הרי הנרות היו דולקות מקמי הכי כמדורה וליה צזה' שום מצוה וע"י כפיית
 הכלי נתקנה להיות כנרות וצריך שתיזה צשעת הדלקתם לשם מצוה. מהר"א הלוי כספר גן המלך סי' קנ"א: (ו) צשזה. ולא אחד נכנס
 ואחד יוצא ד"מ ומהר"ל: (ז) לאמפ"א. וכזה רש"ל צריך לתמוה צצפת הסמוך לפתח ויתחיל מנר האמצעי שהוא הסמוך לפתח ויצנב

באר היטב

(ג) המנהג. וזה מידוש שהספרדים נוהגים כמקובל והאשכנזים
 כרמב"ם וזה לא מצוי צשאר מקומות: (ד) שנים. פרש"י צשביל צ'
 בני אדם למדרין העושים נר לכל א'. ונ"ל לדדין דמוסיפין בכל
 נרות מדליקין כמ"ש צצה"ה מ"א: (ה) כפה. וצריך שיכפה עליה
 כלי קודם שידליק שאם ידליקה ואחר כ' יכפה עליה כלי הרי הנרות היו דולקות מקמי הכי כמדורה וליה צזה' שום מצוה וע"י כפיית
 הכלי נתקנה להיות כנרות וצריך שתיזה צשעת הדלקתם לשם מצוה. מהר"א הלוי כספר גן המלך סי' קנ"א: (ו) צשזה. ולא אחד נכנס
 ואחד יוצא ד"מ ומהר"ל: (ז) לאמפ"א. וכזה רש"ל צריך לתמוה צצפת הסמוך לפתח ויתחיל מנר האמצעי שהוא הסמוך לפתח ויצנב

ביאור הלכה

זה שהיה הגם משך זמן רב יש בו פרוטומו ניסא ושנח יותר להשיין ועוד
 שמעלין בקודש [גמרא]: * לא ידליקו יותר. עיין מ"צ והטעם דלפי'
 כשדולק צצת צביל שני שדולקין שמי נרות ירגישו צמוספות הדר אכל לדעה
 השניה שדליקין צלילה הראשונה נר לכל אחד מצני הבית או אם ידליקו
 צלילה השניה שנים לכל אחד אין צלן הכרה לתוספות הגם כי יאמרו שיש
 הרבה בני צתם ולכל אחד אין שם רק נר אחד והיינו צשכל הנרות דולקים
 צמקום אחד זה אכל זה: * וי"א דכ"א מבני הבית וכו'. עיין צצבאור
 הגר"א צכזה דגם דעת הר"ף כן הוא מדהבא המימרא דרבה צצ"ח אמר
 ר"י וכו'. ולולי דברי קדשו היה אפשר לומר עוד דעת הר"ף דזה לא
 נכנס בכלל מה דקו"ל צעלמא דהלכה ככ"ה צדינא אחרי דאינס מחולקים
 צענין הלכה אלא צענין הידור צעלמא ולוה היצא מה שאמר ר' יוחנן על
 שני זקנים ומשמע לצבורה דהיו צימוי סכנר נפקס צעלמא דהלכה ככ"ה
 ואפי' אן אחד עשה ככ"ש. אכן מדלא הוכר ד"ו צשום פוסק אין לצרף
 ד"ו דהלכה כלל ולא כחצתי רק לעורר לב המעיינים: * ויזהרו ליתן וכו'.
 דצאופן זה גם התוספות מודו שיכולין להדליק יותר [הגר"א צסס ד"מ]:
 * כדי שיהא היכר וכו'. היינו צעת שנימוסף הנרות כן מוכח מא"ר
 צג"ג ודעת המ"א צצק"צ דלפילו צלילה הראשונה יש לזהר צזה משום לא
 פלוג כמו שכתב שם הפת"ג: * מילא קערה שמן והקיפה פתילות. וה"ה
 כשהקף נרות צעגול עד שעי"ו יוכל להתחבר הלהב ג"כ דינא הכי:
 * ומותר להדליק בפמוטות. עיין מ"צ וכמה האחרונים צסס רש"ל דף

צח"א] וכן נוהגין העולם: ד (יג) אם כפה וכו'. שעי"ו אין מתחברים כל הפתילות יחד (יח) ודוקא כשכפה ואח"כ הדליק אכל אם הדליק
 ואח"כ כפה צריך לכתוב ולככות צבלי ולחזור ולהדליק: (יד) לפי שהוא כמדורה. שמתחברות כל הלהב יחד: (טו) בשורה בשוה. היינו
 (יט) שלעשות אחד נכנס ואחד יוצא ג"כ אינו דכאי (כ) שלא יצוא לעשות צעגול: (טז) דהו כמדורה. ואם יש הפסק מחילה צין נר לנר
 וכרחה (כז) אצנע צינין מותר ואפילו לא כפה עליה כלי וכן נוהגין דדוקא צקערה שאין שום הפסק צין נר לנר [ת"א]: (יז) בפמוטות.
 של נחושא (כז) העשויין קנים קנים יוצאין סביבות צעגול שהקנים חלולין ומחילה כל קנה מפסיק צינו לצין חצירו: (יח) מאחר שכל
 נר מובדל הרבה וכו'. משמע מלשון זה (כג) דתרתו צענין דהיינו שיהיו ג"כ מובדלים הקנים אחד מחצירו לצד מה שיש לכל קנה
 מחילה צפני עגמא ועיין צצ"ר שכתב דדי צרחה אצנע. וה"ה כשמדבוקין נרות עשוה צכחול (כד) יראה שיהיו מרווח אחד מחצירו
 עכ"פ כשיעור אצנע: (יט) שאין לדבוקן ביחד ולהדליקן. אפילו להצביק שנים ציחד (כה) אסור וכ"ש ד' או ה' דודאי נראה
 כמדורה

שער הציון

(ט) פמ"ג צסמן זה: (י) כ"מ צפמ"ג צסמן חרע"ו צצ"א: (יא) רמב"ם: (יב) וצאופן זה יקרא עליהן שם מהדרין ולא מהדרין מן המהדרין: (יג) רש"י:
 (יד) צ"ח: (טו) פמ"ג: (טז) היינו אף דעעס הג"ה הוא כדי שלא יעשו לומר דריצו הנרות הוא ממנה צני אדם ולא מן הוספה וזה לא שייך צלילה
 ראשונה דאין מדליקין צ' כ"א נר אחד מ"מ משום לא פלוג יש לזהר אף צלילה הראשונה ועיין צצ"ר שחולק על המ"א ודעמו דצלילה הראשונה יש להקל
 וצשעת הדחק נראה דיש לסמוך ע"י: (יז) וי"א מ"מ איחא לדינא דשוע' דעוהה צשביל שנים לאיש אחד מליל ראשון וצלין כמו צציר העור: (יח) פר"ח וצ"א:
 (יט) מ"א צסס ד"מ: (כ) כנ"ל: (כא) וכן הסכים צצ"ר שדי צשיעור אצנע מח"א ולא צפמ"ג: (כב) תה"ד: (כג) פמ"ג וכ"כ צצבאור הגר"א: (כד) פמ"ג:
 ומה שכתבתי שיעור אצנע הוא כמו שכתב הא"ר והח"א: (כה) מ"א צסס רש"ל והעמיקו גם צצ"ר ות"א:

הלכות חנוכה סימן תרעא תרעב

הגה ואם מדליק צב פתחים אינו מצריך רק באחד מהם וצנשי מדליק בלא צרכה (ר"ן) מיהו צומן הזה שכולס מדליקין (נד) צננים ממש ואין היכר לצני ר"ה כלל אפילו יש לחצר או לצית הרצה פתחים להרצה רוחות אין מדליקים אלא פעם אחת צננים כן נ"ל וכן המנהג פשוט:

תרעב זמן הדלקת נר חנוכה. ובו ב' סעיפים:

א אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא (א) * עם (ב) סוף שקיעתה * לא מאחרים * ולא מקדימים י"יש מי שאומר (ב) שאם הוא טרוד יכול להקדים (ג) מפלג המנחה ולמעלה שערי תשובה

בארת חכס צני ס' ז"א. ונחשבות יד אליהו ס' ז'. ועיין צד אהרן במה ששמע להקשות ודו"ק: (א) סוף. היינו ז"ה צ"ח מ"א:

נפוח ואחת נמורה כ"כ רש"י וטעמו נודק לפני פתחי עולם שכתב בשם רש"י א' נפוחן ואחד מירוש' ע"ש:

בבית אחד, אבל אם הם צנשי צמים או שצית אחד חלוק מחוץ אע"פ שהם של אחד צריך להדליק בשמיהן (נט) משום חשד (ס) שיחשדו ששני צני אחד דרין אם (פא) יש מקליין בשמיהן שייכין לאדם אחד: (נד) בפנים ממש. היינו (עכ) שבזמן הטור היו מדליקין אצל פתח הבית מצנפים והיו עושין עכ"פ היכר לעוצרים ע"כ יש חשד כל שאין היכר כראוי לעוצרים (קג) משא"כ עכשיו שמדליקין ממש צננים ולא איכפת לן כלל לעשות היכר לצני ר"ה ע"כ לא איכפת לן בחשדא דידעו:

א (א) עם סוף שקיעתה. היינו (א) זאת הכובצים שאז העם עוברין וצדיק ורואין צביתו ואיכא פרסומי ניסא. אכן צע"ש מקדימין וכלקמן צנשי תרע"ט והנה המחבר פתח כדעת הטור וסייעתו דס"ל דמה שאמר הגמרא דזונו הדלקת נר חנוכה הוא משמשקע החמה היינו סוף שקיעה אבל באמת יש (ב) הרצה ראשונים דס"ל דכונת הגמרא הוא על חמלת שקיעה (ג) שניה והוא ענרך רבע שעה מקודם ועיין צבאור הלכה שצ"אצרו ללאומן האנשים הנוהגין להחפול מעריב צמנו דהיינו אחר זאת הכובצים נכון לנהוג כן לכתחלה להדליק קודם מעריב וכ"כ צמור וקציעה וכן נהג הגר"א [אכן יעיל זה כ"כ שכן שידלוק חצי שעה אחר זאת הכובצים] ואם לא הדליק מקודם והגיע זמן צה"כ יקדים להחפול מעריב דהוא תדיר וגם יש צה מצות ק"ש שהיא דלוייתא [שע"ת] ודע דלפילו הנוהגין תמיד להדליק אחר חמלת ערביה מן הנוכח שיכינו עכ"פ השמן צמוך הנרות קודם תפילת ערביה כדי שיהיה מוכן טיפך אחר חמלת ערביה להדליק דאם יעשה הכל אחר חמלת ערביה צדאי יש לחוש שיעצור עיקר זמן הדלקתו והוא חצי שעה מדינת דגמרא: (ב) שאם הוא טרוד וכו'. ר"ל שלא יהיה לו פנאי אח"כ: (ג) מפלג המנחה. הוא שעה ורבע (ד) קודם צה"כ וחשצין השעה לפי קולר היום דהיינו

משום צמיהת המזל לפני הבית והרמזה מאחוריו ולכן א"א לומר שהשני למעבר שא"כ הוא פתוח להרצה והא"ך אפשר לומר שהצית חלוק לשני צני אחד שהרי כל צת של אדם אי' יש לו שני פתחים אלו לכך הוצרך לומר א' בצפון וא' בדרום ע"ש ועיין צנשי בשם מכחם לדוד מי שיש לו חצר של שני פתחים שמצד צפון ויום א' שיהי טרוד ויה שדליקו וכן עשו והדליקו

ביאור הלכה

נפוחן ואחת נמורה כ"כ רש"י וטעמו נודק לפני פתחי עולם שכתב בשם רש"י א' נפוחן ואחד מירוש' ע"ש:

* עם סוף שקיעתה. כ"כ הטור וכ"כ הר"ש ע"ש צנשי דמענית אבל צנשי צ"א ר"ן משמע צדאי שהוא חמלת השקיעה אלא דמשמע שם בשקיעה שניה [צנשי] וכ"כ תמארי צנשי ר"א ר"ן וכתב עוד ועיין צנשי ספ"ב

דשנת שכתב דלשון משמשקע מוכח שהוא חמלת השקיעה וכו' וכן עיקר עכ"ל וכ"כ הפ"ח: * לא מאחרים. ולפ"ן צריך להדליק טיפך אחר צה"כ וא"כ ז"ע מי שנוהג תמיד להחפול מעריב צמנו דהיינו אחר צה"כ א"ך יעשה [פמ"ג] והנה לדמות תפילת ערביה משום זה ג"כ אינו כדאי

ד"ש צה מצות ק"ש שהיא דלוייתא וגם דמדין קודם כמו שכתב האחרונים וע"כ נ"ל דא"ש כזה צדאי מן הנוכח שידליק קודם מעריב אחד הרצה ראשונים סוף שקיעה נוכח" בפרק דגם הוא כ"ל דיכול להקדים עד קריב לזני שעה מקודם ונפרט אם נספור דעת הרמב"ם במה שכתב מדליקין עם שקיעתה היינו ממש עם הזמן שנתכסה השמש מעיינו ידוע שדעתו דמלות הדלקה הוא רק חצי שעה או מעט יותר אח"כ ואם עבר זה הזמן צדכ לא דליק עוד א"כ אם ידליק בשעת צה"כ אינו יואל כלל מצות הדלקה דעת הרמב"ם והעומדים בשעתו בזמן השקיעה. ואפילו המקילים שיכול להדליק אח"כ הוא ג"כ רק מטעם ספק לכמה פוסקים וע"כ נראה דטוב ונכון לכתחלה להדליק קודם מעריב ועיין צנשי שכתב בשם מה"צ ג"כ שמי שנוהג כן לא הפסיד ופ"י מה שהוכחתי שן לנהוג כן לכתחלה: * ולא מקדימים. הוא מלשון הרמב"ם ועיין צנשי ורשב"א דפליגי ע"ו [הגר"א] והנה מקור הרמב"ם כתב

לה דליירי בחנוכה ולפ"ן לרוב הפוסקים דמפרשי לה דאמר של שנת קאי [הר"ה ורש"י] ותוספות והר"ש רובנו יונה והמרדכי בר"ש פ' חמלת השמך חו אין לנו מקור לדיוט של הרמב"ם וגם הטור צמיתן רס"ג נכ"ס לה לענין שנת וקצין פלג על השו"ע דקסם צמיתן רס"ג ס"ד לענין שנת וגם צענינו לענין

חנוכה ואולי דצענינו סובר הטור ואפשר גם להרמב"ם שהוא מצד הקצרה שאינו ניכר לפרסומי ניסא כשמקדים דגרא צנייהרא מאי מהני אבל קשה דהחיתא אם מפרש משמשקע החמה כפסטיה נוכל לומר שקודם שקיעה שאור

היום גדול לא מיכר אור הכר וילכא פרסומי ניסא אבל כיון שהעמיק השו"ע כפירושו של הטור והמרדכי דהיינו מסוף שקיעה והוא זאת הכובצים צדאי כשמקדים קצת ענרך רבע שעה והוא זמן צין השמשות [אפילו לדעת ר"ח וסייעתו] או מעט יותר איכא היכר שהוא לילה ומדע דהא צנשי ג"כ פסק השו"ע עם שלא יקדים מטעם שאינו היכר שמדליקו לכבוד שנת ואפ"ה ידוע שמוכרח לכו"ע להדליקו קודם צה"ש הנ"ל וע"כ אנו צריכין לומר דמה שאמרו וצנשי שלא יקדים היינו דוקא כשמדליקו בעוד היום גדול שאז אנו מיכר שיהא לכבוד שנת וכן צענינו שהוא לשם חטובה וכן מוכח לשון השו"ע עם ע"ש אבל לא כשמדליקו רבע שעה או אפילו חצי שעה לערך קודם צה"כ. והנה הטור כשהעמיק מסוף שקיעה לא העמיק וצנשי שלא יקדים והרמב"ם שהעמיק וצנשי שלא יקדים לא העמיק מסוף שקיעה אלא כתב שמדליקין עם השקיעה [ח"ל צנשי] מהי חטובה הלכה ה' אין מדליקין נוח

שער הציור

(נט) ד"מ צס הכל טו וזו הסכים הגר"א צבאורו ומוכח מן הרש"י היפך מהוכחת המ"א עיין במשק אלעזר ומהר"ש וארזות ראינו עיין צנשי: (ס) אף שכתבו מחמלה שיערו אנשי עכו זהו רק לענין אם הבית חלוק מחוץ או לא אבל לא לענין זה: (פא) מ"א: (קב) אחרונים: (קג) ומה שכתב לעיל צנשי צנשי ומה המנהג להדליק בעצם הסמוך לפתח ר"ל המנהג הנכון וכן מוכח שם צנשי דל"ה קומת ד"ע ע"ש: (א) מ"א בשם הב"ם צבאור דברי הטור וכ"כ צנשי צנשי: (ב) הר"ן והרשב"א והמאירי ועיין צבאור הגר"א שעהרע ד"ו: (ג) עיין צמיתן רס"א שם מצאור מהו שקיעה שניה: (ד) מ"א ואם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכתחה ולחזור ולהדליק:

גהרות ותיקונים: א) נוכיח:

הלכות הנוכה סימן תרעב

קמא באר הגולה

* יובלבד (ד) שיתן בה שמן עד (ג) [א] שתכלה רגל מן השוק: ב ישכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא (ה) הלכך צריך ליתן בה שמן * כזה (ו) השיעור והוא נתן בה יותר (ז) יכול (ג) לכבותה לאחר שעבר זה הזמן וכן יכול (ח) להשתמש לאורה לאחר זה הזמן: הגה י"א (ט) שזמן הזה שמדליקין צננים (י) א"ל ליהרר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק (י"ד) ועוד בשם המוספות * ומ"מ טוב יותר ליהרר גם בזמן הזה. ומיהו ה"מ לכתחלה אבל אם עבר מדברי הרא"ש

שערי תשובה

[א] שתכלה. ענה"ט שכתב בשם שנה"ג כי להדליק אחר מעריב וכ"כ בשני"י ואח"כ הביא דברי המג"א ובשם כנה"ג והמעטין בשני"י יראה דעברי הנה"ט הם המוספים ששם הביא דברי המ"א וכתב ע"י אכן בשנה"ג כתב ובצמרתו כי חזרתי למהני להדליק אחר תפלת ערבית וכן עיקר לדינא דדל"א מיר קודם היאל דמני למעבד מריוויהו כמ"ש המוספות בשבת דף כ"ג ע"ש ועיין לקמן סי' תרפ"ד נגמ"א ובפר"ח שם ומ"ש בד אפרים דף ועי' גאלא אצרהם כאן בשם הש"ע יעקב ביה ועיין מח"צ שהראה מקום לדי' שיעור למהר"ש בסופו סי' ז' וסיים מח"צ שגראה שהמדליק קודם שיקר יעבור זמן הדלקתו שהוא חצי שעה מדינא דגרמא ע"ש:

ביאור הלכה

נרות מנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין וכוונתו ממש קודם השקיעה וכוונתו שאמרו בשבת ל"ג א' דברים נרין ארס לומר ע"ש עם חשיכה וכו' הדלוקו את הנר הרי לשון עם היינו זמן מה קודם ואפילו אם נפרש דהרמב"ם סובר כ"מ וסייעתו דהיינו השקיעה השנייה ג"כ אלו מוכרחין לומר דזמן של בין השמשות ומעט יותר כעשירה מיעוט מקודם דהוא בס"ה לערך כ"ה מיעוט קודם לה"כ אלו בכלל ובלבד שלא יקדים והראיה משבת וכו"ש לפי מה שפירשו לעיל בסיומן רס"א מכמה פוסקים דהרמב"ם סובר דנרין להדליק נרות צנ"ש קודם שנתכבה השמש מעיינו ואלו סובר כ"מ דשני שקיעות הן והוא האקראי שקיעה א"כ צריך כשמדליק אפי' קודם שקיעה ג"כ אלו בכלל שלא יקדים אן שלא יקדים הרבה קודם שקיעה דזהו מה שאמרו ובלבד שלא יקדים. היזאל מדבריו דהמתבר שהעתיק כבוד מסוף שקיעה וזיקף לה דברי הרמב"ם שלא יקדים הוא לע"ג. ואבז דליריבן בח"י עינאו אכתוב מה דקשה לי בדברי ה"ה שכתב דברי הרמב"ם כדברי ה"ה ג' שכתב אין מדליקין נרות קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין כע"ל וקשה הלא ה"ה מקשה על דברי דה"ג ממה דקד"ל לענין שבת דאחר שקיעה אסור להדליק ושם נמי מילא משתשקע ועי' דענינו ג"כ אם רצה להדליק מקודם מדליק ומירך דה"ג יסבור כדז יוסף ושם נמי מומר אחר שקיעה ע"ש ולפי"ו מה יענה להרמב"ם דפוסק כרבה כמו שכתב הרמ"מ צפ"ה מהלכות שבת וע"כ אלו לריבין לומר כמו שכתבנו מקודם דעם שקיעתה היינו זמן מה קודם ג"כ נכלל בעם שקיעתה ודומיא מה דאיתא בשבת ג' דברים נרין לומר ע"ש עם חשיכה וכו' הדלוקו נר ומה שכתב אין מדליקין נרות קודם שתשקע החמה היינו זמן הרבה קודם: * ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה וכו'. לכמה פוסקים הוא כחצי שעה אחר זאת הכובעם שהוא צפ"ה שעה וז' רבע שעה בזמן הדלקה ואסור להשתמש לאורה כל אותו הזמן (אף שהדליקה צדור היום גדול) ואם כנחה בחול קודם זאת הכובעם נרין לחזור ולהדליק אלא לא יצרך דע"פ הדחק אמרינן דמפלג המנחה ולמעלה כבר הוחלט המ"ה [פמ"ג]: * כזה השיעור. ומי שאין לו שמן כשיעור הזה ידלק בלא צננים [פמ"ג] ושעור מעושי עטרת גוללים אין ליקח וכלעיל בסיון קנ"ד צמ"ב סקמ"ה: * ומ"מ טוב ליהרר גם בזה"ז. שאע"פ שמדליקין צננים כיון שמדליקין צנחה הפת והוא פחות יש הכרח לעברים ושבים [טור]:

באר היטב

(ב) שתכלה. כתב שנה"ג שכל יחיד ידליק אחר תפלת ערבית ומיד כשמחמיל זמנו לא יאכל ולא ילמוד עד שידליק ואם התחיל פוסק וכ"כ בשש"ס שזמן יעקב ח"צ מ' ע"ש. וכתב המ"א מי שלא הפלל מעריב מדליק קודם דא"ל זמן כ"כ למיחש שמה ישכח מעריב וכ"כ הכנה"ג שנהג כן: (ג) לכבותה. והב"ח כתב שלא לכבותה ואף אם נכבה מעצמו אסור ליהנות מהם אף שדלק

משנה ברורה

שעות ומניות. ויכול (ה) לנרך ג"כ: (ד) שיתן בה שמן עד וכו'. דאם לא ידלוק צלילה ליכא פרסומי ניסא. ואם לא נתן זה שמן רק כשיעור חצי שעה כנהוג בכל יום יחזור ויתן זה שמן ודליק (ו) ומ"מ לא יחזור ויצרך: ב (ה) הלכך צריך ליתן וכו' כזה וכו'. משמע דאם הדליק זמן מה אחר שקיעת החמה א"ל ליתן שמן כ"כ רק עד שתכלה רגל מן השוק אכן כ"ז הוא לדין התלמוד שהיה ההיכר לעוברים ושבים אלא האידנה דההיכר הוא רק לבי"ב לעולם בני שיעור הידוע [פר"ח] ואף מדליק אחר שתכלה הרגל משוק בני זה השיעור [פמ"ג]: (ו) השיעור. ואף בזמנינו (ז) נרין לשיעור הזה אבל אם נותן זה שמן הרבה שידליק יותר אין טעם מזה אבל נרות של שעה (ח) יש הידור מזה כשהן ארוכות (ט) ומ"מ אין לשעושה גדולות יותר מדאי. כתב הב"י בשם א"ח מי שצריך להדליק נר אחת צלילה שניה ידליק אח"כ עוד נר אחת ולא יצרך ועיין צמ"ג שמדד דאפילו לא היה דעתו מתחלה רק על נר אחת ואח"כ נודמן לו עוד נר ג"כ לא יצרך עוד כי מדינא אין חיוב רק נר א' והשאר משום הידור כנ"ל: (ז) יכול לכבותה וכו'. שאינו מקשה השמן רק מה שצריך לשיעור חצי שעה למזותו וע"כ מותר לכבותה ולהנות ממנו ומ"מ הסכימו (י) כמה אחרונים דלכתחלה טוב להנותו שאינו מקשה השמן אלא לשיעור הדלקה [משום דיש מן הפוסקים שסובבים דאם נתן צנחה הקשה למזותה הכל: (ח) להשתמש לאורה וכו'. ויש מחמירין (יא) שצדוד שהנרות דולקין אין להשתמש לאורן משום הרואה (יב) שלא ידע לחלק בין מוך זמן שיעורו לאחר זה הזמן: (ט) שבזמן הזה שמדליקין בפנים. ר"ל וא"כ ההיכר הוא רק לבי"ב: (י) אינו צריך. ודליק (יג) כשנני הבית מקובצים יחד. ואפילו ללמוד אסור (יד) משהגיע זמנה וכ"כ אריכה וש"ד ואפילו

התחיל

שער הציון

(ה) פ"ח ועיין בדברי יוסף דנקטינן כן להלכה ה"ש מי שאומר: (ו) אחרונים: (ז) מ"א וש"א: (ח) מ"א: (ט) ש"ג שפיב המרדכי: (י) מ"א בסיון מדע"ו סק"י וא"ר בסיון זה ומ"א: (יא) רש"ל והביאוהו המ"א וא"ר: (יב) ולפי טעם זה אפילו התנה מעיקרא לא מהני דה"ח] וכן אין לטעול הנרות ממקומן צדוד גדולקים אפילו יותר מחצי שעה מפני הרואה שלא ידעו ויאמר להשתמש בעלו [ספ]: (יג) אחרונים: (יד) ובאמת יש להחמיר צדוד חצי שעה קודם אלא הוא מירי בני אדם שמתפללים ערבית בזמנה וא"כ חצי שעה קודם צל"ה אסור משום ק"ש [מח"ש] ולפי דעת הפר"ח והגר"א דיש להדליק אחר שקיעה ממיאל נרין להחמיר חצי שעה מקודם לכל הדברים הנ"ל ואפילו אם כבר התפלל מנחה. אכן לענין ליעוד נראה דאין להחמיר דיש למסוך אשאר פוסקים הסוברין דזמנה של הדלקה הוא עם סוף שקיעה כנ"ל דברי הספיק:

הגהות ותיקונים: א' ל"ד:

הלכות הנוכה סימן תרעב תרעג

ז טור ושכ"י רבי יצחק בר יהודה וכו' המדבר שם זה הזמן ולא הדליק מודליק והולך (ד) (יא) כל הלילה ואם (ה) עבר כל הלילה ולא הדליק אין לו תשלומין: הגה וזללות האחרות ידליק (יב) כמו שאר ז"א אע"פ שלא הדליק בראשונה (מ"כ) בשם מהר"ל ואגודה וד"ע):

תרעג שמנים ופתילות הכשרות להנוכה. ובו ד' סעיפינן :

א ממלא דרב שנת א (א) כל השמנים והפתילות (ב) [א] (ב) כשרים (ג) לנר חנוכה ואע"פ שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות: הגה ומיהו שמן זית מלוא מן המנוצר

באר היטב

חזי שעה כיון שהוקפה למנוה. כתב בליקוטי מהר"ו אין לטלטל הכרות ומקומן עד שלקן חזי שעה: (ד) כל הלילה. זכ"י כתב דהוי ספיקא דלינא וא"כ משמע שאין לנרן אבל מדסתם בש"ע משמע דעמו שינרן ורש"ל כתב דוקא עד חלות וא"כ אחר חלות אין לנרן וזהבגמ"י כתב כל זמן שזני הבית נעורים אפילו עד עמוד השחר. וכן י"ל להורות אבל אם ישנים אין לנרן עליהם מ"א: (ה) עבר. ומי שלא הדליק מנין הכרות של אותה הלילה ישלים וא"ל לנרן פעם אחרת ד"מ:

(א) כשרים. עיין בתשובת שער אפרים סי' ל"ח אי שרי להדליק נר חנוכה בתמאה שנבשלה בקדירה של בשר בן יומו שנאסרה מחמת שלא היה סי' ופסק דמותה. עוד נשאל שם אי שרי להדליק זה להאיר הבית ומטעם שהיא אסורה בהגאה ואסר ע"ש. מי שהיה [מדביק] נרות של שעה בכותל כדי להדליקן למנוה נר חנוכה וצדוד שהוא עסוק בציור הביאו לו שמן זית ידליק בנרות של שעה אף שזמנה מן המנוצר הוא שמן זית. שבות יעקב ח"א סי' ל"ז ע"ש. ובתשובת חכם זכ"י סי' מ"ה דחה דבריו ורלווימו והרבה להביא ראיות דימשוך ידו מנרות של שעה ודליק בשמן זית ע"ש. ועיין בתשובת יד אליהו סי' מ"ב. ושוב שלא ידו פעם ב' הרב בעל שבות יעקב בח"ב סי' למ"ד והחזיק דבריו ע"ש. אין להדליק נר חנוכה

דלא הוי ביטול גמור מ"מ יפה תמה ב"י שלא העירו בשם זה כלל ע"כ. ועיין בפ"מ י"ד סי' פ"ו וכן סי' זה שהעיר על דברי שער אפרים דהא זה טיגון וטיגון כתב מהר"מ סי' ק' בחידושים לחולין דהוה דרבנן וכן בטולת למנחה כלל פ"ה כתב בתמאה מעורב עם חלב מותר להדליק דטיגון אין אסור מה"ט ע"ש ובפתיחה ואל"ל הדבוע שבקדירה נאסר בהגאה וחזר ונפלט לחוץ התמאה ואסרה דו"א דבועה של צ"ח אין אסור אם התמאה נבשלה כיון שאין נהנה בהדלקה מנגיעה זו ובדמיתין גבי כריא דמיתין כו' עיין בפתיחה לצ"ח צ"מ"ט שם ועי' ב"ח הלכות פסח לענין חטה שנגמלא בתרנגולת ובמ"א הארכתי בה. ומ"ש בה"ט בשם השו"י בקצה ע"ש שמשאר שאפי' דרכו תמיד להדליק בשמן זית וצ"ל בפרט ולא מלא שמן זית והחיל להבין עצמו עם נרות שעה יגמור המנוה מנוה של שעה מן

משנה ברורה

התחיל (טו) פוסק: (יא) כל הלילה. עד עמוד השחר (טז) ובבבכה והיינו דוקא אם בני הבית נעורים (יז) אבל אם ישנים אין לנרן עליהם אלא ידליק בלא ברכה דמנו לדלידהו לא היה מצרך אלא בזמן פרוסה הגם ה"ל לידן. ואם בא לביתו קודם עה"ש ומלא צ"ח ישנים הנוכח שיקיים כדי שיוכל להדליק בבבכה: (יב) כמו שאר בני אדם. ר"ל צליה שניה שחי נרות וזלילה שלישיה שלש ולא ינמא לדלידהו הלילה שניה היא ראשונה ודליק רק אחת ד"מ: (א) כל השמנים והפתילות וכו'. היינו כי יש שמנים גרועים שאין נמשכין אחר הפתילה וכן יש פתילות גרועים שאין האור נתלה יפה בן ודלעילי בטימן רס"ד ובשנת אסור להדליקן וס"ד דבחנוכה אסור ג"כ להדליקן שמה לדליקן קמ"ל דאין לחוש לזה

השמש

שער הציור

(טו) שזריבין לחוש למיורן הראשון דאין שבות אלא חזי שעה להדליק וזלילכא שבות והוא מידי דרבנן ג"כ נרין להפסיק ומכ"ש כאן דיש פרסומי ניסא ג"כ [צ"ח]: (טז) מ"א ופר"ח: (יז) מ"א ודה"ח וכו'. ובפפר חמד משה האריך בזה ודעמו דלא שכת או נאנא ולא הדליק עד שיטנו כולס יקין ב' או ג' מהס ודליק ואם א"א להקיים מ"מ ידליק ויצרך דלפ"ד המ"א אם יהיה אדם במקום שאין איש אף מאנשי הבית שם ידליק בלא ברכה ולא ראינו זה בפוסקים ולדבריה הש"ג כי בשם רי"א ד"א שם הוא צ"ח הנכרים לבדו נרין להדליק ומשמע מוכ"כ בפשיטות שדליק ברכה א"ו דלא יוכל לפססם ההדלקה בפני רבים יותר עדיף אבל אי ליכא אנשים בשביל זה לא יבטל המנוה כן י"ל וכן נוהגין העולם עכ"ל ופסק ברכות להקל ומ"מ מי שרצה להגות כוומיה אין מוחזין בדיו: (א) פ"ע בשם הישועות יעקב. ועיין בבה"ט מה שהביא בשם השו"י ח"ב סי' ל"א ופאשר דגם הישועות יעקב מודה לזה דבשמיים אין מינכר ההיכר: (ב) כן פירשו הדגמ"ר והיד אפרים לגברי המ"א:

הלכות חנוכה סימן תרעג

קמב באר הגוי'ה

(מרכי וכל זו ומהרי"ל) ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמיים שארון זך ונקי וזוהיגין צמדינות אלו ב שם ג מרחל להדליק צנר של (ד) שעות כי ארון לזול כמו שמן. (ה) יואפי' בליל שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק בנר חנוכה השמינים והפתילות שאסור להדליק בהם נר שבת: הגה (ו) אם אינו נותן צנר רק כדי שיעור מצוה. (משוואה הרש"א סי' ק"ט). (ז) לפי שאסור להשתמש (ח) בנר (צ) חנוכה (ט) בין בשבת בין בחול (י) יואפי' לבדוק (ג) [צ] מעות או למנות לאורה (יא) אסור (יב) יאפילו תשמיש של קדושה כגון ללמוד לאורה (יג) אסור * יו"ש מי שמזייר בתשמיש של משתמשין ג' כלל ה טור בשם בעל העיטור וכ"כ בשע"י הקטן

שער תשובה

שכבר החמיל זה דמשום מצוה מן המצוות אין לבטל הראשונה דמשמע בימא ד' ו' היה עומד ומקריב מנחת העומר כו' ויזאל זה כמב בית יעקב סימן כ"ו לענין חליה בשבט הגדול וכבר החמילו בחדר חליה בעלמ' ובמ"ל דהא ראיהו דהכא לא מיקרי החמיל בצוה אלא הכנה והזמנה לצעמא עשה שריעא הנהו כדמל ועוד כו' ולכן נראה שצריך לישפון דיו מן הנהו שעות אף שכבר הדקיקים במקומם והדליק בשמן זית ורואה מיומא פקח הויאלו לו ר"פ אמר ראשון משלנו כו' והאריך הרבה וכתב ל"ד למנחות דף פ"ט הויאל והחמיל במנחות גומר דהתם הויאל והחמיל בצוה ממש אין לו לדמות זו בשביל האחרת אבל לקיים המצוה עצמה מן המצוות כו' ומפר' למהרי"ל דק"ל שלא יאל צנ"מ בשעות ואף שנהיגין כרמ"א העטם שאין שמן זית מצוי להם כ"כ משא"כ כשישנו מו אין להספק כו'

באר היטב

קלמס משמן זית וקלמס משעור או משאר שמנים לכיון דמשום פרומוי ניסא הוא יאמרו שקלמס אינם מן המהדרין דדי צנר א' ואינם מן המהדרין דמהדרין כי יאמרו ז' אנשים הדליקום. שבת שער אפרים סי' ל"ט ע"ש. ועיין בצעות עקב ח"ב סי' ל"א שכתב שצמקום השמן זית ציורק ושאר השמנים יתקן שדליק צליל א' וכל הלילות הנהו הנוספות בשמן זית ושאר הנהו בשאר השמנים ע"ש: (ב) חנוכה. ולא דוקא שדליקום זה בראשונה שבה למצות נ"ח אלא אפי' אותם שמוסיפין המהדרים בכל לילה אסור להשתמש לאורה מהר"א הלוי צ"ח גן המלך סי' מ"ב: (ג) מעות. שצריך עיון יפה ואין חילוק בין הורגל עתה בשמן זית או לא ומ"ש בשו"י צהדור מצוה לו הניח הראשון דהא בפרק התמיד אמרינן דמטי זמני הו"ל כשחוט וה"ל כשהאר המורה יום א' כו' ועוד אם כבר לקח אחריו שאינו מהודר ידו לצדק ועד שלא יצדק הציאו לו במנחת חנס יפה שאין כמזהו יצדק על הראשון שאינו מהודר שחפץ הדבר והדבר צדק בין צמקום ובין צמקום ובכל המצוות שצמקום מברך על היפה והמהודר אף שבה צמקום. ובשו"י ח"ב סי' ל"ה נעשה. קלמס קטגוריא לדבריו וכתב דהך הכנה ודאי התחלה גדולה היא כדאמרינן לענין תפירת משינת סודר כו' ומ"מ מצוה שם דמדה שמי שרואה לעשות המצוה מן המצוות הרשות וכתב שראוינו צמ"א אינם רק לומר שא"ל לבטל מצוה ראשונה כו' ע"ש וצב"ט הביא בקלמס וראיהו להעמיק שרשי הדברים ועטמם ונימוקם ונראה דאם כבר החמיל בנר אפי' שכבר מוכן לפניו השמן זית עם הפמילה ואלו לעסוק בה מ"מ כיון שהחמיל לצדק ע"ז גומר וגם כי זה ספק אם צריך לבדוק מחדש כמבואר סי' ר"ו ע"ש וה"ה לענין אחריו כה"ג וגם נראה צמקום צמקום דיום ראשון זה שאינו מהודר הוא שלו ולקחו ידו לצדק ובתוך כך בא חבירו ורואה ליתן לו מהודר יותר במתנה ע"מ להחזיר שפיר י"ח למקום על השו"י דאף דמטי המנהג ע"מ להחזיר מ"מ עפי' עדיף שיקיים המצוה בשלו ממש ונראה שגם הח"ל מודה בזה ומ"ש בה"ט בשם משו' שער אפרים עיין צב"ט שחפץ זה וכתב כיון דלא שייך זה לנכרו אדלקי' רק שיתירו שאינו מן המהדרין כו' אין לגזור וגם כיון שכ"א מיהו נרומי במקום מיוחד וגם כיון דהאיכר לנני בית מידע ידעי וכנ"ל להקל וע"ש תרע"ג צב"ט בשם מהר"י אטיב עכ"ל ועי' באלוה וזמ"מ ראו להדליק לילה אחד בשעור וילהל א' בשמן ע"ש. ומ"ש בשם השו"י במקום ששמן זית ציורק כו' נראה מזה שחולק על מ"ש חתמה בשם השער אפרים שאין להדליק מקלמס משמן זית ומקלמס משאר שמנים וצב"ט שם צב"ט מנומנים וכנ"ל ומה"ט מי שחפסו צין הא"י ולא יוכל להדליק נרות ידליק בכל לילה אחת (כ"ל ש"ש ע"ש) ימים לא ידליק ביום השני כמתדירים וכן בשאר הלילות רק בכל לילה אחת) ומ"ש בשער אפרים סי' ל"ט שאין לדמות לגידול תמשה כו' מ"מ כיון דכאן עיקר מצוה רק צנר אחד וגם אין הדבר ניכר כ"כ בשעת הדלקה כו' ע"ש כל"ל: [צ] מעות. עב"ט ועיין צב"ט בשם מהרי"ק דלילך לאור נ"ח לנרות שלא יבשל שרי דלא מחויב להעלים עיניו דלא מיקרי תשמיש ועי' צב"ט פני אריה סי' מ"ו שלא

ביאור הלכה

* יוש מי שמחיר בתשמיש של קדושה. עיין צב"ט שהאריך והעלה דאף לדעה זו היינו דרך ארעי דוקא אבל לימוד דרך קבע לכו"ע אסור ועיין צב"ט וכתב משה שחולקים עליו ודעתם לדעה זו אף דרך קבע מותר ונקושימוי חירול האחרונים עיין צד אפרים וכתב"מ

משנה ברורה

השמש א"כ חיישין שמה יטוה. אם נמלא עכבר בשמן מאוה הוא (ג) ואסור לנר חנוכה: (ד) שעות. ומ"מ מצוה בשל שמן (ד) טפי מנרות של שעות דע"י השמן נעשה הנס: (ה) ואפילו בליל שבת שבתוך וכו'. ר"ל דק"ר דישוה זה כמו צעמא צנר של שבת שמה לא

חלק יפה ויטה הנר להביא השמן לפי הפמילה קמ"ל דכאן אין לחוש לזה דהא אסור להשתמש לאורה א"כ לא איכפת ליה צמה שלא חלק יפה: (ו) אם אינו נותן וכו' מצותו. דאם יתן יותר יש חשש שמה יטה אותו נר חנוכה להשתמש בו אחר השיעור של הדלקה שאז מותר ליהנות ממנו כדלעיל בסיומן קרע"ב ס"ב: (ז) לפי שאסור להשתמש וכו'. היינו אפילו (ה) אותן שמוסיפין המהדרין בכל לילה ג"כ אסור להשתמש לאורן: (ח) בנר חנוכה. כדי (ו) שיהא ניכר מצוה שהוא נר מצוה לפרסם הנס (ז) ועוד כיון שש"י גם שנעשה צמורה. תקנה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל: (ט) בין בשבת. היינו דאפילו לאכול אכלן דהוא סעודה מצוה ג"כ אסור: (י) ואפילו לבדוק וכו'. שהוא תשמיש עראי ג"כ אסור ועיין צב"ט וט"ז (ט) שהסכימו דאפילו למנותן מרחוק שאין דיו סמוכות לנר ג"כ אסור: (יא) אסור. כדי (ט) שלא יהא מצוה בזיות עליו ודוקא בזה שהוא עב"פ תשמיש עראי (י) אבל כל שאינו משמש כלום רשאי ליטב צב"ט בשעה (יא) שגר חנוכה דולקת: (יב) אפילו תשמיש של קדושה וכו'. מדברי הט"ו מוכח דלדעה ראשונה אסור אפילו צלמוד דרך עראי דאלו בדרך קבע אפילו לדעה שניה אסור ועיין צב"ט מה שכתבנו בזה: (יג) אסור. (יב) וכן צנרות צב"ט אין משתמשין

שער הציון

(ג) אשל אברהם: (ד) משו' מהר"י ברוח סימן ל"ט. והנה דעת מהר"ל מפל"ל בספרו נר מצוה שלא להדליק כלל צנר שעות וחלז אלא דוקא בשמן מפי שהנס נעשה בשמן אבל אין עוהיגין כוהמיה. מה"ש: (ה) אחרונים: (ו) רש"י: (ז) ר"ן: (ח) וכו"פ הא"ר: (ט) גמרא: (י) ש"מ: (יא) היינו אפילו לא הדליק השמש אלא כמו שנהג ופחות מזה כתב הפר"ח והוצא בש"ע דלילך לאור נר חנוכה לנרות שלא יבשל שרי דלא מחויב להעלים עיניו דלא מקרי תשמיש: (יב) פמ"ג בסיומן מרע"ה סק"ב צב"ט:

הלכות חנוכה סימן תרעג

(ד) [ג] קדושה (יד) ונוהגים יהודים נר נוסף כדי (טו) * שאם ישתמש לאורה * יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון (טז) ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצודה: הגה וצמדיעות אלו אין נוהגים להוסיף רק (יז) מניח אללן (ה) [ד] (יח) השמש שבו מדליק הנרות והוא (יט) עדיף טפי ויש לעשותו (כ) יותר (ו) ארוך משאר נרות שאם צא להשתמש (י) ישתמש לאותו נר (מרדכי) (כא) אם נתערב נר

באר היטב

וידוי סמוכים לנר אצל תשמיש ערלי שא"ל להיות ידיו סמוכות לנר שרי ב"י ד"מ. ורש"ל וצ"ח פסקו להחמיר וכ"כ הסמ"ק וזה"ש דאפי' לאכול אכלו אסור וכ"מ סי' תרע"ח דלפי' יקנה נ"ח וידליקנה צביתו והיה גם שלוש צביות אלה ע"כ כל תשמיש אסור והכי נהוג מ"א ועיין מ"א בסי' תרע"ח ס"ק ב' מש"ש ועיין ט"ו ובתשובת שבות יעקב ח"ב סי' ל"א: (ד) קדושה. עיין ט"ו שהארזין והלמוד לשי' מי שמחיר בתשמיש של קדושה היינו דרך ערלי דוקא ולא ללמוד דרך קצת וכאן לא מהני אחר עמו דאפי' בחול אסור משום דלא יהיה היכר שנעשה לשם חנוכה ע"כ: (ה) השמש. ואפי' רבים המדליקים ארוך לנחית אללן כל א' וא' שמש אפי' יש נר על השלחן רמ"א בתשובה סי' פ"א וכ"מ בצ"ח ורש"ל מילק. ומשמע במאור דאפי' שיש שמש אלל הנרות ארוך נר על השלחן עמ"א ס"ק ד': (ו) ארוך. וה"ה אם מעמידו גבוה משאר הנרות ש"ד. צ"ח מהרי"ל מ"ל: (ז) ישתמש. ואסור להשתמש בו תשמיש מנוהג וכ"ש לשחוק בקארטין מ"ו אללן.

אסרו אללן להשתמש אללן כל שאינו תשמש כלום רשאי ליטב צביתו בשעה שני"ח דולקים ע"ש שהביא מדברי הפר"ח אלו וצאמת שכן מוציא במג"א לתמן סימן תרע"ח נמ"ש דעבשו שמדליקין יקנה ל"ח ועב"פ לא ישב בחוש ק"ו ומשם מוכח ג"כ כמ"ש מהרי"ק דהא עיקר שלוש צביות היא בעל"כ שלל וישל ועיין בסי' רס"ג מ"א ס"ק י"ג וי"ד ע"ש: [ג] קדושה. ענה"ט ובט"ו מ"ש בה ועי' שו"ת שבו"י ח"א סימן ל"ט מ"ש בה וכן בסי' מ"ס משו"ב הארון מורה"ד אופנהיים ו"ל מ"ש בקוטרם מועד דוד הנדפס וכפר בית יהודה ע"ש ועי' בשו"ת שמש דקה סי' ל"ב שני משפטים דבר נר שבו מוציא בדרך דייני ספק בנרות ועי' ברי"ב בשם מהר"י מולכו שאם ארוך לעיין איהו דין בספק שנפל לו בנרות שהדליק ואין לו נר אחר שרי לעיין הדין ההוא לנר אור חנוכה דכמה רבנאם המירו בתשמיש מזהו ואף מאן דאסר דאסר מ"מ לאורכה כי להמיר דומיא דישושים בנה"כ בלי גבול לגורך וזה"ש וכן בפרה אדומה כל לאורכה לאו עבודה היא ע"ש וראינו שיש לדחות אף כיון שהיא דרך ערלי נראה פשוט דמותר: [ד] השמש. ענה"ט ועיין בהלק"ט דלמאוריה לא סגי בחד שמש מאחור בשניות מאירם ומוהירם בכל הצד השמש צלל לגביהו והיה ארוך כ"כ שמשים כמו הנרות שיאירו כמו נ"ח וזה גורם הוא והמירו בדרבנן ושוב כתב דאפשר שלענין זה אין להשתבש המוש' בעיקר"ל דאין בכל יחילים לעשות תשמיש דלעיל ס"ק ב' הביא הנה"ט בשם גן המלך דגם נר הנוסף אסור להשתמש אלא מקילים בהו שלא נאמר שאור השמש צלל לגביהו כ"ל למעט הלק"ט. אלל צאמת נראה דעיקר אסור השימוש היינו לפי שארוך להתקרב לאור הנר ועיין בט"ו וכשיש כאן שמש והוא ארוך לתשמיש ארוך לקרב לאור הנר אז כשיש שמש הוא מקרב עצמו לעיין לאור נר השמש ושוב לא איכפת לן מה שאור הנרות מאירים ומוהירים ג"כ כיון שלא לאורם הוא ארוך וספיר נשארים שהיכר שלהם לשם מנחת חנוכה משא"כ כשישתמש שם כשאין שם שמש אין היכר למנחת חנוכה וכן מוציא בנשון הש"ע כדי שאם ישתמש לאורם יהיה לאור הנר ק"ו. ויותר מוציא בנשון הרמ"א ויש לעשותו יותר ארוך שאם צא נ"ח ע"ש וכן נראה דהרובה להשתמש נגד נ"ח אפי' שהשמש שם יש

ביאור הלכה

וא"כ אפשר לומר דענה הראשונה האוסרת הוא דוקא אם הלימוד היה בדרך קצת אללן לא בדרך ארעי ומה שהביא המ"א בסק"ב ראה ממה שכתב הפוסקים דאפילו לאכול אללן אסור כבד כהן הח"מ דאין ראה וזו מוכרח דאולי אכילת קצת אחרו ומה שכתב עוד וכן מוכח סימן תרע"ח גם מהפס' אין ראה דאכילת שבת ודאי קצת הוא ולא ארעי. והנה צאמת הלא ידוע דעת הרא"ש דתשמיש ארעי שרי (ורק צענין הראשם מעות בשמקרב ידיו אללן נר חנוכה אז אסור משום דהוי גנאי לנן אללן בעלמא שרי ומה שהקשה הט"ו עיין בחי"מ) ורש"ל פסק ג"כ הכי וע"כ לענין צענינו דמסקינן לענין לימוד דרך ארעי אין להביא ראה להחמיר ממה שהביא המ"א בסק"ג ד"ה ואפילו תשמיש וכו' וכפ"ל רש"ל דהלא רש"ל כתב צהדיא דדוקא הראשם מעות מאחר שמקרב ידיו אל הנר אללן שאר תשמיש ארעי שרי עכ"ל וע"כ לענין אפילו אם נפסקו להלכה כמסקנת המ"א בסק"ב צתשמיש ארעי אפילו כשאין ידיו סמוכות לנר אסור ושלא כדעת ב"י וד"מ ורש"ל דמעתיקו דבריו להלכה כנשנו"ל למה ג"כ שהיה תשמיש קדושה ודברך ארעי כגון ללמוד לפניהן דרך ארעי אפשר לדבוע אין להחמיר וצ"ע. ודע עוד דאפילו ללמוד בדרך קצת אפשר דאין להחמיר רק בכדי שיעור המוציא לעיל סימן תרע"ב סק"ג ב' אללן לא צרי ויהיו אפילו אם נראה להחמיר שם שלא כדעת המחבר הוא רק לדבר הכשות אלו לא לדבר מזהו וצ"ע יותר טוב אם הוא חול ואין לו נר אחר ללמוד לפניו שיכבה לאחר כלות השיעור ויחזור וידליקנה: * שאם ישתמש וכו'. עיין במ"א שכתב אללן מ"מ אסור להשתמש אללן וכו' עיין בפמ"ג שפירש דאף נגד אור הנוסף או השמש ג"כ אסור לכחלה והמעין צביות שהוצא צב"י לא משמע ב' ומ"א צ"ח וכו"כ בתחלה צביר דברי המ"א ע"ש אח"כ מצאחי צא"ר שהסכים ג"כ לדיעה דנגד השמש מותר להשתמש. ועיין בשע"ת סוף ד"ה השמש דעמו נמי כמו שכתבנו: * יהיה לאור הנוסף. הנה לדעת הבי"ח הוא כפשטיה דאף

כנגדו ור"ל דנר הנוסף אינו חומרא כ"כ לענין השימוש לאורו ע"ש ואע"ג לנחית אללן כל א' וא' שמש אפי' יש נר על השלחן רמ"א בתשובה סי' פ"א וכ"מ בצ"ח ורש"ל מילק. ומשמע במאור דאפי' שיש שמש אלל הנרות ארוך נר על השלחן עמ"א ס"ק ד': (ו) ארוך. וה"ה אם מעמידו גבוה משאר הנרות ש"ד. צ"ח מהרי"ל מ"ל: (ז) ישתמש. ואסור להשתמש בו תשמיש מנוהג וכ"ש לשחוק בקארטין מ"ו אללן.

משנה ברורה

משתמשין לאורן אף תשמיש קדושה כמו צבית דהיינו אם ירצה להשתכל מעריב אללן כ"ו שלא דלקו חזי שעה אסור: (יד) ונוהגין יהודים נר נוסף. פי' (יג) מלבד הנר שמינין על השולחן דחושיין כיון שמדליקין צביתם אולי ישתמשו בנרות של חנוכה ולאו אדעתיהו אלל מעיקר הדין כיון שיש לו נר על שולחנו א"ל להדליק נר נוסף: (טו) שאם ישתמש וכו'. ועיין מ"א שלכתחלה אין להשתמש אללן כולן יחד כ"א לאור (יד) הנוסף ואו להשמש צבד כשהוא אחד בפני עצמו דהרואה יאמר לנריו הדליק כולן דלפעמים אדם מדליק כמה נרות ועיין צה"ל: (טז) ויניחנו מרחוק וכו'. כדי (טז) שיהיה היכר כמה נרות מדליקין צביתו יוס ולא ישתצבו עמהם: (יז) מניח אצלן וכו'. וטוב (טז) שלבד זה יניח נר על השלחן: (יח) השמש שבו וכו'. ואפילו (יז) רבים המדליקין כיון שכל אחד מניח נרותיו במקום מיוחד כנ"ל בסיומן תרע"א ס"ב צה"ג ארוך להניח שמש אלל כל אחד ואחד אפילו יש נר על השולחן דשמש ישתמש אלל הנרות: (יט) עדיף טפי. דבזה מוכח צהדיא (יח) לבני הבית שאינו ממנין הנרות: (כ) יותר ארוך וכו' שאם בא להשתמש וכו'. ר"ל דכיון שהוא גדול (יט) עיקר תשמישו ממנו (כ) וה"ה אם מעמידו גבוה קצת משאר הנרות שפיר דמי: (כא) אם נתערב וכו'. ר"ל לאחר

אלל אלל דנגד השמש כשמנינו צפ"ע רחוק קצת מהנר מותר לשמש נגדו כשנ"ח ע"ש ורש"ל וצ"ח פסקו להחמיר וכ"כ הסמ"ק וזה"ש דאפי' לאכול אכלו אסור וכ"מ סי' תרע"ח דלפי' יקנה נ"ח וידליקנה צביתו והיה גם שלוש צביות אלה ע"כ כל תשמיש אסור והכי נהוג מ"א ועיין מ"א בסי' תרע"ח ס"ק ב' מש"ש ועיין ט"ו ובתשובת שבות יעקב ח"ב סי' ל"א: (ד) קדושה. עיין ט"ו שהארזין והלמוד לשי' מי שמחיר בתשמיש של קדושה היינו דרך ערלי דוקא ולא ללמוד דרך קצת וכאן לא מהני אחר עמו דאפי' בחול אסור משום דלא יהיה היכר שנעשה לשם חנוכה ע"כ: (ה) השמש. ואפי' רבים המדליקים ארוך לנחית אללן כל א' וא' שמש אפי' יש נר על השלחן רמ"א בתשובה סי' פ"א וכ"מ בצ"ח ורש"ל מילק. ומשמע במאור דאפי' שיש שמש אלל הנרות ארוך נר על השלחן עמ"א ס"ק ד': (ו) ארוך. וה"ה אם מעמידו גבוה משאר הנרות ש"ד. צ"ח מהרי"ל מ"ל: (ז) ישתמש. ואסור להשתמש בו תשמיש מנוהג וכ"ש לשחוק בקארטין מ"ו אללן.

שער הציון
ממשעות המאור ועיין צה"ל וצמח"ס וצמח"ס שכולם כתבו שאינו מוכרח וצמח"ס כתב רק בנשון וטוב וכן העתקי: (יז) מ"א צביר דברי האחרונים: (יח) פמ"ג: (יט) צ"ח: (כ) אחרונים:

הגהות ותיקונים: א' עיקר:

הלכות חנוכה סימן תרעג

קמג באר הגויה

מנוכה האסור (ח) בהנאה בשאר נרות אפי' אחד באלף * לא בעיל (כב) דהו דבר (ט) [ה] של מנין (ת"ה) אפי' להליק כל קי ק"ג"ו) אלא יתליק מן התערובות (י) (כג) כ"כ שצדאי נר של היתר דולק עם נר של איסור * ולא (כד) מותר להשתמש אלף (ד"ע): ב (כה) * הדלקה עושה מצוה לפיכך * אם כבתה קודם ג' יחד עול צדו) ח מקומות המראה כ"ג ו כר מקום וכו' ימיה לעומתה דבר

באר היטב

מ"כ: (ח) בהנאה. פי' לאחר שהדלק וכו' דקודם לכן לא נאסר דהומנה לאו מילתא היא כמ"ש סי' תרל"ח ספ"א מ"א: (ט) של מנין. אפי' במקום שמוכרין הנרות במשקל מ"מ נרות של מנוה הכל מונין אותן בכל לילה מ"ה מ"א ע"ש. ועיין ט"ו ובמשנת פנים מאירות סי' ל"ח ובמשנת שנות יעקב ח"ב סי' ל"ב ועיין יד אהרן: (י) כל כן. פי' אם נתערב א' יתליק ב' ואם נתערבו ב' יתליק ג'

דלזילין במר קודם היעוול דע"ז א"ש ראה דלפילו אם בשעת היעוול לא משנה ברורה

שהדלק שנעשה בו מעשה (כא) נתערב [דמקודם לכן לא נאסר דהומנה לנר חנוכה לאו מילתא היא] ואח"כ כבה (כב) בתוך זמן שיעורו ופסק בתה"ד דלא בעיל אפילו באלף יעוול אחת מתוכו להדליקו ולהשמש בו (כג) וה"ה בעודן דולקין לא יעול אחד מתוכן להשתמש בו לאורו והכל מטעם דהוא דבר של מנין ור"ל דלפילו (כד) במקום שרגילין למכור הנרות במשקל מ"מ נרות של מנוה הכל מונין אותן בכל לילה והדר שבמנין חשוב הוא ולא בעיל: (כב) דהוי דבר של מנין. ורש"ל חולק (כה) ופוסק דחד בתרי בעיל. ועיין גט"ו שכתב דלפילו להרמ"א דוקא כשנתערב בתוך ימי חנוכה דחשבוני הן (כו) דהו ראיין למנוה ביום המחרת אלא אם נתערב ביום השמיני וכ"ש לאחר מכן כבר בעיל חשיבותו ודינו לכו"ע כיצד יבטל ויבטל צדו: (כג) כל כך שבודאי וכו'. פי' אם נתערב נר חנוכה א' מדליק ב' ואם נתערב ב' או ג' יתליק אחד יותר כדי שימלא בו נר של היתר ג"כ: (כד) מותר להשתמש אצלו. דהא הדלקת השמש הוא כדי שישתמש לאורן ש"מ דאם הם צידד מותר לשמש אלף יש מן (כו) הפוסקים דס"ג דדוקא שמש שעומד למעלה מכל הנרות שרי דאז עיקר חשיבושו לאור השמש משא"כ בזה שמששתמש לאור כולן הרי ממהנה ג"כ מנר חנוכה והנה במ"א ופר"ח הסכימו הדיון עם הרמ"א אמנם הגר"א לעיל בסיומן רס"ד האריך בזה ומשמע דלדבריו אין הדיון הזה מוכרע וכן במור וקליעה משמע (כח) דלמעשה יש להחמיר בדיון זה: ב (כה) הדלקה עושה מצוה וכו'. ר"ל כיון (כט) שהדליק תיכף קיים המנוה לפיכך אם כבתה אין זקוק לה ואם הדליקה במקום הרוח וכבתה זקוק לה לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מאי דהו הוא כאלו לא נתן בה שמן כשיעור (ל) ומ"מ לא יעך עליה [אחרונים] ופשוט דאם הוא רואה שהאור אין נאחו

שערי תשובה

לו להטות עיני הדבר שמשמש עם אל נר השמש שיהיה יביר שאין לו חפץ להשתמש בנרות של מנוה ואו אפי"פ שהם גורמים יתרון ראות עיניו לית לן בה: [ה] של מנין. ענה"ט עיין בפמ"א שם שמתוך דעת התה"ד דלוי' במר קודם היעוול דהוה נר חנוכה ומשיב דבר שבמנין וגם השיג על הט"ו דכתב דלא בעיל מטעם קטע דלא שייך מה שיהי שרעוה אטו דבר שבמנין שהוא קטע דרננן וקטע דלוריימא אין כאן כל שאין האיסור יביר וידוע במקומו דומיא דט"ח ע"ש ובשט"י סי' ל"ב השיג על הראיות הפמ"א ומ"מ כ' שצ"ר התה"ד נכונות שלא נא' להביא ראייה ע"ז היה ראוי להחמיר ואחר היעוול יהיה ראוי להחמיר לא בעיל מכ"ש להיפך

ביאור הלכה

מוכח דעת הר"ן כמו שכתב הפרי"ח כאן והגר"א בסיומן רס"ד ולדעת רמ"א בסוף הסעיף כיון שיש נר חול בתוכו שוב אין צדו מנוה בהשתמשו נגד כולם כיון שיש עם נר הנוסף או השמש יהיה די' לו לשמש נגד אורו בלבד ולא מהני ליה נר חנוכה [ולפי דבריו מש"כ יהיה לאור הנוסף היינו שאור הנוסף הלא יועיל לו ג"כ לשימושו ולהי שרין וכן הסכים המ"א והפרי"ח להקל [אלא שהפרי"ח סיים דאם אין די' לו לתשמשו בנר של חול דהיינו דבר שהוא צריך גדול וצריך ליה די' לו האור של נר חנוכה באופן זה צדדאי אין להקל] אלא דהמ"א סיים דלדברי המלחמות אין להשתמש נגד כולם בעיניו מטעם אחר שלא יאמרו לנרבו להדליקו אלא נגד השמש לבד אין להחמיר וכמו שכתבנו לעיל משא"כ שם לענין תערובות לא שייך זה וכמו שכתבנו שם בשם המח"ש ע"ש: * ואז מותר וכו'. עיין במ"ד ד"ה מותר ואע"ג דמ"א גופיה כתב בתק"ד בשם המלחמות אע"ג דליכא משמ לא ישתמש אלא לאור השמש ולא לאור נ"ח היינו משום דנ"ח דולק למנוה לכן צריכין הכירא שהדולק לשם מנוה ואם ישתמש אלף יאמרו לגורבו אדלקיה ולפעמים מדליק כמה נרות משא"כ הלא נתערבות כשדליקין לא יתליקו לשם מנוה כ"א לגורבו ואין צריך נר הכירא כ"א להשתמש לנר האסור כגבד לא שרינו וכיון דליכא חד נר היתר מו לא מקרי נהנה מדבר איסור [משה"ש ועיין במ"מ דנכתערה אחר שכתבה מסכים גם הוא לדבר דלמ"א להקל משא"כ דינא דתלמדות הייל ע"ש]: * הדלקה עושה מצוה. בתשובת מהרי"ל צדו"א סי' ל"ט כתב דלא יתקן דיו אחר הברכה עד אשר יתליק רוב הפמילה היו"א מן השמן [פי"ח]: * אם כבתה וכו' אינו זקוק לה. אכן בעת הדלקה צענין שיהיה זה שמן שיוכל להדליק כשיעור וכו"ל בסיומן מרע"ב ק"ב וכו"ל דכמו כן צענין שצנע הדלקה יהיה כל הנרות לפי חשבוני הימים ואז נמשך למחרת מן המהדרין וע"כ אם כבתה אחת קודם שהשלים ההדלקה צריך לחזור ולהדליקה. ודע עוד דמה שאמרו אינו זקוק לה היינו אפילו כטו כולם דלא צענין פרסומי יקא רק צנע ההדלקה:

בהפמילה (לא) וצדדאי יבנה במהרה שאינו יוגא צדדלקה זו וצריך מדינא

שער הציון

(כא) ע"ש בשם הרי"ב ומ"א וא"ר דלא יחוש שמה הוא בכלל הזמנה לגוף הקדושה דלא עדיפא מנוכה בסיומן תרל"ח: (כב) מהמ"ש דאלו לאחר זמן שיעורו הנר חנוכה צנעמו ג"כ מותר להשתמש בו כנ"ל בסיומן מרע"ב ק"ב ובה דיש מפוסקים שמתמירין עם מ"מ לענין תערובות צדדאי אין להחמיר: (כג) אחרונים: (כד) מ"א בשם מה"ד ועיין גט"ו ע"ש שמתמיה על התה"ד. ובלאמת כמה אחרונים הסכימו הדיון עם התה"ד עיין בהגהות הגאון רע"א ובחמד משה ובמור וקליעה ובפנים מאירות [הוצא בשעת] וכתב מאיר כולם הסכימו על ראות התה"ד שהיא נכונה ובצדדאי הגר"א משמע שמתמיה עם הט"ו וכו'. ודע עוד דמה שכתב הט"ו לחלק בין אם הניר חנוכה קטע במקומו כבר השיגו עליו כמה אחרונים דלא שייך מה קטע עיין בפמ"א ולבטי שרד והפנים מאירות ג"כ השיג עליו וחק ששטות יעקב המלך בערו הביאו צד"ח ע"ש הפ"מ: (כה) הביאו אחרים דלא שייך לנרבו לנרבו לשמש דמקום שהוא הפסד מרובה אפשר שיש להקל דהוא מילתא דרננן. ועמו של רש"ל נראה דס"ל הואיל ומכרתי במשקל אינם נחשבות דבר שבמנין משום שמדליקין אותן מניין דהמנין לאו משום חשיבות היא אלא המנוה כך היא: (כו) ועיין במהמ"ש דע"כ מיייר ששאר גדול כ"כ שצ"ח להדליקה ל"ה דהיינו שעדיין יתלק חצי שעה דל"כ הלא שוב אין ראיין ל"ה לפי מה שהוא עכשיו ובעל חשיבות: (כז) הבי"ח ועיין בפרי"ח שהוכיח דהר"ן סובא כן וכ"כ הגר"א לעיל בסיומן רס"ד [ומדבריו עם משמע דגם רש"י ק"ל כן מדפי"ש על מימרח דרנא וצריך נר אחרת להשתמש לאורו ואם המ"א יביר לא פירש כפשימיה דעי"ז יהיה מותר להשתמש לנר חנוכה ובפרי"ח משמע דמהו אין ראייה דרש"י רואה לפרש מימרח דרנא גם אליבא דמ"ד דמותר להשתמש לאורו]: (כח) שכתב על דבר רמ"א לאו דפשיטא ליה דהא איהו ז"ל כתב בהג"ה לעשות השמש ארוך וכו' ומ"מ אילל לומרלא לאסור לנכחלה דעת הר"ן ז"ל וכתב שם עוד דנכתעבר לחוד הוא דמיקל להשתמש לאורו ככה"ג ובה נראין דבריו עכ"ל ועיין בסו"ל ד"ה וכו' ומ"מ: (כט) ט"ו: (ל) דשמת לא הוי כדור שיכבה כמו שמיים פסולים מדליק בהן [פמ"א]: (לא) דזה גרע מפיטולות שאין נאחו בהן האור יפיה דאם הרק משמ שיכבה:

הגהות ותיקונים: א ק"ג:

הלכות חנוכה סימן תרעג תרעד

י ת"ח ב הר"ן
בסמ שפיר הרשב"א
פ טור בסמ ה"ט
מרוטטורג ע"פ
מקמח קופים ו"כ
ש"פ ש טע"ה הלקט
א ממלא שבת כ"ב
וכרז ומ"ד משום
צווי מנהו ר"ש
בסמ ה"ר"ף ו"כ
הנחמן

שעבר זמנה אינו (יא) זקוק לה [ו] ואפילו ככתה בע"ש קודם קבלת שבת (כו) שעדיין הוא מבע"י אינו זקוק לה יוכן אם לאחר שהדליקה בא לתקנה וכיבה אותה בשוגג אינו זקוק לה: הגה (כז) ואם רוצה (יב) [ז] להמיר על עצמו ולחזור ולהדליקה אין לנכך עליה (רשב"א סימן מקל"ט ור"ן): ג' נר של (יג) [ח] (כח) חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה (כט) אחרת אלא לוקח חדשים בכל לילה ואם אין לו אלא ישן מסיקו בכל לילה באור ונר של מתכת א"צ חדש ושל זכוכית או של חרס (ל) מכוסה דינו כמתכת: ד' פ' אין חוששין לפתילות להחליפם (לא) עד שתכלה:

תרעד שמותר להדליק מנר לנר. ובו ב' סעיפים:

א מדליקין (א) נר חנוכה מנר חנוכה *ודוקא להדליק זה מזה (ב) בלא אמצעי אבל מזה לזה באר היטב

ורש"ל פסק דמד צמרי בטל וכן דעת הט"ו ע"ש: (יא) זקוק. ואם הינחם במקום שהרוח מצוי וככתה זקוק לה ויחייב להדליק פעם אחרת בצרכה וכן אם ככתה צמוד. גן המלך סי' מ"ג. וכתב"ג כחז משם שה"ג דחייב לחזור ולהדליקו אבל א"ל לחזור ולנכך וכ"כ הט"ו דא"ל לחזור ולנכך ע"ש: (יב) להמיר. הסכמת האחרונים דראוי להמיר לחזור ולהדליקו בכל ענין וצופרט בע"ש קודם קבלת שבת ע"ש. כמד רש"ל מזהו מן המובחר לקנות עשוה לנר חנוכה ממנה שנוטף מן הנרות צב"כ מאחר דליחעביד זהו חדל מנורה וזהו שלא יקנה עשוה מנרות של צמי פתולת שלהם ועמ"י קני"ד סי' י"א: (יג) חרס. רש"ל קנה של כסף וצילי ב' המחיל להדליק קני' ד' ויצרן להדליק וישעשה נסים ושהחיינו אף שצשעת קנין יש לנכך מ"מ ינחה לסדר צרכות שהחיינו עם אלו צ' צרכות מ"מ. וצבדה"י האריך שכל א' יטריח לעשות לו מנורה יפה ומי שידר משגח עשה של כסף וכן הנרות יעשה יפה:

אם בשעת הביטול ראוי לנר צל אף אם אחר הביטול לא יהיה ראוי (ולעג"ד אין זה מוכרח דכתיב"ג דראוי בשעת הביטול שפיר י"ל דבעל דמ"מ בעל כבודו מאליו מחמת התערבותו שהרי לא ינכר מי הוא וגלה כבוד ממנו ויבין שאם מאחר שבטל לא יהיה להמכר מוטיל התערבותו לבעול משא"כ היכא שאחר הביטול יהיה ראוי להמכר י"ל דלא מהני ליה הביטול לעשות מאינו ראוי ראוי ו"ע) רק ראיות הה"ד לומר ד"מ קרוי דבר שבמנין אע"פ דכנגדו צרכות מול אין נמכרין במנין כמו בחמי' טעמא דנטלה כו' ע"ש ומ"ש הפמ"א דלא הו' קטע ע"ו השיב השט"י דדמי לט' מנורות אלא שהמקולין נמערבו שהוא א"י איזה טריפה דמקרי ג"כ קטע. וע"ש צמ"י כלל מ"ג דזה לא כדעת בעל ספר כריתות ועיין מ"ש בצפרי בית אפרים על טריפות בקוטרום החשו' סי' ב' וצו"מ בית אפרים חלק א"ה ענין זה דקטע: [ו] ואפי' ככתה בע"ש כו'. ענשו"ר מ"ש על הה"ד זה עיין בצפרי שו"מ בית אפרים סי' ס"ג ליישב דברי הט"ו והה"ד ממה שיש לתמוה עליהם וישבו דברי הרא"ש והר"ף ליישב דברי החו"מ וצקושת המהר"ש ע"ש ותמלא מרגוע: [ז] להמיר. ענה"ט ועיין שט"י סי' ג' סי' מ"ח דאע"ג דאין זקוק לה מ"מ נרין להניח את הנותר מני"ח של שאר הדליק כלל ורוחיה מדלמירן חלר שיש לה ב' פתחים כו' משום חשדא זקוק לה להסכמת הפוסקים אלא ודאי כשלא הניח הנותר בצחות מקום איכא מצרכות וגם קושת הח"ס פ' י"א אלא דפרין ונמא חומר"א דחיישין לחשדא דלמתי' פריך הכא טפי מכל דוכתי וע"ו כמד לחשדא שלא יעשה כלל לא חיישי' רק החשד כיון דלמתי' הרוחא מנכר כו' ישדוהו שרואה ללאח חובתו צרכיות ולא הדליק בפחתו וזהו פריך מנח' פתמח"א דאיכא חשדא צב"כ מ"מ ומימי' מפאה דג"כ איכא חשדא שלא נתן מן הקמה שהוא עיקר המנוה כו' וע"ש וי"מ לרינח דגם צב"כ ג' שישדוהו שאינו עושה מן המובחר ג"כ יש להשמר מזה משום והייחם נקיים כו': [ח] חרס. ענה"ט ועיין צמ"י ענין קליפי בי"מ לנ"ח בשם אדמת קודש שהביא בשם בעל חסד לאנניה דקליפי בי"מ וצליים אין מדליקין בהם ועיין בשאלת יעב"ץ ח"א סי' קמ"ט שכתב שמה"ט עדיף טפי להדליק י"ח צנפם שיש לו דפנות של זכוכית שאין הרוח שולט שכתבה מהר והביא מהא דעשית שהיה דולקת כו' וסמס עשית הוא לנטייר"א כמ"ש רש"י וכן מוכח מערוה בעשית כו' והביאו צמ"י ולא ראינו מי שנוהג כן:

משנה ברורה

מאוס וציווי מנורה: (ל) מכוסה. היינו מנופה בצב"ר: ד' (לא) עד שתכלה. שאין צהם ציוון מנורה דלדרכה הס נומין להדליק יותר כשהם מודלקין כבר:

א (א) נר חנוכה מנר חנוכה. מיירי מלייל ראשון ואילך שיש יותר מנר אחד ומדליק זה מזה (א) א"י ציליל ראשון ויש שני אנשים צבית אחד שכל אחד מדליק צפני עצמו מותרין להדליק זה מזה דשמהיה נרות של מנורה הן ואף דמבואר לקמן בסיומן מרע"ה שצריך להניחה חללה על מקומה ואח"כ להדליקה כבר כתב הט"ו לקמן דעל זמן מועט אין להקפיד ע"ו (ב) ולדעת שארי אחרונים דקוצרין דעל זמן מועט ג"כ יש להקפיד הכא מיירי שהיו שניהן קצועין צמקומן (ג) אכן היה להן פתילות ארוכות והפחילה מגיע לנר שלפניה (ד) וא"ל להסירה מן המקומה: (ב) בלא אמצעי. דאין צוה ציווי מנורה כיון דשמהין של מנורה

מדינא לחזור ולהדליקה לאחר הכביה: (כו) שעדיין הוא מבעוד יום. הטעם כיון שצב"ש מחוייב להדליק קודם שקיעה וגם כבר צירך עליה להדליק נר של חנוכה כבר הוחללה המנוה בהכשר ועיין צמ"י שחולק ע"ו ועדמה דקודם קבלת שבת שיש עדיין היחור להדליק מחוייב לחזור ולהדליק וצלי צרכה: (כו) ואם רוצה להחמיר וכו'. והאחרונים כתבו דראוי להמיר לחזור ולהדליקה (לג) בכל ענין וצפרט אל נכבה בע"ש קודם קבלת שבת. ואם הוא קיבל בעצמו שבת ואח"כ כבה ויש עדיין זמן היחור מותר לומר לחבירו שדליקם [פמ"ג]. ומנחה מן המובחר לקנות עשוה לנר חנוכה מן מה שנוטף מן הנרות צביה"כ מאחר דליחעביד זהו חדל מנורה ליחעביד זהו מנורה אחריתא: ג' (כח) חרס. כתבו הספרים שטוב כל אחד שיעריח לעשות לו מנורה יפה לפי כמו וכן הנרות יעשה יפה: (כט) אחרת. שהוא

הציון

(לג) היינו בין שכתבה בשוגג או צמוד ואפילו כשכתבה צמוד דטדאי מחוייב לחזור ולהדליק מ"מ לא יצרך [פמ"ג]: (ה) כן מבואר בחארונים: (ב) ע"ש צמ"י ונחמ"מ שמשפסקים על דברי הט"ו וכ"כ סם הפמ"ג שמדברי הרשב"א משמע דלא כחויבה: (ג) פמ"א ומאמר מרדכי וכתב דהכי איחא בחי' רשב"א ובהרב המגיד: (ד) ומסתברא שש"פ שמושך הנר שרואה להדליק ומדליקה מאחרת דג"כ שפיר דמי כל שאינה מסירה לגמרי מהנר [פמ"א בסוף סי' מרע"ג] ובא"י חייך צאופן אחר דמיירי שמעטלנר נר הדלוק ומגיעה לנר המנוח ומדליקה אכן הפמ"ג מפסק דהא הביא בסיומן מרע"ב בשם ליקוטי מהר"ו דאין לעטלנר נר חנוכה ממקומה צחון שיעורה ולעג"ד נראה דסובר הא"ר דהלא כל הטעם שלא יאמרו לנרובו הוא והכא הלא רואין שמגיעה לנרוב נ"ח אחרת:

הלכות חנוכה סימן תרעד תרעה

קמד באר הגוריה

(ג) ע"י נר של חול אסור י"יש מתירים (ד) גם בזה י'א"כ הוא בענין שיש לחוש שיכבה הנר של חול קודם שידליק נר אחר של חנוכה: הגה והגו להחמיר (ה) צנרות מנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר (ו) דעיקר מנתו אינו אלא נר א' והשאר (ז) אינו למנוה כ"כ ולכן אין להדליק (ח) [א] זה מנה (הג"מ ומרדכי) וכל זה אינו רק צעוד שדולקים למנותו אבל אחר שעבר זמן המנוה מותרים שצנרה (ח) כ"ש שמוטב להדליק מהן (י"י ה"ק): ב י"ש מי שאומר שכל נר בהכ"י ושל שבת ושל חנוכה כולם של מצוה הם (ט) ומותר להדליק זה מזה: הגה וה"ה נר של ת"מ או של תלוה הנרין נר (י"י ה"ק) ונענין נר של בהכ"י ע"ל סי' קנ"ד סעיף י"ד:

תרעה שהדלקה עושה מצוה ולא הנחה. וברו ג' סעיפים:

א (א) הדלקה עושה מצוה ולא הנחה שאם היתה מונחת במקומה שלא לשם מצות חנוכה מדליקה שם וא"צ להסירה ולהניחה לשם מצות חנוכה (ב) לפיכך עשית שהיתה דולקת כל היום שהדליקה מע"ש למצות חנוכה למוצאי שבת (ג) מכבה ומדליקה לשם מצוה (ד) ומ"מ צריך (ה) שידליקנה במקום (ו) [א] הנחתה י'שאם הדליקה בפנים (ו) והוציאה לחוץ לא יצא שהוראה

באר היטב

[א] זה מנה. וכ"ש שאם נכבה השמש מן הדליקו מן הנר מנוכה. וכתב רש"ל שצנ"כ אין חילוק בין השמש לשאר הנרות שכל הנרות שצנכה קרוים נר מנוה ומש"ה יש לגעור בצותן שמדליקין נרותיהן ע"י שפחות מנר צנ"כ חוץ ממוצאי שבת משום מצוה האפילו עש"כ וזה שאול למלכות. ונר של הבדלה קרוי נר של מנוה. אצל אחר שהבדיל עליה כבר נעשה המנוה ויכול להדליק ממנה דאפי' נר חנוכה אחר שיעור שוב

[א] הנחתה. ויניחנה שם חצי שעה ד"מ. ועי' צנ"י ד"א שצנרות צנ"כ מותר להדליקן במקום זה ולהניחן במקום אחר. ומ"מ

משנה ברורה

מנוה הן (ה) ואם כבה אחד מהנרות אין להדליקה מן האחרים אפילו צלל אמנעי (ו) ואפילו נכחה בחוץ שיעור הזמן לאין הצדקה זו מנוה מעיקר הדין דק"ל כנחה אין זקוק לה: (ג) ע"י נר של חול אסור. מפני שנראה כמנוה נר של מנוה שמדליק ממנו נר של חול אפי' שהוא עושה לצורך מנוה (ו) ונר של שמש הוא ככלל נר של חול לה ועיין לקמיה בסק"ו: (ד) גם בזה. ס"ל דכיון דעושה כדי להדליק חיכך ממנו נר של מנוה לאו בכלל ציווי הוא: (ה) בנרות חנוכה וכו'. ודוקא צנרות מנוכה ומטעם שצנ"כ לקמיה אצל צנרות אחרים של מנוה כגון של שבת ושל בית הכנסת וכדומה מדליקין מנר לנר

[ד] וכן הסכים בספר חמד משה דכן הוא עמא דבר וכ"כ צמיי אדם וכן משמע לעיל בסיומן קנ"ד סי' דדוקא נר של הדיוט אין מדליקין מנר של בהכ"י אצל נר מנר שרי ולא הגיה הרמ"א שם כלום להחמיר משמע דפשיטא ליה דבה לית כאן מנהג להחמיר ועיין בפמ"ג דע"י נר של חול אין כדאי אפילו בשאר נרות של מנוה ועיין לקמיה מה שכתוב בה: (ו) דעיקר מצותו וכו'. היינו דמדינא הלא סגי כבר אחד לכל בני הבית היכי דסומכין כולן על שולחן אחד [מ"א] ולפ"ו היכא דשני צנ"כ דרין צבית אחד דמדינא צריך הדלקת נר חנוכה לכל אחד מדליקין זה מזה [פמ"ג] ועיין מה שכתבנו לעיל בסוף סק"ו: (ז) אינו למצוה כ"כ. כבר כתבנו שאם נכבה אחד מן הנרות אין להדליק מדינא מן נרות אחרות וכ"ש שאם נכבה השמש שאין להדליקו מן נר חנוכה. וכתב רש"ל שצנכה"י אין חילוק בין השמש לשאר נרות שכל הנרות שצנכה קרויים נר מנוה ומש"ה יש לגעור בצותן שמדליקין נרותיהן ע"י השפחות מנר בהכ"י אפילו מן השמש חוץ ממוצאי שבת כדי ליתך לביטוי להאיר בצמחאות האפילו: (ח) כ"ש שמוטב להדליק מהן. ולפי מה שכתבנו לעיל בסיומן תרע"ב דיש פוסקים שסוברין דכל זמן שדולקין אסור להשתמש לאורן ה"ה דאין

שער הציון

(ה) מ"א נשם ר"ש: (ו) ולפלא על הנושם שכתב צה"פון מזה והלא כן מטאר לעיל בסי' תרע"ג: (ז) ולדבריו גם נר שבת ונר בהכ"י וכדומה אין להדליק אחד מהם: (ח) עיין בא"ר ופמ"ג: (ט) גמרא: (י) ולפי מה שביארתי מיושב קמל לשון הש"ע שדקדקו עליו האחרונים: (יא) כן הסכים הב"מ מ"א דאפילו בצופן זה ג"כ לא י"א: (יב) ד"מ נשם מהר"י והביאנו כמה אחרונים:

הנהגות ותיקונים: ס"י:

א מסקנת הגמרא
שבת כ"ג ב מיתר
ד"ר יהושע ב"ר שם
ב מיתר
ד"ר יצחק
ס

נשם
התרומו
ה"ר כשמואל ג' ת"ה
ד טור נשם
התרומה

הלכות חנוכה סימן תרעה

ד ג"ו ממלא
 דרנה
 ה ה"ה"ו וימיר
 דרבי'ל עס דאף
 ה ה'ו נאווה ה'ם
 ופי' רש"י שבויר
 היווים על כל
 התולת הישועה
 שיעלו להגותן חתנה
 וע"י אשה נעשה ה'ם ז מסקנת הגמ'ה שם ה ה"ר"ן בשם בעל העיטור

אומר לצורכו הוא מדליקה י'כן אם מדליקה (ג) (ז) ואוחזה בידו במקומה לא יצא שהרואה אומר לצורכו הוא אוחזה: ב י"ש מי שאומר דכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור (ח) לא יצא י"ח: ג (ג) [ב] (ט) * ואשה מדלקת נר חנוכה (י) שאף היא חייבת בה 'אבל אם הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה (יא) כלום (יב) ואע"פ שהניחה גדול (יג) 'ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך מותר: הגה (יד) * ולדין דכל אחד מצני ה'ם מדליק צפ"ע קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק (ד) ג"כ:

שערי תשובה

דרש"י קאמר לענין מדליקין מנר לנר אצל ג'ם בשנת הדלקה עושה מזה כדלמרי' בש"ס מדמברין להדליק כו' ועיין במשניות שהקשה כן וכחז שכבר העיר בזה בא"ר ג"כ ועיין בצרי"י וענה"ט ועיין בהל"ט סי' י"ב שכתב העורך נ"ח ממקומה בתוך זמן הדלקה אפשר שלא יא' י"ח שהרואה יאמר לנורכו הוא להדלקה מתחלה ע"ש ועיין סי' ר"פ נר חנוכה שהניחה בלתי רפויה ומתועעת אפשר שהרואה יאמר לנורכו הוא להדלקה מאחר שאין הדלת קטועה ע"ש וז"ע בזה ונראה דאם חוחר ומדליק במקום קטוע לא יצרך: [ב] אשה. ענה"ט ומ"ש בשם רש"י דמדליק בעלמו ע"י סיוע אחר עיין במ"ק שלא יצרך ואצ"ל שאינו מניח אחרים ע"ש והביאו מח"ס:

באר היטב

יש לזכר לכמתלה מ"א. ועיין ט"ז ס"ק א'. ועיין בשבועת יעקב ח"צ סי' מ' מה שחמה עליו: (ב) ואוחזה. היינו כל זמן מלואו אצל אס אוחזה בידו קצת זמן ואח"כ מניחה כשהיא דולקת יאל ט"ז ע"ש: (ג) אשה. ומניחה אפי' איש משא"כ צמנילה דהו כמו קריאת החורה סמ"ג ועיין יד אהרן. ואדם שהדליק יכול להדליק לאשה ולבכר ובגון שעומדת אצלו בשעת הנרחה או שמדלקת בעצמה צ"ח ע"ש. כומא אס יכול להשתתף צפריטי מוטב ואס יש לו אשה אשמו מדלקת עליו ואס אין לו אשה ויש לו צימ מיוחד מדליק ע"י סיוע של אחר דקומא חייב בכל המלואת תשובת רש"ל סי' ע"ו: (ד) ג'ם כן. עיין בתשובת שער אפרים סימן מ"ב:

ביאור הלכה

* אשה מדלקת וכו'. עיין מ"ב דיכולה להוציא אפילו בעלה אצל דיוע מה שאצ"ל נצרכות דף כ' בן מצרך לאביו ואשה מצרכת לבעלה אצל אמרו חכמים תבא מחרה אלם שאשמו וצני מצרכין לו. ומה שאמר דהא מדליק עלי ג'ו ביחא מפני שלא היה אז צפמו ועיקר החיוב מונח על הבית: * ולדידן דכל אחד וכו'. עיין במ"ב ועיין לקמן בסיומן מרע"ו במ"א סק"ח דהב"א מש"ג דס"ל דאפילו לדין שמדליקין נר לכא"א קטנים שפורין [נדיה דמוחייב למנכו היינו דכבר שיש ט חיוב על הגדול מצד הדין אצל ב"ם דגם בגדול יכא כ"א משום הידור מנחו אינו מחייב להנך ט הקטן] ואח"כ מלאכי במאירי שגם הוא כתב כן ו"ל המהדרין צמנות נר לכל אחד ואחד לפי מנין צני צימו הגדולים עכ"ל ומה שכתב שם המהר"ש להשוות דעת הש"ג עם דעת הרמ"א הוא דוחק גדול. ובאמת מה שהמ"א הביא בזה ד"ו משום דכתב מתחלה לדרעת המחבר מיירי ע"כ שיש לו צימ צפ"ע להכי מקיים ואפשר דאפילו לדין וכו' ואינו חייב אלא בשיש לו צימ צפ"ע:

משנה ברורה

לזכר שלא לטלטל הני"ח ממקומו עד שיושלם השיעור של הדלקה דהיינו חצי שעה (ו) ויש מאחרונים שמקליין בזה וכחז הפמ"ג דלכתחלה צודאי יש לזכר בזה. ואפילו צנרות חנוכה שמדליקין צביה"כ (ז) ג"כ נכון לזכר לכמתלה שלא לטלטל ממקומו עד שיעור חצי שעה: (ז) ואוחזה בידו וכו'. דעת הט"ו דדוקא שאוחזה כל זמן מלואו אצל אס אוחזה בידו קצת זמן ואח"כ מניחה כשהיא דולקת יאל אצל (ח) כמה אחרונים מפקפקין בזה ודעמס דאין לדלוק" עד שיהיו מונחין חתלה במקומן: ב (ח) לא יצא ידי חובתו. וצריך לכתותה וליקח בה שמן כשיעור ולחזור ולהדליק (ט) צלא ברכה: ג (ט) אשה מדלקת. פי' (י) צעד כל צני ביתה. ואפילו איש (יא) יכול לעשות אותה שליח להוציאו (יב) אס עומדין" בשעה שמדלקת ושומעין הנרחה וצדיעוד אס לא ענו אמר על הנרחה ג"כ ילאו (יג) וכן איש מצרך לאשה ויוצאת ידי חובתה אס עומדת שם ושומעת הנרחה לא צע"א

ועיין בתשובת עולת שמואל סימן ק"ה לדידן שמדליקין כ"א צפ"ע מ"מ אשה אינה צריכה להדליק דהויין רק טפילות לאנשים ואס רוצים להדליק מצרכות דהו כשאר מ"ע שהומן גרמא דיכולות לצרך וכשאין האיש צביח מדליק האשה דהוי צת חיוצא וצנרכה ולא ידליק קטן וכלקמיה. כתב רש"ל בתשובה סימן ע"ז כומא אס הוא צביח שאחרים דולקין" ויכול להשתתף צפריטי עממס: ויצרכו עליו זה עדיף וכן אס יש לו אשה אשמו מדלקת עליו ואס הוא צביח מיוחד ואין לו אשה ידליק בעלמו ע"י סיוע של אחר ועיין בשע"ת דלא יצרך ור"ש שאינו יכול להוציא אחרים: (י) שאף היא חייבת בה. שהגם היה גס לכן שהגזירה היתה על כל חתולה הנישאת שחצולת להגמון חתלה וגם התשובה נעשה על צימ אחרים: (יא) בלום. אפילו אחרים עומדין ע"ג דאין עליהן חיוב מנחה: (יב) ואע"פ שהניחה גדול. להדלקה עושה מנחה ולא הנחה: (יג) ויש מי שאומר וכו'. הנה לפי מה שפסק המחבר בסיומן תרפ"ט ס"ב משמע דלמעשה אין לסמוך שיהיה הקטן יכול להוציא צהדלקתו לגדולים [אחרונים]: (יד) ולדידן וכו'. ר"ל דאף אס נימא להלכה דלא כה"א הני"ל ואינו יכול להוציא אחרים צהדלקתו (יד) מ"מ הוא בעלמו כיון שהגיע לחינוך צריך להדליק ועיין צב"ל ונ"ל דלקטן א"צ להתמיר כולי האי ודי שדליק בכל לילה רק נר אחד לכ"ע. כתבו האחרונים דגר ג"כ יכול לומר שעשה נסים לאבותינו:

שערי הציון

(ו) עיין לעיל בסיומן רס"ג במ"א סק"ב" מה שמוכח מים של שלמה וכן צפ"ח צעניינו מה שכתב דהצינא שהיכיר לצני הבית וכו': (ז) מ"א: (ח) עיין בא"ר ופמ"ג ומאמר מרדכי: (ט) חמד משה ונ"א דלא כפר"ח: (י) מ"א ור"ל דמנו לענין חרש שוטה וקטן דלא עשה כלום היינו להוציא אחרים כמ"ש הט"ו כן ה"ה בזה עוד י"ל דכוננו לאפוקי דלא נפרש דאפילו במקום שהצעל מדליק אשה נמי צריכה להדליק קמ"ל דלא צריכה וכמו שכתבו לקמיה בשם עולת שמואל וכ"כ רש"ל וא"ר דאשמו כגופו דמי ואינה צריכה אלא דיכולה להדליק צעד כל צ"ב: (יא) צ"ח וצ"ו: (יב) פמ"ג: (יג) שם: (יד) ומה שכתב הרמ"א ולדין היינו לדעת המחבר לעיל צבי' תרע"א שצובר שא"כ להדליק אפילו המהדרין מן המהדרין רק הצנעה צב"ל כולם ורק שמוסף בכל לילה] אין שייך כלל לומר דהקטן ידליק אס לא שיש לו צימ מיוחד צפ"ע וכמו שפסק המחבר לקמן בסיומן תרע"ו ס"ב וכמו שכתב המ"א שם: הגהות ותיקונים: א) להדליק: ב) מדליקין:

הלכות חנוכה סימן תרעו

קמה באר הגולה

תרעו סדר הברכות וההדלקה. ובו ה' סעיפים:

א ממחלה דר
יהודה שמר כ"ג
ב טור בשם משו
אמו הרא"ש ג שם
ממחלה הגאון
ד שם וכפירו' רש"י
בשם רבי' יתחק פ
יהודה משום רבינו
יעקב ו ה' משנה
אשכנזיות ו טור בשם
מ"ם ז מהר"ק
מורה קיד"ר פ"פ
המורה בפניק ב
דשנת בשם ר"מ:

א המדליק בליל ראשון מברך ג' ברכות (ה) [א] להדליק נר חנוכה ושעשה נסים ושהחיינו
 יואם לא בירך זמן בליל ראשון מברך בליל שני (ב) או כשיזכור: ב ימליל ראשון ואילך
 מברך (ג) ב' להדליק ושעשה נסים: הגה * וינך כל הברכות (ד) קודם שימתיל להדליק (מהר"ל):
 ג ימי שלא הדליק (ה) ואינו עתיד להדליק באותו הלילה (ו) וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו
 כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים ובליל ראשון מברך ג' שהחיינו יואם אח"כ בליל ב' או
 ג' בא להדליק (ז) אינו חודר ומברך שהחיינו: ד (ח) יאחר שהדליק אומר (ג) הנרות הללו
 אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות וכו': ה יתחיל להדליק בליל ראשון
 (ט) בנר היותר (ד) [ג] ימיני * ובליל ב' כשיוסף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא

שערי תשובה

באר היטב

[א] להדליק. ענה"ט דשנת אומרים נר של שנת לפי שנת"ח אקור להשתמש
 לאורה ולזה אמר נ"ח לאורות כי הנר אינו כ"א למנוח מנוחה משא"כ
 נר של שנת הכוונה שאנו משתמשים בו ונר יאיר לתועלתנו וזה הנר המאיר
 הוא של שנת ע"ש ועיין בא"ר ובמח"כ כתב עוד טעם דחנוכה אין מנוח
 המעשה רק נר לנד משא"כ שנת שיש בה מנוח מעשיות קודש סעודה כו' ונר
 ג"כ אחד מהם שייך לומר נר של שנת הנודע בכמה ענינים מנגלגו' הנר ע"ש ועי'
 בכנה"ג בשם אגרות הרמב"ם שהנר יכול לומר שעשה נסים לאנושיו ואלו לה' לומר
 שעשה נסים לישראל יאמר ע"ש ועיין לעיל סי' תע"ג בשם אה"ח פ' להטלות שגר
 יכול לומר כל סדר ההגדה עדים היינו כו' ע"ש: [ג] ימיני. ענה"ט ועי'

שאלו בני צרות כותבין וכתב שם להשנות הדיעות הללו דצמקוס

ביאור הלכה

משנה ברורה

א (א) להדליק נר חנוכה. צנמרח (א) וכל הפוסקים איתא נר של חנוכה
 וכ"כ המהרש"ל אך שכתב שיאמר שלחנוכה צמילה אחת ולא של
 חנוכה שתי מילות. והעולם אין נוהגין להקפיד צה [פמ"ג]. צמון
 הוה (ב) ולא וצמון. והגיענו לזמן הזה להמ"ד צמיר"ק ולא בצמ"ח:
 (ב) או כשיזכור. ר"ל כשיזכור בשאר הלילות בשעת ההדלקה [לבוש]

ואם נזכר אחר ההדלקה (ג) אינו מברך צמילה זו עוד: ב (ג) שתים אחר ההדלקה ושעשה נסים. דגם כל יומא איתא שחרי כל שנתה ימים
 הדליק מן הפך (ד) אכל זמן משהגיענו להתחלת הזמן הגיענו: (ד) קודם שיחחיל להדליק. דעיינן ושהיה הברכות עובר להשימן.
 הדליק נר חנוכה ושנת לנרך על הדלקתה ורק קודם שהדליק כולן נזכר דעיינן לא בירך (ה) יש לו לנרך כל הברכות נח' רע"א מ"ח
 סי"ג] עוד כתב שאם נזכר לאחר שהדליק כולם אין לו לנרך ברכת להדליק (ו) רק ברכת שעשה נסים (ז) וכן ברכת שהחיינו (ח) יש לו
 לנרך: ג (ה) ואינו עתיד להדליק באותו הלילה. אכל אם ידליק אח"כ לא יברך ארציה כיון דיוכל לנרך אח"כ על ההדלקה: (ו) וגם אין
 מדליקין וכו'. יש פוסקים (ט) דסנדי דאפילו יודע שמדליקין עליו צמיו כיון דהוא צעמנו אינו מדליק (י) וגם אינו משתתף עם אחרים
 צפרימי לרין לנרך על הראיה לדעות על הגם וגם לנרך או שהחיינו (יא) ומ"מ איינהו כדאי לעשות כן למעשה דספק ברכות להקל: (ז) אינו
 חודר וכו'. משום דהלל בירך מאתמול כשראה הנרות. ואם נאמרו דמקן כל בירך כלל משום דמקן על אשמו שדלקת צמיו וכפי מה לדעת
 מדברי המחבר דאם אשמו מדלקת עליו צמון צמיו משום כמו שהדליק צעמנו ע"כ אם נא כליל שני צמיו ומדליק (יב) אינו לרין
 לנרך ברכת שהחיינו: ד (ח) אחר שהדליק וכו'. אחר שהדליק נר הראשון שהוא העיקר אומר הנרות הללו ויגמור ההדלקות צמד
 שאומר הנרות כו' ובנוסף הנרות (יג) יש ל"ו מינות נגד הנרות של חנוכה מלבד אלו שני מינות הנרות הללו ולומר הנרות הללו הם ל"ו
 עכ"ל רש"ל ובשני מינות הנרת הללו יש ח' אומיות רמז לח' ימי חנוכה] ומ"מ מי שנוהג לומר הנרות הללו לאחר שהדליק הכלל"מי
 שפיר דמי [פמ"ג]: ה (ט) בנר היותר ימיני וכו'. יתחיל ויברך על הנוסף וכו'. ואין חילוק בין שמינת מימין הפתח ובין שמינת משמאל

שער הציון

(ה) וכן בשאלות ובה"ג ובסי' ר"ע גאון ובס"פ סופרים ג"כ הגירסא של חנוכה: (ג) אחרונים: (ג) פתחי עולם בשם ישועות יעקב ור"ל שיראה
 לנרך זמן ביום אחר בעת ההדלקה אמנם אם אירע זה בליל שמיני וממילא יתבטל לגמרי ברכת שהחיינו ל"ע דאפשר דכמו בעלמא קי"ל דזמן אומריו אפילו
 בשוק דהוא קאי על ע"ש היו"ט אפשר דה"ה חז דקאי על ע"ש הזמן דחנוכה שנעשו בו נסים ונפלאות אלא דלכתחלה סמכו זה על זמן ההדלקה וכעין
 סבריה נמא צמאחי ח"ל מי שאין לו להדליק ואינו במקום שאפשר לו לראות י"א שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו צמילה א' ושעשה נסים בכל הלילות
 והנתיים נראה עכ"ל וצ"ע: (ד) רש"י: (ד) ואף בדפמ"ג נראה שזה צ"ע הוא העמיק והרביצ צה זעיר כמה פירות והספיק דלם נזכר קודם שגמר כל
 הברכות" יכול לנרך אותם ע"ש אכן כתב שם אולם אם קודם שהדליק נרות הנוספות כצו הראשונות" לא יברך רק על הנסים ושהחיינו ע"ש מלחא צעמא:
 (ו) וכן מלך הפמ"ג סוף דבריו ע"ש: (ו) בנן דליחתימ דלף בירך צמילה ראשונה דזמנו כל הח' ימים: (ח) דלף גרמ מרואה נר חנוכה ומברך ב'
 ברכות אלו [שם]: (ט) מרדכי ועיין צמיר הגר"א שכתב דכן מוכח ג"כ מרש"י וכ"כ במאירי ועיין בא"ר שביא עוד כמה ראשונים דסנדי הכי ושלף
 כדעת הט"ו שכתב דדעת מרדכי הוא יחידהו הוא יד"כ פקודים ופכ"ח וא"ר כן להלכה: (י) דלול היה משתתף צפרימי ושומע ברכת מנע"ה [אפילו אם לא
 ראה או הנרות] אינו מחייב לכו"ע לנרך אח"כ על הראיה דשומע כעונה והרי כבר הודה על הגם [שם]: (יא) ט"ו ומ"א וכרי יוסף כי הפמ"ג והרשב"א
 עומדים בשעת הרין להקל ובפסקי השו"ע: (יב) מ"א ושלף ועיין בא"ר ובש"א דגם הבי"ט מודה לזה ולא כתב אלא לשיטתו הקודמת: (יג) ויאמר הנרות
 הללו קודם ולא יאמר קודם הם דל"כ יהיה ל"ו מינות [א"ר]:

הגהות ותיקונים: א צ"ל כל ההדלקה: ב אין:

הערות והארות: 1 עיין סי"ק ד' וצ"ב: 2 עיין סי' תרע"ז מ"ב ס"ח ט"ו וט"ו לענין מי שמדליקין עליו בתוך ביתו ורוצה להדליק בפ"ע: 3 עיין סי'
 תרצ"ב סי"א לענין לברך זמן בפורים כשלא היה לו מגילה ועיין שם בבה"ל: 4 עיין סי' תרע"ג סי"ב בה"ל ד"ה אם. לענין לחזור ולהדליק:

ליקוטי דברי הרב א' ובסידור הרב כתב לומר הנרות הללו אחר הדלקת כל הנרות.

יותר שמאלי (י) * כדי להפנות לימין וכן בליל ג' כשיוסיף עוד אחד סמוך לב' נרות הראשונות יתחיל בנוסף ובו יתחיל (ה) [ג] הברכה ואח"כ יפנה לצד ימין (יא) וכן בכל לילה נמצא שתמיד שערי תשובה

שאלו מוזהר בחדר ממילא לא להדליק צימין הכניסה לצד הטפח הסמוך לפתח וא"כ הגר שהוא כנגד ימינו הוא הסמוך לפתח לעולם וצו לרץ להסתחל שהוא עיקר המצוה דבדיקה לחד הוא סגי אי לא הוא צעו למיחו מן המהדרין אל כל צד ריטו"ס מיירי שיש לו מוזהר בחדרו וא"כ הוא לרץ להדליק משמאל הכניסה וא"כ נר הסמוך לפתח לעולם נגד שמאלו. וא"כ ח"כ מה לרץ מהר"ס לטעם דכל פינות וכו' מיפוק ליה משום האי טעמא דלרץ להדליק תחלה בטפח הסמוך לפתח וי"ל דנ"מ אם היו הנרות מסודרים מלד הפתח לנד דופן שכנגד הפתח כגון אם הפתח צמורה והנרות מסודרים ממוצה למערב שאלו לרץ להפוך פניו לדרום ולהסתחל צד שממון לפתח ולא יפוך פניו לנפון ויתחיל בצאתו הגר משום דכל פינות וכו' עכ"ל. וכתיב ב"י ע"ו ונראה שמהנה צד ריטו"ס הוא הנכון שצריך להדליק בכל לילה על הגר הנוסף וכ"כ כחו בש"ע ואין לחלק בין היחס שהנרות צימין הכניסה להיחס שהם בשמאל הכניסה וכן אלו נוהגים עכ"ל. (והנה צ"ח כח דמהרי"ל ומהרי"ו מיירי כשאוכל בחדר צפני עמנו ואינו נכון עין אליהו רבה. ומבואר צ"ח ושכנה"ג דהמשתתף צריך לשמוע הצרכות מהמבצר דאל"כ צריך לברך על הרה"ה) וכתיב רש"ל המדקדק ייחס צאורך כשפוד שיהא כולו שוין בטפח הסמוך לפתח ויתחיל בשמאל וימין וכו"פ הב"ח. וכו"כ הט"ו נהגתי בעצמי הדרך היורה נכון לקדר הנרות צאורך סמוך לפתח כמ"ש רש"ל כדי שיהיו כל הנרות בטפח הסמוך לפתח והדליק בלילה ראשונה צד שמאל הכותל וצילל שני יוסיף לו נר שני סמוך לו לצד חלל החדר ויתחיל צד הנוסף ויסיים צד שמאל הכותל וכן

צפ"ח ח"א ס"ק י"ח שכתב על ראיית מ"א מיומה דף נ"ט שאין ראה ד"ל דשפיר כהלכט להדליק מימין לשמאל כדרך הכניסה דהסם נמי גבי ממונה מונח הפנימי י"ל דמה שמופך דיו אלו כדרך הכניסה הי דרך ימין ומה שמופך דיו מנגד גופו והלכה הי דרך שמאל ע"ש: [ג] הנכונה. עשה"ט ומ"ש וכל זמן ששוקף כ"ו משמע ק"ח דלף לאחר שהדליק כולם אלף שעדיין עסקו עם מתיקון הפתילות וכיוצא בו יכול לברך ח"א כמבואר ביו"ד סי' י"ט דלהש"ך לא יברך אחר השמיטה כלל בשלל מירך קודם. ולהפ"ח מצי לברך מוך כ"ד של השמיטה וכן מבואר לעיל סי' תל"ב דלאחר סיום הבדיקה אין לברך ועי' סי' קפ"ו סקי"ח וכו' מר"מ"ס"ק י"ח וכו' מר"א ס"ק י"ב (ע"ש שכתב שאל שכתב לברך קודם הלקיחה מברך עדיין ועיין צ"ח שם שכתב שיש לה משך זמן שארץ לנענע וכו' כח דלהרבה פוסקים ומקרי זה עובר לעשייתו דכל זמן שארץ פרו עדיין הוא עסק במצוהו ע"ש ואין לו ענין לנאן דהסם טכסיס הנכונה על הלקיחה וכל זמן שהוא צדו מד לקיחה היא משא"כ כחו שטכסיס הנכונה להדליק וכל שהדליק מד גמר מצוהו ואפשר דגם כחו אם העסק בענין שאל לא היה מתקן היה עומד לכתוב מד שפיר יכול לברך דהו"ל כלל הדליק עדיין כלל כיון שהיתה עמידה לכתוב מהדלקה וזו וכו' וה"י דה"י כחה וזקוק לה ואפשר דגם הכנה"ג והט"ו שפ"ח צימין מר"א ס"ק י"ח מר"ח מה דחזר ומדליק צדכיה דהסם כתב הט"ו מדליק צמקוס שהרוח מנחה דמחא דמיא לשמיטת שאין נמשכים אחר הפתילות ע"ש והסם גם כן אינו צריך רק חשש שלא ימשך היער ויכנה או שלא יעמוד ברוח אל על כל פנים ההדלקה עגמה היחה כדאי משא"כ מה דבשעת הדלקה גופה ידוע שלא תהיה דולקת בלא התיקון והכנה לגולה היא אם אינו מתקן וכו' ג' משתמרה שיוכל לברך אחר ההדלקה קודם התיקון דמיקון זה צדאי שייך להדלקה וכאלו לא הדליק דמי) אך שהלקי"ט שם כתב ח"ל שאלה אם הדליק הראשון ולא מירך אם יברך על

בכל לילה שאחר כך יוסיף נר אחד לצד חלל החדר ויתחיל בו ויסיים כשורה מלד ימין הפתח ואע"פ שהאחרים יוסיף לא יהיו כולם טפח סגי ויתחיל בכל לילה צנוסף שהוא ימין המומון צפני האדם כתב בשם רש"ל שינייטם בתוך חלל הפתח כמו המוזהר ע"ש: (ה) הנכונה. ואם הדליק ולא מירך יש לו לברך על השאר וכל

משנה ברורה

הפתח תמיד ויתחיל הצדכה צד הנוסף [צ"ח] (יד) וי"א דלס מונח צימין הפתח או לרץ להסתחל תמיד צד הימני שהוא סמוך לפתח והולך מימין לשמאל ואם מינת הנרות בשמאל הפתח צריך להדליק ג"כ תמיד תחילה הגר הסמוך להפתח והולך ומדליק משמאל לימין (טו) ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד (טז) ומה טוב ונכון אם יכול לקדר כולם בתוך חלל הפתח שיהיו כולם שוין צטפח הסמוך לפתח אכן יורה שאלו יפתח הפתח צמקן חצי שעה שהנרות דולקין שלא יכבס הרוח ועיין כמה שכתבנו צד"ל דעת הט"ו צענין זה: (י) כדי להפנות לימין. כמו שאש"ל כל פינות שאתה פונה לא יהא אלף דרך ימין: (יא) וכן בכל לילה וכו' מברך על הנוסף וכו'. וה"ה כשמדליק (יז) בתלון או בתלל הפתח או צדכ"ג צילל ראשון דליק בתחלה צד היורה ימיני וצילל שני ציורה שמאלי וכן צילל ג' וד' עד יום שמיני הכל דליק צד הנוסף ואח"כ פונה והולך לצד ימין (יח) ובכל זה ירחיק א"ע לצד שמאל יעמד ההדלקה כדי שיפגע

ביאור הלכה

לפתח אין לחוש לזה וטעם הי"א שכתבתי צפניס עיין בשע"ה: * כדי להפנות לימין. עיין מ"ב דעת הלבוש דכונה הגמרא היפך מזה דהיינו שצריך מימין לשמאל ונראית המ"א לנגד שיטה זו כבר דמיה האחרונים עיין בשע"ת ולפ"ז פסק הט"ו באופן זה דהיינו היחס שיש מוזהר וימן בלילה הראשון הגר אלל הפתח וציללה שניה ימן הגר הסמוך לצד חלל הפתח דהיינו שהגר הנוסף יהי' לימינו וגר הראשון יהי' לשמאלו ויתחיל להדליק מן נר הנוסף ויך מן ימין לשמאל. והיכא שמקדרס בתלל הפתח או בתלון או צדכ"ג יסדר ציללה הראשונה בקצה השורה הגר לשמאלו וציללה שניה ימן אללו הגר הנוסף לימינו וגר הראשון יהיה לשמאלו ויתחיל להדליק מן נר הנוסף שהוא לימינו ויך מן ימין לשמאל וכן בכל לילה כשימן נר הנוסף דליק ממנו ויך מן ימין לשמאל עד שצילל שמיני הגר הנוסף הוא בקצה השורה לימינו ודליק ג"כ אותו בתחלה ויך מן ימין לשמאל וא"כ צריך לעמוד אחריו ולפון ולדרוס ועיין צמק"ג שכתב שהוא נהג הט"ו נמצא שיש לנו ג' שיטות דעת המחבר דעת רש"ל והגר"א דעת הט"ו וכל אחד יעשה כמהנה ואף שצ"ח לא נזכר כ"א שיטה השו"ע ושיטה המהר"ל מ"מ אין לדחות ג"כ שיטה הט"ו אחר הפהפ"ג והדעה העיקרית

לחמ שער הציון

(יד) רש"ל וכן הוא ג"כ דעת הגר"א שהוא חולק על מה שכתב בשו"ע שיברך על הנוסף משום דהלל זה אינו אלל להמדר ציורה וימי עיקר המצוה ויברך על הדרוש וגם משום פינות לימין יצול עיקר המצוה טפח הסמוך לפתח אלל העיקר שיסתחל צד הסמוך לפתח בין מדליק צימין הפתח או בשמאל ויברך כל הלילות עליו ומה מדליק ומברך תמיד על סמוך לפתח ועל עיקר המצוה עכ"ל: (טו) ח"א כי צפרי"ח הסכים להמחבר וכן צ"ח ח"מ חאר"ם סי' קפ"ו ואין צו מה להכריע: (טז) ומ"מ בשם המהר"ל והיחואו האחרונים (יז) ח"מ חאר"ם סי' קפ"ו: (יח) ויברך על המצוה דבכל גווי יוצא לכו"פ רק לענין לכתחלה בציחה מקום נכון יותר להסתחל להדליק ממנו:

גהרות ותיקונים: א) תרל"ט ס"ק (י"ח) [ד']:

הלכות חנוכה סימן תרעז

(ז) * לעצמו (ח) צריך להדליק בפתחו (ט) ז' אע"פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שלחן בעל הבית וה"ה לכן (י) האוכל אצל אביו: הגה (יא) וי"א דזמן הזה שמדליקים בפנים ממש יליק (יב) * במקום שאוכל וכן נהגו (משנות רש"א סי' תקמ"ג): ב (יג) יקטן שהגיע לחינוך צריך להדליק: ג הי"א שאע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות: הגה (יד) כי חייב לראות הנרות (מרדכי) וכן נוהגין ופ"י אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות

באר היטב

שה"ה אם הצעה"ב מקנה לו חלק בשמן במתנה שרי מ"א:

משנה ברורה

פתוחה והצעה"ב הלא הדליק נר מנוכה מ"מ חיישין שכשידעו שפה התאכסן אורח אחד (טו) יאמרו שלא הדליק נר מנוכה: (ז) לעצמו. משמע מזה דכשאין פתח פתוח אפילו הוא מתאכסן בחדר בפני עצמו יכול להשתתף בפריטי עם צעה"ב או אם הוא נשוי יכול לקמון על ביתו ויש פוסקים סוברין דכ"ו זמן הגמרא שהיו מדליקין בפתחי הבתים ונתגרות אצל האידנא שמדליקין בפנים צבית כל אורחים היינו אפילו נשוי שבביתו מדליקין עליו בזדאי ג"כ צריך להדליק בעצמו בכל גווני דמי יודע באכסניא אם יש לו אשה צבית שמדלקת עליו ואחיו למתישדיה וגם להשתתף בפריטי אינו מועיל משום דכיון שהמנהג הכיום שכל אחד מדליק צבית בפ"ע אחר צבית לתשדו ומסיק המ"א שאין להתמיר כדבריהם כ"א כשיש לו עכ"פ חדר בפ"ע אצל אם אין לו חדר בפ"ע יכול לקמון אלאשי צבית שהדליקו עליו צביתו או בפריטי ועיין לעיל בסוף סק"ג שכתבנו דכשיש לו נר נכון יותר להדליק בעצמו ועיין לעיל בסימן תרע"ו שהבאנו כמה פוסקים סוברין דכשהוא קומץ על אנשי ביתו אף שיזאל צוה ידי נר מנוכה מ"מ כשרואה אח"כ נר מנוכה יש אורחים שצריך לברך שעשה נסים וע"כ נכון יותר להדליק בעצמו אפילו נר אחד ולא לקמון על קולא זו ועיין לקמיה בס"ג מה שכתבנו צוה: (ח) צריך להדליק וכו'. וכיון דצוה ההלכה אינו אלא משום חשלא (טו) י"א לנא יברך אם יודע שמדליקין עליו צביתו אצל אם אין מדליקין עליו צביתו (י) צריך לברך דכיון שהוא מדליק בעצמו

ביאור הלכה

מיירי אפילו אין הבית חלוק ממנו אלא שהאורה יש לו צבית וזית אמת שהוא משתמש עם וצאותו וזית יש לו פתח לרובו שהוא נכנס ויואל דרך שם ומיישין לתשדא כשלא ידליק לעצמו או דמיירי דוקא שהבית חלוק ממנו ויש לו חדר מיוחד שם או חיישין לתשדא וכן משמע לכאורה לשון הש"ע מסוף דבריו. וכן מלשון הרמב"ם בפ"ד הלכה י"א וז"ע אח"כ מלאכה כעין זה שצב"ל סימן קפ"ה שיש שני דעות בזה וי"ל קמ"ה: * לעצמו. עיין מ"ב וכדי שחבין מקור דברי מוכרח אני להעמיק לשון המ"א ח"ל והאידנא שמדליקין בפנים אפילו אורחים מדליקין (דני מהר"ו סי' ל"א ומהר"ל סימן קמ"ה) ודוקא כשאוכל בחדר בפ"ע ע"כ והנה הא"ר השיג עליו דשם מוכח בהדיא דמחמירין בכל גווני ומה שהפמ"ג רואה לדחוק עלמנו ולישב המעיין אם בפנים יראה שם שהאמת עם א"ר והנה הרבה עמלתי על דברי המ"א אור ישראל א"ך יענה בזה ח"ו. ומלאכי אח"כ בגמרא חוקפות שבת על או"ח בסופו ע"ש ומוכח מדבריו שדעת המ"א להורות שאפילו אין פתח פתוח לעצמו ואף כשהוא אוכל בחדר בפ"ע. והנה באמת דעת מהר"ו ומהר"ל להתמיר בכל גווני א"ך דעת המ"א להורות כשעומד כשאוכל בחדר בפ"ע עכ"פ ולפ"י מה דמסיק דוקא הוא הכרעה עלמנו ומיושב צוה השגת הא"ר: * במקום שאוכל. עיין מ"ב מש"כ דמי שסועד אצל חברו בחקראי ויש לו שם צבית באותו העיר וכו'. ודוקא בחופין זה אצל אם הולך הוא וכל אנשי ביתו לית אביו או חמיו בקביעות על ח' ימי מנוכה דבר ברור הוא שכיון שסועד וישן שם כל ימי מנוכה אף שביים אוכל אכילת עראי צבית שאינו מדליק אלא צבית שאוכל וישן שם לילה דכיון שאין שום אדם צבית למי ידליק וכ"ש האידנא שההיכר לצני הבית וכיון שישיטם בני הבית שם

זדאי אינו משתתף עמם בפריטי וכל עליו מדינא חובת הדלקה: (ט) אף על פי שאותו בית וכו'. טעמו שכיון שיש לו בית מיוחד לשינה והעולם רואין אותו נכנס ויואל צו איכא תשדא אם אינו מדליק שאין העולם יודעין שאוכל במקום אחר [טור]: (י) האוכל אצל אביו. ואפילו (יח) אוכל אצלו בקביעות כיון דהטעם משום תשד: (יא) וי"א דצוה"ו וכו'. ועיין באחרונים שכתבנו דגם הדעה הראשונה מודה צוה"ו דכיון שמדליקין בפנים ליכא תשדא מעובדים ושבים אלא מצני הבית והם יודעים שמדליק במקום שאוכל (יט) או משתתף עם צעה"ב שם: (יב) במקום שאוכל. דמקום אכילתו עיקר. ודוקא לענין אכסנאי הג"ל שאין ביתו אצלו או לענין בן הסמוך על שולחן אביו (כ) אצל מי שסועד אצל חברו בחקראי ויש לו שם צבית באותו העיר צריך ליתר לצימו להדליק שם נר מנוכה ואם אינו רואה לוח ממקום שסועד יצוה לאשמו שמדליק עליו צביתו ומ"מ מזהו צו יותר ממשלוחו ועיין צב"ל: ב (יג) קטן שהגיע לחינוך וכו'. לפי מה שפסק המחבר בסי' תרע"א ס"ב דאפילו המהדרין מן המהדרין אין מדליקין רק נר אחד לכל אנשי הבית ורק שמוסיפין והולכין בכל יום נר אחד וס"ב ע"כ מיירי כאן שהקטן הזה יש לו בית בפ"ע וע"כ צריך להדליק ולברך אצל לדידן דנהגיין שכל אחד צריך להדר ולהדליק בפ"ע א"כ אם הקטן הזה צריך בכל גווני להדליק בפ"ע והכי פסק הרמ"א לעיל בסוף סימן תרע"ה אצל דעת הש"ג והמאמירי דאפילו לדידן א"ש לחנך הקטן להדליק בפ"ע אם לא שיש לו בית בפ"ע: ג (יד) כי חייב לראות. זה קומת (כא) לסימן תרע"ו ס"ג דסובר שם דכשמדליקין צביתו א"ש לברך על הראיה ודין דכאן הוא מן המרדכי ושם סתם המחבר כשארי פוסקים שחולקין עליו (כב) ולכן לדינא אין לנהוג כן להדליק בצרכה א"כ שיאמר שאינו רואה לנאח בצדקת אשמו וכמ"ש רמ"א אח"ו ועיין

שער הציון

(טו) ממה"ש: (טז) הנה"ג והפמ"ג סוברין דלא יברך והמ"א ועוד כמה אמרוים מתקין מההיא דתשרי: (יז) הכרעם הגאון ר"ב פריינקיל ויש שם ט"ס בדפוס) הדיון עמו: (יח) מ"א: (יט) היינו לענין אכסנאי אצל לענין בן אם הוא סומך על שולחן אביו בקביעות הרי הוא בכלל נר איש וביתו וא"ש להשתתף אלא לא שרואה ממהדרין נר לכל אחד נכן מוכח מן מהר"א בשם א"ח המנוח צב"י וכו"כ המ"א ברי"ם הסימן וכו"כ הפמ"ג ומדברי הפמ"א מוכח דהוא סובר דצריך להשתתף אח"כ מלאכי נמאירי דהתוס' סבר כפ"ח והוא מולק עליהם [ויש שם ט"ס דמוכח]: (כ) מ"א וט"ו וכו"כ: (כא) הפמ"א והגר"א. והמאמירי מיישב דוחק דדעת המחבר דשאני ההם שהוא במקום ישראל ורואה הנרות דכיון שפטור מעיקר המצוה ע"י שמדליקין עליו צביתו וא"ש להדליק וגם רואה נרות פטורו ולא צני ללדלוקי כדי לראותם אין לו לברך על הראיה כיון שפטור מעיקר המצוה דהיינו ההלכה בזה הלא שהוא במקום שאין שם ישראל ואינו רואה הנרות אע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו מ"מ חייב הוא לראות הנרות ומאחר שצריך להדליק כדי לראות הנרות מדליקין בנרות כיון שהוכרח ונצטוו להדליק ומפני שלא ברור לו להמחבר קצרה זו לפיכך כתב בשם י"א ע"כ ולידינא צדאי אין לנהוג כן כמו שכתבתי בפנים: (כב) פרי"ח ולט"י שרד:

הלכות חנוכה סימן תרעז תרעח

קמז באר הגולה

(טו) אם רוצה להחמיר ע"ע * ולהדליק בפני עצמו מדליק (א) [ח] ומצרך עליהם (טו) וכן נוהגין (ת"ה) ו' הלא"ש בפק ומהרי"ל במשנת מהרי"ל סי' קמ"ה: ד' [ג] [יז] הנותר ביום השמיני (יח) * מן השמן * הצריך * לשיעור הדלקה עושה לו מדורה (ד) (יט) ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותו ואם נתערב בשמן אחר ואין ששים לבטלו י"ש מי שאומר (כ) שאין להוסיף עליו כדי (ה) לבטלו:

תרעח נר של שבת קודם לנר של חנוכה. ובו סעיף אחד:

א * מי שאין ידו משגת (א) לקנות נר (ב) חנוכה ונר שבת יקנה נר שבת (ב) מפני (ג) [א] שלום

באר היטב

(ג) ומצרך. דברכה לבטלו ליכא כיון שאינו רוצה לנאת בשל אשמו חל חיוצא עליו מצות מהרי"ל. ויש חולקין וספק ברכות להקל ט"ו. ור"ל כחז מי שכל לביתו ומנא שהדליקו עליו צריך להדליק. וכחז מה"א ודבריו אינם מוכרחים לכן אין לצרך ע"ש ועיין ט"ו: (ד) ושורפו. דאסור להניחו לשנה הבאה דחיישין לתקלה טור: (ה) לבטלו. עיין ביורה דעה סי' ז"ט ס"ק י"ד מש"ש. [עיין בספר אליהו רצה צוה שהעלה להלכה דאף שכבר נפל לפחות מס' שאין לבטלו והשיג על כמה אחרונים בה:]

(א) חנוכה. ואם יש לו נר א' לביטול סגי ויחז המותר לנ"ח מ"א: (ב) שלום. שמצטערים ליטב בחושך. וכחז הב"ח דאם אין לו פת ג"ח קודם וכ"כ העט"ז אצל הט"ז כחז דפת קודם ע"ש.

דהמג"א לא כ"כ אלא האל דלמרינ דנר שבת קודם משום שלום ביתו דפי' בשביל הדלקה בפנים ואדרכה משמע מדבריו ולענין משנה ברורה

ועיין לקמיה: (טו) אם רוצה להחמיר וכו'. ר"ל אף דמדינא פטור להדליק אם מדליקין עליו צבחו מ"מ אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בעצמו רשאי ובלבד שיזינן במחשבתו קודם שעת ההדלקה (כג) שאינו רוצה לנאת בשל אשמו וממילא לית כאן משום ברכה לבטלה דכיון שאינו רוצה לנאת בהלקתה חל חיוצא הדלקה עליה: (טז) וכן נוהגין. וכן סתמו (כד) הרבה אחרונים. ויש מן הפוסקים (כה) שקוצרין אחרי דח"ל פטרוהו ע"י הדלקת אשמו כל כמיניה לומר איני רוצה לנאת בשל אשמי וידליק (כו) בלא ברכה. והנה אף דודאי אין למחות ביד הנוהגין לצרך אחרי דהרבה אחרונים הסכימו לצרך מ"מ טוב יותר (כז) להדר לשמוע הברכות מפי אחר ויענה אמרן [ויכין לנאת בהן] ודליק גרומוי או יראה לשער להדליק גרומוי ולצרך עליה זמן מה קודם שמדלקת אשמו צבחו דהיינו שהיא מדלקת אחר מעריב כמנהג העולם והוא ידליק קודם מעריב: ד' (יז) הנותר ביום השמיני וכו'. דבלילות הקודמין (כח) אם נותר יכול להשתמש בהן למנוח הדלקה בלילות שאחריהן ואם נתערב בשמן אחר דינו כדלקמיה: (יח) מן השמן הצריך וכו'. היינו שלא

[ח] ומצרך. ענה"ט וכחז נר"י בשם ודע אמת לנאת מידי כל הספיקות טוב להשתמך בפריטי קדין אכסניא וישמע הברכה מבעה"צ ע"ש: [ג] הנותר מן השמן כו'. וע"י נפסרי שו"ת בית אפרים מ"ש צוה להגאון בעמה"ה שאילת שלום וז"ל על השלמות וע"ש מ"ש בדברי הר"ן וה"ה ודברי המג"א שכתב דהוי דשילמי ע"ש:

[ח] שלום. ענה"ט וע"ש סי' מ"ט ליישב דברי המ"מ סוף הלכות חנוכה שכתב דמ"ש הרמב"ם לנ"ח מוכר כסותו הוא כ"ש מד' כסות דמה כ"ש הוא דהא ד' כסות ממי פרסומי נוסא איכא וכן הקשה הל"מ והא"י וכחז ליישב דהא דלמרינן דקדמ' מקדוש היום אפ"י שהוא עדות ע"ז בריאת העולם מ"מ הוא רק צבחו משא"כ ג"ח שמדליק במצוה ואיכא פרסום הגם לציטר ומה"ט הוי כ"ש מד' כסות ולכן שפיר פסק המג"א לדרינן שמדליקין בפניס לא אמרינן האי דינא דחנוכה ולא נאמרו אלא בזמן שמדליקין במצוה ע"ש ובמחכ"ח אגב שטפא ריבוי ליה וכ"כ בשם המג"א שמדליקין בפניס יקנה ג"ח כו' כמ"ש אצל לא צוה לגרוע עדיפות ג"ח כלל דעדיף מקדוש היום ויין להבדלה אף עמה הק"ן כן:

ביאור הלכה

ידליקו [פרי"ח ע"ש]: * ולהדליק בפ"ע וכו'. כתב הח"א לפי מה שמוזאר לעיל דעיקר זמן הדלקתה הוא רק עד שחלה רגל וידוע שהנוטעים לירידים נוטעים כמה שעות בלילה ולכן ראוי לכל יר"ש להוהיר לאשמו קודם שיעשו שתייה והיורה צוה להדליק חייב בליל הכובעס והוא יסמוך עליהם ומ"מ כשיבא לאושפיא ידליק בלא ברכה והדר לשמוע הברכות ממי שחיב להדליק ויענה אמרן [דעמו קדמ' מהרש"א] והפרי"ח. * מן השמן וכו'. עיין מ"ב דהיינו שכונסה בלמנע השיעור ואם נכסה בלא זי"ן והאיפו בלא ח' הרבה שמן יותר מן השיעור ודלק כשיעור חצי שעה וימוזאר נראה דלר"ע אסור להנות מהן דודאי יש בהן מן השמן של תוך זי"ן האסור אם לא שידע שבשמן שהוסיף על האתמול היה ס' כנגד מעט הראשון: * הצריך וכו'. עיין מ"ב מש"כ דיש פוסקים שסוברין וכו' אצל אם לקח גלווחים של שמן לנר חנוכה ושתמש ממנו כדי לרבו לכו"ע אין הנותר בכלל מותר השמן שנגר חנוכה [ע"ד בשם גארות המוס: * לשיעור הדלקה. כתב הש"ג ז"ע אם נתן השמן לשיעור הדלקת חצי שעה ודלק יותר מחצי שעה (כגון שהפמילה דקה והוא חשב שהפמילה בינונית) אם מותר להסתפק ממנו דאפשר כיון דהוא אקניה מדעתו אף דבעתו הוי נאכר. והוצא דבריו במ"א:

נתן חמלה רק כשיעור הדלקה ונכסה בלמנע ונותר ולכן אסור דהוקצה למנוח ואסור להנות הימנו אצל אם נתן הרבה נר ונותר מותר להשתמש בו לכחמלה וכמו שכתב לעיל בסיומן תרע"ב ס"ב. ודע דיש פוסקים שסוברין דאם נתן השמן בפתח הוקצה כל השמן אם לא דהמנה לכחמלה שלא יאסור אלא כשיעור ועיין לעיל בסיומן תרע"ב ס"ב. ויש אסור דחיישין לתקלה ואפילו להניחו בבלוי מאוס דודאי לא יצו לאכלו ג' אסור דחיישין שמה יצוה ללוקח ולהנות הימנו: (ב) שאין להוסיף עליו וכו'. ועיין ביו"ד סימן ז"ט ס"ו דיש מחירין (ג) בכל אסור דרבעין להוסיף עליו אם נתערב ולכן כחז כן יש מי שאומר:

א (א) לקנות נר חנוכה וכו'. ואם יש לו נר אחד לביטול (א) סגי אע"ג דטוב (ב) וראוי שיהיה צ' נרות לשבת כדלעיל בסיומן רס"ג מ"מ במקום הדחק די שיהיה נר אחד על השולחן שאוכל והשאר לנר חנוכה (ג) ולהוי מן המהדרין [אחרונים]: (ב) מפני שלום ביתו. י"א דבזה"ו (ד) שמדליקין בפניס יקנה לנר חנוכה שהרי לא יצב בחושך ואע"פ שאסור להשתמש לאורה הוי כשעת הסכנה דאיחא לעיל בסיומן

שער הציון

(כג) מ"א בשם מהרי"ל ונ"ש: (כד) לנ"ש ועו"ש וט"ו ומ"א וא"ר: (כה) צ"י ומהרש"ל והפרי"ח סתם כמותם: (כו) שם: (כז) א"ר בשם ש"ה"י: (כח) טור: (כט) שם: (ל) מ"א ולא העתיקי מש"כ דאפשר דהוא בכלל דשיל"מ דמה אחרונים מפקפקין ע"ד צוה: (ה) מ"א: (ב) מפמ"א: (ג) גס וה ש טעמו דענין מהדרין מוכר בגמרא: (ד) מ"א והעתיקו הח"א:

הלכות חנוכה סימן תרעה תרעט תרפ

ב שם עשיל והדר ביתו (ג) (וע"ל סי' רס"ג סעיף ג) י'ואם יש לו לשל שבת (ד) ואין לו לנר חנוכה וליין לקידוש היום (ג) (ה) יקנה לנר חנוכה (ו) משום פרסומי ניסא: הגה וה"ה נר חנוכה (ז) קודם לין הדלה (ח) וע"ל סי' רנ"ו סעיף ה':

תרעט ובו סעיף אחד:

א טור שם כה"ג (א) *בערב שבת [א] מדליקין (א) נר חנוכה תחלה (ב) ואחר כך נר שבת: הגה ומנך עליהם כמו בחול אע"פ שמדליקין (ב) בעוד היום (ג) גדול (מ"ה סימן ק"צ) (*):

א טור ונתפלג כתי' רע"ו

תרפ שלא להניח הנרות סמוך לפתח בליל שבת. ובו ב' סעיפים:

א טור ונתפלג כתי' רע"ו (א) *בליל שבת צריך ליתן (ב) שום דבר לחוץ (ג) בין הנרות לפתח בשביל הרוח שלא שערי תשובה

באר היטב

וכתב המ"א ואפשר בזמן הזה שמדליקין פנינים יקנה י"ח ואעפ"כ לא יסב בחושך ואעפ"י שאסור לאכול לאורה מ"מ כיון דא"א צניין אחר הוי כשעת הפסקה דמנינו על שלחנו אעפ"י שע"כ משמש צו ה"כ כן הוא וה"ה בחול מי שאין לו אלא נר א' ע"ש: (ג) יקנה לנ"מ. היינו נר אחד והנותר לין קידוש מ"א:

(ה) ואח"כ. וכתב הלבוש דמי שהדליק בדיעבד של שבת תחלה ולא קבל שבת צמחשנתו שיכול להדליק אח"כ ע"ש וט"ו חולק עליו וכתב דלינו יכול להדליק הואיל לדנין שיש מנהג פשוט שהאשה המדלקת נר שבת מקבלת שבת עליה ואסורה במלאכה רק אחריים של חנוכה אסור לו להדליק של חנוכה אח"כ אלא יתן לאחד מבני ביתו להדליק ע"ש. ונ"ל דבאשה המדלקת כיון שהמנהג שמקבלת שבת צמחשנתו כמ"ש סי' רס"ג סי' א"כ לנ"ע לא מדליק שוב של חנוכה אלא תאמר לאחר להדליק מ"א ע"ש: (ג) גדול. ודוקא אחר פלג המנהג צ"ח:

משנה ברורה

לאחר להדליק והוא יצרך אקב"ו להדליק בשבילה (ג) אכל צרכת שעשה נסים וכן שהשינו ביום א' יכולה בעצמה לנך: (ב) בעוד היום גדול. ודוקא (ד) אחר פלג המנהג (ה) שהוא שעה ורביע קודם הילכה כמ"ש בריש סי' תרע"ב. וכתב כחצו בשם האחרונים דצריך ליתן בה שמן עד שילק חצי שעה" אחר זאת הוכיחים וכן צמדליק נרות ואם אין לו כ"כ שמן ונרות גדולות יראה (ו) עכ"פ אחת מהן שיהיה דולקת השיעור הזה (ז) וכתבו (ח) האחרונים דנכון לכחמלה שיחפלו מנהג מחלה ואח"כ דליק:

א (א) בליל שבת וכו'. וה"ה (ב) בחול צריך ליהרר בה שלא להעמיד הנרות נגד המקום ששולט שם הרוח אלא (ג) בדשבת צריך שמירה ימירה זה: (ב) שום דבר לחוץ וכו'. היינו (ג) במקום שמדליקין הנרות נגד פתח הבית מצפנים [וגם במקום שמדליקין בחתול אחורי הדלת] נר ליהרר בה וכדלעיל בסימן רע"ו סי"א] אכל במקום שמדליקין צבית החורף וש צית לפני צית החורף אין לחוש לכצו דאפילו יכנה צפחיתתו אין זה פסוק רישא אס לא שפחה צית החורף מכיון כנגד פתח הבית הפתוח לחצר או לר"ה דאז יזהר לנעול פתח הבית קודם שיפחה פתח צית החורף [צ"ח]: (ג) בין הנרות לפתח

שער הציון

(ה) ואף דשם איתא דצריך נר אחר דלא יאמרו לנרצו להליקה ובאמת אס אין לו נר אחר נמי מותר ואף דע"כ משמע על שלחנו (ו) [א"ר לפי דעת המ"א]: (ו) א"ר ובגד ישיע וכו"מ מדה"מ מדהעתיק דין דשו"ע לדין אף בדמנינו מדליקין הכל פנינים וכתב הפמ"ג דכן משמע מתקומת המחבר והרב שלא חלקו בה ומשמע דדעתם דאס יתקו לנר חנוכה יהיה אסור להשמש לפניו: (ז) ט"ו וש"א. ועיין ברי"ג בנה"ל מה שכתבנו שם אודות הט"ו וה"ה: (ח) מ"א וש"א: (ה) לטש וש"א: (ג) מ"א וש"א דלא כט"ו (ואולי דס"ל לט"ו דאיש שמרגיל עצמו להדליק נר שבת כגון שאין לו אשה צביתו דינו כמו אשה דמקמתה ג"כ מקבל שבת עליה): (ג) פמ"ג דלא גרעא מרואה נרות אלא אחר: (ד) מ"א וש"א: (ה) דה"ה: (ו) פשוט: (ז) דל"ה נראה ק"ח כמחמי דמתי דהא מביין שמדליק בעוד היום גדול ע"כ סומך על הקולא דמפלג ולמעלה ונ"ל להשוותו" כמו לילה וא"כ אין יחפלו אח"כ מנהג [פמ"ג בסוף סי' תרע"א (ומ"מ משמע שם דכ"ו דוקא דאפשר ליה. וגם דבאמת זה שייך רק אס הוא הרבה קודם שקיעה) ודה"ה ומירת שמשון]: (ח) שער"ת ופרי מגדים: (ה) פרי"ח ופשוט ועיין לעיל סימן תרע"ב סי"ב מש"כ בה: (ג) א"ר משום דינא דס"ב דהוא דוקא בע"ש נקט נמי רישא בליל שבת: (ג) אחרונים:

הגהות ותיקונים: א) לעשותו:

הגהות והארות: 1) עיין בה"ל סי' תרע"ב ס"כ ד"ה ובלבד לענין שעת הרחק: 2) עיין שעה"צ סי' תרע"ג אות י"א לענין לילך לאור הנר:

הלכות חנוכה סימן תרפ תרפא תרפב

קמח באר הגולה

יכבה הנרות כשפותח את הדלת: ב יבע"ש אסור לקבוע הנרות (ד) בדלת עצמה (* אחורי הדלת יויש מי שמתיר (ה) (וע"ל סי' רע"ו סעיף א):

תרפא אין מבדילין בנר חנוכה במוצאי שבת. ובו ב' סעיפים:

א * במוצאי שבת (א) אין מבדילין בנר חנוכה שאין נהנים לאורו ואין מברכין על הנר עד שיאותרו לאורו: ב * במדליקין נר חנוכה בבה"כ (ה) (א) (ב) קודם ההבדלה: הגה (ג) וכ"ש ג' שם בס' ר"מ צבחו שמדליק ואח"כ מדליק שהרי כבר הדליק צבחה"כ:

תרפב דין על הנסים בחנוכה. ובו ג' סעיפים:

א * כל ח' ימי חנוכה [א] (א) אומר על הנסים (ב) בבה"מ בברכת הארץ ובתפלה בברכת מודים

ב טור לפי פירוש רש"י (א) וה"ה בדלת עומד מלד חוק והאי דנקט אחר הדלת משום שפעם רבי שמואל שהבא ה"ש כן היה ג' שם בס' ר"מ מרוטנטרנר בשם רבי ה"ר שמואל א טור בשם ה"ר ב ח"ה סי' פ' א כרז הוא רבן ששם שנת כ"ד

שערי תשובה

[א] קודם. עשה"ט ועיין בספרי שו"ת פת אפרים מ"ש פה בדברי מהר"ד וצ"א דברי הר"י ומהשנה מהר"א"ח סי' ע"ט לענין מילה שלא בזמנה ופדיון הבן הי מנייהו קדים (ועיין מש"ל סי' רמ"ט וסי' תרכ"ח על דברי המג"א כמ"ש שם מהמוס' דמו"ק דמילה כל יומא ומניה שאסור להניחו ערל) וצ"א דברי הרא"ש והטור סי' רפ"ו ע"ש:

[א] אומר על הנסים כו'. ועיין לעיל סי' תרע"ו שגם גר יכול לומר שעשה"ט לאצטמיו כו' ומ"ש א"ש זוכר צלותה צרכה כו' וא"ש הוכר השם יקיים הצרכה ואין רשאי לחזור כל שהוא צלמטת מפלמו וא"ש יחזור היו צרכה לצטלה כ"כ בש"מ בשם מטה יהודה וע"ש בשם הרדב"ו סי' תקפ"א שכול לומר על הנסים או יעלה ויבא בין צרכה לצרכה שאין קראו צרכה לצטלה והפסק נמי לא היו שהרי מעיין הצרכה היא וכתב שגם א"ש לנהוג ובמה"ג הבא דברי הרדב"ו בסתם וכן דעת מעדני המלך אך צב"י

סי' קפ"ח גמגם פה ע"ש וע"ש בשם מכתם לדוד מי ששכת עה"ג והיה סבור שזרין לחזור והתחיל להפלה וזכר שטעה בדין שצ"א לחזור יפק

ביאור הלכה

* מדליקין וכו' קודם ההבדלה. עיין גמ"צ כמה שכתבנו בשם הט"ו וצ"א רבים אחרונים קיימי צביטמיה הדבילה קודמת מהר"ל מפר"א והמ"ט [הוצא בא"ר] ופ"ח ודה"ח וכן הרבה אחרונים קיימי צביטת השו"ע והרמ"א הלא המה המ"א והאי"ר והגר"א וד"ת מאיר וכן צמ"ח משה השיב על כל ראויותיו של הט"ו וכן בשאלת יעב"ץ מכתב ג"כ עם השולחן ערוך אכן צמ"ח כבר נשמע ד"ו בין החיים וכבר איפלו זה קמאי לבר מה שהוצא צ"י שדעת מה"ד דבר חנוכה קודם ומהר"ל אגור וכל זו סוגרים ג"כ כמומו"ר ור"ד אונדרהס כתב שיש שמבדילין קודם כי הנה צמ"ח ראינו רבים מברכין קודם הבדלה ולי הכותב נראה שטעות פ"ד וכו' ע"ש [עיין צמ"ח"ש וצ"י יוסף חזק לאצמ"ח] וע"כ הנוהג להתנהג בה כמו שהסכימו כמה אחרונים דצבחה"כ אין לשנות מהנהג שנהגו מעולם להדליק נר חנוכה קודם וצבחו דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד וגם צמ"ח כתב דאין לגעור על שום אדם כי יש לו על מי לפמוין:

באר היטב

(א) קודם. ומ"ל כתב שמדליקין קודם ויתן לך. וכתב המ"א דמי ששכת אמה חוננתו יבדיל ואח"כ ידליק להא נהגו עכשיו האנשים שלא להדליק קודם ההבדלה שצמ"ח א"כ אסור להדליק כיון שלא הבדיל ומ"מ צב"ח לא יעשה כן רק יאמר המבדיל ודליק ואח"כ יבדיל עכ"ל. ומי"ט כתב שהגאון מהר"ל מפר"א הנהיג להבדיל קודם וטעמה שמה ישכח להבדיל צמ"ח ועבד אסור צהלקה ומסיק שכן יש לנהוג וכו"פ הט"ו למעשה להבדיל צבחו עכ"פ קודם ואח"כ להדליק נר חנוכה ע"ש. [ונס' אליהו רבה העלה להלכה דלעולם מדליקין תחלה ואח"כ מבדילין ודחה דברי ט"ו בשמי ידים ע"ש]:

סי' קפ"ח גמגם פה ע"ש וע"ש בשם מכתם לדוד מי ששכת עה"ג והיה סבור שזרין לחזור והתחיל להפלה וזכר שטעה בדין שצ"א לחזור יפק

משנה ברורה

לפתח וכו'. וא"ל לא נתן אסור לפתוח הדלת ועיין לעיל בסימן רע"א"ה צב"ל ד"ה דרכו: ב (ד) בדלת עצמה וכו'. שפתיחתו ונעילתו מקרב השמן לנר או מרחיקו ממנה יש פה משום מכבה או מצעיר ואע"ג דאין מכין לזה (ד) הוא פסיק רישא: (ה) ועיין לעיל וכו'. ר"ל דשם סתם לאסור וכן הלכה:

א (א) אין מבדילין בנר חנוכה. ר"ל שאם צריך תחלה על הדלקת נר חנוכה אין להבדיל עליה אח"כ מטעם הכתוב בשו"ע (ה) אצל יכול לצרף תחלה על הנר חנוכה להבדלה ולכבותה ולחזור ולהדליקה למאות נר חנוכה ועדיף טפי למיעבד הכי דכיון דעבד ביה מנחה חלה ליעבד ביה מנחה אחריתא אלא דכיון דקי"ל דלאחר האפוקי יומא עדיף טפי דלקמיה צמ"צ נוהגין להדליק נר חנוכה תחלה ושוב א"ל להבדיל עליו: ב (ב) קודם ההבדלה. דאף דמנחה הבדלה תדירה מ"מ כל מה דנוכל לאחר ללאת מן השבת (ג) עדיף טפי וגם צהלקה יש פרסומי ניסא וא"ש שכת אמה חוננתו יאמר המבדיל בין קודם לחול ואח"כ ידליק כבר הבדיל. ר"ל וכבר שמע הבדלה (ג) ודבריו מגומגם דהא לא נתכוון ללאת צהבדלה של ש"ץ ששמע צבחה"כ. ודע דט"ו ועוד (ד) כמה אחרונים שעומדים צביטתו פליגי על עיקר דינו של המחבר ורמ"א וק"ל דמנחה הבדלה קודמת לנר חנוכה משום דהיא תדירה. ועיין צב"ל שהבאנו דיש פה דיעות בין הראשונים וע"כ צבחה"כ אין לשנות מהנהג שנהגו ישראל להדליק מקודם ואח"כ להבדיל וצב"ח דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד:

א (א) אומר על הנסים. כתוב בספרים שנוסח על הניסים יאמר ועל הנסים צו"ו הן צמ"ח. כשעמדה עליהם יש ללג חיצה עליהם דהא אח"כ אומר על עמך ישראל אח"כ אומר ועל עמך ישראל [פ"ח]: (ב) בברכת המזון בברכת הארץ ובתפלה בברכת מודים. (ה) הטעם (ג) דכולה מילתא דחנוכה עיקרה הודאה היא. וצב"ח מעיין שלש צמ"ח ופורים (ג) אין מוכיחין של חנוכה ופורים

שער הציון

(ד) גמ"א שם. ועיין לעיל בסי' רע"ו דנדר של שעה ושל חלב מותר וטעם ה"ש מי שמחיר אימא צבור דסי"ל ללא פ"ר הוא ומאחר הגמ"א שם יפרש ללא כפ"י אלא כפירוש אחרים שהוצא לעיל צבור בסימן רע"ו ע"ש צ"י והגר"א פירש דטעם ה"ש מי שמחיר דסי"ל כפסק הערוך דפי"ר ללא יתא ליה מותר לתחלה. ואפילו לפירוש זה ג"כ אין הלכה דע"ה זו דכ"ס חולקים עליו וכדאיתא בסימן ש"ח סי' ע"ש: (ה) צ"ח וט"ו: (ז) פוסקים (ג) פמ"ג: (ד) עיין צב"ל: (ה) גמ"א: (ז) ומ"מ דיעבד א"ש אמר עה"כ צבחה"כ והשלים תפלתו א"ש לחזור ללא היו הפסק מה שאמר חוץ למקומו [פ"ת בשם ע"ר]: (ג) פמ"ג בשם א"ר:

הגהות ותקונים: א) רע"ו:

הלכות חנוכה סימן תרפג תרפג תרפד

ואם לא אמר (ג) אין מחזירין אותו (וע"ל סימן רנ"ד סעיף ד' וה') ימיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם אפילו נזכר בין אתה להשם חוזר: הגה י"א כששכח על הנסים בנה"מ (ה) (ד) כשמגיע להרחמן (ה) יאמר הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה ימי מתחיהו כו' (כל זו וכזו נתנאל סי' קפ"ז ס"ד): ב' ג'ג' במוסף של שבת ושל ר"ח (ו) צריך להזכיר של חנוכה אע"פ שאין מוסף בחנוכה: ג' (ו) אין אומרים כשם שעשית וכו' אלא מסיים ועשית עמהם נסים וגבורות בימים ההם בעת הזאת (ח) וי"א שאומרים אותו:

ב ה"ר"ף וה"ה"ש מהא דמתי כ"י ארבעה עשר וכו' הנוסח והנכס חוספתא דברכות וכו' העור בשמס ג עור ד מסקנת הגמ' שם ה עור כשם י"א ואזי הרא"ש דלא ישאל אדם זרכיו לא בני ראשונות ולא בני אחרונות ו סם בשם י"א דכיון דלוקי רכס הוא שרי וכו' נא"ח שכן הוא הנוסחא ברוב התפלות וכו' נוסחא הרמב"ם ונמשכת קופרים א ממרל דר' יוסף משום ר' יהונתן ערכין ו' והטעם מפני שהם מתחדש בכל יום ועוד שלל יום נשאל עלו חלוק משל חכרו וכל אחד נכרך לגמור הלל על קרבנותיו שנלי הנקט

תרפג ובו סעיף אחד:

א כל שמונת ימי חנוכה [א] (א) גומרין את ההלל: הגה וכל שמונת ימי חנוכה (ה) א"א חמנון וכו"ץ ולמנחם ולדוק הדין גם בערב חנוכה זמנחה וע"ל סימן קל"א (מהר"ל ומנהגים):

תרפד סדר קריאת התורה בחנוכה. ובו ג' סעיפים:

א [א] *קורין בקרבנות (א) הנשיאים שבפ' נשא שלשה בכל יום יומתחילין בברכת (ב) כהנים (ו"א) שמתחילין ציוס כלות משה (טור) וכן אנו נוהגין) יוקרא אותו (ג) עם כהן ולוי וישראל קורא ביום הראשון. (ו"א) שהכהן קורא כל אותה הפרשה עד ציוס הראשון והלוי והישראל קורין ציוס הראשון (מנהגים) (וכן נוהגין). ביום שני קורא בהן ביום השני עד פר אחד בן בקר ולוי עד ביום השלישי וישראל חוזר וקורא ביום השני ועל דרך זה בכל יום: הגה ו"א שישראל קורא ציוס

א משנה מגילה י"א דליתא בפסיקתא שב"ה נכפלו בשלם מלאתה המשכן טור ב שם בשם יש מקומות ג שם עבור ד שם

באר היטב

(ה) כשמגיע. וה"ה שיאמר כן תתפלה אחר גמר התפלה דרך בקשה. יש לומר הרשעה בנשף. ז"ל. להשיחם מורתך ולהעבירם חקי וכו' צלל מימיו"ן ש"ג מרדכי וכו"כ בנה"ג. זמן צלל ואז"ו ט"ו דלא כלבוש שכחז לומר וזמן הזה הוא צוא"ו ע"ש. וי"ל שמונת ימי חנוכה אלו להודות וכו' מ"א: (ה) א"א. כתב הכל זו א"א שיר זוממור לאסף לפי שהם כעין י"ט מאחר שאומרים זו הלל:

שערי תשובה

אפי' בתלמוד ברכה ע"ש וע"ש בני ששכח עה"נ וכיוצא שח"ל לחזור וכוזה להחמיר לחזור ולהתפלל כריך לכיון לשם נדבה וגם כריך שיהיה מכיר בעלמו שיוכל לכיון היעב בתפלתו מראש ועד סוף ואם יודע לחדש זה דבר ולא יוטרד טוב לעשות כן ע"ש ועבה"ט נוסח עה"נ שיאמר הרשעה בחטף ובפר"ח כתב לקרות בחירק פתח הרי"ש ומ"ש להעבירם חוקי רעון כתב הפר"ח שיותר נכון לומר מחוקי רעון וכו' אצדורהם שכן הוא בסדר רב עעדיה וכו"כ מהר"ם מרוטנבורג ע"ש:

[א] גומרין את ההלל בו. והפר"ח כ' שאין לומר הלל צבית האבל ונא"ר סי' קל"א כ' שאומרים וכו' צמח"צ כן דפשוט שיאמרו

בתפלה הלל צבית האבל והמ"א סי' קל"א כתב שבתוכה טוב שיקרא כ"א צביתו והציאו צב"ט שם ע"ש: [ה] קורין בקרבנות כו'. עיין בדעיים אלו ובדין טעות בקריאה בס' אשר אפרים שער ח' ותמצא הכל מוצא היעב:

משנה ברורה

ולא יאמר מתורמין צמ"ס. ז"ל שמונת ימי חנוכה אלו להודות [מ"א]: א (א) גומרין את ההלל. לפי שכל יום נוסף נס חדש ועוד יש טעמים עיין צ"י. ואחר ההלל (ה) אומרים חזי קדיש. מי שהוא אצל בשחית (ב) אין מתפלל לפני העמוד דיש הלל הא ערביה מתפלל דמתפלל בר"ח ג"כ ערביה. אין אומרים אל אך אפיס צ"י וה' בחנוכה ויה"ר אחר ס"ת. ולענין הלל אם מותר לומר צבית האבל עיין בשע"ת (ג) אצל האבל בעלמו בודאי לא יאמר:

ופורים: (ג) אין מחזירין אותו. דלאו דלורייא נינהו וקאי אהפלה ואזכרת המזון ואין חילוק בנה"מ בין בחול ובין צבית חנוכה אף דמוכרח לאכול מזד שהוא שבת מ"מ אינו חוזר בשביל על הניסים דחנוכה [פמ"ג] ועיין בסימן קפ"ה צמ"צ סוף סקל"ג: (ד) כשמגיע להרחמן וכו'. וה"ה שיאמר כן תתפלה אחר גמר התפלה דרך בקשה קודם יהיו לרעון [א"ר]: (ה) יאמר הרחמן. וכן צפורים [לבוש] ובר"ח שבתוכה (ד) יאמר זה אחר הרחמן הוא יחדש וכו' משום דמדיר קודם: ב (ו) צריך להזכיר. דיוס הוא שנתחייב צארבעה תפלות. ואם לא אמרו (ה) אין מחזירין אותו: ג (ז) אין אומרים כשם שעשית. י"א משום דלא ישאל אדם זרכיו בני ראשונות ואחרונות וטעות הוא דבשביל הצבור שרי אלף עיקר הטעם דכל דבר יהוי להבא תקנו צלהא וצדבר הדוחה יהוי לשעור ועיקר על הניסים היה כשעבר [צ"י]: (ח) וי"א שאומרים אותו. כתב ז"י ועבד כמר עבד ועבד כמר עבד. בעל הניסים י"ל להשיחם מורתך

שער הציון

(ז) ד אפרים: (ה) ט"ו ופמ"ג: (ה) לבוש: (ב) פמ"ג: (א) מ"א: (ה) פר"ח: (ב) לבוש: (ג) נכרי יוסף:

ליקוטי דברי הרב א' בשו"ע הרב סימן קל"א סעיף ה' כתב: אבל בחנוכה שההלל הוא חובה מתקנת חכמים, קורים גם בבית האבל, שגם האבל חייב בו, אבל אינו עובר לפני התיבה וכו'.

הלכות חנוכה סימן תרפד

קמט באר הגולה

שלאחריו דהיינו ציוס הג' וכן ככל יוס וכן נוהגין (הגהות מיימוני פ"ח"ט). "ביום שמיני מתחילין ביום (ד) השמיני וגומרין כל הסדר וקורין פרשה ראשונה של בהעלותך (ונוהגים לסיים כן עשה את המנוחה) (מנהגים): ב בשבת שבחנוכה מוציאין ב' ספרים בא' קורא בפרשת (ה) השבוע ובשני קורא (ו) בשל חנוכה (ז) ומפטיר רני ושמחי ואם חלו בו ב' שבתות מפטיר בכ' במלכים בנרות רשלמה: הגה ואם חל חמשה בשבת זו (ח) מפטירין (א) בשל חנוכה (מנהגים): ג "אם חל ר"ח טבת בשבת מוציאין ג' ספרים וקורין ו' (ט) בפ' השבוע ובשני קורא א' (י) בשל ר"ח ומתחיל וביום השבת ובג' קורא מפטיר בשל חנוכה (יא) ומפטיר רני ושמחי (יב) ואם חל ר"ח בחול מוציאין ב' ספרים וקורין בא' ב' בשל ר"ח ובשני קורא א' בשל חנוכה (יג) ואם חל ר"ח בחול בשל ר"ח אם לא הוציאו ספר ב' (יד) א"צ (טו) לקרות יותר אם הוציאו ספר ב' (טז) משום פגמו צריך (ג) (טז) לקרות ה' בשל חנוכה: הגה * ואם טעה והחמיל לקרות בשל חנוכה (יז) צריך (ד) להפסיק לקרות בשל ר"ח (אזכרה הלכות גרנות) (יח) * ואם צריך לברך על קריאת ר"ח על סימן ק"מ:

שערי תשובה

[א] לקרות. עשה"ט ועיין בתוס' לדמילה דף כ"ט ובשאלת שלום אות ל"ו ומ"ט מה בספרי בית אפרים סי' י"ח להגאון מוה"ר ז"ל בעמ"ס ש"ש: [ג] להפסיק. עיין בה"ט שם דף אפרים מ"ט מה על הע"י ובספרי שו"מ פ"ט אפרים סי' י"ח כחמ"ב בנתיבות יומרו ע"ש:

אל יקרא הוא בחנוכה דאין מדלגין כמ"ס סי' קמ"ד צ"י ש"ל מ"א: (ד) להפסיק. והט"ו כתב דהאי פסקא דרמ"א לאו דסמכא הוא ואינו צריך להפסיק אלא קורא כהן בשל חנוכה ואח"כ יקרא לאחרים בשל ר"ח וכחזן שכן הסכים הרב הגאון מוה"ר נפתלי כ"ץ ז"ל ע"ש ועיין בגינת ורדים חא"ח כלל א' סימן ל"ו:

באר היטב

(א) בשל חנוכה. ומקלף שזו אשית עמי"ת תכ"ה ס"ג. ו"א דבשבת שני מפטירין שזו אשית. לנפש: (ב) לקרות יותר. דאין משגיחין בחנוכה: (ג) לקרות חמישי. ויאמר קדיש אחריו ואם אמר קדיש אחר הרביעי לא יאמרנו אחר חמישי תשובת מהרי"ל סי' רי"ב. ועמ"י רפ"ב ס"ו וסק"י קמ"ד ופ"י ונכרו בקריאת הרביעי

משנה ברורה

דאין קפידא בימים: (ד) השמיני. כהן ולו (ד) קורא בקרבנו של גמליאל ישראל גומר כו': ב (ה) השבוע. שבעה קרואים לפחות (ה) ואומר ת"ק: (ו) בשל חנוכה. ואם הוא יוס א' של חנוכה מתחיל מיהי ציוס כלות [לבוש] המפטיר יקרא (ו) רק נשיא אחד דיוס הואו לבד וכן צ"ח שבתוכה קורים להרביעי רק נשיא אחד לבד של אומה היום דהיינו יוס הששי ואם ר"ח טבת שני ימים קורא ציוס ב' דר"ח שהוא ו' דחנוכה נשיא הו' לבד: (ז) ומפטיר רני ושמחי. על שם ראיתי והנה מנורת שיש כולה: (ח) מפטירין בשל חנוכה. ר"ל אף דענלמח המנהג בשבת שזו חמ"ן לדמות הפטרה השבעה ולקרות הפטרת שזו אשית שהוא מענינא דתמן כמבואר לעיל בסוף סי' תכ"ח מ"מ בשבת חנוכה צ"ן בשבת ראשון צ"ן בשבת שני און לדמות של חנוכה דפרסומי ניסא עדיף והנה המ"א ביאל ד"א דה"מ בשבת ראשונה אבל אם איקלע חמ"ן בשבת שני מפטירין שזו אשית ואין מפטירין בשל חנוכה הוי"ל וכבר הפטירו בשל חנוכה בשבת ראשון (ו) אבל בא"ר כתב דמרמ"א משמע דצ"ן בשבת ראשון וצ"ן בשני (ח) קורין רק של חנוכה לחוד וכן נוהגין: ג (ט) בפרשת השבוע. וה"ה אם רוצים לקרות צה' או יותר מן' ג' שרי והעיקר (ט) דצ"ן כולם לא יפוחת משצעה. כשגומר פרשת השבועי (י) מניחין הס"ת הב' ואין אומרין קדיש רק מגביהין הראשונה וגוללין אותה ופושטין השניה וקורא צה' וכשאומרין קדיש על השניה מניחין השלישית אלאה: (י) בשל ר"ח. דמדיר קודם: (יא) ומפטיר רני ושמחי. דהא דמדיר קודם (יא) היינו להקדים אבל לענין לדמות פרסומי ניסא עדיף ועוד דכיון

ביאור הלכה

* ואם טעה והתחיל וכו'. צריך להפסיק וכו'. עיין במ"ב צמה שכתבנו בשם הט"ו דחולק ע"ז ופוסק דמיון שהחמיל לקרות בשל חנוכה צריך לגמור הכהן בשל חנוכה והנה צ"ח מצ"ד דלס לא קרא עדיין ג' פסוקים בשל חנוכה יפסיק בנלמח ויקרא בשל ר"ח [דלס קרא ג' פסוקים מודה לדעת הט"ו דיצ"ן הכהן צרכה חמורה ויקראו לאחרים בשל ר"ח וא"ש לחזור ולקרות של חנוכה] וכן מצ"ד קל"ח בספר מור וקטיעה מ"מ הרבה אחרוני' [העדיף ישע והשולחן שלמה ובספר פני יתכן ס"ט והד"ה"ח והח"א] ומכללל גם המ"א בסיומן ק"מ בסופו הורו להלכה דבדרי הט"ו דכיון שהחמיל בשל חנוכה צריך לגמור הכהן בשל חנוכה בס"ט או ואח"כ יקראו הג' בס"מ אחרת צ"ח (ואף שסיומן זה פירש מ"א הטעם לדברי הרמ"א מ"מ להלכה צ"ח דעמו כמו שכתב שם) והתחלה נקרא משהחמיל לברך הכונה דהיינו שאמר ברוך אתה ד' אבל אם לא החמיל לברך אף שזמנא בידם אותה שהוא מתוקן לחנוכה און לו לחוב' לזה לכו"ע ויגלה ויקראו בס"מ אחרת שהולאה לשם ר"ח ואין כאן פגם לנ"ת או כיון שיקראו צה' אחר' [לחורוין] וצ"ח עתה שאל בשבת שצ"ח להוציא ג' ספרים ועיני חנוכה קורין שהפטרה בשל חנוכה משום פרסומי ניסא [ח"א] ועיין זה מצ"ד גם הפמ"ג בסוף דבריו ע"ש ומ"מ בדעבד אם קראו הפטרה של ר"ח השמיים כסא ילאו [שם] מי שיש לו יא"צ בחנוכה לא יתשוב לפי ימי החנוכה אלא לפי ימי החודש שהרי לפעמים ר"ח טבת יוס א' ולפעמים שני ימים: * ואם צריך לברך וכו'. ע"ל סימן ק"מ. ר"ל דשם יש שני דעות מה ואחרונים כמ"ז שם דנוהגין למעשה כהדעה שסוברת דצ"ח לברך וכן פסק בשערי אפרים דצ"ח לברך על קריאת ר"ח לפניה ולאחריה:

דקורא בשל חנוכה באחרונה יש להפטיר במחיל דסליק מניה: (יב) ואם חל ר"ח בחול. סדר קריאת התורה צ"ח. בחול. מתחיל פ' התמיד כהן עד רביעיית הדין. לוי עד ונסכה. ישראל עד ונסכו. והרביעי קורא בחנוכה [פמ"ג]: (יג) וקרא ד' בשל ר"ח. וקרא ד' בשל ר"ח. אם טעה וגזמנא בשבת חנוכה: (יד) א"צ לקרות יותר. דאין משגיחין בחנוכה דר"ח עיקר ואפילו (ט) אם נזכרו בתחילת קריאת הרביעי און לומר שרביעי ענמו ענמו צ"ח או בשל חנוכה קודם שיחמוס בפרשת ר"ח דה"ל מדלג ואין מדלגין בחורה בשני עינין כדלעיל בסיומן קמ"ד אלא מאחר שרביעיית החמיל לקרות בשל ר"ח יחמוס ויצ"ח חמישי אחריו ויקרא בס"מ השניה אם הוציאה בשל חנוכה: (טז) משום פגמו. דמוטב לנצל הא דלמיינן דצ"ח און מוסיפין על הרבעה מלפגוס הס"ת [צ"ח]: (טז) לקרות חמישי וכו'. ויאמר קדיש (יג) אחריו ואם אמר קדיש אחר הרביעי לא יאמרנו אחר החמישי: (יז) צריך להפסיק. עיין בע"ז שכתב דהאי פסקא לאו דסמכא הוא ואין צריך להפסיק אלא קורא כהן בשל חנוכה ואח"כ יקרא לאחרים בשל ר"ח ועיין צנה"ל שצירנו כל הפטרים שיש צה': (יח) ואם צריך לברך וכו'. עיין צנה"ל: ר"ח

שער הציון

(ד) מנהגים: (ה) אחרונים: (ו) פ"ע בשם ת' ז"ל: (ז) וכחזן דכן לדעת המטה משה: (ח) ואפילו לרף אחי פסוקים משום אשית ג"כ אין וכן דאין מדלגין מנביא לנביא [שם]: (ט) פרי"ח ע"ש שכתב דה"ה דשרי לקרות ה' גברי בפרשת השבוע: (י) ש"א: (יא) פסוקים: (יב) צ"י: (יג) מ"א: הגהות ותיקונים: א) פ"ג:

ה ש ו ס י מ יחא שס
מגילה ו ש ו אש"ג
דמות דשלמה קדימי
טפי אפי"ה עימי
לן דמריה דנעטא'
עמד וניה ר"ן
ח מיימרא דרכי
יתכן נפתח מגילה
כ"ט ש מנאי דסליק
מניה ועוד דפרסומי
ניסא עדיף הרא"ש
י מיימרא דר' יתכן
שם ב רוקח והכל
ט בשם ר"ע:

וַיְחִי רַלַח ע"ב

תְּקוּנֵים מְזַהֵר חֲדָשׁ ע"ב ג'

וימאי אנון מוֹעֲדֵי ה' אלִין אנון חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות הרי תִּלְתָּ. תִּלְתָּ אַחֲרָנִין ראש השנה חֲנֻכָּה פורים. תִּלְתָּא מְנַהוֹן אַקְרוּן מוֹעֲדֵי ה'. וְאֲנוּן מְקַרְאֵי קֹדֶשׁ. תִּלְתָּא אַחֲרָנִין אַקְרוּן אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי. וְלִקְבְּלֵיהוֹן אַתְּמַר (איוב לג) הֵן כָּל אֵלֶּה יַפְעֵל אֵל פְּעַמִּים שְׁלֹשׁ עִם גְּבַר.

והיכן משתלמי נפשיהו, בשלג. כְּמָא דְאֵתְ אָמַר, (תהלים סו) בְּפִרְשׁ שְׂדֵי מְלָכִים בְּהַ תְּשַׁלַּג בְּצִלְמוֹן. יְכוּל אָף יִשְׂרָאֵל כֵּן, תִּלְמוּד לומר לא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשְׁלַג. מַאי טַעְמָא. בְּגִין דְּכָל בֵּיתָהּ לְבוּשׁ שָׁנִים. אֵל תִּקְרֵי שָׁנִים אֵלָא שָׁנִים. בְּגִין מִילָה וּפְרִיעָה, צִיצִית וְתַפִּילִין, מְזוּזָה וְגַר חֲנֻכָּה כו'.

תְּקוּן יג, כד ע"ב

...תַּא חֲזִי אֵלִין מוֹעֲדֵי ה', אֲזִלִין עַל תְּקוּנָא דְגוּפָא דְמִלְכָא קְדִישָׁא, וְאֵלִין אנון, פְּסַח דְרוּעָא יְמִינָא דְמִלְכָא, וְדָא חֲסֵד, וּבְגִינָה אַתְּמַר זְמִין מְקַרְבָּת. ראש השנה דְרוּעָא שְׁמָאֵלָא דְמִלְכָא, וְדָא גְבוּרָה, וּבְגִינָה אַתְּמַר שְׁמָאֵל דּוּחָה. שְׁבוּעוֹת דָּא גוּפָא דְמִלְכָא, וְדָא תְּפָאֲרַת עֲמוּדָא דְאַמְצְעִיתָא. חֲנֻכָּה וּפּוּרִים אֵלִין אנון תְּרִין שְׁוָקִין דְמִלְכָא, דְעֲלִיָּהוּ שְׁרִיָּא נֶס, וּבְגִינָהּ אַתְּמַר אֵלֶּה פְּקוּדֵי, תְּרִין פְּקוּדֵין וְדָא, דְבְּגִינָהּ אַתְּמַר פְּקֹד פְּקֹדֵתִי. תְּרִין נְבִיאִים, תְּרִין מְשִׁיחִין אנון וְדָא. כָּל הַעוֹבֵר עַל הַפְּקוּדִים, דָּא יִסוּד, וְדָא חַג הַסּוּכוֹת כְּלִיל מִכְּלָהוּ, וְאִיהוּ הַעוֹבֵר עַל הַפְּקֹדִים דְאֲנוּן גַּצַּח וְהוּד, אוֹת הוּא בְּצַבָּא שְׁלוֹ. וְלָמָּה אַתְּקֵרִי כָּל, בְּגִין דְעֲלָה שְׁרִיָּא בִּינָה דְאִיהִי שְׁבִיעָא, יֵם דָּא יוֹם הַכַּפּוּרִים, אִיהִי וְדָא וְעַמָּה חֲמָשִׁין תְּרַעֲזִין דְחִירוֹ בְּחֻשְׁבָּן כָּל, בִּינָה כֵּן יָה כְּתִיב, דְאִיהוּ אֲזִיל מִהַלָּךְ חֲמָשׁ מְאָה שָׁנִין, וּמְטִי לִיסוּד דְאִיהִי חַג הַסּוּכוֹת, בְּגִין לְאַתְחַבְּרָא כְּכֹלָה דִּילָהּ דְאִיהִי חַג שְׁמִינִי עֲצָרָת. וּבְשַׁעְתָּא דְאֲנוּן בְּחַבְּרָא חֲדָא, אַתְּקֵרִיאוּ תְּרוּיָהוּ כְּ"ל כְּלָ"ה.

תְּמִינָאָה בְּהוֹדָאָה, וּבִיָּה הָנָה מְשַׁבַּח דְּוֹד הוּדוּ לַה', וְדָא הוּד וְדָאִי, לְמַנְצַח הוּדוּ, בְּהוֹן רְמִיזִין גַּצַּח וְהוּד, וְאֲנוּן נִסִּין, וּבִיָּה שַׁבַּח מְשָׁה אֲז, הֲדָא הוּא דְכְּתִיב (שמות טו א) אֲז יִשִּׁיר מֹשֶׁה, בְּגִין דְאִיהוּ הוּד דְיָהִיב לְמֹשֶׁה, (ישעיה נח ז) אֲז תִּקְרָא וְה' יַעֲנֶה, וְאִיהוּ תְּמַנְיָא יוֹמִין דְמִילָה, וּבְתַרִּיהּ בְּרִית דְאִיהוּ יִסוּד צְדִיקָא דְעֲלָמָא, וּבִיָּה אַתְּגַלְיָא " דְמִילָה, עֲשִׂירָאָה לְעֶשֶׂר סְפִירוֹן, וְאִיהוּ הוּד תְּמַנְיָא יוֹמִי דְחֲנֻכָּה, לְאַרְבַּעָה וְעֶשְׂרִין יוֹמִין, דְאֲנוּן בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, וּמִיד דְעֲלָה זִית טָרֶף בְּפִיָּה, שְׁרִיָּא כ"ה עַל יִשְׂרָאֵל בְּכ"ה בְּכֶסֶל, וְאֵלִין אנון כ"ה אַתְּנוֹן דְיַחְוֹדָא, דְאֲנוּן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוּמַר, וְדָא אִיהוּ חֲנוּכָּ"ה חֲנִי"ו כ"ה.

ביאור הגר"א - ואינון נסין. כידוע בסוד חנוכה ופורים, (יומא כא ע"א) כרובים בנס כו': **אז כו'.** רוצה לומר הוד - ספירה שמינית כנ"ל, וזהו אז: א' - כתר, על ז' - מחכמה עד הוד: **הוד דיהיב למשה.** כמו שכתוב (שמות לד לה) קרן עור פני משה, והוא קרן אחת שהיה לו במצחו משתי הקרנים כידוע וזה שכתוב (במדבר כז כ) ונתתה מהודך עליו, שממנו (בבא בתרא עה ע"א) פני יהושע כפני לבנה: **ואיהו תמניא כו'.** רוצה לומר שהברית אתכליל משמונה ספירות שעל גביו: **י דמילה.** מלכות - ברית קודש כידוע: **ומיד דעלה זית כו'.** רוצה לומר שמן דנרות דחנוכה:

ביאור הגר"א - שמאל דוחה. שבו נדחה אדם הראשון מגן עדן, ובו דנין את העולם: **גופא דמלכא.** שבו ניתן התורה - ת"ת: **דעלייהו שריא נס.** רוצה לומר, שאמרו (שבת קד ע"א) מ' וס' שבלוחות - הן נו"ה, ולפיכך חנוכה ופורים שבהן נעשו נסים הן נו"ה כו': **ובגנייהו כו'.** כמו שאמרו בזהר חדש פ' תשא דף ל"ז פקודי ה' אינון נו"ה כו': **תרין פקודין.** רוצה לומר לכך נאמר לשון רבים: **פקד פקדתי.** ב' פעמים פקד: **תרין נביאים.** רוצה לומר, שהן נקראו

ויוסף להגלותם, שְׁנָאֲמַר וְיוֹסֵף שָׁלַח אֶת הַיּוֹנָה
מֵאֲתוֹ, בְּגָלוֹת אַחֲרַת שָׁל יוֹן. דְּאָמַר רַבִּי יְהוּדָה,
גָּלוֹת יוֹן אַחֲשִׁיף פְּנִיָּהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל פְּשׁוּלֵי קְדָרָה.
וּמְרֹב צַעֲרָם וְרוֹחֲקָם מִה פְּתִיב בֵּיהּ. וְתָבֵא אֱלִיּוֹ
הַיּוֹנָה לְעֵת עָרְב. מִה לְעֵת עָרְב, דְּלֹא הָיָה נְהִירָא
לְהוֹן שְׁעֵתָא דְּרוּחָא, כְּמָה דְּהוֹת עֲבִידָא
בְּקַדְמֵיתָא, וְאַתְקַטְלֵי צְדִיקָיָא, וְאַתְחַשֵּׁף יִמְמָא,
וְאַעֲרִיב לְהוֹן שְׁמֵשָׁא וְלֹא יִכְלִין לְמִיקָם מִן קַדְמָה
דְּרוּחָא סְגִיָּאָה דְּהוּי עֲלִיהוֹן, שְׁנָאֲמַר (ירמיה ד) אוּי
לְנוּ כִּי פְנָה הַיּוֹם כִּי יִנְטוּ צְלָלֵי עָרְב. כִּי פְנָה הַיּוֹם,
אֵלוּ הֵן צְדִיקָיָא הַמְּאִירִים כְּשֶׁמֶשׁ. כִּי יִנְטוּ צְלָלֵי
עָרְב, שְׁנִשְׁאָרוּ כְּעוֹלָלוֹת בְּצִיר וְזֵהוּ לְעֵת עָרְב וְלֹא
בְּזִמְן דְּנִהֲרִין לְהוֹן צְדִיקָיָא כְּשֶׁמֶשׁ. (בראשית ח)
וְהִנֵּה עֲלָה זֵית טָרֵף בְּפִיָּה, לוּלִי שְׁהַעִיר הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא רִיחַ הַכְּתָנִים, שְׁהִיּוּ מְדַלִּיקִין גְּרוֹת
בְּשֶׁמֶן זֵית, אַזִּי אֲבָדָה פְּלִיטַת יְהוּדָה מִן הָעוֹלָם.
וּבְכָל פַּעַם וּפַעַם שָׂבָה בְּתִשׁוּבָה וְנִתְקַבְּלָה. אָמַר
רַבִּי פְּנִחָס, חוּץ מִן גְּלוּתָא רַבִּיעָאָה, דְּעַדִּין לֹא
שָׂבָה, וְהַפֵּל תְּלוּי בְּתִשׁוּבָה.

זֵהר תְּדַשׁ יְתָרוֹ

הָכָא אֵיהוּ רְזָא דְּאַרְבַּע מְלַכּוֹן, דְּסַחֲרִין פְּלָא. רוּחַ
סְעָרָה, דָּא מְלָכוֹת בְּבָל. עֲנֵן גְּדוּל, דָּא אֵיהוּ
מְלָכוֹת מִדִּי. וְאַשׁ מְתַלְקַחַת, דָּא אֵיהוּ מְלָכוֹת
אֲדוּם. וְנִגְה לֹו סְבִיב, דָּא אֵיהוּ מְלָכוֹת יוֹן,
דְּסַחֲרָא לֹוֹן נִגְה, וְלֹא בְּהוּ נִגְה, דְּכְתִיב בְּהוּ סְבִיב.
בְּגִין דְּלִית בְּכָל מְלַכּוֹן, דְּאֵנוּן קָרְבִין לְאוּרַח
מְהִימְנוּתָא, כְּנֻתֵיהוּ. אוּף הָכָא בְּאֵנוּן קְלַפִּין, לֹאוּ
מֵאֵן דְּקָרִיב לְמוּחָא, כְּהֵאֵי. וְהֵאֵי סַחֲרָא לִיָּה נִגְה,
וְלֹאוּ בֵּיהּ נִגְה, אֲלֵא נִפְקָא מִגּוּ מוּחָא, וְנִהִיר סַחֲוֹר
סַחֲוֹר. וְאֵלִין ד' מְלַכּוֹן מִתְחַלְפִין, כַּד שְׁלֵטָא הֵאֵי
עַל אֵנוּן אַחֲרִינֵן, אַתְדַּחֲזֵן כָּל אֵלִין, וְעָאֵל הַהוּא
דְּשְׁלֵטָא לְקַבְּלָא מֵהֵאֵי נִגְה, וְכִיָּה שְׁלֵטָא לְמַהֲוֵי
קָרִיב.

נביאים, וגאולת מצרים היתה ע"י ב' נביאים משה
ואהרן, שהן בדרגא דנו"ה כידוע: **תרין משיחין**.
רוצה לומר וכן בגאולה אחרונה יהיה ע"י ב' משיחין
שהן בדרגא דנו"ה, לכן נעשו נסים אז, וכן בגאולה
אחרונה: **כליל מכולהו**. רוצה לומר דלכך כתיב כל:
בצבא שלו. הן נו"ה שנקראו צבאות, והוא נקרא
אות: **ולמה איתקרי כל**. הוא עוד טעם על שכתב כל
העובר: **בגין דעליה שריא בינה**. כמו שאמרו
בירושלמי (שקלים ד ע"ב) כל העובר כו' כל דעבר
על ימא, וזה שאומר ים דא יום הכפורים כו': **דאיהי**
שביעאה. בשביל שרוצה לומר דאזיל ה' ספירות
מבינה עד יסוד כמו שמפרש והולך: **ים דא כו'**.
שהיא ימא דאורייתא, וים בגימטריא חמשים, וזה
שאומר ועמיה חמשין תרעין כו' בחושבן כל. רוצה
לומר לכך נקרא יסוד כל, כמו שמפרש והולך: **בינה**
כו'. שהוא אותיות בן י"ה, ורוצה לומר דת"ת שהוא
בן או"א שהן י"ה, ה' עילאה אתפשטת בנ' תרעין
שלה עד הוד כמו שאמרו בתיקוני זהר חדש, ונכללין
ביסוד, לפיכך נקרא כל, וזהו בינ"ה, שהיא תופסת
ומתפשטת כל הבן י"ה: **דאיהו אזיל כו'**. הן נ' תרעין
שכל אחד כלול מעשר, בה' ספירות עד הוד. וזהו
שאמרו חגיגה (יג ע"א) עוביו של רקיע מהלך ה'
מאות שנים. וכן בין רקיע לארץ מהלך ה' מאות
שנים - שהוא יסוד, מן רקיע לארץ, בין ת"ת
ומלכות, כמו שכתוב כי כל בשמים ובארץ, כל -
שבו נכללין כל הת"ק שנים, וזה שאומר ומטי
ליסוד: **כלה**. כל עם ה' תתאה, שגם היא נכללת מכל
הנ' תרעין כידוע:

זֵהר תְּדַשׁ נַח

אָמַר רַבִּי פְּנִחָס, רְצָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְנִסּוֹת
אֶת יִשְׂרָאֵל, וּשְׁלָחַם לְבָבָל. שְׁנָאֲמַר, וַיִּשְׁלַח אֶת
הַיּוֹנָה מֵאֲתוֹ, זֹו כְּנִסְתָּ יִשְׂרָאֵל. רָאָה מִה פְּתִיב בְּהּ,
וְלֹא מְצָאָה הַיּוֹנָה מְנוּחַת לְכַף רַגְלָהּ, שְׁהַכְּבִיד עֲלָהּ
מְלַךְ בְּבָל, בְּרַעֲב וּבְצַמָּא וּבְחֲרִיגַת צְדִיקִים הַרְבֵּה.
וּמִשׁוּם כְּבִיד עֲלָהּ, וְתִשְׁבַּב אֱלִיּוֹ אֶל הַתִּיבָה, וְחַזְרָה
בְּתִשׁוּבָה וְקַבְּלָהּ. חֲבָה כְּנִסְתָּ יִשְׂרָאֵל כְּמִתְחַלְּהָ,

שַׁעַר הַכּוּוֹנוֹת - הַנּוּכָה

ואמנם ענין ברכות הדלקת הנר הם סוכבים על יחוד אחד עליון ושלם הנקרא נ"ר, כמבאר אצלנו בתפלת שחרית דחל בברכת שים שלום, וענין שם כי שם נתבאר יחוד זה על מתכנתו. וענינו בקצור, כי ג' בחינות של יחוד יש לזעיר ונוקביה, הא' בבחינת הוי"ה ואהי"ה, הב' בבחינת הוי"ה ואלהי"ם, הג' בבחינת הוי"ה ואדנ"י. ולפעמים מתחידים בבחינה הא' ולפעמים בשתייהן ולפעמים בשלשם, ואז הוא היחוד הגמור, ואז הנקבה נקראת נ"ר כמספר ששה שמות הנזכרים. והנה בברכה ראשונה שהיא להדליק נר חנכה נרמזו שלשם, ובברכה שניה שהיא שעשה נסים נרמזה השנית, ובברכה שלישית שהיא שהענינו נרמזה התחתונה מכלן.

ונתחיל מברכה ראשונה. בתחלה תכונן במלת להדליק שהוא בגימטריא ג' היות ע"ב ס"ג מ"ה, ותכונן להמשיך ג' היות האלו על ידי הדלקה זו אל הנקבה הנקראת הוי"ה דב"ן. ובמילת נר תכונן שעל ידי המשכה זו תשתלם בג' היחודים הנ"ל, ואז תעשה בחינת נ"ר חנכה שהוא כמנין ג' היחודים הנזכרים, ותתיחד עם בעלה בג' היחודים הנזכרים.

אחר כך תכונן כי ר"ת להדליק נר חנכה הוא שם קדוש הנקרא נח"ל, ויוצא מראשי תבות ניוצר חסד ל'אלפים פנודע. וענינו הוא אור הנמשך מן אמא לזעיר אפין כדי שיהיה בו כח להתיחד עמה בג' היחודים הנזכרים שהם בגימטריא נ"ר, ולכן תכונן בשם נח"ל שהוא בגימטריא הוי"ה דמ"ה דאלפי"ן, ואות אל"ף שבאמצע מלוי אות וא"ו, היא שם אהי"ה ברבועו כזה, יוד ה"א וא אה אהי אהיהו ה"א, כי שם זה מורה ענין אמא המאירה בזעיר בהתלבשה בתוכו, וכבר נתבאר השם הזה בדרוש הראשון של פסח ויציא מצרים, על פסוק שופך דם האדם באדם וכו' וענין שם באורו. ונלע"ד ששמעתי שיכונן גם כן שהנח"ל

סדר הדלקת הנרות היה נוהג כנסח הכתוב בבית יוסף על הטורים ובספר שלחן ערוך, והוא כי בלילה הראשונה ידליק הנר שבצד ימינו שהוא היותר רחוק מן הפתח מכל שבעת הנרות, ובלייל ב' ידליק נר השני לו שהוא יותר סמוך אל הפתח יותר מן הראשון, ואחר כך יפנה לימין וידליק הנר הראשון, וכן על דרך זה כל שאר הלילות, עד שנמצא כי בלילה האחרונה מדליק הנר שבצד שמאלו שהוא הנר היותר קרוב וסמוך אל הפתח ומתחיל בו ונפנה לצד ימינו, הקרוב קרוב קודם, ונמצא כי הנר הראשון מכלם שהוא בצד ימין המדליק, הוא נדלק אחרון בלילה האחרונה.

ואמנם נבאר תחלה ענין קדשת הימים האלו ואחר כך נבאר ענין ברכות נר של חנכה. הנה כמו שנתבאר שבשבתות ויום טוב וראש חודש יש בהם תוספת קדשה על מי החל, גם בחנכה ופורים יש בהם תוספת קדשה יותר מימי החל, אמנם אין הדרגתם שוה למדרגת השבת והיום טוב והראש חודש, והנה הם נתבארו כל אחד במקומו. אבל ענין חנכה ופורים הוא באפן אחר, כי תרניהו אנון בהוד, ואף על פי שבתפלת שחרית בחל בארנו דייעקב בנצח ומלכות בהוד, וכפי זה החל קדוש יותר מחנכה ופורים אשר תרניהו אנון בהוד, אבל הענין הוא על דרך שבארנו בדרוש ראשי חדשים בענין היום טוב, כי הנקבה יש לה אז תוספת קדשה לפי שאז מקבלת הארותיה על ידי עצמה שלא על ידי בעלה, וכן הוא כאן, כי הנה בחל יעקב יונק הארתו וחלק הארה שלה מן הנצח ומן ההוד ואחר כך נותן לה הארתה הנמשך מן ההוד על ידו, אבל עתה בחנכה ופורים היא יונקת חלק הארותיה מן ההוד על ידי עצמה שלא על ידי בעלה ואינה טפלה אליו כבימי החל, והנה ענין זה הוא תוספת קדשה אליה בזמנים אלו יותר מבחל.

שער הכוונות - הנוכה

בְּרָכָה שְׁנִיָּה וְהִיא שְׁעֵשָׂה נְסִים וְכוּ'. בְּמַלְת
שְׁעֵשָׂה תְּכֻנָּה שֶׁהוּא חֲבוּר ש"ע ש"ה, פִּי שְׁתַּכְּוֹן
לְהַמְשִׁיךְ הָאֲרֵת הַפְּנִים הַעֲלִיּוֹנִים, שֶׁהֵם ב'
שְׁמוֹת א"ל בְּמַלְוֵייהֶם אֶל"ף לַמ"ד אֶל"ף לַמ"ד
הַעוֹלִים בְּגִימְטְרִיא ש"ע, כְּנֻזְכָּר בְּאַרְבֵּי בְּתַפְלַת
רֵאשׁ הַשָּׁנָה בְּכַרְפַּת אָבוֹת בְּמַלְת אֱלֹקֵי אַבְרָהָם
אֱלֹקֵי יִצְחָק וְאֱלֹקֵי יַעֲקֹב וְכוּ' וְעִינֵי שָׁם,
וְתַמְשִׁיכֶם אֶל שָׁם אֱלֹהִים דְּמַלְוֵי יוֹדֵי"ן
הַעוֹלָה ש', וְעַם ה' אוֹתִיּוֹת הַפְּשׁוּטוֹת הָרִי ש"ה
מִן שְׁעֵשָׂה, וְזֶהוּ שְׁעֵשָׂה ש"ע ש"ה, וּבְזֶה
יִתְמַתֵּק שָׁם זֶה שֶׁל אֱלֹהִים. וְאֵינִי זוֹכֵר שְׁאֲרֵית
הַדְּרוֹשׁ הַזֶּה.

הַנֻּזְכָּר שֶׁהוּא הַנְּי"ה דְּמ"ה וּבְתוֹכוֹ רְבוּעַ שֶׁל
אֶה"ה, מְשֻׁף בְּנוֹקְבָא הַנְּקֵרָאֵת הַנְּי"ה דְּב"ן,
אֲשֶׁר הָאוֹתִיּוֹת שְׁבַמְלוּי מְלוּיּוֹ הֵם ל"ו אוֹתִיּוֹת,
וְהֵנָּה ב"ן וְל"ו הֵם גַּם כֵּן בְּגִימְטְרִיא נח"ל, אֲבָל
אֵינִי זוֹכֵר אִם שְׁמַעְתִּי זֶה מִמּוֹרֵי ז"ל.

אֲחֵר כֶּף בְּמַלְת חֲנוּכָּה תְּכֻנָּה, כִּי כְמוֹ שֶׁהִמְשַׁכְּנוּ
הָאֲרָה מֵאִמָּא אֶל זְעִיר בְּשֵׁם נח"ל כְּדֵי שִׁיּוּכַל
לְהַתְיַחֵד עִמָּה בְּג' הַיְחוּדִים הַנְּקֵרָאִים ג"ר, כֵּן
עָתָה נִמְשָׁיִף הַנְּי"ה דְּס"ג שֶׁל אִמָּא שֶׁהוּא מִסְפֵּר
עֲשָׂר אוֹתִיּוֹת הַמְלוּי עִם חֲשׁוֹבֵן אוֹתִיּוֹת
הַפְּשׁוּטוֹת לְכַדֵּם שֶׁהוּא כ"ו, וְהָרִי כ"ו וְס"ג הֵם
בְּגִימְטְרִיא חֲנוּכָּה, וְזוֹ הַהִמְשָׁכָה תַּמְשִׁיכְנָה
בְּנֻקְבָּה הַנְּקֵרָאֵת ג"ר כְּנֻזְכָּר, וְעַל כֵּן תִּהְיֶה
גַּר חֲנוּכָּה.

מִה שְׁשִׁמְעֵתִי מוֹזִילִתִּי

הַהַנְּי"ה לְמַלְוֵי ס"ג, וַיַּחֲבֵר עִמָּה שָׁם אֱלֹהִים,
וְלָכֵן גַּם הַהַנְּי"ה דְּס"ג יְכוּן שֶׁהִיא בְּנֻקְוֹד
אֱלֹהִים. וּבְכַרְפַּת שְׁתַּחֲוִּינוּ יְכוּן בְּאוֹתָהּ הַהַנְּי"ה
שֶׁהִיא בְּמַלְוֵי מ"ה דְּאֶלְפִי"ן, וַיַּחֲבֵר עִמָּה שָׁם
אֲדנ"י.

וַנְּחֹזֵר לְעִנְיָן, כִּי בְּמַלְת חֲנוּכָּה יְכוּן אֶל מִה
שְׁאֲמְרוּ רז"ל שֶׁהִיא אוֹתִיּוֹת חֲנ"ו בְּכ"ה, וְהֵם
סוּד כ"ה אוֹתִיּוֹת שִׁישׁ בְּשֵׁשֶׁה הַשְּׁמוֹת שְׁאֲמְרָנוּ
שִׁיכְוֹן בְּמַלְת ג"ר.

וּבְמַלְת שְׁעֵשָׂה כְּבָר נִתְבָּאֵר אֲצֻלְנוּ כִּי ש"ע הֵם
ב' שְׁמוֹת א"ל בְּמַלְוֵי, וְעִנְיָן ב' שְׁמוֹת א"ל אֵלּוֹ
הֵם סוּד הַנְּי"ה דְּס"ג שְׁבַאֲרָנוּ בְּמַלְת חֲנוּכָּה,
שֶׁהוּא כ"ו וְס"ג שֶׁהִיא הַהַנְּי"ה בְּפְשׁוּט וּבְמַלְוֵי.
וְהֵנָּה בְּפְשׁוּט הוּא א"ל, כִּי חֲשְׁבוּנָה הוּא כ"ו
וְאוֹתִיּוֹת וְהַפּוֹלֵל הָרִי א"ל, וְגַם בְּמַלְוֵי
דְּס"ג יֵשׁ בּוֹ אוֹתִיּוֹת י"א שֶׁהֵם בְּגִימְטְרִיא
א"ל, וְאֵלּוֹ שְׁנֵי שְׁמוֹת א"ל מִתְמַלְאִים וְהֵם
בְּגִימְטְרִיא ש"ע מִתְכַּתֵּב שְׁעֵשָׂה.

כְּבָר נִתְבָּאֵר אֲצֻלְנוּ שִׁיכְוֹן בְּמַלְת ג"ר אֶל ג'
יְחוּדִים, שֶׁהֵם הוּי"ה וְאֵה"ה וְהוּי"ה וְאֱלֹהִים
וְהוּי"ה וְאֲדנ"י. וְזֶהוּ מִה שְׁמַצְאֵתִי בְּקוּיִנְטְרִס
אֲחֵר, כִּי הַהַנְּי"ה הָרֵאשׁוֹנָה שְׁעַם אֵה"ה תִּהְיֶה
בְּמַלְוֵי יוֹדֵי"ן דְּע"ב, וְהַנְּי"ה הַשְּׁנִיָּת שְׁעַם
אֱלֹהִים הִיא דְּס"ג, וְהַנְּי"ה הַג' שְׁעַם אֲדנ"י
הִיא דְּמ"ה, וְג' הָרִיּוֹת אֵלּוֹ עֲצָמָן הֵם שְׁתַּכְּוֹן
בְּמַלְת לְהַדְלִיק בְּגִימְטְרִיא ע"ב ס"ג מ"ה. וְכֵן
הָאֵה"ה שְׁבַחְבוּר הַנְּי"ה דְּע"ב דְּיוֹדֵי"ן, גַּם
הוּא יְהִיָּה בְּמַלְוֵי יוֹדֵי"ן, וְהֵנָּה שְׁנִיָּה
בְּגִימְטְרִיא רַג"ל, כִּי גַם חֲנֻכָּה נִקְרָא רַגְלֵ מַכְּלֵל
הַמוֹעֲדִים, כְּנֻזְכָּר בְּכַתִּיבַת יָד בְּהַקְדַּמַּת
הַתְּקוּנִים.

וְאִמְנָם בְּקוּיִנְטְרִס אֲדָם אֲחֵר מְצֵאֵתִי, כִּי בְּבִרְכָה
הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁל לְהַדְלִיק, כְּשִׁיאֲמַר בְּרוּךְ אַתָּה ה'
יְכוּן שְׁזוֹ הַהַנְּי"ה הִיא דְּע"ב דְּיוֹדֵי"ן, וְתַכְּוֹן
לְחַבֵּר עִמָּה גַם אֵה"ה דְּיוֹדֵי"ן, וְשִׁנִּיָּהֵן
בְּגִמְטְרִיא רַג"ל, וְזֶהוּ סוּד עַד שְׁתַּכְּלָה רַגְלֵ מִן
הַשּׁוּק. וּבְכַרְפַּת שְׁעֵשָׂה נְסִים יְכוּן בְּאוֹתָהּ

ספר הכוונות

מהדורא קמא דשעה"כ

יעשו לה הכנה בהדלקת נר חנכה, ויגדלו בה האורות, ואחר כך תעלה בנר שבת:

ופרוש חנוכה הוא חנ"ה כ"ו, והוא שיונקת מלכות מאמא עלאה הנקראת חנ"ה העולה ס"ג, כי ס"ג בבינה, וזהו שאמר הכתוב 'כי את חנה אהב ויה' סגר רחמה' כמו שכתבאר בעזרת ה'.

עוד יש הבדל בין חנכה לשאר הימים, כי בשאר הימים איהו בנצח ואיהי בהוד, ומהוד לא נתנבא אדם מעולם, וזהו 'ויהודי נהפך' וכו', אלא שיעקב מקבל אור של נצח והוד על ידי הנצח ונותן לה חלק המגיע אליה מההוד. אבל באלו השמונה ימים היא לוקחת האור מן ההוד בלי אמצעי, והוא כי שמואל שהוא שקול כמשה ואהרן וכולל נצח והוד, תקן הנצח לגמרי, כמו שכתוב 'וגם נצח ישראל' וכו', והוא בא במתתיהו ותקן מדת ההוד, אבל לא לגמרי אלא בשמונה ימים אלו בלבד, ולכן יונקת מלכות מהוד באלו הימים.

ומצות הדלקתה הוא עד שתכלה רגל מן השוק. פרוש שיש בה בחינה יורדת למטה בבי"ע ונקראת שוק, כי באצילות נקראת בית, והבחינה היורדת למטה היא אות דל"ת שבה, ולזה מצות הדלקתה עד שתכלה רגל מן השוק, פרוש כי בחינה היורדת למטה נקראת רגל, כשתכלה רגל מן השוק שאז יכלה הרגל והרגל הוא נסתלק למעלה.

והזווגים שאמרנו יש להם שמות מחלפים, והם הוי"ה אהי"ה, הוי"ה אלהי"ם, הוי"ה אדנ"י, ועולים לחשבון ג"ר.

ופרוש 'כי את חנה אהב', כי אלקנה הוא מאבא, ולזה אהב את חנה שהיא אמא, ואינו יכול להזדווג עמה, לפי כי ה' שהוא זעיר סגר

דע כי כל מה שאנו צריכים לתקן הוא זווג זו"ן. ויש כמה בחינות, כי כמו שהאצילות יש בו ג' חלקים שהם: פתר והוא קוצו של יו"ד, ואין משיגים בו אלא מהחיצוניות שבו, שהוא הקרקפתא העצם המקיף המוחין, ואינה אלא לבוש, וזה הלבוש בלבד אנו משיגים. והבחינה השנית הם המוחין אבא ואמא ודעת, ובאלו אנו משיגים הפנימיות עצמו, ואף על פי שהם שלשה, כלם תלויים באבא ונקראים על שמו, כי סתם מ"ח הוא מאבא. הבחינה השלישית הם ז' מדות תחתונות, שמהם הנהגת כל העולמות.

וכן יש בזווג זו"ן שלשה בחינות: א' ששה קצוות, ופרושו שהיא עולה בשש קצוות שלו ושם מזדווגת, וזה אינו חשוב כל כך, לפי שרמ"ח אברים הם משש קצוות שלו ולמטה הם נגסים, ועוד שאינה פנים בפנים, ועוד כי החבוק אינו בגופה אלא בתחלת ראשה, ואינו בין תרין דרועין דמלכא. הבחינה הב' כשעולה עד המוחין שלו ושם מזדווגת, וגם זווג זה, גם שהוא מעלה מן הראשון, אינו חשוב כל כך, לפי שהפתר שלה הוא כנגד הפנים שלו ואינה פנים בפנים, והחבוק הוא בצואר. הבחינה ג' כשהיא עולה כנגד הפתח שלו, וזה זווג מבחר, כי אז היא פנים בפנים, והחבוק הוא בגופה ממש, ואז היא נקראת נ"ר כמו שכתוב בזהר (תרומה קס"ו ע"ב) רמ"ח איברים וב' דרועין דיליה המחבקים אותה הם נ"ר.

וזהו נר שבת ונר חנכה, אלא שיש הפרש ביניהם, כי נר שבת היא עולה למעלה עד הפתח שלו ממש, ונר חנכה הוא אשר יורדים כל אלו הבחינות אליה למטה במקומה, ולכן קנית שמן של שבת קודם. ובענין ההדלקה נר חנכה קודם, לפי שאם ידליקו נר שבת קודם, כבר עלתה, ומה הוא התועלת באחרת, אבל

ספר הכוונות - הנוכה

וכונת הברכות: כליל ראשון יכון כשמוזכר השם שהוא מלא ביודי"ן, וגם באה"ה דיודי"ן שעולים רגל. וכשאומר להדליק יכון בג' שמות ע"ב ס"ג מ"ה שחשבונם להדליק עם הכולל. וכשאומר ג"ר יכון בג' יחודים הנזכרים שחשבונם ג"ר. וכשאומר חנופה יכון שעולה פ"ט כחשבון ס"ג כ"ו, ויש בשני שמות אלו שם א"ל, כי בשם ס"ג יש ג' יודי"ן ואל"ף פנה ייא"י, ובשם הוי"ה שהוא כ"ו וד' אותיות והכולל הרי א"ל. ויארץ בשני אותיות חנפ"ה עד שיכונן בג' יחודים הנזכרים שיש בהם כ"ה אותיות.

ובברכה שנית יכון הוי"ה ואלהי"ם, פרוש הוי"ה בנקוד אלהי"ם והוי"ה במלוי ס"ג. ובמלת שעשה יכון בשני אותיות ראשונות ש"ע הארת פנים של א"ל א"ל פנודע, ושני אותיות ש"ה יכון בשם אלהי"ם ש', וחמשה אותיות של אלהי"ם.

והברכה השלישית יכון הוי"ה אדנ"י וההוי"ה במלוי מ"ה.

רחמה' שהיא נעלמת בתוכו, אבל מסתלקת למעלה ומזדוג. וזהו שאמר ויעלה האיש ההוא מעירו', כי חנה עולה ס"ג פנוזכר, ואלקנה עולה במקום אדם הראשון קדם שחטא פי לא היה מכילו העולם הזה.

וכלל בגר חנכה להוריד האור למטה במלכות, פי בזה הזיווג עלתה עד הכתר שלו פנים בפנים ברמ"ח איברים ותרי"ן דרועין דיליה אשר מחבקין אותה כמנזן ג"ר, וזה הזיווג הוא בסוד הוי"ה אה"ה, פי אה"ה הוא בכתר והוא בנוקבא.

ומלת חנופה הוא חנ"ה כ"ו פנוזכר, חנה בינה, כ"ו הוי"ה.

ובשבת וחנכה יקדים גר חנכה פנוזכר, ויכון פי אחר הכנה זו שינודו האורות למטה, תעלה היא למעלה בגר שבת.

ויכון שהאור שלא התקין אותו שמואל לגמרי, התקין אותו מתתיה שהיא שמואל, ובאלו הח' ימים מקבלת מלכות מהוד בלי אמצעי.

כונות השמן

מסדור חמדת ישראל לרבי שמואל ויטל, הביאו הרמח"ל בקיצור הכוונות.

ויוד' אותיות, והוא חנ"ה מן חנכה, חנ"ה עולה ס"ג, שזה הרגל מאיר בו אמא עלאה. עוד שם, חנופה עולה פ"ט, והוא משם טפטפיה, שאנו צריכים להשלים שם זי"ת, פי שמ"ן בגימטריא ש"ץ, [ועם המספר קטן שגמטריא י"ב] הרי ב"ת, ועם י"ה הרי זי"ת.

כונת חנכה משם אחר מתלמידי הרב זלה"ה. כשתשים השמן תכון בשם ב"ש, שהוא בא"ת ב"ש שמן, והקמצי"ן מורה על היותו נמשך מנה"י של א"ק, ונמשך וכן בכל הפרצופין שהן ה' פנודע, ושורה במנורה שנקודתה שב"א. וזה הנקוד עולה בגימטריא ב"ן, והשם עצמו עולה אהי"ה, הרי שם ע"ג, סוד ס"ג

פרי עין חיים - הנכה

הכתורות אינן במקור

חנוכה בסוד הוד ונצח

ביאור ההלכות ע"פ סוד

למעלה מג' טפחים בתוך י'

והנה בתנכה זו הנה פונת ההדליק, שיכון האדם פשמוריד ידו להדליק, כי היא למעלה מג' טפחים, שהוא כנגד נה"י שהם ג' טפחים, ולמטה מ' טפחים, שאינה עולה עד הראש, ואנו ממשיכין לה אור מן הראש, לכן אם הניח אותה בתוך י' יצא, כי כל זה נקרא מקומה, כיון שהיא נוטלת אור מן כל י', אבל למעלה מ' אין להניח.

נר שבת קודם

וביום השבת היא עולה עד הכתר שלו, ואז מקומה ממש בכל הי', ואז היא נקראת נר שבת שלמה, ולכן אם לא השיגה ידו לקנות שמן לנר של שבת ונר חנכה, נר שבת קודם, שיותר טוב להעלותה עד למעלה עד כל הי', ולא נר חנכה שהוא למטה, אף שהאור בא לה מפל הי'.

נר חנוכה תחילה

וגם לכך ראוי להדליק ערב שבת נר חנכה קדם שידליק נר שבת, כי ראוי להעלותה מעט מעט ממטה למעלה ממדרגה למדרגה, אבל אם הדליק של שבת קדם, שפבר עלתה למעלה עד הראש, איך ידליק של חנכה ויחזר להורידה למטה בנה"י חס ושלום.

מצותה משתקע החמה

ודע, כי אנו מדליקין אותה עם שקיעת החמה, כי אז היא מדת לילה, והיא יורדת למטה אל הבריאה וליצירה ולעשיה, לתת טרף לביתה וחק לנערוטיה, ואז אנו ממשיכין לה אותן האורות שהיו לה למעלה.

סוד שמונת ימי חנכה, איהי מקבלת אור ההוד בעצמו, שלא על ידי זעיר אנפין, כי בחל יעקב בנצח ורחל בהוד, ובניען אשר לא תקן ההוד, בענין יהודי נהפך עלי למשחית, והנצח נתקן, בענין וגם נצח ישראל לא ישקר, לכן מקבלת איהי אור מן ההוד על ידו דרך הנצח, אבל מתתיהו בן יוחנן כהן גדול תקן ההוד, באלו הח' ימים לבר, לכן מקבלת איהי אור מן ההוד עצמו על ידה ושלא על ידו, לכן אנו אומרים על הנסים בכרפת מודים שהוא כנגד ההוד.

מהתכרים: היא נצח שהוא ענף התכמה, סוד שמן משחת קדש, ולכן הנה הנס בשמן, ועל ידי כהן.

ג' יחודים נ"ר

ודע, כי יש בה ג' יחודים, א' נגד נה"י, כי עד שם מגיע קומתה לבר, ובזה היחוד הוא הוי"ה אדני. ולפעמים היא נגד התנה, ואז הוא הוי"ה אלהים. ולפעמים היא שנה עד הכתר שלו, ואז הוא הוי"ה אהי"ה. וג' יחודים אלו גימטריא נר.

(עקר פונת נר חנכה הוא, להוריד הארה למטה באלו הימים, באלו הנה הזווג עם בעלה פנים בפנים, שנה לו עד הכתר ברמ"ח אברים, הרי רמ"ח וב' דרועין, גימטריא נר. ושם הנה בזווג זה, הוא יאההויה"ה).

והנה בתנכה היא נגד נה"י לבר, ואנו ממשיכין לה אור מג' יחודים אלו עליונים, לעשות אותה נר.

פרי עין חיים - חנוכה

עד שתכלה רגל מן השוק

להזדווג ביחד, אבל מסתלקות למעלה ומזדווגת, וזה סוד 'ועלה האיש ההוא מעירו', ואז מזדווגין יחד.

הגהה (ב) א"מ, אלקנה גימטריא אל במלואו, אלף למד.

תוספת קדושת חנוכה

בענין חגכה בברכות, תחלה תכונן פי הלא יש תוספות קדשה יותר מבחל, כמו שיש בשבת ויום טוב וראש חודש, רק שאינו דומה להם. אמנם נלע"ד ששמעתי ממורי זלה"ה, לידע איך בחל איהו בגצח ואיהי בהוד, ובחגכה ופורים הרי תרוניהו בהוד, ואדרבא נראה פי הוא גרוע מבחל. אף הענין, כי בחל יעקב לקח הארת שניהם דידיה ודידה מן גצח ומן הוד, ואחר כך נותן חלק ההוד בה אל הנוקבא, נמצא פי היא טפלה אליו, אף בחגכה ופורים היא יונקת מן ההוד על ידי עצמה שלא על ידו, וזה תוספות קדשה אליה.

סוד הברכות

ונדבר עתה בענין הברכות. דע פי שרשם סובב על היות לה סוד יחוד אחד ונאה, והוא סוד נר, שידעת שהיא סוד יחוד שם הויה ואהיה, הויה אלהים, הויה אדני. וג' יחודים אלו גימטריא ג"ר.

והנה בברכות אלו רמוזים כל הג' יחודים, דהינו - בברכה א' יחוד א' הויה אהיה, בברכה ב' הוא יחוד ב' של הויה אלהים, בברכה ג' יחוד ג' של הויה אדני.

ברכה א'

אמנם תכונן תחלה להמשיך אליה ע"ב ס"ג מ"ה, גימטריא ק"פ, כמנין "להדליק" עם הפולל, פי היא סוד שם ב"ן, ולכן תמשיך אליה ע"ב ס"ג מ"ה, ועל ידי זה תמשיך ודולקת ומאירה, ותעשה "נר חגכה", ואז

ולפי שעקר המשכה היא מאותו האור הנמשך אליה מן הראש, שהיא הנ"ה אה"ה, כי כשהם מלאים ביודי"ן הם גימטריא רגל, ואין האור הנה יכול להמשיך אליה אלא זמן מעט, לכן גם מצות הדלקה אינה אלא זמן מעט, וזהו עד שתכלה רגל מן השוק, פי השוק הם העולמות התחתונים, עד שתכלה אותו רשימו מן האור שנמשך אחריה למטה עד מקומה.

הדלקה עושה מצוה

לכן הדלקה עושה מצוה ולא ההנחה, כי אין אנו מעלין אותה ממקומה כלל, אלא שאנו ממשיכין לה אור מלמעלה אל מקומה לבד, הינו ההדלקה.

אסור להשתמש לאורה

ולכן אסור להשתמש לאורה, כי כדי להיות אור הקדש העליון יורד עד למטה, אשר שם מקומה במקום אשר מצוים שם החיצונים, ואנו חוששין שלא יתאחזו באור העליון, ולכן אין להנות מן האור.

הגהה צמח - מכאן פי בשבת יכול להנות מנר של שבת, פי שם אין החיצונים פנוקר בגר של חגכה.

סוד "חנוכה"

פרוש חנוכה, הוא חנ"ה כ"ו, והוא שיונקת המלכות מאמא עלאה הנקרא חנ"ה העולה ס"ג, פי חנה בבניה ושם שם ס"ג, ושרשו הוא ייא"י מספרו אל, כמספר הנ"ה עם ד' אותיות והפולל, וזהו חנ"ה כ"ו.

וזהו שאמר הכתוב, 'ואת חנה אהב וה' סגר רחמה', (ב) פרוש - פי אלקנה הוא בחינת אבא, וחנה בחינת אמא, ואינו יכול להזדווג עמה, לפי פי ה' סגר רחמה, רוצה לומר שנה"י דבניה שם נעלמים בראש זעיר אנפין בסוד מוחין. וזה סוד בספרא דצניעותא, אתי מפתחא דכליל שתא, לכן אבא ואמא אינם יכולים

פרי עין היים - הנוכה

שְׁעָשָׂה, יְכוֹן ב' אוֹתוֹת ש"ע, יְכוֹן ב' אֶל הַנ"ל,
שְׁעוֹלִין ש"ע. וְכַב' אוֹתוֹת אַחֲרוֹנוֹת ש"ה, יְכוֹן
אֱלֹהִים בְּיִדְיָיִן גִּמְטְרִיאָה ש, וְעַם ה' אוֹתוֹת
אֱלֹהִים, הָרִי ש"ה:

כוונת השמות

עֲנִין גַּר חֲנֻכָּה כְּכָר נִתְּבָאָר לְעִיל, וְהִנֵּה בְּכָרְהָ
רֵאשׁוֹנָה יְכוֹן כְּשֵׁאוֹמֵר בְּרוּךְ אַתָּה י"י, יְכוֹן פִּי
הַיְוִי"ה זֹו דְע"ב דְּיִדְיָיִן. גַּם תְּכוֹן לְחִבְרָה אֶהְיֶ"ה
דְּיִדְיָיִן, וְשִׁנְיָהֶם גִּמְטְרִיאָה רְגֵל, וְזֵה עַד
שְׁתַּכְלָה רְגֵל מִן הַשּׁוּק.

וּבְכָרְהָ ב' כְּשִׁמְזָכִיר הַיְוִי"ה, יְכוֹן שֶׁהוּא בְּמַלּוּי
ס"ג, וַיַּחְבֵּר עֲמָה אֱלֹהִים. וְהָעֲנִין, יְכוֹן פִּי הַיְוִי"ה
זֹו שֶׁל ס"ג וְנִקְוֶדָה בְּנִקְוֹד אֱלֹהִים.

וּבְכָרְהָ ג' יְכוֹן כְּשֵׁאוֹמֵר יְהוִי"ה שֶׁהִיא שֶׁל
מ"ה, וַיַּחְבֵּר עֲמָה שֵׁם אֲדָנָי.

מילוי השמות במילת נ"ר

בְּעֲנִין גְּרוֹת חֲנֻכָּה, כְּכָר בְּאַרְנוֹ פִּי גַר חֲנֻכָּה יְכוֹן
ג' יְחוּדִים הַנ"ל, וְכֵאֵן מְצֵאתִי כְּתוּב שִׁיְכוֹן פִּי
הוִי"ה א' שְׁעַם אֱהִי"ה הוּא בְּיִדְיָיִן, וְהוִי"ה
שְׁעַם אֱלֹהִים הוּא בְּס"ג, וְהוִי"ה הַג' דַּאֲדָנָי
הִיא דְמ"ה, וְאֵלּוּ הַג' עֲצָמֵן הֵם גִּמְטְרִיאָה
לְהַדְלִיק - ע"ב ס"ג מ"ה.

כ"ה דחנוכה

גַּם בְּמַלְת חֲנוּכָּה שְׁאָמְרוּ רז"ל חֲנוּ כה, וְסוּד
כ"ה, הוּא סוּד כ"ה אוֹתוֹת שֶׁל הו' שְׁמוֹת
שְׁבַמְלַת גַּר.

שעשה

שְׁעָשָׂה, בְּאַרְנוֹ פִּי ש"ע הֵם ש"ע נְהוּרִין, שֶׁהֵם
גִּמְטְרִיאָה ב' א"ל בְּמַלּוּי, וּמְצִיאוֹת ב' א"ל אֵלּוּ,
הֵם בְּשֵׁם ס"ג שְׁבַאֲרָנוּ בְּמַלְת חֲנוּכָּה, שֶׁהִיא
חֲנִי"ה כ"ו, פִּי חֲנָה גִּמְטְרִיאָה ס"ג, שֶׁהוּא הַיְוִי"ה
פְּשׁוּטָה וּמְלֵאָה. וְהִנֵּה הַפְּשׁוּטָה הוּא כ"ו, וְד'
אוֹתוֹתֶיהָ וְעַם הַכּוֹלֵל גִּמְטְרִיאָה א"ל, וְכֵן בְּס"ג

תְּתַיַּחַד עִם דּוּדָה בְּג' הַיְחוּדִים שֶׁהֵם גִּמְטְרִיאָה
ג"ר.

וּתְכוֹן לְשֵׁם קְדוּשׁ נח"ל, שֶׁהוּא רֵאשִׁי תִּיבוֹת
לְהַדְלִיק גַּר חֲנֻכָּה, וְהוּא הַמְּשַׁכֵּת אוֹר עֲלִיּוֹן שֶׁל
הַבֵּינָה לְזַעִיר אֲנָפִין, (ס"א, עֲצָמוֹ מִן הַנַּחֵל הָעֲלִיּוֹן, פִּי
בְּכַח אוֹר זֶה הִבָּא עֲלָיו מִלְּמַעְלָה, וְשׁ אוֹר לַתָּן אֵלֶיָּה,
לְהַדְלִיק וּלְהַאִיר אוֹתָהּ) כְּדִי שְׁיִכּוֹל לְהַתְיַחַד עֲמָה
בְּיַחְוֹד ג"ר הַנ"ל. לְכֵן תְּכוֹן פִּי נַחֵל עִם הַכּוֹלֵל,
הוּא סוּד שֵׁם מ"ה, וּבְתוֹכוֹ שֵׁם אֶהְיֶ"ה כְּזֵה
בְּרַבּוּעַ - יו"ד ה"א, ו"א א' א"ה אה"י אה"י"ה ו
ה"א, גִּמְטְרִיאָה פ"ט, וְהוּא פִּי סוּד אַחֲוָרִים
דְּאֶהְיֶ"ה הוּא סוּד דָּם אָדָם, כְּמַבְאָר אֲצֻלְנוּ.
(ס"א, פִּי אַחֲוָרִים דְּאֶהְיֶ"ה הַנ"ל גִּמְטְרִיאָה דָּם, הוּא דָּם
זַעִיר אֲנָפִין, וּמִן א' שְׁבַתוּף וְא"ו דְּמ"ה, נַעֲשֶׂה אֶהְיֶ"ה
גִּמְטְרִיאָה דָּם, הִבָּא לְזַעִיר אֲנָפִין מִלְּמַעְלָה מִן אֶהְיֶ"ה
שְׁבַאֲמָא).

וְאֶפְשָׁר שְׁשַׁמְעֵתִי גַם כֵּן, לְכוֹן לְהַמְשִׁיף זֶה לְשֵׁם
ב"ן וּמַלּוּי אוֹתוֹת דְּמַלּוּי הַמַּלּוּי, שֶׁהוּא
גִּמְטְרִיאָה נַחֵל, רַק שְׁאִינִי זוֹכֵר אִם שְׁמַעֲתִיו.

אֲחַר כֵּן תְּכוֹן לְהַמְשִׁיף מַס"ג אֶל הַנּוּקְבָא, וְזֵהוּ
חֲנוּכָּה, שֶׁהוּא ס"ג כ"ו, אֵלּוּ הֵם גִּמְטְרִיאָה
חֲנוּכָּה, וְתִמְשִׁיכֶם לְמַלְכוּת.

ברכה ב'

אֲחַר כֵּן בְּרַכָּה ב' בְּמַלְת שְׁעָשָׂה, שֶׁהוּא ש"ע
ש"ה, וּפְרוּשׁ ש"ע, הוּא ב' פְּעָמִים אֶל"ף לְמ"ד,
שֶׁהוּא הָאֲרַת פָּנִים עֲלִיּוֹנִים מְסוּד א"ל, לְמַתַּק
אֱלֹהִים דְּיַחְוֹד ב' הַנ"ל, שֶׁהוּא בְּמַלּוּי יוֹדִי"ן
שֶׁהוּא ש, וְעַם ה' אוֹתוֹת אֱלֹהִים הָרִי ש"ה.

הוספה לכוונת הברכות

מִהַחֲבָרִים: כְּשִׁיאֲמַר ג"ר, יְכוֹן ג' יְחוּדִים הַנ"ל,
גִּמְטְרִיאָה ג"ר. וְכִשִׁיאֲמַר חֲנוּכָּה, יְכוֹן גִּמְטְרִיאָה
ס"ג כ"ו. וְב' אֶל יוֹצֵא - א' מִן ס"ג, י"י א"י. וְא'
מִן כ"ו, פִּי כ"ו עִם אוֹתוֹת הַיְוִי"ה, וְעַם כּוֹלֵל,
עוֹלָה א"ל. וְכִשִׁיאֲמַר חֲנוּכָּה, יְכוֹן ס"ג כ"ו,
וַיִּצְרִיף בְּב' אוֹתוֹת אַחֲרוֹנוֹת כ"ה, עַד שִׁיְכוֹן
הַג' יְחוּדִים הָעוֹלִין ג"ר. בְּכָרְהָ ב', יְכוֹן הַיְוִי"ה
בְּמַלּוּי ס"ג, וְהַיְוִי"ה בְּנִקְוֹד אֱלֹהִים. כְּשִׁיאֲמַר

פרי עין חיים - הנוכה

הסר השרש שהוא קס"א, נשאר ח', לפי שאין השפעתה לזעיר אנפין אלא מטבורה ולמטה, וקס"א הוא למעלה מהטבור.

ניקוד ההיות

ליל א' יכּוּן 'אַל', הַוְנִי"ה י"ו בְּסֶגֶל ה"ה בְּקִמְץ. ליל ב' יכּוּן 'רְחוּם', הַוְנִי"ה י"ו שְׁבִ"א ה"ה קבוץ. ליל ג' יכּוּן 'חַנּוּן', הַוְנִי"ה י"ו חוּל"ם ה"ה קבוץ. ליל ד' - 'אַרְף', הַוְנִי"ה י"ו חירק ה"ה קבוץ וכו', עֵינִי לְקִמְץ. ליל ח' - 'נִצַּר חֶסֶד', הַוְנִי"ה בְּנִקּוּד צְבָאוֹת, יֵשׁ נ"א: ה' אַחְרוּנָה בְּקִבּוּץ.

בְּרַכָּה ב', בְּכָל יוֹם בְּאַזְכָּרָה ס"ג וְקנ"א. עוֹד, ליל א' - נִקּוּד צְבָאוֹת. ליל ב' - שוּרֶק. ליל ג' - קבוץ. ליל ד' - חירק. ליל ה' - חוּלָם. ליל ו' - שְׁבִ"א. ליל ז' - סְגוּל. ליל ח' - צִירִי.

בְּרַכָּה ג', שֵׁם מ"ה פְּלוֹ חוּלָם, וּבְכָל שְׁחִינּוֹ הִפְלֵ מ"ה.

ח' אהי"ה

מְצֵאתִי כְּתוּב בְּסִדּוּר אֶחָד כְּסִדּוּר זֶה: יוֹם א' - אִל"ף ה"י יו"ד ה"ה, קנ"ו א', וְרַבּוּעַ פְּשוּט עוֹלָה אֲמַת, דְּהֵינּוּ אֶהְיֶ"ה פְּעַם אֶהְיֶ"ה גִימְטְרִיָּא אֲמַת, וְהֵם מִן ח' אֲמַת שְׁבָאֲמַת וְיִצְיִב, דְּהֵינּוּ א' רַבּוּעַ אֶהְיֶ"ה, וּמַעוֹרָר מְכִילְתָּא א' מִי"ג מְכִילִין דְּרַחֲמִי, וְנִקְרָא 'אַל'.

יוֹם ב' - אִל"ף ה"ה יו"ד ה"ה, קנ"א, וְרַבּוּעַ פְּשוּט גִימְטְרִיָּא אֲמַת, וּמַעוֹרָר מְכִילָא ב', הַנִּקְרָא 'רְחוּם'. יוֹם ג' - אִל"ף ה"ה יו"ד ה"א, קמ"ז ב', וְרַבּוּעַ פְּשוּט גִימְטְרִיָּא אֲמַת, וּמַעוֹרָר וְכו' וְחַנּוּן. יוֹם ד' - אִל"ף ה"א יו"ד ה"ה, קמ"ז א', וְרַבּוּעַ פְּשוּט וְכו'. יוֹם ה' - אִל"ף ה"א יו"ד ה"י, קנ"ב ב', וְרַבּוּעַ פְּשוּט וְכו'. יוֹם ו' - אִל"ף ה"י יו"ד ה"א, קנ"ב א', וְרַבּוּעַ וְכו'. יוֹם ז' - אִל"ף ה"ה יו"ד ה"ה, קנ"א [נדצ"ל ה"י, קנ"ו ב'], וְרַבּוּעַ וְכו'. יוֹם ח' - אִל"ף ה"א יו"ד ה"א, קמ"ג, וְרַבּוּעַ וְכו'. וּמַעוֹרָר יוֹם ח' כָּל שְׁאָר מִדּוֹת וְכו'.

בְּמִלּוֹי יֵשׁ י"י א"י גִימְטְרִיָּא א"ל, וּב' א"ל הַנ"ל מִתְמַלְאִין כְּנ"ל, וְנִרְמָזוּ בְּאוֹתוֹת ש"ע מִן שְׁעִשָּׁה.

רג"ל במילת נ"ר

גַּם בְּמָה שְׁבָאֲרָנוּ בְּמִלַת נ"ר, כִּי יֵשׁ בּוֹ חִדּוּד הַנְיָה דְע"ב עִם אַהִיָּה, תְּכַוֵּן כִּי גַם אַהִי"ה זוּ הִיא בְּיודִי"ן, אִזּוּ שְׁנֵיהֶם גִימְטְרִיָּא רְגָל, כִּי גַם חֲנֻכָּה גִימְטְרִיָּא רְגָל, נ"ל שְׁצָרִיף לומר נִקְרָא רְגָל, כְּנִזְכָּר בְּתַקוּנָיִם.

סדר הדלקת הנרות

מורי זלה"ה הִיָּה נוֹהֵג לְהַדְלִיק נְרוֹת חֲנֻכָּה בְּנִסְחַ מַהֲרִי"ק (הַיּוֹבָב בְּבֵית יוֹסֵף), שְׁלֹא כְּפִנּוּחֵינִי בְּאֶפֶן אַחֵר, וְהוּא מַה שְׁהִיָּה נוֹהֵג, כִּי בְּלִילָה הָא' מִתְחִיל מִן הַיּוֹתֵר רְחוּק מִן הַפֶּתַח, וּבְלִילָה ב' מִתְחִיל מִנֵּר הַסְמוּכָה לְרֵאשׁוֹנָה, וְכֵן הִיָּה עוֹשֶׂה, בְּאֶפֶן כִּי בְּלִילָה אַחְרוּנָה הִיָּה מִתְחִיל לְהַדְלִיק אוֹתָהּ שֶׁהִיא יוֹתֵר קְרוּבָה לַפֶּתַח.

י"ג תיבות - י"ג מידות

מִהַחֲבָרִים: בְּבְרַכָּה יֵשׁ י"ג תֵּיבִינִין, נִגְדַּד י"ג מְכִילִין דְּרַחֲמִי, דְּאִמָּא מְקַשְׁטִי לְכַרְתָּא לְתַקְנָא הוּד דִּידָהּ, וְקַשְׁטָהּ בַּח' מְכִילִין דִּידָהּ קְדָמָאִין מִן א"ל וְכו', עַד תְּמִינָא נִצַּר חֶסֶד. וַיִּכְוֵן לְמְכִילְתָּא תְּדָא, שְׁפָל אֶחָד כְּלוּל מִי"ג. וּבְיוֹם הַח' שֶׁהוּא נִצַּר חֶסֶד, מַעוֹרָרַת בְּיוֹמָה כָּל שְׁאָר הַמִּדּוֹת, עַל יְדֵי בְּטִישָׁה דְנִצַּר' עִם וְנִקְה', שֶׁהֵם ב' מְזֻלוֹת עֲלָאִי וְתַתָּאִי, כְּדִי לְהַשְׁפִיעַ לְמַלְכוּת.

ח' אהי"ה

וְאַלְהַ חַח' מִדּוֹת דְּאִמָּא אֲנוּן תְּמִנִין, אֶהְיֶ"ה כָּל אֶחָד בְּרַבּוּעַ אוֹתִיּוֹתָיו, אֶהְיֶ"ה פְּעַם אֶהְיֶ"ה עוֹלָה אֲמַת, שְׁכַנְגָדָם ח' אֲמַת דְּאֲמַת וְיִצְיִב.

וְהֵם כְּנֻה: א - אִל"ף ה"י יוד ה"י. ב - אִל"ף ה"ה יו"ד ה"ה. ג - אִל"ף ה"א יו"ד ה"א. ד - אִל"ף ה"י יו"ד ה"א. ה - אִל"ף ה"י יו"ד ה"ה. ו - אִל"ף ה"א יו"ד ה"ה. ז - בְּקַדִימָה וְאַחֲרוּהָ בְּקִרְיָאָה כֻזָּה - אִל"ף ה"א יו"ד ה"י. ח - אִל"ף ה"ה יו"ד ה"י. ט - אִל"ף ה"ה יוד ה"א.

פרי עין חיים - הנוכה

סוד על "הניסים"

גאולות ראשונות מהוד ולעתיד מנצח

מְצַאֲתִי כְּתוּב, כָּל הַגְּאֻלוֹת רֵאשׁוֹנוֹת הָיוּ בְּסוּד
הַהוּד, וְלִכְּן כָּל הַשִּׁירוֹת הֵם בְּלִשׁוֹן נִקְבָּה דְּאִיִּהי
בְּהוּד, וְאֶפְלוּ גְּאֻלַּת מְצָרִים הָיָה עַל יְדֵי בְּתִיָּה
בַּת פְּרָעָה, וּלְפִיכֶךָ כְּתִיב 'וַנִּתַּתְּ מֵהוֹדֶךָ עֲלֵיו',
וְכֵן גְּאֻלַּת סִיסְרָא הָיָה עַל יְדֵי דְבוּרָה וְאִשָּׁה יַעֲלֵ,
וְכֵן גְּאֻלַּת יוֹן עַל פִּי בַת מִתְתָּיָהוּ, וְהָיָה אִז
בְּתַקוּן הוּד, לְפִיכֶךָ הֵם ח' יְמֵי חֲנֻכָּה כִּי הוּד
סְפִירָה ח', וּפְוָרִים הָיָה עַל יְדֵי אֶסְתֵּר. אֲבָל
לְעֵתִיד לְבָא יִהְיֶה הַגְּאֻלָּה מִצַּד הַנְּצִחַת, וְלִכְּן
יִהְיֶה גְּאֻלָּה נְצִחִית וְקַיִמָּה, כְּדִכְתִּיב 'וְגַם נִצַּח
יִשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁקַר', וְזֶה 'וַיִּזְזוּ נִצְחָם עַל בְּגֵדֵי',
בְּסוּד 'גַּם אֵת זֶה לְעִמַּת זֶה' וְכו'.

עֲנִין עַל הַנְּסִים, כְּכָר יְדַעְתָּ מֵה שְׁכָתוּב
בְּתַקוּנִים, כִּי נִצַּח הוּד הֵם ב' פְּקוּדֵי דְאֶתְמַר
בְּהוּן פְּקוּדֵי דְאֶתְמַר, וְהֵם חֲנֻכָּה וּפְוָרִים, שְׁבָהֶם
מִתְגַּלִּין הָאוֹרוֹת דְּנִצַּח הוּד. וְהֵנָּה בְּנִצַּח שְׁם
הוּיָה וּבְהוּד אֲדִנִּי, כְּנִצַּח בְּתַקוּנִים, וְהֵם מ"ה
וְאֲדִנִּי גִימְטְרִיא נ"ס, וְיִסוּד כְּלוּל בְּגִימְטְרֵיהוּ הַכּוּלָּל
נ' שְׁעָרִים גִּימְטְרִיא י"ס, לְכֵן נִקְרָא עַל הַנְּסִים -
נִסִּים. וְהֵנָּה נִמְצָא כִּי נִצַּח הוּד נִקְרָאוּ נְסִים,
לְכֵן אוּמָרִים בְּחֻנְכָּה וּפְוָרִים עַל הַנְּסִים.

קיצור הכוונות - ענין חנוכה

וקדם הדלקתה יברך: ברוך אתה יהוה - ע"ב קס"א. אלקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק - ע"ב ס"ג מ"ה. גר - יאהויה"ה יאהלוההי"ם יאהדונה"י. חנוכה - חנ"ה כ"ו, ס"ג ושרשו שהיא א"ל, כ"ו וד' אותיות והכולל עולה א"ל. כ"ה דחנוכה הם כ"ה אותיות דיוחד ג"ר.

ר"ת להדליק גר חנוכה הוא נח"ל, ושם זה הוא המשכת אור העליון אל ז"א להזדווג עם נוקבא. ויכון שזה השם עולה מ"ה ומ"ד - רבוע אהי"ה. ועולה גם פן כמנן ב"ן ול"ו אותיות דמלוי מלאו.

ובלילות האחרות יכון גם פן כף, אלא שמשנתנות הנקודות של שם הנו"ה כסדר זה: ליל ב: יהו"ה. ג: יהו"ה. ד: יהו"ה ה: יהו"ה. ו: יהו"ה. ז: יהויה"ו. ח: יהו"ה.

ואחר כך יברך: ברוך אתה יהוה - ס"ג קנ"א יהו"ה. אלקינו מלך העולם, שעשה - שני א"ל במלואם. נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. וגם בברכה זו משנתנות הנקודות: ליל ב': יהויה"ו. ג': יהו"ה. ד': יהו"ה. ה': יהו"ה. ו': יהו"ה. ז': יהו"ה. ח': יהו"ה.

ואחר כך יברך: ברוך אתה יהוה - מ"ה אדנ"י. אלקינו מלך העולם, שהחנינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

כשתשים השמן בחנכה תכון כ"ט, והוא שמן בא"ת ב"ש. ותכון להמשיך השמן מנה"י דאדם קדמון, ויתפשט בארץ או"א זו"ן, ושורה על המנורה שנקודה שבא. ותכון בנקוד כ"ט שעולה ב"ן, והשם עולה אהי"ה, הרי ע"ג - ס"ג וי' אותיות.

חנוכה עולה פ"ט מטפטי"ה. שמן עולה ש"ץ, ובמספר קטן י"ב, וי"ה, הרי זי"ת.

הנה חנוכה הוא בסוד הנצח, וספירה זו היא השולטת, והוא ענף החכמה, ולכן נעשה הנס בשמן. והתקון הוא בהוד, ורוצה לומר לפי שבימי הימים גזרו על המילה, והיו רוצים בזה לעכב התפשטות הה' חסדים היוצאים מן היסוד - בכח הערלה הסותמת. וכשיש הערלה שמכסה על היסוד, אז הסטרא אחרא לוקחת פח, כי אין פחה אלא מן הסתומים, ומתאחות בספירות לינק מהם, וכל אחיזה אינה אלא בספירת הוד, בסוד: 'כל היום דיה', ונמצא שהיו רוצים לפגם הוד. וכשגברו בית חשמונאי, אז נתבטל הקטרוג ונתקן הפגם. ולכן התקון הוא בהוד, כי הוא הנתקן על ידי מתתיה ובניו שהיו ה', בסוד הה' חסדים היוצאים מן היסוד, שפשהם מתגברים הסטרא אחרא נחלשת ואינה יונקת. ועל פן אמרים על הנסים במודים, שהוא בהוד כידוע.

ומדליקים גר חנוכה לזכר הנס שנעשה במנורה. והנה גר חנוכה הוא בסוד מלכות, ומקומה למעלה מג' טפחים, כי כן נוקבא עומדת בנה"י דז"א, וכל אחת היא טפ"ח שעולה כמנן מ"ה ב"ן, שמהם נעשות הספירות כידוע.

ובהדלקה אנו ממשיכים אור מן הראש אליה. וכן פונת הברכה בכלל - לעשותה בתקון ג"ר, הינו להביא לה אור המוחין, ואז היא בסוד ג"ר הינו יאקוויק"ק יאקלוקקיי"ם יאקדונק"י שעולים ג"ר.

וזמן הדלקתה עד שתכלה רגל מן השוק, כי רג"ל עולה ע"ב קס"א, וסודו חכמה ובינה בסוד המוחין, ו'שוק' היא נוקבא. וכיון שכל פונתינו בהדלקת גר חנוכה להביא זה האור אל נוקבא, על פן זמנה נמשך עד שזה האור מתקיים שם. משם ואילף אין התקון בזמנו, וזהו עד שתכלה רגל מן השוק.

אוצרות רמה"ל - ישעיה

שאנו יכולים להתקיים על ידי השפע הבא לנו, וזה "לכו", ובחצי הלילה השני צריך לכוון לתקן לאה כדי שיהיה מתקנת גם רחל.

וזה גם הכונה שצריך לכוון בנר חנכה, שאנו מדליקין נר חנכה שהיא לאה, שהיא נקראת נר, כדי להאיר מזה הנר לרחל בדתה לבי"ע. והמנוחה הנה לה ז' קנים שהם בסוד ז' תחונות דעתיק, וכשאנו מדליקין את המנוחה שהיא כנגד המנוחה שהיה בבית המקדש שהיה לה ז' קנים, אז אנחנו גורמים שלאה יאיר לרחל בדתה לבי"ע, ואז מעוררים לז' תחונות דעתיק להסירם מן הגלות, שהוא מחזיר כל רע לטוב. וזה "ונלכה באור ה'", כשתלכו לבריאה לצרף הזיוג, וכדי להשפיע לנו, אז אנחנו מכונים לתקן את בחינת לאה כדי שיתקן רחל, וזה בנר חנכה כנ"ל. ואז נר חנכה שהוא כנגד המנוחה שהיה לה ז' קנים, אנחנו מעוררים לז' תחונות דעתיק להסיר אותם ואותנו מן הגלות, להיות הוא מחזיר כל רע לטוב בסוד היחוד העליון, וזה "ונלכה באור ה'".

וכבר ידעת שהגזרה שעשו היננים הנה שלא יעשו את המילה, וזה הנה מפני שפעם אחרת לא קימו אותה, מפני שלא הנה להם רוח צפונית שמרפא כידוע. אבל אומר: "הנה אנכי" שהוא אמא, שהרפואה באה מצד אמא, "שולח לכם את אליה הנביא", שאליהו הוא ביסוד שהוא ברית קדש. וזה מה שהקדוש ברוך הוא שולח אותו בבכירות של ישראל, ואז תקימו את מצות המילה. "לפני בוא יום ה' הגדול והנורא", שהוא זמן הנצחיות, מפני שבאותו הזמן לא יש עוד תקנה. ובאותו הזמן נאמר: מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת, אבל מי שלא טרח מה יאכל בשבת, וזה: "לפני בוא יום ה' הגדול והנורא".

בית יעקב לנו ונלכה באור ה' (ישעיה ב). זה שאמר הכתוב: "הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא" וכו'. השכינה כבר ידוע שהיא מתחלקת לב' בחינות: שכינתא עלאה ושכינתא תתאה, בסוד לאה ורחל, לאה למעלה, רחל למטה. ובתחלת הלילה לאה עם רחל שניהם יורדים מן אצילות להיכל קדש קדשים דבריאה לצרף הזיוג, כדי שירד השפע להחיות הנבראים, מפני שבאצילות לא יש נפרדים. ובתחלת הלילה לאה מזדווגת עם ז"א, ובאותו הזמן נקרא שרחל היא תחת המטה. וכשבא הבקר, אז הוא זמן שרחל מזדווגת.

ובחצי הלילה הראשונה הוא זמן שליטת הסטרא אחרא. ובחצי הלילה השניה אז הוא זמן הדין הממקד, ואז צריך לקום לומר זמירות ותשבחות. וכן אנחנו רואים שהיה עושה דוד המלך ע"ה, מפני שאז הוא הזמן שיורד ההשפעה מלמעלה למטה לצרף המשרתים עליונים ותחונות, ואז צריך שיהיו מוכנים לקבל השפע.

ואם תאמר, והלא אנחנו אומרים שזמן הגלות הוא בתחלת חצי הלילה שניה, והלא השכינה שהם לאה ורחל יורדים להיכל קדש קדשים דבריאה בתחלת הלילה. אבל תדע שבתחלת הלילה הראשון, אף על פי שיורדים לבריאה, אינו נקרא גלות, מפני שהיא בבחינת אצילות, אבל בחצי הלילה השני, אז היא יורדת מבחינת אצילות לבחינת בריאה, ואז נקרא זמן הגלות.

וזהו שאמר הכתוב: "בית יעקב לכו" וכו', שהמשרתים אומרים: "לכו" בבריאה, שאף על פי שאתם יורדים מבחינת אצילות לבחינת בריאה, אבל כיון שכל חפצם הוא להשפיע לתחונות, צריך שתדו, כדי שיהיה הזיוג

אוצרות רמח"ל - ליקוטים (עמ' רנ"א)

סדר חדשי השנה

ימין דמלכות, חשון שמאל, כסלו מקריע, ובו היתה גאלה ועל ידי אשה, כי הוא זמן הנהגת המלכות. טבת שבט ימין ושמאל דיסוד, אדר מקריע, ועל פן היתה בו גאלה, ומתגלה בו יסוד דאבא. ניסן איר ימין ושמאל דתפארת, סיון מקריע, ולכן בו נתן התורה שהיא בתפארת, וכל נשמות ישראל בזה הזמן מקבלים התורה כפי מה שהכינו להם בימות השנה. תמוז ואב ימין ושמאל דדעת, אלול מקריע, ולכן מתגלים בו י"ג תקוני דקנא, פי מיד סמוך לדעת יש הכתה.

ענין חדשי השנה הולכים בסדר ימין שמאל ואמצע. ניסן ימין, איר שמאל, ולכן יש בו הדינים של העמר. סיון מקריע, ולכן בו נתן התורה. תמוז ואב ימין ושמאל, אלול מקריע. תשרי חשון ימין שמאל, כסלו מקריע, ולכן היתה בו גאלה. טבת שבט ימין ושמאל, אדר מקריע, ולכן היתה בו גאלה.

סדר אחר לפי ההנהגה י"ב חדשים. ד' ספירות הם: מלכות יסוד תפארת ודעת, ומתלוים אליהם השני קוין ימין ושמאל. כיצד: תשרי

ליקוטי הרמ"ד וואלי

סדר חדשי השנה

ליקוטים ח"ב עמ' תקטו

נכנסים ימין ושמאל של אותה בחינה. כיצד: בתשרי חשון ימין ושמאל של בחינת המלכות, ובכסלו המקריע, ומתישבת אורה. כף בטבת ושבט ימין ושמאל של בחינת היסוד, ובאדר האור המקריע, ואותה בחינה מתישבת ונתקנת כל צרכה. כף בניסן ואיר ימין ושמאל של בחינת התפארת, ובחדש סיון האור המקריע ונשלם התקון של אותה בחינה. ונשאר עדין תקון הדעת שהוא סוד הרצון, והרי בתמוז ואב נכנסים אורות ימניים ושמאליים של בחינת הרצון, ובחדש אלול נכנסים האורות המקריעים, ונשלם התקון ומיד מתגלה, והפועל הנאמן - בא יבא ברנה נשא אלמתי, "כי לא ישקט האיש פי אם פלה הדבר היום", כי ל'א' ישקט האיש ר"ת פליה, לפי שאין שקט עד אשר לא יכלו כל אויבי ה', ורוא דא "והחרמתי את החטאים את עמלק ונלחמתי בו עד פלותם אותם".

בענין החדשים, דע כי בחדשים הימניים כגון ניסן תמוז תשרי וטבת, אתפשט בהון נהירו דאבא. בחדשים השמאליים שהם איר אב חשון ושבט, אתפשט בהון נהירו דאמא. זה סוד גם פן אמא עלאה עד הוד אתפשטת, דהא חדש אב הוא ההוד של החדשים הנוקבין, וחדש שבט הוא ההוד של הדכורים. ובחדשים המקריעים ואמצעיים אתפשט בהון נהירו דעתיקא קדישא, והם סיון אלול כסלו אדר, ולכן לעולם הם היותר ממתקים וניחא אתגלי בהון ממפתחא דכלל שית דאיהו ברוא דאמצעיתא, וריחא דפורקנא שריאת בהון, דהא בעתיקא תליא מלתא, והוא מבאר.

ליקוטים ח"ב עמ' תקכא

כבר אמרנו במקום אחר ענין הברור בחלוק החדשים ותקון האורות, אף יותר בפרט צריך לדעת, כי בד' חדשים האמצעיים מתישבים ד' מיני האורות שנתקנים מדי שנה בשנה באותה בחינה של אותה השנה. ובחדשי הצדדים,

הוֹסְפוֹת

משניות שנזכר בהם חנוכה

בפורים א ו

הקונה שני אילנות בתוך של חברו, מביא ואינו קורא, רבי מאיר אומר מביא וקורא. יבש המעין, נקצץ האילן, מביא ואינו קורא, רבי יהודה אומר מביא וקורא. מעצרת ועד הקג מביא וקורא, מן הקג ועד חנכה מביא ואינו קורא. רבי יהודה בן בתירא אומר מביא וקורא:

ראש השנה א ג

על ששה חדשים השלוחין יוצאין: על ניסן מפני הפסח, על אב מפני התענית, על אלול מפני ראש השנה, על תשרי מפני תקנת המועדות, על כסלו מפני חנכה, ועל אדר אדר מפני הפורים. וכשהיה בית המקדש קיים, יוצאין אף על איר מפני פסח קטן:

תענית ב י

אין גוזרין תענית על הצבור בראש חדש בחנכה ובפורים, ואם התחילו אין מפסיקין דברי רבן גמליאל. אמר רבי מאיר, אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין, מודה היה שאין משלימין. וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת:

מגלה ג ד

ראש חדש אדר שחל להיות בשבת, קורין בפרשת שקלים. חל להיות בתוך השבת, מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת אחרת. בשניה זכור, בשלישית פרה אדמה, ברביעית החודש הזה לכם, בחמישית חוזרין לכסדרן. לפל

מפסיקין, בראשי חדשים בחנכה ובפורים בתעניות ובמעמדות וביום הפורים:

מגלה ג ו

בחנכה בנשיאים. בפורים ויבא עמלק. בראשי חדשים ובראשי חדשיכם. במעמדות במעשה בראשית. בתעניות ברכות וקללות. אין מפסיקין בקללות, אלא אחד קורא את כלן. בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין כסדרן, ואין עולין להם מן החשבון. שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל, מצותן שהיו קורין כל אחד ואחד בזמנו:

מועד קטן ג ט

בראשי חדשים בחנכה ובפורים מענות ומטפחות, בזה ובה לא מקוננות, נקבר המת לא מענות ולא מטפחות. איזהו ענוי שכלן עונות פאחת. קינה שאחת מדברת וכלן עונות אחריה, שנאמר ולמדנה בנתיכם נהי ואשה רעוטה קינה. אבל לעתיד לבא הוא אומר, בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וגו':

בבא קמא ו ו

גין שיצא מתחת הפטיש והזיק תיב. גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברשות הרבים, ונכנסה פשתנו לתוך התנות ודלקה בגרו של חנוני והדליק את הבירה, בעל הגמל תיב. הניח חנוני גרו מבחון התנוני תיב, רבי יהודה אומר בגר חנכה פטור:

רמב"ן

פרשת בהעלותך

ח ב בהעלותך - למה נסמכה פרשת מנורה לחנכה הנשיאים, לפי ששפראה אהרן חנכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקדוש ברוך הוא תייד שלך

גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב, לשון רש"י ממדרש אגדה.

ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות, ולא נחמו בקטורת בקר וערב ששפחו בו הכתוב (דברים לג י) ישימו קטורה באפך, ובכל הקרבנות ובמנחת חביתין, ובצבודת יום הפורים שאינה

לחנכת הנשיאים נוהגת לעולם, דרשו סמוכין לחנכת הנשיאים מלפניה ומלא חריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם:

פְּרִשְׁת וַיְחִי

מט י וזה היה ענש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מישראל, ואף על פי כן נענשו ענש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה, עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בתרב. והגיע הענש בסוף למה שאמרו רז"ל (ב"ב ג ב) כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, שנכתרו כלם בעון הזה. ואף על פי שהיה בנרע שמעון ענש מן הצדוקים, אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי. והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום. ואפשר גם כן שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו פהנים ונצטוו (במדבר יח ז) תשמרו את כהנתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהנתכם, ולא היה להם למלך רק לעבד את עבודת ה'. וראיתי בירושלמי במסכת הוריות (פ"ג ה"ב) אין מושחין מלכים פהנים, אמר רבי יהודה ענתוריא על שם לא יסור שבט מיהודה, אמר רבי חיאי ברבי אבא למען יאריף ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל (דברים יז כ), מה כתיב בתריה לא יהיה לפהנים הלויים (שם יח א). הנה שנו בכאן שאין מושחין מלכים מן הפהנים בני אהרן.

כשרה אלא בו, ונכנס לפני ולפנים, ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבטו פלו משרתי אלהינו. ועוד מה טעם לחלישות הדעת הזו, והלא קרבנו גדול משל נשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלוואים. ואם תאמר שהיו חובה ונצטוה בהם, וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כמוהם לחנכת המזבח, גם הדלקת הנרות שנחמו בה חובה ונצטוה עליה. אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנכה של גרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, וצוני לומר חשמונאי פהן גדול ובניו.

ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבנו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר, ראיתי במדרש פיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה דבר אל אהרן ואמר אליו, יש חנכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחסנה שקרויה על שמם, והיא חנכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיה פרשה זו לפרשת חנכת המזבח עכ"ל.

וראיתי עוד בילמדנו (תנחומא בהעלותך ה) וכן במדרש רבה (טו ו), אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו - וכל הכרכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם. והנה דבר ידוע שכשואין בית המקדש קים והקרבנות בטלין מפני חרבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לגרות חנכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חרבן בגלותנו. וכן ברפת פהנים הסמוכה

בעל הטורים

ימי הקדש: להעלות גר. ואחר כך כתיב (פסוק ד) גרות והינו כבית הלל שבליל ראשון גר אחד ומוסיף והולך (שבת כא ב):

פרשת נשא - ויהי ביום כלות. סמך חנכת מזבח לברכת פהנים, רמז לחשמונים שיעשו חנכה.

פרשת בהעלותך - בהעלותך את הנרות. סמך גרות לחנכה. רמז לחנכה לפרסומי נסא בגרות: כתיב בהעלותך את הנרות וכתוב (שמות כז כ) להעלות גר תמיד. לבית הלל תחלה גר ואחר כך גרות, שמוסיפין והולכין. והינו להעלות גר שמעלין בקדש ולא מורידין. ולבית שמאי תחלה גרות ואחר כך גר, שמורידין והולכין (שבת כא ב). להעלות גר תמיד סופי תיבות תרד:

פרשת תולדות - עשק. כנגד בכל שעשקו את בית יהודה. ומיד עשקהם פח (קהלת ד א) (עי' בקהלת רבה ד א): **שטנה.** כנגד המן שכתב שטנה על וירושלים (יל"ש ח"ב ר' תתראה, סדר עולם פרק כט) ולכן שטנה ב', דהכא וההיא דהתם (עזרא ד ו) ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים: **רחובות.** כנגד יון שגזרו שלא יטבלו כדי למונעם מפריה ורביה, ונעשה להם נס ונודמן להם מקנה בבית לכל אחד ואחד (מדרש מעשה חנוכה). וזהו ופרינו בארץ:

פרשת אמור - ויקחו אליך שמן זית. סמך שמן זית לסכה, לומר שגומרין ההלל כל שמנה ימי חנכה (ערכין י א) כדרך שגומרין אותו כל שמונת

לקוטי הגר"א שער זוהר עמ' 358

שמונה עשרה ימים טובים בשנה, שנים שנים שבועה שבועה (פי' ב' - ר"ה ויוה"כ. ב' - שבועות ושם"ע. וז' ימי פסח וסוכות). והנה שמונה ימים מהם שאין גומרין את ההלל וכן גידן שמונת ימי חנכה, ולכך אין צריך שמחה, כי הימים האלו בכלל שמחה אף בראש השנה, כמו שכתבו הגאונים וכמו שכתוב בעזרא. רק ביום הכפורים שאין בו אכילה ושתיה נגדו פורים, ולכן בו הרבה משתה, כי אין לה יום טוב ביישראל ביום הכפורים.

דרך ה'

חלק ד' פרק ח

ג. ענין חנכה ופורים הוא להאיר האור המאיר בימים ההם, כפי התקונים שנתקנו בם. חנכה בתגברת הפהנים על הרשעים בני יון, שהיו מתפונים להסיר ישראל מעבודת ה', ונתחזקו הפהנים ועל ידם שבו לתורה ולעבודה. ובפרט ענין המנוחה לפי תקוניה, שהיו הקטרוגים נגד ענינה, והחזירו הפהנים על בוריהם.

ספר נר מצוה למחר"ל מפראג

חלק א - עניני ארבע המלכיות

זכות ממשמשת ובאה, "מרחפת על פני המים" (בראשית שם), בזכות התשובה שנמשלה במים, שנאמר (איכה ב, יט) "שפכי כמים לבך". והנה תמצא כי בשעה שהשם יתברך ברא את עולמו, סדר אלו ארבע מלכיות. ואם כן יש לשאל, על מה זה ולמה זה סדר השם יתברך בעולמו שיהיו ארבע מלכיות.

ובאור זה, כי ראוי שיהיו נרמזים אלו ארבע מלכיות בראשית הבריאה. כי אלו ארבע מלכיות שהם מושלים בעולם, לא היו רק בשביל כי אי אפשר שיהיה העולם, שהוא העלול מן השם יתברך, שיהיה העלול הזה בלא חסרון, רק נמצא עמו חסרון. והחסרון הזה הם ארבע מלכיות, לפי שהמלכיות האלו ממעטים כבוד השם יתברך בעולמו. וכאשר נברא העולם מן השם יתברך, היה ראוי שיהיה הכל תחת רשות השם יתברך, כי השם יתברך ברא הכל. ולכך הפל ראוי שיהיה נברא לכבודו. אבל כאשר נמצא ממנו הבריאה, אי אפשר שיהיה בלא חסרון. ואין דבר זה מן השם יתברך, כי אין ההעדר והחסרון מפעלת פועל כלל. אבל החסרון הוא מצד חסרון העולם, שהוא העלול. ומזה ימשך החסרון, שהיו המלכיות מושלים בעולם, והם יוצאים מן כבוד השם יתברך.

ודבר זה ראוי שיהיה נרמז בתחלת הבריאה, מאחר כי מצד עצם הבריאה היה ראוי שיהיה הכל תחת רשות השם יתברך, וכמו שאמרו (יומא לח א) כל מה שברא הקדוש ברוך הוא, לכבודו בראו, שנאמר (ישעיה מג, ז) "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו". ורוצה לומר, כי מאחר שברא השם יתברך הכל, בנדאי נברא הכל לכבודו, כי אי אפשר שיצא דבר מן האחד, והוא כנגדו, שאם כן יהיה הדבר כנגד עצמו. ודבר זה אינו כלל, רק הכל נברא לכבודו. ואם כן כיצד ימצאו המלכיות המבטלים כבודו יתברך. רק שיש פאן חסרון בבריאה עצמה,

"חזה הוית בחזוי עם ליליא, וארו ארבע ריחי שמיא מגיחן לימא רבא. וארבע חיון רברבן סלקן מן ימא, שגנו דא מן דא. קדמיתא כאריה וגפין די נשר לה, חזה הוית עד די מריטו גפיה ונטילת מן ארעא, ועל רגלין פאנש הקימת ולבב אנש יהיב לה. וארו חיוה אחרי תנינה דמניה לדב, ולשטר חד הקימת, ותלת עלעין בפמה בין שניה, וכן אמרין לה קומי אכלי בשר שגיא. באתר דנה חזה הוית וארו אחרי כנמר, ולה גפין ארבע די עוף על גפיה, וארבעה ראשין לחיותא, ושלטן יהיב לה. באתר דנה חזה הוית בחזוי ליליא, וארו חיוה רביעיא דחילה ואימתני ומקפא ותירה, ושגין די פרול לה רברבן, אכלה ומדקה, ושאר אברגליה רפסה, והיא משניה מן כל חיותא די קדמיה וקרנין עשר לה" (דניאל ז, ב - ז).

ויש לשאל, כי אלו ארבע מלכיות שהעמיד השם יתברך בעולמו, אין ספק שלא היו כן במקרה, רק כי כן מחייב סדר עולמו שסדר השם יתברך. ואם כן, למה היה זה שיהיו ארבע מלכיות דוקא.

והנה תמצא, כי בשעה שברא השם יתברך את עולמו, רמז הכתוב אלו ארבע מלכיות; (בראשית א, ב) "והארץ היתה תהו ובהו וחסך על פני תהום". (בר' ב, ד) ריש לקיש פתח קרא במלכיות "והארץ היתה תהו" (בראשית א, ב), זו מלכות בבל, שנאמר (ירמיה ד, כג) "ראיתי את הארץ והנה תהו". "ובהו" (בראשית שם), זו מלכות מדי, שנאמר (אסתר ו, יד) "ויבהילו להביא את המן". "וחסך" (בראשית שם), זו מלכות יון, שהחשיכה עיניהן של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם, כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל. "על פני תהום" (שם), זו מלכות הרשעה, שאין לה חקר כמו התהום. מה התהום הזה אין לו חקר, אף הרשעים כן. "ורוח אלקים מרחפת" (שם), זה רוחו של מלך המשיח, היאך מה דאתא אמר (ישעיה יא, ב) "ונחה עליו רוח ה'". באיזו

יספרו". ואלו ארבע מלכיות שנחלו המלכות מן ישראל, הם מבטלים כבודו יתברך בעולם הזה הפתחון. כי אף ימצא בהם דבר מה שנותנים כבוד לשמו יתברך, כמו שיכתבאר, הלא לא מעוקצם ולא מדובשם השם יתברך חפץ, כי עקר כבודו מה שהוא יתברך אחד בעולמו ואין זולתו, דבר זה ממעטים האמות. ולא נבראו לזה רק ישראל, שהם עם אחד, כמו שרמז הפתוב "עם זו יצאתי לי תהלתי יספרו". כי מה שאמר עם "זו" במספרו י"ג, והוא מספר אחד. כי ישראל הם י"ג שבטים עם שבט לוי, כי אפרים ומנשה שנים הם (בראשית מח, ה). וכמו שהוא מלת "אחד" כן היו השבטים. שבט לוי הוא שבט מיחד ונבדל משאר השבטים, והוא בפני עצמו, כנגד האל"ף שב' אחד, שהיא אחת. והח' נגד בני האמהות, שהיו ח' זולת לוי, נרמז בח"ת של 'אחד', ועוד ד' בני השפחות. ולפיכך אמר עם "זו", שהם כמספר אחד, "תהלתי יספרו", עקר תהלתי שהוא יתברך אחד ואין זולתו. ועל דבר זה נבראו בתחלת בריאתם, כי האמה הזאת מעידה על השם שהוא אחד, כמו שאמרו במדרש פי ישראל מעידים על השם יתברך שהוא אחד, ואין כאן מקום זה לכתב.

אבל ארבע מלכיות מבטלים אחדותו בעולם, כאשר לוקחים הממשלה מישראל, שהם מעידים על אחדותו יתברך. ולכך בסוף ארבע מלכיות, כאשר תחזר המלכות לישראל, כתיב (עובדיה א, כא) "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה", (זכריה יד, ט) "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". וזה כמו שאמרנו, כי המלכיות הם ארבע, ומספר זה הוא יוצא מהאחדות. כי האמצעי שאין בו צד מיחד, הוא אחד, כמו שידוע, שאי אפשר שיהיה האמצעי שנים, רק האמצעי הוא אחד בלבד. והרוחות הם מחלקים, שזה מתפשט למזרח, וזה הפכו מתפשט למערב, וזה לדרום, וזה לצפון. הרי תמצא כי ארבע רוחות הם מחלקים, והם הפך האחד. וכמו שרמז הפתוב את ישראל בתחלת הבריאה, כמו שאמר הפתוב (בראשית א, א) "בראשית",

שהחסרון אינו מפעלת השם יתברך, וזה היה סבה עצמית.

לכך המלכיות ראוי שיהיו ארבע. כי המלכיות הם הציאה מכבודו יתברך, והוא יתברך אחד (דברים ו, ד). והאמצעי הוא מתיחס אל אחד, כאשר האמצעי בפרט הוא אחד. ולכך בית המקדש וירושלים שהם אחד בלבד, והם באמצע העולם, כי האמצעי הוא מסגל להם. וכן ישראל שהם עם אחד, מסגל להם הארץ שהוא אחד בלבד, לפי שהוא באמצע העולם. כלל הדבר, דבר שהוא אחד מסגל לו האמצעי, והיוצא מן האחד הוא מתיחס לארבע, כנגד ארבע רוחות שיש בהם יציאה מן האמצע. ולכך המלכיות הם ארבע, כנגד ארבע רוחות היוצאים מן האמצעי. ולכך דרש מן לשון "תהו ובהו" ארבע מלכיות, מפני כי לשונות אלו הם באים על החסרון שיש בבריאה, ומצד חסרון הבריאה נתחדשו אלו ארבע מלכיות. והם מיחדים בדבר זה, שמימשלתם יוצא מן השם יתברך, עד כי הם מבטלים אחדותו בעולם. ובסלוק ארבע מלכיות אלו נאמר (זכריה יד, ט) "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד". וכן זמן שאלו ארבע מלכיות מושלים בעולם, אין כבוד השם יתברך נגלה בעולמו. לכך אלו ארבע מלכיות מצד החסרון שיש בבריאה, שאי אפשר שיהיה נמצא הבריאה בשלמות הגמור, רק כי יש בו חסרון. ואין החסרון הזה מצד השם יתברך אשר ברא הכל, רק מצד העולם הנבראים. ולרמז על זה כתב (בראשית א, א - ב) "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ והארץ היתה תהו ובהו". כי הארץ היא בתחתונים, לכך "היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום". כל זה חסרון שהיה דבק ומצטרף אל דבר אחד. וכל אלו שמות "תהו ובהו", שלא היה הבריאה בשלמות, ומורה על החסרון הדבק בבריאה.

ומצד החסרון הזה שהיה בבריאה עמדו ארבע מלכיות אלו, שלקחו המלכות מן ישראל, אשר האמה הזאת נבראת לכבוד השם יתברך, וכדכתיב (ישעיה מג, כא) "עם זו יצאתי לי תהלתי

ולפיכך באות ה"א ברא השם יתברך העולם הזה, כי העולם הזה יש בו חלוק, ועם כל זה הוא עולם אחד, כי הרבוי הזה הוא לאחד. ועולם הבא שהוא אחד לגמרי, נברא ביו"ד.

ומפני כי המלכיות הם תשיבות העולם, ולכך יש בעולם ארבע מלכיות מחלקות, כנגד החלוק שהוא בעולם. ויש בעולם אחדות, וכנגד זה הם ישראל, שהם אחד. אמנם ראוי היה שיהיה ארבע מלכיות אלו מתקשרים ומתחברים יחד עם ישראל, ומצטרפים אל ישראל, עד שיהיה הכל אחד. ומפני חסרון העלול שהוא בבריאה, שאינה בשלמות, אי אפשר שיהיה כן במה שהעלול הוא נבדל מן העלה. ובפרט עתה קדם מלכות מן ישראל, ובזה יוצאים מן אחדות השם יתברך, עד שיכלו ארבע מלכיות [ויבוא] מלך המשיח. ולכך מצד החסרון הזה, נבדלים אלו ארבע מלכיות. ואז יהיה העולם בשלמות כמו שראוי שיהיו. לכך מיד שנברא העולם נרמזו אלו ארבע מלכיות. וגם ישראל, כדכתיב (בראשית א, ג) "ויאמר אלקים יהי אור וגו'", זהו אור המשיח. כי כל זה מתחייב מן תחלת הבריאה אשר ברא השם יתברך את עולמו. ולכך אמר דניאל (ז, ב - ג) "חזה הוית בחזונו עם ליליא וארו ארבע רוחי שמיא מגיחן לימא רבא. וארבע חיון רבכון סלקון מן ימא, שגון דא מן דא". ואמר ארבע רוחי מגיחן לימא כמו שאמרנו, שאלו ארבע הם כמו ארבע רוחות מחלקים כמו שהתבאר.

ואלו ארבע רוחין אעלין את ארבע חיות אלו מן היס. כי כל האמות נחשבים אצל ישראל כמו היס, שאינו מן הישוב, וישראל נמשלו ליבשה. ובמדרש (ויקרא רבה יג, ה) כתיב "וארבע חיון רבכון סלקון מן ימא" (דניאל ז, ג), אם זכיתם מן ימא, ואם לאו מן חורשא. הדיא חיותא דימא, כי סלקא מן ימא היא ממכיא, סלקא מן חורשא לית היא ממכיא. ופרוש זה, כי היס הוא רחוק מן הישוב. ואם זוכין ישראל, אז האמות אין להם המציאות הגמור, כמו דבר שהוא בים, אין לו המציאות, ולכך הדגים שהם בים אין להם

בשביל ישראל נברא העולם (רש"י שם), והם העלול הראשון מן השם יתברך, לכך ראוי שיהיה נרמז בתחלת הבריאה. וכן רמז הכתוב גם כן ארבע מלכיות, שהוא החסרון שנמצא בבריאה מצד חסרון העלול.

ועוד יש לך לדעת, כי בבריאת השם יתברך את עולמו ראוי שיהיו נרמזו המלכות זה. כי בשם י"ה ברא השם יתברך את עולמו, עולם הבא נברא ביו"ד משמו הגדול, והעולם הזה נברא בה"א משמו הגדול (מנחות כ ט ב). וזה כי שם י"ה ברוך הוא, הי"ד מן שם י"ה מורה שהוא יתברך אחד ואין בו חלוק כלל, כי הי"ד שהיא קטנה, אי אפשר לחלקה, רק היא אחת. ולכך הי"ד מורה על שהוא יתברך אחד. והה"א מורה, כי אל תאמר כי הוא יתברך אחד ואין פחו יתברך על הכל, והוא כמו שאר דבר שהוא אחד, ואין פחו על הכל, אבל השם יתברך הוא אחד, וכחו מתפשט אל הכל. וזה מורה הה"א משמו הגדול, כי הה"א יש בו הד', ויש בה נקודה תוך הד'. וכבר אמרנו כי הד' מורה על ההתפשטות של ארבעה צדין. וזה מורה, כי עם שהוא יתברך אחד, יש בכתו הכל. לכך, מה שהיו אומרים שאי אפשר שיהיה הוא יתברך אחד בעולמו, כי אם כן לא היה נברא ממנו רק אחד. כי תמיד מתחייב ונברא מן הפועל דבר שהוא מתחייב אל הפועל; כי מתחייב מן האש שהוא חם, וכן הקרירות מתחייב מן הפועל שהוא קר, וכן כל הפעולות הבאות מן הפועלים כל אחת היא מתחייבת אל הפועל. ולכך גזרו ואמרו, מן הפועל שהוא אחד לא יבוא ממנו גם כן רק פעלה אחת. וכאשר נראה לפנינו רבוי פעולות מתחלפות בעולם, דבר זה מורה על התחלות מתחלפות. וכבר בארנו זה במקום אחר ובטלנו שבוש זה. הפך זה, כי מורה רבוי הפעולות על התחלה אחת, כמו שבארנו זה באריכות בחבור גבורת השם אצל קרבן פסח, שצנה לאכל (במדבר ט, יא) "על מצות ומרורים", עין שם. ודבר זה מורה הה"א, כי הה"א יש בה ד', אשר הד' מורה על ארבעה רוחות, ויו"ד הקטנה שבתוך הד' הוא אחד, כנגד האמצעי, והאחד מצטרף אל הכל והוא מקשר הכל.

מטבע בגוף לגמרי, ואלו הם שלשה חלקים. וְגַם כָּאֵן עוֹד כַּח מְשַׁתָּף, אֲשֶׁר הוּא כּוֹלֵל כָּל אֱלוֹ שְׁלֹשָׁה בְּיַחַד, כְּמוֹ שִׁיתִּבְאָר אַחַר כָּף. וּכְבָר בְּאֲרָנוּ עֲנִין אֱלוֹ אַרְבַּעָה דְבָרִים בְּכִמְהָ מְקוֹמוֹת, בְּמִסְכַּת אָבוֹת (פ"ד מכ"ב) אֲצֵל הַקְּנָאָה הַתְּאֹנָה וְהַכְּבוֹד. וְאִין לְהֶאֱרִיף בְּמָקוֹם הַזֶּה בְּעֲנִין זֶה, אֲבָל הַדְּבָרִים הָאֵלוֹ יְדוּעִים לְבַעֲלֵי הַחֻקִּימָה. אֲבָל כָּל אֱלוֹ פְּחוֹת אִין בְּהֶם מַעֲלַת עֲצָם הָאָדָם בְּמָה שֶׁהוּא אָדָם, שְׁנִבְרָא בְּצֵלֶם אֱלֹקִים (בראשית א, כו). כִּי יֵשׁ בְּאָדָם עוֹד מַעֲלָה שֶׁהוּא עֲצָם הָאָדָם, וְהוּא צֵלֶם הָאֱלֹקִי, אֲשֶׁר זֶה הוּא עַל הַפֶּל, וְזֶה לֹא נִתֵּן לְאֱלוֹ אַרְבַּע מְלָכִיּוֹת. וְהַדְּבָר הַזֶּה יְדוּע, כִּי כָּף אֲמָרוּ ז"ל (יבמות סא א) אֲתָם קְרוּיִין אָדָם, וְאִין הָאֱמוּנוֹת קְרוּיִין אָדָם. וְדָבָר זֶה בְּאֲרָנוּ בְּמָקוֹמוֹ, כִּי הַצֵּלֶם הָאֱלֹקִי לֹא נִתֵּן רַק לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא לְאֱמוּנוֹת.

וּמִפְּנֵי כִּי אֱלוֹ אַרְבַּע מְלָכִיּוֹת כְּנִגְדַּת פְּחוֹת הָאָדָם, לְכַף כְּאֲשֶׁר רָאָה נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת הַחֵלוֹם רָאָה אַרְבַּע מְלָכִיּוֹת אֱלוֹ שֶׁהֵם בְּצוּרַת אָדָם. כִּי הַפְּתוּב אָמַר (יחזקאל לד, לא) "אָדָם אֲתָם", אֲתָם קְרוּיִים אָדָם, וְאִין הָאֱמוּנוֹת קְרוּיִים אָדָם. מִכָּל מְקוֹם יֵשׁ לָהֶם צוּרַת אָדָם גַּם כֵּן בְּמָה, כִּי בְּכִמְהָ מְקוֹמוֹת נִקְרְאִים 'אָדָם'. אֲבָל הַפָּרֶשׁ יֵשׁ, כִּי אֲצֵל יִשְׂרָאֵל צֵלֶם הָאֱלֹקִי הוּא עֶקֶר וְהַפֶּל טָפֵל אֲצֵל הַצֵּלֶם. כִּי הַצֵּלֶם הוּא נִבְדָּל מִן הַגּוּף, וְלְכַף הַפֶּל בְּטֵל אֲצֵלוֹ. וְלֹא רָאָה נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת הַצֵּלֶם בְּלֹא גּוּף, רַק רָאָה אֶת הַצֵּלֶם עוֹמֵד בְּזֵהָב וּבְכֶסֶף וּבְנַחֲשֵׁת וּבְכַרְזָל. כִּי הָאֱמוּנוֹת יֵשׁ לָהֶם צֵלֶם שֶׁהוּא מְטַבַּע בְּגִשְׁמֵי (דברים היא בכל כאילו זכה). וְלְכַף רָאָה הַצֵּלֶם הַזֶּה, שֶׁהִיָּה הָרֵאשׁ שֶׁל זֵהָב, וְדְרוּעֵי שֶׁל כֶּסֶף. וְהַזֵּהָב וְהַכֶּסֶף וְהַנַּחֲשֵׁת וְהַכַּרְזָל עֶקֶר, וְהַצֵּלֶם בְּטֵל אֲצֵלֶם, כִּי אִינוּ צֵלֶם נִבְדָּל כְּמוֹ שֵׁיִשׁ אֵל יִשְׂרָאֵל. אֲבָל כְּאֲשֶׁר רָאָה דְנִיָּאל מְלָכוֹת יִשְׂרָאֵל, לֹא רָאָה רַק הַצֵּלֶם בְּלִבָּד, וְלֹא גּוּף כָּלֵל, כְּדִכְתִּיב (דניאל ז, יג) "וְאָרוּ עִם עֲנַנֵי שְׁמַיָא כְּבָר אֲנִישׁ אֲתָה", וְלֹא הִיָּה כָּאֵן רַק רַק צֵלֶם אֱלֹקִי. רַק כְּאֲשֶׁר רָאָה נְבוּכַדְנֶצַּר הַרְשַׁע אֶת הַמְּלָכִיּוֹת, אֲזַי רָאָה אוֹתָם צֵלֶם שֶׁל זֵהָב וְשֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל נַחֲשֵׁת וְשֶׁל כַּרְזָל, מִפְּנֵי כִּי אִין הַצֵּלֶם עֶקֶר, רַק הוּא כְּמוֹ מְצִיר עַל זֵהָב וְכֶסֶף, שֶׁאִין הַצּוּרָה עֶקֶר כָּלֵל. כָּף יֵשׁ לְפָרֶשׁ.

שְׁחִיטָה, וְזֶה מִפְּנֵי שֶׁאִין לָהֶם הַמְּצִיאוֹת, כִּי הַמְּצִיאוֹת הוּא בִּישׁוּב. וְלְפִיכָף אִם יִשְׂרָאֵל זֹכִים, אִין לְמַלְכוּת פֶּחַ, וְהֵם עוֹלִים מִן הַיָּם. כְּלוּמַר, שֶׁהַתְּחִלַּת הַיְיָתָם אִין פֶּחַ חֲזָק לָהֶם, עַד שֶׁהֵם עוֹלִים מִן הַיָּם. וְאִם אִין זֹכִים, וְאֲזַי עוֹלִים מִחוּרְשָׁא, שֶׁהוּא בִּישׁוּב. אִף כִּי הִיעַר הוּא נִבְדָּל מִן הִישׁוּב גַּם כֵּן, שֶׁהִיָּה אִין שָׁם בְּגֵי אָדָם, רַק חִיּוֹת, אֲבָל מִכָּל מְקוֹם אִינוּ לְגַמְרֵי נִבְדָּל מִן הִישׁוּב. וְלְכַף אָמַר "וְאַרְבַּע רִיחֵי מְגִיחִין לְיָמָא". וְכַאֲשֶׁר רָאָה דְנִיָּאל הַמְּלָכִיּוֹת, רָאָה אוֹתָם אַרְבַּע חִיּוֹת, כִּי בְּעֶרְףָה זֶה רָאוּי שִׁיְהִיּוּ נִמְשָׁלִים אַרְבַּע מְלָכִיּוֹת. וְזֶה, כִּי הָאָדָם יֵשׁ לוֹ הַפֶּחַ וְהַמְּשָׁלָה עַל חִיּוֹת, כְּדִכְתִּיב בְּקָרָא. וְלְפִיכָף רָאוּי שִׁיְהִיּוּ הַמְּלָכוֹת בְּעוֹלָם נִרְאָה בְּתֹאֵר וְכַתְמוֹנַת אָדָם. רַק שְׁמִמְשָׁלָת אֱלוֹ אַרְבַּע מְלָכִיּוֹת הֵם חֲסָרֵי הַמַּעֲלָה הָאֱלֹקִית הַנִּבְדָּלָת שֶׁהִיא לְאָדָם, וּמִצַּד הַזֶּה שֶׁהֵם חֲסָרֵי הַמַּעֲלָה הָאֱלֹקִית, יֵשׁ לָהֶם הַפֶּחַ הַבְּלִתִּי אֱלֹקִי. וְלְכַף הִיּוּ נִרְאִים בְּתֹאֵר חִיּוֹת, כִּי חִיּוֹת חֲסָר לָהֶם הַפֶּחַ הָאֱלֹקִי הַנִּבְדָּל, וְהַפֶּחַ בְּלִתִּי אֱלֹקִי יֵשׁ בָּהּ יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁהוּא עֲנִין פֶּחַ מְלָכִיּוֹת אֱלוֹ. לְכַף רָאָה אוֹתָם דְנִיָּאל בְּתֹאֵר וּבְצוּרַת אַרְבַּע חִיּוֹת. וְכַאֲשֶׁר רָאָה מְלָכוֹת מְלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, רָאָה אוֹתוֹ בְּתֹאֵר וּבְצוּרַת אָדָם. כִּי אַחַר שֶׁרָאָה הַמְּלָכִיּוֹת בְּצוּרַת אַרְבַּע חִיּוֹת, רָאָה מְלָכוֹת יִשְׂרָאֵל בְּתֹאֵר וּבְצוּרַת אָדָם, כְּדִכְתִּיב (דניאל ז, יג) "וְאָרוּ עִם עֲנַנֵי שְׁמַיָא כְּבָר אֲנִישׁ אֲתָה", כִּי מְלָכוֹת מְלֶךְ הַמְּשִׁיחַ יְהִיָּה אֱלֹקִי לְגַמְרֵי, וְלְפִיכָף קָרָא אוֹתוֹ "בַּר אֲנִישׁ".

אֲמָנָם כְּאֲשֶׁר רָאָה נְבוּכַדְנֶצַּר הַרְשַׁע אַרְבַּע מְלָכִיּוֹת, רָאָה אוֹתוֹ בְּתֹאֵר וּבְצֵלֶם הָאָדָם, וְרָאָה (דניאל ב, לב - לג) "צֵלְמָא רֵאשָׁה דִּי זֵהָב טַב, חֲדוּהִי וְדְרוּעוּהִי דִּי כֶסֶף, מְעוּהִי וְנִרְכַּתָּה דִּי נַחֲשׁ, שְׁקוּהִי דִּי פְרִזָּל, רִגְלוּהִי מְנַהוֹן דִּי פְרִזָּל וּמְנַהוֹן דִּי חֲסָף". כִּי אֲצֵל נְבוּכַדְנֶצַּר לֹא הִיָּה חֲסָרוֹן לְאֱלוֹ מְלָכִיּוֹת, לְכַף רָאָה אוֹתָם בְּדְמוּת צֵלֶם אָדָם, כְּמוֹ שֶׁרָאָה דְנִיָּאל מְלָכוֹת מְלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. וְעַם כָּל זֶה יֵשׁ כָּאֵן הַפָּרֶשׁ גְּדוֹל, כְּמוֹ שִׁיתִּבְאָר. וְרָאוּי שִׁיְהִיּוּ נִרְאִין אֱלוֹ אַרְבַּע מְלָכִיּוֹת אָדָם אֲחָד. וְזֶה כִּי יֵשׁ בְּאָדָם אַרְבַּעָה דְבָרִים; הָאֲחָד, פֶּחַ שְׁכָלִי. וּמְלָרַע מְנַוּוּ פֶּחַ נְפִשִׁי. וּמְלָרַע מְנַוּוּ פֶּחַ גּוּפָנִי, אֲשֶׁר הוּא

עצם מלכות שניה. וכן אמר דניאל על זאת התיקה (דניאל ז, ה) "וכן אמרין לה קומי אכלי בשר שגיאה". וכן אמרו (מגילה יא א) למה נקרא "אחשורוש", שהכל נעשו רשין בימיו. וכל זה שרצה למלאות נפשו מן תאוות הגופניות. וכאשר ידע המן ענין אחשורוש, רצה גם כן שימכרו לו ישראל בעד כסף, שזהו ענין פח אחשורוש, ובזה יהיה חס ושלום בולע את ישראל. ומפני כי אחשורוש תמיד חפץ לבלע, ולפיכך אמר להמן (אסתר ג, יא) "הכסף נתון לך", ולא שאין אני רוצה הכסף שלך, רק מקבל אני ממך, וחזור אני ונותן לך. ולא החזיק בכסף, שזה ודאי היה לו גנאי גדול לקבל כסף, ולתת עם אחד להריגה בשביל כסף. רק בשביל אהבת כסף, היה מקבלו וחזור ונתן הכסף אליו. וכבר בארנו במקומו מענין זה. כלל הדבר, כי ענין מלכות השניה, שהיה חפץ ורוצה לבלע הכל.

והמלכות שאחריו ראה אותו דניאל כנמר. מפני כי מלכות זה הוא כנגד חלק השלישי שבאדם, כי חלק השלישי הוא השכל. שהמלכות הזו היה בו החכמה והתבונה, וכמו שיתבאר זה באריכות. כי כל ענין המלכות זה שהיו מבקשים החכמה, וכמו שהוא מבאר מן הינונים, וכמו שיתבאר. ולכך היו נותנים דעתם על התורה ולבטל אותה מישראל, כי לא היו רוצים שתהיה החכמה, בפרט שהיא יותר חכמה והיא יותר עליונה מן החכמה האנושית שהיה להם, כמו שהיא התורה שהיא החכמה על הכל. והחכמה הזאת שהיא על הכל לא שייך אל האמות, כמו שהוא מבאר במדרש. וכך אמרו במדרש (איכ"ר ב, יג) "מלכה ושריה בגוים אין תורה" (איכה ב, ט), אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים, תאמין, שנאמר (עובדיה א, ח) "והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו". אם יאמרו יש תורה בגוים אל תאמין, דכתיב "מלכה ושריה בגוים אין תורה". ולכך המלכות, הם הינונים, לא היו מתנגדים לישראל כי אם בתורתם, וכמו שיתבאר ענין זה.

כי בודאי מה שראה ארבע מלכיות בצלם אדם, כי אלו ארבע מלכיות הם כמו ארבעה פחות שהם באדם. האחד, הוא פח גופני. השני, פח נפשי. וכח זה, אף כי הוא גם כן הוא כגוף של אדם, אינו מטבע פח בגופו, כמו שהוא הפח שלפני זה. השלישי הוא שכלי, שהוא נבדל לגמרי מן הגוף, כמו שהוא ענין השכל שהוא נבדל. ואף כי נראה ברור כי פח השכלי באדם הוא עליון במעלה, מפל מקום אינו כל כך בממשלה והפח. ולפיכך כך סדר אלו המלכיות, כי פח הנפשי הוא פח פועל יותר, כאשר ידוע. ולמטה ממנו פח הגופני שאינו פועל כל כך. וכח השכלי, אף כי בודאי יותר במעלה, אבל פח הממשלה יש ליחס אל פח הנפש.

לפיכך יש לתן פח נפשי אל המלכות הראשון, כי מלכות ראשון היה לו החשיבות והממשלה ביותר, כמו שאמר אליו דניאל (דניאל ב, לז) "אנתה מלכא מלך מלכיא". וכך אמר גם כן דניאל במראה השנית (שם ב, לח) "אנתה הוא ראשה די דהבא". ולכך אמר (שם ז, ד) "וגפין די נשר לה", הוא הנשר שהוא פורח בגבה, כמו שיתבאר. וזהו הוא כנגד החלק הנפשי שבאדם, שהוא פח מושל. והיה מלכות השני מלכות מדי, והוא פח גופני באדם, פחות (ת) פחות [מ]הראשון. וכל ענין פח הגוף הזה שהוא לעולם חסר, והוא מקבל תמיד. וכנגד זה מלכות שניה. ולכך אמר דניאל על מלכות זה (דניאל ז, ה) "וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב".

ואמרו בפרק עשרה יוחסין (קידושין עב א) "וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב" (דניאל ז, ה). תני רב יוסף אלו פרסיים, שאוכלין ושותין כדב, ומסורבלין כדב, ומגדלין שער כדב, ואין להם מנוחה כדב. פרוש, שהם מבקשים תמיד לבלע, כך הוא מדתם. ולכך כתיב אצל מלכות זה במגלת אסתר (אסתר י, א) "וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים". ומה בא הפתוב הזה לומר, מה שאמר ששם המלך מס על הארץ. רק שבא לומר, שכל זה פח אחשורוש, שהיה חסר, ומבקש תמיד למלאות נפשו מן העשר, וזה היה

אלא בגבור שפמזותו, ולפיכך רצו לאבד מהם התורה.

ולכך אמר כי מלכות שלישית מתיחס אל חיה שיהיא נמר שיש לה ארבע כנפים (דניאל ז, ו), כי החכמה הוא מתפשט בכל צדדין לרחב ולארוך, ואין לה גבול כלל, רק מתפשט בכל מקום. ולכך היה מדמה זה לנמר שיש לו ארבע כנפים, שהכנפים מורים על התפשטות בכל ארבע רוחות, וכבר בארנו זה במקום אחר, וזה מבאר בכל מקום. ולכך אמר על אמה זאת "די תשלט בכל ארעא" (דניאל ב, לט), מאחר כי האמה הזאת יש בה החכמה, הרי השכל מתפשט בכל העולם, כי כך ענין השכל. ולכך כפי מדת השכל, היה ממשלתם בכל העולם, והכל היה כפי המדה. ולכך המלכות הזאת לא היו מתנגדים לישראל רק מצד התורה השכלית ומצות התורה האלקית. וכך היה כל ענין מלכות שלישית, לבטל מישראל מעלת התורה האלקית, וכל דבר אלקי בפרט. [ש]היה רוצה אמה זאת שלא יהיה חס ושלום לישראל מעלה אלקית. וזה אמרם במדרש (בראשית רבה ב, ד) כי מלכות שלישית אומרת לישראל כתבו על קרן השור דוקא.

ופרוש זה, בפירק אין עומדין (ברכות לב ב) אמרו, "ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני" (ישעיה מט, יד). אמר ריש לקיש, אמרה פנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, אדם נושא אשה על אשתו ראשונה, זוהר מעשה הראשונה, אפה עזבתני ושכחתני. "התשפח אשה עולה" (שם פסוק טו), אמר לה הקדוש ברוך הוא, בתי, שנים עשר מזלות בראתי ברקיע, ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל, ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון, ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטין, ועל כל רהטין ורהטין בראתי לו שלשים קרטין, ועל כל קרטין וקרטין בראתי לו שלשים גסטרא, ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות וששים וחסמה כוכבים כמנין ימות החמה, וכלם לא בראתי אלא בשבילך, ואת אמרת "עזבתני ושכחתני". "התשפח אשה עולה", אמר לה הקדוש ברוך

וזה שראה דניאל מלכות השלישי הגה שהוא דומה לנמר, כי זאת החיה היא עז ביותר, וכמו שאמרו (אבות פ"ה מ"כ) הוי עז פנמר. וזאת המדה היא שיקת אל אשר הוא מוכן אל החכמה, כמו שאמרו ז"ל (אבות פ"ב מ"ה) ולא הבישן למד. ולכך מדת ישראל היא עזות, כמו שאמרו במסכתא ביצה (כה ב) תנא משמיה דרבי מאיר, מפני מה נתנה תורה לישראל, מפני שהן עזין. תנא דבי רבי ישמעאל, (דברים לג, ב) "מימינו אש דת למו", אמר הקדוש ברוך הוא ראויין הללו שתנתן להם דת אש. איבא דאמרי, דתייהם של אלו אש, שאלמלא נתנה תורה לישראל, אין כל אמה ולשון יכולין לעמד בפניהם. והינו דאמר רבי שמעון בן לקיש, שלשה עזין הן; ישראל באמות וכו'. פרוש, בשביל שיש להם התורה, ובשביל זה דתייהם של אלו הוא אש, אשר האש יש לו התקף והוא עז, ולכך ישראל הם עזים באמות. ודע כי החמר הוא מתפעל, ולכך בני אדם שהם בעלי חמר אינם עזים וקשים. אבל ישראל שנתנה להם התורה, הם עזים וקשים לגמרי, ודבר זה בארנו בכמה מקומות. ולכך ראה דניאל אמה זאת, שהיא מוכנת אל החכמה ביותר משאר אמות, ראה אותה נמר, שהוא היותר עז.

ולפיכך האמה הזאת בקשו שיקתבו להם חכמים התורה יננית, כמו שמפרש במגלה (מגילה ט א). אף כי בודאי אין לאמה הזאת חלק בתורה, כמו שאמרנו, ומכל מקום בקשו לכתב להם התורה בלשון שלהם. וזה מורה שהחכמה שיך להם ביותר מן שאר האמות. ולכך דרשו ז"ל "יפת אלקים ליפת וישכן באהלי שם" (בראשית ט, כז), ופרשו ז"ל (מגילה ט ב) אמר רב חייא בר אבא, הינו טעמא, דכתיב "יפת אלקים ליפת", מיפיותו של יפת יהא באהלי שם. כלומר מן היפי של בני יפת, וזהו לשון יוני, שהוא היפה יותר, יהיה התורה באהלי שם, כי מתר להיות התורה בלשון שלהם, וכל זה מפני שיש לה החכמה יותר משאר אמות. והקירוב הזה עצמו היה גורם שרצו לאבד מהם התורה, כי אין גבור מתקנא

במדבר פרים, ועם כל זה הקריבן. וכל זה מפני כי עצם ישראל הם נבראים על זה, ואי אפשר שיהיו בלא זה, כפרט כאשר היה בתחלה כאשר לקח השם יתברך את ישראל לעם. לכה בראשונה מיד שיצאו, אף אם היו במדבר, היו מקריבין קרבנות, והחבור הזה הוא מצד עצם ישראל.

ויש סלוק גם כן לזה, במה שישראל נפרדים מהשם יתברך על ידי מעשה עגל, שמיד שהוציא אותם ממצרים, ונתן להם התורה, עשו את העגל. וזה נראה שיש פרוז וסלוק לישראל בדבר מה מן השם יתברך מצד עצם ישראל, שאלו היה לישראל חבור לגמרי אל הקדוש ברוך הוא מצד עצמם, לא עשו העגל בראשית, כאשר לקח השם יתברך את ישראל לעם, ומיד שהוציא אותם ממצרים, ונתן להם התורה, עשו את העגל, ודבר זה מורה בודאי כי יש כאן סלוק ופרווד. וכמו שיש להם חבור וקרוב אל השם יתברך מצד עצמם, כך יש להם גם כן פרוז מצד עצמם. וזה כי כמו שיש לאב חבור וקשור לבנו זה לזה, מצד פי זה הוא האב, וזה הוא הבן, כך יש להם פרוז גם כן בצד מה. פי אב ובן הם מחלקים בעצמם, שזה הוא אב וזה בן, ודבר זה נחשב פרוז. ולפיכך בודאי יש כאן סלוק ופרווד מצד זה, ולכך אמרו לישראל (ב"ר ב, ד) 'כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל'. פי מצד העגל, שעבדו ישראל את העגל מיד שנתן להם התורה, דבר זה מורה כי יש כאן סלוק והפרדה בעצם שלהם.

ועל זה אמר פי (ישעיה מט, טו) "גם אלה תשפחנה". פרוז "אלה" הוא לשון קשה, כמו שאמרו בפרק ב' דיבמות (כא א). קשה עונשן של מדות, יותר מעונשן של עריות, שאלו כתיב בהם "אלה", (דברים כה, טז) "פי תועבת ה' אלהיך כל עשה אלה". ואלו כתיב בהם "אל", (ויקרא יח, כז) "פי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ". וכל לשון "אלה" משמע קשי, דכתיב (יחזקאל יז, ג) "ואת אילי הארץ לקח", שהוא לשון חזק וקשי. ואמר אף על גב שהענין הזה, שהוא חבור

הוא, כלום אשפח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר. אמרה לפניו, רבונו של עולם, הואיל ואין שכתה לפני כבודך, שמא לא תשפח לי מעשה העגל. אמר, "גם אלה תשפחנה" (שם פסוק טו). אמרה לפניו, רבונו של עולם, הואיל ויש שכתה לפני כבודך, שמא תשפח לי מעשה סיני. אמר לה, "ואנכי לא אשפחך" (שם). זה מעשה סיני. עד כאן.

ומה שאמר 'כלום אשפח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר', ולא אמר כל הקרבנות שהקריבו לפניו. וזה שפא לומר, כי אין לישראל שום הסרה מן השם יתברך, מפני שהם נבראים מן השם יתברך בעצם וראשונה, ודבר זה אין לו סלוק והסרה כלל עד שיהיה שיף בהם השכתה. ומפני שבמדבר היה הקרבה הראשונה, כי הקרבה הראשונה הוא עקר ועצם הדבר, מפני שהוא התחלה, וכל התחלה הוא עקר, והוא בעצם, לא במקרה, ולדבר שהוא עקר ועצם אין שכתה. פי דבר שאינו עקר והוא מקרה בלבד יש בו שכתה, לפי שהוא במקרה, אבל דבר שהוא עצם הדבר, אין שכתה בו. ולכך אמר כלום אשפח עצם הדבר, מה שהקריבו לפני במדבר. וזה מורה כי ישראל עבדים לה' בעצם. "התשפח" זה הוא תמיה, ואין שיף שיהיה בזה שכתה, דבר שהוא עצם הדבר.

והשכתה שנאמרה כאן, אין הפרוש כמו השכתה שהוא אצל האדם, כי חס ושלום שיהיה נאמר שכתה בו יתברך. אבל השכתה הנאמרת כאן, רצה לומר הסרה וסלוק מאתו, כמו שאמר (ישעיה מט, יד) "ותאמר ציון עזבני ה'", והינו הסלוק והסרה מן השם יתברך. ואמר (שם פסוק טו) "התשפח אשה עולה", כמו שאין סלוק לפרי בטן של אם מן האם לרב הצרוף והחבור שיש לאם אל בנה, כך אין סלוק ופרווד לישראל מהשם יתברך, לרב החבור והצרוף שיש לישראל עם השם יתברך, מצד שהם כמו בנינים נחשבים. וזה נראה מצד שהקריבו לפני השם יתברך קרבנות במדבר, שאין ראוי שיהיו מקריבין שם במדבר, כי אין רגיל ושכיח שימצא

נמשכים אחר השם יתברך, הוא העלה, והפל הוא מצד העלה, ולא מצד עצמם, וכאלו אינם דבר בעצמם. ולפיכך הקדימו "נעשה" ל"נשמע", ולא היו תולים בדעת עצמם, רק כל אשר יגזר עליהם השם יתברך יעשו, מבלי שיבקחו הדבר בדעתם, אם כן אין להם דעת עצמם. ודבר שאינו מציאות לעצמו, רק הוא תולה בו יתברך, לא שיך סלוק והסרה מאתו.

וזה שאמר (ישעיה מט, טו) "ואנכי לא אשכחך". פרוש, אף על גב שיש הסרה וסלוק, אף שהם בנים נחשבים, כמו שאמרנו, מכל מקום מצד העלה, הוא השם יתברך, ואינם מיחדים לעצמם, אין להם הסרה, והינו "ואנכי לא אשכחך". כי זה מה שנקראו ישראל "בנים" להשם יתברך, דבר זה מצד המקבל שנקראו "בנים", ואין זה מצד העלה, ולדבר זה יש לו הסרה וסלוק. אבל "ואנכי", שהוא יתברך אלקיך. וזה שאמר (שמות כ, ב) "אנכי ה' אלקיך", כלומר שאני ה' אלקיך, ואין תולה בכס, רק כי כך מחיב מן השם יתברך שהוא העלה, ומן השם יתברך שהוא העלה מחיב שאני אלקיך. והדבר שהוא מחיב אין לו שנוי, ותקבלו אותי לאלוהי, פאשר דבר זה מחיב על כל פנים. ולפיכך "ואנכי לא אשכחך" (ישעיה מט, טו), כי דבר זה הוא מצד העלה.

והנה התבאר בדבר זה חכמי יון, מה שרצו בזה שאמרו (ב"ר, ד, ד) 'כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל'. כי אמרו מצד שישאל עשו את העגל מיד שהוציא אותם ממצרים, אם כן מורה שאין להם חס ושלום חלק באלקי ישראל. כי הדבר שהוא בעצם, הוא ראשונה, והעגל היה ראשון. וזהו מה שאמרו 'כתבו על קרן השור', לא אמרו 'כתבו על ג'ר', כי הקרן הוא מן השור עצמו, ורוצה לומר שעשו העגל, והחטא זה דבר עצמי להם, ולא דבר מקרה, ולכך אין להם חלק באלקי ישראל. ואין לה דבר שהוא קשה יותר מן הקרן, ואמרו כי דבר זה יש להם לישראל, מצד קשי ערפם שיש בהם, וקשי ערפם בודאי מצד עצמם, לכך העגל הוא מצד עצמם. כמו שאמר השם יתברך במעשה עגל

האם אל פרי בטנה, הוא ענין חזק וקשה שיהיה כאן סלוק ופרוד, ואם כן ראוי היה מצד שישאל הם בניו שלא יהיה סלוק ושכחה לדבר זה, מכל מקום יש כאן סלוק והסרה לדבר זה, כי אב ובן חלוקים הם כמו שאמרנו. ולכך יש הסרה, פאשר ישראל אין עושים רצונו של הקדוש ברוך הוא, ושיך בזה שכחה, אלו לא היה חבור מצד אחר לישראל, רק מצד שהם בניו. אף כי הוא דבר קשה, היה שכחה לדבר זה.

אבל החבור והצרוף שיש לישראל אל הקדוש ברוך הוא הוא מצד אחר, והוא חבור מצד העלה עצמה. וחבור שהוא מצד העלה, אין לדבר זה שהוא מצד העלה יש לו שנוי. כי מצד העלה אין שנוי, רק ההשתנות הוא מצד העלול, שהוא בעל שנוי. וזה מפני שאין לישראל דבר בעצמם עד שיהיה הסרה שיך בהם, רק השם יתברך בחר בס, ודבר זה הוא מצד העלה. ולכך, "ואנכי" (ישעיה מד, טו), כי השם יתברך אמר להם (שמות כ, ב) "אנכי ה' אלקיך", וזהו מצד העלה, וזהו אין שכחה לו דבר שהוא מצד העלה. וזהו כי "אנכי" הוא מצד שהוא יתברך עלה להם, ובפרט עלה מחיבת, כמו שמוכיח הלשון שאמר "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". וכבר הקשו כמה חכמים, כי לא נזכר כאן שום מצוה, רק היה לו לומר 'אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים לכך אהיה לך לאלקים', וכאן לא אמר דבר צווי כלל. עד שהרבה נבוכו בזה, ונתנו מספר אחר לעשרת הדברות, והוציאו "אנכי" מכלל עשרת הדברות, כמו שבארנו בחבור תפארת ישראל. אבל עקר פרוש זה, שאם אמר 'אנכי ה' אלקיך לכך אהיה לך לאלקים', אם כן היה זה משמע שהוא יתברך אלוה להם תולה בישראל, והיה זה מצד העלול, שהם מקבלים השם יתברך לאלקים. ואם כן, אי אפשר שיהיה סלוק לזה, דבר שהוא מצד העלה, כי הוא יתברך עלה מחיבת לישראל, ודבר שהוא מצד העלה אין סלוק לזה כלל. ולכך אמרו ישראל "נעשה ונשמע" (שמות כד, ז). ואלו אמרו 'נשמע ונעשה' היה להם דעת עצמם, כמו כל בריה שיש לו דעת עצמו. ולא היה להם דבר זה, רק כי הם היו

שָׁל אֱלוֹ שְׁלֶשֶׁה פְּחוֹת, וְהִיא כּוֹלֵל כָּל שְׁלֶשֶׁה. אֲבָל שְׁלֶשֶׁה מְלָכוֹת הֵרָאוּשׁוֹנוֹת, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם חֵלֵק אֶחָד, וְכֵן הַמְלָכוֹת הִרְבִּיעִית כּוֹלֵל כָּלֶם.

וּבַמִּדְרָשׁ (ויק"ר יג, ה), "עַל כֵּן הִכְסֵּם אֶרְיָה מִיַּעֲר" (ירמיה ה, ו) זֹו בְּכָל, "וְאַב עֲרֹבוֹת יִשְׁדָּדִים" (שם) זֹו מְדִי, "נִמְר שׁוֹקֵד עַל עֲרִיָּהִם" (שם) זֹו יָוֵן, "כָּל הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה יִטְרָף" (שם) זֹו אֲדוֹם, לְמָה, (שם) "כִּי רַבּוּ פְּשָׁעֵיהֶם עֲצָמוּ מִשׁוֹבוֹתֵיהֶם". "תְּזוּה הַגִּיֹּת וְאָרוֹ אֲחֵרֵי כְּנִמְר" (דניאל ז, ו). זֹו יָוֵן, שֶׁהִיָּתָה מִעֲמֻדַת בְּגוֹרוֹתֶיהָ וְאוֹמְרַת לְיִשְׂרָאֵל כְּתָבוּ עַל קֶרֶן הַשּׁוֹר שְׁאִין לָכֶם חֵלֵק בְּאֵלֵי יִשְׂרָאֵל. (דניאל ז, ט) "בְּתַר דְּנָא תְּזוּה הַגִּיֹּת בְּתוֹנֵי לִילֵיא וְאָרוֹ חִינָא רְבִיעֵאָה דְּחִילָא וְאִמְתָּנִי וְתִקִּיפָא יִתִּירָא", זֹו אֲדוֹם. דְּנִיָּאֵל רָאָה שְׁלֶשֶׁתַּן בְּלִילָה אֶחָד, וְלִזוּ בְּלִילָה אֶחָד. לְמָה, רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ; רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, שֶׁשְׁקוּלָה כְּנִגְדַּ שְׁלֶשֶׁתַּן, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, יִתְרָה. מְתִיב רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ, (יחזקאל כא, יט) "בֶּן אֲדָם הַנִּבְאָ וְהָף כֶּף אֵל כֶּף". אָמַר רִישׁ לָקִישׁ, (שם) "וְתִכְפֹּל" כְּתִיב.

הַרִי לָךְ מִפְרָשׁ הַדְּבָרִים שְׁאִמְרָנוּ, כִּי הַמְלָכוֹת הִרְבִּיעִית שְׁקוּלָה כְּנִגְדַּ כָּל הַשְּׁלֶשֶׁה מְלָכוֹת, וְלָכֶף רָאָה דְּנִיָּאֵל אֶת שְׁלֶשֶׁתַּן בְּלִילָה אֶחָד, וּמִלְכוֹת רְבִיעִית בְּלִילָה אֶחָד בְּפָנָי עֲצָמוּ. וּמָה שְׁרִישׁ לָקִישׁ סִבֵּר שֶׁהִיא יוֹתֵר שְׁקוּלָה מִשְׁלֶשֶׁתַּן, דְּבָר זֶה מִפְּנֵי כִּי כְּאֲשֶׁר יֵשׁ בּוֹ שְׁלֶשֶׁה אֲשֶׁר יֵשׁ בְּשְׁלֶשֶׁה מְלָכוֹת, כָּל פַּח יֵשׁ לוֹ סִיוַע מִן הַשְּׁנַיִ. דְּוִדָּאֵי שְׁנַי אֲנָשִׁים שְׁהֵם בְּיַחַד, וְאֶחָד הוּא בְּלִבְדָּ, אִין הָאֶחָד שְׁקוּל כְּמוֹ חֲצֵי הַשְּׁנַיִם שְׁהֵם בְּיַחַד, כִּי טוֹב הַשְּׁנַיִם בְּיַחַד מִן הָאֶחָד, שֶׁהָאֶחָד הוּא סִיוַע אֵל הַשְּׁנַיִ. וְלִפְיֶכֶף אָמַר רִישׁ לָקִישׁ, כִּי הַמְלָכוֹת שֶׁהִיא כּוֹלֵלָת אֱלוֹ שְׁלֶשֶׁה, הִיא יוֹתֵר מִן אֱלוֹ שְׁלֶשֶׁה כְּאֲשֶׁר הֵם מְחֻלָּקִים, שְׁכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּפָנָי עֲצָמוּ. וְהִקְשָׁה רַבִּי יוֹחָנָן לְרִישׁ לָקִישׁ, וְהִכְתִּיב (יחזקאל כא, יט) "בֶּן אֲדָם הָף כֶּף אֵל כֶּף", וְדָבָר שֶׁהוּא מְכָה כֶּף עַל כֶּף עַל הַחֲדוּשׁ וְפִלָּא, וְדָבָר זֶה נֶאֱמַר כְּאֲשֶׁר רָאָה שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת מְלָכוֹת רְבִיעִית. וְעַל זֶה אָמַר "הָף כֶּף עַל כֶּף", כִּי

(דברים ט, יג - יד) "רְאִיתִי אֶת הָעַם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם קָשָׁה עֲרָף הוּא הֵרָף מִמֶּנִּי וְגו'". כֶּף אָמְרוּ הַיּוֹנִים, וְלֹא הִבִּינוּ הַתְּשׁוּבָה עַל זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב (ישעיה מט, טו) "וְאֲנֹכִי לֹא אֲשַׁכַּחֲךָ". וְכָל זֶה, מִפְּנֵי שְׂרָצוּ הָאֲמָה הַזֹּאת לְבַטֵּל מִן יִשְׂרָאֵל מִעֲלֵתָם הָאֱלֹקִית הַעֲלִיּוֹנָה שִׁישׁ לְיִשְׂרָאֵל, וְלָכֶף גְּזָרוּ עֲלֵיהֶם לְבַטֵּל מֵהֶם הַתּוֹרָה אֱלֹקִית. וְאָף כִּי גַם מְלָכוֹת הִרְבִּיעִית גְּזָרוּ שְׁמֵדוֹת עַל יִשְׂרָאֵל בְּכִמְהָ וְכִמְהָ דְבָרִים, אִין זֶה דוֹמָה. כִּי מְלָכוֹת רְבִיעִית לֹא הָיוּ עוֹשִׂים זֶה בְּשִׁבִיל שְׁאִמְרוּ לָנוּ הַמַּעֲלָה הַעֲלִיּוֹנָה הָאֱלֹקִית כְּמוֹ שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים הַיּוֹנִים, וְכֵן שֶׁהָיוּ רוֹצִים לְכַלּוֹתָם כְּאֲשֶׁר לֹא הָיוּ עוֹשִׂים אֶת אֲשֶׁר גּוֹזְרִים עֲלֵיהֶם, וְהָיוּ רוֹצִים לְהַרְגֵם אוֹתָם, לְכֶף גְּזָרוּ עֲלֵיהֶם גְּזָרוֹת וְשְׁמֵדוֹת. וְזֶה הָיָה עִקְר פְּנוּתָם שֶׁל מְלָכוֹת רְבִיעִית, שְׁכָל כְּפִנְתָּם הַחֲרִיגָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. אֲבָל הַיּוֹנִים לֹא הָיָה כְּפִנְתָּם בְּשִׁבִיל לְכַלּוֹתָם, וְכֵן הָיוּ אוֹמְרִים כִּי אִין לָכֶם חֵלֵק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְכֵן כִּי לָנוּ הוּא הַמַּעֲלָה הָאֱלֹקִית.

וְעוֹד רָאָה דְּנִיָּאֵל תִּיהָ רְבִיעִית, וְהִיא מִשְׁנֵיהָ מִן כָּל חִיּוֹתָא (דניאל ז, ט). וְכִבְר אִמְרָנוּ, כִּי דְבָר זֶה נִגְדַּ מָה שֶׁהָאֲדָם כּוֹלֵל מִן אֱלוֹ שְׁלֶשֶׁה דְבָרִים, שְׁהֵם; פַּח גּוֹפְנֵי שִׁישׁ בְּאֲדָם, וְיֵשׁ פַּח נִפְשֵׁי, וְיֵשׁ לְאֲדָם פַּח שְׁכָלִי. וְאִין אֱלוֹ פְּחוֹת מְחֻלָּקוֹת, שְׁאֵם כֵּן יִהְיֶה לְאֲדָם שְׁלֶשֶׁה נִפְשׁוֹת, כְּמוֹ שֶׁכְּתָב הַרְמְב"ם ז"ל בְּהַקְדַּמַת הַפְּרָקִים, אֲבָל יֵשׁ בְּאֲדָם פַּח מִשְׁתַּף לְכָל אֱלוֹ שְׁלֶשֶׁה חֻלָּקִים בְּיַחַד, וְאִין כְּאִין מְקוֹם זֶה לְבָאֵר, כִּי כֶף הֵם דְּבָרֵי חֻקִּים בְּכָל מְקוֹם, וּבְאִרְנוּ זֶה בְּכִמְהָ מְקוֹמוֹת. וְאִמְרָנוּ כִּי הַדְּבוּר מִן הָאֲדָם, מָה שְׁנִקְרָא הָאֲדָם 'חֵי מְדַבֵּר', הוּא הַפַּח הִרְבִּיעִי, אֲשֶׁר הוּא כּוֹלֵל הָאֲדָם בְּכָל שְׁלֶשׁ פְּחוֹת שְׁלוֹ, שְׁנִקְרָא כָּל הָאֲדָם 'חֵי מְדַבֵּר'. וְזֶה מִפְּנֵי שֶׁהַדְּבוּר כּוֹלֵל כָּל הַשְּׁלֶשֶׁה חֻלָּקִים; כִּי הַדְּבוּר עַל יְדֵי הַלְשׁוֹן, שֶׁהַלְשׁוֹן הוּא גּוֹפְנֵי. וְהוּא צָרִיף לְפַעֵל הַדְּבוּר עַל יְדֵי הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא נִפְשׁ פּוֹעֵלָת. וְכָל דְּבוּר הוּא צָרִיף גַם כֵּן אֵל הַשְּׁכָל, שֶׁהָרִי הַבְּהֵמָה, שְׁאִינָה שְׁכָלִית, אִין לָהּ הַדְּבוּר. וְלִפְיֶכֶף כְּאֲשֶׁר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הַעֲמִיד אַרְבַּע מְלָכוֹת מוֹשְׁלִים בְּעוֹלָם, רְאוּי שֶׁהָיוּ כְּפִי עֲנִין הָאֲדָם, אֲשֶׁר אֱלִיו רְאוּי הַמְמַשְׁלָה. וְלָכֶף רָאָה דְּנִיָּאֵל תִּיהָ רְבִיעִית מִשְׁנֵה מִפְּלַח חִיּוֹת, מִפְּנֵי כִּי תִיהָ רְבִיעִית יֵשׁ בָּהּ

לטל מהם התורה השכלית. ולכך ראה אותו דניאל כמו הנמר שהוא עז. ולכך היה נוהג במדה זאת במלכותו, כי העז פנים הוא עומד כנגד אחר ומתנגד לו, ואינו רוצה שיהיה לאחר שום מעלה, רק הוא עומד בעזותו נגדו. ולכך המלכות הזו היתה עומדת כנגד ישראל בעזות, ולא רצו שיהיו שומרים דת שלהם, כמו שהוא מנהג העז שהוא מעיז כנגד אחר. ואין עושה דבר זה שיהיה גדול וחשוב, כמו שהיה מדה זאת למלכות הראשון, ולא שהוא עושה כדי שיהיה הפל תחת רשותו, רק שהוא עומד נגד אחר ומתנגד לו שלא יהיה לכשנגדו שום מעלה, וכך מלכות יון. ולא היה להם תועלת מה, רק כמו עז פנים, שאינו נהנה בעזותו, רק מה שהוא מתנגד אל אחר. ולפיכך פשם שמלכות ראשון ראה אותו נבוכדנצר הרשע "רישא דדקבא" על שם החשיבות, כמו שאמר לו דניאל (דניאל ב, לח) "אנת הוא רישא דדקבא". וראה מלכות שניה שהיא כסף (דניאל ב, לב), וכבר אמרנו מפני שהיה כל ענינו לאסוף ולקבץ העשר, כמו שהתבאר. וכך בשביל העזות שיש במלכות שלישית, ראה מלכות שלישית של נחשת (דניאל ב, לט). מפני שהיא עזה, שנאמר (ישעיה מח, ד) "ומצחק נחוששה". ומצאתי במדרש, כי נתנו למלכות בבל כסף וזהב ביחד, ולמלכות יון הברזל. ולפי הנראה ברור כי טעות נפל בזה, כי אי אפשר לומר כך, ולא נמצא כך.

והנה דניאל שראה החיה (השניה) [השלישית] שהיא נמר, ונבוכדנצר ראה אותה נחשת (דניאל ב, לט). הכל הוא ענין אחד, כי נאמר על העז פנים - כמו שהוא נמר שהוא עז - "ומצחק נחוששה" (ישעיה מח, ד). ויראה כי בשביל כך היה לנמר שראה דניאל ארבע גרפין של עוף (דניאל ז, ו), שבשביל שהיו עזים, הלכו לכבוש את כל העולם. כי מי שאינו עז, יש בו כבד הטבע, ומבקש ההנחה, ואינו מבקש התנועה. אבל מי שהוא עז, הוא כמו אש, כמו שאמר [נו] למעלה, כי העז הוא כמו אש, אשר אין לו ההנחה כלל. ולכך היה מלכות הזו משוטט בכל העולם. ולפיכך אלכסנדר, שהוא עקר במלכות (רביעית)

המלכות תקיף יהיה בעולם, שהמלכות הזו תהיה שקולה כנגד (בעל) שלשה מלכיות. ולכך אמר, "הכה כף על כף", כי הכף הוא שלשה מלכיות, והכף השני בפני עצמו, הוא מלכות רביעית, שהיא שקולה כנגד שלשה מלכיות, ולא יותר, שלא נזכר יותר, רק שיהיה מכה כף על כף. ועל זה השיב ריש לקיש, "ותכפל" כתיב (שם). כלומר שיהיה מכה שני פעמים כף על כף, שתהיה מלכות רביעית שקולה נגד שלשתן, ועוד יותר מן השלשה, וזה פלא יותר, ולכך אמר "ותכפל". ולכך המלכות הזאת, היא מבקשת שתהיה היא הכל, ולא יהיה אחר עמו במציאות כלל. ולא פן מלכיות השלשה הראשונות.

כי לכל אחד מן ארבע מלכיות היה לו מדה מיוחדת. וזה, כי **מלכות הראשון**, הוא מלכות בבל, היתה מבקשת החשיבות להיות חשוב על כל, וכמו שאמר דניאל (דניאל ב, לח) "אנת הוא רישא דדקבא", כלומר שהוא ראש בחשיבות היותר, וזה שהיה מבקש הגבהתו על הכל, וכמו שראה אותו דניאל חיה ראשונה, דומה לארי (דניאל ז, ד). כי ארי הוא החשוב בחיות, כמו שאמרו (חגיגה יג ב) מלך בחיות הוא ארי. ולא היה מבקש רק החשיבות היותר גדול. ולכך ראה שיש לה (דניאל ז, ד) "גרפין דנשר", שהנשר עוף השמים, פורח למעלה למעלה. **אבל המלכות השנייה** אמר עליה (דניאל ב, לב) "חדוהי ודרעוהי די כסף", כי המלכות הזו היה אוהב לאסף העשר, ו"אהב כסף לא ישבע כסף" (קהלת ה, ט). **והמלכות השלישית** ראה אותו (דניאל ב, לט) נחשת, על ידי שהיה עז וזריז לילך ולקבש ארצות למרחוק. ולכך מלכותו שהיה תקיף ועז כמו נחשת, שהוא עז, וקראו אותו נמר (דניאל ז, ו), שהוא עז פנים. **והרביעי**, כחו היה על ההשחטה, ולפיכך נמשל (דניאל ב, מ) לברזל, אשר הוא מחתך ומשחית הכל. ולפי זה מלכות שניה הוא כנגד פח גופני שהוא באדם, ומלכות יון כנגד פח השכלי שבאדם. ותבין כי מלכות שניה לא היה פונתו רק לטל מהם עולם הזה, להרג ולאבד אותם מגופן, ולטל מהם עולם הזה הגופני. ומלכות שלישית לא היתה מבקשת רק

הראשון מדמה לזהב (דניאל ב, לב), ואחריו כסף (שם), ואחריו נחשת (שם), ואחריו ברזל (שם פסוק מ), שהיא פחות יותר מכל. ובמלכות זה דבק החסרון וההעדר, ומפני כף הוא גם כן מקצין ומשחית הכל. ולפיכך אמר (דניאל ב, לד - לה) שנפל אבן על צלם שראה נבוכדנצר "ומהדק פרוץ לא נחשא וכספא ודחבא" (שם). התחיל בכאן בברזל, כי הוא התחיל להעדר, ואחר כך נמשך אל השניה גם כן ההעדר.

וזה שאמר במדרש (ויק"ר יג, ה), "את הנמל" (ויקרא יא, ד), זו בכל, "כי מעלה גרה הוא", שמקלסת להקדוש ברוך הוא. רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי ישמעאל בר נחמן, כל מה שפרט דוד, כלל אותו רשע בפסוק אחד, שנאמר (דניאל ד, לד) "כען אנה נבוכדנצר משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא". "משבח", (תהלים קמו, יב) "שבחי ירושלים את ה'". "ומרומם", (תהלים ל, ב) "ארוממך ה'". "ומהדר", (תהלים קד, א) "ה' אלקי גדלת מאד הוד והדר לבשת". "די כל מעבודתי קשט", (תהלים קלח, ב) "על חסדך ועל אמתך". "די כל ארתתיה דין", (תהלים צו, י) "דין עמים במישרים". "ודי מהלכין בגוה", (תהלים צג, א) "ה' מלך גאות לבש". "יכל להשפלה", (תהלים עה, יא) "וכל קרני רשעים אגדע". "ואת השפון" (ויקרא יא, ה), זו מדי, "כי מעלה גרה הוא", שמקלסת להקדוש ברוך הוא, שנאמר (עזרא א, ב) "כה אמר כורש מלך פרס". "ואת הארנבת" (ויקרא יא, ו), זו יון, "כי מעלת גרה היא", שמקלסת להקדוש ברוך הוא. אלפסנדרוס מוקדון פד הני חמי לרבי שמעון הצדיק, אומר ברוך ה' אלוהי של שמעון הצדיק. "את החזיר" (ויקרא יא, ז), זו אדום, "והוא גרה לא יגר", שאינה מקלסת להקדוש ברוך הוא. ולא דיה שאינה מקלסת, אלא מחרפת ומגדפת ואומרת (תהלים עג, כה) "מי לי בשמים".

ופרוש זה כמו שאמרנו, כי כל המלכיות אין דבק בהם ההעדר, שהרי גרה מלכות אחריה. ואף על גב דגם כן כל מלכות ומלכות פאשר גרה מלכות אחריה, זה גם כן העדר שמגיע בסוף,

[שלישית], הלך לכבוש כל העולם, כמו שידוע שהלך לכבוש את כל העולם, מה שלא עשה שום מלך. וזה שראה על הנמר הזה ארבע גרפין (דניאל ז, ו), שיהיה פורת כמו עוף לכל ארבע רוחות העולם. וכל זה בשביל שהיו עזים, וזה דרך העז בשביל פח עזותו ותוקפו שהוא רוצה להיות גובר על שפנגדו, עד שהוא כובש אותו, ובכח עזותו הולך בכל העולם לגמר עזותו.

אמנם מלכות הרביעית, מפני שרואה עצמה שהיא כל ואין זולתו, ולכך היא רוצה שלא יהיה נמצא אחר, ולכך הוא משחית הכל, ואין זה רק השחתה. ולכך ראה דניאל את החיה הזאת שיש לה שנים של ברזל (דניאל ז, ז), כי הברזל הוא משחית ומקצין את הכל, וכמו שבארנו במקומו, שכל ענין מלכות זה רק להשחית. וכמו ששרפה בית אלקינו, והשחיתו אותו. ואין זה רק השחתה, שאין יותר על זה. ואף כי המלכות הראשון גם כן שרפה בית אלקינו, דבר זה מפני שהיו רוצים לכבוש את ישראל תחת ידיהם, ולא היה זה משום השחתה. רק בשביל כי המלכות הזאת רוצה שיהיה מתנשא על הכל, כמו שבארנו למעלה, ולפיכך היו כובשים ישראל. ומפני שהיו רוצים בכבוש גמור, היו כובשים ושורפים את הכל. אבל מלכות הרביעית, שפבר היה תחת ידיהם מקדם, ועם פי מרדו בהם בדבר קטן כמו שידוע, מכל מקום בודאי היה תחת ידיהם ורשותם. ולא היה דבר זה רק להשחיתם, ומצאו עליה להשחית אותם.

וכל זה כי המלכות הרביעית דבק בהם ההעדר, פאשר המלכות הזאת היא סוף וקץ המלכיות, ויהיה אבוד והעדר לכל המלכיות, ולכך במלכות רביעית דבק בהעדר. ואשר דבק ההעדר, הוא שמביא גם כן העדר אל אחר. ומפני כף היא משחיתה הכל גם כן. ולפיכך אמר (דניאל ז, ז) "שנין די פרזל לה". ואמר (דניאל ב, מ) "ומלכו רביעיא תהוא תקיפה כפרזלא כל קבל די פרזלא מהדק וחשל פלא וכפרזלא די מרצע כל אליון תדק ותלע". והנה כל אחת ואחת אשר קרוב אל ההעדר והבטול, הוא יותר פחות. ולפיכך

והם אלו ארבע מלכיות. ואם לא שבטל מלכות ישראל, לא הגיע להם המלכות. אבל מלכות ישמעאל לא ירש פחו מן מלכות ישראל, כי פחו ותוקפו נתן לו השם יתברך בפני עצמו, בשביל שהיה מזרע אברהם, והשם יתברך אמר (בראשית יז, כ) "וילישמעאל שמעתיך", והנה נתן השם יתברך פח ותקף לישמעאל בפני עצמו. ומזה אין מדבר פאשר מזכיר אלו ארבע מלכיות, רק אשר ירשו פח ותוקפם של ישראל, ובסוף יחזרו הם המלכות לישראל. ויותר נראה לומר כי ישמעאל הוא בכלל מלכות פרס, והוא בכלל מלכות שניה. ואף על גב שאמרו "ומלכות אחר", הוא פרס, לא כתיב פרס בפרוש בכתוב, אלא רוצה לומר כי פרס הוא בכלל מלכות תנינא.

כמו שפרשנו למעלה, כי ערך ארבע מלכיות אל מלכות ישראל, כערך החיה אל האדם. וכמו שהחיה פחה הוא מצד גופה, ואם אין בהאדם מצד השכלי פח על החיה לצוד אותה בחכמה, שהוא פח האדם, אין האדם יכול לעמד נגד החיה, מצד פח גופני הגדול אשר יש לחיה. וכך האמות, אם אין לישראל מעלתם האלקית הנבדלת, אין ישראל יכולים לעמד נגדם מפח גדל פחם. אמנם, כמו שפיל גוף גשמי והוא בעל קץ ותכלית, וכך אל פח האמות קץ ותכלית. אבל השכל הנבדל אינו בעל תכלית, כי השכל אין לו גבול ותכלית. ולכך אין למעלת ישראל, שהיא מעלה אלקית הקדושה, קץ ותכלית. רק פאשר הגשמי גובר על השכל, יש בטול אל השכל, פאשר דבר זה ידוע. מכל מקום הגשמי מצד עצמו יש לו קץ וגבול כמו שאמרנו. וכאשר יש בטול לגשמי, אז אין מעכב ומבטל אל השכלי הנבדל, והשכל נשאר בלבד, פאשר פסו תמו פח הגוף. כמו לעת הזקנה, אז פלה פח הגוף, ויתחזק אז פח השכלי, והוא בגבורתו. כי חמר האדם בילדותו גובר על השכלי, ובצעת זקנותו אז מסתלק הגשמי ונשאר השכל בלבד, וכאלו היה האדם פלו שכלי.

וכך בודאי הפחות של ארבע מלכיות, שיש להם פח שאינו נבדל, גוברים על ישראל מתחלת

מכל מקום אין דבק ההעדר בעצמו של מלכות, רק במלכות רביעית, שדבק בה ההעדר הגמור. וכל העדר מביא הנה חדשה, כמו שידוע. ולכך ההעדר הזה מביא שתחזיר ההנה לישראל. ולכך מלכות רביעית נקראת "חזיר" (ויק"ר יג, ה). שתחזיר המלכות לישראל (סו). כלומר שמצד ההעדר שדבק במלכות רביעית, מביא ההנה אל מלכות ישראל, כי ההעדר הוא סבה אל ההנה, כמו שידוע דבר זה למשפילים בחכמה, ולכך מלכות רביעית הוא חזיר. ומפני כך המלכות הזו נמשלה לברזל, שהיא משחית הפל. וכמו שדבק בעצמה ההעדר, ולכך היא רוצה להעדייר ולהשחית הפל.

ויש לה להבין ולדעת, כי השם יתברך אשר סדר בבריאה ארבע מלכיות, ואף כי המלכיות האלו הם מצד חסרון הבריאה כמו שאמרנו, מכל מקום אי אפשר שיהיו ארבע מלכיות מסלקים מן סדר העולם לגמרי, עד שהם יוצאים לגמרי מן השם יתברך. אבל בודאי יש להם בחינה במה שהם מתחברים אל השם יתברך. ולכך מרמז על שלשה הראשונים; גמל, שפן, ארנבת, ולא לו יש לכל אחד ואחד סימן טהרה, דהינו שהם מעלי גרה. וסימן טהרה זה הוא בנסתר, ומורה זה כי מצד הנסתר יש לאלו שלשה מלכיות חבור וצרוף אל השם יתברך מצד מה. ואין דבר זה סימן טהרה בפעל הנגלה, רק סימן טהרה נסתר. אבל מלכות רביעית אין לה סימן טהרה בנסתר, רק בנגלה, כי החבור שיש למלכות הרביעית אל השם יתברך, שפך מראים עצמם כאלו הם טהורים. ודבר זה מורה על אמתת מלכות רביעית, שפושט טלפיו ומראה פאלו הוא טהור. ואין דבר זה דבר עצמי אל המלכות, רק שמראה עצמו כאלו הוא טהור, ולכך סימן טהרה הוא בטלפיו אשר הם נגלים.

ויש בני אדם שואלים, והיכן רמז מלכות ישמעאל, שהיא מלכות רבתא ותקיפא. ותשובת שאלה זאת מה שלא זכר מלכות ישמעאל, כי לא יחשב הכתוב רק המלכות שקבלו מלכות קדישין עליונים, שירשו מלכות ישראל וכחם,

מדי. אמר רבי חייא בר אבא, מלכי מדי תמימים היו, אין להקדוש ברוך הוא עליהם אלא עבודת אלילים שקבלו מאבותיהם בלבד. "אשר אין בה מום" (במדבר שם), זה יין. אלכסנדרוס מוקדון כד חמא לשמעון הצדיק, הנה קאים ליה על רגלוהי ואמר, ברוך אלקי שמעון הצדיק. אמרו לו בני פלטין דידיה, מן קמי יהודאי את קאים. אמר להון, כד אנא נחית לקרב, כדמותיה אנא חמי ונצח. "אשר לא עלה עליה על" (במדבר שם), זו מלכות רביעית, שלא קבלו עליהן על של הקדוש ברוך הוא, ולא דיה שלא קבלה, מחרפת ומגדפת, ואמר (תהלים עג, כה) "מי לי בשמים". "ונתתם אותה אל אלעזר הפהן והוציא אותה אל מחוץ למחנה" (במדבר שם פסוק ג), מלמד שהוא עתיד לדחף את שרה של פרך גדול ממחצתו. "ושחט אותה לפניו" (במדבר שם), שנאמר (ישעיה לז, ו) "כי זבח לה' בכזרה וגו'". אמר רבי ברכיה, טבח גדול בארץ יהיה. "ושרף את הפרה לעיניו" (במדבר שם פסוק ה), (דניאל ז, יא) "ויהיבת ליקרת אשא". "את עזרה ואת בשרה וגו'" (במדבר שם), היא ודוכסיה ואפרכיה ואסתרטליטיה, כמו דאת אמר (יחזקאל כז, כז) "הונף ועזבוניך מערבך מלחתי וחבלתיך מחזיקי בך ועירבי מערבך". אמר שמואל בר רב יצחק, אפלו אותם שהם מקהלי, ובאו ונדבקו בקהלה, אף הם יפלו בלב ימים ביום מפתלתך.

ויש לתמה מאד, כי מה ענין ארבע מלכיות אלו אל פרה אדמה, לרמוז בפרה אדמה המלכיות. אבל פרוש ענין, כי פרה אדמה מצוה היא ממדרגה עליונה, עד שאין אדם יכול להשיג את המצוה הזאת. ואף שלמה עם חכמתו אמר (קהלת ז, כג) "אמרת אחכמה והיא רחוקה ממני" על מצוה זאת. וכן מה שעמדו ארבע מלכיות בעולם, וכן סלוקן מן העולם, הוא בא ממדרגה עליונה מאד. וכאשר תבין דברים אלו, לא היה לך תמיה על אריכת הגלות, ובפרט על מלכות רביעית אל תתמה שפך ארכו לה הימים, כי לפי גדל הפח שיש להם, כאשר נרמז פח שלהם בפרה אדמה, שיש למצוה זאת השגה עליונה במאד מאד. וכן יעקב אבינו כאשר ראה בחלום

העולם. אבל בסוף ימי העולם, אז יסתלקו פחות אשר הם פח גופני, ויתגבר פח ישראל הקדוש הנבדל, ולא יהיה להם שום מונע. ואלו דברים ברורים מאד. וכאשר ראה נבוכדנצר הרשע המלכיות שהם גם כן בצורת אדם (דניאל ב, לב - לג), אין פח לבטל פח אלו ארבע מלכיות רק על ידי שאמר (דניאל ב, לד) "חזה הוית עד די התגזרת אכן די לא בידן ומחת לצלמא על רגלוהי די פרזלא וחספא, והדקת המון".

ובמדרש "אכן" זה יעקב, דכתיב (בראשית מט, כד) "משם רועה אכן ישראל". ופרוש זה, כי לגדל הפח שיש לארבע מלכיות אלו, שנתן השם יתברך לאלו ארבע מלכיות פח אדם, אשר לאדם נתן השם יתברך לו הממשלה, כמו שהתבאר, ולא היה בטול לפח זה רק על ידי יעקב שפחו נקרא פח אכן. ודבר זה ענין עמוק מאד מה שפח יעקב נקרא פח אכן, כי יעקב יש לו פח קדוש נבדל, כמו שבארנו במקום אחר, כי יעקב הוא הקדוש בפרט, כמו שידוע בכל מקום, ולכך כתיב (ישעיה כט, כג) "והקדישו את קדוש יעקב", ואין להאריך כאן. ומפח מעלתו הקדושה הוא מבטל פח אלו מלכיות. ולכך נקרא "אכן", וכדכתיב (בראשית מט, כד) "משם רועה אכן ישראל", והארכנו במקום אחר כי דומה דבר הנבדל לאכן, כי החמר הוא מתפעל, אבל הנבדל אינו מתפעל, רק הוא פועל באחר, ואינו מקבל התפעלות. ולכך נקרא יעקב "אכן", כי האכן אינו מתפעל, כי הוא חזק מאד, והוא פועל באחר. לכך התורה לא נכתבה על לוח של זהב וכסף, רק על אכן, כמו שבארנו במסכת ערויבין. ומפני המדרגה והמעלה הזאת שהיה ליעקב, שהוא קדוש, לכך היה מהדק רגל שלהם, כי הרגל דבק בו ההעדר, כמו שבארנו גם כן דבר זה במקום אחר, כי בכל מקום אמר שהרגל דבק בו ההעדר, והבן הדברים האלו מאד.

ובמדרש "פרה" (במדבר יט, ב), זו מצרים, שנאמר (ירמיה מו, כ) "עגלה יפה פיה מצרים". "אדמה" (במדבר שם), זו בבל, שנאמר (דניאל ב, לח) "אנת הוא רישא דדעהבא". "תמימה" (במדבר שם), זו

אֵלָא זֶה בֵּית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זִכְאִי, שֶׁשֵּׁם הָיָה מִתְנַיֵן גְּדֻלְתּוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. "וְלִקְחָה" זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר. "עַץ אֲרָז וְאֲזוּב וְשֵׁנֵי תוֹלַעַת" זֶה חֲנִינְיָה מִיִּשְׂרָאֵל וְעֲזַרְיָה. "וְהַשְּׁלִיף אֶל תוֹף שְׁרַפְתַּת הַפָּרָה" "קִטֵּל הַמּוֹן שְׂבִיבָא דֵי נוּרָא" (דניאל ג, כב). "וְאֶסְף" זֶה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, דְּכַתִּיב בֵּיהּ (ישעיה יא, יב) "וְנִשְׂא גַם לַגּוֹיִם וְאֶסְף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל". "אִישׁ" זֶה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, דְּכַתִּיב בֵּיהּ (שמות טו, ג) "ה' אִישׁ מִלְחָמָה". "טְהוֹר" זֶה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, דְּכַתִּיב (חבקוק א, יג) "טְהוֹר עֵינַיִם מִרְאוֹת בָּרַע". "אֵת אֶפֶר הַפָּרָה" אֵלוֹ גְּלִיּוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. "וְהֵנִיחַ אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טְהוֹר" זֶה יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁהִיא טְהוֹרָה. "וְהִיטָה לְעֵדוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁמֶרֶת" לֹא כְּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁבְּעוֹלָם הַזֶּה כְּהֵן מְטָהֵר, אֲבָל לְעֵתִיד לְבָא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְטָהֵרֵן, וְיָמָה טַעַם, (יחזקאל לו, כה) "וְנִרְקַמְתִּי עֲלֵיכֶם מֵיַם טְהוֹרִים וְטִהַרְתֶּם וְגו'".

וְהִנֵּה בְּטוֹל אֵלוֹ אַרְבַּע מִלְכִּיּוֹת וְחֲזַרְת מִלְכּוֹת יִשְׂרָאֵל נִרְמָזוּ דוֹקָא בְּמִצְוֹת פָּרָה אֲדָמָה, מִפְּנֵי כִּי בְּטוֹל אַרְבַּע מִלְכִּיּוֹת הוּא מְדַרְגָּה עֲלִיוֹנָה מְאֹד מְאֹד שֶׁיְהִיָּה בְּטוֹל כַּחַם מִלְכִּיּוֹת אֵלוֹ שֶׁהֵיוּ מוֹשְׁלִים בְּעוֹלָם, וְיִהְיוּ הַפְּסָדִים בָּא מִמָּקוֹם עֲלִיוֹן מְאֹד. וְכֵן חֲזַרְת מִלְכּוֹת יִשְׂרָאֵל לְמִקוּמָה הוּא בָּא מִמְדַרְגָּה עֲלִיוֹנָה מְאֹד. וְלֹא כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲשֶׁר הִצְלַחַת אַרְבַּע מִלְכִּיּוֹת אֵינּוּ מִן הַמְדַרְגָּה הָעֲלִיוֹנָה, רַק הַפְּסָד אֵלוֹ אַרְבַּע מִלְכִּיּוֹת וְחֲזַרְת מִלְכּוֹת יִשְׂרָאֵל הוּא נִרְמָזוּ בְּפָרָה אֲדָמָה, כִּי הַמִּצְוָה שֶׁל פָּרָה אֲדָמָה מִן הַמְדַרְגָּה עֲלִיוֹנָה מְאֹד, וּמִפְּנֵי עוֹמְקָה לֹא נוֹדְעָה. וְכִמוֹ שֶׁהַמִּצְוָה הַזֹּאת הִיא פָּרָה אֲדָמָה לֹא נוֹדְעָה, כִּי חֲזַרְת מִלְכּוֹת יִשְׂרָאֵל לְמִקוּמָה, וְהַפְּסָד אַרְבַּע מִלְכִּיּוֹת, לֹא נוֹדַע וְלֹא נִגְלָה הַזְּמַן לְנִכְיָאִים. וְלִפְיֶכָּךְ שֶׁנִּיחָם מִן הַמְדַרְגָּה הָעֲלִיוֹנָה לְגַמְרֵי, לְמִי שְׂבִיבֵין הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, וְהֵם עֲמוּקִים וּבְרוּרִים מְאֹד.

(בראשית כח, יב) "וְהִנֵּה סֹלֶם מַצֵּב אֶרְצָה וְגו'", רָאָה מִלְכּוֹת רְבִיעִית עוֹלָה, וְלֹא רָאָה אוֹתָהּ יוֹרְדָת. וְכֵן זֶה, כְּמוֹ שֶׁאֵין יְכוֹל לְעַמֵּד עַל סוּד פָּרָה אֲדָמָה, וְכִּף אֵין הָאָדָם יְכוֹל לְעַמֵּד עַל סוּף כַּח מִלְכּוֹת רְבִיעִית. לְכַף נִרְמָזוּ ז"ל עֲנִין אַרְבַּע מִלְכִּיּוֹת בְּפָרָה אֲדָמָה, לְהוֹדִיעַ לָנוּ כֹּל זֶה, כִּי אֵל יִתְמָה הָאָדָם עַל אֲרִיכַת הַגְּלוּת. כִּי כַּח אֵלוֹ אַרְבַּע מִלְכִּיּוֹת לָהֶם כַּח עֲלִיוֹן מְאֹד, וְלִכְּפָה הוּא נִמְשָׁף בְּיֹתֵר.

וְאִם נִרְמָזוּ כַּח אַרְבַּע מִלְכִּיּוֹת בְּפָרָה אֲדָמָה מִטַּעַם אֲשֶׁר אֲמַרְנוּ, לְגַדֵּל כַּח שְׁלֵהֶם, כֹּל שֶׁפֶן שֶׁנִּרְמָזוּ בְּפָרָה אֲדָמָה עֲנִין יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר כַּחֶם נִצְחֵי לְגַמְרֵי בְּאֵין הַפְּסָק. לְכַף רֵאיוֹ שֶׁיְהִיָּה נִרְמָזוּ אֲצֵל פָּרָה אֲדָמָה, לְפִי גְדֻלַּת כַּח יִשְׂרָאֵל אֵין לְבוֹא לְעַמֵּק הַשְּׂגָה הָעֲלִיוֹנָה הַזֹּאת. וְלִכְּפָה נִרְמָזוּ גַם כֵּן כַּח יִשְׂרָאֵל בְּפָרָה אֲדָמָה, וְלִכְּפָה אָמַר; דְּבַר אַחֵר, "פָּרָה" (במדבר יט, ב), אֵלוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד, טז) "כִּי כְּפָרָה סוֹרְרָה סָרַר יִשְׂרָאֵל". "אֲדָמָה" אֵלוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ד, ז) "אֲדָמוֹ עָצָם מִפְּנִינִים". "תְּמִימָה" אֵלוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שה"ש ה, ב) "יִזְנִיתִי תְּמִיתִי". "אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם" אֵלוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שה"ש ד, ז) "כִּלְכֵּף יָפָה רַעֲיָתִי וּמוֹם אֵין בָּהּ". "אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֲלֶיהָ עַל" זֶה דוּרוֹ שֶׁל יְרֻמָּה, שֶׁלֹּא קָבְלוּ עֲלֶיהָ עַל שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. "וְנִתְתָּם אוֹתָהּ אֶל אֲלֻעָזָר הַכְּהֵן" זֶה יְרֻמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה א, א) "מִן הַכְּהֵנִים אֲשֶׁר בְּעַנְתוֹת". "וְהוֹצִיא אוֹתָהּ אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה" (עזרא ה, יב) "וְעַמְּהָ הַגְּלִי לְכַבֵּל". "וְשַׁחַט אוֹתָהּ לְפָנָיו" (מ"ב, כה, ז) "וְאֵת בְּנֵי צְדָקָהּוּ שֶׁחֲטוּ עֲלֵינוּ וְאֵת עֵינֵי צְדָקָהּוּ עוֹר". "וְשִׁרְף אֵת הַפָּרָה לְעֵינָיו" (ירמיה נב, יג) "וַיִּשְׂרַף אֵת בֵּית ה' וְאֵת בֵּית הַמֶּלֶךְ". "אֵת עֵרָה וְאֵת בְּשָׂרָה וְאֵת דָּמָה עַל פְּרִשָׁה יִשְׂרָף" "וְאֵת כָּל בְּתֵי יְרוּשָׁלַיִם וְאֵת כָּל הַבָּיִת הַגָּדוֹל שִׁרְף בְּאֵשׁ" (ירמיה נב, יג). וְלָמָּה הוּא קוֹרָא אוֹתוֹ "הַבָּיִת הַגָּדוֹל",

חלק ב - עניני חנפה

צריך. ואי אדם חשוב הוא, אף על גב דאיכא מדורה, צריך נר אחרת.

תנו רבנן (שם), מצות חנפה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין; בית שמאי אומרים, יום ראשון מדליק שמננה, מכאן ואילף פוחת והולך. ובית הלל אומרים, יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילף מוסיף והולך. אמר עולא, פליגי בה תרי אמוראי במערכא, רבי יוסי בר אבין, ורבי יוסי בר זבידא. חד אמר, טעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין. וחד אמר, טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כבית שמאי, ואחד עשה כדברי בית הלל. זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין, עד כאן.

ואם תאמר, כיון שהיה בו להדליק יום אחד, אם כן אין גס רק לשבעה ימים. ואין לומר, שהיו מחלקין שמן הפך לשמנה ימים, דזה אינו, דכיון דכתיב (ויקרא כד, ג) "יערף אותו אהרן מערב עד בקר", צריך לתת שמן שיהיה דולק כל הלילה, וטוב שיעשו מצנה אחת כתקנה להדליק יום אחד, ואף אם לא יהיה להם להדליק אחר כך, יותר טוב משלא יקזמו אף יום אחד. אבל לא קשיא, כי נתנו הפל במנורה, וכל יום נדלק שמינית מן השמן, והיה גס בכל יום ויום, ולא קשיא מידי.

כנגד ימים הנכנסים. פרוש, (כ) שהולך אחר הימים הנכנסים, כי הראשון הוא התחלה אל הפל, לכך הוא יותר במעלה, וכאלו בכחו שאר הימים שהם אחריו. ולפיכך יש להדליק שמונה, כנגד ימים הנכנסים. לכך פרי החג היו מתמעטין, כי יום הראשון מן ימי החג הוא יותר עליון, ולכך הוא יום טוב והוא קדוש (ויקרא כג, לה). אבל יום האחרון, אף שהוא גס כן יום טוב

והתבאר פי מלכות יון הוא מוכן להתנגד לישראל כמה שיש להם תורה ומצות אלקיות. פי אל מלכות זו שיהיה לה החכמה שהיא שכל האדם בלבד, לא השכל האלקי הנבדל, אשר היא התורה האלקית, שהיא השכל הנבדל האלקי לגמרי. וכן אל בית המקדש, שיש לו מעלה אלקית קדושה, הם מתנגדים ביותר לה, המלכות הזאת. פי התורה ובית המקדש הם שתי מדרגות זו על זו, כמו שאמרו בכל מקום שנים אלו יחד (אבות פ"ה מ"ב); 'יהי רצון מלפניך ה' אלקינו שישנה בית המקדש במהרה בימינו, ותן חלקנו בתורתך', כמו שהוא מבאר במקום אחר. ולכך היו מתנגדים אל המצות התורה ולבית המקדש בפרט.

ולכך הגס שנעשה להם היה בנרות של בית המקדש, (משלי ו, כג) "כי נר מצוה ותורה אור". ושמנה ימים שנעשה להם הגס, מורה על מעלת התורה, כמו שבארנו זה במקום אחר. והרי יסוד דוד מזמור (תהלים פרק קיט) "אשרי תמימי דרך" על התורה, בתמימי אפי. ועוד סדר (תהלים יט, א) "למנוצח מזמור לדוד השמים מספרים כבוד אל וגו'" שבעה פסוקים, ואחר שבעה פסוקים (שם פסוק ח) "תורת ה' תמימה". כי אלו שבעה פסוקים הם העולם הזה, והתורה היא על העולם הזה שנברא בשבעת ימי בראשית, לכך מדרגה השמינית היא התורה. ולכך "שבעה שבועות תספר" (דברים טז, ט), עד החמשים (ויקרא כג, טז), שהוא אחר השבעה, הוא מתן תורה, ודבר זה בארנו באריכות במקום אחר. לכך הגס של חנפה ראוי שיהיה שמונה ימים זה אחר זה. ועוד יתבאר טעם לזה בסמוך.

תנו רבנן (שבת כא ב), נר חנפה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעליה, מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ובשעת הסכנה, מניחה על שלחנו, ודיו. אמר רבא, צריך נר אחרת להשתמש לאורה. ואי איכא מדורה, לא

נראָה שְׁהִיָּה כְּאֵן נִצְחוֹן הִזָּה עַל יְדֵי גַם שֶׁעָשָׂה זֶה
הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְלֹא הָיָה זֶה מִפְתָּח וּגְבוּרָתָם.
וּלְפִיכֶךָ נַעֲשֶׂה הַגֵּס עַל יְדֵי גְרוֹת הַמְּנוּרָה, שֶׁיִּדְעוּ
שֶׁהַכֹּל הָיָה בְּגַם מִן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְכֶךָ הַמְּלַחְמָה
שֶׁהָיָה מִנְצָחִין יִשְׂרָאֵל הָיָה מִן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.
וְדוֹקָא גַם זֶה נַעֲשֶׂה, כִּי עֵקֶר רִשְׁעַת הַיְּגוּנִים
שֶׁטְמָאוּ אֶת הַהֵיכָל, וְכִמּוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּכֹל מְקוֹם
(עבודה זרה נב ב) אֲבָגֵי הַמִּזְבֵּחַ שֶׁשָּׂקְצוּ אֲנָשֵׁי יוֹן,
וְכֵן בְּכֹמֶה מְקוֹמוֹת. וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רָאָה רִשְׁעַתָּם
שֶׁטְמָאוּ הַיֵּכָל שְׁלוֹ, וְגַם כֵּן גָּזְרוּ שֶׁמֶד לְבַטֵּל
הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, וְנָתַן כַּח בְּיַד חֲשָׁמוֹנָי שֶׁהֵם
כֹּהֲנִים עוֹבְדֵי הַשֵּׁם בְּהֵיכָלוֹ, וְאֵלּוּ נִצְחוּם דְּוִקָא,
וְלֹא אַחֲרֵיהֶם. כְּאֲשֶׁר נִצְחוּם, טְהָרוּ אֶת הַמִּקְדָּשׁ.
וְכֹאֲשֶׁר לֹא הָיָה לָהֶם שְׁמֹן, נַעֲשֶׂה לָהֶם גַּם,
שִׁוְיָכְלוּ לְטַהֵר וּלְחַנֹּף הַבֵּית. וְלִכְךָ נִקְרָא 'חֲנֻכָּה',
שֶׁהָיָה מְחַנְכִין אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אַחַר שֶׁטְמָאוּ
אוֹתוֹ בְּגֵי יוֹן. וּלְפִיכֶךָ הַגֵּס הִזָּה שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּשְׁמֹן,
הוּא הַנִּצְחוֹן שֶׁנִּצְחָהוּ יִשְׂרָאֵל הַיְּגוּנִים, כִּי הַנִּצְחוֹת
הָיָה בְּשִׁבִיל שֶׁטְמָאוּ אֶת הַהֵיכָל, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ
רָצָה בְּעִבּוּדַת יִשְׂרָאֵל, וְלִכְךָ נַעֲשֶׂה הַגֵּס בַּגְּרוֹת.

כִּי הַיְּגוּנִים הָיוּ מְטַמְּאִים אֶת הַהֵיכָל שֶׁכֶּךָ כַּח יוֹן
מִיחָד לְהַתְּגַבֵּר עַל הַהֵיכָל יוֹתֵר מִכֹּל הָאֲמוֹת.
וְסִימָן לְדָבָר 'הֵיכָל' עוֹלָה לְמִסְפְּרוֹ ס"ה, וְיָוֵן
מִסְפְּרוֹ ס"ו, לְהוֹרוֹת כִּי יֵשׁ לְמַלְכוּת יוֹן כַּח גּוֹבֵר
עַל הַהֵיכָל, וּבְזֶה מְטַמְּאִים אֶת הַהֵיכָל. כִּי מִצַּד
הַהֵיכָל בְּלִבָּד גּוֹבֵר עָלָיו כַּח יוֹן. וְלִכְךָ כְּשֶׁגָּבְרוּ
עַל הַהֵיכָל, טְמָאוּ אֶת כָּל הַשְּׂמָנִים שֶׁבַּהֵיכָל.
וְדוֹקָא שְׂמָנִים, כִּי הַשְּׁמֹן הוּא מִיחָד לְקִדְשָׁה.
וְרֹאֵה לָזֶה, שֶׁבְּשְׂמֹן מְקֻדָּשִׁין וּמוֹשָׁחִין הַכֹּל
(שמות ל, כו - לג), וְהוּא עֵקֶר הַקִּדְשָׁה, וְאֵף בְּזֶה
שֶׁלְטוֹ יוֹן, וְטְמָאוּ אֶת כָּל הַשְּׂמָנִים.

וְלֹא נִשְׂאָר רַק פֶּה אֶחָד קָטָן, שֶׁהָיָה מְנַח בְּחוֹתָם
שֶׁל פֶּהן גְּדוֹל (שבת כא ב). כִּי פֶהן גְּדוֹל יֵשׁ לוֹ
קִדְשָׁה עַל קִדְשָׁה, כִּי פֶהן גְּדוֹל נִכְנָס לְפָנָי וּלְפָנָיִם
לְקִדְשׁ הַקִּדְשִׁים, וְזֶהוּ קִדְשָׁה עַל קִדְשָׁה, וּמִצַּד זֶה
אֵין לַיְּגוּנִים כַּח עַל הַהֵיכָל. וּבְשִׁבִיל מַעֲלָה זֹאת,
שֶׁהָיָה קִדְשׁ הַקִּדְשִׁים, לֹא הָיוּ יְכוּלִים לְשַׁלוֹט יוֹן
בְּאוֹתוֹ פֶּה קָטָן שֶׁהָיָה בְּחוֹתָמוֹ וּבְהִסְתָּר שֶׁל פֶּהן
גְּדוֹל. כִּי בְּאוֹת הַה"א שֶׁל הֵיכָל, שָׁיֵשׁ בֶּה הַצִּירִי,

(שם פסוק לו), הוּא רִגְלָ בְּפָנָי עֲצָמוֹ (סוכה מח א),
וְלִכְךָ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מְקַרְבִּין פָּרִים יוֹתֵר מִן
הַיָּמִים הָאַחֲרוֹנִים. וְלִמָּאן דְּאָמַר כְּנָגֵד יָמִים
הַיּוֹצֵאִים, כִּי מִתְחִילִין בְּקִטָּן וּמִסִּים בְּגְדוֹל,
דְּמַעְלִין בְּקִדְשׁ וְאֵין מוֹרִידִין. כִּי הַקִּדְשָׁה הִיא
מַעֲלָה עָלְיוֹנָה, וְאֵין מְגִיעַ אֶל מְדֻרְגָה הַזֹּאת
הָעָלְיוֹנָה מִתְחִלָּה, רַק כִּי עוֹלָה אֵלֶיהָ מְדֻרְגָה אַחַר
מְדֻרְגָה עַד הָאֲחֵרוֹן, מִצַּד כִּי הָאֲדָם מִתְעַלָּה
בְּאַחֲרוֹנָה אֶל קִדְשָׁה יוֹתֵר. וּלְפִיכֶךָ הָאֲדָם אֲשֶׁר
הוּא מְקַבֵּל הַגֵּס, תַּחֲלָה הוּא מַעֲט, וְהוּא יוֹתֵר
מִתְעַלָּה וְיוֹתֵר מוֹסִיף בַּיּוֹם הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן.

וְאָמְרוּ מֵאֵי חֲנֻכָּה (שבת כא ב). דְּתַנּוּ רַבָּנָן, בְּכ"ה
בְּכִסְלוֹ יוֹמֵי דְחֻנְכָּה תְּמַנְיָא אַנוּן, דְּלֹא לְמִסְפַּד
בְּהוֹן, וְדִלָּא לְמַגּוּר בְּהוֹן תְּעִנִית. שֶׁכְּשֶׁנִּכְנְסוּ יְוֹנִים
בְּהֵיכָל, טְמָאוּ כָּל הַשְּׂמָנִים שֶׁבַּהֵיכָל. וְכִשְׁגָּבְרָה
יַד מַלְכוּת בֵּית חֲשָׁמוֹנָי וְנִצְחוּם, בְּדָקוּ וְלֹא
מִצְאוּ אֵלָּא פֶּה אֶחָד שֶׁל שְׂמֹן שֶׁהָיָה מְנַח בְּחוֹתָמוֹ
שֶׁל פֶּהן גְּדוֹל, וְלֹא הָיָה בּוֹ אֵלָּא לְהַדְלִיק יוֹם
אֶחָד. וְנַעֲשֶׂה בּוֹ גַם, וְהַדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ שְׂמוֹנָה יָמִים.
לְשָׁנָה אַחֲרַת קִבְעוּם שְׂמוֹנָה יָמִים, בְּהֵלֵל
וּבְהוֹדָאָה. וְאֵם תֹּאמַר, וְכִי בְּשִׁבִיל שֶׁנַּעֲשֶׂה לָהֶם
גַם בְּהַדְלָקָה, שֶׁלֹּא תִהְיֶה בְּטֻלָּה הַהַדְלָקָה, הָיָה
קוֹבְעִין חֲנֻכָּה. כִּי מֵה שֶׁחִיב לְהוֹדוֹת וּלְהֵלֵל, זֶהוּ
כְּאֲשֶׁר נַעֲשֶׂה לוֹ גַם בְּשִׁבִיל הַצִּלְתוֹ, וְלֹא בְּשִׁבִיל
שֶׁנַּעֲשֶׂה לוֹ גַם לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה, כִּי אֵין הַמִּצְוָה
הַנֶּאֱמָרָה אֶל הָאֲדָם. וּלְפִי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר בְּאַרְגּוֹ
לְמַעֲלָה, כִּי פְּנֹת הַיְּגוּנִים לְבַטֵּל הַתּוֹרָה וְהַקִּדְשָׁה
שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כִּי הַמִּצְוָה לָנוּ הִיא הַמַּעֲלָה שְׂכִלִית
הָאֱלֹקִית, וּבּוֹדָאֵי בְּטוֹל הַתּוֹרָה הוּא בְּטוֹל
יִשְׂרָאֵל, וְכֹל הָעוֹלָם הָיָה בְּטוֹל, וּלְפִיכֶךָ נַעֲשֶׂה
לָהֶם הַגֵּס בְּמִצְוֹת הַדְּלָקָה, שֶׁהִיא מִצְוָה אַחַת מִן
מִצְוֹת הַתּוֹרָה, שֶׁבָּאוּ הַיְּגוּנִים לְבַטֵּל הַתּוֹרָה
וּמִצְוֹתֶיהָ מִן יִשְׂרָאֵל. וּמִצְוָה זֹאת גַּם כֵּן הִיא בְּבֵית
הַמִּקְדָּשׁ, אֲשֶׁר כָּל פְּנֹת הַיְּגוּנִים הָיָה לְבַטֵּל הַתּוֹרָה
הַשְּׂכִלִית וְהַקִּדְשָׁה מִיִּשְׂרָאֵל, וְעֵקֶר הַקִּדְשָׁה הוּא
בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וּלְפִיכֶךָ קִבְעוּ הַדְּלָקַת הַגְּרוֹת, וְכֶךָ
לְגַם שֶׁנַּעֲשֶׂה לָהֶם בְּמִצְוֹת הַהַדְלָקָה.

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעֵקֶר מֵה שֶׁקִּבְעוּ יְמֵי חֲנֻכָּה,
בְּשִׁבִיל שֶׁהָיוּ מִנְצָחִים אֶת הַיְּגוּנִים, רַק שֶׁלֹּא הָיָה

וְדָבָר זֶה רָמְזוּ חֻכְמִים בַּמִּדְרָשׁ (ויקרא רבה כא, ו);
 "בְּזֹאת יָבֵא אֱהָרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ" (ויקרא טז, ג), בְּזֹכֹת
 הַמִּלֵּה, שְׁנַאֲמַר בָּהּ (בראשית יז, י) "זֹאת בְּרִיתִי
 אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ", נִכְנַס אֱהָרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ. וּבְאוֹר זֶה,
 כִּי לֹא הָיָה רְאוּי לָבֶן אֶדָם חֲמָרִי, לְכַנּוֹס אֶל מְקוֹם
 שֶׁהוּא קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים, נִבְדָּל מִן הַגְּשָׁמִי הַחֲמָרִי, אִם
 לֹא שֵׁשׁ בְּאֶדָם הַמִּלֵּה שֶׁהוּא עַל הַטֹּבֵעַ גַּם כֵּן,
 וּבְזֹכֹת זֶה הָיָה נִכְנַס אֶל קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים, שֶׁהוּא
 קֹדֶשׁ נִבְדָּל מִן הַטֹּבֵעַ. וְלִכְפֹּךְ בְּקֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים הָיוּ
 הָאָרוֹן וְהַתּוֹרָה (שמות מ, כ - כא), שֶׁהִיא שְׁכֵלִית
 בְּלִתֵּי גְשָׁמִי. וְהַתּוֹרָה נִתְּנָה גַם כֵּן אַחֵר הַשְּׁבֻעַ,
 שְׁהָרִי כְּתִיב (דברים טז, ט) "שִׁבְעָה שְׁבָעַת תִּסְפָּר
 לָךְ", וְאַחֵר שִׁבְעָה שְׁבֻעוֹת, בְּיוֹם הַחֲמִשִּׁים,
 נִתְּנָה הַתּוֹרָה. וְכֵן מְזֻמָּר (תהילים פֶּרֶק ק"ט)
 "אֲשֶׁרִי תִמְיָמִי דָרָךְ", הַיּוֹסֵד עַל הַתּוֹרָה, וְהוֹלֵךְ
 בְּתַמְנִי אֲפִי, כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ לְמַעַלָּה. וּבַהֲיָכֵל
 עֲצָמוּ הָיָה הַמְּנוֹרָה וְכֵהָ שִׁבְעָה גֵרוֹת (שמות כה, לו).
 שֵׁם מ, כד), אֲבָל בְּקֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים הָיָה הַתּוֹרָה
 וְהָאָרוֹן, שֶׁהוּא הָאוֹר עֲצָמוֹ, לְכַפֵּי נִקְרָא 'אָרוֹן'
 מְלִשׁוֹן אוֹר, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא אוֹר, וְהִיא הַשְּׁמִינִית,
 וּמִשָּׁם בָּא הַנֵּס שֶׁל שְׁמוֹנֵה גֵרוֹת חֲנֻפָּה. וּכְבָר
 בְּאֲרָנוּ כִּי נִשְׁאָר פֶּה אֶחָד קָטָן שֶׁהָיָה מִנְּחַ בְּחֹתְמוֹ
 שֶׁל פֶּהֶן גְּדוֹל. וְיִדְוַע כִּי פֶהֶן גְּדוֹל הוּא מְשַׁמֵּשׁ
 בְּשְׁמוֹנֵה בְּגָדִים (יומא עא ב), וְכֵל זֶה בְּשִׁבִיל
 מַעְלָתוֹ, שֵׁשׁ לוֹ מִדְרָגָה הַשְּׁמִינִית. וְכֹאֲשֶׁר טָמְאוּ
 הַיּוֹנִים אֶת הַהֵיכָל, וְטָהְרוּ אוֹתוֹ מִן הַטְּמָאָה,
 וְחִזְרָה הַקֹּדֶשׁ מִן מִדְרָגָה שֶׁהִיא שְׁמִינִית, וְלִכְפֹּךְ
 נַעֲשֶׂה הַנֵּס שְׁמוֹנֵה יָמִים.

וְרְאוּי הָיָה זֶה שִׁיחֵהָ בַכ"ה בְּכִסְלוֹ, שְׂאֵז הָאוֹר
 יוֹצֵא. כִּי בַכ"ה בְּאֵלוֹל נִבְרָא הָאוֹר בְּעוֹלָם, כִּי
 הָעוֹלָם נִבְרָא בְּאֶחָד בְּתִשְׁרִי, וּבוֹ נִבְרָא הָאֶדָם,
 שְׁנִבְרָא בְּשֵׁשׁ [שֶׁל] יָמֵי בְּרָאשִׁית. וְהָאוֹר שְׁנִבְרָא
 בְּיוֹם רֵאשׁוֹן (בראשית א, ג) הָיָה זֶה בַכ"ה בְּאֵלוֹל,
 שְׁנִבְרָא הָאוֹר. וַיֵּשׁ לְאוֹר ד' גְּבוּלִים; הַגְּבוּל
 הָאֶחָד, שֶׁהָאוֹר הוּא בְּתַכְלִית הַתְּגַבְרוֹת שְׁלוֹ,
 וְהַחֲשֵׁף בְּתַכְלִית הַמַּעוֹט, וּמִשָּׁם וְאֵילָף מִתַּחֲלִיל
 הָאוֹר לְהַתְּמַעַט, וְהַחֲשֵׁף לְהַתְּגַבֵּר, וְזֶהוּ בְּתַמּוֹ.
 וַיֵּשׁ גְּבוּל, שֶׁהָאוֹר וְהַחֲשֵׁף הֵם שְׁוִים, וּמִכַּאֲן
 וְאֵילָף מִתַּחֲלִיל הָאוֹר לְהַתְּמַעַט וְהַחֲשֵׁף לְהַתְּגַבֵּר,
 וְזֶה בְּחֻדָּשׁ תִּשְׁרִי, שְׂאֵז הָאוֹר וְהַחֲשֵׁף שְׁוִים

יֵשׁ יו"ד נִחָה, וְהִיא יו"ד נִעְלָמָת, שְׁנִשְׁמַע
 בְּקִרְיַת שֵׁשׁ בַּהֵיכָל, וְהִיא מוֹרָה עַל מַעַלָּה עֲלִיוֹנָה.
 נִסְתָּרָת שֵׁשׁ בַּהֵיכָל, וְהִיא מַעַלָּת קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים.
 וּבְזֶה לֹא שְׁלֹטוֹ הַיּוֹנִים, כִּי הַיּו"ד שֶׁהִיא נַח נִעְלָם,
 מוֹרָה עַל קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים שֶׁהוּא נִסְתָּר וְנִעְלָם
 בַּהֵיכָל, וְשֵׁם לֹא שְׁלֹטוֹ עַל קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים, שֶׁהוּא
 נִסְתָּר. אֲבָל הַפֶּהן שׁוֹלֵט אַף עַל קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים,
 שְׁהָרִי פֶהֶן גְּדוֹל נִכְנַס לְקֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים. לְכַפֵּי 'פֶהֶן'
 הוּא בְּמִסְפָּר הַהֵיכָל, עִם יו"ד הַנִּעְלָמָת, שֶׁהִיא
 כְּנֻגָה קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים. וְלִפְיָכֵף הָיָה נִשְׁאָר פֶּה קָטָן
 מִנְּחַ בְּחֹתְמוֹ שֶׁל פֶּהֶן גְּדוֹל, שֶׁלֹּא שְׁלֹטוֹ שֵׁם
 יּוֹנִים. כִּי הַהֵיכָל, כֹּל אוֹתִיּוֹת שְׁלוֹ בְּנִרְאָה, שֶׁהֵם
 כְּתוּבִים, רַק הַיּו"ד שֶׁהִיא נַח נִעְלָם, שֶׁהוּא
 בְּהִסְתָּר. וְהַיּו"ד מוֹרָה עַל מִדְרָגָה קְדוּשָׁה, כִּי
 הַעֲשִׂירִי הוּא קֹדֶשׁ בְּכָל מְקוֹם. וְהַיּו"ד הַנִּחָה
 בְּצִירֵי שְׁתַּחֲת הַה"א, מוֹרָה עַל קֹדֶשׁ נִעְלָמָת
 נִסְתָּרָת, וְהִיא מִדְרָגַת קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים שֶׁהוּא נִסְתָּר,
 וְזֶה לֹא מִצְאוֹ הַיּוֹנִים. אֲבָל 'פֶהֶן' בְּמִסְפָּר ע"ה,
 וְהוּא נִכְנַס בְּנִסְתָּר וּבְנִגְלָה שֶׁל הֵיכָל, וְלִפְיָכֵף הָיָה
 פֶּה קָטָן שֶׁהָיָה מִנְּחַ בְּהַצְנַע שֶׁל פֶּהֶן גְּדוֹל.

וְלֹא הָיָה בוֹ לְהַדְלִיק אֶלֶּא יוֹם אֶחָד, וְנַעֲשֶׂה נֵס
 לְהַדְלִיק בוֹ שְׁמוֹנֵה יָמִים (שבת כא ב). כִּי אֵלוֹ שְׁמוֹנֵה
 יָמִים שְׁנַעֲשֶׂה נֵס בְּאוֹר, דְּבָר זֶה בָּא מִמַּעַלָּת קֹדֶשׁ
 הַקֹּדְשִׁים, שֵׁשׁ לֹא שְׁלֹטוֹ הַיּוֹנִים בְּמַעַלָּתוֹ שֵׁשׁ
 לוֹ, וְהוּא הַצְנַע שֶׁל פֶּהֶן גְּדוֹל. וְלִכְפֹּךְ הַדְלִיקוּ בוֹ
 שְׁמוֹנֵה יָמִים, כִּי קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא אַחֵר שִׁבְעָה,
 וְזֶהוּ הַשְּׁמִינִי. וְלָמָּה קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים אַחֵר שִׁבְעָה,
 כִּי הַנְּהַגַת עוֹלָם הַטֹּבֵעַ הוּא תַחַת מִסְפָּר שִׁבְעַ, כִּי
 בְּשִׁבְעָה יָמִים נִבְרָא הָעוֹלָם הַזֶּה הַטֹּבֵעִי. וְלִפְיָכֵף
 מִה שֶׁאַחֵר הַטֹּבֵעַ הוּא תַחַת מִסְפָּר שְׁמוֹנֵה, כִּי
 שְׁמוֹנֵה הוּא אַחֵר שִׁבְעָה יָמֵי הַטֹּבֵעַ. וְלִכְפֹּךְ הַמִּלֵּה
 שֶׁהִיא עַל הַטֹּבֵעַ, שְׁהָרִי לְפִי הַטֹּבֵעַ הָאֶדָם נוֹלַד
 עָרֵל, וְזֶה מִפְּנֵי כִי הַטֹּבֵעַ נוֹתֵן שִׁיחֵהָ עָרֵל,
 וְהַמִּלֵּה הוּא עַל הַטֹּבֵעַ, וְלִכְפֹּךְ הַמִּלֵּה בְּיוֹם
 הַשְּׁמִינִי (ויקרא יב, ג). וּמִפְּנֵי שֶׁפֶל דְּבָר שֶׁהוּא
 קְדוּשׁ, הוּא נִבְדָּל מִן הַטֹּבֵעַ, שֶׁהִיא גְשָׁמִית
 חֲמָרִית, וְלִכְפֹּךְ קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים שֶׁהוּא נִבְדָּל לְגַמְרִי,
 הוּא גַם כֵּן אַחֵר הַטֹּבֵעַ.

אורו של עולם, לכך יצטק בבית המקדש, שהוא אורו של עולם. ולכך אמרו שהאור שאינו גשמי, רק מסלק מן הגשמי, נברא ממקום בית המקדש. והדברים ידועים למשכילים ולנבונים. ולכך היה הגם בבית המקדש, בנרות, ביום כ"ה בכסלו, שהוא מיחד להתגברות האור ואל התחלת האור, כמו שהתבאר.

ולפיכך אמר בפסיקתא המשפן נגמר בכ"ה בכסלו, ולא הוקם עד אחד בניסן. וזה כמו שאמרנו, כי התחלת האור, שהוא חדוש האור, הוא שיף אל כ"ה בכסלו. ובית המקדש עצמו הוא האור כמו שאמרנו. ולכך נגמר [בנין] המשפן, שהוא התחלת האור, בכ"ה בכסלו. אבל לא הוקם בארץ עד אחד בניסן, כי אין התפתונוים ראויים לקבל האור הזה, הוא אור בית המקדש, רק כאשר העולם בשלמות, והוא בחדש ניסן, שאז העולם בשלמות, ואז הוקם המשפן בארץ, להיות השלמה אחרונה אל העולם. אבל התחלת המשפן היה כאשר נגמר בנינו, וזה היה בכ"ה בכסלו, כמו שאמרנו, שאז יוצא אור לעולם, ובית המקדש הוא האור.

אמר יהודה בן לאדוני אבי בצלאל זכרוננו לחיי העולם הבא. המצוה שקבעו חכמים על הגם, כדי לתת הודאה ושבח אל מי שעשה לנו הגם, ראוי שתהיה נעשה בשלמות הגמור, כי הוא יתברך הפליא עמנו לעשות, ואיך לא נעשה המצוה שקבעו על זה בשלמות הגמור. ומפני כי ראיתי דברים שאנו נוהגים והם תמוהים אלי, יש לזכר אותם, והאיש החכם והנבון ומדקדק במצוות יתבונן ויבחר את אשר נראה לו.

האחד, מה שרוב עולם נוהגין לעשות נרות של שעוה להדליק בו, חוץ מן אותם המדקדקים להדליק בשמן זית, מפני שהוא זכר לגם שנעשה בבית המקדש. כי לפי הנראה שהוא פסול לגר חנכה לגמרי, דלא נקרא 'גר' כלל. רק זה נקרא 'גר', שנותנין השמן בכלי, ומניחים שם הפתילה, שזה נקרא 'גר', לא כאשר פורכין השעוה על הפתילה. וכן חלב שכורכין על הפתילה, לאו גר הוא, רק אבוקה, ואבוקה נראה דפסול לגר

ומכאן ואילך החשף מוסיף ומתגבר על האור. ויש גבול, שהחשף גובר על האור לגמרי, וזהו בחדש טבת, ומכאן ואילך מתחיל האור להתגבר. ויש גבול, שהאור והחשף הם שוים, ואחר כך הולך האור ומוסיף, וזהו בחדש ניסן, שאז האור וחשף שוים, ואחר כך מתגבר האור יותר עד חדש תמוז, וכן הוא חוזר חלילה. והנה התחלת האור שיוצא מן החשכה הוא בכ"ה כסלו, כי בריאת אור עולם בזמן שהוא שונה היום עם הלילה, וזה היה בכ"ה באולול, או בכ"ה באדר למאן דאמר (ר"ה יא א) בניסן נברא העולם. אם כן התחלת האור הוא בכ"ה בכסלו, שאז מתחיל האור להתגבר. ולפיכך נעשה הגם בשמן, והיה האור בכ"ה [בכסלו], אף שלא היה שמן להדליק. והיה הגם כל שמונה, כאשר אותו זמן הוא מיחד להתחלת האור.

והתחלת האור ראוי לבית המקדש, כמו שאמרנו במדרש (ב"ר ג, ד) אמר רבי ברכיה בשם רבי יצחק, מקום בית המקדש נבראת האורה, שאמר (יחזקאל מג, ב) "והנה כבוד אלקי ישראל בא מדרף הקדים", ואין כבוד אלא בית המקדש, היף מה דאת אמרת (ירמיה יז, יב) "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו", עד כאן. ומה שאמר כי מן בית המקדש נבראת האורה, דבר זה ידוע לנבונים, כי כל שהוא מסלק מן הגשמי הוא אור בהיר, כאשר תבחין בנמצאים הגשמיים, שכל שהוא גשמי יותר, הוא עכור וחשך. וזה, כי הארץ היא גשמית, ולכך הארץ היא חשוכה לגמרי. והמים אינם כל כך גשמיים כמו הארץ, שיש לארץ גסות ועבות חמרי יותר, לכך המים הם יפים יותר. והרוח עוד יותר מסלק מן הגשמי, ולכך הרוח הוא יותר זך ויותר דק. והאש של מעלה, שהוא יסוד האש, הוא עוד יותר מסלק מן הגשמי, ולפיכך הוא יותר זך ויותר דק, עד שהכוכבים נראים מתוכה, כאלו אין כאן דבר חוצץ כלל. ומפני כי מקום בית המקדש הוא נבדל מן הגשמי, כאשר ידוע מענין בית המקדש שהוא נבדל ומסלק מן הגשמי. ובשביל זה אמרו בפרק קמא דבתרא (בבא בתרא ד א) על הורדוס כפה אורו של עולם, שהרג את החכמים, שהם

בכל התלמוד, מפני שעל ידי הפלי נקרא 'נר', ובלא פלי אין שם 'נר' עליו, רק 'אבוקה' או 'מדורה' או 'פנסא' נקרא בכל מקום.

...ונראה לומר, כי לכך הזמן עד שתכלה רגל מן השוק, כי עקר המצוה הוא להדליק פאשר עדין מתעסקין בעסקיהם. וזהו קדם דכליא רגל דתרמודאי מן השוק, שעדין הולכים בני אדם לקנות. וכיון שכן, אפלו אם מדליקין בפנים, כיון שהולכים לצרף עסקיהם, הולכים גם לבית חביריהם בשביל עסקא. וכאשר פלה רגל דתרמודאי, ששוב אין להם עסק בשוק, הם נשארים בביתם, ואין אחד הולך לבית חבירו. לכך, היכא דכליא רגל מן השוק, שוב אינו מדליק. אבל בשעת הסכנה, מניחה על שלחנו.

ויש לפרש טעם שצריך להדליק בשעור הזה, מפני שהאור צריך שיהיה בתחלת הלילה, כי החשכה גורם שידליק הנר. ואם לא כן, למה נקט (שבת כא ב) 'רגל דתרמודאי', שהם מוכרים עצים (רש"י שם). ואי משום שהם האחרונים, הנה ליה למימר 'עד שתכלה רגל מן השוק', וממילא רגל דתרמודאי הוא, שהם האחרונים. אלא בשביל כי הם מוכרים עצים לעשות מדורה להאיר. וכל זמן שאלו הם בשוק, הוא זמן שקונים עצים להאיר, ועדין הוא זמן הדלקת האור. וכאשר פלה רגל דתרמודאי, אין עוד זמן להדליק.

ועוד יש לפרש, כי זמן הדלקה הוא אחר שתשקע החמה, מפני שהדלקת הנר הוא בשביל שעשה השם יתברך להם נסים בגרות. והיום הוא מיוחד להנהגת העולם בטבע ובמנהגו, והתחלת הלילה שהוא אחר היום, מורה על הנסים, שהם הטבע, והלילה הוא מיוחד ביותר לנסים. ודבר זה מבאר בכמה מקומות כי הלילה הוא מיוחד לנסים. ולכך אחר היום, ששקעה החמה, ראוי להדליק הנרות על הגס שעשה עמם, והוא אחר הנהגת הטבע. אבל אם לא הדליק אחר שקיעת החמה, אין זה אחר הנהגת הטבע. וכמו שקבעו ימי חנכה שמונה ימים, ופרשנו כי השמיני הוא על הנהגת הטבע, ואל הטבע שיף שבועה, כנגד שבועה ימי בראשית, שבהם נברא הטבע, שהוא הנהגת

חנכה, מדאמר שם (שבת כג ב) מלא קצרה שמן והקיפה פתילות, כפה עליה פלי, עולה לכמה בני אדם. לא כפה עליה פלי, עשאה כמין מדורה, ואפלו לאחד נמי אינה עולה. ועל כרחף הינו טעמא, מפני שהגס נעשה בנר, וזה לאו נר, הוא רק מדורה, כיון שהקיפה פתילות הרבה, אין זה נר כלל. וכן דבר זה פאשר כורף שענה על הפתילה, לאו נר הוא, רק אבוקה הוא, ואין אבוקה הוא נר, כדאמרינן במדרש, דומים הצדיקים לפני השכינה כנר בפני האבוקה.

ופרוש זה, כי הצדיקים יש להם נשמה זכה, שנקרא הנשמה נר, וכדכתיב (משלי כ, כז) "נר ה' נשמת אדם". ואין הנשמה, שהיא האור שמקבל הגוף מלמעלה, שולטת בכל הגוף. ואף על גב שיש בגוף הכנה שמקבל הגוף הנשמה, מכל מקום הגוף אינו נחשב רק כלי, שבו השמן והפתילה, שבו דבק האור. ואף הגוף כן הוא, שבו הזכח אשר מקבל הנשמה, אבל הגוף עצמו הוא כלי לבד. ומפני שאין הנשמה שולטת בכל הגוף, רק יש בו פח אחד והוא מקבל הנשמה, לכך הנשמה דומה לנר. אבל מה שמקבל העולם כבוד השכינה, אין העולם מקבל רק דבר מה מכבודו, ואין יכול לקבל כל כבודו. והוא דומה לאבוקה, שהאור שולט בכל השמן. ואין השמן מקבל כל האור. וכמו שכתוב (יחזקאל ג, יב) "ברוך כבוד ה' ממקומו", ותרגומו 'מליא כל ארעא מזיו קריה'.

וזהו הפרש שיש בין אבוקה לנר; שהנר אינו שולט בכלו, שהרי הפלי עצמו נקרא גם כן 'נר' בכל מקום, ובו אינו שולט האור הדולק, רק שולט בשמן, ומושף השמן אליו. כי פאשר הפתילה הוא כפי הפלי, אי אפשר שישלט בכל השמן ובכל הפתילה, רק שהוא מושף השמן אל פי הפלי. אבל אבוקה אין צריך לזה, רק מיד הוא שולט בכל השמן. וכמו שהוא פאשר נותנין השענה על הפתילה, אז האור הוא שורף את כל הפתילה, פאשר האור הולך אחר הפתילה. וזה אינו כנר כלל, רק השמן נמשך אחר הפתילה. ולכך קראו הפלי, אשר שם השמן והפתילה, 'נר'

מלתא אחריתי הוא, לפי שהקדוש הוא על הכנסת היום, והרי מוסיפין מחל על הקדש (ר"ה ט ב). אם כן הכנסת שבת קדם הבדלה, שמוסיפין על השבת, וזה הטעם נראה פשוט. אבל הדלקת גרות חנפה, אין זה הכנסת היום כמו שהוא הקדוש, ולפיכך אין ההדלקת גרות קדם. ומכל שכן לפרוש שפרש הרשב"ם (פסחים קב ב), דטעמא דמאן דאמר קדוש ואחר כף הבדלה, משום דקדוש עדיף מהבדלה. וזה לא שיהו בנר חנפה, כי נראה דהבדלה יותר עדיף.

ולכך בגמרא (פסחים קג א), אמר רבי חנינא, משל דרבי יהושע בן חנניא, דאמר הבדלה ואחר כף קדוש, למלך שיוצא, ואפרכוס נכנס מלויין את המלך, ואחר כף יוצאין לקראת האפרכוס. והשתא מאי טעמא דמאן דאמר שאמר קדוש קדם. ואין לומר, מפני דאמרינן לאחר אפוקי שבתא עדיף, אם כן מאי טעמא נותן במשל זה, דסוף סוף יש לנו לומר לאחר שבתא עדיף, והרי זה גם כן כבוד השבת כאשר מאחר השבת. ואם כן, למה אמר כי זהו כבוד שבת כאשר מבדיל קדם. אלא דטעם דמאן דאמר קדוש קדם, מפני שמוסיפין על הקדש, ואם כן הקדוש קדם, פיון שמוסיפין מחל על הקדש, וזה לא שיהו גבי הדלקה. אבל רבי יהושע בר חנניא סבר דיש להבדיל קדם, פי זה הוא כבוד השבת, שהשבת הוא מלך, וחיב יותר בכבודו, לכה מבדיל קדם, שמלויים את המלך, ואחר כף יוצאים לקראת האפרכוס.

...והשכר על זאת המצוה; (שבת כג ב) אמר רב הונא, הרגיל בנר, הוון ליה בנים תלמידי חכמים. הנהיר במזוזה, זוכה לדירה נאה. הנהיר בציצית, זוכה לטלית נאה. הנהיר בקדוש היום, זוכה וממלא גרבי יין, עד כאן. ומה שאמר הרגיל בנר, אין פרושו בנר של שבת בלבד, דאם כן הוי ליה לומר הנהיר בנר של שבת. ועוד, דמיתי הא דרב הונא אצל נר חנפה, אלא אירי בכל נר של מצוה. וקשה, דהוי ליה לומר הרגיל בנר יהיה תלמיד חכם בעצמו, ולמה אמר כי יהיו לו בנים תלמידי חכמים. ועוד קשה, דלפי הסברא [הנה]

העולם. והשמיני הוא מיחד אל מה שהוא אחר הטבע, כמו שהם כל הנסים. וכן היום הוא מיחד להנהגת העולם הזה הטבעי, והלילה הוא מיחד אל הדבר שהוא אחר הטבע. וכן אמרו במדרש פי הלילה הוא מיחד לאחר הטבע. וכן אמרו ז"ל (עירובין סה א) לא איברי סיהרא אלא לגירסא. וכל זה מפני כי התורה אינה טבעית, רק היא תורה אלקית. לכה, אחר שקיעת החמה הדלקת הנרות. והנה לפי הטעם הזה, בודאי אם לא הדליק משתשקע החמה עד דכליא רגל מן השוק, אינו מדליק. לכה יש להחמיר ולהזהר בזה.

...והדלקת נר חנפה במוצאי שבת, נוהגים שמדליק ואחר כף מבדיל. מפני כי אומרים, כי כמו דחזינן ביקנה"ז דקדוש היום קדם, והינו משום דכל כמה דאפשר לאחר יש לנו לאחר, לכה יש לנו להדליק ברישא, ולאחר ההבדלה. ומה שבאו ללמד מן יקנה"ז, לא דמי זה ליקנה"ז, דהתם אפשר לו לקדש יום טוב אף על גב דלא הבדיל, אבל לא יכול להדליק אם לא הבדיל קדם. ואפלו אם כבר הבדיל בתפלה, מפל מקום לפעמים לא הבדיל בתפלה, ואסור לאדם להדליק עד שיבדיל. ואם כן איה אפשר שיהיה מדליק, ואחר כף מבדיל. וממה נפשך; אם לא הבדיל בתפלה, איה ידליק קדם שהבדיל. ואם כבר הבדיל, אם כן כבר הבדיל, ומה שיהו בזה שיש לאחר אפוקי יומא, פיון שפבר הבדיל בתפלה. ועוד, דלפעמים לא הבדיל בתפלה, כגון ששכח להבדיל בתפלה, ואז איה אפשר להדליק קדם. ואין סברא לחלק ולומר שאם לא הבדיל, יבדיל ואחר כף ידליק, זה לא מצאנו לעשות פעם כף, ופעם כף. ועוד, כי אלו הם שני דברים מחלקים; ההבדלה הוא על הכוס, ונר חנפה בפני עצמו, שאינו על הכוס. וכיון שהם שני דברים מחלקים, לא שיהו לומר בזה שגראה השבת היה עליו כמשא. אבל יקנה"ז, שניהם על הכוס, וכיון ששניהם על הכוס, אם מקדים ההבדלה לקדוש, נראה כאלו השבת עליו כמשא. אבל כאשר הם מחלקים, שעושה ההדלקה בפני עצמו, והבדלה בפני עצמו, אין נראה כי השבת עליו כמשא. ועוד, דגבי יקנה"ז

כָּלֵל. לְכֹף אָמַר 'הוֹנֵן לוֹ בָּנִים תִּלְמִידֵי חֲכָמִים',
כִּי הִפֵּל רְאוּי לְזֶה.

וְאָמַר הַזֵּהִיר בְּמִזְוֵה וְכוּ'. וְזֶה כִּי הָאָדָם אַחַר
מוֹתוֹ הוּא מוֹכֵן שְׂיִהְיֶה לוֹ מְנוּחָה, כְּמוֹ מִי שֵׁשׁ
לוֹ בֵּית, שֶׁהוּא מְקוּם מְנוּחָתוֹ. וְכֵן אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ
"כִּי הוֹלֵךְ הָאָדָם אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ" (קהלת יב, ה),
מְלַמֵּד שֶׁכָּל צָדִיק וְצָדִיק עוֹשִׂים לוֹ מְדוּר לְפִי
כְבוֹדוֹ. מִשָּׁל לְמִלָּךְ שֶׁנִּכְנָס הוּא וְעַבְדּוֹ לְעִיר,
כְּשֶׁהֵם נִכְנָסִים, נִכְנָסִים בְּשַׁעַר אֶחָד. כְּשֶׁהֵם לְנִים,
לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מְדוּר כְּפִי כְבוֹדוֹ. וּפְרוּשׁ זֶה,
'כְּשֶׁהֵם נִכְנָסִים' דָּבָר זֶה הוּא הַתְּחִלָּתוֹ. דְּהֵינּוּ,
כְּאֲשֶׁר הָאָדָם הוּא נִכְנָס בְּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנִּקְרָא
עוֹלָם הַזֶּה פְּרוּדוֹר (אבות פ"ד מ"ז). וְהַפְּרוּדוֹר
הוּא הַתְּחִלָּה בְּלִבָּד. וְאֵין לְהַפִּיר מֵהַ שֶׁהוּא
בְּהַתְּחִלָּתוֹ, רַק בְּסוֹף. וְזֶה נִקְרָא 'כְּאֲשֶׁר לְנִים',
וְאֵז כָּל אֶחָד יֵשׁ לוֹ מְקוּם כְּפִי מַעְלָתוֹ, כְּפִי מֵהַ
שֶׁהוּא. וְאֵצֶל הָאָדָם כְּאֲשֶׁר הוּא הוֹלֵךְ מְעוֹלָמוֹ,
וְהוּא סוֹף שָׁלוֹ, קוֹנֵה מַעְלָתוֹ כְּפִי מֵהַ שֶׁהוּא
הָאָדָם. וְלִכְּפֹךְ אָמַר כִּי 'הַזֵּהִיר בְּמִזְוֵה', אֲשֶׁר
הַמִּזְוֵה יֵשׁ עֲלֵיהָ שֵׁם ה'. וְעוֹד, הַמִּזְוֵה - פְּרִשׁוּת
הַתּוֹרָה כְּתוּבִים בָּהּ. וּבְשִׁבִיל כֹּף הַמִּזְוֵה הִיא
קְרוּבָה אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ. וְלִכְּפֹךְ, כְּאֲשֶׁר הוּא זֵהִיר
בְּמִזְוֵה, זוֹכֵה אַחַר מִיתָתוֹ לְהִיּוֹת עִם הַשֵּׁם
יִתְבָּרֵךְ מְנוּחָתוֹ. שְׂיִהְיֶה עִם הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, וְהִיא
זֵהִיר בְּמִזְוֵה, כֹּף יִהְיֶה מְנוּחָתוֹ עִם הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ.

וְאָמַר עוֹד 'הַזֵּהִיר בְּצִיצִית זוֹכֵה לְטִלְתֵּי נְאֻה'. וְזֶה
נִאָּמַר כִּי יֵשׁ עוֹד עוֹלָם אַחַר הַתְּחִיָּה, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ
כִּי 'הַזֵּהִיר בְּצִיצִית זוֹכֵה לְטִלְתֵּי נְאֻה'. כִּי לְזִמְנָה
הַתְּחִיָּה יַעֲמְדוּ בְּלִבוּשֵׁיהוֹן, כְּדֵאִיתָא בְּפֶרֶק חֲלָק
(סנהדרין צ ב), שֶׁאֵלֶּה קְלִיאוּפְטָרָא מְלַכְתָּא אֶת רַבִּי
מֵאִיר; אָמְרָה, יְדַעְנָא דְחֵי שְׁכָבִי, דְּכָתִיב (תהלים
עב, טז) "וְיִצְיָצוּ מֵעִיר כְּעֶשֶׂב הָאָרֶץ". אֵלֶּה כְּשֶׁהֵן
עוֹמְדִין, עוֹמְדִין עֲרָמִין, אוֹ בְּלִבוּשֵׁיהֶן עוֹמְדִין.
אָמַר לָהּ, קַל וְחָמֵר; וּמֵהַ חֲטָא שֶׁנִּקְבְּרָה עֲרָמָה,
יּוֹצֵאָה בְּכִמְהָ לְבוּשִׁין. צְדִיקִים שֶׁנִּקְבְּרִים
בְּלִבוּשֵׁיהֶן, עַל אַחַת כְּמֵה וְכִמְהָ. וּפְרוּשׁ עֲנִין זֶה,
כִּי קְלִיאוּפְטָרָא הַמְּלַכָּה שֶׁאֵלֶּה אִם עוֹלָם הַתְּחִיָּה
יִהְיֶה עוֹלָם שֶׁהוּא כְּלוֹ כְבוֹד. וְלֹא שֶׁהוּא כְּמוֹ
עוֹלָם הַזֶּה, אֶף שֵׁשׁ בּוֹ הַכְּבוֹד, אֵינּוּ רַק כְּבוֹד מֵהַ

לוֹ לְהִיּוֹת מְקוּדִים [וְ]לֹאמַר 'הַזֵּהִיר בְּצִיצִית',
שֶׁהִיא מְצוּה בְּגוּפוֹ, וְאַחַר כֹּף מְצוּה שָׁל בֵּיתוֹ.
וְעוֹד, מֵהַ שֶׁאָמַר 'זוֹכֵה לְדִירָה נְאֻה', וְכֵן 'זוֹכֵה
לְטִלְתֵּי נְאֻה', אִם כֵּן הִיא לוֹ לֹאמַר גַּם כֵּן 'הַזֵּהִיר
בְּסִפָּה זוֹכֵה לְסִפָּה נְאֻה', וְכֵן הִרְבֵּה דְּבָרִים.

וּפְרוּשׁ זֶה, כִּי הָאָדָם הוּא מוֹכֵן לְעוֹלָם הַזֶּה,
וְהַעוֹלָם הַזֶּה נִקְרָא 'נֵר', וְזֶה מְפָנִי כִּי הֵנֵר הוּא
דוֹלֵק לְזִמְנָה מֵהַ, וְיֵשׁ לוֹ הַפְּסֵק. וְכֹף הָאָדָם שֶׁהוּא
בְּעוֹלָם הַזֶּה, יֵשׁ לְדָבָר הַזֶּה הַפְּסֵק, כְּמוֹ הֵנֵר
שֶׁהוּא לְזִמְנָה מֵהַ, וְאַחַר כֹּף הוּא כְּבֵה. וְכֹף אָמְרוּ
בְּמַסְסֵת סוּטָה (כא א) "כִּי נֵר מְצוּה וְתוֹרָה אוֹר"
(משלי י, כג), תְּלֵה הַמְּצוּה בְּנֵר, וְהַתּוֹרָה בְּאוֹר; מֵהַ
נֵר יֵשׁ לָהּ הַפְּסֵק, אֶף שְׁכֵר הַמְּצוּה יֵשׁ לוֹ הַפְּסֵק.
'וְהַתּוֹרָה בְּאוֹר'; מֵהַ אוֹר אֵין לוֹ הַפְּסֵק, אֶף שְׁכֵר
הַתּוֹרָה אֵין לוֹ הַפְּסֵק. וְגַם מְפָנִי כִּי הַעוֹלָם הַזֶּה
הוּא גְּשָׁמִי, וְהוּא מְקַבֵּל הַצּוּרָה. וְלִכְּפֹךְ נִקְרָא
הַעוֹלָם הַזֶּה 'נֵר', כִּי הֵנֵר הוּא גְּשָׁמִי, וּמְקַבֵּל
הַאוֹר, שֶׁהוּא נִחְשָׁב כְּמוֹ צוּרָה, לְפִיכֹף הַעוֹלָם
הַזֶּה דוֹמָה לְגַמְרֵי לְנֵר. וְאָמַר, כִּי הִרְגִיל בְּנֵר, מוֹכֵן
שְׂיִהְיֶה לוֹ עוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהוּא נֵר. וּמְפָנִי כִּי הָאָדָם
בְּעוֹלָם הַזֶּה הוּא בַּעַל מִיתָה, וְלֹא נִקְרָא שְׂיֵשׁ לוֹ
עוֹלָם הַזֶּה הַשְּׁלֵמוֹת, רַק כְּאֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ בָּנִים
שֶׁנִּשְׂאָרִים אַחֲרָיו.

וּלְפִיכֹף אָמַר 'הַזֵּהִיר בְּנֵר יֵשׁ לוֹ בָּנִים תִּלְמִידֵי
חֲכָמִים', כִּי הַתְּלִמִּיד חָכֵם הוּא גַּם כֵּן נֵר, שֶׁהִרִי
יֵשׁ לוֹ הַשְּׁכָל שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּגוּף הָאָדָם, וְאֵז נִקְרָא
שְׂיֵשׁ לוֹ שְׁלֵמוֹת עוֹלָם הַזֶּה. אֲבָל כָּל הַמַּעֲלוֹת
שְׂיֵשׁ לָאָדָם עֲצוּמוֹ, בְּשִׁבִיל כִּי הָאָדָם בַּעַל מִיתָה,
אֵין זֶה נִקְרָא שְׂיֵשׁ לוֹ עוֹלָם הַזֶּה. רַק כְּאֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ
בָּנִים תִּלְמִידֵי חֲכָמִים, זֶה נִקְרָא שְׂיֵשׁ לוֹ עוֹלָם
הַזֶּה, כִּי הַבָּנִים נִשְׂאָרִים אַחַר מוֹתוֹ. וְלִכְּפֹךְ אָמַר,
'הִרְגִיל בְּנֵר', שֶׁהוּא מְצוּה דוֹמָה לְעוֹלָם הַזֶּה,
זוֹכֵה שְׂיִהְיֶה לוֹ עוֹלָם הַזֶּה. וְזֶה, כְּאֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ
בָּנִים תִּלְמִידֵי חֲכָמִים, וּבְזֶה יִהְיֶה לוֹ עוֹלָם הַזֶּה
לְגַמְרֵי. וְלִכְּפֹךְ אֵין לְהַקְשׁוֹת, כִּי לְמֵה לֹא אָמַר
הִרְגִיל בְּנֵר יִהְיֶה הוּא עֲצוּמוֹ תְּלִמִּיד חָכֵם. וּמְכָל
מְקוּם בְּלֹא זֶה אֵין זֶה קְשִׁיָּא, כִּי לְפַעְמִים אֵינוֹ
רְאוּי לְהִיּוֹת תְּלִמִּיד חָכֵם, כְּאֲשֶׁר אֵין לוֹ חֲכָמָה

אֱלֹקִים זֹלָתְךָ", זֶהוּ יֵינן הַמְשַׁמֵּר (ברכות לד ב), וְהוּא אֶחָרוֹן לְכֹל. עַל כֵּן אָמַר מִי שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ הַיּוֹם, וְהוּא בְּיָדָאֵי עַל יֵינן, כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם הוּא עַל יֵינן. וְהוּא מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת, אֲשֶׁר הוּא מְעִין הָעוֹלָם הַבָּא (ברכות נו ב), וְלִכְךָ הוּא זֹכָה וּמְמַלֵּא גְרָבֵי יֵינן, וְיִהְיֶה לוֹ עוֹלָם הַבָּא. וְהוּא רַב טוֹב הַצְּפוֹן, שֶׁהוּא יֵינן הַמְשַׁמֵּר. וְלִכְךָ אָמַר 'גְּרָבֵי', וְלֹא אָמַר שְׂזֹכָה לְיֵינן הַרְבֵּה, אֲלֵא פֶּאֶשֶׁר הַיֵּינן הוּא בְּגְרָבֵי, הוּא נִסְתָּר וְנִעְלָם, אֲשֶׁר עָלָיו נֶאֱמַר "עֵינַי לֹא רָאִתָּה אֱלֹהִים זֹלָתְךָ".

וְלִכְךָ גִּזְרֵי חֻקִּים עַל יֵינן הָאֲמוֹת, וְאֶסְרוּ אוֹתוֹ בַּשְּׂתִיָּה (ע"ו לו א). הִנֵּה כִּי כָל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא (סנהדרין צ א), אֲשֶׁר הוּא הַיֵּינן הַמְשַׁמֵּר. וְאֵל תֹּאמַר כִּי דָבָר זֶה יֵינן מְשֻׁשׁ, רַק הוּא הַמְּעַלָּה הַפְּנִימִית, אֲשֶׁר לֹא נִגְלָה לְשׁוֹם בְּרִיאָה, כִּי אִם לְהֵשֶׁם יִתְבַּרְךָ. וְנִקְרָא 'יֵינן', כִּי הַיֵּינן בְּעַצְמוֹ הוּא מְשַׁמֵּר תוֹךְ הָעֵנַב, וְנִסְתָּר בּוֹ. וּמִפְּנֵי כֵן, צָרִיךְ שְׂיִהְיֶה לְכֹל הַפְּחוֹת יֵינן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא בְּעוֹלָם הַזֶּה מְשַׁמֵּר מִן הַגּוֹיִם, וְאִזּוֹ יִזְכּוּ לְיֵינן הַמְשַׁמֵּר לְגַמְרֵי. וְלֹא בַּחֲסֵם זְכָרוֹ רז"ל לומר 'יֵינן הַמְשַׁמֵּר', וְלֹא אָמְרוּ 'יֵינן הַצְּפוֹן', רַק לְהוֹדִיעַ שְׂיִהְיֶה מְשַׁמֵּר מִן הָאֲמוֹת.

...וּבַמְּאֻמָּר הַזֶּה שְׂזָכְרָנוּ (פ"י הרגיל בנר וכו') שְׂזָכְרוּ עוֹלָם הַזֶּה, וְכֵן זְכָרוֹ הָעוֹלָם אֲשֶׁר אַחַר הַמִּיתָה, וְעוֹלָם הַתְּחִיָּה, וְעוֹלָם הַבָּא, וְלֹא זְכָרוֹ יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ. וְדָבָר זֶה מִפְּנֵי דִקְיָמָא לָן כְּשֶׁמוֹאֵל דְּאָמַר (ברכות לד ב) אֵינן בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לְיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ אֲלֵא שְׁעֵבֵד מְלַכְיָת בְּלַבְד. לִכְךָ בְּזֶה שְׂהַזְכִּיר עוֹלָם הַזֶּה, בְּזֶה גַם כֵּן יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ, כִּי אֵינן בֵּין עוֹלָם הַזֶּה לְיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ, לִכְךָ אֵינן זְמַן מְיָחָד לְיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ. וְאֵינן לְיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ זְמַן מְגֻבֵּל כָּלֵל, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר (סנהדרין צח א) הַיּוֹם אֲתִינָא, "אִם בְּקוֹלוֹ תִשְׁמְעוּ הַיּוֹם". לִכֵּן יִסֵּר הֵשֶׁם יִתְבַּרְךָ לֵב הָאָבֶן מִקְרַבְנוּ, וְיִתֵּן תוֹרָתוֹ וְיִרְאֶתוֹ בְּלַבְנוּ, וְיִשְׁלַח לָנוּ מְשִׁיחַ צְדִיקָנוּ, אֲמֵן וְכֵן יְהִי רְצוֹן בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ.

כל הזכויות שמורות לרב פנחס ראובן ולרב מ' שליט"א

שְׂיִקְנֶה הָאָדָם, וְאֵינּוּ כְּלוֹ כְבוֹד. כִּי יֵשׁ בּוֹ הַגּוֹף, שְׂיֵשׁ בּוֹ כַּמָּה דְּבָרִים שֶׁל גְּנוּת. גַּם בָּא לְעוֹלָם שְׂלֹא בְּכָבוֹד, כְּפֶאֶשֶׁר הוּא עָרוֹם. אִף שֶׁהָאָדָם מְכַסֶּה עַצְמוֹ בְּמַלְבוּשֵׁי כְבוֹד, דְּרַבֵּי יוֹתָנָן קָרִי לִיהִ לְמַאֲנֵי מְכַבְּדוֹתֵי (שבת קיג א), כִּי הַבְּגָדִים מְכַסִּים גְּנוּת הַגּוֹף, אֵינן זֶה רַק מְלַבּוֹשׁ לְזְמַן מַה, וְיֵשׁ לְאָדָם הַסֵּרָה וְסִלּוּק מִן הַכְּבוֹד, וְנִשְׁאָר הַגּוֹף עַצְמוֹ עָרוֹם שְׂלֹא בְּכָבוֹד. גַּם יֵצֵא אֶל הָעוֹלָם עָרוֹם. גַּם נִמְצָא בּוֹ הַגְּנָאֵי בְּצוּאָה וּבִשְׂתֵן וּשְׂאָר דְּבָרֵי. אֲבָל הַתְּחִיָּה יְהִי הָאָדָם כְּלוֹ כְבוֹד, לִכְךָ יַעֲמֵדוּ בְּלַבּוּשֵׁיהֶן וְלֹא יִהְיוּ עָרְמִים, וְזֶה מוֹרָה עַל הַכְּבוֹד לְגַמְרֵי. וְאָמַר, כִּי הוּא קָל וְחֹמֶר מִחֻטָּה. כְּלוֹמַר, אִם הָאָדָם נוֹלַד עָרוֹם שְׂלֹא בְּכָבוֹד, הֵינּוּ מִפְּנֵי שֶׁהַגּוֹף נִבְרָא מִטְּפַח סְרוּחָה, וְלִכְךָ נִמְצָא בּוֹ הַגְּנוּת וְנוֹלַד עָרוֹם. אֲבָל הַחֻטָּה אֵינָה בָּאָה מִטְּפַח סְרוּחָה, רַק מִחֻטָּה נִקְיָה. לִכְךָ הִיא יוֹצֵאת בְּכַמָּה מְלַבּוּשִׁים, וְאֵינָה יוֹצֵאת בְּגוּת. קָל וְחֹמֶר, צְדִיקִים הַנִּקְבְּרִים בְּלַבּוּשֵׁיהֶם דְּרָךְ כְּבוֹד, וְטְפַח סְרוּחָה כְּבָר הִלְכָה וְאֵינָה נִמְצָאת בְּמִיתַת הָאָדָם, כִּל שֶׁפֶן שְׂיַעֲמֵדוּ בְּמַלְבוּשֵׁיהֶם, וְלֹא יִהְיוּ עָרְמִים, רַק יְהִי הָאָדָם כְּלוֹ כְבוֹד.

וְלִכְךָ אָמַר, 'הַזֶּהִיר בְּצִיצִית', (עד) הַמְּלַבּוּשׁ שֶׁהוּא כְּבוֹדוֹ, יֵשׁ בּוֹ מְצוּנָה אֱלֹקִית, הֵם הַצִּיצִית (במדבר טו, לו - מא). וּבִשְׂבִיל כֵּן כְּבוֹד הַזֶּה, הוּא כְבוֹד אֱלֹקִי. וְהַחֻטָּיִן הֵם ל"ב, כְּמִסְפַּר 'כְּבוֹד'. לִכֵּן אָמַר 'הַזֶּהִיר בְּמִצְוֹת צִיצִית זֹכָה לְטָלִית נְאֻה', הַטָּלִית הַנְּאֻה הַזֶּה הוּא לְתַחֲתֵת הַמַּתִּים, שְׂיַעֲמֵדוּ בְּלַבּוּשֵׁיהֶן, וְאִזּוֹ יִזְכּוּ אֶל טָלִית נְאֻה. וְכֵן אָמְרוּ (שבת לב ב) הַזֶּהִיר בְּצִיצִית, זֹכָה וּמְשַׁמְשִׁים לוֹ שְׁנֵי אֲלָפִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת עֶבְרִים, שְׁנַאָמַר, (זכריה ח, כג) "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת בְּיָמֵים הַהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אָנָשִׁים מִכָּל לְשׁוֹנוֹת הַגּוֹיִם וְיַחֲזִיקוּ בְּכַנָּף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר גִּלְכָה עִמָּכֶם וְגו'". וְכֵן זֶה, מִפְּנֵי כִּי זֹכָה לְכְבוֹד עַל יְדֵי מְצוּנָה זֹאת.

וְאָמַר הַזֶּהִיר בְּקָדוֹשׁ הַיּוֹם זֹכָה וּמְמַלֵּא גְרָבֵי יֵינן (שבת כג ב). דְּבָר זֶה נֶאֱמַר עַל עוֹלָם הַבָּא, שְׂאִזּוֹ יְהִי לָהֶם הַיֵּינן הַמְשַׁמֵּר לְצְדִיקִים לְעֵתִיד לְבָא, אֲשֶׁר עָלָיו נֶאֱמַר (ישעיה סד, ג) "עֵינַי לֹא רָאִתָּה

רמזי הנוכה בפרשת מקץ

רמזי הנוכה בפרשת מקץ

מוספר 'ויבינו במקרא' להגרמ"מ קראפ שליט"א

ועל השנות החלום אל פריעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשותו.

בְּקִנְיָה אֶחָד - מְקַשָּׁה אַחַת, אֵיךְ אֵין שְׁמֵן
בְּמִנְיָה לְפִיכֹךְ שְׁבַע הַשְּׁבָלִים הַדְּקוֹת בּוֹלְעוֹת
אוֹתָן, אֵיךְ לֹא כְּתִיב שֶׁם וְלֹא נֹדַע כִּי בָּאוּ אֶל
קִרְבָּנָה, לְפִי שְׁבָאֵמֶת הַשְּׁבָלִים הַדְּקוֹת
מְקִימוֹת אוֹתָן, כְּמוֹ שְׁנֶאֱמַר 'וְלֹא תִכְרַת הָאָרֶץ
בְּרָעַב', וְזֶה רְמִזוֹ לְפֶן שְׁמֵן שֶׁל יוֹם אֶחָד
שִׁיִּסְפִיק לַח' יָמִים.

רְמִזוֹ נִכּוֹן לְחִנּוּכָה בְּפִרְשַׁת מִקְצָה שֶׁהִיא פְּרִשַׁת
הַיּוֹם, "הַחֲלוֹם" בְּגִימָטְרִיָּא חֲנוּכָּה, וְהַשְּׁנוֹת
הַחֲלוֹם בּוֹ מוֹכִיחַ שֶׁהוּא נִכּוֹן. וְהִנֵּה ב'
חֲלוֹמוֹת הֵן, פְּרוֹת הַשְּׁמֵנוֹת הַנֶּאֱכָלוֹת עַל יְדֵי
פְּרוֹת הַרְזוֹת - רְמִזוֹ לְמַלְחָמָה בּוֹ נִתְּנוּ הַגְּבוּרִים
בְּיַד חֲלָשִׁים. וְחֲלוֹם שְׁבַע שְׁבָלִים עוֹלוֹת בְּקִנְיָה
אֶחָד - הוּא רְמִזוֹ לְמִנְיָה, שֶׁהוּא ז' קָנִים עוֹלוֹת

וַיֵּרָא יוֹסֵף אֶתֶם אֵת בְּנֵימִין וַיֹּאמֶר לְאַשֶׁר עַל בֵּיתוֹ הֲבֵיא אֶת הָאֲנָשִׁים הַבְּיָתָה וּטְבַח טְבַח וְהִכּוּ כִּי
אֲתִי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצְּהָרִים.

בְּגִימָטְרִיָּא כ"ה. וּמְמִילָא נִלְמַד אֵימְתִי חֵל -
דְּטְבַח דְּהִינוּ יוֹם טוֹב ח', 'טְבַח וְהִכּוּ' אוֹתִיּוֹת
טב חֲנוּכָּה, וְאוֹתִיּוֹת הַכֶּפֶל מְרִמֵּז שֶׁהוּא נוֹהֵג ב'
יָמִים בְּחֹדֶשׁ טְבַח, מְמִילָא הוּא חֵל בְּכ"ה
בְּכֶסֶל, וְזֶהוּ "וּטְבַח" ו' ט' ר"ל ו' יָמִים ט'
בְּחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי כֶּסֶל, ב' ח' ר"ל ב' יָמִי חֹדֶשׁ,
נִמְצָא שְׁכֶסֶל מְלֵא וְאַזִּי ו' ט' דְּהִינוּ ו' יָמִים
בְּכֶסֶל, וְאַזִּי ט' ב' ר"ל ב' יָמִים בְּטְבַח, וְהִינוּ
דְּכִשְׁהֶם ב' יָמִי חֹדֶשׁ אֲזִי בְּטְבַח רַק ב' יָמִים, וְזֶה
רְמִזוֹ נִפְלָא.

כִּי אֲתִי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצְּהָרִים - כְּשִׁיטַת
הַרְמָב"ם דְּהֵם יָמִי שְׁמַחָה וְהֵלֵל וְעוֹשִׁים בְּהֵם
סְעוּדוֹת לְהוֹדָאָה עַל הַנֶּס, וְכַמְפָּרֵשׁ גַּם בְּמַגְלַת
אֲנָטְיוֹכּוּס. וְלִיכָא מִיַּדִּי דְלֵא רְמִיזָא בְּאוֹרֵיתָא.

בְּפִסּוּק זֶה כְּתִיב טְבַח וְהִכּוּ, אוֹתִיּוֹת "טב
חֲנוּכָּה" הַמְרַמֵּז עַל יוֹם טוֹב דְּחִנּוּכָּה, שֶׁהוּא ח'
יָמִים כְּמִנְיָן וּטְבַח, אוֹתִיּוֹת טוֹב ח'.

וְנִרְאָה שְׁכֶפֶסוּק זֶה רְמוּזִים דִּינֵי חֲנּוּכָּה. וַיֵּרָא -
גַּר חֲנּוּכָּה צָרִיךְ לְהִרְאוֹת וְאִם הִנִּיחָה לְמַעַלְה מְכ'
פְּסוּלָה דְּאִינוּ נִכְר'. יוֹסֵף - כָּל יוֹם מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ.
אֶתֶם - אוֹתִיּוֹת "אֶמֶת" דְּהִינוּ מְזוּזָה הַנִּקְרֵאת
אֶמֶתָה שֶׁל תּוֹרָה (גִּיטין ו'). אֵת בְּנֵימִין - דְּהִינוּ אִם
הַמְזוּזָה בְּיָמִין הַדְּלֵקָה בְּשִׂמְאֵל, וְאִם אֵין שֶׁם
מְזוּזָה הַדְּלֵקָה בְּיָמִין. וַיֹּאמֶר לְאַשֶׁר עַל בֵּיתוֹ
- גַּר אִישׁ וּבֵיתוֹ. הֲבֵיא אֶת הָאֲנָשִׁים - גַּר לְכָל
אֶחָד וְאַחֶד. הַבְּיָתָה - שְׁמַדְלִיקִין עַל פְּתָחֵי
הַבָּתִּים כְּדַעַת רַש"י וְהַרְמָב"ם.

וּטְבַח טְבַח וְהִכּוּ - כְּכַר נִתְּבָאָר לְעִיל שְׁרַמּוּז
כָּאן חֲנוּכָּה בְּיוֹם טוֹב שֶׁל ח' יָמִים, וְגַם וּטְבַח

פיוט לחנוכה

פיוט לחנוכה מר' דוד פארדו

מחבר "חסדי דוד" על התוספתא, לפני כמאתים חמישים שנה

דבר הטמא / על הטהור עתק
אתה הוא המורד / על מלכות תרתק
השיב לו אדון / כופר לשגיאות
על הנסים ועל הנפלאות

נאם בן הכליעל / קח דבר-אחר
ושחוט במזבח / אם אתה בוחר
לשלוש מלכותי / תעל לגבוהות
על הנסים ועל הנפלאות

אמר הצדיק / גראתי ברעדה
פן יודיעו דבר- / זה, אל העדה
צו לחילות / כלן מוצאות
על הנסים ועל הנפלאות

בתפלתו, נשא- / עיניו למרום
חזק צור ידי / על הרע אפרם
תקע תוף בטנו / חרב במלואות
על הנסים ועל הנפלאות

יצא מן הקדש / עם כל ישראל
נלחמו בעמים / עם פח ואל
עשו בם משפט / למנות תוצאות
על הנסים ועל הנפלאות

אז כלב נמאס / למאד תרה אפו
שלח עם כבד / עם בגריס רב קצפו
לרדף עד חרמה / יונת אלם הלאות
על הנסים ועל הנפלאות

הרג רבים, גזר- / האותות שבר
ענו זרע קדש / מצוות לא נעבר
לא נטוש תורת / אבות ואמהות
על הנסים ועל הנפלאות

אלמנה מלה בן / לשמונה ימים
עלתה על החומה / עם חתן דמים
ותפול לארץ / מתו בתלאות
על הנסים ועל הנפלאות

אשיר נא לידידי / שירה חדשה
נוקם נקמתנו / דם חרבו קשה
זה רבון עולם / פועל נוראות
על הנסים ועל הנפלאות

דברי הצומות / אז בלהן גם זעון
ויהי בימי נחש / וראש עם יון
דמה אבוד גוי / אחד מקל פאות
על הנסים ועל הנפלאות

הוא אנטיוכס רע / בער, גם נבל
אמר למשנה צר / בגריס מבלבל
ישנו עם אחד / יושב על כסאות
על הנסים ועל הנפלאות

הכה גרד למלחמה / אין חמלה
ויבטל שבת / ראש חדש, גם מילה
הנה בשלשון / נאמר בהן אות
על הנסים ועל הנפלאות

צנה לאיש רשע / אויב, ניקנור
עיר קדש תכה / אף תגע בצנור
כל עמה השמד / שים למוצאות
על הנסים ועל הנפלאות

קם שונא עם חיל / גבור רב כחול
צר על עיר שלם / הפך קדש לחל
הביא דם חזיר / הרבה חטאות
על הנסים ועל הנפלאות

פהן גדול יחנן / בן מתתיה
קנא לאלהיו / קנאת שלהבת יה
בסתר חגור / חרב לקנאות
על הנסים ועל הנפלאות

עמד פהן צדק / שער החיצון
בקש לבוא ברשות / אם היא עת רצון
נכנס לפני צר / מלא מראות
על הנסים ועל הנפלאות

נצחו אַרְאָלִים / שׁוֹב בָּאוּ הַמְקַדָּשׁ
תּוֹדוֹת לְאֵל הַלֵּל / שָׁרוּ שִׁיר חֲדָשׁ
בְּגֵדֵי הַפְּרָצוֹת / וּלְטַהֵר טַמְאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

שָׁמַן לֹא נִמְצָא / רַק פֶּךָ קָטַן נִחְתָּם
כִּי הִכַּל נִטְמָא / עַל יַד גּוֹי זָר נִעְתָּם
שְׁעוֹר לֵיל אֶחָד / עֵינֵיהֶם רוֹאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

וּשְׁמוֹנֵת יָמִים / הִדְלִיקוּ מַעֲרֻכָה
כִּי שֵׁשׁ צָנָה בּוֹ / אֲדוֹן אֵת הַבְּרָכָה
עַד יוֹכַל הָעַם / זֵית זָךְ הַקְּאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

לְכֵן קִבַּל עָלָיו / עַם זֶה גּוֹי שָׁלוֹ
עֲשׂוֹת יָמִים כִּי בָם / חֲנ״ו כִּ״ה כְּסֵלוֹ
שְׁמִיחָה גַם מִשְׁתָּה / הֵלַל מְקַרְאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

עַל פִּתְחֵי בְּחִינּוֹ / גַּר מִצְנָה כָּל לַיִל
הַדּוֹר מִצְנָה נּוֹסִיף / וּכְמוֹ בֵּית הַלֵּל
עַל פֶּן בְּאוּרִים / גִּלְגָּל לְגִגּוֹהוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

הוֹד מַלְכוּת יִסְדּוֹ / נִצַּח יְבִיט יוֹצֵר
אִם תְּדַלֵּק עֵת רָגַל / בְּשׂוֹק, אֵל נוֹצֵר
מִנְחַל תְּשִׁתָּה / לְבָרְכוֹת נְאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

גְּרוֹת אֵלֶּה קִדְשׁ / פְּרִסּוּמֵי נִיפְאָ
כָּל תְּשִׁמִּישׁ אֲסוּר בָּם / אֶפְלוֹ גִּרְסָא
וּשְׁכָרָם בְּנִים / רַבָּנִים בְּצִבְאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

מִי שֶׁעָשָׂה נְסִים / נָא בְּזִמְן הַזֶּה
יוֹצִיא מַגְלוֹת מֵר / עִמּוֹ דֵּל רְזָה
יִשְׁלַח הַגּוֹאֵל / בּוֹרָא לְרְפוּאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

נוֹעֲדוּ בִּפְתָר / לְשִׁבְת בְּמַעֲרָה
הִרְגִּישׁוּ גּוֹיִם / עֲשׂוּ בָם תְּבַעֲרָה
לְקַדְּשֵׁת הַשֵּׁם / סִבְלוּ מִשׂוֹאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

קָמוּ כַּהֲנֵי יְהוָה / בְּחַמְשָׁה אַחִים
עֲשׂוּ בָם כְּלָה / כְּקוֹצִים כְּסוּחִים
וּפְלִטִים שָׁבוּ / בְּהָרוֹת כְּהוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

חֲזַר אוֹיֵב שְׁנִית / בְּעַם אֵין מִסְפָּר
הִרְבָּה הַכְּעִסוֹת / כִּי לְבָרִיתוֹ הוֹפֵר
פְּרִץ בְּמַקְדָּשׁ / טַמְא כָּל תְּאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

וּבְכָל מְקוֹם, אֶבֶל- / גְּדוֹל לַיהוּדִים
צוּם וּבְכִי מִסְפָּד / שֶׁק וְאֶפְרַיִם דּוֹדִים
עַל רִגְלִים פִּילִים / פְּרָשִׁים רְבוּאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

כְּסוּ בְּגָדֵי נְגָם / כְּהַנִּים לְפָנָי
מִתְתַּיָּה עִם בְּנָיו / כָּל בֵּית חֲשִׁמוֹנְאֵי
מִי כְמוֹד בְּאֵלִים / יִי בְּפִלְאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

לֹא נוֹתֵר שְׁרִיד- / פְּלִיט, כִּי אֵל שְׁעָה
סָר אֲבָד הוֹד מַלְכוּת / יָנוּן הִרְשָׁעָה
תָּם צָר אֲלָפִים / גַּם צָרֵי מְאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

לְמַדִּינַת הַיָּם / מְלָךְ עָלֶיהָ קָרַח
הִכַּל קוֹרְאִים לוֹ אוֹי / סוּר לָךְ, הַבּוֹרַח
סוֹפּוֹ דְנִיאַל / רָמַז בְּנִבּוּאוֹת
עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת